Digitized by Google

25-A-107

BIBLIOTECA PROVINCIALE

Palchetto 46

um.° d' ordine 53

NAZIONALE
B. Prov.
VI
507
NAPOLI
BIBLIOTECA
VITT. EM. III

B. Prov.
III
507

616350

IAC. AVGVSTI

THVANI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

LIBRI CXX.

BIBLIOTECA PROVINCIALE NAPOLI

LVTETIAE

Apud HIERONYMVM DROVART via Iacobæa, ſub Scuto Solari.

CIↃ IↃC IX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ.

ΕΣ ΜΕΝ ΑΚΡΩΑΣΙΝ ΙΣΩΣΤΩ ΜΗ ΜΥΘΩΔΕΣ ΑΤΕΡΠΕΣΤΕΡΟΝ ΦΑΝΕΙΤΑΙ, ΟΣΟΙ ΔΕ ΒΟΥΛΗΣΟΝΤΑΙ ΤΩΝ ΤΕ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΤΟ ΣΑΦΕΣ ΣΚΟΠΕΙΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ ΠΟΤΕ ΑΥΘΙΣ, ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ, ΤΟΙΟΥΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΛΗΣΙΩΝ ΕΣΕΣΘΑΙ, ΩΦΕΛΙΜΑ ΚΡΙΝΕΙΝ ΑΥΤΑ, ΑΡΚΟΥΝΤΩΣ ΕΞΕΙ· ΚΤΗΜΑ ΤΕ ΕΣ ΑΕΙ ΜΑΛΛΟΝ Η ΑΓΩΝΙΣΜΑ ΕΣ ΤΟ ΠΑΡΑΧΡΗΜΑ ΑΚΟΥΕΙΝ ΞΥΓΚΕΙΤΑΙ.

ΠΟΛΥΒΙΟΣ.

ΚΑΘΑΠΕΡ ΕΜΨΥΧΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΟΨΕΩΝ ΕΞΑΙΡΕΘΕΙΣΩΝ ΑΧΡΕΙΟΥΤΑΙ ΤΟ ΟΛΟΝ, ΟΥΤΩΣ ΕΞ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΑΝ ΑΡΗΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑΝ, ΤΟ ΚΑΤΑΛΕΙΠΟΜΕΝΟΝ ΑΥΤΗΣ ΑΝΩΦΕΛΕΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΔΙΗΓΗΜΑ.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ.

ΤΩΙΟΥΤΟΣ ΟΥΝ ΜΟΙ Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΕΣΤΩ. ΑΦΟΒΟΣ, ΑΔΕΚΑΣΤΟΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, ΠΑΡΡΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΦΙΛΟΣ, ΩΣ Ο ΚΩΜΙΚΟΣ ΦΗΣΙ ΤΑ ΣΥΚΑ ΣΥΚΑ, ΤΗΝ ΣΚΑΦΗΝ ΔΕ ΣΚΑΦΗΝ ΟΝΟΜΑΖΩΝ· ΟΥ ΜΙΣΕΙ, ΟΥΔΕ ΦΙΛΙΑ ΝΕΜΩΝ, ΟΥΔΕ ΦΕΙΔΟΜΕΝΟΣ, Η ΕΛΕΩΝ, Η ΑΙΣΧΥΝΟΜΕΝΟΣ, Η ΔΥΣΩΠΟΥΜΕΝΟΣ· ΙΣΟΣ ΔΙΚΑΣΤΗΣ, ΕΥΝΟΥΣ ΑΓΑΣΙΝ. ΑΧΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΘΑΤΕΡΩ ΤΙ ΑΠΟΝΕΙΜΑΙ ΠΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΔΕΟΝΤΟΣ. ΞΕΝΟΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΒΙΒΛΙΟΙΣ, ΚΑΙ ΑΠΟΛΙΣ, ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ, ΟΥ ΤΙΤΩ ΔΕ, Η ΤΩ ΔΕ ΔΟΞΕΙ, ΛΟΓΙΖΟΜΕΝΟΣ, ΑΛΛΑ ΤΙ ΓΕΓΡΑΚΤΑΙ ΛΕΓΩΝ.

ΕΡΜΕΙΑC CΩZOM.

ΜΗ ΤΩ ΔΕ ΧΑΛΕΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΔΟΞΗ, ΟΤΙ ΤΙΝΑC ΤΩΝ ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ ΑΙΡΕCΕΩΝ Η ΑΡΧΗΓΟΥC Η CΠΟΥΔΑCΤΑC ΓΕΝΟΜΕΝΟΥC ΕΓΑΙΝΕCΑC ΕΧΩ· ΕΥΓΛΩΤΤΙΑC ΓΑΡ ΕΝΕΚΑ, ΚΑΙ ΤΗC ΕΝ ΤΟΙC ΛΟΓΟΙC ΔΕΙΝΟΤΗΤΟC ΘΑΥΜΑCΙΟΥC ΕΙΝΑΙ CΥΜΦΗΜΙ. ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΔΕ ΧΑΡΙΝ, ΚΡΙΝΕΤΩCΑΝ ΟΙC ΤΟΥΤΟ ΠΟΙΕΙΝ ΘΕΜΙC.

D. AVRELIVS AVGVSTINVS.

NARRATIONE AVTEM HISTORICA, CVM PRAETERITA ETIAM HOMINVM INSTITVTA NARRANTVR, NON INTER HVMANA INSTITVTA IPSA HISTORIA NVMERANDA EST: QVIA IAM QVAE TRANSIERVNT, NEC INFECTA FIERI POSSVNT, IN ORDINE TEMPORVM HABENDA SVNT, QVORVM EST CONDITOR ET ADMINISTRATOR DEVS. ALIVD EST ENIM FACTA NARRARE, ALIVD DOCERE FACIENDA. HISTORIA FACTA NARRAT FIDELITER ATQVE VTILITER: LIBRI AVTEM HARVSPICVM, ET QVAEQVE SIMILES LITTERAE FACIENDA VEL OBSERVANDA INTENDVNT DOCERE, MONITORIS AVDACIA NON INDICIS FIDE.

BIBLIOTECA PROVINCIALE NAPOLI

LECTORI.

NON difficile fuit Romanis scriptoribus stabilito firmatoque imperio res orbe toto gestas posteris explorata fide tradere. nam & orbis ipse totus erat Romanus, & imperium Vrbe, communi generis humani patria, velut vno spiritu continebatur. ita nihil illi tam dissitum aut remotum scribendo pertingebant, quod domesticum & familiare non esset: adeoque victoriarum, &, si forte, cladium historias quasi accepti depensique tabulas conficiebant. at eodem iam orbe in tot particulas minuto, imperio in tot regna & principatus deiuncto, qui gesta cunctorum comprehendere narrando suscepit, quamuis in consilia rerumque causas iudicio penetrauerit, in ipsis tamen consilijs ac varijs rerum euentuum-

que figuris genium cuiuſque nationis ac gentis obuium habet, cui rite factum an ſecus fuerit, vernaculi quidem intelligunt & ſentiunt: alij non magis, quam nos illam a Pollione notatam in Liuio Patauinitatem. quocirca huiuſce operis auctorem non tantum orbis vniuerſi memorias cura paene ſupra modum anxia ſollicitare oportuit: verumetiam populorum externarumque gentium aures & iudicia conſulere; ac ſciſcitari, num diſcurrente multiplicis hiſtoriae filo quædam exotica peregrino ſchemate obuoluta grauibus officijs occupatum ac ſaepenumero aliud agere coactum fefelliſſent; quae tamen antequam opus ſuum poſteritati ſanciendum permitteret, ſagaciſſime requiri ſuoq. ordine digeri operae pretium fore iudicaret. itaque, quo dolim eximium pingendi artificem factitaſſe narrant, vnam & alteram editionem propoſuit velut in pergula tranſeuntibus, auſcultaturus ſi quae forte retractanda vel acrius peruidenda notarentur. quippe hiſtoria, ſicut pictura, bono quidem in lumine collocanda eſt, ſed tanto probanda, quanto

ad propoſitum exemplar, id eſt, veritatem, accedit: vt illud vſurpari liquido poſſit, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο. igitur infrunitas eorum voculas qui rigidum hiſtorici tenorem ab inanibus aretalogi fabulis differre noluerunt aut neſciuerunt, vir intaminati candoris & incorruptae fidei pro nihilo duxit. quæ vero ſapienter ab viris in exiſtimando prudentibus, quales ipſe etiam atque etiam rogat, vt in publica ſcriptione caſtiganda vel locupletanda operam nauare porro nec ambitioſe pergant, animaduerſa ſunt, ſedulo collegit: ijſq. vtita dicam, ἀργυραμοιβικῶς probatis ac penſitatis, tertiam concinnauit editionem locis aliquot inculcatam atque refectam: quam adeo ceteris poſthac vſpiam cudendis pro archetypo eſſe velit & vero iubeat. praeſertim quum a prioribus nihil variet, niſi quà locupletior auctiorq. aut quà etiam fortaſſe accuratior atque limatior. nec enim eſt quod te conturbet, ſi librorum aliquot initia ſecus ac primo fuerant concepta reperias. quidni ſuper re ſua vti quiſque ſtatuerit, ita ius ſit? quanquam & haec mutatio ratione conſilioque

non careat. nimirum vt esset opere in magno vbi subsistere saepius & respirare posses. tum vt se se lubentius superuacuis officijs abstinerent, qui iam corporis huiusce historici compagem apte decenterque cohaerentem capitum aut summarum commatis siue paragraphis diuellere frustillatimque concerpere meditabantur. quin & politicas, si placet, ad paginarum marginem notas parturiebant. fidem heic tuam, quisquis es Lector, appello; apage Abderitica deliramenta; stet suus operi nitor, sua historiae simplicitas, integra tibi quidquid volueris obseruandi sentiendi libertas. in summa, haec editio cum alijs, quae auctoris iniussu in vulgus vnquam ibunt, comparata, sit cotis instar Heracliae: protinus dicat, si subaerati quid subsit, si quid lacunae. verum ne propterea tamen in numerorũ etiam notis aliqua te relligione attineri putes, scito eas neq. heic, neq. in autographo quidem vtiq. semper certas praestari, quum in leuissima exerratione grauissimum saepe sit momentum. sane tutius feciſſet qui numeros ipsos integris vocabulis explicasset. per apices enim &

compendia properantem & oculis & memoria labi procliue fuit. Totius operis haec est synopsis. semisecularis aut paullo annosior historia centum viginti quinque voluminibus inclusa tribuitur in v̄ partes, siue Reges. nam id temporis in Gallia totidem viri principes regnauere, quorum stemma omnium toto orbe stemmatum antiquissimum nobilissimumque est: vt hominem Gallum aliter sui temporis interualla distinxisse vel significasse minime decuerit. Prima pars est principatus HENRICI IĪ, ab anno millesimo quingentesimo quadragesimo quinto ad quinquagesimum nonum; absoluiturque vno & viginti libris, etsi viginti duos comprehendat. verum primus ad sequentes quasi manuductio est. Secunda FRANCISCI IĪ, ab anno millesimo quingentesimo quinquagesimo nono ad sexagesimum, libris quatuor. Tertia KAROLI IX̄, a millesimo quingentesimo sexagesimo ad septuagesimum quartum, libris triginta & vno. Quarta HENRICI IIĪ, a millesimo quingentesimo septuagesimo quarto ad octogesimum nonum, libris tri-

ginta octo. Quinta HENRICI IIII, ab anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo nono ad auſpicatiſſimum LVDOVICI ſereniſſimi Franciae Delphini natalem, qui incidit in annum primum ſexcenteſimi ſupra milleſimum ſeculi, libris triginta. Sic colliguntur, anni LVI, aut praeterpropter: libri CXXV, duodecim annorum ſpatio iam ante triennium abſoluti, prædiuites inſignium & memorabilium exemplorum, vnde ſaluberrima petere conſilia poſſit diſcipulus prioris poſterior dies. Sed ex eo librorum annorumq. numero habebis in praeſens tantum XXC libros, qui res ab anno CIↃ IↃ XLVI ad XXCIV orbe totò geſtas pertexunt: reliquos, εἰ ποτ' ὀγηθὲς πικρὸν οὐκ ἔϊη. Vale, Lutetiae Pariſiorum. CIↃ IↃC IIX.

IAC. AVGVSTI

THVANI

HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

PARS PRIMA.

TOMVS. I.

Digitized by Google

CHRISTIANISSIMO FRANC. ET NAVAR. REGI HENRICO IIII.

CVM primum ad ſcribendam horum temporum hiſtoriam animum appuli, DOMINE, etſi non ignorabam hoc quicquid erat quod moliebar in varias incurſurum reprehenſiones, me tamen illud ſolabatur, quod non ambitione, ſed ſolum bonæ conſcientiæ pretio duci ſciebam; & ſperabam fore vt remittentibus cum tempore odijs aliquando veritatis amor ſubiret, te præſertim rege, qui raro Dei beneficio profligatis rebellionum monſtris, & extincto factionum fomite pacem Galliæ reddidiſti, & cum pace duas res inſociabileis a-

alijs creditas miſcuiſti, libertatem & principatum. accedit, quod huic ſcriptioni eo tempore manum admouimus, cum belli ciuilis cauſſas in priuatis ambitioſorum hominum cupiditatibus incluſas, ſpem pacis a publico conſilio excluſam doleremus, eoque magis licere nobis putaremus libere, & tamen citra obtrectationem, quod erat dicere. verum procedente opere, quod in caſtris inter tubas & obſidiones inchoatum, poſtea in aula tua creuit, ac iam inter fori moleſtias, peregrinationes, aliaque negotia ad tua vſque tempora productum eſt, ſenſi me longe aliter affectum quam ab initio fueram; cum varietate ac magnitudine rerum narrandarum defixus animus, & aliquod à publicis calamitatibus leuamentum quærens, in meditatione ac ſcriptione totus occuparetur: adeoque in mentem venit vereri, ne quæ inter armorum ſtrepitum ſcripſeram, quæque tunc ortean placere, aut ſaltem excuſari

poterant, compositis nunc motibus non solum minus placitura, verum etiam morosas quorundam aureis sint offensura. quippe humani generis vitium est, vt ad male faciendum, quam ea quæ male sint facta audiendum proniores simus. at enim cum hæc prima sit lex historiæ, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat, dedi nauiter operam, vt latentem sæpe veritatem, interdum alte inter tanta partium odia demersam eruerem, erutam integra fide posteris traderem, neque præposterа prudentiæ adfectatione in tam iusta caussa præuaricans raræ tuorum temporum felicitati iniuriam facerem, quibus vnicuique sentire quæ velit, & quæ sentiat eloqui licet. ipse quam procul a dissimulatione absim, confido ijs notum esse, qui me ac mores meos norunt: nec ita obscure vixi, vt publicis in actionibus candor meus vel iniquissimos latere potuerit. postea enim quam virtute

clementiaque tua cuncti in gratiam redijmus, priuatas, si quæ subessent, iniurias sic penitus sum oblitus, omnemque adeo illarum sensum publice priuatimque ita deposui, vt iure confidam, in ijs quæ ad præteritorum memoriam spectant, æquanimitatem ac moderationem meam neminem esse desideraturum. possim illos ipsos testeis appellare, quorum nomina sæpe his in libris occurrent: qui siquidem vlla in re pro ratione muneris a te commissi opera mea eguerunt, me semper parato ad omne incorruptum officium animo sunt experti. quod igitur boni iudices facere debent, cum de capite & fortunis hominum consultant, idem & nos fecimus, cum hanc historiam scribere sumus aggressi, nostram sæpius conscientiam interrogantes, an vllius rei acriore sensu tangeretur, quæ nos in opere instituto a recta via transuersos ageret. itaque & rerum acerbitatem oratione, quantum in me fuit, molliui,

& iudicium meum vbique ſuſtinui, & ab omni digreſſione temperaui; denique genus ſcribendi conſectatus ſum nudum ac ſimplex, vt vel ſtilo ipſo me ſicuti ab omni fuco & oſtentatione, ſic ab odio & gratia vacuum oſtenderem. viciſſim a noſtris alijſque, qui hæc legent, peto, ne quid præiudicati ſecum domo adferant, neque de hoc opere priuſquam eo perlecto pronuntient. inceptum viribus noſtris maius eſſe, & ad illud multa, quæ in me non ſint, deſiderari infitias non ierim. ſed vicit vtilitas publica & ardens de mea poſteraq. ætate promerendi ſtudium, cui dum conſulerem, temerarius quam ingratus haberi malui. enimvero non tam de fide, cuius mihi bene conſcius ſum, aut de induſtria noſtra, in qua excuſanda de clementia tua & candore legentium minime deſpero, anxius ſum: quam vereor, ne quod maximam hiſtoriæ partem facit, pleriſque, qui extra periculum, vt ſibi quidem viden-

tur, positi, in aliena calamitate minus æqui aut nimis lenti sunt, molestum ac fastidiosum sit. nempe ad ceteras, quibus hoc infestum virtuti seculum scatet, mala, relligionis dissidium accessit, quod iam toto pæne seculo orbem Christianum continuis motibus vexat, & deinceps vexabit, nisi tempestiua remedia, atque adeo alia, quam quæ hactenus adhibita sunt, ab ijs, quorum præcipue interest, adhibeantur. nam experientia satis edocti sumus, ferrum, flammas, exilia, proscriptiones, iritasse, potius quam sanasse morbum menti inhærentem: ad quem proinde curandum, non ijs, quæ in corpus tantum penetrant, sed doctrina & sedula institutione, quæ in animum leniter instillata descendit, opus esse. alia quippe omnia pro arbitrio ciuilis magistratus atque adeo principis sanciuntur: sola relligio non imperatur, sed ex præcepta veritatis opinione, accedente diuini numinis gratia, bene

præparatis mentibus infunditur. ad eam cruciatus nihil valent: quin obfirmant potius animos, quam frangunt aut persuadent. quod de sua illa Sapientiatam magnifice prædicauere Stoici, hoc nos multo iustius de religione dixerimus. nam vbi quis religione ducitur, in eo nullum habent momentum vexatio & dolor: & quicquid aliud incommodi est, virtute, quæ ab illa præcepta opinione ingeneratur, obruitur. nihil illi eorum quæ ferenda sunt displicet. quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non quæritur. vires suas nouit, dumq. se Dei gratia fretum putat, oneri ferendo se quoque parem futurum confidit. stet illic licet carnifex, licet tortor ferrum & flammam admoueat, perseuerabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit cogitabit. felicitas illi quippe domestica est, & si quid extrinsecus interuenit, leue est, & summam tantum cutem stringit. quid quod Epicurus ipse ab alijs

philoſophis tanquam impurior notatus de Sapiente ait, eum ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, Dulce eſt, & ad me nihil pertinet. an putamus minores ijs animos fuiſſe, qui centum abhinc annis ob relligionis cauſſam diuerſis ſupplicijs perierunt, aut porro futuros, ſi in ijs perſeueretur? audire eſt operæ pretium, quid vnus ex ijs dixerit feceritque. cum igni cremandus ad palum alligaretur, ibi genibus flexis canere cepit hymnum, quem fumus & ignis vix interrupit: & cum carnifex ignem poſt tergum, ne conſpiceretur, immittere vellet, Huc, inquit, accede & ante oculos accende ignem: ſi enim illum timuiſſem, nunquam ad hunc locum, quem fugere licuit, acceſsiſſem. itaque non cruciatibus repreſſus ardor res nouas in relligionis cauſſa molientium, ſed potius obdurati animi ad maiora patienda ſiue audenda. nam vbi ex cineribus aliorum alij enati ſunt, &

erus creuit, patientia in furorem
it, nec iam ſupplices, vt antea, ſed
ortuni expoſtulatores & flagita-
s eſſe ceperunt, & qui ſupplicia
us fugiebant, vltro etiam arma
ulerunt. id iam quadraginta totos
nos in Gallia, paulo minus in Bel-
o cernimus: reſque eo tandem de-
nit, vt non vnius aut alterius pœ-
a, quod fortaſſe ab initio licuit, ma-
um, ne latius ſerpat, reſecari poſsit;
ed cum totos populos, totas natio-
nes, atque adeo maximam Europæ
partem peruaſerit, non iam magiſtra-
tûs ferro, ſed gladio Dominico opus
eſt. nam doceri & moderata ratione
ad colloquia & amicas collationes in-
uitari debent, qui cogi non poſſunt.
fecit hoc B. Auguſtinus ad Procu-
lianum partis Donatianæ ſectarium
ſcribens. qui etiam pro ijs rogabat
Donatum Africæ procos. ne occide-
rentur: decere quippe veræ relligionis
cultores, vt a perpetuo propoſito non
recedant vincendi in bono malum. &

quod alibi ad Cæcilianum præsidem scribit, vt tumor sacrilegæ vanitatis terrendo potius sanetur, quam vlciscendo resecetur. itaque in luculenta illa ad Bonifacium epistula idem subdit: in huiusmodi caussis, vbi per graueis dissentionum scissuras non huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendnm esse aliquid seueritati, & maioribus malis sanandis caritate subueniendum. quod adeo in Ecclesia obtinuit, vt ea sententia semel atque iterum in Gratiani decretum transscripta sit. quippe ita censebat vir pio ac mitii ingenio, ea mala non aspere, duriter aut imperiose tollenda esse, magisque docendo quam iubendo, magis monendo quam minando profici: sicque cum multitudine peccantium agendum, seueritatem autem exercendam esse in peccata paucorum. ac si quando minæ ab ijs qui præsunt adhibeantur, id cum dolore fieri oportere, vltionisque metum

ex ſcripturis intentari debere,
ſi in ſua poteſtate, ſed Deus in
m ſermone timeatur, ſicuti in epi-
ad Aurelium epiſcopum ait.
erte, ſi verum amamus, in ſacræ
iquitatis veteſtis omnibus monu-
tis nullum ſupplicij de ſectarijs
pti ac probati exemplum exſtare
amur neceſſe eſt, eccleſiamque
ſam a cruore fundendo ſemper
orruiſſe. quod ſi quando accidit,
ij vere epiſcopi deteſtati ſunt, vt
riſcilliano paruit, qui exitiabilis
trinæ auctor, cum per Galliæ eccle-
, ac præcipue in Aquitania perfi-
ſuæ ſemina ſparſiſſet, a Maximo,
occiſo Lugduni Gratiano impe-
m vſurpauerat, alioqui bono prin-
e, Auguſtæ Treuirorum cum ſe-
toribus ſuis capitali ſupplicio affe-
s eſt circa annum Ch. CCCLXXXIII,
t B. Martinus ab imperatore
nſionem elicuiſſet, nihil cruentum
tra reos conſtitutum iri; & Ita-
m epiſcopum alioſque inſtigatores

ſedulo monuiſſet, vt ab accuſatione deſiſterent. nam & id ceteri epiſcopi tanquam inique factum improbauerunt: & quanquam Itacius callido iam ſcelere perfecto inuidiam verens fruſtra ſe ſubſtraxiſſet, tamen poſtea a Theogniſto damnatus eſt: vixque B. Martinus ac niſi extrema neceſſitate cogente cum illa Itacianæ partis communione miſceri voluit. ipſe B. Ambroſius à Valentiniano imp. puero Gratiani interfecti fratre ad Maximum ſub id miſſus in relatione ſua teſtatur, cum Treuiris eſſet, abſtinuiſſe ſe ab ijs epiſcopis, qui Itacio communicabant, & a fide deuios ad necem petebant. cum vero ex furialium illorum epiſcoporum ſententia Maximus poſtea decreuiſſet tribunos ſumma poteſtate armatos ad Hiſpanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehenſis vitam & bona adimerent, idem B. Martinus apud eum tenuit, vt decretum reuocaretur. erat quippe viro pio ſollicitudo, vt,

non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed etiam ipsos hæreticos liberaret; & animo prouidebat tempestatem illam, nisi auerteretur, maximam sanctorum turbam depopulaturam esse; paruo tunc inter hominum genera discrimine, cum quisque solis oculis diiudicaretur, & pallore potius aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur. Priscilliano autem occiso, non solum non coërcita est hæresis quæ illo auctore proruperat, sed confirmata ac latius propagata est, & sectatores eius, qui illum vt sanctum prius honorauerant, postea vt martyrem colere ceperunt, corporib. peremptorum in Hispaniam relatis, & magnis exsequijs celebrato eorum funere. quin & eo prouecta est adsectantium superstitio, vt per Priscillianum iurare summa religio haberetur: ex eoque inter Gallicanæ ecclesiæ episcopos perpetuum discordiarum bellum exarserit, quod totos quindecim annos agita-

tum vixdum ſopiri diu poſt potuit,
plebe Dei interim & optimis quibuſ-
que ad probrum & ludibrium expoſi-
tis. quæ verba quoties apud Sulpitium
Seuerum, qui res illius æui pari ele-
gantia ac fide ſcripſit, lego, toties ſubit
animum imago temporum pueritiæ
meæ, cum primum exortis ob relli-
gionem in Gallia motibus homines
non ex moribus aut anteactæ vitæ in-
nocentia, ſed ex vultu ac pallio ſuſ-
pecti, oculis ad cædem deſignarentur,
& inter æſtus contentionum & odia,
gratiam, metum, inconſtantiam,
ſomnum, deſidiam, & arrogantiam
eorum, qui ſummæ rerum præerant,
regnum factionibus ſcinderetur, &
regni turbata quiete religio ipſa in
periculum vocaretur. a B. Martini
temporibus deinceps mitius cum
deuijs a fide in eccleſia actum eſt, tan-
tumque aut loco pulſi, aut pecunia
multati ſunt: ſanguini ſemper parci-
tum fuit. cumque anno S. CIↃ LX.
quidam ex Berengarij archidiaconi

ectatoribus illius doctrinam in Ebu-
onibus, Atuaticis, & alijs Belgij po-
ulis disseminarent, Bruno Treuiro-
um archiepiscopus eos diœcesi sua ex-
bellere satis habuit; ceterum cruore
abstinuit. nec seuerius ij deinceps ab
ecclesia habiti, donec ad Valdensium
tempora ventum est, contra quos cum
exquisita supplicia parum proficerent,
& remedio, quod intempestiue adhi-
bitum fuerat, malum exacerbaretur,
numerusque eorum in dies crescceret,
iusti tandem exercitus conscripti
sunt: nec minoris molis bellum, quam
quod antea nostri aduersus Saracenos
gesserant, contra eosdem decretum
est; cuius is exitus fuit, vt potius cæsi
fugati bonis ac dignitatibus vbique
spoliati atque huc illuc dissipati sint,
quam erroris conuicti resipuerint.
itaque qui armis se initio tutati fue-
rant, postremo armis victi in Prouin-
ciam apud nos, & Gallicæ ditionis
Alpeis vicinas confugerunt, late-
brasque vitæ ac doctrinæ suæ ijs in

locis repererunt. pars in Calabriam concessit, in eaque diu, atque adco vsque ad Pij IIII *Pontificatum se continuit. pars in Germaniam transijt, atque apud Boëmos, & in Polonia & Liuonia larem fixit. alij ad occidentem verse in Britannia perfugium habuerunt. nam ab eorum reliquijs ortus Ioannes Vicleuus putatur, qui diu Oxoniæ docuit, & ante* CCC *annos post varias de relligione concertationes morte fatali decessit. in mortuum enim tantum a magistratu animaduersum fuit, ossibus eius diu postquam obijt publice crematis. hinc alij atque alij secuti sunt vsque ad nostram ætatem, qua post infeliciter tentatam suppliciorum seueritatem, res a disputationibus ad aperta bella & totas populorum defectiones in Germania Anglia ac Gallia deuenit, incertum, maiore publicæ tranquillitatis, an religionis ipsius detrimento, scissura inde facta ac confirmata, & ab ijs, qui possunt & debent, nimis*

- neglecta. quæ non tam a me di-
ætur ad retractandam toties de sec-
rijs supplicio afficiendis vexatam
æstionem, neque enim id tempori
t conditioni meæ conuenit, quam
t ostendam, prudentissime & ex in-
ituto veteris Ecclesiæ principes eos
ecisse, qui bella ob relligionum exor-
a potius vel iniquissimis conditio-
nibus amice componi, quam armo-
rum vi confici debere censuerunt. id
vidit Ferdinandus sapientissimus
princeps, qui bellis longe maximis ac
periculosissimis sub Carolo V fratre
in Germania exercitatus cum expe-
rientia didicisset, cepta armis aduer-
sus Protestanteis hactenus male cessis-
se, postquàm felicibus auspicijs im-
perium iniuit, relligionis pacem sol-
lemni decreto sanxit; quam repetitis
vicibus semper postea confirmauit.
& cum videret melius per amica col-
loquia relligionis negotium procedere,
eiusque rei aliquoties sub fratre in-
dictis Ratisponæ & Vormatiæ olim

conuentibus periculum fecisset. paullo ante mortem post peractum Tridenti Concilium Protestantibus, qui ad illud non venerant, satisfacere cupiens nouum rursus cum ijs colloquium ex Maximiliani filij prudentissimi principis consilio instituere voluit, ad idque Georgium Cassandrum virum doctum & moderatum delegit, qui cum aduersæ partis pastoribus controuersa Augustanæ confessionis capita amice retractaret. sed aduersa viri optimi valetudo, & vtriusque accelerata mors fructum ex eo speratum Germaniæ inuidit. idem Germanorum exemplo postea Poloni optimates in sua republica statuerunt. Emanuël autem Philibertus Sabaudiæ dux, postquam pacis nobiscum factæ beneficio in antiquam ditionis amissæ possessionem restitutus est, cum siue ad excitandam sui in Italia famam, siue vt alijs vel cum periculo suo gratificaretur, damnoso se aduersus Conuallenseis bello temere implicuisset,

matura pœnitentia errorem emenda-
uit, permissa innocentibus alioqui po-
pulis relligionis libertate, pacemque
um ijs factam deinceps relligiose ser-
uauit. Ad nostra nunc venio, & vl-
us tractare aggredior, quod valde
ereor, ne vel tantum tetigisse mihi
audi sit. sed quando hunc sermonem
emel ingressus sum, vt verbo expe-
liam, dicam ingenue, nam sub te li-
et, bellum non esse legitimum mo-
um tollendæ ex Ecclesia scissuræ. Pro-
estanteis quippe apud nos, qui per
acem numero & auctoritate in dies
minuebantur, inter arma ac dissen-
ones semper creuisse, & siue præpos-
ero relligionis ardore, siue ambitione
rerum nouandarum studio, a no-
ris longe perniciosissimo errore pec-
tum esse, qui bellum internecinum
ntra Protestanteis sæpius susce-
um ac compositum, toties infaustis
alliæ auspicijs, magno relligionis
sius periculo renouarunt. quid ver-
s opus? res clamat ipsa. nam post

varias turbas & per eas toto regno innumeras vrbeis occupatas, cum ijs reſtitutis anno LXIII pax reddita fuiſſet, mirum quanta repente ſerenitas refulſerit; quam lætum illud quadriennium bonis omnibus fuerit, religione in tuto collocata, & conditis ab integerrimo iuris moderatore optimis legibus, quarum numquam Galliam pœnitebit; donec vergentibus fatis ſecuritatis publicæ per eas conſtitutæ nos tædere cepit, & repudiatis pacis conſilijs ad bellum inclinauimus non ſolum nobis, ſed conſultoribus ipſis poſtremo funeſtum. quos velim heic dicere, ſatis intelligunt, qui quid inauſpicato Baionæ colloquio tunc actum ſit, non ignorant. ex illo ſiquidem tempore cuncta apud nos exotica fraude iam tum deluſos ad inſidias & arma parari cepta, tum & Albanus cum potenti exercitu in Belgium miſſus, qui abdicata Margaritæ Parmenſi, quæ cum ſumma moderatione prouincias illas admini-

ſtrauerat, auctoritate, ferro & flam-
mis omnia miſcuit, arces vbique ex-
truxit, libertatem inſolitis vectigali-
bus adbelli ſubſidia impoſitis labefac-
auit, & ciuitates opulentas infracta
ibertate quaſi præualida corpora ci-
o ſubſtracto ad maciem adduxit.
æc vero dura & prærupta conſilia
opulorum inſecuta eſt diſperatio, ac
oſtremo defectiones, quæ vtcumque
d tempus compoſitæ, tandem hunc
citum habuerunt, vt maior & opi-
ior pars, atque ad nauigationes,
ibus maxime opes illarum prouin-
arum conſtant, opportunior a reli-
o corpore quaſi auulſa nunc Ordi-
m auctoritate adminiſtretur, &
llum non ſolum cum altera parte,
d cum vniuerſis Hiſpanorum viri-
s iam pridem feliciter gerat. quod
accideret veritus multo ante Fran-
cus Balduinus Atrebas clari nomi-
hac ætate I. C. conſilium dederat
lgij proceribus, vt libello ſupplici
recto libertatem Proteſtantibus,

qui tunc vbique exagitabantur, à Philippo impetrarent, suppliciorum, & in suspectos inquirendi intermissa seueritate; eaque de re librum Gallice conscripserat, quo demonstrabat, colloquijs & æquabili iure inter dissentientes constituto religionis per controuersias iactatæ negotium melius quam vi & armorum via confici posse; in qua si pergeretur, fore prouidebat, vt Protestantium vires tunc exiguæ & huc illuc sparsæ per factiones iungerentur, & a concertationibus verborum ad arma & defectiones olim deueniretur. hominis Belgæ de Belgio augurium eo libentius commemorauimus præsertim apud te, quod is cum Protestantium doctrinam ab initio amplexus esset, & postea diligenti Patrum lectione aliter persuasus mutasset, tamen eam animi æquitatem seruauerat, vt non odio, quod plerique faciunt, implacabili aduersus eos, a quibus discesserat, ferretur, sed raro Christianæ caritatis ad

hoc æuum exemplo, errore proprio admonitus, alieni commiseratione tangeretur, omnemque operam daret, vt quod nouandi studio & temeritate peccatum fuerat, melioris antiquitatis reuocata in vsum memoria officiose corrigeretur. ea mente cum esset, e Germania in Galliam reuersus, consilium suum iuxta prudens ac pium serenissimo parenti tuo facile probauit, & in eius familia honorificum locum tenuit, consilijs nonnunquam adhibitus, & erudiendæ fratris tui naturalis pueritiæ appositus. valeant igitur importunæ illæ iactationes quibus homines religionis videlicet supra alios amantes in Gallici nominis inuidiam tamdiu gloriati sunt, quod nunquam paci cum hæreticis subscripserint. videant, quo præclara tandem sua illa consilia euaserunt, amissaque florentissimas prouincias & cum ijs opes suas damnose consumptas mæreant. quam vellent illi nunc exemplo nostro, quod adeo

tunc artificioſe deteſtabantur, ſapere, quantoque pretio redimerent tot annorum iacturam, quos ſi vtiliter contra communeis Chriſtiani nominis hoſteis impendiſſent, iampridem eos Pannonia & vtraque Mauritania, magna cum ſua gloria, nec minore emolumento exegiſſent. ſed vereor, ne quam in illis deſideramus prudentiam, alij merito in nobis requirant, qui ſiue proprio furore incitati, ſiue illorum, quos dixi, inſtigatu pernicioſiſſmis longe turbis interim occaſionem dedimus, quibus vrbes direptæ, templa, quibus primorum motuum rabies pepercerat, a fundamentis euerſa, deſolatæ prouinciæ, & renouata odia, quæ pace ſopita fuerant, ſuſpiciones auctæ, & arma poſita vt acrius reſumerentur. tamen & poſt iſta pax tandem facta, quæ quo lætior, eo maiore piaculo ac ſempiterna, hoc vouere licet, obliuione ſepeliendo violata eſt, laniena biennio poſt ſecuta, quæ te, DOMINE,

quem Deus reſtituendæ rei Gallicæ
olim deſtinabat, pæne abſorpſit. Ca-
phareum hunc preteruectis alij at-
que alij intra duos annos occurrunt
ſcopuli, ad quos pari imprudentia fa-
ctum naufragium, numinis ira haut
diu tardante, & per principis gene-
roſi mortem aliena potius culpa quam
propria voluntate lapſi, Franciæ ſce-
us vlciſcente. quid ſucceſſor eius? e
Polonia rediens cum Maximiliani
Cæſaris & Senatûs Veneti, apud quos
in itinere diuerterat, ſpretis ſaluta-
ibus conſilijs, bellum, quod illi diſ-
uaſerant, quodque ſupplices ab eo
Proteſtantes deprecabantur, quam
acem in regni ingreſſu maluiſſet,
ioxpœnitentia ductus mutauit, &
iennio poſt pacificatorium edictum
ndidit, quod peculiariter ſuum vo-
re conſueuerat; totoque ſeptennio
ix alta fuit, niſi ſi aliquibus locis
r interualla ac diſcurſationes mili-
m, de cetero haut magna belli mo-
interrupta eſt; donec homines otij

impatientes cum indigne ferrent eo res per pacem deduci, vt Gallia ipsis facile careret, bellum funestissimum alieno maxime tempore excitarunt: ad quod se fatali cæcitate Rex ab ijs, qui circa ipsum erant, male consultus cogi passus est, armis initio contra te in speciem versis, quæ mox in ipsius caput reciderunt. horret animus ad recordationem detestandi paricidij, non solum cum æterna nominis Francici ignominia, sed ipsorum, qui tantopere tunc ob id lætati sunt, infamia coniuncti; quod regnum, & cum regno relligionem ipsam inextricabili proculdubio inuoluisset exitio, nisi tu, DOMINE, insperato Dei nostræ saluti inuigilantis beneficio in hæc tempora reseruatus, stantis columnæ instar, labantem remp. fulcisses, & præcipitem publicæ calamitatis obuia cuncta obterentis rotam virtute tua sufflaminasses: perillustri interim exemplo per teipsum edito, cetera legibus humanis subijci, relligionem so-

lam, quod iam dixi, nec cogi nec im-
perari posse. nam tot aduersitatibus
inter bella ciuilia a puero conflicta-
tus, a compluribus eodem tempore
exercitibus circumuentus, post tot cla-
deis partim acceptas partim datas,
vinci quippe & vincere perinde tunc
alamitosum erat, cum in priore pro-
posito, quasi in vestigio pugnans sem-
er antea perseueraſſes, ad spes æque ac
errores infractus, tandem vbi cun-
ta virtuti tuæ cedere sensisti, suppli-
bus tuorum votis exoratus vltro ces-
sti, & in ipso victoriarum cursu te
inci passus, adspirante Dei gratia,
aiorum relligioni nomen dedisti.
ndem postea æquitatem, qua mode-
tione animi es, quam tibi fructuo-
m fuisse expertus eras, erga tuos ser-
sti, reuocatis, quæ contra Prote-
anteis atque adeo contra te præter
cessoris tui voluntatem publicata
erant, edictis & post pacem non so-
m cum tuis; sed cum externis prin-
cibus magna cum nominis tui laude

factam, vnum atque alterum edictum in Protestantium gratiam conditum, tertio confirmasti, quo eos bonis ac laribus, necnon famæ & honoribus restituisti, plerosque etiam ex ijs primariis dignitatibus ornasti; ratus futurum, vt detumescentibus sensim odijs, concordia edictis sancita inter infestos commodius sarciretur, & per eam serenitate mentibus reddita, quid in relligione optimum, hoc est, quid antiquissimum, summotis affectibus, quasi discussa nube, facilius dignosceretur. hanc nimirum agendi viam boni illi Patres, cum ijs, qui opinione praua aut aliqua simulate superbientes a regula & communione Ecclesiæ deerrauerant, sibi insistendam semper arbitrati sunt, vt caritate potius quam vincendi studio se duci ostenderent. sic B. Augustinus vbique Pelagianos, sic Optatus Mileuitanus ei coæuus Donatistas fratres vocant: sic ante eos B. Cyprianus optare se & consulere pariter ac sua-

dere ait, vt si fieri potest, nemo de
fratribus pereat, & consentientis po-
uli corpus vnum gremio suo mater
audens includat. plerique siquidem
nter eos, quibuscum dissidium no-
is est, reperiuntur, quibus, vt ipsius
Augustini verbis vtar, in occulto pro-
ositum est sedatis remeare turbini-
us: ac si eadem perseuerante tempe-
ate prohibeantur, metuantve, ne
o reditu talis vel sæuior oriatur, vo-
ntatem infirmis consulendi reti-
nt, sine vlla conuenticulorum se-
egatione ad mortem vsque defen-
ntes & testimonio suo adiuuantes
m fidem, quam in ecclesia catholica
edicari sciunt, contumelias & in-
rias vtrinque inflictas pro pace ec-
siæ patientissime ferentes, exem-
que suo docentes, quo affectu ac ca-
itis sinceritate Deo seruiendum sit.
c ratione cum & experimento edo-
s & exemplo tuo confirmatus paci
lesiæ consulendum ducerem, ab om-
nsectatione abstinui, & Protestan-

teis, præcipue eos, qui in litteris excelluerunt, honorifice semper appellaui: nec nostrorum vitia tacui; quippe qui sic cum viris optimis sentiam, longe falli eos, qui putant hæresibus, quæ multiplices totum fere orbem hodie vexant, plus virium ac roboris in suorum sectariorum malis animis ac versutiis, quam in nostris vitijs ac sceleribus inesse. vtrique autem malo, & dissidentium errori, & nostrorum vitijs, optime meo quidem iudicio prospicietur, si sublatis ex ecclesia & repub. nundinationibus, virtuti præmia reddantur, & præstantes pietate, doctrina, morum grauitate viri, qui iam prudentiæ ac moderationis suæ experimentum fecerint, sacris præficiantur. si non noui homines, sed integritatis perspectæ, qui Deum timeant, & auaritiam odio habeant, non gratia aut pretio, sed virtutis solius commendatione ad honores prouehantur. alioqui vbi nullo discrimine boni malique admittuntur, haut

diu duraturam pacem apparet ; eaſ-
que ciuitates interire neceſſe eſt , qui-
bus qui præſunt , probos ab improbis
diſcernere non poſſunt , & quæ , quod
prouerbio dici ſolet , apibus capienda
ſunt, a fucis interpici patiuntur fidei,
quam Deo , & ſecundum Deum tibi
quoque imperio ſubditis populis debe-
mus , quicunque magiſtratum ali-
quamve præfecturam in regno geri-
mus ; nihil æque obeſſe poteſt , quam
redi lucri ſpes ; a quo ſi capeſſendi ma-
giſtratûs initium fecerimus , veren-
dum ſane eſt , ne ad illud deinceps
omnes cogitationes noſtras tanquam
ad Cynoſuram dirigamus , & tandem
auaritia cæci , omnique honeſti cura
abiecta fidem vtrique datam falla-
mus : auaritia bellua fera & imma-
nis & intoleranda eſt , eique nihil ſa-
tis eſſe poteſt . ſi ad immenſas Galliæ
opes accedant Perſarum montes au-
ri , & vtriuſque Indiæ theſauri , non
habebis vnde ingluuiem eius ſatiare
poſſis . nullus quippe vitijs modus eſt ,

nunquam consistunt, semper in præceps progrediuntur, nec nisi cum exitio suo desinunt. virtus contra, iuxta Simonidæ dictum, cubi instar ad omnem fortunæ & rerum humanarum motum firmiter resistit, & varianti diuersos hominum casus naturæ seruiens, liberam & incorruptam animi mentem seruat, se ipsa contenta, tota ex se apta. huic, quæ taleis homines efficit, decus & pretium suum si restituatur, abunde erit, vnde sine ærarij onere, & cum populi leuamento dignis largiaris. idem vt fiat in Ecclesia, si tuum non est præstare, ad regiam certe curam pertinet, instare, rogare, auctoritatem tuam interponere apud eos, quibus onus incumbit, ne id negligatur. hanc tu nouæ laudis gloriam occupa, atque illud assiduc cogita, beata hæc otia, quibus nunc fruimur omnes vna tecum, sperari aliter diuturna non posse, quam si pace a Deo concessa ad amplificandam eius gloriam, & controuersias

eligionis componendas gnauiter ani-
nos intendamus. magnam rem, ne-
ue hoc tempore, multorum iudicio,
ui amore præsentium consilia in fu-
utum salutaria fastidiunt, temere
ggrediendam suadere tibi videor.
d magnæ curæ magna merces, &
agnum ingenium, quale tibi diui-
itus contigit, res paruas attingere
quit. sane quidem post sumptuum
rapinarum ademtam licentiam,
rem familiarem cuique pro fine
mptuum præstitutam, quo nomi-
plus tibi, quam dici potest, debet,
porro debitura est Gallia, nihil
blimi fastigio & statione, quam
mperas, digniusagitare potes, quam
sacra & humana iura per tot anno-
m ciuileis turbas confusa compo-
s & ordines. vnde proculdubio id
ni consecuturus es, vt placata Dei
ntra nos concitati ira, episcopis &
gistratibusin munere sibi commis-
strenue desudantibus, veritas ad-
rsus mendacium, candor & sincera

caritas aduerſus ſucum & ſimulationem, leges contra auaritiam ac luxuriam, quæ duo pugnantia vitia peruerſitas ſeculi miſcuit; præualeant; boni mores colantur, pudori ac modeſtiæ huc vſque pro ludibrio habitis ſuus honos conſtet; denique virtuti pretio reddito, pecuniæ pretium decus & auctoritas minuantur. id tuum, nam ex te ſæpius audiui, cum tantam regni tui felicitatem vel membrorum mutilatione commutare te paratum oſtenderes, & tuorum omnium votum eſt; hic meus de repub. ſenſus. in quo explicando ſi prolixius & liberius euagatus ſum, debis hanc veniam homini verecundo, & in libertate, quam patriæ reſtitutam tibi debemus, educato, ſi, cum aduerſus calumnias ad amoliendam inuidiam initio operis hæc præfari neceſſarium putarem, te longiore ſermone moratus ſim. Cum autem ſiue excuſando ſiue defendendo huic operi, quæ hactenus diximus,

futura

itura ſatis exiſtimarem, ecce mo-
cor ab amicis, non defuturos, qui
acta ſingularium rerum, quæ ad
bertates, immunitates, leges ac iu-
noſtra ſpectant, commemoratione
perſederi potuiſſe, eamque non
m ad tuam ac regni dignitatem,
uam ad aliorum iniuriam pertine-
contendent. quibus etſi abunde
quod reſpondeam, tamen ſi ea in
copioſiore vtar oratione, vereor,
adfectata occaſione cum laruis lu-
ripleriſque videar; ſi taceam, ma-
olis nos carpendi anſam præbeam.
icis igitur rem vti ſe habet dicam.
a parente viro optimo, quod om-
s norunt, & relligionis antiquæ
inentiſſimo. ſic ab auo proauoque
aſi tradito per manus documen-
inſtitutus ſum, ſic ipſe anima-
ad reip. adminiſtrationem ac-
i, vt cultu & amore patriæ nihil
hi ſecundum cæleſte numen carius
quam fuerit, eique omneis affe-
s priuatos & alias caritates poſt-

habuerim. sic enim mihi semper fuit persuasissimum, patriam, iuxta veterum sententiam, alterum Deum, & leges patrias alteros Deos esse, quas qui violant, quantumuis se quæsito pietatis colore defendant, sacrilegij & paricidij pœna teneri. hæc iura, has leges, quibus hoc regnum fundatum in tantam magnitudinem ac potentiam se extulit, si qui sunt, atque vtinam non essent, qui cuniculis ac machinis oppugnatum eant, quando aperta vi non possunt, ne indigni Gallico nomine simus, quique boni ciues habeamur, si te præsertim rege, gliscenti malo nos fortiter non opposuerimus. maiorum namque nostrorum vox est, virorum religione præstantium, hoc illud esse publicæ salutis cæleste pignus, hoc alterum Franco Galliæ Palladium, quo seruato, nihil ab externis insidijs suspectum; amisso, nihil ab ijsdem tutum sit futurum. proinde si per ignauiam id & socor-

am noſtram amoueri, aliquando
ntingat, extra dubium eſſe, quin
m ille, qui illud mala arte clepſe-
, quaſi Vlixes alter Pelaſga arte
ſtructus, ſubornato aliquo Sinone
alem equum externo milite fœ-
n in Galliam immiſſurus, eodem-
e, quo Troia arſit, incendio flo-
ntiſſimam Europæ partem ſit de-
ulaturus. ſed meliora Deus. nam
hil tale te viuo ac vidente & ſoſ-
e Delfino nobis metuendum eſt.
ſtularet hic locus, vt de te, cui
ndſpiramus, quod patria ac bonis
imur, debemus, tuiſque erga
ap. meritis plura dicerentur: quod
fortaſſe ij exſpectabunt a nobis,
: laudum potius tuarum copia,
um ingenii noſtri mediocritate
a metientur. ſed neque hic pane-
icum inſtitui; & tu benefacto-
n conſcientia, quam laudum tua-
n prædicatione magis gaudes. tu,
ulíſſima ac vetuſtiſſima omnium
tquot vnquam ſceptra tenue-

runt. & certioribus initiis per mares deducta familia ortus, procul ad Pyrenæum natus inter bella per aduersitates creuisti; insidias toties pueritiæ tuæ paratas felicissime eluisti; adolescens, vir, hostium impetus fortissime retudisti; & quasi Deo manu ducente ex vltima Aquitania temporibus maxime asperis ad Regem siue deductus siue ab eo euocatus es, ne quis alius esset præter legitimum heredem, qui sedem regni vacuam breui futuram occuparet. regnum adeptus clementia & benignitate imperium temperasti, & beneficio quam metu alienatos animos retinere maluisti; tantaque hominum antea infestissimorum de te fiducia fuit, vt plus in misericordia tua securitatis, quam in armis suis præsidii reponerent; neque tam se victos dolerent, quam te vicisse lætarentur; ex supplicibus amici ac familiares repente facti: acriorque præteritæ culpæ in delinquentibus, quam apud te sen-

sus fuit: quippe qui tam facile supplicibus ignoscendo effeceris, vt eos non emendati citius erroris pœnituerit. quidni autem, qui rapidum tuarum victoriarum impetum nulla vi contraria sisti posse cernerent, non tibi, cui nihil non cedebat, vltro cessissent, & non potius victoris clementiam, quam prælii aleam tecum tentassent? virtute siquidem tua effeceras, ne aut Mars communis, aut Victoria alata amplius possent videri. atque hanc felicitatem adiuuabas vigilantia, indefesso labore, frigoris & æstûs patientia, & pro locorum ac temporum ratione ciborum facilitate, in valloa ssiduus, dies noctibus in opere militari continuans, per glaciem & imbres interdiu noctuque incedens, somni parcus, quem multoties interciſum in equo in nuda humo substrato palliolo cum volebas, sine valetudinis dispendio repetebas, atque ita disciplinam, quæ non procedente militi stipendio ab aliis ægre imperio seruatur, exem-

plo, quod blandiſſimum iubendi genus eſt, retinebas. felicitate illa terribilem cum te hoſtes vbiq. reformidarent, ſatis habebant, ſi licet numero militum & aliis reb. plerumq. ſuperiores ſe munitiſſimorum locorum ac firmiſſimarum ciuitatum muris tuerentur, nec minorem ex defenſione quam tu ex victoria gloriam ſe conſequi arbitrabantur. vt non mirandum ſit, ſi poſt tot graueis offenſiones, oblatam a Deo reconciliationis occaſionem tam auide amplexi ſint. ſpe ſinceræ gratiæ certa, nec dubio victoriæ penes te ſemper manentis metu. ſed quam te bellum hoſti formidoloſum, tam pax tuis in gratiam acceptis deſiderabilem fecit, pacis artibus præmio & immunitate paſſim excitatis. indicio ſunt ingentes illæ ad omne æuum duraturæ ædificiorum moles tam paruo temporis ſpatio vbique exſtructæ, ſtatuis admirandi operis, picturis, auleis ſummo artificio elaboratis ornatæ, quæ & animi tui magnitudinem

& pacis ſtudium apud poſteritatem teſtabuntur. ſed eſt quod ante omnia tibi gratulemur ob Muſas ſedibus ſuis, vnde Martis rabies eas pepulerat, reſtitutas, & inſtauratam tuis auſpicijs Pariſienſem Academiam, cui & inſigne ornamentum addidiſti, euocato Iſaaco Caſaubono altero huius ſeculi lumine, eique commiſſa bibliothecæ tuæ vere regiæ cuſtodia: vt omnibus appareat tot adorearum nuſquam interruptum curſum non tam ad maiora cupienda gradum fuiſſe, quam ad pacem inter vicinos colendam: & feſſis præteritorum bellorum vexatione populis quietem conciliandam animos fetiſſe. Macte iſto generoſo proposito, DOMINE, & pacem quam tot exantlatis pro patria laboribus peperiſti, auctoritate legibus reddita quod facis firmare perge: ſicque tibi perſuade, mentem & animum & conſilium & ſententiam ciuitatis in legibus poſitam eſſe, & vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuita-

tem ſine lege ſuis partib. & neruis ac ſanguine & membris vti non poſſe, atque adeo magiſtratus & iudices legum miniſtros & interpretes eſſe; denique nos omneis legum ſeruos eſſe, vt liberi eſſe poſſimus. huius libertatis te rege conſequendæ ſpe fretus, eiuſdemque per te recuperatæ poſtea beneficio vſus in media rerum confuſione, & poſt ſedatas turbas, hiſtoriam huius æui ſcripſi; cuius primam partem nunc publici iuris facio, tuoque auguſtiſſimo nomini dedicoque iuſtiſſimis de cauſſis, quæ & me & rem ipſam ſpectant. dignitatem meam a deceſſore tuo beatæ memoriæ Principe inchoatam, a te in maius prouectam, ingratus ſim ni meminerim. cumque in caſtris & in aula aſſiduus eſſem, pleriſq. magnis negotijs a te præpoſitus ſum, ex quorum tractatione magnam mihi multarum rerum, quæ ad id quod præ manibus eſt requirebantur, notitiam

comparaui: idque consecutus sum illustrium virorum, qui in aula consenuerant, familiaritate, vt quæ de rebus nostris per libellos sparsim & incertis auctoribus vulgata fuerant, ad veritatis normam diligenter exigerem; in eoque studium meum, quamdiu in tuo comitatu fui, inter publica negotia exercui, donec in hoc ergastulum forense me necessitas muneris compulit. nec vero heri aut nudiustertius tibi notus sum; iamque viginti duo anni elapsi sunt, ex quo cum delegatis ex amplissimo ordine senatoribus in Aquitaniam a rege missus cum ad te profectus essem, summam erga me humanitatem ac beniuolentiam tuam expertus sum: ab eoque tempore fiduciam cepi, ingenij nostri fructus, si qui olim a tenuitate eius proficisci possent, non omnino tibi ingratos futuros. præter hanc alia iustior causa subest, cur tibi hanc historiam inscribi oportue-

rit, quod videlicet periculoſæ plenum opus aleæ aggredienti, prævalido aduerſus maliuolorum obtrectationes patrocinio opus erat, & peracri illo iudicio tuo, quo res gerendas diſponis, ad examinandam rerum geſtarum veritatem huius cenſuræ, vt debeo, ſtare decreui, ſiue ad cetera edenda auctor fueris, ſiue ad hanc ipſam partem premendam, quæ non tam editur, quam velut vniuerſi operis ſpecimen nunc tibi ſpectanda proponitur. quicquid de ea ſtatueris iuſſeriſve pro diuinæ vocis oraculo mihi erit. nec dubito, quod tibi probabitur, quin ab omnibus magno conſenſu probetur. & ſi quierunt, quib. minus placeat quod tibi probabitur, ij certe erunt, qui fortunæ ludibrio in excelſo collocati cum nihil dignum hominum memoria egerint, ad iniuriam ſuam pertinere exiſtimant, cum res vt geſtæ ſunt referuntur. quorum deſideriis iniquis ancillari vt mihi ad famam

probroſum, ſic eorum vitia cum pernicie reipub plerumq. coniuncta ſilentio præterire ad conſcientiam flagitioſum eſſet. voto finienda præfatio eſt. DEVS omnium bonorum dator, qui cum Filio vnigenito & ſpiritu S. trinus, potentia, ſapientia, bonitate vnus ſemper es in omnibus, & eras ante omnia, & eris ſemper in omnibus, qui imperia legitima, ſine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus, nec rerum natura omnis a te ex nihilo creata ſtare poteſt, prudentia tua diſponis ac gubernas, te publica voce oro & obteſtor, vt quod optimum Galliæ atque adeo toti Chriſtiano orbi dediſti, id proprium nobis facias, tuiſque beneficijs faueas, & tantis muneribus diuturnitatem addas. ſimplexque & vnum omnia iſta complexum votum perficias, Regem Delfinumq. ſerues. nam eorum ſalute pacem, concordiam, ſecuritatem,

opes, & cetera nobis optatissima contineri agnoscimus ac profitemur. proinde illius consilia ad regendum, quod ab exitio vindicauit imperium, moderare, dum hic adolescet quasi felix arbos ad amœni fluminis ripas succrescens, & seris nepotibus vmbram, hoc est, otium ad præclaras pacis artes excolendas, & pietatis ac literarum studia promouenda olim facturus. vtrumq; diu simul Gallis gratiore pijs ordine, dominari sinas: per eosque prisca fides ac relligio, antiqui mores, maiorum instituta, patriæ leges instaurentur; noua sectarum monstra, noua relligionum commenta, & cetera ludificandis animis per otium callide excogitata aboleantur: tandemq. sublata scissura pax in domo Dei in conscientiis quies, securitas in rep. constituatur. ad extremum te D.O M. queso obsecroq. per Spiritus S. tui gratiam, sine qua nihil sumus, nihil possumus, vt omnibus quæ

deinceps a me dicentur libertas fides, veritas apud eos, qui nunc sunt & post erunt, constet; tantumq. absit ab adulationis & liuoris suspicione oratio mea, quantum abest a necessitate.

CIↃ CIↃCI.

ERRATA ET OMISSA QVÆDAM.

pag. 24. 15. agente, cui tutores 25 20. nocturno prœlio, quod & postridie continuatum est magno 22. adde post *duces*, Fr. *Borbonius castri Eraldi dux, Imbercurius, Io. Buellius Sancerræ comes, Fr. Tremollius Talemondi princeps, Bussius Amboſianus, Ioannes Moius Millaregius, Ioannes Franciſcus Vrſinus Petiliani comitis* F. 33. 2. inito cum P. 12. omnia administrarentur. 34 29 & Papia; secuta dein ad B. int. 40 28. nec in Liguria 56. 20. Thomam Crammerum. 84. 7. a C. redemit. 87. 23. Bartholomæo Cata 89 12. & arcem Calecuti 98 12. Pleumosios, 110 11. petere, vt totum &c. 114 27. Niceæ. 131. 17. inuadat & opprimat. 134 26. non abnuere, 101 32. perræsus. 206. 22. occurrerunt. 207. 20. ponte, quem. 208. 18. ad Hieronymum mittunt, 214. 4. omnibus infensus 226. 10. Franciscum. 238. 20. lata & lex 255 18. uemque e manibus inimicorum er. 270. 15. Roteburgo. 276 28. ipsis ad futurum 277. 27. Mindam. 278 5. in cuius 281. 4 exuti, postquam. 284. 18 necessariarum. 286 3. interpellant. parte 287. 1. & Borussis 297. 18. h. ratione. pauci. 290 18. Letmericiam. 300. 15 quos propediem. 320. 19. in Numburgensis 322. 35. Friderici 379 24. Ioannis card. Sal 384 2. quas Io. 411. 16. studia scindi. 418. 27. Belnam. 431 29. Bianco. 461. 21. amictu suum munus, vt ante, in ecclesia I. 463 30. inprimis

Bincij. dele, Balnei vulgo. 481 35 satis venalis 488 14 Gulielmium. 497 13. in Leuitico; 498. 25. Ciboo 514 20. Gazari. 23. Leone III imp. 517 7. Ludouicus VIII. 521. 2. obliuiscuntur. 537 30. qui Brunsuicam. 538 11. in Magdeburgico. 30. in Magdeburgicum agrum mox 546 29. continuatum iri 555. post illa verba, soluit &c. inserendum elogium Ioannis Vasæi, quod notarum errore ad annum LIX & librum XXIII reiectum fuit. *Vt viri literis clari dicantur, Ioannes Vasæus Belga, quippe Brugis in Flandria natus, hoc anno obijt* VIII *bri ineunte, Salmanticæ iam ad fecta ætate, ad Mathurinorum seu veræ Crucis ædem sepultus, qui diu in Hispania moratus res etiam Hispanorum continua ac luculenta historia complexus est. sub id & Io. Pierius Valerianus Bolzanus Beluno in Venetis oppido natus, Patauij annum* LXXXII *supergressus decessit, ad S. Antonij conditus, quo vergente senio concesserat, vt post longam veluti peregrinationem in nidulo suo, ex quo puer euolauerat, ad quietem æternam se componeret. is Vrbani patrui Franciscani, qui Leonis* X *præceptor fuit, cura in literis educatus inter doctissimos seculi sui meruit recenseri, & Medicæa familia, cuius fauori ac munificentia sua incrementa literæ in Italia debent, addictus, diu in aula Romana studijs invigilauit, & magna negotia tractauit. eius inter alia Virgiliana lectiones, & Hieroglyphica maxime commendantur, quæ virum alioqui poëtica præstantem in omni politioris literaturæ, antiquitatis & scientiarum genere tota vita versatum ostendunt. his ferme &c.* 561. 3. Festa. 577. 9. zagoib. 589. 23.

agrum exercitu ſub. 595 8. illudentis. 600. 22. Hametem. 618. 18. vallatæ vrbi 63 ɔ. 12. potitus eſt. 633. 35. eumque ipſum. 660. 23. quamuis Cæſar vrgeret. 679 21. conſeſſum. 684. 27. ſublata 694. 19 Pontifici. 701. 16. Regienſem ditionem. 724. 16. peditatus cum equitatu. 730. 1. is ſecum 734. 12. aculeate atque.

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER PRIMVS.

CONSILIVM mihi est res orbe toto gestas paullo ante excessum Francisci I repetitas ad hæc vsque tempora fide sincera procul ab odio & gratia posteris tradere. quod antequam aggredior, conueniens institutæ narrationi videtur esse, vt prius qui status rerum, quæ consilia & vires principum, qui motus animorum tunc essent, breuiter, sed altius ducto initio, explicetur. itaque a Gallis & Hispanis, penes quos rerum summa & reliquorum principum fortunæ erant, auspicabimur.

POST irritam Caroli VIII in Italiam expeditionem, quæ tamen funestissimo Italiæ exemplo externis principibus ad inuadendas illas otio & alta pace gaudenteis prouincias iter aperuit, metus Gallici nominis, quod omnia paullo ante terrore compleuerat aliquantum conquieuit. nam Ferdinandus Ferdinandi nothi nepos, Alfonso patre aregni administratione vltro se abdicante, vt præteritæ sæuitiæ infamiam eluceret,

breui tempore amissa pæne momento recuperauerat: & quamuis omnes merito metuerent, ne denuo Carolus, vti rumor erat, eandem expeditionem tentaret, tamen Italorum principum ante dissidentium recens fœderatio, atque imprimis Ludouici Sfortiæ, qui Carolo in Italiam veniendi auctor & adiutor fuerat, a partibus nostris defectio; ad hæc Tarrensis pugnæ exitus dubius; nam sibi in ea vel victa pars victoriam arrogabat, pristinum metum magna ex parte minuebant. sed mortem Ferdinandi victoris secuta paullo post mors Caroli moram tantisper bello incepto interposuit, donec Ferdinandus Hispaniæ rex Gallos instigante Alexandro VI in eam curam intentos interuentu suo ad illud quamprimum suscipiendum incitaret. is recepto ante septennium Perpiniano & Ruscinonensi comitatu ictum cum Carolo in Italiam profecturo fœdus mox cauillatus fuerat, summisso in auxilium Aragonijs patruelibus Ferdinando Consaluo Cordubensi, qui postea magni ducis nomen meruit, & ipse cum infesto exercitu contra fidem datam in Septimaniam descenderat: postremo rebus prospere a Consaluo in Calabria & Apulia gestis, conciliataque sibi, vti rebatur, populorum illorum beniuolentia consilium mutauit, & repente alienato a patruelibus animo cum Ludouico XII, qui Carolo in regnum successerat, clam nouum fœdus percussit de regno Neapolitano occupando, his conditionibus, vt inter ipsos diuideretur, & Neapolis regni caput, Campania, Samnium Gallo cederet; Hispano

Apulia & Calabria. auxit Ferdinandi perfidiam, quod cum Fridericus Ferdinandi nuper mortui patruus & heres rem ſibi cum Gallo tantum futuram ſperaret, Conſaluum cum exercitu Hiſpania venientem benigne in Sicilia exceperat, & in Calabriam ſubſidio, vti putabat, contra Gallos deportandum curauerat: Conſaluo contra rumores, qui de occulta illa conuentione iam vbique ſpargebantur, etiam poſt publicatum Romæ fœdus affirmante, nihil ſibi aliud in mandatis dediſſe Ferdinandum quam vt Friderico & regni ſaluti conſuleret. quo factum eſt, vt Fridericus, qui nihil ſibi ab Hiſpano metuebat, a duobus potentiſſimis regibus eodem tempore præter opinionem circumuentus facile opprimeretur. exuto ſumma patruelis infamia Friderico reſtabat Ferdinandus dux Calabriæ, cui pater in Galliam abiens clam mandata dederat, vt ſe in Tarentinam arcem, cui præfectum Potentiæ ducem impoſuerat, reciperet, & ibi tamdiu moraretur, dum ne ſe neceſſitate præuerti ſineret, quo minus dedendo arcem, quo vellet, libere abire poſſet. nam Fridericus odio patruelis in Gallia fortunas omneis ſuas collocauerat, & vt eo filius ſe ſequeretur, ſi Italiam relinquere cogeretur, imperauerat. verum Conſaluus Manfredonia capta, cum Tarentinam arcem his condicionibus accepiſſet, vt liberum eſſet Calabriæ duci, quo vellet, abire, idq. ſollemni iureiurando firmaſſet, arce dedita cauſſatus nouum Ferdinandi imperium, cui parere neceſſe haberet, Calabriæ ducem contra fidem datam ſub cuſtodia in Hiſpaniam

miſit. Sed non diu inter victores reges manſit in ſocietate concordia; nam cum de vectigali, quod in Apulia ad fineis Samnij ex quadrupedum tranſitu colligitur, inter parteis ambigeretur, & multis vltro citroq. tractatibus nihil profectum fuiſſet, tandem ad arma ventum eſt: quorum de euentu cum vereretur Ferdinandus, Philippum Auſtrium Maximiliani imperatoris F. generum ſuum & heredem, cuius animus ad pacem & otium natura ſua ferebatur, induxerat, vt fide accepta in Galliam ad Ludouicum tranſiret, & de componendis diſſenſionibus in regno ea qua dixi occaſione exortis cum rege ageret. ſed cum interea Meletio ad Terram nouam in Brutiis cæſo res Hiſpanorum nouis copiis Hugonis Cardonæ, & alteris ductu Emanuelis Benauidæ & Antonij Leuæ ex Hiſpania miſſis paullum recreatæ: Gallorum contra l nga & infelici Baruli obſidione attritæ inde animos adderent, hinc noſtris adimerent, Conſaluus, condicionibus de concordia inter Ludouicum & Philippum, quamuis ſolemni iureiurando firmatis, ſtare noluit. nec conceptæ de rerum proſpero ſucceſſu opinioni euentus defuit. nam mox Albinij exercitu ad Seminaram in Calabria deleto, ipſoque Albinio cum præcipuis belli ducibus capto: & paullo poſt in Apulia re male geſta ad Gerionem, ac Ludouico Armeniaco Nemorenſi duce in pugna deſiderato, Conſaluus victor a Neapolitanis exceptus eſt; moxque ad Lirim commiſſo cum exercitûs Gallici reliquijs ingenti prœlio victor Caietam recepit, & Gallis totius re-

gni possessione deiectis, Hispanorum res hactenus dubias in posterum stabiliuit. ita Ferdinandus grande perfidiæ suæ lucrum tulit, & consilium de inuadendo regno contra patrueleis, quod iampridem animo agitatum profunda dissimulatione texerat, occasione oblata ad exitum feliciter perduxit. At Ludouicus tot acceptis cladibus, cum non minus pudore quam dolore angeretur, nec inultis tot iniuriis honeste aut secure cum Hispano transigere posset, inducias in annum pepigit, vt tantisper, dum fortuna de rebus suis decerneret, suspensis de bello consiliis euentum operiretur; cum ecce commodum de collocanda in matrimonium Ferdinando Germana Foxia sororis F. quæ honesta pacis inter principes contrahendæ ratio esse solet, actum est. nam paullo ante Isabella Castellæ regina Ferdinandi vxor, quæ marito regni Castellæ procurationem testamento legauerat, e viuis excesserat: & Philippus Isabellæ gener, ad quem materni regni successio pertinebat testamentum socero in dubium reuocabat. itaque Ferdinandus, vt hinc res suas in Italia stabiliret, inde se aduersus generum muniret, facile in nouas nuptias consensit his legibus, vt dotis nomine ius in ea regni Neapolitani parte, quæ in diuisione Ludouico obuenerat, Germanæ ab auunculo cederetur, ita vt si ante Ferdinandum moreretur, ea pars marito accresceret; sin marito ante sine liberis mortuo decederet, ad Ludouicum rediret. nec certior in eo fœdere conseruando quam in reliquis Ferdinandi fides fuit. nam contra CIↃ IↃ

dotaleis tabulas ipſe mox ſe totum regnum ex ſucceſſione Alfonſi I Ferdinandi ſpurij patris, excluſo Germanæ vxoris iure, poſſidere palam profeſſus eſt. Interea dum per pacem licebat Neapolim profectus, vt Conſaluum, cuius virtutem & liberalitatem ſupra modum ſuſpectam habebat, inde abduceret intellecta morte Philippi generi, quam primùm in Hiſpaniam ſibi redeundum eſſe duxit. in itinere Sauonæ, quo Ludouicus diſſoluto exercitu venerat, ſumma humanitate & candore accipitur, variiſque inter maximos Europæ principes ac præcipue de cauſſa Piſanorum & Genuenſium habitis ſermonibus vtrinq. diſceſſum eſt. ſed Ferdinandus, qui morte generi magno ſe metu liberatum exiſtimabat, totius fere Hiſpaniæ potens, ſtatim animum ad res nouas appulit: cumque ſuſpectam Galli potentiam ſummè haberet, Henricum VIII generum, qui nuper Henrico VII in Angliæ regnum ſucceſſerat, iuuenem magni animi clam ſollicitat, vt bellum Ludouico inferret. ipſe prætexebat Pontificis auctoritatem, qua fieri dictitabat, vt, quos ille hoſteis haberet, eos bello perſequi teneretur. itaque coniunctis cum genero viribus in Aquitaniam, in qua ſibi ius Anglus vindicabat, impetum facere decreuit: & quia ad eam expeditionem opus habebat iter per Nauarræ regnum cum exercitu facere, miſſis oratoribus a Ioanne Labretano rege petierat, vt ſibi libere per eius regnum tranſire liceret. quod cum ab illo propter amicitiam, quæ ipſi cum Gallo intercedebat, non impetraret, inde occaſionem arripuit inuadendi

Nauarræ regni, cui iampridem homo alieni cupidus inhiabat: quod ei facile fuit copiis generi freto, & imparato a rebus omnibus Nauarro, qui frustra auxilia a Ludouico præstolatus, exortis Acramontanorum & Bellomontanorum factionibus, tandem regno cedere, & cis Pyrenæum recipere se Benearnum coactus est. Ferdinandus nouo regno occupato, neque de Aquitania multum sollicitus, relicto genero de socero frustra querente, domum reuertitur. Interea Ludouico, cui tam infeliciter res cum Ferdinando cesserant, in Insubribus magis vario euentu fortuna illusit. nam postquam in regni auspiciis ad Nouariam Heluetiorum seditione destituto & capto Sfortia & Ascanio fratre Cardinali Mediolani & Genuæ imperio potitus est, nihil opinione hominum obstiturum videbatur, quominus & armis parta conseruare, & amissa a Carolo VIII aliquando recuperare posset. sed in occupatione regni Neapolitani societatem plane leoninam contraxisse se cum Hispano experientia didicit, triennioq. post, vti iam diximus, omni regni possessione deturbatus, tamen, quæ in Gallia Cisalpina armis quæsierat, retinuit, & Genuensis, qui ad famam infelicium tot successuum ab eo defecerant, in potestatem redegit. dein icto Cameraci cum Cæsare, Hispano, & Pontifice contra Venetos fœdere, & profligatis ad Abduam ipsorum copiis, capto Liuiano duce, toti Italiæ formidabilis esse cepit: quo effectum est, vt Iulius II immoderato æstu omnia bellis miscendi etiam in decrepita ætate ardens,

muneriſque paſtoralis oblitus,& tot beneficiorum nuper in Gallia acceptorum immemor, cum iam ſibi videretur de iniuriis Venetorũ ſatis graueis pœnas ſumpſiſſe,in nos odium&acerbitatem conuertere decreuerit. quod quo facilius exequi poſſet,Venetis a ſe prius proſcriptis reconciliatur, & bello Ferrariæ duci illato Gallos a partibus Ferrarienſis ſtanteis proſcribit.ita quod res noſtras in Italia firmare debuit, in inuidiam & odium ingratus ſenex vertit; Maximilianumque, qui Ludouici beneficio poſt Abduenſe prœlium a ſupplicibus Venetis omnia oppida Auſtriacæ domus receperat , a nobis alienauit; & Hiſpanum , qui nullam vnquam inuadendi Gallos occaſionem vel contra datam fidem prætermiſit,nuper fœderatum & adfinitatis vinculo coniunctum facile induxit, vt contrarium fœdus contra Gallum iceret. in eam rem exercitus duce Raimondo Cardona Hiſpano communibus ſumptibus conſcribitur.quam perfidiam vt vlciſceretur Ludouicus , magnum & ipſe exercitum cogit , cui Gaſtonem Foxium ſororis F.præfecit, qui mira celeritate & virtute intra quindecim dierum ſpatium Bononiam ab Hiſpanis&pontificiis oppugnatam obſidione liberauit, cæſiſque in itinere Venetorum copiis Brixiam & Bergomum ciuitates,quæ defecerant, recepit, tandemque commiſſo memorabili illo ad Rauennam prælio , ipſo Reſurrectionis dominicæ die , anno ſal. CIↃ IↃ XII Eid. April. Hiſpanos & pontificios fudit; ſed dum pugnæ relliquias victor colligit,in globum Hiſpanorum ex cer-

tamine se recipientium ardentius inuectus tantæ victoriæ fructum morte sua corrupit: nec multo post fœderati Heluetiorum copiis freti Gallos Mediolani possessione, quod iam XIII annos tenuerant, expellunt, & Maximilianum Sforziam Ludouici F. Mediolani dominum constituunt, tradente ciuitatis claueis Sedunensi episcopo. ipse Ludouicus ab infesto Pontifice proscriptus, cum redintegrato exercitu rursus Mediolanum duce Ludouico Tremollio repeteret, ab Heluetiis sanguinaria ad Nouariam commissa pugna victus & tota fere Italia exclusus est. His initiis nomen Hispanicum antea obscurum & vicinis pæne nationibus incognitum tunc primum emersit, tractuque temporis in tantam magnitudinem excreuit, vt formidolosum ex eo & terribile toti terrarum orbi esse ceperit. nam quod Petrus Arragonius ante CCC & X annos rebellanteis Siculos Gallis eiectis sibi subiecit, popularium potius vltro se dedentium seditioni, quam Hispanorum potentiæ tribui debet. nec deerat coloratum ius, quod Siciliæ inuasioni obtendebatur; siquidem Petrus is Constantiam Manfredi iniuste, vti dictitabat, a Carolo Andegauensi regno exuti filiam in vxorem duxerat. Alfonsus autem Arragoniorum in Italia conditor, & in principem a Ioanna I, quæ Ladislao fratri in regno successerat, adoptatus, quamuis postea propter ingratitudinem ab ea exheredatus esset, adoptato Ludouico III Andegauensi, tamen iure hereditario potius & procerum regni tunc exortis factionibus, quam gentis suæ viri-

bus ſubnixus donati regni poſſeſſionem retinuit, & ad heredeis ac Fridericum ipſum, cuius modo mentionem fecimus, continuata ſucceſſione tranſmiſit. quod ſi ante tempora Petri, qui Alfonſum c annis amplius præceſſit, ad prima huius gentis incunabula reſpiciamus, comperiemus Hiſpanos atq. ipſorum gloriam mari mediterraneo & Oceano cloſtriſque Pyrenæis concluſam fuiſſe, potiuſque patuiſſe exteris inuadentibus, quam quidquam memorabile extra fineis ſuos geſſiſſe. nam licet, vti ſcripſere veteres, Hiſpania prima a Romanis tentata, vltima ſubacta ſit, tamen externis ferme dominatibus aut paruit aut militauit: primo quidem Carthaginienſibus, cum Sanguntini ſtatim initio ſecundi belli Punici extrema quæque paſſi, vt in fide ſociali, quam ad perniciem vſque coluerunt, permanerent, ad extremum fame victi ſunt: dein Romanis, P. Cornelij Scipionis virtute & humanitate tota fere Hiſpania partim in poteſtatem redacta, partim ad eum vno animo tranſeunte XIIII anno, poſtquam bellum initum eſt, V poſtquam ipſe Scipio prouinciam & exercitum accepit, cum & Indibilis Hiſpaniarum rex magno prælio victus & in amicitiam acceptus eſt. ab eo ſiquidem tempore omnia pacata ibi ſub imperio Romanorum fuere, ſi Viriati Luſitani paſtoris primum, dein latronum ducis motus excipias, qui tandem duce ipſo a ſuis interfecto a Q. Cæpione compreſſi ſunt: Numantinorum item ciuitatis pro libertate Hiſpaniæ obſtinatam conſtantiam, ad quam miſſus P. Scipio Afri-

canus correcto milite Numantiam diu obſeſſam poſtremo fame vicit,& ſolo æquauit, ac reliquam prouinciam in fidem accepit anno v. c. Ↄ CXX Annis L poſt Q. Sertorius, qui partium Marianarum fuit, Sylla rerum potito, relicta Italia ad Fortunatas vſque inſulas penetrauit, ac tandem ad bellum Hiſpanias commouit, vbi vir facile cum viris conuenit:cumq. vno imperatore res Romana ei reſiſtere non poſſet,additus eſt Metello Numidici F. Cn. Pompeius: neque tamen tam ducum virtute, quam ſuorum ſcelere oppreſſus eſt.& hunc quidem exitum Syllanæ proſcriptionis hereditas ſeu bellum Sertorianum habuit. tandem ductu Auguſti hactenus inuicti Cantabri in poteſtatem redacti, & vniuerſa Hiſpania ſtipendiaria facta eſt.inde ſub Rom.imperatoribus fuit;imperatores etiam Traianum & Hadrianum ac poſtremo Theodoſium Romæ dedit,donec imperio iam declinante Vandali, Sueui, & Alani in Gallias a Stilicone euocati & ab Atulpho & Vallia Gothis regibus ab Honorio imp. ad liberandas Gallias miſſis inde exacti Pyrenæum tranſierunt anno Chriſti CCCCX. & Hiſpaniam Romanis ereptam multos annos tenuerunt. ſed Gothi a Francis ex Gallia eiecti viciſſim Vandalos & Alanos ex Hiſpania eiecerunt; Sueuos vero ad internecionem omneis ceciderunt.Ita Hiſpania longo tempore Gothis paruit, a quibus relligionem Chriſtianam antea quidem quorundam martyrum ſanguine obſignatam, ſed nondum plene [redacted]ulgatam accepit,& cum relligione pra[redacted]trianæ opinionis errorem

imbuit. ab his hodie præcipua inter Hiſpanos nobilitas originem ſuam repetit. tandem a Saracenis fretum Herculeum tranſgreſſis miſerabili caſu vaſtata & occupata eſt, prodente Bæticam, cui præfectus erat, Iuliano, vt iniuriam violata filia a Roderico rege acceptam vlciſceretur. id anno ſal. IↃ CCXX accidit. Gothi qui ſuperfuerunt, cum in Auſturum, Cãtabrorum, & Callaicorum montes ſe recepiſſent, paullatim amiſſas regiones, vrbes, caſtella recuperare ceperunt, & ad vltimum, cum Maurorum res in Bætica ſe contraxiſſent, a Ferdinando Ioannis F. (is Alfonſi quem a Ioanna adoptatum diximus, frater fuit) victi atq. omni Hiſpania expulſi ſunt, IↃ CC IXXIV, poſtquam primum eam occupauerant, anno. iſque annus, qui fuit reparatæ ſalutis CIↃ CD XCII, Chriſtophori Columbi nauigatione, quæ nouum orbem in Atlantico mari Hiſpanis primo aperuit, nobilitatus eſt. quanquam nec ea gloria defraudari noſtri omnino debent, ſiquidem conſtat, Hiſpanis id minime negantibus, LXVIII ante Columbi nauigationem annis, Betencurium noſtratem Belgam inſulas illas, quæ hodie a frequentia auium huius nominis Azoræ vocantur, occupaſſe, & Hiſpanis vendidiſſe: atque inde reuerſum de continenti, quæ illis occidentem verſus prætenditur, famam ſparſiſſe. ea res maximam conciliauit & Ferdinando & Iſabellæ nominis celebritatem, quorum auſpiciis ſexennio poſt Am[illegible]icus Veſpucius Florentinus terram illam t[illegible]equinoctialem lineam, quam a ſuo n[illegible] Americam

dixit, explorauit; tamq. nobili exemplo permotus Emanuel Lusitaniæ rex Ferdinandi gloriæ æmulus ad explorandas itidem in India orientali nouas terras animum appulit; eodemq. anno prima classis duce Vasco Gama Lusitanorum auspiciis in Indiam profecta est. & ne tantum longinqua & incerta gloriæ & lucri causſa potius, quam vicina & tuta ad Christiani nominis propagationem quærere viderentur, Ferdinandus Oranum in Africa cepit duce Petro Nauarra, sed Franc. Ximenij archiepiscopi Toletani sumptibus, qui ad immensarum opum leuandam inuidiam exercitum iussu Ferdinandi conduxerat. Emanuel viciſſim Septam contra Saracenos Arabas in ora Africæ muniuit. auxerunt & Hispanorum potentiam per affinitatem tot regnorum hereditates tandem in Ferdinando Arragonio & Isabella Castellensi confusæ, & Philippi Austriaci totius Belgij heredis hinc ex Germania inde ex Gallia coniunctæ opes, quæ a trunco naturali quasi reciſæ Hispaniæ veluti alienæ arbori insertæ sunt. nam Philippo natus Carolus a patre Belgij, a matre totius Hispaniæ & maioris Italiæ partis, a Maximiliano auo ampliſſimi in Germania patrimonij ac postremo Imperij quasi heres totam Europam spe & fatali potentia complecti quodammodo visus est. cumque tot locorum interuallis & moribus distinctarum nationum princeps esset, ex Germania oriundus, in Belgio natus & educatus, in Hispania tamen, quandiu per bella Gallica & Germanica licuit, sedem præcipuam habuit, & Hispanorum ductu maxi-

ma prælia fecit: ac postremo renunciato imperio & abdicatis a se regnis, ibi priuatus mori voluit. sub Philippo deinde filio continuata possessione eandem dignitatem Hispania retinuit, postquam pace Sercani nobiscum facta relicto Belgio in Hispaniam profectus est. nam res omneis ab eo tempore domi forisque fere per Hispanos administrauit, & honores quos Carolus pater Germanis, Belgis, & Italis quasi communis omnium princeps liberaliter communicabat, filius inuidiose ad solos Hispanos contraxit. Et hactenus de Hispanici imperij initiis & caussis. de Gallis quid attinet dicere, quos ab omni ætate laudis bellicæ & iustitiæ fama apud exteros claruisse constat, sæpe se populosa gente in vicinas & longinquas regiones extendente, sæpe etiam afflictis principibus & eorum salutarem opem implorantibus humaniter præbito auxilio? fidem facit illud in Romana historia peruulgatum, Romanos cum ceteris gentibus de gloria, cum Gallis pro salute certasse: cumque apud eos cetera ætas faciendis stipendiis præfinita esset, qua exacta missionem impetrare possent, bello Gallico sexagenarios minime militia solutos fuisse, ac ne ipsos quidem sacerdotes scripsit Appianus, fidem faciunt & sparsæ tot vbique terrarum Gallici nominis coloniæ. nam & maior & melior Italiæ pars de Cisalpinæ Galliæ nomine appellatur. & si ambitiosa & fabulosa Romanorum ad res Iliacas origines suas referentium commenta reijciamus, quis dubitat, quin Veneti non ab Henetis Paphlagonibus

ſed a Venetis, vt & Straboni videtur, in Armorica noſtra ſitis originem ducant? neque enim Cæſari fides tribuenda eſt, qui hos ab illis nomen ſumpſiſſe nulla veriſimili ratione ſcripſit. quorſum enim illa Senonum, Boiorum, Cenomanorum, atque adeo Inſubrum nomina in Italia pertinent, niſi vt intelligamus Gallos olim hæc loca tenuiſſe, & ad tradendam poſteris originis ſuæ memoriam de ſuo nomine appellaſſe? iam ad Germanos reſpice. nonne & Boiorum in Vindelicia, qui hodie Baioari ſunt, ad Boios Gallos primordia retulit Tacitus? quod ne minus vero conſentaneum videatur, facit quod Cæſar ipſe ſcribit, fuiſſe aliquando tempus, quo Germanos Galli virtute ſuperarent. certe in Hiſpania ipſa Celtiberi vario pugnæ cum Romanis euentu toties congreſſi, & hodie Portu-gallia inſigne ſunt monumentum virtutis Gallicæ. iam quid de Brenni expeditione dicam, qui tentata & afflicta Roma inde in Dardanos duxit, Græciaque vaſtata Thraciam aliquando tenuit, & in Aſiam ad finem traiecit? ab hoc enim Galatæ ſeu Gallo-Græci in Aſia originem trahunt, ex quibus Trocmi oram Helleſponti, Toliſtobogi Æolida atque Ioniam, Tectoſages mediterranea Aſiæ loca ſortiti ſunt. & quanquam amœnitate locorum & peregrinarum voluptatum vſu, quæ ad extinguendum animorum vigorem plurimum poſſunt, vel ferociſſimi populi effeminari potuerint, tantum valuit vis virtutis inſita, vt longo tempore non degenerauerint ſiquidem a Brenni expeditione ad Cn. Manlij tempora, a

quo Gallo Græci omnium, quæ Asiam incolebant, gentium bellicosissimi debellati sunt, anni plus minus $\overline{cc}$ intercedunt. Vt ad nostros Gallos redeam, vix decennio a florentissimo Romanorum duce C. Cæsare in fidem accepti aut bello domiti sunt. nam & inter eos Hedui & Sequani amici P. R. & Aruerni fratres appellati sunt: sub iisque nominibus Gallia, quamdiu imperium stetit, libertatem quodammodo retinuit. sed Theodosio vita functo, cum imperium occidentale a tribus tutoribus Gildone & Rufino primum, mox & ipso Stilicone misere distraheretur, Gallia a Visigothis & Francis occupata est; sed pace ab Honorio cum Vallia facta tandem Romanis præter Aquileiam omnis restituta est; Hunnique, quorum rex Attila, communibus Visigothorum & Francorum copiis duce Aëtio in campis Catalaunicis deleti sunt. demum Aëtio, cuius apud Francos & Visigothos summa gratia & auctoritas erat, a Valentiniano occiso, pertæsa Romanorum Gallia protinus ab imperio defecit, & felicibus auspiciis in ea electis Aquitania Gothis Franco Gallorum regnum sub Childerico & Clodoueo cepit, circa annum salutis $\overline{CDLXXX}$ quod post dissolutionem imperij ad hæc vsque tempora omnium clarissimum & florentissimum toto orbe Christiano fuit. nam ex regum nostrorum secunda familia prodiere Carolus Tudes siue Martellus, qui memorabili prœlio Saracenos profligauit, Pipinus, qui Longobardos Italia eiecit, & Carolus, qui R. imperium primus in occidente fundauit, & re-

gnum patris in Italia ceptum firmauit. nec omitti debent Siciliæ reges a Tancredo Normano ducti sub tertia regum nostrorum familia, quorum genus rerum potitum est vsque ad Henrici VI Friderici Ænobarbi F. tempora, qui Constantia Rogerij vltimi filia vxore ducta in regnum successit. ab eo Manfredus spurius, & Conradinus Friderici II imperatoris nepos orti; quibus rursus de medio sublatis Carolus Prouinciæ comes Ludouici IX frater Neapolitanum regnum quasi iure hereditario Gallis principibus debitum occupauit. hæc eadem Francia nostra repetitis vicibus vicinæ Britanniæ reges dedit. nam Gulielmus nothus Normaniæ dux in Angliam cum delectis transmisit, & cæso Haraldo regnum occupauit circa annum Christi CIↃ LXVI. huic Gulielmus Rufus & Henricus I filij ordine successerunt, postea Stephanus Bloësensis, qui Adelam eius filiam in vxorem duxerat, regnum tenuit; ortisque dissensionibus inter eum & Mathildem Henrici I filiam, quæ Henrico V Cæsari nupserat, tandem cessit. mortuo dein Henrico Cæsare Mathildis, quasi non aliunde quam e Gallia tanti regni heredi vir petendus esset, Gaufrido Plantagenetæ Andium comiti nupsit, a quo reges Anglorum longa serie propagati sunt vsque ad Edmondum Plantagenetam Henrici III F. & Lancastrensis familiæ atque adeo rosæ rubræ principem, cui paullo post, regno interea semper in Plantagenetarum familia manente, succreuit contraria albæ rosæ factio ab Edmondo Plantageneta

Eduardi II regis F. Eboraci duce fundata. vnde ortæ in eo regno ciuiles dissensiones vtrique parti postremo exitiosæ. tandemque Eduardus Plantageneta V a Richardo patruo Gloceſtriæ duce, qui ſumma iam impietate ſe fratris Georgij cruore polluerat, cum fratre Richardo in carcere interfectus eſt; cui Richardus ipſe tot parricidiis infamis haut diu ſuperſtes fuit. nam mox regnum cum vita amiſit, occiſus ab Henrico Teudero, Henrici VIII patre, & Eliſabethæ, quæ nunc in Anglia regnat, auo. Ceterum Henricus ille, qui VII dictus eſt, Ovveni Theodori ſiue Teuderi nepos fuit, qui conditione impar virtute ſeu forma meruerat, vt Catharinam Caroli VII Francorum regis filiam & Henrici V Anglorum regis viduam in vxorem duceret, ex eoque matrimonio Edmondum ſuſcepit, qui Margaritam Plantagenetam vltimam roſæ rubræ heredem coniugem habuit; poſtea Henricus Eliſabetham Plantagenetam Eduardi IIII filiam & vltimam roſæ albæ heredem in vxorem duxit; & ita factiones illæ, & Gallica Plantagenetarum gens, quæ huc vſque a Gaufrido Andium comite per CCCC circiter annos per mares ſemper deducta, regnum tenuerat, defecit. Quid nunc iam expeditionem in Palæſtinam ſub Philippo I ſuſceptam commemorem? quid eius ducem Gotifridum Bononienſem, & Euſtochium ac Balduinum Gotifridi fratres? quid Hugonem comitem Pariſienſem Philippi fratrem? quid Robertum Flandriæ comitem, Balduinum Monten-

ſem, Stephanum Bloëſenſem, Robertum Normaniæ ducem, & Boëmundum Apuliæ ex Tancredorum familia, vnde tot reges in Syria, Cypro, Græcia? quid ipſam Conſtantinopolim imperij orientalis caput, a Gallis imperatoribus eo tempore tamdiu poſſeſſam? omitto vicina, & bella cum Anglis geſta tam dubio euentu, vt quod de Punicis dixit Liuius, plerunque propius periculo fuerit, qui vicerat. vnum præterire non poſſum, quod Carolus V poſt pacatas Gallias diuturnis Anglorum bellis ac recenti patris clade afflictas, vt militem licentiæ aſſuetum Francia exigeret, Bertrandum Gueſquinatem E. M. cum exercitu in Hiſpaniam miſit, honeſta quidem belli cum Saracenis gerendi occaſione, re vera, vt Petrum Caſtellæ regem, qui Blancam Borbonij ducis filiam & vxoris Caroli ſororem in matrimonium duxerat, ceterum Padillæ pellicis blanditiis an philtris faſcinatus indignum in modum habebat, ad ſanam mentem vi reduceret. ſed cum Blanca ſub id tempus obiiſſet, fato ſuo an fraude pellicis, incertum, adfinitate diſſoluta Geſquinas hoſtili manu & animo Caſtellam ingreſſus Petrum regno ſpoliauit, & Henricum ſpurium ab eo oppidis, quæ ipſi a patre communi ex ſuo conſenſu attributa fuerunt, exutum ejecto fratre regem conſtituit. & quanuis a Petro Anglorum viribus ſubnixo mox violenta poſſeſſione deiectus ſit, paulo poſt tamen Gallorum ope reſtitutus regnum occiſo Petro obtinuit, & ad heredes ſuos tranſmiſit. ab eo ſiquidem Henrico Iſabella ge-

nus duxit, quæ Ferdinando Arragonio, de quo nunc ſermo eſt, nupſit, Caroli V & Ferdinandi I Imperatorum auo: ſub quo paullatim ſeneſcente Gallorum fortuna Hiſpanicum nomen adoleuit; vt merito dici poſſit, vbi Galli deſierunt, ibi rerum potiri Hiſpanos incepiſſe. Quæ non a me dicta ſunt aut amore patriæ, aut Hiſpanorum odio, nec quod genti ædepol ſagaci & bellicoſiſſimæ quidquam velim detractum, (abſit hoc ab homine candorem & veritatem profeſſo) ſed quia cum de Hiſpanorum magnitudine & potentia crebra futura ſit mentio, conſentaneum rationi viſum eſt, de eius origine & incrementis citra obtrectationem & aſſentationem heic verba facere. ac præter ea quidem, quæ iam retulimus, etſi non ignorem, vt homines, ſic imperia naſci, creſcere, decreſcere, ac tandem mori, certoſque temporum limites a diuina prouidentia præſtitutos eſſe, qui nulla vi noſtra, nulla prudentia tranſiri poſſunt: tamen cauſſas tam repentis Hiſpanorum incrementi altius indaganti hæ præcipuæ viſæ ſunt, quod cum veræ, hoc eſt, Chriſtianæ relligionis promulgationem in omneis terras ante ſeculorum conſummationem diffundi oporteat, Deus ad hoc potentiæ culmen Hiſpanos euexerit, vt eſſent, qui tam longinquas ac difficileis nauigationes ad barbaros & veri luce deſtitutos populos, freti viribus ſuis commodius ſuſciperent; quod non æque Gallis ac ceteris occidentalibus & ſeptentrionalibus gentibus facile factu fuiſſet. quippe vltimi Hi-

ſpani ad occidentem: ad hæc illis æſtûs & laboris atque adeo inediæ patientiora corpora, & mentes eorum, quæ conſilium & moram deſiderant, magis capáces. quæ duo in huiuſcemodi longinquis & periculoſis expeditionibus ſumme neceſſaria ſunt. & quamquam nemo dubitet Hiſpanos, quod euentus docuit, illuc lucri potius & prædæ, quàm pietatis cauſſa profectos: tamen non mediocre, meo quidem iudicio, operæ pretium fuit, vbi nullas omnino terras eſſe credidit antiquitas, ibi inter tot gentes antea incognitum CHRISTI nomen vel perperam audiri & celebrari. nam vt plerumque in rebus humanis, ſic & in relligionis negotio præcipue vſu venire cernimus, vt Deus quæ a corrupta & mala voluntate noſtra proficiſcuntur, ad gloriam ſuam & in bonum vertat. Vt vero ad res noſtras redeam, ſi fas mortali de æternis Dei conſiliis pronuntiare, haut aliud in cauſſa fuiſſe dixerim, cur optimus princeps Ludouicus æque magnitudine animi ac prudentia clarus, ad hæc quam Gallici nominis ſtudioſus, tam de ſuorum commodis & ſalute ſollicitus, nihil aliud, inquam, fuit, cur is tam multis nominibus commendabilis rex meliore vtique fortuna dignus tot aduerſitatibus in vita conflictatus ſit, quam quod tam arctam cum Alexandro VI adfinitatem contraxiſſet, & impuri patris omnique ſcelerum genere cooperti filij crudelitates libidines perfidiam fortunas denique fouiſſet & amplificaſſet. quid enim Italiæ, quid orbi Chriſtiano non metuendum fuit, ſi res proſpere

in Italia Gallis euenissent, & cum felicitate nostra Borgiarum fortuna adoleuisset? sed cum Valentinus labefactis Gallorum in Italia rebus, tum morte nec opina patris fortunis euersis omnia, quæ in Vmbria & Piceno tenebat, amisisset, postremo qui nemini fidem seruauerat, temere se fidei Consalui permisit, a quo in Hispaniam missus, & laudabili perfidia in carcerem coniectus est: vnde cum paullo post elapsus esset, tanti nominis dux obscura & ignobili morte tandem periit. Cum Iulio II non eandem amicitiam coluit Ludouicus, quippe eum infestissimum hostem semper expertus, quem gratissimum amicum habere debuit. quæ odia eo euaserunt, vt temere & iniurioſe rex a Pontifice proscriptus primo Lugduni Synodo præsulum regni conuocata ipsum in ius vocauerit, dein auctoritate quorumdam Cardinalium Mediolani congregatorum concilium Pisis indixerit, in quo de emendando ecclesiæ statu ageretur, & iuxta regulam vltimi concilij Constantiæ sub Sigismundo celebrati, in caput & membra anquireretur. quin & eo vsque prouectus est, vt spretis multis multorum, quibus alioqui plurimum tribuebat, suasionibus, moribundi senis inaneis diras contraria obnuntiatione generoſe reuicerit, cuso etiam Neapoli aureo numo, qui effigiem suam ex vna parte, & insignia Neapolis ac Siciliæ ex altera referebat, cum hoc elogio, PERDAM BABYLONIS NOMEN; quales adhuc hodie multi reperiuntur. sed Iulio mortuo assiduis multorum hominum atque vxoris

imprimis imperiosæ feminæ querelis victus Pisano concilio renuntiauit, & vt Leoni X ratificaretur, Lateranensi subscripsit, consultius multorum iudicio facturus, si in laudabili corrigendæ ecclesiasticæ disciplinæ proposito perseueraſſet, nec in odio, quod nam pertinaciter contra Heluetios potentissimos hostes exercuit, adeo constans fuisset. Hæ ergo inclinantis nostri imperij causſæ & aduersæ simul fortunæ Ludouici, qui tota Italia excluſus, ingraueſcente iam ætate, cum masculum heredem ex se genitum sibi deesse doleret, mortua paullo ante Anna Britanna vxore, ex qua duas tantum filias susceperat, sero de nouis nuptiis cepit cogitare. itaque pace cum Anglo facta, qui Taruenna & Tornaco captis iam formidabilis toti Franciæ esse ceperat, & placatis Heluetiis, qui numeroso cum exercitu Diuionem obsederant, vixque tandem vel ampliſſimis condicionibus a Tremollio propositis adduci potuerant, vt ab incepto desisterent, sororem Angli præstanti forma virginem in vxorem duxit; cum qua nullo ætatis respectu dum recenti amori licentiosius indulget, debilis & effetus senex in febrem grauissimam incidit, ex qua paucos post dies mortuus est Kal. Ianuar. anno huius seculi XV; princeps iusti cognomentum a Fr. Guicciardino meritus, & populis suis cariſſimus: cuius adeo sancta & venerabilis etiam nunc inter Gallos memoria viget, vt quoties in consistorio principis, in regni Curiis & comitiis de optimo regimine & rebus in meliorem statum reducendis

agitur, toties Ludouici temporum & ordinis, qui tunc ſub eo in publica regni adminiſtratione ſeruabatur, honorifica mentio habeatur. Ludouico ſucceſſit lege regni Franciſcus proximus regni agnatus, qui anno ſuperiore Claudiam Ludouici filiam natu grandiorem in vxorem duxerat. is ſtatim initio principatûs magnam de ſe omnium ſpem concitauit, ſpecie imperio digna, ingenio, litterarum amore, comitate, rerum peritia iam in illa ætate (vix dum enim $\overline{xx}$ annum compleuerat) ad regiam maieſtatem accedentibus. cum Anglo primum pax confirmata: mox cum Carolo Auſtriaco annum tunc $\overline{xv}$ agente tutores, & in his Ceurius, florentem noui principis fortunam veriti, dum pupillus adoleſceret, prudenti conſilio amicitiam noſtram vtilem exiſtimauerunt; ad hoc maxime impulſi, quod Belgium, cuius præcipua pars Gallico tunc temporis imperio cohærebat, id ſummopere cupere ſcirent, nec citra domeſtici tumultûs periculum in Belgio bellum contra Gallos excitari poſſe exploratum haberent. Franciſcus, quamuis ſe non ſoluin Franciæ regem, ſed & Mediolani ducem appellaret, tamen conſilio diſſimulato ſic res ſuas ordinabat, quaſi minime de recuperando Inſubrum imperio cogitaret. ſed Octauianus Fulgoſius cum innata prudentia prouideret fore, vt Galli Mediolano potirentur, clam Leone, cum quo alioqui arctiſſimam colebat amicitiam, vt patriæ & priuatæ fortunæ conſuleret, cum Franciſco conuenit, vt ſalua reip. libertate ipſe Genuæ Galli

nomine

omine præesset. secundum hæc fœdere
im Venetis percusso, (nam cum Cæsare &
erdinando irritus fuit tractatus) Franci-
us quantumuis dissuadente Anglo per
ottias & maritimas Alpeis tormenta &
ercitum traiecit, captoque a Palissa ad
illa Francam, dum pranderet, Prospero
olumna præcipuo inimici exercitus duce,
er Alexandrinum agrum iter infestum
abuit, & transmisso Pado, vltro etiam Ti-
no dedito, ad Melenianum prope Medio-
num castra metatus est. ibi Heluetij cum
æsare & Ferdinando fœderati recenti tot
rosperorum contra Gallos successuum me-
oria inflati, cum diu frustra de pacis con-
icionibus per Sabaudum & alios actum
isset ad id eos instigante Cardinali Sedu-
ensi, sub vesperam nostros aggressi ma-
na clade accepta temeritatis suæ pœnas
ederunt. vt in nocturno prœlio magnus,
:d incertus occisorum numerus. ex nostris
auci, sed in his clari & illustres duces: ex
Heluetiis numerosa, sed vilis & obscura
lebs. iis post prœlium recedentibus Fran-
scus Mediolano potitur, arce, in quam
laximilianus Sfortia confugerat, paullo
ost certis condicionibus dedita. audita rei
ma, Leo, cui nihil antiquius, quam vt Me-
iceum nomen & familiam suam in Italia
l ampliſſimam fortunam eueheret, apud
allum excusare se, quod Iulianus frater
Laurentius Petri F. Pontificij & Floren-
ni exercitûs duces cum Hispano se con-
nxissent. id factum ex antiquo fœdere:
eterum mandata vtrique data, ne quid

magni momenti contra Gallos molirentur; desideraſſe ſe pridem antea, vt ad adfinitatem, quæ iam inter eos erat, (ſiquidem Iulianus Philibertam Caroli Sabaudi ſororem & Franciſci materteram vxorem duxerat) etiam amicitia & fœderatio accederet. itaque Bononia ad colloquium delecta: ibi poſt obſequium de more præſtitum, confirmata amicitia: actum & ſecreto inter eos de Neapolitano regno inuadendo, cui expeditioni ſocias opes conferre teneretur Pontifex, cum primum induciæ cum Ferdinando pactæ expiraſſent. additum a Leone munus, quo tanquam pignore noua fœderatio obſignaretur, vt ſublata veteris eccleſiæ a Deo & Apoſtolis miniſtros eligendi inſtituta conſuetudine, ius eſſet regi, quos vellet, per oratores ſuos apud Pontificem proponere, & eos in epiſcopos aut cœnobiorum præſules diplomate ſuo creare Pontifex obligaretur. id actum Antonio Pratenſi Franciæ Cancellario ſuggerente. qui poſtea in collegium Cardinalium cooptatus, & perpetui per Galliam legati dignitate ornatus eſt. cauſſæ obtendebantur, quod corruptis moribus per gratiam & ſordeis omnia agerentur: vnde frequentes altercationes & perplexæ lites magna ordinis eccleſiaſtici infamia paſſim exoriebantur, quarum exemplo & contagione etiam ad cauſſas ciuileis litigiorum virus in Gallia dimanaſſet: aliter non poſſe iri obuiam fœdis conuentionibus & nundinationibus, quam ſi arbitrio Chriſtianiſſimi principis & ſanctiſſimi Pontificis, quos

omni corruptionis ſuſpicione abeſſe
cul dubio eſſet, res permitteretur. acta
lica de ea re inter ipſos confecta. quod
o odioſum omnibus regni ordinibus vi-
i eſt, vt a Senatu Pariſienſi, in quo huiuſ-
iodi res ex antiqua regni conſuetudine
us habita ſolemni deliberatione appro-
i debent, poſt multas iuſſiones vix tan-
n impetrari potuerit, vt in acta publica
riæ abſque vlla approbatione referren-
. iudicio multorum id exitium Franciſci
us & eius generi, atq. Pratenſi ipſi attu-
e creditur: editiſq. poſtea libris ipſorum
moria paſſim eo nomine proſciſſa eſt:
: defuerunt qui iam tum culpam potius
Leonem reiicerent: neq. enim nouum aut
e exemplo eſſe apud nos regum eam po-
tatem fuiſſe, præcipue in prima & ſecun-
familia, vt epiſcopos inſtituere accedente
ouincialium epiſcoporum inauguratione,
liquando etiam deponere poſſent. id ve-
in eo, qui ipſe fratrum ſuffragiis eligatur,
uum & minime ferendum fuiſſe, quod
ſcopos & alios præſules eligendi pote-
tem iis, ad quos iure diuino & ſacris pa-
m decretis pertinet, ademptam, ad ſe
nma iniuſtitia traxerit, vt eam pretio ac-
pto & cauſſa relligionis impia præuarica-
ne prodita Chriſtiani orbis principibus
piter diuenderet. peccatum tunc in ſacris
neribus diſpenſandis admiſſum Leo
ox longe grauiore cumulauit. nam cum
oqui ad omnem licentiam ſponte ſua
retur, Laurentij Puccij Cardinalis ho-
nis turbidi, cui nimium tribuebat, im-

pulsu, vt pecuniam ad immensos sumptus vndique corrogaret, missis per omnia Christiani orbis regna diplomatis omnium delictorum expiationem ac vitam æternam pollicitus est, constituto pretio, quod quisque pro peccati grauitate penderet: in eamque rem per prouincias quæstores & æraria ordinauit, additiq. præcones, qui tanti beneficij magnitudinem apud populum commendarent, & orationibus artificioſe compoſitis, propoſitiſq. palam libellis rei efficaciam immoderate extollerent. quod licentioſe nimis a Pontificiis miniſtris paſſim atque in Germania præcipue fiebat, vbi qui redimendam pecuniam Romæ a Pontifice conduxerant, per luſtra & popinas cottidie ſine pudore in aleæ luſum vſuſq. turpiſſimos poteſtatem extrahendi animas functorum ex igne expiatorio profundebant. tunc exortus Martinus Lutherus Auguſtinianus Vitembergæ in Saxonia theologiam profeſſus, qui refutatis primum mox damnatis præconum concionibus eo poſtremo deuenit, vt ipſam Pontificis poteſtatem, quam ſibi per illa diplomata arrogabat, in dubium reuocaret, ac tandem ad doctrinæ examen, quam ſucceſſu temporis labefactatam dicebat, creſcentibus per contentionem animis deſcenderet. ſed hæc poſtea acciderunt. In hoc tempus incidit Ferdinandi Arragonij mors, principis prudentiſſimi iuxta & feliciſſimi, & in quo nihil merito deſideres, præter fidem, qua ſub colore relligionis, quam omnibus actionibus ſuis ſemper prætexebat,

l ambitionem & inexplebilem propagan- CIC IↃ
i imperij cuipiditatem mira calliditate XVI.
ɔuſus eſt. huius morte cum res omnis ad
'arolum nepotem rediiſſet, rurſus pax in-
:r duos potentiſſimos reges Nouioduni,
uantumuis diſſuadentibus Maximiliano
uo & Leone, confirmata eſt: facta &
ɔes matrimonij contrahendi inter Caro-
um & Renatam alteram Ludouici filiam,
um primum per ætatem liceret. actum &
e regni Nauarreni reſtitutione. nec multo
oſt Cæſar cum F[illegible]ciſco & Senatu Vene-
ɔ pacem fecit, deditamq. Lautreco Vero-
am a Franciſco Veneti receperunt, poſt
ɔngum & damnoſum bellum, in quod, vt
x rationibus publicis poſtea conſtitit, to-
ɔ octennio, quod a tempore Cameracen-
s fœderis ad annum huius ſeculi XVII in-
eriacet, quinquies decies centena millia
ureorum impenſa ſunt. Heluetiorum eo-
em anno fœdus cum Gallis confirmatum
ſt Galeatio Vicecomite tam fidam operam
ı eo nauante, quam ſe infeſtum Gallici
ominis hoſtem antea præbuerat. his per-
ctis cum in Italia omnia pacata eſſent
b externis principibus, a Leone Vmbria
ion quieuit. is ſiquidem amplificandæ fa-
miliæ ſuæ ſupra modum cupidus Franci-
cum Mariam Vrbini ducem a ſe antea pro-
criptum bello perſequebatur, & Cæſarem
c Franciſcum ab eo conſilio fruſtra Ponti-
icem dehortanteis copias in id ſuas com-
nodare compulerat. ſed re male a Iuliano
ratre geſta interuentu Hugonis Moncatæ
iciliæ proregis in certas leges conuentum

eſt. interea creſcebat in Germania Lutheri nomen, cuius cauſſæ plerique magni viri ac principes contra Pontificem iam manifeſto fauebant. cui malo cum minas & diras tantum Leo opponeret, nec, vt de corrigenda quæſtorum audacia & impudentia cogitaret, adduci poſſet, irritatum potius, quam ſanatum vulnus eſt, maioriſq. vt ſibi videbatur, periculi, quod a Turcis imminebat, metu animum a rerum Germanicarum cogitatione reuocauit. nam Selimus, qui poſt patrem veneno ſublatum [redacted] fratres fratrumque filios necatos, Aladulorum in Armenia rege interfecto & Sopho Iſmaële victo Tauriſium occupauerat: dein Campſone Sultano ad Singam ſuperato Syriam omnem in poteſtatem redegerat, ac poſtremo Alcairo capto, quod eſt Ægypti metropolis, ac Tomumbeio in furcam acto Mamalucorum imperium euerterat, tot partis in Oriente victorijs omiſſa Aſia arma in Europam verſurus videbatur. itaq. toto eo anno actum de conſcribendo communi Chriſtianorum principum conſenſu contra Turcos exercitu. ſed ſecuta paullo poſt Selimi morte cum filius Solimanus in imperio ſucceſſiſſet, mitiori ingenio princeps & quietis amantior, vti rebantur omnes, Leo ab illo ingenti metu, quem de tantis belli apparatibus conceperat, aliquantum conquieuit, confeſtimq. ad cogitationes antiquas reuolutus, arctiorem cum Franciſco adfinitatem contraxit, ducta in matrimonium a Laurentio Petri fratris filio Magdalena Turria Bononienſi, vnde nata Catharina,

iæ poſtea Henrico Aureliani duci nupſit.
pro tanto honore, vt Franciſco ex alieno
atificaretur, diploma a patruo Pontifice
Galliam veniens attulerat, quo licebat
gi pecuniam ex bonis eccleſiaſticis coa-
am, vt in ſacrum bellum expenderetur,
bitrio ſuo in quos vellet vſus abſumere.
t Maximilianus iam fractus annis cum de
ıcceſſore in imperio cogitaret, comitia
uguſtæ, quæ vltima ſub eo fuerunt, eo-
em anno habuit, in quib. Carolum nepo-
m multis verbis commendauit, precibuſq.
b Imperij VII viris contendit, vt eum re-
em Romanorum crearent. re infecta di-
edens, cum in Auſtriam rediret, in itinere
intij pridie Eid. Ianuar. deceſſit. inde CIↃ IↃ
rta contentio inter Franciſcum & regem XIX
Catholicum, ſic enim poſt Ferdinandi aui
aterni mortem Carolus appellabatur,
Moguntino præſule Caroli partes, Treui-
enſi contra marchionem Brandeburgicum
diuuante. tandem electus Carolus Rex
Romanorum, quod & Germanus eſſet, & in
Germania domicilium haberet: fruſtra re-
lamante Treuirenſi, & fatum ſe Germaniæ
& impendentem ruinam animo præſagire
lictitante; nec augurio tanti viri euentus
lefuit. ſuffragatorum venaleis ſententias
uiſſe conſtans fama fuit, magnaq. inuidia
VII viri laborarunt, quod ab vtroq. princi-
pe accepta ingenti pecunia ac præcipue a
Franciſci miniſtris, tamen Carolo, ac non
potius cuiuis ex ſuo collegio, imperatoriam
dignitatem adiudicaſſent. nam in ea peti-
tione non tam id agebat Gallus, vt ratio ſui

haberetur, quam vt excluſo rege Catholi-
co, cuius potentiam merito ſuſpectam ha-
bebat, vnus ex VII viris aut quilibet ex aliis
principibus Germanis imperator crearetur.
quippe cum Franciſcus de recuperatione
regni Neapolitani, & Henrico Labretano
Ioannis F. in Nauarræ regnum reſtituendo
cogitaret, prouidebat fore, vt Pontificis
animus, cuius in ea expeditione opera &
opibus indigebat, mutata fortuna, quam
fere ſemper innata vanitate an perfidia ſe-
quebatur, facile ab ijs conſilijs auerteretur:
nec dubitabat, quin Carolus magnæ ſpei
iuuenis noua tantæ potentiæ acceſſione au-
ctus, de Burgundiæ imperio, quod Mariæ
auiæ a Ludouico XI ademptum iampridem
querebatur, acturus eſſet, & ad Gallos Me-
diolano deiiciendos, quibus nullum ius ab
Imperatore in eo competeret, niſi quod ar-
mis paraſſent, omneis opes quamprimum
conferret. accedebat vetus & implacabi-
le odium Burgundicæ domûs in Carolum
Egmodanum ducem Geldriæ, quem Fran-
ciſcus tutandum ſuſceperat: qua re cum ma-
xime offenderetur Carolus, iudicabant om-
nes non diu inter æmulos principes in æta-
tis flore conſtitutos & priuatarum ſimulta-
tum ſtimulis incenſos manſuram concor-
diam. nec Franciſcus opinione ſua falſus eſt.
nam cum Leo Lutherum ſacris interdixiſ-
ſet, & inaugurationem Caroli in Regem Ro-
manorum contra clauſulam, qua reges Nea-
politani in fidem a Pontificibus .R. acci-
CIↃ IↃ XX piuntur, adprobaſſet, primis comitijs, quæ
nouus Cæſar anno ſequenti Vormatiæ ha-

uit, vt Leonis gratiam aucuparetur, Lutherum item proscripsit, & initio cum Pontifice fœdere de Gallis Insubria atque deo tota Italia expellendis continuo consilium cepit. iam Laurentius, quod erat amicitiæ inter nos & Leonem vinculum, decesserat, & Lautrecus Mediolani prorex de Pontificis consilijs certior, sic disciplinam ecclesiasticam in Insubribus ordinauerat, vt præfecto sacris Bigerronum episcopo sine auctoritate R. Pontificis omnia administrentur. quod adeo Leonis animum irritauit, alioqui Placentiæ & Parmæ, quæ a Gallis tenebantur, recuperandarum, & Alfonsi Atestini, cui insidias nefaria fraude struxerat, Ferrariæ possessione deijciendi cupidi, vt qui modo principes Christianos ad concordiam exhortatus fuerat, omnia consilia ad bellum in Italia excitandum conuerteret. præcipuus fuit conatus contra Mediolanum, quo Leonis impetus adeo Lautreco infensi, & omnia Cæsaris consilia erebantur: quod facile captu fuit, fœderatis Heluetijs, qui iam a Cæsare sollicitati fuerant, ob non persoluta a Lautreco stipendia e Gallorum castris discedentib. huius. ei culpa penes Aloisiam Sabaudam Francisci matrem fuit, quæ cum gloriæ Lautreci inuideret, a quo se contemni indignabatur, vindictæ appetentior, vt est genus mulierum, quam prudentior, pecuniam Heluetiis destinatam interuerterat. quod Iac. Melnensi Samblanceo, qui tunc ærarij curam gerebat, alioqui bono ciui & regis reipub. studioso perniciem attulit, Francisco

iram de amisso Mediolano iuste conceptam, quam in parentem non poterat, in ministros matris quamuis innocenteis exerente. Leo Mediolano capto & Franciſco Sfortiæ Maximiliani fratri, vti conuenerat, a Cæſare attributo, Parma & Placentia receptis, cum maiora quæq. in dies moliturus videretur, ſubita morte, veneno, vt putatur, a Barnaba Malaſpina ſecretiore cubiculario propinato annum agens XLVII. interceptus eſt. Nuſquam illuſtriori indicio cæleſtis fauor in amplificanda Cæſaris fortuna patuit, quam cum Cardinales de eligendo ex ſuo numero pontifice votis diſſentientes, in Hadrianum Batauum Caroli quondam præceptorem tunc abſentem in Hiſpania, cui regendæ cum Ceurio relictus fuerat, vnanimi ſententia conſenſerunt. quid enim fortunatius, aut optabilius Cæſari accidere potuit, quam poſt eiectum Mediolano Gallum, firmatis in Italia rebus eum dari pontificem, qui nulla priuata caritate incenſus, vt fere omnes Itali, ſolius publicæ tranquillitatis, ad quam natura ſua vir ingenij humilis propenſus erat, rationem haberet, & res Cæſaris vt bene meriti de ſe alumni ac munificentiſſimi principis conſtanter foueret & conſeruaret? id certe hominum mentes ad Cæſarem ita inclinauit, vt mox irrito conatu tentata a Lautreco Parma & Papia ſecuta, dein Heluetiorum ad Bicocam internecione, Laude-Pompeia a Piſcario capta, & Genua ab Alfonſo Vaſtio Piſcarij patruele expugnata & direpta, Senatus Venetus, quamuis recenti

beneficio Franciſco obſtrictus, amicitiæ noſtræ renunciauerit, & fœdus cum Cæſare, Pontifice, Fr. Sfortia contra Gallos percuſſerit, ſuadente Georgio Cornelio, & fruſtra renitente Andrea Gritto ſummæ auctoritatis Senatore, qui poſtea in Antonij Grimani mortui locum Reipub. dux creatus eſt. ſed omnium grauiſſima fuit Franciſco Caroli Borbonij defectio, cui cum de Borboniæ domus hereditate a Franciſci parente imperioſa femina, & indulgentiſſimi filij auctoritate ad priuatas libidineis abutente controuerſia moueretur, iniurioſam regis indignationem non ferens vir generoſus, clam cum Cæſare & Anglo per Maximilianum Buranum de prodendo & inter duos fœderatos principes diuidendo regno egerat. origo controuerſiæ hæc fuit; quod cum Ioannes I dux Borbonius Roberti Claromontij, qui filius fuit B. Ludouici, & Beatricis Borboniæ abnepos duos filios ex Maria Ioannis Bituricenſium ducis filia ſuſcepiſſet, Carolum I & Ludouicum Monpenſerium, & Carolus Ioannem & Margaritam, quæ Philippo Sebuſianorum comiti dein duci Sabaudiæ, vnde nata Aloiſia Franciſci mater, nupſerat, ac poſtremo Petrum, cuius Suſanna filia, reliquiſſet: Carolus Gilberti Monpenſerij filius, Ludouici nepos, Petri, qui Ioanni fratri ſine liberis defuncto ſucceſſerat, hereditatem tacito & familiari gentis Borboniæ fideicommiſſo ad ſe pertinere contendebat, etiam excluſa Suſanna Petri filia: atq. vt liti finis imponeretur, contracto inter Carolum & Suſan-

CIↃ IↃ XXIII

nam matrimonio conuenerat, vt si Susanna prior sine liberis decederet, ius omne in hereditate Borbonia etiam donationis titulo, si opus esset, Carolo cederet. quod cum accidisset, nihilo secius Aloisia Caroli I neptis a Cardinale Pratensi, vti creditur, inducta denuo eandem controuersiam, de qua cum Susanna transactum fuerat, animose renouauit, nec vlla ratione adduci potuit, vt egregium virum regi agnatum & dignitate præpotentem intempestiua lite vexare desineret. ita quæ amittendi nuper Mediolani, eadem regni pæne totius euertendi caussa extitit. igitur Borbonius cum detecta coniuratione se fuga ex Gallia proripuisset, in Italiam venit, in Hispaniam quamprimum transmissurus, vt Heliono-ram Cæsaris sororem, vti conuenerat, in vxorem acciperet. sed Cæsar, qui videret Borbonium in Burgundia pollicitationes, quas initio iactauerat, exequi non potuisse, ob id cunctandum ratus, vt moram in Hispaniam traijciendi ex honorifica occasione interponeret, Prospero Columna nuper extincto, eum exercitib. cum amplissima potestate in Italia præfecit. iam enim Cæsar ex Germania in Hispaniam redierat, vt excitatos per suam absentiam motus componeret, quorum occasione oblata Franciscus biennio ante totum fere Nauarræ regnum ipsamq. Pompelonis arcem ductu Sparrensis Lautreci fratris recuperauerat. igitur Cæsar conscripto quam potuit maximo exercitu Pompelonem venit, in Aquitaniam processurus, sed difficultatib. loco-

um & hiemis impeditus, ac deficiente ſti-
endio, quod ab ordinibus Hiſpaniæ pro-
niſſum fuerat, expugnato Fonte Aragi,
uæ hodie Fontarabia dicitur, eius ignauia,
ui præerat, retro cedere coactus eſt. prima
orbonij expeditio fuit in Prouinciam, vbi
quarum Sextiarum ciuitate capta, & To-
onij turre munita ac multis caſtellis dedi-
is, cum fruſtra Maſſiliam optime muni-
am & alioqui Hiſpano nomini infeſtiſſi-
nam oppugnaſſet, in Italiam magna & con-
uſa celeritate rediit. tantis aduerſitatib.
bruto Franciſco, apparebat conſilium de
ranſitu in Italiam ſuſpenſum iri; ſed receſ-
us Cæſarianorum fugæ ſimilis animum fe-
it principi generoſo & iuſtæ vltionis ſti-
nulis ardenti ad Alpeis cum exercitu ſupe-
andas. arriſit primo fortuna venienti. nam
ranc. Sfortia ſubito Mediolanum deſeruit,
uod ſuadente ipſo Morono mox Franciſ-
o patuit. ſed in Papiæ obſidione cum rex
ecurius, quam decebat, ageret, & ex conſi-
o Clementis VII (is mortuo paulo ante
adriano Pompeii Columnæ antea infe-
iſſimi hoſtis fauore in eius locum ſuffe-
tus erat) exercitum ſeparaſſet, parte Ioan-
i Albaniæ regulo regis Scotiæ patrueli ad
egni Neapolitani expeditionem attributa,
orbonius & Lanoius coniunctis copiis
agnam illam & ſanguinolentam de nobis
ictoriam reportarunt, commiſſo ad Tici-
um prœlio, quo & ipſe Franciſcus captus
ſt anno huius ſeculi XXV. X. Kalend. Febr.
ui natalis Cæſari erat. hac clade proſtratis
mnino Galliæ virib., vti videbatur, tamen

CIↃ IↃ XXIV

rex victus tantum efficere potuit, quantum incolumis vix ausus esset optare, exemploq. suo verum esse comprobauit, regum afflictas res multorum opes allicere ad misericordiam; dum quisq. in præpotentum cladibus efficacius condicionis suæ admonetur. nam Cæsar licet moderato animo successum hunc tulisset, tamen inuidiam Italicorum principum vitare non potuit, qui timentes rebus suis etiam non rogati consilia vltro communicarunt, vt iacentem Franciſci fortunam qua poterant subleuarent, & victorem nimia prosperitate exultantem reprimerent. Et hactenus Clementis animus hinc a Nic. Schombergio viro graui & sapiente, sed vt Germanum decebat, Cæsaris partib. obnoxio, inde a Ioanne Matthæo Giberto Hispanis infestissimo, diuersas in parteis distractus, tandem eo adductus est, vt omni ope sibi enitendum existimaret, quo Cæsaris potentiam in Italia debilitaret: eaq. mente per Hieronymum Moronum Sfortiæ cancellarium Piscarij a Cæsare tunc, vt apparebat, paullum alienati animum tentauit, an consilij de liberanda Italia particeps esse vellet, honorificis condicionib. propositis, vt si id probaret, tam iusto omnium principum consensu præficeretur, & pulsis regno Neapolitano Hispanis ipse illud futurus Romanæ sedis beneficiarius pro præmio a Pontifice acciperet, parte alia Anglus antea inimicissimus famæ Cæsaris inuidere cepit, atq. ex calamitate vicini & olim æmuli regis dolorem capere se haud obscuris indicijs manifestum fecit,

aq. Cæſar veritus, ne vno hoſte ſublato lurium in ſe animos concitaret, ad mi-uendam inuidiam de liberando Franciſco eliberare cepit, & diſſidentibus Mercurij lattinaræ & Caroli Lanoij ſuper ea re opi-ionibus, in Lanoij ſententiam poſtremo eſcendit, acceptiſq. obſidibus Franciſci li-eris captiuum regem condicionibus Ma-ritiano fœdere expreſſis cuſtodia libera-um in Galliam redire permiſit. nec quieue-unt propterea Italiæ principes. nam dete-tis, quæ clam per Moronum tractabantur, ræpoſtera Piſcarij, qui paullo poſt mor-ius eſt, perfidiæ excuſatione, conſiliis, ontifex & Senatus Venetus palam cum ranciſco fœdus inierunt. ſed capto & mili-iri licentia ab Hiſpanis longo tempore ve-ato Mediolano, tandem arx, cum a fœde-atis ſuppetiæ nullæ ferrentur, Borbonio a fortia deditur. Cæſar, vt iniuriam ſibi a lemente illatam vlciſceretur, nominis ontificij auctoritatem per omnem Hiſpa-iam abolet, exemplo ab Hiſpanis ipſi po-teritati relicto, poſſe eccleſiaſticam diſci-linam citra nominis Pontificij auctorita-em ad tempus conſeruari. eodem tempore olumnij a Cæſare inſtigati Romam occu-ant, & Clementem in Mauſoleo Hadriani bſident. nec multo poſt totis viribus Ro-iam itum, duce Borbonio, & vrbe impetu apta & direpta, IↃ ↀↀↀↀ, poſtquam a To-la poſtremo vaſtata fuit, anno, abunde de lementis ambigua fide Cæſari ſatisfa-tum eſt. interea Genua denuo in poteſta-em noſtram redacta, & multis in Gallia Ci-

CIↃ IↃ XXVII

ſalpina vrbibus captis a Lautreco, qui auctore Anglo nobiſcum fœderato ad id bellum deſtinatus fuerat, ex conſilio Pontificis in regnum Neapolitanum exercitus ducitur: vbi Petrus Nauarra & Rentius Cerius Franciſco ob defenſam ſtrenue Maſſiliam percarus antea miſſi, magnos in Samnitibus & Apulia progreſſus fecerant. Arauſionenſis mortuo Lanoio a Cæſare regno præfectus erat, qui Neapoli incluſus magna conſtantia obſidionem ſuſtinuit. Hugo Moncata Siciliæ prorex rem maritimam adminiſtrabat, qui tandem nauali prœlio a Philippino Auria victus & occiſus ſpem magnam vrbis potiundæ dedit. Sed ea victoria in exitium noſtrum vertit, ſecuta mox Andreæ Auriæ (odio an rerum noſtrarum faſtidio, non dicam) defectione, & marchione Vaſtio captiuo e cuſtodia emiſſo. nam exercitus omnis morbo graſſante diſſipatus, & Lautrecus ipſe ex mœrore animi paullo poſt mortuus eſt. copiarum relliquias ſoluta obſidione Auerſam ſecum abduxit Michael Antonius Saluciarum princeps, mortuo Lautreco ab exercitu dux electus: ſed in itinere Cæſarianis inſequentibus grauiter vulneratus eſt; deditaq. Auerſa Neapolim delatus ex vulnere deceſſit. Nec in liguria & Gallia Ciſalpina felicius nobiſcum actum. nam Andreas Auria eiecto Carolo Rupifulcaudio Barbeſio rei maritimæ præfecto Genua & arce potitus Gallos mox Sauona expulit. & Franciſcus Borbonius fani Paulli comes, dum Papiam contenderet, quo ante Guidonem Rangonium præmiſerat, ad Landria-

m ab Antonio Læua cæſus & captus eſt.
t cladibus acceptis res ad pacem ſpectare
:pit. ac primus quidem Pontifex Barcino-
m profectus fœdus cum Cæſare ſeorſim
aliis percuſſit: dein Franciſcus ipſe Ca-
:raci cum Margarita Cæſaris amita, citra
ciorum fœderatorum conſenſum; qui po-
:a apud eorum oratores de ea re cum ipſo
poſtulanteis vehemens redimendorum
)erorum deſiderium excuſauit. Senatus
niq. Venetus ac reliqui fœderati traditis,
ıæ in Samnitibus Piceno, & Apulia tene-
.nt, oppidis pacem certis condicionibus
cerunt. ita Gallis tota Italia excluſis cum
ıieſcerent omnia, Cæſar in Italiam venit, CIↃ IↃ
ab omni motu domeſtico ſecurus in Pan- XXX
)niam tranſiuit, vbi magna illa & memo-
bili Viennæ Auſtriacæ obſidione ſum-
am contra Solimani ſummos impetus vir-
tem oppoſuit. inde rediens anno ſequen-
Bononiæ magna pompa a Pontifice co-
)nam ſumpſit, die natali ſuo. dein Auguſtæ
indelicorum comitia habuit, in quibus
ıæſtio relligionis fruſtra agitata exitu ca-
ıit. arridente fortuna nullam amplificandæ
)tentiæ occaſionem prætermittens Cæſar
: Imperium Germanicum in familia firma-
:t, Ferdinandum fratrem Romanorum re-
em Coloniæ renuntiandum curauit. eo-
em anno poſt diuturnam obſidionem, in
ua Arauſionenſis occiſus, & eo occiſo Fer-
inandus Gonzaga ſubrogatus eſt, Floren-
a Cæſari deditur, & vti inter Cæſarem &
ontificem conuenerat, Alexander Medices
othus Laurentii F. Florentinorum dux

creatur, abutente Christianorum pastore Christianorum principum viribus, vt priuatæ ambitioni & suorum libidini inseruiret: quod Arausionensis ipse detestatus, ægreque se ad eam expeditionem ire, initio apud Cæsarem testatus fuerat, sicuti Fr. Guiciardinus scribit, omnium qui secundum antiquos historiam scripserunt meo iudicio præstantissimus. hoc facto Cæsar cum prouideret sibi a Turcis negotium impendere, pacem cum Protestantibus interuentu Alberti Moguntini & Ludouici Palatini fecit, Viennamq. ingenti cum exercitu prægressus, suborta inter milites, vt fit, ob non soluta stipendia seditione, in Italiam atq. inde in Hispaniam rediit. at Pontifex, qui pace cum Cæsare contracta patriam, hoc est, Florentinorum Rempublicam euerterat, vt, quod in prouerbio est, contra noctem procellosam duabus ancoris nauem firmaret, adfinitatem etiam cum Francisco contraxit, indictoq. eo anno Mantuæ concilio Massiliam venit, & Catharinam Laurentij ex Magdalena Turria filiam Henrico ex Francisci liberis secundo in matrimonium tradidit. Sub exitum sequentis anni VII Kalend. VIII br. Clemens decessit, cuius in locum Alexander Farnesius Petri Lodoici F. qui Onufrius V primum, mox Paulus III dici voluit, III Eid. IX br. creatur. is sobrietate, vultus grauitate, doctrina, ac postremo corpusculi adfectata imbecillitate, profundam ambitionem diu celauerat, quam adepta dignitate manifestam omnib. fecit. annus proximus fuit illustris expedi-

ione Tunetana, quæ & Cæſari gloriam, & ceipub. Chriſtianæ magnam vtilitatem attulit, extructa ad fauceis lacûs arce, quæ reſſa Turcarum audacia nauigationem ntea piraticis excurſionibus infeſtam, hoc præſidio ſecuriorem Chriſtianis reddebat. uieuerant huc vſq. Gallorum arma, poſtuam fœdere Cameraci icto liberi Franci- CIↃ IↃ
ci cuſtodia emiſſi ſunt, quæ anno ſequenti XXXVI
x ea occaſione ſumpta ſunt. Mirabellum Mediolanenſem, ſed in familia Ludouici II & Franciſci honorifico loco ſemper haitum ad ſe delegari curauerat Franciſcus fortia a Cæſare in gratiam nuper receptus; ed quia verebatur, ne ea ratione ſuſpectus ſſet Cæſari, tegi rem cupiebat. itaq. ex onſilio Tabernæ Mirabelli ſororis F. qui ummum dignitatis gradum apud Sfortiam btinebat, Mirabellus priuatorum negoiorum prætextu Mediolanum profectus rat, re vera vt nomine Franciſci oratorem pud Sfortiam ageret. ſed vt erat ſuſpicax Cæſaris animus, ea de re ſæpius apud Sforiam queri, Sfortia contra negare: poſtreno Cæſare, a quo & metuebat ſibi, & ſubinle multa ſperabat, inſtante & minas addene, vt inſigni ſcelere rei ſuſpicionem dilueet, Mirabellum ob Caſtellionæi cuiuſdam ædem captum, atq. intra triduum præcipiato ordine iudiciario condemnatum notu ſecuri percuſſit; eoq. facto tantam graiam apud Cæſarem promeritus eſt, vt nulla nora interpoſita Chriſtianam Daniæ regis Elizabethæ ſororis F., quod hactenus ditulerat, ei in matrimonium collocaret. qua

orator regius in illa expeditione ſemper comitatus de Franciſci conſilio certiorem fecit; cumq. ille Regem a bello contra Sabaudum ſuſcepto vellet auertere, aut certe expeditionem remorari, per Granuellanum arctioris fœderis cum Franciſco percutiendi facta ſpe, de Mediolani imperio reſtituendo ſermonem Velio iniecerat. id Velius regi per litteras ſignificauit, qui Cæſaris ludificationum gnarus, cum iam ad bellum parata eſſent omnia, ab incepto neutiquam ſibi deſiſtendum exiſtimauit. igitur per comitem Fani Pauli & Philippum Cabotium Brionium maris præfectum tota Sabaudia ac fere omni Sabaudi ditione cis Alpeis in poteſtatem redacta, tamen a finibus Mediolanenſis imperij militem abſtinuit. eare nihilo minus Cæſar, qui Romam venerat, vltra modum incenſus, orationem longam & meditatam coram Pontifice & Cardinalib. ipſiſq. oratoribus regiis habuit, qua in Gallos præcipue inuectus, belli toties magno reip. Chriſtianæ detrimento renouati cauſſas in Franciſcum reiiciebat, neq. per ſe ſtetiſſe aut nunc etiam ſtare dicebat, quominus res amice & pacifice transigeretur. in ea cum quædam ambigue & contumelioſe dixiſſet, quæ dignitatem regiam oblique ſuggillare videbantur, inſtarentq. oratores regij, vti planius loquerentur, poſtridie interpretatione acerbius dicta mitigauit. ad ea deinde contrario ſcripto reſpondit Franciſcus. Quæ omnia accurate a Gul. Bellaio antiqua nobilitate, doctrina, & rerum peritia non minus quam virtute

CIↃ IↃ XXXVII

bellica præcellenti viro iis libris perſcripta ſunt, quos ex ampliore eius hiſtoria reliquos habemus. itaq. per Cardinalem Lotharingum fruſtra tentata concordia, cum promiſſa de Mediolani imperio Cæſar retractaret, ad arma tandem ventum eſt. Foſſanum primum a Læua captum: quo tempore Franciſcus Saluciarum princeps, quamuis ampliſſimis beneficiis a Franciſco cumulatus, dum nimiam ariolis & diuinis fidem tribuit, qui Cæſarem toto orbis Chriſtiani imperio potiturum, & Regem Galliæ regno exuturum illi prædixerant, præpoſtera prudentia ad Cæſarem transfugit. infelicem Cæſaris in Prouinciam deſcenſum renitentib. & contra obſtantib. Vaſtio & Ferd. Gonzaga, infelicior caſus amiſſi Franciſci Delfini ſummæ ſpei principis, veneno, ſicut poſtea conſtitit, enecati, æquauit. cuius rei crimen in Cæſaris miniſtros, qui ea de re Venetiis rumores antea ſparſerant, reiectum, ſceleris auctorem hactenus celauit; nec infelix pater, quamuis iuſtiſſimo dolore perculſus, facti veritatem indagare aut potuit, aut voluit. is certe, qui propinati veneni conuictus eſt, cum ſe de ea re cum Cæſarianis conſilia communicaſſe fateretur, vt aliorum ſuſpicionem amoueret, in extraneos crimen tranſtulit. Cæſar cum prudentia & virtute Annæ Momorantij, qui bello huic a Rege præfectus erat, attritis viribus ſpe potiundæ Prouinciæ excidiſſet, in Italiam retro abiit, & inde in Hiſpaniam, amiſſo Antonio Læua expeditionis auctore & ſuaſore, qui certam victoriam

æſari pollicitus erat, ſi Gallos domi nihil oſtile metuenteis inuaderet. is ſiquidem c gregario milite per omneis militiæ gra- us ad ſummum bellicæ laudis faſtigium uaſerat, totq. proſperis ſucceſſibus infla- is eo inſolentiæ venerat, vt ex quorundam aticinatione Carolum Galliæ regem eua- urum, & ſe voti compotem Lutetiæ in ipſa ictoria fato conceſſurum Hiſpanico faſtu actaret. Parte alia cum Henricus Naſſau- uius coactis in Belgio copiis Peronam ad Somonam fluuium ſitam fruſtra oppugnaſ- ſet, & Guiſæ oppidanorum ignauia dedita vrbe in Belgium ſe recepiſſet, Franciſcus Lutetiam venit, vbi cum in regni curia de Caroli iniuriis palam queſtus eſſet, ampliſ- ſimus ordo contra Cæſarem decretum pro- nuntiauit. inde Rex in Ambianos cum exercitu venit, eandemq. Momorantij quam nuper in defendenda Prouincia pru- dentiam & fortitudinem expertus, Hedi- num munitiſſimum in Attrebatibus oppi- dum cepit, & Teroannam præſidio ac com- meatu firmauit. mox expugnato a Burani copiis Fano Pauli atq. Monſtrolio, tandem ad trimeſtre pactæ induciæ, quibus limes Belgicus noſter & Belgium comprehende- batur. interea Vaſtius qui bello in Italia pro Cæſare præerat, multa oppida recepe- rat: iamq. Pinarolum arctiſſima obſidione premebat, cum Delfinus vna cum Momo- rantio a patre miſſus Alpeis ſuperauit, & Cæſarem Magium Neapolitanum magni nominis ducem, qui fauces Alpium cum de- lecta manu ſeruabat, ne illac Gallorum

exercitus tranſire poſſet, contra omnium opinionem fudit atq. deleuit. eo rex ipſe paullo poſt ſubſecutus eſt. tunc eædem, quæ in Belgio, & in Italia inter vtriuſq. partis duces pactæ inducię in ſequentem vſque Februarium: moxq. Locate ex compacto miſſi Io. Cardinalis Lotharingus & Annas Momorantius, cum fruſtra de pace diſceptatum eſſet, in ſemeſtre inducierum tempus produxerunt. inde Momorantius Molinium in Boiis reuerſus ob recentem tot egregiorum facinorum memoriam magno omnium ordinum applauſu M. E., qui honos in Gallia maximus, a rege creatur. eodem anno Paullus Nicææ cum Franciſco congreſſus x annorum inducias, quo Concilium celebrari & bellum aduerſus Turcas commodius inſtrui poſſet, inter Cæſarem & Franciſcum firmauit. nec multo poſt ad Foſſam-Marianam, Aquas mortuas vulgo dicunt, Cæſar cum Franciſco collocutus fraterni amoris ſpecie ſpem fecit, fore vt certis condicionibus in poſterum concordia inter ipſos firma & conſtans poſſet coaleſcere. ſed vinculum, quod firmius conſtringere debebat, pæne amicitiam omnino diſſoluit. nam accidit anno ſequenti vt Gandenſes inſita genti leuitate, an propter onera & tributa ipſis a Maria imperata, rebellarent, miſſiſq. ad Franciſcum legatis, vt ſe veteres regni clientes in fidem reciperet, orarent: quod ille omnino recuſauit, cauſſatus inducias & amicitiam, quæ ſibi cum Cæſare, intercedebat. quod vbi reſciuit Cæſar, ne

ЄIↃ IↃ XXXVIII

latius

latius malum exemplo ſerperet, eo ſibi proficiſcendum quamprimum exiſtimauit. ſed quia videbat, niſi per Galliam iter haberet, magno exercitu, quem non tam ſubito, quam pro rei neceſſitate, conſcribere poterat, opus eſſe, per legatos tranſitum a rege petijt, quem ſibi eo magis neceſſarium iudicabat, quod ea re arctiorem inter ſe & Franciſcum amicitiam coijſſe ab omnibus creditum iri ſciret, Gandenſeiſq. ſpe auxilij e Gallia deſtitutos facilius ad officium redituros. id quo facilius impetrare poſſet, ſpem fecerat Georgio Siluæ Vaurenſi epiſcopo, qui Franciſci nomine apud eum oratorem agebat, de Mediolano reſtituendo. ſed id petebat, ne inpræſentiarum ea de re ageretur, ne neceſſitate adactus potius quam ſponte in id conſenſiſſe videretur; ceterum ſe, vbi primum in Belgium peruenisſet, regi facturum ſatis. itaq. ſumma liberalitate & humanitate acceptus, deducentibus eum per totum regnum regijs liberis, Lutetiam rege ipſo comitante magna pompa ingreditur. Cæſariſne fiducia maior fuerit, qui regis irritati toties, & ſeuere nimis, cum captiuus eſſet, habiti poteſtati ſe commiſit: an fides & generoſitas Franciſci, qui hoſpiti, quem ſibi omni officio colendum propoſuerat, ne iuſta quidem petitione moleſtus eſſe voluit, multis & magnis vtrinq. rationibus agitari potuit. cum ille dum in Gallia eſſet, Momorantio promiſſa verbis confirmaſſet, & Momorantius Cæſarem promiſſa repreſentaturum Franciſco recepiſſet, vbi Valencianas venit, iam de rebus Ganden-

sium securior instantem Vaurensem, vt fidem de restituendo Mediolano datam liberaret, excusatione primum, ad extremum denegatione elusit. quod cum grauissime, vt par erat, tulisset Franciscus, eamq. ob caussam Momorantium antea sibi percarum a se & ab omni regni administratione remouisset, ad pacem intentum animum ad belli cogitationes iusta indignatione transtulit. miserat Venetias Franciscus superiore anno Claudium Annebaldum post Monteiani mortem tribunum equitum creatum, cum Vastio Cæsaris oratore, vt Senatum certiorem de certissima inter Cæsarem & Gallum amicitia communi legatione facerent, & in fœdere cum Cæsare contra Turcas inito, a quo alioqui quamprimum discessuri videbantur, confirmarent; etsi potius id Cæsar egisse a prudentioribus credebatur, vt Franciscum a Solimani amicitia seiunctum, Anglo sibi propter diuortium Catharinæ materteræ paullo ante mortuæ infestissimo suspectum redderet, ipsumq. adeo Anglum ea occasione in suas partes a nobis alienatum vafra calliditate pertraheret. itaq. post tot Cæsaris ludificationes, vt Senatum Venetum melius de omni re edoceret, & cum Solimano amicitiam renouaret, Cæsari Fulgosio Genuensi, & Antonio Rincono Hispano negotium dat, vt Venetias simul, atq. inde Rinconus Constantinopolim proficiscatur. sed in itinere dispositis a Vastio insidijs, dum per Padum secundo flumine nauigio ferrentur, tribus miliaribus paullo supra Ticini in Padum se

exonerantis fauces trucidati sunt. qua de iniuria post crebras apud principes Christianos, præcipueq. apud Pontificem & Germanos expostulationes, cum Regi a Cæsare non satisfieret, postremo rursus ad arma ventum est. vt iustius bellum esset, in Lucemburgensem agrum duce Aureliano, & Ruscinonensem comitatum a Delfino diuersis partibus fit impetus. in illo a Philippo Burgundo, & Carolo Philippi filio per vim occupato ex successione Ludouici Aureliani Caroli VI fratris proaui sibi ius vindicabat Franciscus. in hoc præiudicium regno non potuisse fieri a Carolo VIII dicebat, qui recenti adhuc multorum memoria ab Oliuario Mallardo perfido homine persuasus, Ferdinando Arragonio certis legibus, quas ille semper violasset, eius possessionem concesserat. irrita fuit Delfini contra Perpinianum expeditio, felicior Aureliani. Eodem anno Rupellanorum seditio clementia Francisci repressa est, tam humano exemplo oblique suggillantis crudelitatem Cæsaris, qui Gandensium rebellionem tot ciuium sanguine expiasset. Muniendis oppidis & arcibus in Italia & Belgio sequens annus insumptus est. Qui hunc secutus est multis Antonij Borbonij Vindocini, qui Belgio nostro tunc præfectus erat, egregijs militaribus factis & vrbium expugnationibus nobilis fuit; sed præcipue defenso Landrecio a Cæsare tam potenti exercitu, ac tot fortissimis ducibus, quos in comitatu habebat, obsesso. tandem Anglo inde vrgente, hinc Cæsare ex compacto

CIↃ IↃ XLIIII

cum ingenti exercitu, quem a Principibus Germanis impetrauerat, descendente, cum distractis viribus vtriq. sustinendo hosti Gallus par esse non posset, parta ante aliquot mensеis memorabili illa ad Carinianum victoria duce Fr. Borbonio Angiano Vindocini fratre, sed multis amissis in limite Campaniæ oppidis, Franciscus tandem honorifice cum Cæsare transegit apud Crepiacum in Suessionibus VIII Kal. Octobreis. pacis condicionibus Anglus comprehendi noluit, quod se Bononiam iam diu a se obsessam quamprimum expugnaturum speraret; quod & paullo post accidit, Veruinij ignauia potius quam proditione. Hæc quæ inter Cæsarem & Franciscum, atq. adeo inter Gallos & Hispanos L circiter abhinc annis gesta sunt, quamuis altius repetita, commemorari breuiter necessarium duxi, quando ea, quæ deinceps scripturi sumus, ab illis veluti continuata serie pendent, & ad consiliorum & euentuum, qui deinde secuti sunt, intelligentiam consensione quadam pertinere visa sunt. Nunc & de ceteris principibus, & reb. publicis reliquum est, vt quæ nos dicturos recepimus, paucis persequamur. Et in Anglia quidem, quod ad bella externa attinet, quæ nobiscum fuerunt, ita se res habet. sed scissuræ & discessionis a Pontifice R., quæ tot motuum ac postremo mutandæ in eo regno relligionis caussa extitit, hæc origo fuit. Henricus VII florentissimus princeps factionibus regni extinctis, vt adfinitatibus externis imperium firmaret, Arturum natu

grandiorem filium $\overline{xv}$ tantum annorum puerum cum Catharina Ferdinandi & Isabellæ altera filia matrimonio coniunxerat. verum Arturo paullo post ex tabe mortuo, cum tantam affinitatem prudens pater perire ægre ferret, consilium inijt de tradenda Catharina vidua Henrico Arturi fratri; & vt scrupulus de fratris vxore ducenda omnino tolleretur, Iulij $\overline{ii}$ auctoritas re deliberata interceſſit. Henricus ergo patre mortuo Catharinam duxit, ex eaq. plures liberos ſuſcepit, qui non diu, poſtquam nati ſunt, vixere. ſola Maria ad Grenſicum $\overline{xii}$ Kal. Martias anno huius ſeculi $\overline{xv}$ nata vtriq. parenti ſuperſtes fuit. ea ſtatim nullis extantibus maſculis Valliæ princeps appellata, hoc eſt, regni heres a patre deſtinata eſt, & poſtea Franſcico Delfino, qui Turnonij obijt, deſponſata. per $\overline{xx}$ circiter annos concordia coniugalis ſtetit. verum cum rex ingenio liberali & elato, ſed in amores pronior faſtidiret vxorem auſteris moribus feminam & ab omni cultu & venuſtatis cura abhorrentem, de diſſoluendo matrimonio cogitare cepit. erat apud eum in ſumma auctoritate Thomas Wolſæus homo vili & ſordido loco natus, ſed tanta ambitione & ſuperbia præditus, vt grauis proceribus ac nobilitati, poſtremo regi ipſi moleſtus fuerit. is ad ſummam dignitatem fauore regis euectus Eboraci archiepiſcopus, & Wintoniæ epiſcopus, deinetiam in Cardinalium collegium cooptatus, ac legatione ampliſſima ornatus omnia regni negotia adminiſtrabat. itaq.

Carolus, qui sciret quantum sua interesset amicitiam Anglorum cum Burgundis olim initam conseruare, summo studio enitebatur, vt Wolsæi gratiam omni cultu & obseruantia demereretur; adeo vt etiam in literis, quas ad eum crebras nec alterius quam sua manu scriptas dabat, filij nomen & cognati in suscriptionib. apponeret: & vt vanitatem hominis magis inflammaret, spem dederat fore, vt Leone X mortuo votis Cardinalium in Pontificem eligeretur. verum cum Leoni contra spem Hadrianus suffectus fuisset, Wolsæus delusum se ægre ferens, odium, quod huc vsque implacabile Cæsaris contemplatione in Gallos exercuerat, in Cæsarem vertit. igitur de Henrici consilio certior, eam occasionem opportunam ratus, qua & regi gratificaretur, & iniuriam a Cæsare factam vlciscereturr, re cum paucis communicata, Bigerronum præsulem, qui Francisci nomine legatione apud Anglum fungebatur, suscitat, qui in principis consistorio coram ipso Henrico de adfinitate cum Francisco contrahenda sermonem iniiceret, & Henricum a vinculo nuptiarum, quas cum Catharina contraxerat, vti lege diuina prohibitarum, liberum esse diceret. Margarita Francisci soror spectatæ formæ & venustatis femina, Carolo Alenconio marito paullo ante mortuo, vidua remanserat. ea destinata vxor Henrico, missiq. Wolsæus & Bigerronum præsul, qui de dissoluendo matrimonio cum Gallo agerent. vt Caletum appulit Wolsæus mandatum a rege contrarium accipit,

quo prohibebatur de Margaritæ matrimonio agere: resciuitq. per amicos non tam Henricum Galli adfinitatem appetere, quam insanum amorem, quo Annam Thomæ Boleni equitis filiam prosequebatur, nullo rerum suarum & regiæ dignitatis respectu explere velle. itaq. ille, qui auctor diuortij Henrico fuisse putabatur, vt dimissa Catharina Cæsaris matertera Margaritam duceret, id ægerrime tulit, eoq. magis, quod cum se omnibus inuisum ob nimiam potentiam sciret, in Galli amicitia sibi magnum præsidium situm esse existimaret. sed quia integrum illi non erat consilium de diuortio mutare, rem dissimulauit. incidit hoc in tempus, quo capta Roma Clemens in Mausoleo Hadriani quasi captiuus attinebatur. igitur Henricus Francisco auctor fuit, vt Lautrecum in Italiam cum exercitu mitteret, & pontificem e manu Cæsarianorum liberaret, ratus tot officiis & beneficiis obstrictum Clementem suis desideriis facilius obtemperaturum. missi Romam ex Wolsæi consilio Stephanus Gardinerus & Fr. Brianus, qui pontificiam auctoritatem diuortio interponi postularent. Clemens, qui secundum repudium pronuntiare metueret, nec Henricum de se optime meritum, quiq. defensoris ecclesiæ elogium a Leone X edito contra Lutherum libro meruerat, irritare vellet, viam inuenit, qua se perplexo negotio expediret. Laurentium Campegium Cardinalem delegat, qui cum Wolsæo de caussa cognoscat. Campegius quantum

poterat litem, vti inſſus erat, in longum extrahebat; cumq. nondum pronunciata ſententia de Lautreci deleto exercitu certior a pontifice factus eſſet, qui victorem Cæſarem irritare tutum ſibi non exiſtimabat, poſt longas tergiuerſationes & procraſtinationes, tandem ex Anglia re infecta non ſine magna regis offenſione diſceſſit. eo in negotio Wolſæus, quod ſe tepidiorem regis iudicio præbuiſſet, gratia ſenſim excidit: & aliquanto poſt a Thoma Howardo Norfolcio comprehenſus Wintonienſi epiſcopatu ſe abdicare compellitur, moxq. in aulam euocatus, vt ſe regi ſiſteret, in itinere ex animi mærore deceſſit. Thomas Morus doctrina & probitate ſpectabilis vir cancellarius in eius locum conſtituitur, neutiquam regis cauſſæ æquior. interea Henricus amoris ignibus incenſus, cum tantas moras non ferret, Crammerum Vilelmo Warhamo mortuo Cantuarienſem archiepiſcopum creat, qui pro repudio contra Catharinam pronunciaret, eccleſiaſticiſq. regiæ maieſtatis crimen intendit, quod contra regni dignitatem pontificiæ auctoritati nimium detuliſſent, & tributum indebitum perſoluiſſent. cumque in gratiam Cæſaris Pontifex ſecundum Catharinam ſententiam tuliſſet XV Kal. Aprileis, rex qui iam ante annum Catharina repudiata clam Bolenam duxerat, exquiſitis prius diuerſorum theologorum ſententijs, imprimiſq. Pariſienſium, qui, vti rumor erat, pretio corrupti conſilio de diuortio ſubſcripſerant, omni ſpe gratiæ a Pontifi-

IↃ IↃ
XXIV

ce impetrandæ abiecta, ordinum Angliæ decreto auctoritatem pontificiam per regnum abrogat, tributum annuum iam ab Inæ temporib. pendi solitum denegat, pœnam capitis constituit, si quis supremam potestatem pontifici adscribat; postremo ecclesiasticos tam Angliæ quam Hiberniæ sacramento adigit, vt se tanquam ecclesiæ caput a CHRISTO proximum agnoscant. mutata disciplina, nihil præterea in doctrina mutatum. nam & Synodo Londini habita VI Eid. Iunias antiquam & hactenus receptam doctrinam confirmauit, & æque eos, qui ab illa recesserant, & Lutheri siue Zuinglij opinionem sectabantur, atq. eos, qui Pontificis auctoritatem propugnabant, morte multauit, æque Pontificijs ac Protestantib. inuisus, qui ordinem in disciplina ecclesiastica mutatum, quamuis diuersa ratione, arguebant. nam & alicubi Caluinus, qui abrogatam Pontifici in Anglia potestatem non ægre ferebat, sibi acriter animum pupugisse testatus est, quod se Henricus caput ecclesiæ appellaret. certe in reliqua vita ita se gessit ille Rex, vt eum, si æquiores & prudentiores Pontifices nactus fuisset, sponte se subiecturum ipsorum potestati fuisse appareret. Bolena enixa filiam Elisabetham, quæ Maria reiecta Valliæ princeps appellata est, haud diu in gratia Henrici floruit, nam mox adulterij accusata securi percussa est; Ianaq. Semera ducta, quæ in partu perijt, Eduardum filium suscepit. Cliuiam deinde vix ductam repudiauit. cum vero nullis se condicionib.

cum Pontifice in gratiam redire posse animaduerteret, ab amicitia Francisci, quam ea de causa præcipue coluerat & omni officio ac liberalitate in redimendis liberis demeruerat, paullo alienior esse, & sensim ad Cæsarem, a quo ad fœdus renouandum sollicitabatur, inclinare cepit; quippe cum mortua matertera nullas sibi cum Anglo simultatis causas intercedere Cæsar profiteretur. nutantem Henricum impulit adfinitas cum Iacobo V Scotorum rege nuper contracta, qui inopinato in Galliam veniens Magdalenam ab inuito patre vxorem impetrauerat: quæ cum non ita multo post tabe extincta esset, Scotus Mariam Claudij Lotaringi Guisij F. Longo villani Ducis viduam, in quam, dum in aula erat, de vxoris exitu veritus oculos coniecerat, per legatos desponsatam in vxorem duxit. crebra tunc inter Anglos & Scotos de finibus bella erant. ijs vt finis imponeretur, Henricus diem ad colloquium cum Scoto Eboraci designari petierat, facta spe de Anglici regni successione: quod cum a factiosis inter Scotos impediretur, & Anglus ignominiosam frustrationem ægerrime ferret, Eboracum cum magno exercitu prægreditur. ibi perturbatis domestica dissensione Scotis, cum Angli incubuissent, magna strage a Scotis accepta, quorum pleriq. e nobilitate capti, discessum est. ex mærore tam insperati nuncij Iacobus paullo post decessit, relicta octo dierum filiola regni herede: de qua cum filio Eduardo desponsenda cum cogitaret Henricus, idq. per

captiuos a se humaniter acceptos posse impetrare speraret, reginæ matris & cardinalis Santandreani, qui partes Gallorum tuebantur, contraria factione effectum est, vt irritum Angli consilium euaderet, missus primum a Francisco Matthæus Stuartus Leuiniæ comes factionis Scoticæ princeps; quem cum regina vidua suspectum facile reddidisset, missus postremo Iac. Mongomerius Lorgianus, vir quidem impiger & probus, ceterum Leuinij acerrimus hostis, qui puellulam & matrem ab Anglorum vi & factione Scotica defenderet. igitur Henricus non iam cunctandum ratus, bellum Francisco per fecialem denuntiat, communicatisq. consilijs anno sequenti hinc Cæsar ex Germania, inde ipse ex Britannia in Galliam irruperunt. in Menapijs quoq. ob propinquitatis nobiscum contractæ metum bellum a Cæsare excitatum est. Carolus Gelriæ dux, quem adeo inuisum Cæsari fuisse diximus, dum Nicææ tractarentur inducię, nullis relictis liberis decesserat. is, quia Gallorum partes tuebatur, crebris incursionibus Cæsaris imperio subditas regiones infestabat, non solum vicinis, sed etiam suis odiosus, qui eam ob caussam a Cæsariano milite contrarijs populationib. vexabantur. quo factum est, vt paullo minus totius ditionis possessione exueretur, & Vilelmus Cliuensium princeps Caroli affinis a populis asciscceretur, ægre id ferente Cæsare, qui ius in eo sibi arrogabat. Franciscus, cui iure suo Carolus cesserat, libenter id omne in Vilelmum transtulit,

addito adfinitatis vinculo, & desponsata Iana Labretana Henrici Nauarrorum regis & Margaritæ sororis F. vt potentem principem secum coniungeret, & Belgici res, quibus ille vicinus & immistus est, hac coniunctione conturbaret. quod vt prohiberet Cæsar, quamquam pontifex ad Buxetum vsq. in Æmilia progressus eum a bello dehortaretur, magnis copijs in Menapios descendit, & tota fere prouincia in potestatem redacta eo adduxit Cliuensem, quem vt imperialem clientem proscripserat, vt supplex a se veniam peteret, & Gelria Zutphanienſiq. comitatu ademptis, pro summo beneficio duceret, quod in antiquum patrimonium & dignitatem renunciata Gallo amicitia & affinitate restitueretur. id impetratum Hermanni archiepiscopi Colonienſis, & Henrici Brunsuici interuentu, quibus & condonatum, vt Martinus Rossemius, qui superiore anno in Atuaticos cum Longouallo excurrerat, & tam inopinato aduentu Antuerpiam pæne oppressi erat, quod bellica virtute excelleret, a Cæsare in gratiam reciperetur. In Dania, quæ veteribus Cimbrica Chersonesus dicta est, non ita terribile Cæsaris nomen fuit, quo iustius bellum si non vtilitate & necessitate potius quam ratione & honestate eius metiretur, transferre debuit, vt sorori ium in regnum reduceret. is erat Christiernus II Ioannis F. Christierni I nepos, qui extincta veterum Daniæ regum stirpe ex comite Aldeburgico ad hoc fastig ium Senatorum regni suffragijs eue-

ctus est, commendatione præcipue Adolfi Holsati auunculi, qui regnum antea oblatum, quominus acciperet, modeste se excusauerat. is seditione in regno Sueciæ suborta, & Carolo Canuto rege electo Ioannis Benedicti archiepiscopi Vpsalensis factione euocatus rex Sueciæ constituitur. inde Danis ius in Sueciæ regno. Ioannes patre mortuo regnum Daniæ XXXII annos. tenuit: rexq. ipse a tumultuantib. Gothis Stenone seniore electo, qui Carolo auunculo successerat, eligitur: sed inde mox deturbatus, & a Suantone, qui fauore Hemmingi Gaddi ecclesiæ Lincopensis antistitis ab ordinib. regni Stenoni suffectus erat, multis prœlijs victus in Daniam postremo se recepit. Suantone in ciuitate Arosiensi mortuo principe egregijs virtutibus cum paucis comparando, Steno Stura iunior filius, vix tandem post multas contentiones, factione Danica Ericum Trollum Stenoni opponente, sed prævalente recenti paternorum meritorum memoria, a regni CIↃ IↃ Senatoribus rex ordinatur. biennio post XIIII Suantonem mortuum Ioanni decedenti successit Christiernus II qui pars ipse magna cladium a patre acceptarum, ius, quod ex successione aui & patris in regno Sueciæ sibi vindicabat, armis persequi decreuit. Steno, vt sibi videbatur, in regno confirmatus, iam adulatorum, qui nimis multi sunt in aulis principum, consilijs corruptus, multa perperam administrabat, & alienatis a se procerum animis beneuolentiam multorum ex populo amiserat, quibus compen-

tis Danus opportunum id rebus ſuis ratus magno ex Saxonib. Friſijs, Scotis, Gallis collecto exercitu in Stenonem ducit, & Stocolmiam Sueciæ regiam magna operum vi cingit. ſed aduentante Stenone, obſidione ſoluta, cum reflante vento exercitum toto trimeſtri expectato tranſmittere non potuiſſet, ſumma rerum omnium penuria preſſus a Stenone, qui eius amicitiam omni ſtudio demereri ſatagebat, comeatum & fidem accipit, quo ſecure cum exercitu incolumi redire in Daniam liceret. tantam humanitatem quadriennio poſt Danus deteſtanda fraude penſauit. nam petito cum Stenone colloquio, cum paullum abfuiſſet, quin Steno incautus in hoſtilem nauem deſcendiſſet, hac ſpe fruſtratus legatos a Stenone miſſos Gaddum & Guſtauum Erici F. captos ſecum in Daniam contra fidem datam abduxit. ſummum violatæ fidei ſpecimen cum eo anno Chriſtiernus edidiſſet, ſequenti multo maius crudelitatis & perfidiæ ſimul edidit. nam potentiori cum exercitu excurſione in Veſtrogothorum terras a Danis facta, & pugna ſupra mare congelatum commiſſa, ictu tormenti in femore vulneratus Steno cum paullo poſt obijſſet, & duce ſublato numeroſus Suecorum exercitus ſtatim diſſipatus eſſet, Chriſtiernus victor a procerib. regni, qui Danicæ factionis erant, euocatus corona regia Stocolmiæ ornatur, eodemq. die, veritus ne ſe abſente Stenonis liberi a contrariæ factionis principib. rurſus in regnum reſtituerentur, clauſis vrbis portis præci-

puos ex omnib. ordinib. viros conuiuio a se acceptos populo astante & trepidante ad XCIIII obtruncari iubet, relictis ante prætorium ad horrorem per triduum cadaueribus. Stenonis ipsius corpus terræ paullo ante mandatum noui tyranni iussu effoditur, & cum reliquis crematur. viduæ deniq. & filij interfectorum bonis spoliantur. ita Stocolmia profectus cum multa sæue in multos passim perpetrasset, incolis ad facti famam ad XXX millia cum armis accurrentibus, ipse per deuia & siluas noctu potius quam interdiu iter faciens in Daniam vix tandem reuertitur, vbi tot cædibus efferatus, cum ne suorum quidem sanguine cruentam sitim restinguere posset, a Friderico patruo Holsatiæ principe & Lubecensibus bello petitus, terrente conscientia, cum vxore Isabella Cæsaris sorore & liberis in Zelandiam profugit, tertio post Stocolmiensem lanienam anno, qui fuit huius seculi XXIII. Interea Gustauus Erici F. qui emanibus Dani euaserat, specie procurandorum Christinæ Stenonis viduæ negotiorum, Stenonis filia in vxorem accepta, procerum fauore ac Lubecensium imprimis opibus regni vacui possessionem adeptus est. CIↃ IↃ
is postea religionem maiorum antiquauit, XXXVII
& Lutheri doctrinam suscepit. In Dania Christierno eiecto Fridericus patruus vir grauis ab ordinibus regni coacto concilio rex declaratur. cumq. rex exul de rebellione & iniuria apud Cæsarem quereretur, Fridericus & Lubecensium ciuitas, cuius ijs locis potentia & auctoritas maxima est,

communi ſcripto reſponderunt, & grauiſſimorum criminum contra Chriſtiernum accuſationem apud Pontificem & imperij principes inſtituerunt: ad quæ poſtea Corn. Scepperus nomine Chriſtierni contrario reſponſo, quod etiam nunc extat, reſcripſit, quo inter alia continetur, Leonem X poſt Stocolmienſem cædem miſſo legato Ioanne a Potentia Cardinali, legitime inquiſitione facta, nihil a Chriſtierno præter ius factum eſſe pronuntiaſſe. cum nihil ea ratione proficeretur tentata via armorum ſed irrito ſucceſſu, Cæſare, bellis Gallicis implicato. verum ſæuus vir exilij & otij impatiens nouennio poſt ope Cæſaris claſſe comparata, belli aleam rurſus tentauit; ſed aduerſo numine & certantibus contra ventis, per naufragium maiore claſſis amiſſa parte victus, ac poſtremo viuus in patrui manus deuenit, amiſſo eodem tempore filio in comitatu Cæſaris, ne quid reliquiarum tam immanis tyranni ſupereſſet, in quo paterni ſceleris exemplum metui poſſet. quadriennio poſt mortuo Friderico Chriſtianus III filius ſucceſſit, qui Hafnia capta, cum ſibi a patruele, quem captiuum tenebat, timeret, cum vicinis principib. & ciuitatibus fœdera renouauit: & quia duas filias ex Iſabella ſuſceperat Chriſtiernus, Dorotheam & Chriſtiernam, quarum prior Friderico Palatino, altera Fr. Sfortiæ primum, dein Fr. Lotharingo duci nupſit, Chriſtianus, qui ſciret Palatinum a Cæſare ſollicitari, vt bellum pro ſoceri liberatione & regni recuperatione ſuſciperet, opus ſi-

bi esse amicitia Gallorum iudicauit, perq. Cliuensem egit, vt in fœderis cum Francisco contra Cæsarem initi societatem reciperetur. In Germania longe diuersi motus animorum erant, distrahente mentes hinc relligionis feruore, hinc priuata multorum libidine, & inter hæc grassante Cæsaris, & nutante Pontificis, cuius auctoritas in dubium reuocabatur, fortuna. nam cum præferuida Leonis X seueritate irritatus Lutheri animus omnino se ab ecclesia Romana separasset, pleriq. per Germaniam, qui ab eo admoniti multa non in disciplina solum, vt aiebat, sed etiam in doctrina, sacerdotum ambitione & auaritia introducta corrigi debere censebant, cum Luthero pariter secessionem fecerunt. inter principes præcipui fuere Fridericus III Saxo VII vir, qui sapientis elogio inter suos posteritati commendatus est; ac post eum Ioannes frater, qui confessionem fidei Carolo V Augustæ exhibuit, anno huius seculi XXX postremo ex eadem familia Ioannes Fridericus, Georgius Brandeburgicus. Ernestus & Franciscus Luneburgici, Philippus Hessiæ princeps, Volfangus Anhaltinus, Philippus Pomeraniæ princeps, Vlricus Virtembegicus, Albertus Mansfeldius. Ij anno ante confessionem exhibitam contra decreta Ratisponæ primum, dein Spiræ de relligione facta; quod ijs libertatem superiori conuentu permissam impediri dicerent, protestati sunt. vnde Protestantium nomen, quod ad omneis postea, qui eorum quæ perperam in relligionem inuecta sunt,

emendationem amplecti ſe profeſſi ſunt, ob idq. a R.E. defecere, ab ea origine dimanauit. ijs ſe adiunxerant multæ ciuitates non per Saxoniam tantum, ſed & in ſuperiori Germania Argentina, Noriberga, Vlma, Conſtantia, Rotelinga, Vinſemium, Meminga, Lindauia, Campodunum, aliæ, a quibus Smalcaldiæ in finibus Thuringiæ icto fœdere in L annos, ſi quem pro relligione periclitari contingeret, mutua auxilia communicata & promiſſa ſunt. quin & Auguſta haut multo poſt Lutheri doctrinam amplexa eſt; & in Bohemia Picardi, qui dicuntur, Ferdinando Cæſaris fratri, qui mortuo Ludouico ſororio in regnum ſucceſſerat, dum conuentus Pragæ haberet, libellum obtulerant: necnon & Auſtriæ quidam proceres, ipſaq. ciuitas Vienna regionis metropolis; Carni deniq. & Stirij, vt decreti nuper pro relligionis libertate facti beneficium ſibi impertiretur. contra Albertus Moguntinus VII vir, Georgius Saxo Ioannis patruelis, & Baioari fratres Vilelmus & Ludouicus Lutherum & Lutheri ſectatores impenſe exagitabant, inſtigante eos præcipue Henrico Brunſuico, qui tot incendiorum per Saxoniam excitatorum apud Cæſarem accuſatus fuerat a Proteſtantibus; quibus & ſe coniunxerat Vilelmus Henrici frater ab eo miſerabiliter diuturno carcere vexatus. ſed Baioari poſtea, quod Ferdinandi in regem Romanorum renuntiationem improbarent, inito cum Gallo, Saxone, Heſſo contra Cæſarem clandeſtino fœdere multum de odio priſti-

no remiserant. At Ludouicus Palatinus & Ioachimus Brandeburgicus VII viri, quamuis hic Lutheri doctrinam sequeretur, idq. libro edito palam professus esset, Cæsarianas partes, aperte tuebantur, pacis & concordiæ semper studiosi. Hermanus archiepisc. Colonienſis ex illustri Vedensium comitum familia & ipse VII vir iamdudum a pontificia relligione abhorrebat, & concilium suis ipsiusmet auspicijs celebratum repudiabat; eaq. de causa Cæsari inuisus, & a Pontifice tandem proscriptus est. Ricardus autem Treuirensis, qui electioni Caroli aduersatus fuerat, & propter prudentiam, vsum rerum magnæ inter VII viros auctoritatis semper habitus fuit, sub id tempus non sine suspicione veneni decesserat. Ita dissidentibus animis tamen motus multi communi opera repressi. rusticorum primo, qui diuersis in locis fusi, dein ductu Thomæ Munceri turbulenti concionatoris, qui æque Luthero & Pontificijs infestus simplices animos ad seditionem efferabat, rursus collectis viribus insurrexerant: fusi ergo ac postremo omnino deleti sunt virtute præcipue Hessi. maius periculum & labor fuit decennio post in obsidione Monasterij, quod Anabaptistæ in vestphalia occupauerant, expulsoq. episcopo & magistratu nouam ac prodigiosam non solum in relligione, sed & in ciuili administratione rationem instituerant. rex ab ijs Ioannes Lugdunensis sarcinator Batauus creatur, qui omnium bonorum communionem, & plureis vxores in commune etiam habendas

CIↃ IↃ XXV

cælitus, vti iactabat, infusa doctrina miseros homines docebat. hæc cum plebe & insaniente vulgo acta. Quod vero inter episcopum Hildesemiensem, & Ericum Brunsuicum bellum statim a morte Maximiliani gestum est, eo facilius compositum fuit interuentu Friderici Saxonis (is tunc imperij vicarius,) quod illud ab Henrico Luneburgico Franciſci partibus fauente vt Carolum Austriacum, quominus Cæsar crearetur, impediret, susceitatum crederetur. Nec periculosius, quamquam maioris molis bellum fuit, quod eodem tempore Vlrici Virtembergici causſa a coniunctis fœdere Sueuico principibus & ciuitatibus susceptum est. nam cum is, exorta plebis ob tributa imposita tumultuantis seditione, in factiosos seuere nimis animaduertisset, & arma, vt suorum furorem reprimeret, sumpta tandem in vicinos & Rotelingos vertisset, fœderati, vt iniurias sociorum vlciscerentur, communeis copias in Vlricum duxerunt, & eum omnibus ijs, quæ trans Rhenum possidebat, spoliauerunt. in ea sibi ius Austriaci esse dicebant: itaq. cum imperium ad Austriacos redijsset, & Ferdinando in diuidenda hereditate bona omnia, quæ in Germania sita sunt, obuenissent, Vlricus cedere tempori coactus Montem Pelicardi suæ ditionis oppidum cis Rhenum secessit. ibi eo vsq. se continuit, donec exolescente fœdere Sueuico, & in belli Turcici apparatibus occupato in Pannonia Ferdinando, ab Hesso & Baioaris fratribus, quorum sororem in matrimonio habebat, prospera ad

Lauſanum commiſſa pugna in auitum patrimonium reſtitutus eſt. cum Franciſcus, qui Vlrici cauſſæ faueret, eum neq. milite neq. pecunia, id quippe Cameracenſi fœdere cautum erat, iuuare poſſet, via inuenta eſt, qua Vlricus oppignerato pro LX millibus aureorum Montis Pelicardi oppido, quod mox confecto bello luit, pecuniam in ſumptus belli a Gallo acciperet. tandem de ea re per Saxonem Heſſi & Virtembergici nomine cum Ferdinando tranſactum eſt, duris admodum pro tempore, vti Virtembergico videbatur, condicionibus. Grauiſſimum omnium bellum fuit, quod Henrico Brunſuico a Smalcaldicis illatum eſt, nempe magni illius, quod ab ipſo tandem Cæſare totis viribus contra Proteſtanteis ſuſceptum eſt, triſte proœmium. cui malo vt obuiam iretur decretum fuerat Norimbergæ, vt de Cæſaris voluntate Pontifex primo quoq. tempore liberum in Germania concilium loco idoneo indiceret, ex cuius ſententia, exorta de relligione diſſidia, amice & pie componerentur. idem actum & poſtea Spiræ inſtantib. Proteſtantibus, quod vnice reformidabat Clemens, qui quantum ex diſciplinæ emendatione auctoritatis & ornamenti eccleſiæ accederet, tantum de amplitudine & poteſtate ſua detrahi exiſtimabat. tandem ab inuito id extortum eſt, poſtquam capta Florentia, & dominatione Mediceæ domûs in ea ſtabilita inſtanti Cæſari honeſte amplius denegare non potuit. ſed cum rem in longum miris ludificationibus extraheret, onus ſue-

ceſſori reſeruatum morte præuentus impoſuit. itaq. Concilium Mantuæ primum a Paullo III indictum, dein renuentibus Proteſtantibus Vicetiam tranſlatum eſt. cum ne in eum quidem locum conſentirent Germaniæ principes, poſtremo Tridenti, quæ ciuitas eſt in Germaniæ & Italiæ finibus ſita, celebrando Concilio locus aſſignatus fuit. ſed dum in eo negotio ambitioſe & aſtute nimis multi verſantur, pluſq. humanis conſilijs in re, quæ ad Dei gloriam ſpectat, quam gratiæ diuinæ tribuitur, graſſanti ſeparationis malo ſerius, quam par fuit, adhibitum eſt remedium. nam iam Heluetiorum maior pars ex eadem occaſione, qua Lutherus, auctore Vlrico Zuinglio ab Eccleſia Romana defecerat. & quamquam eodem tempore Lucernæ pontificia auctoritas confirmata fuiſſet, omnem operam dante epiſcopo Conſtantienſi, ne quid de antiqua relligione temere immutaretur, nihilominus Tigurini, qui itidem ſacræ Conſtantienſi iuriſdictioni ſubſunt, publico decreto ſtatuas per omnia templa abolent, ac tandem Eid. April. anno huius ſeculi XXV, ſolenne, quod cottidie celebratur, ſacrificium communi conſenſu abrogant. initio res ratione & pacate inter XII pagos agicepta, & inſtituta Badenis diſputatio, cui interfuerunt Conſtantienſis, Baſilienſis, Curienſis, & Lauſanenſis epiſcoporum legati, inter Eccium, Fabrum, & Murnerum theologos, Zuinglio & Ioanne Oecolampadio ſcripto tantum reſpondentibus, quod de loco ſibi non ſatis cautum

esse contenderent. biennio post Bernates ad idem certamen episcopos prouocauerunt, & publicatis quibusdam de relligione decretis pontificium cultum omnino antiquant, fœderiq. cum Gallis inito Tigurinorum monitu & exemplo renuntiant. Quinquepagici maxime aduersabantur a Ferdinando & Pontifice stimulati; & contumeliosis verbis contentionem exacerbabant. frustra sæpius tentata pax Galliæ regis, qui summum in Heluetiorum concordia sibi præsidium esse merito existimabat, Claronensium item Soloturiorum, Sangallorum, Mulhusensium, & Appecellensium interuentu; tandem ad arma ventum est, commissaq. angusto loco pugna V Eid. VIbr. anno CIↃ IↃ XX I, Tigurini vincuntur. ipse Zuinglius in primis ordinibus fortiter pugnans occubuit. relligioni tributum a Tigurinis & qui cum illis stabant, quod cadauere flammis ab hostibus tradito cor exuri non potuerit; cum tamen constet, in quibusdam corporis humani partem esse quandam, in quam nihil ignis possit: sicut de maiore dextri pedis articulo Pyrrhi Epirotarum regis memoriæ proditum est, qui corpore rogo demore absumpto vna cremari non potuit. adeo turbatis odio aut amore animis, vt fit in relligionis dissensionibus, pro se quisque omnia superstitiose interpretatur. ea strage minime fracti Tigurini summisso a Bernatibus, Basilienſibus, & Scafusianis auxilio denuo prœlij aleam subeunt, in quo rursus vincuntur, sed clade vtrinque accepta. ita cum vtramque partem

furoris tæderet ac pœniteret, de pace inter ipsos facile conuenit, his condicionibus, vt Tigurini & socij a fœdere cum Hesso & Argentinensib. super inito discederent; Quinque pagici vicissim Ferdinandi amicitiæ renuntiarent. ab eo tempore quamtumuis crescente relligionis dissidio ab intestinis bellis Heluetij quieuerunt. Iam in Prussia quoque, quæ & Borussia, ex ea occasione status relligionis mutauerat. ea regio, quæ trans Vistulam ad mare Balticum porrigitur, Teutonicorum equitum ordini sub Henrico VI Friderici Ahenobarbi filio instituto olim paruit: sed cum eius clientelam Poloniæ reges sibi vindicarent, vt quæ extra Germaniæ limitem sita sit, & Sarmatiæ Europeæ finibus includatur; Germani contra imperatores ad se pertinere contenderent, diu bellis certatum est. tandem Teutonici equites magno prœlio victi fidem Casimiro Sigismundi I parenti per iusiurandum dederunt. sed cum Albertus Brandeburgicus Sigismundi sororis F. ordinis magister stare prædecessorum iurijurando nollet, rursus graui bello se implicuit. cui gerendo cum auxilia a Cæsare & Germanis, quorum de maiestate & iure agebatur, frustra expectarentur, inducijs, quantum potuit, extracto tempore, postremo omni ope destitutus, imminentem belli procellam, pace cum auunculo contracta, in occasionem sibi priuatim consulendi vertit. nam ex ordinis magistro a Polono, cuius se clientelæ credidit, Prussiæ dux creatus est, statimq. mutata relligione voti vinculum soluit,

CIↃ IↃ XXV

solvit, ducta vxore Dorothea Friderici I Daniæ regis F., & prouinciam, quam antea vsus fructûs tantum titulo obtinebat, iure proprietatis possidendam ad heredes transmisit. In Polonia, amisso præsidiariorum perfidia Smolencho, quod est oppidum trans Borysthenem in confinib. regnorum situm, Sigismundus, qui Vilnam vsque processerat, vt Basilium Moscouitarum regem hac expeditione triumphantem reprimeret, Orsensi victoria pensato damno domi quiescebat, princeps de Tataris toties victor, & vicinis ac Solimano ipsi formidolosus; alioqui pacis & concordiæ amans, & ab omni ambitione atq. alieni inuadendi cupiditate alienus: quippe qui regnum Daniæ eiecto Christierno oblatum recusauerit, & Ludouico fratris F. mortuo Hungarorum vota modesta excusatione frustratus sit. In Pannonia longe peiore loco res erant. nam Ludouicus Ladislai F. Cazimiri N. cum iuuenis admodum patri successisset in regno procerum discordijs lacerato, Belgradum in confluenti Danubij & Saui arcis instar munitum oppidum oppugnantibus Turcis, neque se gnauiter defendentibus Christianis, facile amisit. hoc experimento fretus Solimanus, cum digladiantibus inter se Christianis commune periculum negligi animaduerteret, cum potentissimo exercitu in Pannoniam descendit, commissoque ingenti prœlio ad Mugatium, in quo ipse Ludouicus XXII annum agens suorum temeritate perijt, victor Budam prouinciæ regiam & multa alia oppida nullo negotio

CIↃ IↃ XXXVI

cepit. cum imagines Ludouici demortui & Mariæ vxoris contemplaretur, illacrimasse ferunt barbarum etiam in tanta victoria humanæ condicionis memorem, quod rex in illa florenti ætate prauorum consultorum impulsu se in tam apertum exitium præcipitem dedisset: quippe non eo consilio se venisse dicebat, vt regem paterno regno exueret, sed vt Hungarorum insolentiam refrenaret, & ipsum beneficiarium Othomanici imperij efficeret. Ioannes Zapolia Daciæ princeps, Vaiuodam vocant, auxilio veniebat: sed ante aduentum conserta pugna, in eaq. mortuo rege & occiso Georgio fratre ex occasione consilium capiens, de regni adeptione cogitare cepit, magnoq. procerum fauore acceptus, Albæ regali coacto regni concilio rex creatur. peractis de more ceremonijs qua potuit proceres liberalitate deuinxit, imprimisq. Ioannem Emericum Cibacum, quem Varadinensi pontificatu ornauit, & Daciæ principem constituit. at Ferdinandum, qui multis nominib. Hungariæ regnum ad se pertinere contendebat, tum vel maxime, quod Annam defuncti Ludouici sororem in vxorem duxerat, non defuerunt ex Hungariæ procerib. qui erga Ioannem minus bene affecti ad arma pro regni vindicatione sumenda amplissimis pollicitationibus incitarent: nec promissorum fidem euentus frustratus est. nam Ioannes post infelicem pugnæ Toccaiensis exitum vniuerso regno exutus in Sarmatiam ad veteres amicos confugere est coactus. Ferdinandus victor

Albæ regali conuocatis regni ordinibus rex viciſſim ſalutatur, & regia corona ornatur. Ioannes, ne quid inexpertum relinqueret, Hieronymum Laſcum magnæ nobilitatis & auctoritatis virum Conſtantinopolim mittit, qui de iniuria apud Solimanum expoſtulet & auxilium ab eo petat, ſeq. & regnum Othomanici ſceptri clientelæ ſubijciat. Solimanus eam gloriæ & amplificandi imperij occaſionem idoneam nactus, tertio in Pannoniam deſcendit, reſtitutoq. in regnum Ioanne caſtra ad Viennam promouit, qua irrito conatu oppugnata, gnauiter defendente ciuitatem Philippo Palatino, tandem ab obſidione diſcedere coactus eſt, & relicto in Hungaria Aloiſio Gritto, cui omnem auctoriratem attribuerat, Conſtantinopolim iam appetente hieme triumphanti ſimilis ingreditur. Ioannes etſi a Turca in regno confirmatus, tamen cum potentiam Cæſaris reformidaret, tutius fore duxit, ſi cum Ferdinando paciſceretur. ſed morte præuentus relicto filiolo ex Iſabella Sigiſmundi F. vxori & fratri Georgio, quem paullo ante mortem occiſo Cibaco, ſummo Aloiſij Gritti & Dociæ nec impunito ſcelere, Daciæ præfecerat, adminiſtrationem regni ac filij tutelam commiſit. verum cum Ferdinandus rurſus pupillo indicto bello, Rocandulfum cum potenti exercitu ad Budam oppugnandam miſiſſet, cæſo exercitu & duce ipſo interfecto, rurſus Turci magno florentiſſimi regni detrimento rerum in eo potiti ſunt: Solimanus ipſe Budam venit, atque inde Iſabellam & filiolum expulſos

in Daciam ablegauit, captumq. Mailatum, qui mortuo Ioanne Daciæ princeps a prouinciæ proceribus ſalutatus fuerat, diſcedens ſecum abduxit. ſed cum fruſtra Ferdinandus cum Solimano egiſſet, vt ijſdem condicionibus, quæ Ioanni impoſitæ fuerant, beneficio ſuo regnum acciperet, exortaq. inter tutores diſſenſione, regina Georgij faſtum non ferens de eo apud Turcam queſta eſſet, Ferdinandus opportunitate data clam Georgij animum tentare cepit: nec homo ambitioſus & ſuſpicax nimis ſe difficilem oblatis condicionib. præbuit; ſed cum modo in has, modo in illas partes inclinaret, neutriq. propterea fidem ſuam approbaret, ijs ſe difficultatibus implicuit, quæ ei poſtremo exitium attulerunt. ſed hæc quoniam in noſtra tempora incidunt, ſuo ordine & loco deſcribenda reſeruamus. Nunc quando de Solimano dicere incepimus, ratio exigit, vt de Turcicis rebus, quæ explicanda ſuperſunt, perſequamur. Is ergo cum eodem anno ac ferme menſe, quo Carolus renuntiatus eſt imperator, patri Selimo ſucceſſiſſet; Gazellem, qui a Tomombeio Ægypti Sultano nuper, fortuna eum deficiente, defecerat, per Syriam Mamaluchorum relliquias colligentem ſtatim auſpicijs regni prope Damaſcum oppreſſit. inde in Europam reuerſus, Belgradum, vti diximus, cepit. poſtea Rhodum Hieroſolimitanorum equitum ſedem longa obſidione ad extremam neceſſitatem redactam, cum iam diſceſſurus eſſet, proditione Hiſpani in deditionem accepit; factiſque dein-

ceps crebris in Pannoniam expeditionibus ex consilio Hebraimi purpuratorum principis, qui haut dubie Christianis fauebat, arma victricia in orientem contra Tecmasem Sophum transtulit, & Mesopotamiam omnem atque Assyriam nullo negotio occupauit, & Babylone a Calipha rex coronatus, Taurisium, quod veniens intactum reliquerat, rediens diripuit, sed tantam lætitiam clades in itinere accepta in luctum vertit. nam Dalimenes cum Persici exercitus parte abeunteis subsecutus ad XXCIO. hominum ad Tauri radices cecidit III Eid. VIIbr, & in his prætorianos, quos vulgo vocant Ianizeros, præcipuum Turcicæ potentiæ robur. ea strages postea Hebraimi, qui suscipiendi belli auctor fuerat, morte expiata est. feliciores Turcarum in Europa successus fuere, in qua tamen nonnulla interdum aduersa sunt experti, Corone, Pylo, Methone, & Nauplia vrbib. maritimis in Peloponeso amissis, quas deinde redintegratis inter nos discordijs, Solimanus recuperauit; Coronen tamen serius: quam egregia præsidiariorum Hispanorum virtute sæpius defensam, ad extremum peste grassante desertam occupauit. in aduersis & numerari potest Cæsaris in expeditione Tunetana glorioſus & felix successus, quo Mule assem expulso Hariadeno Ahenobarbo in regnum restituit. sed tantam felicitatem accepta ad Algeriam clades itidem in Africa VIII annis post pensault; quamuis eam multi non omnino præter opinionem Cæsaris accidisse velint, rati minore vi-

CIↃ IↃ XXXV

rium & famæ diſpendio ſe cum ventis & tempeſtatibus conflictaturum, quam ſi cum Solimano in Pannoniam cum maximis copijs aduentante, quibus ſe parem fore deſperabat, omnium fortunarum vno prœlio aleam ſubijſſet. quam tamen calamitatem euitare non potuit, irrita & infelici expeditione anno ſequenti in Pannoniam ſuſcepta, vt Germanis principibus ſatisfaceret, in qua, ne tantum diſcrimen adire cogeretur, ante oculos Strigoniam & Albam expugnari & diripi a Turcis paſſus eſt, & ſeditione ſolemni inter milites Hiſpanos orta, in Italiam pudore & mœrore confuſus redijt. ita diuino conſilio prouiſum arbitror, vt tot magni principes eodem tempore orbem terrarum moderarentur, vt quiſque eorum æmulatione aut metu æmuli in officio ſe contineret, & alterius virtus, contraria alterius virtute, quominus licentioſa euagatione ſe effunderet, inhiberetur. Nunc ad Italiam tandem deuentum eſt, quæ victoris veluti præmium inter duos potentiſſimos principes iacebat, & in qua præcipue, tanquam in theatro, anceps & dubij euentûs ſuperioris temporis fabula acta eſt. ac Veneti quidem, poſtquam Gallorum beneficio ſe periculoſo iuxta & damnoſo contra Maximilianum bello explicuerunt, nunc in has nunc in illas parteis propenſi, neceſſitate fœderum potius quam conſilio, pro imperij conſeruatione & libertate Italiæ certabant; Gallicis tamen partibus æquiores, quod e re & ſua & Italiæ exiſtimarent, creſcentem in dies Cæſaris po-

tentiam, ſuſtentata Franciſci tot cladibus afflicti fortuna, debilitari. itaq. fœdere pro Sfortiæ reſtitutione & filiorum Franciſci liberatione poſt Cameracenſem pacem ſoluto, Rauenna Pontifici, oppidiſq. quæ in Apulia tenebant, Cæſari redditis, ad omneis caſus intenti domi ſe continebant. at Genuenſes eiectis Fulgoſijs & libertate parta a præteritis damnis & calamitatibus aliquantum reſpirabant, Andreæ Auriæ beneficio, qui ſubitæ & intempeſtiuæ defectionis a Gallis inuidiam, caritate & tanta in patriam collata gratia, facile excuſauit: partibus tamen illi Cæſarianis addictiores, quod Auriæ, qui Cæſari militabat, libertatem debebant, quæ initio dulcis & iucunda, tractu temporis ipſis in acerbam & triſtiſſimam ſeruitutem Hiſpanicis artib. vertit. Senenſes vero, qui Petruccijs a reip. gubernatione remotis populari dominatione regebantur, & occultas cum Florentinis ſimultates exercebant, iam ab illo tempore, quo Piſani contra Florentinos pro libertate certantes, Genuenſium, Senenſium, & Lucenſium opibus ſuſtentabantur, initio ſuſtulerant animos, Io. Bapt. Palmerij impulſu, qui detecta coniuratione ciueis ſuos contra Clementem & Florentinos adeo efferauerat, vt ab iniurijs non temperarent. inde ſecuta mox obſidione vrbis, quæ magno hoſtium damno & dedecore, deleto pæne exercitu & amiſſis tormentis ſoluta eſt, elatiores redditi; ad hæc Cæſaris cum Pontifice diſſidentis opibus confirmati iam in apertas inimicitias eruperant. ſed cum poſtea Cæſar

pace cum Clemente facta & Florentia capta ſtatum reipub. ex ſententia Pontificis ordinaſſet, Senenſium ſpiritus paullatim infringi, & libertas labefactari cepit: quod ſibi ex principis arbitrio pendere neceſſarium prouiderent, qui voluntates & conſilia mutare cum fortuna ſolitus eſſet. quod poſtea ſuo periculo verum eſſe didicerunt. Florentinorum ergo rebus ita conſtitutis, vt ſummum imperium penes Mediceos eſſet, Alexander Laurentij Vrbini ducis naturalis F. ciuitati gubernator perpetuus imponitur, cui mox, fruſtra eum accuſantibus apud Cæſarem ciuibus, quod contra præſcriptum ab ipſo ordinem remp. adminiſtraret, Cæſar Margaritam naturalem F. in matrimonium tradidit. qua tanta affinitate nixus iniecto optimatib. metu omnia deinceps, quandiu vixit, pro libidine moderatus eſt. inde non ſolum ciuium, ſed & ſuorum tantum in ſe odium concitauit, vt etiam Laurentius Alexandro in principatu proximus, & intima familiaritate ac multis beneficijs coniunctus, pro patriæ libertate in ipſum coniurare non dubitauerit. ſed facinore perpetrato Laurentius attonitus, & conſilij, quod de populo ad libertatem vocando ante ceperat, oblitus, clam noctu ex vrbe profugit, nemini re detecta. quo factum eſt, vt antequam Alexandri mors euulgaretur, Mediceæ factionis principes, reip. conſtituendæ & reb. pro tempore ordinandis in vrbe, ſatis habuerint temporis. igitur interfecto principe proximus ex familia Medicea Coſmus tunc circiter XVI annos natus, excluſo

Laurentio, qui propter parricidium indignus tanta ſucceſſione habitus eſt, inſperato fortunæ beneficio dux creatur. Coſmus is Ioannis filius fuit, qui ante XI annos ad vicum, cui Burgo fortio nomen, in agro Mantuano, cum leuis armaturæ equitibus præfectus eſſet ſub Fr. Maria Vrbini principe fœderatorum exercitus duce, leuioris tormenti ictu in femore accepto paullo poſt Mantuæ deceſſit: ferox natura iuuenis, vix enim annos XXVIII attigerat, ſed qui induſtriæ & fortitudinis iam magnum ſpecimen dederat, vt ſi ad maturiorem ætatem peruenisſet, procul dubio in maximum & præſtantiſſimum militiæ ducem euaſurus crederetur. vxorem duxerat Mariam Saluiatam genere & morib. nobiliſſimam feminam, ex qua Coſmus natus, qui diſſuadente quantumuis pia & generoſa matre, vt quæ patriæ bene vellet, & filio metueret, oblatum principatum capeſſere non dubitauit: quem tanta felicitate geſſit, vt pluſne fortunæ an induſtriæ ipſius tribuendum ſit, difficile ſit dicere. nam reip. optimates a Clemente & Alexandro vrbe exacti, qui principis morte in ſpem recuperandæ libertatis erecti Montemurli conuenerant, adeo exiguo comitatu, quaſi ab hoſtib. tunc vicinis nihil metuendum eſſet, capti fere ſimul omnes nullo negotio in eius manus venerunt, & mox VIII virorum iudicio ad mortem damnati ſunt. hoc metu liberatus Coſmus beniuolentiam Cæſaris, in cuius clientela poſtea conſtantiſſimus fuit, fide & obſequio demereri, & Pontificis infeſtiſſimi

aſtus eludere, atq. arces tam ciuitatis, quam aliarum reip. vrbium, innata ſupra annos prudentia & patientia, in poteſtatem facile redigere, non item Margaritam Alexandri viduam a Cæſare vxorem impetrare potuit, magno potentiæ firmandæ præſidio futuram, quæ Octauio Pontificis nepoti, a prouido & callido patre, qui iam ſatis amplo beneficio Coſmum ſibi obſtrictum exiſtimabat, reſeruata eſt: ſed Helionoram Petri Toletani, qui tunc Neapolitani regni præſes erat, filiam de voluntate Cæſaris vxorem duxit, vt hoc nouo adfinitatis vinculo partib. Cæſarianis addictior efficeretur. hæc noui ſed potentiſſimi tota hodie Italia imperij in ea familia confirmati primordia fuerunt. Antiquiſſimæ longe & illuſtriſſimæ Ateſtinorum ſiue Eſtenſium domûs diuerſum fatum fuit, quæ a Pontificibus, qui Mediceam in tantam magnitudinem euexerunt, eodem tempore pæne peſſundata & oppreſſa eſt. nam Alfonſus, qui, vt rerum ſuarum ſaluti conſuleret, Lucretiam Alexandri VI filiam vxorem duxerat, cum Iulium II multo capitaliorem hoſtem expertus eſſet, amiſſa Mutina, & Regio Lepidi imperialis ditionis ciuitatibus, quas tamen ille ad pontificiam iuriſdictionem pertinere contendebat, vix Ferrariam retinere potuit, cuius poſſeſſione priſtinam dignitatem & antiquæ magnitudinis ſplendorem tueretur. ſed Iulio ſublato, & in eius locum ſuffecto Leone X, qui fortunarum pæne omnium iacturam fecerat, iam de vita periclitari cepit. itaq. non tam militis robore, quam domeſticorum

fide opus habuit, quamdiu Romæ ſedit Leo, quo ſe aduerſus inſidias, & clandeſtinas Pontificis molitiones ſecurum præſtaret. mortuo Leone, adhuc vacante ſede, antequam Hadrianus inauguraretur, Regium & Riberam atque alia oppida præſidio deſtituta occupauit: de quibus cum controuerſia mota eſſet, mox extincto Hadriano, & Clemente VII Pontifice creato, Alfonſus, qui antehac neutrarum partium fuerat, cum Cæſare fœdere tranſegit, vt ſe contra Clementis iniurias muniret, auctorq. Carolo Borbonio contra Pontificem cum exercitu proficiſcenti fuit, vt omiſſa Etruria Romam recta pergeret; fore enim, vt eum iam Columniorum ſeditione perturbatum facile opprimeret. in itinere Carporum oppidum a Borbonio captum receperat. capta dein Roma & Pontifice obſeſſo, arrepta occaſione Mutinam iamdiu incurſionibus vexatam & peiora metuentem deditione in fidem accepit. ita recuperato ex Cæſaris voluntate imperio, reſtabat, vt cum Pontifice in gratiam, ſi qua poſſet, rediret. igitur in fœdus pro Pontificis liberatione inter Franciſcum & principes Italiæ initum vna cum Friderico Gonzaga Mantuæ marchione conſenſit, ſpe a Lautreco facta adfinitatis contrahendæ, quæ poſtmodo ad exitum perducta eſt. demum ſoluto fœdere, inter pacis a Cæſare cum Pontifice factæ conditiones comprehenſum fuit, vt Alfonſus Ferrariam, quam pontificij vicarij titulo maiores ſui tam diu tenuerant, beneficio Pontificis acciperet, Mutinam & Regium, quas

imperialis ditionis esse pronuntiauit Cæsar, retineret, & Carporum item oppidum Piorum familiæ iniuria ablatum, ac Nouianam arcem, quæ cum pro dote Cæsaris filiæ, quæ Herculi filio disponsata erat, accepisset matrimonio non secuto numeratis Lx aureorum millib. a Cæsare redimit. Iam Mantuæ marchio, quem fœderi contra Cæsarem icto subscripsisse diximus, ante etiam pacem cum Pontifice factam in partes Cæsaris transierat. itaq. Cæsar eo fere tempore ex Pannonia rediens Mantuam venit, vbi a Friderico honorifice exceptus, vt hospitem honorifica gratificatione remuneraret, eum ex Marchione Ducem creauit. addidit & nouum beneficium; nam cum Io. Georgius Palæologus, qui Bonifacio Montisferrati marchioni Vilelmi fratris F. successerat, paullo ante sine liberis decessisset, & Fridericus, qui Margaritam Bonifacij sororem vxorem duxerat, hereditatem adire vellet, contra Sabaudo & Saluciarum principe tendentibus, Cæsar oppida & arces impositio præsidio sequestris iure occupauit, & postea tradita possessione secundum Fridericum pronuntiauit. At Roboreorum gens, quæ originem ex Sauona humili admodum loco habet, a Sixto IV condita, a Iulio II euecta, a Pontificibus, qui deinde secuti sunt, pæne oppressa fuit. nam Franciscus Maria Ioannis Mariæ F. Raphaelis, qui Sixti IV frater fuit, N. cum ex iure matris Ioannæ Guidi Vbaldi Feltrij sororis in Vrbini principatum successisset, a Leone X proscriptus, & multis ac varijs modis vexatus, tandem sub Ha-

Iriano ac deinde ſub Clemente, ſub quo ſœderatorum exercitus in Italia dux fuit, aliquantum reſpirauit. ſed cum commoditate loci & proximitate allectus Camertium ditionem cum Vrbini principatu coniungere cuperet, occaſionem, quæ ſe in manus dabat, minime prætermittendam exiſtimauit. Ioanne Maria mortuo, vltimo ex familia Varanorum, vnica filia ex Catharina Ciboa legitimo matrimonio ſuſcepta ſuperabat: eam Franciſcus Maria a matre, quæ ſibi & filiæ metuebat, vixq. ſe contra Sarram Columnam Matthiæ Varani ſpurij ſocerum tueri potuerat, Guido Vbaldo filio vxorem facile impetrauit. ita Camertium ditione potitus eſt, quo vſque Paullus III, qui liberorum ad opes prouehendorum cupiditate ſupra modum flagrabat, Camertes, tanquam ad pontificiam iuriſdictionem pertinenteis, & per vim nullo titulo vſurpatos, ab eo repetijt. iamq. res ad arma ſpectabat, nec generoſus vir tot palmarum dux adduci poterat, vt qui Leonis tam vegeti potentiæ reſtitiſſet, effeti & decrepiti ſenis comminationibus victas manus daret. ſed cum ſub id tempus iam rebus omnibus ad bellum paratis fato conceſſiſſet, Guidus Vbaldus diſpar patri filius Venetorum & Coſmi noui Florentiæ ducis promiſſo auxilio deſtitutus, vt ſine periculo cetera oppida retineret, Camertium poſſeſſione ceſſit, quos mox ambitioſus & indulgens ſenex Octauio nepoti attribuit, verſiſq. contra Aſcanium Columnam armis, eum omnibus oppidis, quæ in Latio tenebat, ac Palliano

imprimis ſpoliauit. Et vt ad Indica etiam veniamus, in occidente biennio poſt Columbi & Americi Veſpucij nauigationes, P. Aluares Capralis claſſis Luſitanicæ ſecundo in Indiam nauigantis dux, periculoſa tempeſtate iactatus, Braſiliam noui orbis prouinciam X. VII Kal. Maij acceſſit; ac duodecimo ab hoc anno Io. Pontius Legionenſis terram Floridam celebri illo pugnæ Rauennatis die primus inuenit. octo deinde annis poſt, & altero, poſtquam Carolus Cæſar creatus eſt, Ferd. Magellanus Luſitanus, indignatione contra Emanuelem concepta, Cæſari militauit, & verſus occaſum in inſulas Molucchas tendens fretum a ſe Magellanicum dictum præteruectus eſt. qua in expeditione cum perijſſet, vna ex ipſius nauib. cetera claſſe amiſſa, biennio poſt toto terrarum orbe circumnauigato Hiſpalim appulit VI Eid. VIIIbr. cum vero ab ijs, qui cum Magellano erant, obſeruatum fuiſſet, in occaſum tendentibus crebras terras ſitas eſſe., in quibus ignes accenſi viſebantur, inde factum eſt, vt poſtea in omnib. chorographicis tabulis ex aduerſo Peruuiæ regionis longus terrarum tractus deſcribatur, & terra ignea vulgo indigitetur. eodem anno ceperunt Ferdin. Corteſij victoriæ, quib. tot capta oppida totis XX annis, tot luſtratæ prouinciæ, inprimiſq. Mexicana ſiue Themiſtitana vrbs in lacu ſita, Meteſcuma rege interfecto, in poteſtatem Chriſtianorum venit. dum hæc in Hiſpania noua geruntur, Peruuiæ regio partim a Guteriſio Varga epiſcopo Placentino, partim

a Franciſco Pizarro ſubacta eſt, & in ea vrbs magni nominis Cuſco, Ingarum, hoc eſt, principum ſedes, qui circumiacentes prouincias armis ſubiugauerant. eorum rex Atabalipa direptis theſauris contra fidem datam crudeliter a Pizarro occiſus, mox, Deo ita volente, vltores habuit. nam cum Ferdinandus Pizarri frater Almagrum captum ad mortem damnaſſet, Didacus Almagri F. coniuratione facta Pizarrum oppreſſit. is poſtea a Vacca Caſtrenſi a Cæſare miſſo captus & ſecuri percuſſus eſt. Caſtrenſem mox Conſaluus Pizarrus Franciſci frater obtruncauit: cumq. Blaſcus Nonius poſt Caſtrenſem a Cæſare miſſus eſſet, qui proregis titulo Indias moderaretur, is rurſus a Conſaluo in prœlio captus & ad mortem damnatus eſt. interea terrarum illarum incolæ ſub ſæuis dominis inſtar iumentorum aut fodiendis metallis, aut oneribus portandis, aut piſcandis vnionibus miſere exanimabantur. quo factum eſt, vt miſſo in Indias Bart. Caſa, Cæſar, quo certior de illarum ſtatu fieret, hortante & vrgente eodem Caſa, leges a gubernatoribus ſeruandas ſanxerit, quibus Hiſpanorum ſæuitiam coerceret, & Indos melius de clementia ſua ſperare in poſterum iuberet. poſtea cum Conſaluus Pizarrus magno prouincialium detrimento rurſus rebellaſſet, miſſus eo a Cæſare fuit Petrus Gaſca iuris conſultus, & humili tantum præſidis titulo fultus, qui quod alij ſuperbis proregum titulis freti, vi armata efficere nequiuerant, aſtu vulpino præſtitit, factaq. ſingulis præfectis veniæ

ſpe vniuerſos ad ſuas partes paullatim pertraxit; & cum Conſaluus Franciſco Caruaiale homine crudelitatib. infami, & Io. Acoſta ducib. prœlium infelicib. auſpicijs ad Xaquixaguanam commiſiſſet, a milite deſertus in præſidis manus cum omnib. ſuis ducib., qui ſoli in exercitu remanſerant, captiuus deuenit, a quo paullo poſt & ipſe & cuncti illi tanquam perduelles extremo ſupplicio affecti ſunt. inde Gaſca poſt publicatas a Cæſare conditas leges, aliaq. ad leuamentum Indorum iuſte conſtituta, e prouincia diſceſſit, magnaq. auri vi in naueis impoſita in Hiſpaniam reuerſus eſt, haut multo priuatim ditior, aut maiore comitatu, quam venerat, quippe cum idem pallium, quod Hiſpania extulerat, ceterum vſu detritum ex Indijs retuliſſet, totq. reb. tam breui tempore geſtis, tantoq. auri pondere in ærarium illato, nihil propterea de cultu corporis & priſtina moderatione mutaſſe magna cum omnium admiratione conſpiceretur. ita Hiſpanorum ſitis auri ſanguine Hiſpanorum reſtincta eſt; qui mutuis lanienis XX annorum ſpatio ſe confecerunt, indigenis auaritiam & libidinem victoris luentibus. tanto auro & cruore veræ relligionis cognitio miſeris Indis conſtitit: quam etſi nullo pretio, ne vita quidem ipſa, æſtimari poſſe cenſeam, verendum tamen eſt, ne ea diuinæ vocis promulgatio non ex præſcripto Dei, qui ſuos non ferro & rapinis, ſed charitate & pijs admonitionibus graſſari voluit, apud Indos inſtituta, cum non propter CHRISTVM inceperit,

neq. CHRISTI gloriam pro fine, vt sunt principia, olim sit habitura. In India Orientali non minores progressus Lusitani fecere, eoq. meo iudicio maiores, quod longinquiorem & multo difficiliorem nauigationem susceperant. sed difficultates illæ virtute ducum superatæ sunt: Fr. Almeidæ inprimis, qui Campsonis Sultani Ægyptij classem fortiter profligauit, & Alfonsi Albuquercij, qui Goam occupauit, ibiq. proregum Indiæ sedem constituit: dein Malacam aureæ Chersonesi metropolim expugnauit; arcem Calecuti condidit. his succesſere Lupus Suares, Iacobus Lupus Sequera, qui iam ante Taprobanam lustrauerat, Eduardus Menesses sub Emanuele; quo mortuo sub Ioanne III Vascus Gama, qui primus Africæ promontorium præteruectus est, mox HENRICUS Menesses, Lupus Sampasius, Nonius Cugna, Gratianus Norogna Indiæ præfuere; ac postremo Io. Castrensis, qui memorabili illa in Diensis arcis a Turcis obsessæ propugnatione contra Cambaiæ regem parta victoria, Lusitanorum imperium in Oriente firmauit. ab ea enim, quæ incurrit in annum huius seculi XXIX, Ioannes quamuis suborta inter eum & Cæsarem ante de Molucchis controuersia, sed indecisa, nauigationem liberam ad illas regiones conseruauit. & in Oriente quidem ciuilior, & a rapacitate ac discordijs intestinis magis vacua, pace & bello, Lusitanorum administratio fuit; quippe regibus illis in eam curam solam intentis: nam in Africa hostem potius petebant, quam petebantur; contra Cæsare bellis Europæ

implicato crebra in longinquis prouincijs inter rectores dissensionum incendia facile exarserunt, quæ, nisi exhausta & consumpta ob oculos tunc versante præda, quæ illos committebat, nunquam restingui potuerunt. Hic ergo status, hæc rerum facies toto terrarum orbe erat, hæ vires & consilia reliquorum principum, cum pax inter Cæsarem iam se ad bellum Germanicum comparantem & Franciscum magna Europæ lætitia Crepiaci facta est. huius condicionibus cautum fuerat, vt Madritianæ & Cameracensis pacificationis capita obseruarentur; & quia de Mediolani ditione, in qua ius quæsitum liberis Franciscus dicebat, cui renuntiare non potuerat, vltimo bello actum erat, conuentum est, vt Carolo Aurelianensi intra biennium Cæsar filiam in matrimonium daret, dotisque loco Mediolani imperium attribueret; sin filiam non posset, Ferdinandi fratris filiam & Belgium pro dote traderet. oppida, quæ huc vsque a violatarum induciarum tempore capta fuerant, vtrinq. reddita sunt; in his Stenæum, quod Fr. Lotaringo dirutis munitionibus restitutum est. qua in re iniquior Gallorum condicio fuit in Gallia Cisalpina, vbi pro sola Montis regalis ciuitate a Vastio capta, Alba, Clarascum, Antinianum, Damiani Fanum, & alia pleraq. oppida & prouinciæ, quæ ante & post Carinianam pugnam in nostram potestatem venerant, Cæsarianis reddita sunt. iamque Bononia ab Anglis arctius obsidebatur, hactenus virtute Philippi Corsi, qui sub Iacobo a Codiciaco Veruinio Odardi Biesij

equitum tribuni genero militabat, acriter defensa: sed eo ictu tormenti sublato, Veruinius rei militaris imperitus, & sustinendæ obsidioni impar de deditione agere cepit. renuebant oppidani, &, si Veruinius exire vellet, se ad propugnationem paratos animosa fide testabantur: addebat animos miseris, quib. de fortunis omnib. certamen erat, quod Delfinus cum auxiliaribus copijs propediem aduentare dicebatur, & Iacobus Albonius Santandreanus iuuenis gloriæ cupidus & Delfino percarus de introducendo per mare in vrbem auxilio spem dederat. sed cum aduersantibus ventis eadem sæpius tentata via cursum tenere non potuisset, & Delfinus serius appropinquasset, Veruinius inuitis oppidanis ac præcipuis militum ducibus vrbem Anglo dedidit: quod ei capitis periculum postea creauit. Monstrolium eodem tempore Talboto duce obsidebatur, sed aduentante Gallorum exercitu veritus Thomas Norfolcius, qui exercitum ducebat, ne medijs inter Monstrolium & Bononiam Gallis reditus impediretur, iam recedentib. Cæsarianis, ad regem suum Caletum versus se contulit. nostri tentata, sed infeliciter, æstu militari Bononia, cum iam hiems illis locis grauis ingrueret, dimissis Heluetijs in hiberna concesserunt. Anglus relicto Eduardo Semero Sumersetensi reginæ nuper mortuæ, ex qua Eduardus natus, fratre, qui rerum summæ cis mare præesset, in Angliam reuertitur. Biesius interea Bononiensis prouinciæ præfectus cum exercitu ad Portum se contulit.

id oppidum duobus a Bononia milliaribus abeſt interiecto flumine, quod æſtu maris intumeſcit, & lateritio ponte iungitur. trans flumen cum caſtellum extruere cogitaret, quod vrbis nauali imminens ingreſſum nauibus ex Anglia venientib. impediret, a Surreiæ comite ducis Norfolciæ F. celerius, quam putabat, circumuentus, magno ſe cum diſcrimine citra flumen recepit, & opus interruptum reliquit. ei a rege imperatum fuerat, vt ad turrem (vulgo Ordinis vocant) quæ Bononiæ imminet, caſtellum ædificaret, vt & naueis ingreſſu prohiberet, & Caleto per terram venientcis auxiliarios intercluderet. id ſe intra menſem VI tilem Bieſius confecturum receperat, eaque ſpe Franciſcus de inuadenda anno ſequenti Anglia conſilium ceperat, vt occupatis in ſuo Anglis caſtellum ædificandi tempus ac facultatem Bieſio daret. ipſe Guinam eodem tempore cum exercitu oppugnare decreuerat, vt ita vndique cinctam Bononiam omni auxilij ſpe deſtitutam in extremas anguſtias redigeret, ac poſtremo ad deditionem compelleret. itaque inſtructa claſſe, cui Claudium Annebaldum maris præfectum, qui domum relegato Momorantio omnia regni negotia cum Cardinali Turnonio adminiſtrabat, præfecit, Momorantino caſtro in Biturigibus, vbi hiemauerat, relicto per Argentanum Tocenſe caſtrum venit. id ad mare ſitum eſt in citeriore Sequanæ ripa X milliaribus infra Honflorium. eo conuenerant ex Prouincia XXV triremes, quæ duce Polinio Gaditanum fretum

CIↃ IↃ XLV

præteruectæ in Oceanum deſcenderant, ad ſtuporem potius & terrorem, quam vllum rei nauticæ vſum, tempeſtuoſo & crebris procellis iritato mari plana iſtiuſmodi nauigia non ferente. claſſis omnino erat CIII onerariarum nauium: in eas impoſita VIII hominum millia. dextrum cornu cum XXXVI nauib. regebat Boterius Italicis bellis multam gloriam adeptus; ſiniſtrum Curtonius cum totidem nauibus. in media acie, quæ frontem efficiebat, Annebaldus cum XXX nauib. & prætoria conſederat. miſſus ante Polinius cum triremibus, qui hoſtem ad pugnam laceſſeret. occupata a noſtris Vectis inſula, quæ Portheſmuthiam celeberrimum tota Anglia oppidum ex aduerſo ſpectat. illuc hoſtium claſſis appulerat, quæ ſatis habebat, ſi noſtrorum impetus ſuſtineret, & exſcenſionem in Angliam prohiberet; poſt aliquot leuia certamina Annebaldi iuſſu tribus diuerſis locis, vt hoſtium vires diſtraherentur, in terram deſcenderunt P. Stroſſius, Theſſius cum Polinio & Triſtano Moninio, ac poſtremi Marſacus & Pirrobonus triremium duces. cum ne ſic quidem laceſſiti hoſtes allici poſſent ad prœlium, deliberatum fuit, an tutum eſſet eos intra canalem, qui inſulam & Portheſmuthiam interiacet, aggredi. inde alacritas noſtrorum Annebaldum vrgebat, hinc rei nauticæ peritorum rationes remorabantur, ſine manifeſto periculo id fieri non poſſe contendentium, quippe vento & fluxu maris aduerſis. ſubſidiarium fuit de munienda inſula conſilium, ædificatis tribus caſtellis; tot enim neceſſaria erant. id cum nec tam

[illegible] educi [illegible] acu- [illegible] & pra- [illegible] vi nere [illegible] qui tot [illegible] reliquit,

fato Galliæ ad exitum vergentis reſeruatus videtur, vt ipſe virtute propria fretus, populos legitimorum principum dominationem exoſos ſibi conciliaret, & filiorum auſpicijs ad arma nunquam niſi ſero errore cognito ponenda viam ſterneret. inde Bieſius in terram Oſiam cum exercitu proficiſcitur, vt omnia vicina vaſtationib. infeſtaret, ne alendo Germanico militi, qui propediem expectabatur, vſui eſſe poſſent. in ea expeditione MCIↃ Anglorum a Carolo Coſſæo Briſſaco cæſa. rex ad Firmum monaſterium prope Abbatisuillam ſubſederat, vbi ex morbo peſtilenti Carolum Aurelianenſem Cæſaris ſeu Ferdinandi generum deſtinatum fruſtra tentatis remedijs amiſit. quæ mors vltra naturalem ſenſum eo grauior patri fuit, quod amiſſo filio, quem vnice diligebat, vna ſpem recuperandi Mediolani, cuius cauſſa tot bella hactenus geſſiſſet, diſſoluta adfinitate amiſerat. itaque miſſis Fr. Oliuario Cancellario & Claudio Annebaldo maris præfecto Brugas & Antuerpiam legatis, vt Cæſaris voluntatem periclitarentur, cum res in longum extraheretur, hoc breue & ſuſpicionis plenum reſponſum vix tandem extorſit, curaturum Cæſarem vt amicitiam cum Franciſco pacificatione vltima contractam conſeruaret, nec niſi bello prius laceſſitus ab ea recederet. hanc mortem Cæſar merito inter proſpera duxit, quod damnoſæ tranſactionis, qua ad Mediolani reſtitutionem obligabatur, vinculo ſolutus eſſet, temerariæ ſeu coactæ pollicitationis fidem luente for-

tuna. itaq. toto animo in bellum Germanicum intentus expediendæ rei pecuniariæ negotio, quod reliquum erat anni, impendit. Rex viciſſim, qui tanti apparatûs procellam in ſe redundaturam prouideret, gubernatoribus mandata dat, vt loca in limitib. bello opportuna muniant, & præſidijs firment: Burgum inprimis in Sebuſianis, Mauberti fontem ad Moſam, Meſeriam, Muſonium; ac loco Stenæi, quod Lotaringo reſtitutum fuiſſe diximus, Villam francam prope Samorellum itidem ad Moſam ſitum vicum ſumma diligentia adhibita muniendum curauit, reuocatoq. ex Italia Anghiano Ioannem Caraciolum Melfitanum, quem nuper E. T. creauerat, vt Subalpinæ prouinciæ præeſſet, miſit, & ipſum Anghianum in locum Caracioli Septimaniæ gubernatorem conſtituit, iam de caſtellis ad Bononiam muniendis tantum ſollicitus; poſtquam de Germanico Angli exercitu ob non ſoluta ſtipendia prope Leodicum diſſipato certior factus eſt. Heic vt anni, ſic & libri finis erit, quo breuiter ſuperiorum temporum hiſtoriam, quantum ad rem faciebat, complexi ſumus, cætera deinceps accuratius & plenius enarraturi, citra fucum, & quod iam profeſſi ab initio ſumus, procul ab amore & odio. quod vt nobis concedat omnium gratiarum largitor Deus, eum toto pectore per generis humani propitiatorem, qui cum Spiritu conſolationis per ſeculorum æternitatem regnat, IESVM CHRISTVM, etiam atque etiam oramus.

IACOBI

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER SECVNDVS.

PRINCIPIVM mihi operis erit bellum Germanicum, quod mole maximum, confectu facillimum, euentu felicissimum Cæsar cum principibus fœderatis & ciuitatibus Augustanæ confessionis socijs intra anni curriculum gessit. verum antequam vlterius progrediar, facturum me operæ pretium putaui, si pauca de Germania, & eius statu atque administratione, quantum ad rem sat erit, breuiter edisseram. Germania antiquos limites habet ab oriente Vistulam & Pannonias; ab occidente Rhenum, qui in Alpibus Lepontijs ex Adula monte ortus per Curiam Rætorum & medium lacum Acronium curuato flexu Augustam Rauracorum diuidit, & inde quasi a meridie septentrionem versus tendens binis ac multum disparatis ostijs in mare Germanicum exoneratur: a meridie Alpibus Rætis, Vindelicijs, Iulijs, & Carnicis: a septentrione mari Baltico clauditur. quos postremos limites populosa æque ac bellicosa gens transgredi non potuit, quippe insuperabileis; flumina facile superauit. nam & inde

trans Viſtulam in Boruſſiam & Daciam; inde vltra Rhenum, omnem trans & citra Iuram Heluetiorum ciuitatem complexa ad Vogeſum vſque montem & Belgici maximam partem fineis protulit, & inſulam Batauorum ambigui antea iuris ſuam effecit, omni ea portione Gallijs adempta. itaque & omnibus ijs locis lingua ex Germanica detorta vtuntur. apud Heluetios, inquam Tribocos, Vangiones, Nemetes, Menapios, Treuiros, Tungros, Sicambros, Vbios, Eburones, Atuaticos, & Pleumocios. quin & Anglicam, quæ hodie eſt, & Scoticam Teutonicæ eſſe dialectos quis neget? vti a Saxonibus nomen, ita & linguam mutuatos eſſe, vero ſit ſimile: qui & ijdem Saxones orientem verſus veteres fineis egreſſi Boruſſos & Tranſſiluanos, qui hodie appellantur, Germanice loqui docuerunt. etiam Liuonia, licet in Sarmatia Europæa ſita ſit, quia tamen verſus occidentem ſinuoſo tractu reflectitur, & a Vandalis proximis inſeſſa eſt, Germaniæ annumeratur; eamque ob cauſſam Rigenſis archiepiſcopus, qui in Liuonia eſt, inter Germanicos antiſtites recenſetur. at enim quod in Gallia Germanis, id in Germania Illyrijs vſu venit, vt ſuæ ibi dominationis veſtigia relinquerent alte impreſſa: nam & hodie Marcomanni ſeu Moraui, Quadi ſiue Sileſij, ac denique Boemi, qui omnes priſcis Germaniæ finibus continentur, Illyrica ſeu Slauica lingua vtuntur, atq. eadem adeo, quæ inter Iſtros, Dalmatas, Boſnenſeis, Bulgaros, ac denique per totam Sarmatiam Europæam ſuperiorem

in vſu eſt. hac ergo ſe tenus Germaniæ quaſi naturale imperium in Gallias & Sarmatias effudit; quod iure gentium longe vlterius progreſſum eſt: nam poſtquam Imperium, quod in ſecunda regum noſtrorum familia a Carolo magno incepit, qui Galliam primum, dein Germaniam, ac totam fere Italiam tenuit, ad Germanos tranſlatum eſt, omnes illæ prouinciæ in Italia & extra Italiam in limite noſtro ſub imperio occidentali & imperij Germanici legib. ordinatæ ſunt. itaque Sequani, Sclabi, Leuci, Mediomatrices, & in his Lotaringia, Lucemburgenſis ac Namurcenſis ditio cis Rhenum & Moſam, & inter Rhodanum & Alpeis Seguſiani, Viberi & Veragri, qui hodie Valeſiani; Sabaudi item & Allobroges Imperio & legib. Imperij parent. regnum etiam Arelatenſe, antequam in poteſtatem regum noſtrorum veniret, ſub Imperio fuit: cuius rei memoria poſt ſublatam imperij iuriſdictionem aboleri minime potuit. nam & hodie in ſermone vulgi interior Rhodani ripa Imperij, citerior Regni nomine indigetatur. tranſlatum autem fuit imperium ad Germanos ab Othone I Henrici Aucupis F., manſitq. in eius familia vſque ad Othonem III nepotem, qui veritus, ne imperium a patre & auo in Germania firmatum ad Italos aut etiam Græcos transferretur, legem tulit, qua ſcitum eſt, licere ſolis Germanis principibus imperatorem eligere. id vt facilius Otho impetraret, cum Gregorio V Saxone ſobrino ſuo, quem poſt electum Roma Creſcentium &

Ioannem Græcum expulsum in sedem restituerat, posteris æque damnosa ac ignominiosa pactione transegit, vt qui rex Romanorum deinceps crearetur, non prius imperator & Augustus haberetur, quam eum R. Pontifex inaugurasset: ita R. Pontifex ab imperatorib. primum creari aut constitui solitus, arbitrium summi inter Christianos principatûs constituendi ad se paullatim traxit. id circa annum Christi IↃ CCCCXCVII accidit. postea Carolus IIII eandem legem renouauit, sub bullæ aureæ nomine in comitijs Norimbergensib. V Eid. Ianuar. anno salut. CIↃ CCCLVI publicatæ, quæ & hodie inter Germanos magna religione seruatur. is suo periculo, sed sero, sensit quorsum pertineret ius illud, quod sibi inaugurandis imperatoribus R. Pontifex sumpsit, vt scilicet liceret ei a quo accipere debuit leges quas vellet pro inaugurationis pretio imponere. siquidem Innocentius VI non aliter coronam per ministros ipsi imponi passus est, quam ille iureiurando se obstrinxisset, Romæ aut in Italia iniussu Pontificis diutius non moraturum. vt non immerito Fr. Petrarca, qui tunc temporis floruit, indignabundo animo miratus sit, quænam ista superbia esset, principem Romanum publicæ libertatis auctorem libertate priuare, vt cuius esse debent omnia, ipse non sit suus. in hæc enim verba ad ipsum Carolum imp. scribens vir optimus & sua ætate doctissimus prorupit. ab Othone III ius ac potestatem imperatores eligendi, vt ambitioni

ac turbis obuiam iretur, ad VI viros contractam esse vulgo persuasum est; videlicet Moguntinum, Colonienſem, & Treuirenſem epiſcopos; comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Brandeburgicum marchionem, atq. his additum fuiſſe Boëmiæ tunc ducem, nunc regem; cui locus eſt, ſi quando accidat, vt VI viri in ferenda ſententia parib. ſuffragijs inter ſe diſſideant. ſed melioris antiquitatis periti aliter ſentiunt, Germanicorum annalium fide edocti, diu poſt Othonem III tam reges Germaniæ quam imperatores, ſicuti antea fieri conſueuerat, a populis & principib. fuiſſe renuntiatos; & ante Friderici II imperium, qui anno Ch. CIↃ CCL e vita migrauit, nullam VII virorum mentionem a ſcriptorib. Germanicis fieri, qui omnia eligendis imperatorib. comitia ad hoc vſque tempus ab omnib. imperij ac regni principib. ſiue ſacris ſiue ſolutis nullo diſcrimine celebrari ſolita concorditer memorant; vt eam VII virorum inſtitutionem inter annum CIↃ CCL & CIↃ CCLXXX cepiſſe neceſſe ſit; & ſi coniecturæ locus detur, circa tempora comitiorum, quib. poſt longum interregnum Rodolfus Habſpurgenſis comes Auſtriæ familiæ hodie potentiſſimæ conditor rex appellatus eſt, atque vt putat Onufrius Panuinus, in magno concilio Lugdunenſi II, quod a Gregorio X Placentino anno poſt Rodolfi electionem celebratum fuit, probatam ac confirmatam. quanquam Nic. Ciſnerus I. C. vir alioqui Germanicæ antiquitatis perquam gnarus

ſpe vniuerſos ad ſuas partes paullatim pertraxit; & cum Conſaluus Franciſco Caruaiale homine crudelitatib. infami, & Io. Acoſta ducib. prœlium infelicib. auſpicijs ad Xaquixaguanam commiſiſſet, a milite deſertus in præſidis manus cum omnib. ſuis ducib., qui ſoli in exercitu remanſerant, captiuus deuenit, a quo paullo poſt & ipſe & cuncti illi tanquam perduelles extremo ſupplicio affecti ſunt. inde Gaſca poſt publicatas a Cæſare conditas leges, aliaq. ad leuamentum Indorum iuſte conſtituta, e prouincia diſceſſit, magnaq. auri vi in naueis impoſita in Hiſpaniam reuerſus eſt, haut multo priuatim ditior, aut maiore comitatu, quam venerat, quippe cum idem pallium, quod Hiſpania extulerat, ceterum vſu detritum ex Indijs retuliſſet, totq. reb. tam breui tempore geſtis, tantoq. auri pondere in ærarium illato, nihil propterea de cultu corporis & priſtina moderatione mutaſſe magna cum omnium admiratione conſpiceretur. ita Hiſpanorum ſitis auri ſanguine Hiſpanorum reſtincta eſt; qui mutuis lanienis $\overline{xx}$ annorum ſpatio ſe confecerunt, indigenis auaritiam & libidinem victoris luentibus. tanto auro & cruore veræ relligionis cognitio miſeris Indis conſtitit: quam etſi nullo pretio, ne vita quidem ipſa, æſtimari poſſe cenſeam, verendum tamen eſt, ne ea diuinæ vocis promulgatio non ex præſcripto Dei, qui ſuos non ferro & rapinis, ſed charitate & pijs admonitionibus graſſari voluit, apud Indos inſtituta, cum non propter CHRISTVM inceperit,

neq. CHRISTI gloriam pro fine, vt sunt principia, olim sit habitura. In India Orientali non minores progressus Lusitani fecere, eoq. meo iudicio maiores, quod longinquiorem & multo difficiliorem nauigationem susceperant. sed difficultates illæ virtute ducum superatæ sunt: Fr. Almeidæ inprimis, qui Campsonis Sultani Ægyptij classem fortiter profligauit, & Alfonsi Albuquercij, qui Goam occupauit, ibiq. proregum Indiæ sedem constituit: dein Malacam aureæ Chersonesi metropolim expugnauit; arcem Calecuti condidit. his succesſere Lupus Suares, Iacobus Lupus Sequera, qui iam ante Taprobanam lustrauerat, Eduardus Menesses sub Emanuele; quo mortuo sub Ioanne III Vascus Gama, qui primus Africæ promontorium præteruectus est, mox Henricus Menesses, Lupus Sampasius, Nonius Cugna, Gratianus Norogna Indiæ præfuere; ac postremo Io. Castrensis, qui memorabili illa in Diensis arcis a Turcis obsessæ propugnatione contra Cambaiæ regem parta victoria, Lusitanorum imperium in Oriente firmauit. ab ea enim, quæ incurrit in annum huius seculi XXIX, Ioannes quamuis suborta inter eum & Cæsarem ante de Molucchis controuersia, sed indecisa, nauigationem liberam ad illas regiones conseruauit. & in Oriente quidem ciuilior, & a rapacitate ac discordijs intestinis magis vacua, pace & bello, Lusitanorum administratio fuit; quippe regibus illis in eam curam solam intentis: nam in Africa hostem potius petebant, quam petebantur; contra Cæsare bellis Europæ

implicato crebra in longinquis prouinciis inter rectores dissensionum incendia facile exarserunt, quæ, nisi exhausta & consumpta ob oculos tunc versante præda, quæ illos committebat, nunquam restingui potuerunt. Hic ergo status, hæc rerum facies toto terrarum orbe erat, hæ vires & consilia reliquorum principum, cum pax inter Cæsarem iam se ad bellum Germanicum comparantem & Franciscum magna Europæ lætitia Crepiaci facta est. huius condicionibus cautum fuerat, vt Madritianæ & Cameracensis pacificationis capita obseruarentur; & quia de Mediolani ditione, in qua ius quæsitum liberis Franciscus dicebat, cui renuntiare non potuerat, vltimo bello actum erat, conuentum est, vt Carolo Aurelianensi intra biennium Cæsar filiam in matrimonium daret, dotisque loco Mediolani imperium attribueret; sin filiam non posset, Ferdinandi fratris filiam & Belgium pro dote traderet. oppida, quæ huc vsque a violatarum induciarum tempore capta fuerant, vtrinq. reddita sunt; in his Stenæum, quod Fr. Lotaringo dirutis munitionibus restitutum est. qua in re iniquior Gallorum condicio fuit in Gallia Cisalpina, vbi pro sola Montis regalis ciuitate a Vastio capta, Alba, Clarascum, Antinianum, Damiani Fanum, & alia pleraq. oppida & prouinciæ, quæ ante & post Carnianam pugnam in nostram potestatem venerant, Cæsarianis reddita sunt. iamque Bononia ab Anglis arctius obsidebatur, hactenus virtute Philippi Corsi, qui sub Iacobo a Codiciaco Veruinio Odardi Biesij

equitum tribuni genero militabat, acriter defensa: sed eo ictu tormenti sublato, Veruinius rei militaris imperitus, & sustinendæ obsidioni impar de deditione agere cepit. renuebant oppidani, &, si Veruinius exire vellet, se ad propugnationem paratos animosa fide testabantur: addebat animos miseris, quib. de fortunis omnib. certamen erat, quod Delfinus cum auxiliaribus copijs propediem aduentare dicebatur, & Iacobus Albonius Santandreanus iuuenis gloriæ cupidus & Delfino percarus de introducendo per mare in vrbem auxilio spem dederat. sed cum aduersantibus ventis eadem sæpius tentata via cursum tenere non potuisset, & Delfinus serius appropinquasset, Veruinius inuitis oppidanis ac præcipuis militum ducibus vrbem Anglo dedidit: quod ei capitis periculum postea creauit. Monstrolium eodem tempore Talboto duce obsidebatur, sed aduentante Gallorum exercitu veritus Thomas Norfolcius, qui exercitum ducebat, ne medijs inter Monstrolium & Bononiam Gallis reditus impediretur, iam recedentib. Cæsarianis, ad regem suum Caletum versus se contulit. nostri tentata, sed infeliciter, æstu militari Bononia, cum iam hiems illis locis grauis ingrueret, dimissis Heluetijs in hiberna concesserunt. Anglus relicto Eduardo Semero Sumersetensi reginæ nuper mortuæ, ex qua Eduardus natus, fratre, qui rerum summæ cis mare præesset, in Angliam reuertitur. Biesius interea Bononiensis prouinciæ præfectus cum exercitu ad Portum se contulit.

id oppidum duobus a Bononia milliaribus abeſt interiecto flumine, quod æſtu maris intumeſcit, & lateritio ponte iungitur. trans flumen cum caſtellum extruere cogitaret, quod vrbis nauali imminens ingreſſum nauibus ex Anglia venientib. impediret, a Surreiæ comite ducis Norfolciæ F. celerius, quam putabat, circumuentus, magno ſecum diſcrimine citra flumen recepit, & opus interruptum reliquit. ei a rege imperatum fuerat, vt ad turrem (vulgo Ordinis vocant) quæ Bononiæ imminet, caſtellum ædificaret, vt & naueis ingreſſu prohiberet, & Caleto per terram venienteis auxiliarios intercluderet. id ſe intra menſem VI tilem Bieſius confecturum receperat, eaque ſpe Franciſcus de inuadenda anno ſequenti Anglia conſilium ceperat, vt occupatis in ſuo Anglis caſtellum ædificandi tempus ac facultatem Bieſio daret. ipſe Guinam eodem tempore cum exercitu oppugnare decreuerat, vt ita vndique cinctam Bononiam omni auxilij ſpe deſtitutam in extremas anguſtias redigeret, ac poſtremo ad deditionem compelleret. itaque inſtructa claſſe, cui Claudium Annebaldum maris præfectum, qui domum relegato Momorantio omnia regni negotia cum Cardinali Turnonio adminiſtrabat, præfecit, Romorantino caſtro in Biturigibus, vbi hiemauerat, relicto per Argentanum Tocenſe caſtrum venit. id ad mare ſitum eſt in citeriore Sequanæ ripa X milliaribus infra Honfloriam. eo conuenerant ex Prouincia XXV triremes, quæ duce Polinio Gaditanum fretum

præteruectæ in Oceanum descenderant, ad stuporem potius & terrorem, quam vllum rei nauticæ vsum, tempestuoso & crebris procellis iritato mari plana istiusmodi nauigia non ferente. classis omnino erat CIII onerariarum nauium: in eas imposita VIII hominum millia. dextrum cornu cum XXXVI nauib. regebat Boterius Italicis bellis multam gloriam adeptus; sinistrum Curtonius cum totidem nauibus. in media acie, quæ frontem efficiebat, Annebaldus cum XXX nauib. & prætoria confederat. missus ante Polinius cum triremibus, qui hostem ad pugnam lacesseret. occupata a nostris Vectis insula, quæ Portheſmuthiam celeberrimum tota Anglia oppidum ex aduerso spectat. illuc hostium classis appulerat, quæ satis habebat, si nostrorum impetus sustineret, & exscensionem in Angliam prohiberet; post aliquot leuia certamina Annebaldi iussu tribus diuersis locis, vt hostium vires distraherentur, in terram descenderunt P. Strossius, Thessius cum Polinio & Tristano Moninio, ac postremi Marsacus & Pirrobonus triremium duces. cum ne sic quidem lacessiti hostes allici possent ad prœlium, deliberatum fuit, an tutum esset eos intra canalem, qui insulam & Portheſmuthiam interiacet, aggredi. inde alacritas nostrorum Annebaldum vrgebat, hinc rei nauticæ peritorum rationes remorabantur, sine manifesto periculo id fieri non posse contendentium, quippe vento & fluxu maris aduersis. subsidiarium fuit de munienda insula consilium, ædificatis tribus castellis; tot enim necessaria erant. id cum nec tam

exiguo tempore confici posse animaduerteret Annebaldus, decursa ora maritima a promontorio S. Helenæ Doueram vsque ad Portum prope Bononiam se recepit. cum recedentem classem hostes insequi velle viderentur, obuersis proris Annebaldus rursus in apertum mare regressus ad prœlium se comparat. sed hostibus cursum flectentib., classe incolumi Franciscopolim, vnde soluerat, nulla alia re gesta reuersus est. iam tempus appetebat, quo castellum ad Bononiam a rege imperatum exstructum esse debebat. sed Biesius non monito rege consilium mutauerat, & loco inferiore serius opus inceperat, quam vt toto vītili, sicuti promiserat, confectum esse posset. itaq. de obsidendo Guinæ oppido consilium omissum est, & omnes copiæ ad limitem Belgicum traductæ, vt aduenientem conductitium Germanorum exercitum fatigare, & si quid in itinere aggrederetur, prohibere possent. interea crebra inter nostros & Bononiæ præsidiarios cottidie certamina conserebantur; in queis Fr. Lotaringus Annalius Claudij Guisiani F. grauiter vulneratus est, accepto infra oculum dextrum hastæ in maxilla ictu, fractaq. hasta cum cuspis cum sesquipedali trunco in vulnere remansisset, non tamen tanta succussatione ex equo præcipitari potuit; tandem in hospitium relatus truncum educi constantissime tulit, nulla, quæ doloris acutissimi sensum proderet, voce emissa, & præter chirurgorum spem ex tanto vulnere conualuit. hic ingentis animi vir, qui tot laudis bellicæ monumenta postea reliquit,

fato Galliæ ad exitum vergentis reſeruatus videtur, vt ipſe virtute propria fretus, populos legitimorum principum dominationem exoſos ſibi conciliaret, & filiorum auſpicijs ad arma nunquam niſi ſero errore cognito ponenda viam ſterneret. inde Bieſius in terram Oſiam cum exercitu proficiſcitur, vt omnia vicina vaſtationib. infeſtaret, ne alendo Germanico militi, qui propediem expectabatur, vſui eſſe poſſent. in ea expeditione IↃIↃ Anglorum a Carolo Coſſæo Briſſaco cæſa. rex ad Firmum monaſterium prope Abbatisuillam ſubfederat, vbi ex morbo peſtilenti Carolum Aurelianenſem Cæſaris ſeu Ferdinandi generum deſtinatum fruſtra tentatis remedijs amiſit. quæ mors vltra naturalem ſenſum eo grauior patri fuit, quod amiſſo filio, quem vnice diligebat, vna ſpem recuperandi Mediolani, cuius cauſſa tot bella hactenus geſſiſſet, diſſoluta adfinitate amiſerat. itaque miſſis Fr. Oliuario Cancellario & Claudio Annebaldo maris præfecto Brugas & Antuerpiam legatis, vt Cæſaris voluntatem periclitarentur, cum res in longum extraheretur, hoc breue & ſuſpicionis plenum reſponſum vix tandem extorſit, curaturum Cæſarem vt amicitiam cum Franciſco pacificatione vltima contractam conſeruaret, nec niſi bello prius laceſſitus ab ea recederet. hanc mortem Cæſar merito inter proſpera duxit, quod damnoſæ tranſactionis, qua ad Mediolani reſtitutionem obligabatur, vinculo ſolutus eſſet, temerariæ ſeu coactæ pollicitationis fidem luente for-

tuna. itaq. toto animo in bellum Germanicum intentus expediendæ rei pecuniariæ negotio, quod reliquum erat anni, impendit. Rex viciſſim, qui tanti apparatûs procellam in ſe redundaturam prouideret, gubernatoribus mandata dat, vt loca in limitib. bello opportuna muniant, & præſidijs firment: Burgum inprimis in Sebuſianis, Mauberti fontem ad Moſam, Meſeriam, Muſonium; ac loco Stenæi, quod Lotaringo reſtitutum fuiſſe diximus, Villam francam prope Samorellum itidem ad Moſam ſitum vicum ſumma diligentia adhibita muniendum curauit, reuocatoq. ex Italia Anghiano Ioannem Caraciolum Melfitanum, quem nuper E. T. creauerat, vt Subalpinæ prouinciæ præeſſet, miſit, & ipſum Anghianum in locum Caracioli Septimaniæ gubernatorem conſtituit, iam de caſtellis ad Bononiam muniendis tantum ſollicitus; poſtquam de Germanico Angli exercitu ob non ſoluta ſtipendia prope Leodicum diſſipato certior factus eſt. Heic vt anni, ſic & libri finis erit, quo breuiter ſuperiorum temporum hiſtoriam, quantum ad rem faciebat, complexi ſumus, cætera deinceps accuratius & plenius enarraturi, citra fucum, & quod iam profeſſi ab initio ſumus, procul ab amore & odio. quod vt nobis concedat omnium gratiarum largitor Deus, eum toto pectore per generis humani propitiatorem, qui cum Spiritu conſolationis per ſeculorum æternitatem regnat, IESVM CHRISTVM, etiam atque etiam oramus.

IACOBI

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER SECVNDVS.

PRINCIPIVM mihi operis erit bellum Germanicum, quod mole maximum, confectu facillimum, euentu felicissimum Cæsar cum principibus fœderatis & ciuitatibus Augustanæ confessionis socijs intra anni curriculum gessit. verum antequam vlterius progrediar, facturum me operæ pretium putaui, si pauca de Germania, & eius statu atque administratione, quantum ad rem sat erit, breuiter edisseram. Germania antiquos limites habet ab oriente Vistulam & Pannonias; ab occidente Rhenum, qui in Alpibus Lepontijs ex Adula monte ortus per Curiam Rætorum & medium lacum Acronium curuato flexu Augustam Rauracorum diuidit, & inde quasi a meridie septentrionem versus tendens binis ac multum disparatis ostijs in mare Germanicum exoneratur: a meridie Alpibus Ræticis, Vindelicijs, Iulijs, & Carnicis: a septentrione mari Baltico clauditur. quos postremos limites populosa æque ac bellicosa gens transgredi non potuit, quippe insuperabileis; flumina facile superauit. nam & inde

trans Viſtulam in Boruſſiam & Daciam; inde vltra Rhenum, omnem trans & citra Iuram Heluetiorum ciuitatem complexa ad Vogeſum vſque montem & Belgici maximam partem fineis protulit, & inſulam Batauorum ambigui antea iuris ſuam effecit, omni ea portione Gallijs adempta. itaque & omnibus ijs locis lingua ex Germanica detorta vtuntur. apud Heluetios, inquam Tribocos, Vangiones, Nemetes, Menapios, Treuiros, Tungros, Sicambros, Vbios, Eburones, Atuaticos, & Pleumocios. quin & Anglicam, quæ hodie eſt, & Scoticam Teutonicæ eſſe dialectos quis neget? vti a Saxonibus nomen, ita & linguam mutuatos eſſe, vero fit ſimile: qui & ijdem Saxones orientem verſus veteres fineis egreſſi Boruſſos & Tranſſiluanos, qui hodie appellantur, Germanice loqui docuerunt. etiam Liuonia, licet in Sarmatia Europæa ſita ſit, quia tamen verſus occidentem ſinuoſo tractu reflectitur, & a Vandalis proximis infeſſa eſt, Germaniæ annumeratur; eamque ob cauſſam Rigenſis archiepiſcopus, qui in Liuonia eſt, inter Germanicos antiſtites recenſetur. at enim quod in Gallia Germanis, id in Germania Illyrijs vſu venit, vt ſuæ ibi dominationis veſtigia relinquerent alte impreſſa: nam & hodie Marcomanni ſeu Moraui, Quadi ſiue Sileſij, ac denique Boemi, qui omnes priſcis Germaniæ finibus continentur, Illyrica ſeu Slauica lingua vtuntur, atq. eadem adeo, quæ inter Iſtros, Dalmatas, Boſnenſeis, Bulgaros, ac denique per totam Sarmatiam Europæam ſuperiorem

in vſu eſt. hac ergo ſe tenus Germaniæ quaſi naturale imperium in Gallias & Sarmatias effudit; quod iure gentium longe vlterius progreſſum eſt: nam poſtquam Imperium, quod in ſecunda regum noſtrorum familia a Carolo magno incepit, qui Galliam primum, dein Germaniam, ac totam fere Italiam tenuit, ad Germanos tranſlatum eſt, omnes illæ prouinciæ in Italia & extra Italiam in limite noſtro ſub imperio occidentali & imperij Germanici legib. ordinatæ ſunt. itaque Sequani, Sclabi, Leuci, Mediomatrices, & in his Lotaringia, Lucemburgenſis ac Namurcenſis ditio cis Rhenum & Moſam, & inter Rhodanum & Alpeis Seguſiani, Viberi & Veragri, qui hodie Valeſiani; Sabaudi item & Allobroges Imperio & legib. Imperij parent. regnum etiam Arelatenſe, antequam in poteſtatem regum noſtrorum veniret, ſub Imperio fuit: cuius rei memoria poſt ſublatam imperij iuriſdictionem aboleri minime potuit. nam & hodie in ſermone vulgi interior Rhodani ripa Imperij, citerior Regni nomine indigetatur. tranſlatum autem fuit imperium ad Germanos ab Othone I Henrici Aucupis F., manſitq. in eius familia vſque ad Othonem III nepotem, qui veritus, ne imperium a patre & auo in Germania firmatum ad Italos aut etiam Græcos transferretur, legem tulit, qua ſcitum eſt, licere ſolis Germanis principibus imperatorem eligere. id vt facilius Otho impetraret, cum Gregorio V Saxone ſobrino ſuo, quem poſt electum Roma Creſcentium &

Ioannem Græcum expulsum in sedem restituerat, posteris æque damnosa ac ignominiosa pactione transegit, vt qui rex Romanorum deinceps crearetur, non prius imperator & Augustus haberetur, quam eum R. Pontifex inaugurasset: ita R. Pontifex ab imperatorib. primum creari aut constitui solitus, arbitrium summi inter Christianos principatûs constituendi ad se paullatim traxit. id circa annum Christi IↃ CCCCXCVII accidit. postea Carolus IIII eandem legem renouauit, sub bullæ aureæ nomine in comitijs Norimbergensib. V Eid. Ianuar. anno salut. CIↃ CCCLVI publicatæ, quæ & hodie inter Germanos magna religione seruatur. is suo periculo, sed sero, sensit quorsum pertineret ius illud, quod sibi inaugurandis imperatoribus R. Pontifex sumpsit, vt scilicet liceret ei a quo accipere debuit leges quas vellet pro inaugurationis pretio imponere. siquidem Innocentius VI non aliter coronam per ministros ipsi imponi passus est, quam ille iureiurando se obstrinxisset, Romæ aut in Italia iniussu Pontificis diutius non moraturum. vt non immerito Fr. Petrarca, qui tunc temporis floruit, indignabundo animo miratus sit, quænam ista superbia esset, principem Romanum publicæ libertatis auctorem libertate priuare, vt cuius esse debent omnia, ipse non sit suus. in hæc enim verba ad ipsum Carolum imp. scribens vir optimus & sua ætate doctissimus prorupit. ab Othone III ius ac potestatem imperatores eligendi, vt ambitioni

ac turbis obuiam iretur, ad VI viros contractam esse vulgo persuasum est; videlicet Moguntinum, Colonienſem, & Treuirenſem epiſcopos; comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Brandeburgicum marchionem, atq. his additum fuisse Boëmiæ tunc ducem, nunc regem; cui locus est, si quando accidat, vt VI viri in ferenda ſententia parib. ſuffragijs inter ſe diſſideant. ſed melioris antiquitatis periti aliter ſentiunt, Germanicorum annalium fide edocti, diu poſt Othonem III tam reges Germaniæ quam imperatores, ſicuti antea fieri conſueuerat, a populis & principib. fuisse renuntiatos; & ante Friderici II imperium, qui anno Ch. CIↃ CCL e vita migrauit, nullam VII virorum mentionem a ſcriptorib. Germanicis fieri; qui omnia eligendis imperatorib. comitia ad hoc vſque tempus ab omnib. imperij ac regni principib. ſiue ſacris ſiue ſolutis nullo diſcrimine celebrari ſolita concorditer memorant; vt eam VII virorum inſtitutionem inter annum CIↃ CCL & CIↃ CCLXXX cepiſſe neceſſe ſit; & ſi coniecturæ locus detur, circa tempora comitiorum, quib. poſt longum interregnum Rodolfus Habſpurgenſis comes Auſtriæ familiæ hodie potentiſſimæ conditor rex appellatus est, atque vt putat Onufrius Panuinus, in magno concilio Lugdunenſi II, quod a Gregorio X Placentino anno poſt Rodolfi electionem celebratum fuit, probatam ac confirmatam. quanquam Nic. Ciſnerus I. C. vir alioqui Germanicæ antiquitatis perquam gnarus

contrarium asserat, aut certe diuersa longe in oratione de Othone III & consiliorum imperatoriorum instituto edita tradat. nec minus plerisq. suspectum est, quod vulgo itidem iactatur, regis Boëmiæ partes esse, vt parib. suffragijs interueniat; cum ei tertium in dicenda sententia locum nominatim aurea Caroli IIII bulla tantum attribuat. quod ab ipso tanquam rege Boëmiæ tunc institutum, minime tamen a successorib. eius postea seruatum fuit. Imperium autem, quod vocant, in tria omnino membra diuiditur. omnium caput & princeps est Imperator. sequuntur ij, quos diximus, principes; ac præterea ex sacro ordine archiepiscopus Magdeburgicus Germaniæ primas, Salsburgensis, Bremensis, ac denique Rigensis; quib. subsunt XIV, circiter episcopi. insuper Misnensis, Babenbergensis, & Ratisponensis, qui archiepiscoporum potestati exempti sunt. dein sequuntur cœnobiorum multi præsules, & antistitæ. post Palatinum, Saxonem, & Brandeburgicum, alij etiam Palatini, duces, & marchiones, Lantgrauij item, Burgrauij, comites, domini, barones, primi quique quatuor ex singulorum numero præcipui, dein plures, quorum non ita definitus est numerus; quippe qui pro temporum ratione & imperatorum arbitrio mutatur, augetur, minuitur. atque illi fere omnes principes etiam in Italia ab Imperatore in fidem accipiuntur, & fide data, si mandatis imperialibus non obediunt, aut bellum

contra imperij leges ſuſcipiunt, proſcribuntur, & bonis ac poſſeſſionibus multantur: & deficientibus heredibus maſculis fere ditiones & poſſeſſiones eorum ad imperatorem redeunt. tertium membrum ciuitates liberæ conſtituunt, quæ ſunt hodie circiter $\overline{LX}$, cum prius plus quam $\overline{XC}$ numerarentur. ex his conſtat reſpublica Germanorum; quæ ſic ea ratione vocari poteſt, quod quamuis imperator primum, dein reliqui principes, ac poſtremo ciuitates liberæ ſuas quæq. ditiones, iura, conſuetudines, & ſubditos, in quos ipſis ius vitæ & necis eſt, habeant; tamen quia ſimul omnes imperio ſubditi ſunt, & ipſe Cæſar imperij caput, imperij legib. eſt obnoxius, vniuerſi reipub. vnius ſpeciem exhibent. quoniam vero ditiones ſingulorum ita permiſtæ inuicem ſunt, vt crebras de finibus & iuribus inter ipſos controuerſias oriri neceſſe ſit, ideo conſilia communia inter eos inſtituta ſunt, ſingula in ſingulis $\overline{X}$ circulis, in quos Germaniæ prouinciæ omnes diſtributæ ſunt anno huius ſeculi $\overline{XXII}$, cum prius $\overline{VI}$ tantum circuli eſſent. quanquam & aliæ conſtitutorum circulorum cauſſæ aſſignentur, nempe vt eſſet vnde Senatus Imperij, qui tunc ſumma cum auctoritate ius dicebat, ſupplereretur; deinde vt paci publicæ conſuleretur, ac leges imperij lataeq. ſententiæ executioni demandarentur. nam circulorum conſilia nullam vere iuriſdictionem, ſed deliberationem duntaxat de executionis modo & ordinanda re bellica auxiliiſq.

manu armata expediendis habent. I° circulo continetur Franconia, in qua III episcopi. II° Noricum & Baioaria, in queis VI episcopi: III° Austria & Tirolensis ditio, in qua itidem VI episcopi. IV° Sueuia, in qua III episcopi, & Virtembergensis principatus, plurimæq. ciuitates liberæ. V° Alsatia inferior, in qua XI episcopi, duces Sabaudiæ & Lotaringiæ; nam superior tota est ditionis Austriacæ. VI° Palatinatus Rheni, in quo III viri ecclesiastici. VII° Vestfalia, in qua VIII episcopi, præterea Frisia orientalis, dux Iuliaci & Cliuiæ, comes Valdecius. VIII° Saxonia superior, Misnia & Lusatia, in queis VII episcopi, dux Saxoniæ VII. vir, dux Pomeraniæ, marchio Brandeburgicus VII vir, princeps Anhaltinus, Gedanum ciuitas, aliæ. IX° Saxonia inferior, in qua archiepiscopi Bremensis & Magdeburgensis, episcopi V; etiam rex Daniæ propter possessiones atque Holsatiam inprimis, quas in Imperio obtinet; duces Brunsuicus, Megalopolensis & Luneburgicus. X° denique Burgundia superior siue Sequani, in queis Vesuntinus archiepiscopus. is circulus ab Austriacis Burgundiæ principibus nuper additus, in quo & præcipui Belgici proceres comprehendi voluerunt. his consilijs princeps aut aliquis ex primaria nobilitate in vno quoque circulo præficitur, cui quattuor consiliarij attribuuntur. ad grauiores causlas inter principes & ciuitates decidendas ordinata est Spiræ camera, cui præest princeps aliquis, seu comes, seu baro. assessores

huic hodie V a Cæsare dantur; inq. histres e comitum aut Baronum ordine præsides; a VII viris X; ab Austria I, a Burgundia I, a VI circulis XVIII, ab IIII circulis, VI; quib. omnib., qui in vniuersum XLI fiunt, Cæsar præsidem summum primariumq., iudicis Cameralis nomine præficit. atque hæc quidem priuato iuri inter principes singulos & ciuitates disceptando consilia instituta sunt. verum quæ ad imperij maiestatem, rem publicam, & ius vniuersorum pertinent, vt cum de pace, de bello, de tributis in communis belli sumptus imponendis, de fœderibus, de socijs, de legum latione, abrogatione aut interpretatione, de moneta, & ceteris huiusmodi rebus agitur, de ijs in ordinum comitijs (diætas vocant) quæ, quo loco & tempore commodum videtur, indicere Imperatori ius est, deliberatur. ijs imperator, principes, aut principum & ciuitatum legati interesse, instare, supplicare, intercedere possunt pro dignitatis gradu & suffragiorum prærogatiua, quam iuxta consuetudines & leges in imperio promulgatas & receptas obtinent. huic reipub. Germanicæ ex tot principibus, tam in Germania, in qua, vti explicauimus, iurisdictioni imperiali subsunt, quam extra Germaniam ad imperium pertinentibus, tot ciuitatibus, adde etiam fœderatis populis compositæ, quid in omni antiquitate conferri possit, non video; nisi aut Amphictyonum consessum ab Amphictyone Athenienſium rege Deucalionis F. Promethei N. ad Thermopylas

& apud Delphos inſtitutum, qui XII Græciæ populos complectebatur; aut Achæorum deniq. concilium, quod ſub Arato Sicyonio maxime immenſum viguit. verum hæc cum Germania comparata, quaſi muſca ad elephantum. nam facile fuit, vt populi inter ſe contermini, exterorum iniurijs obnoxij, cum alter alterius ope indigerent, vna conuenirent, & idem ſentirent communis ſalutis tuendæ cauſſa: quemadmodum & facile ij conuentus aut externis opib. aut domeſticis diſſenſionibus poſtea diſſoluti ſunt; quamuis eorum vmbra quædam etiam ſub Romanis imperatoribus remanſerit. mirum vero tot potenteis populos, non vicinorum metu aut vlla neceſſitate adductos, in hanc ſtatûs formam conſenſiſſe, & ſemel acceptam per tot ſecula tam conſtanter retinuiſſe, vt nullum robuſtius corpus, licet ex debilibus plerumque membris conflatum, ſi ſingulos ſpectes, aut hodie ſit, aut olim fuiſſe homines meminerint. & quod magis admirabile eſt, cum ex diuerſis adminiſtrationum generib. conſtet, ſumma concordia ab eo tempore inter eos extitit; niſi ſi quando ſemina diſſenſionum inter eos iacta ſunt, quibus id effectum eſt, vt excuſſo Imperij iugo, Pontifices in Italia rerum potiti ſint, & ad alias nationes atq. adeo Germanos ipſos paullatim pontificij nominis terror peruaſerit, ſalua tamen & incolumi in Germania ad noſtra vſq. tempora Imperij maieſtate. ſed exorto Luthero, diſtractis principum & populorum animis, & quo ſibi ac religioni proſpicerent diuerſas ſe in fa-

ctiones scindentibus, Carolus V tot successibus elatus, arridente fortuna occasionem arripuit Imperij, cuius ipse pars erat, sibi suisque proprio iure asserendi, id sibi tot victorias spondere, atque adeo sibi deberi tum confidebat, tum vero & rem tentare honorificum & quodammodo necessarium existimabat. nam cum aliquot ante annis, vt imperium in familia firmaret, Ferdinandum fratrem regem Romanorum Coloniæ renuntiasset, id VII viri & alij Germani principes, quod contra Carolinæ constitutionis leges factum esse dicerent, magnopere improbabant, & sine VII virorum consensu potuisse fieri negabant. itaque & eo nomine Saxo, Hessus, Vilelmus, & Ludouicus Bajoari fratres libertatis Germanicæ tuendæ caussa clam fœdus icerant cum Francisco, qui C aureorum millia in eam rem apud Bajoaros depositorat, vt in promptu essent, si quid inopinati accideret. sed cum in caussa religionis post proscriptum Lutherum diuersa diuersis temporibus Imperij decreta edita fuissent, quibus fere receptæ & antiquæ religionis auctoritas asserebatur, & ne quid in eius præiudicium fieret, seuere cauebatur, vndique prementibus Gallis, huius seculi anno XLIV Spiræ post multas disceptationes in comitijs postremo constitutum est, Cæsar daret operam, vt ex sententia piorum iuxta & doctorum virorum ratio iniretur de emendando ecclesiæ statu, cuius emendationis formula perscriberetur: ipsi viciſſim principes idem facerent, quo proximis comitijs facta vtriusque collatione de

communi consensu ad Dei gloriam aliquid statueretur, quod in posterum eo vsque obseruaretur, donec publicum & liberum concilium in Germania peragendum, aut saltem nationis Germanicæ conuentus celebrari posset: interea pacem inter se colerent omnes, nullique motus relligionis ergo excitentur: ecclesiastici cetus, vtram vtram relligionem profiteantur, facultates vtrobique suas obtineant, ex eosque, ministris, scholis, & egenis, quantum sat erit, erogetur. iam de camera Spirensi sæpius actum fuerat, Protestantibus odio relligionis male ab infestis & suspectis iudicibus se haberi querentibus. itaque decernitur, vt iudices tunc ordinati vsque ad præfinitum quidem tempus in suo loco remanerent: cum vero id exijsset, tunc in eum consessum admitterentur omnes promiscue nullo relligionis discrimine. Protestantes hoc a Cæsare impetrato decreto, cum in bellum Gallicum & Turcicum auxilia omnia, quæ petebantur, libentissime commodassent, voti vt sibi videbantur compotes ac securi degebant. verum Cæsar pace nobiscum facta, & belli Turcici metu solutus, quod interuentu Franciscí, qui ea de caussa Io. Monlucium Constantinopolim miserat, inducias facile impetrare speraret, omnem curam in bellum Germanicum intendit, rebusque in Belgio ordinatis, Vormatiæ Vangionum Imperij ordines conuocat cum valetudine præpeditus adesse non posset, Ferdinando fratri negotium dat, vt ipsius nomine conuentus haberet. venit Ferdinandus IX Kal.

April. legatis eo antea a Cæsare missis Othone Trucheſio cardinali Auguſtano, & Friderico Furſtembergio. ibi qua de cauſſa conuentus indictus ſit a Ferdinando primum exponitur; videlicet vt toties agitata de relligione quæſtio componatur, camera conſtituatur, pax ſtabiliatur, de bello Turcico conſilia conferantur: dein excuſata Cæſaris abſentia, qui propediem venturus ſit, poſtulat a principibus vt interea de rebus communibus deliberetur, vt cum Cæſar venerit, decerni aliquid & ſtatui poſſit. a Deo ducendum eſſe initium, vt ſopitis de relligione controuerſijs expeditius in Turcam eatur, Cæſarem ea de cauſſa vel iniquis cum Gallo condicionib. tranſegiſſe, vt aut eum adiutorem haberet, aut ſaltem cum hoſtem a tergo non haberet, in communem Chriſtiani nominis peſtem os & oculos obuertere ſecurius poſſet. quin & hoc a Gallo impetraſſe, vt concilio Tridentum indicto ſubſcriberet; petere viciſſim, vt & ipſi ſynodi decretis ſe ſubijciant; ſic enim fore, vt ſublatis offenſionib. eccleſiæ concordia ſarciatur, & optata tranquillitas Germaniæ atq. adeo toti Chriſtiano orbi reſtituatur. non oblitum eſſe Cæſarem, quid vltimis Spiræ comitijs decretum ſit: nam & doctis & pijs viris negotium dediſſe conſcribendæ emendationis formulæ, quam ab ijs acceptam penes ſe habeat; ceterum rem eſſe altioris indaginis, & quæ longiorem deliberationem requirat, quam vt per hæc tempora expediri poſſit, ingruente præſertim bello Turcico: itaque melius conſultum videri,

si ea emendatione inpræsentiarum omissa, concilij, quod proxime inchoari debeat, qui sit futurus exitus exspectetur; & siquidem appareat nullum futurum, ante finem huius conuentus noua indicantur comitia, quibus de relligionis caussa statuatur. quod ad cameram imperialem attinet, a qua, si cui vis fiat, auxilium petendum sit, orare, vt de conferendis in eam stipendijs, & de constituendis iudicibus quamprimum agatur: in quo si inter ipsos non conueniat, petere, totum negotium fidei & arbitrio Cæsaris committatur. superesse, vt de bello Turcico deliberetur, inferendum sit an cunctandum, & præsidijs per limites dispositis defensando potius quam inuadendo res geri debeat. vndique crebris nuncijs afferri, Turcam cum potenti exercitu in Pannoniam descendere, eoque rem adductam esse, vt maturari auxilia & pecuniam in eam rem conferri quamprimum oporteat. ad ea Protestantes, & in his Colonienſis & Palatinus III Non. April. scripto responderunt, mirari se, quomodo cum relligionis caussa conuenerint, vt iuxta Spirense decretum de ea statuatur, totum negotium ad concilium Tridentinum remittatur, quod ipsi vt minime legitimum & liberum probare non posse iam sæpius professi sunt: prius ergo esse, antequam de bello Turcico agatur, vt concordiæ inter eos sarciendæ ratio ineatur: frustra enim, dissidentib. ob relligionem animis, de bello communibus sumptibus suscipiendo deliberari. quorsum enim hoc turbulento rerum statu bellum suscipi, nisi

vt Germaniæ & Italiæ vires atterantur nullo profectu? prius pacem domi ſtabiliendam eſſe, quam ad bellum externum proficiſcantur principes: nec dubitandum, rebus domi pacatis, ac conſcientijs inprimis, quin alacrius multo in Turcam ſint ituri, & alacritatem Deo proſperante felix & fauſtus ſecuturus ſit exitus. interea Spirenſi decreto ſtetur, nec cuiquam propter relligionem periculum creetur. camera etiam Spirenſis ita ordinetur, vt cuiq. ius a minime ſuſpectis iudicibus æquabile reddatur. Proteſtantibus intercedentibus reliqui principes relligionis controuerſias ad concilium Tridenti indictum referri, & cameram ex antiquis Imperij legibus conſtitui, in qua ſecundum ius ſcriptum iudicetur, poſtulant: interea ex omni numero deligi petunt, qui de bello Turcico conſilia conferant. poſt multas altercationes, quibus ad Non. Maias vſque res extracta eſt, cum Cæſar iam in itinere eſſe nunciaretur, in eius aduentum dilatum negotium. is XVII Kal. Iunias Vormatiam venit. poſtridie Alexander Farneſius cardinalis Paulli III. nepos eo etiam acceſſit. valde pupugerat Pontificis animum mentio de perſcribenda emendationis formula decreto Spirenſi iniecta. itaque eo miſſum Farneſium haud temere a pleriſque creditum eſt, vt decreti illa pars reuocaretur. nihil tamen ab eo publice actum. coram Cæſare repetita actio, cuius ſumma erat, vt modo relligionis cauſſa nihil moueatur, neque Tridenti indicto concilio, quod pro legitimo non habeant, pa-

rere teneantur; & camera iuxta Spirense decretum ordinetur, hac lege de bello Turcico inpræsentiarum consilia conferantur quod se præstare non posse Cæsar per Granuellanum & Nauium respondit. qui enim excusare se possit apud orbis Christiani principes, si concilio, quod ipsorum caussa cogatur, non pareant? si quas habeant legitimas suspicionis causlas aut obiectiones, eas quominus coram Patrib. proponant, non impedire, modo & legatos eo mittant, nec antequam de progressu & exitu concilij constet, eius auctoritatem defugiant. aderat Ludouicus Æmarius Griniani comes, qui Franciſci nomine principes, vt Ferdinandi verbis fidem faceret, orauit, pro amicitia, quæ ipsi cum Imperio intercedebat, vt conciliandis relligionis discordijs gnauiter incumberent; & quando Concilium a Pontifice ea de caussa indictum esset, legatos illuc mitterent, & se illius sententiæ parituros promitterent. Grinianus, licet literarum rudis, ex Turnonij cardinalis cognati consilio, qui impense Pontificis auctoritati faueret, Vormatiam missus fuerat, vt cum de Cæsaris & Franciſci voluntatum consensione constaret, Protestantibus terror inijceretur, quominus concilij auctoritati intercederent. tandem cum frustra diu de relligionis caussa, de camera, de bello Turcico disceptatum esset; quod nulli aut admodum pauci principum legati adessent, Cæsar prid. Non. VI tileis conuentum dissoluit, & in proximum mensem Ianuarium Ratisponam comitia indicit, eo, si per vale-

tudinem liceret, venturum se recipiens: ipsi vicissim vt adsint, hortatur, atque vt aliquando relligionis dissidium componatur, aliud theologorum colloquium instituit, & vtrinq. quaternos collocutores, ac binos auditores, eosque sub Kal. Xbreis adesse Ratisponæ, & ante comitia collationem inchoare iubet. res ad discordiam iam manifestam spectanteis ad bellum omnino inclinauit Henrici Brunsuici proteruia. is ingenij turbidi & vitæ perditæ homo in Galliam profectus, a Francisco grandem pecuniam emunxerat, specie conscribendorum in Germania militum contra Anglum, qui & ipse in Saxonia duce Friderico Rifebergo delectus habebat: sed accepta pecunia & magna militum manu, quam occultissime potuit, coacta, alio vireis & consilia vertit; & quanquam a Cæsare, vt ab armis discederet & legibus experiretur, palam iuberetur, Roteburgum Bremensis ditionis oppidum frustra aggreditur. inde per inferiorem Saxoniam populabundus discurrit, & ciuitatib. maritimis, nisi a Smalcaldica fœderatione discedant, omnia extrema minatur. id iniecit suspicionem non mediocrem Protestantibus, conniuentia, immo consilio Cæsaris rem geri, occasionem bello ex successibus Brunsuici quærentis. itaque occupandum rati, duce Philippo Hesso exercitum quam celerrime conscribunt. Mauritius Henrici F. & Ernestus Brunsuicus copias coniunxerunt, & recta contra Brunsuicum, qui tum Volfebutellum primariam agri Brunsuici arcem obsidebat, ducunt. is exitus

belli fuit, vt post multas ludificationes frustra deprecante & satagente pro Henrici salute Mauritio, postremo ipse se & Victorem filium in Hessi manus victum tradere cogeretur. id cum Cæsar, qui tunc Brugis erat, ex literis Hessi, qui Henricum & socios proscribi postulabat, resciuisset, vicissim ad Hessum per Nic. Conritium litteras dat cum mandatis, quibus culpam Henrici eleuare conabatur, & vt ipse moderate victoria vteretur, captiuumq. pro vetere principum consuetudine liberaliter & honeste haberet, hortabatur; postremo cum nullum ei aut socijs amplius metuendum esset periculum, petebat, vt copias dimitteret, pacemque coleret, & si quid vlli ob belli societatem aut summissum Henrico auxilium succensеat, legibus experiretur. auxit suspicionem, quod Cæsar publicæ pacis violatæ pœnam Henrico & socijs irrogare recusaret, interea que specie belli Turcici comparatis copijs & vndiq. accersitis auxilijs maximum belli apparatum instrueret. quanquam multis persuasum fuit, Cæsarem initio ad arma Turcica propensum, vnde plus gloriæ, minus damni & inuidiæ reportare potuisset, dein a Pontifice, cum quo Genuæ, Niceæ, Lucæ, ac postremo Buxeti familiare colloquium habuerat, inductum sententiam mutasse, & arma contra Turcam parata in Germanos vertisse, pessimo, sed solemni & vsitato Pontificibus R., sicuti Protestantes iactabant, consilio, qui eos, inter Christianos, qui ipsorum nimiam potentiam in dubium vocant, capitaliori odio,

quam ipsos Christiani nominis hosteis hactenus semper prosecuti sunt. igitur Cæsar siue Pontificis consilio, qui magna auxilia pollicebatur, siue ambitione, aut etiam necessitate ob eas quas diximus caussas adductus, exeunte anno Gerardum Veltuicum hominem doctum & linguarum apprime peritum Constantinopolim misit, vt de inducijs cum Turca Ferdinandi nomine ageret, quo iam ante Monlucium a Francisco missum intelleximus. cum theologi Ratisponæ conueniissent sicut præceptum erat, missi qui Cæsaris nomine præessent, Mauritius episcopus Eistetensis, & Fridericus comes Furstembergius collega. a die vī Kal. Febr. ad iiii Kal. April. longis & implexis disputationibus, quippe cum de ratione agendi inter ipsos non conueniret, ab utraque parte tempus extractum est. tantum de iustitia, quæ nobis imputatur, actum est inter Petrum Maluendam, Eberardum Billicum, & Martinum Bucerum. tandem re infecta Protestantes primi discedunt, ægre id ferente Cæsare, quod dissoluto colloquio, rei, quam occulte moliebatur, tegendæ commoditatem eripi doleret. iam enim vbique fama de bello Germanico percrebuerat, eaq. de caussa Protestantes Francofurti ad Mœnum conuenerant, vt in commune consulerent, & iuxta Smalcaldicum fœdus, iniuriam, si quæ relligionis caussa inferretur, communib. armis & sumptib. propulsarent. ibi palam actum de concilio Tridentino, quod eo anno inchoandum esset, de fœdere prorogando, de belli Brunsuicensis

CI IↃ XLVI

iam confecti ſumptib., de non deſerendo Colonienſi Romam ad cauſſam dicendam a Pontifice vocato, de ſollicitando deniq. Cæſare, vt quod de relligionis cauſſa Spiræ decretum ſit, confirmet, & cameram, ſicuti toties receperit, conſtituat. eodem fere tempore Palatinus, vt ſuorum votis, ſic enim aiebat, ſatisfaceret, cum in relligione iam multos annos conciliationem & emendationem fruſtra ſperaſſet, remq. differri diutius periculoſum exiſtimaret, per ditionem ſuam abolita Pontificia auctoritate doctrinam Lutheri recepit, eaq. de cauſſa Paulum Fagium Tabernis Rhenanis in Palatinatu natum Heidelbergam euocauit, is ſub Volfango Capitone perfectiſſimam linguæ ſanctæ cognitionem adeptus, cum egeſtate premeretur, Petri Bufleri viri locupletis Iſinæ, in qua ille docebat, ſenatoris liberalitate ſubleuatus, Heliam illum Iudæorum doctiſſimum accerſendum curauit, & inſtituta typographica officina maximum ad ſolidam rerum Hebraicarum intelligentiam momentum attulit. cum vrgeret Palatinus vt Moguntinus & Treuirenſis legatos ad Cæſarem pro Colonienſi collega mitterent, illi offenſionem veriti recuſarunt. tandem delegatis a ceteris principibus qui pro Colonienſi apud Cæſarem intercederent conuentus ſoluitur. interea Heſſus ad Granuellanum ſcribit, vndiq. afferri, bellum a Cæſare & Pontifice contra Germanos parari: ita vt e Belgio in Colonienſem, ex Italia in ſuperiorem Germaniam fiat impetus, iamq. ad id copias coactas; quorſum

enim eæ pertineant, pace cum Gallo facta, & inducijs cum Turca, vti nunciatur, pactis, non videre: ceterum cum id contra pacificationem Norimbergæ primum, dein Ratisponæ & Spiræ confirmatam fiat, non posse in animum inducere, Cæsarem, in eos, quos de se benemeritos & semper obsequenteis expertus sit, quidquam inclementius moliri: sui tamen officij existimasse ipsum de ea re familiariter monere. eadem occulte ab Augustanis per Sebastianum Schertelium ducem strenuum ad Palatinum atq. ipsum Hessum perlata sunt. Granuellanus contra responsoad Hessum dato, pernegare quidquam contra ipsos parari, & si quos milites conscribat Cæsar, id alio spectare; postremo Cæsarem pacis cupidum & ab omni belli cogitatione alienum confirmare. Cæsar iam de conuentu Francofurti habito resciuerat per Christophorum Carlebicium a Mauritio Saxone, quamuis huic fœderi nomen minime dedisset, missum Francofurtum. itaque veritus, ne illi, quod erat, suspicati anteuerterent, Nauium ad Colonienſem & Moguntinum (is erat Seb. Heseſtenius in locum Alberti Brandeburgici nuper mortui suffectus) atq. Palatinum VII viros mittit, qui eadem, quæ Granuellanus scripserat, voce præsenti confirmaret. verum cum ad Protestantium pro Colonienſi intercessionem, cui se adiunxerat Brandeburgicus VII vir, Cæsar minime ex eorum sententia respondisset, & interea inchoato Tridenti consilio (id actum VII Eid. Ianuar.) scirent

vrgere pontificios miniſtros, vti Germaniæ principes ſe decretis illius parituros promitterent, omnia ſecus quam a Cæſarianis dicerentur, a fœderatis accipiebantur: quia tamen Nauius cum apud Rænardum comitem Solmenſem in itinere diuertiſſet, deque belli rumorib. qui circumferebantur ſermonem habuiſſet, dixerat ſibi conſultum videri, ſi Heſſus ad Cæſarem veniret; ſic enim fore, vt omnis ſuſpicio & diffidentia, quæ ex delationibus vtrinq. factis nata ſit, tolleretur: Heſſus a Solmenſi monitus acceptis publicæ fidei literis Spiram acceſſit, quo iam Cæſar Ratiſponam iturus venerat: affuit & Palatinus VII vir, & Vilelmus Maſbachus Virtembergici principis orator. Heſſus primum ad priuatum colloquium admiſſus coram Cæſare, quod nuper Francofurti actum ſit, excuſat: & qui rumores de bello Germanico impulſu Pontificis a Cæſare gerendo vbiq. ſpargantur, exponit: poſtulat vt quod hactenus, ab ipſius clementia ſperauerint controuerſia relligionis rite coacto Germanicæ nationis concilio dirimatur: pax interea Spirenſibus comitijs promiſſa inuiolabiliter ſeruetur, nec cuiquam Auguſtanæ confeſſionis profeſſio fraudi ſit. cum Cæſar contra dilutis ſuſpicionibus, quæ a Proteſtantibus obijciebantur, vrgeret, vt concilio Tridentino, quod ipſorum rogatu & cauſſa congregandum curauerit, ſe ſubijcerent, Heſſus contra illud tanquam illegitimum repudiabat, quippe in quo libertas diſceptandi non de-

tur, neque in Pontificem citra periculum dicere liceat; ad hoc Ioannis Huſſi exemplum in medium proponebatur; & recens Io. Diazij Hiſpani parricidium, quod religionis prætextu excuſabatur; eoque fieri dicebat, vt boni quidquam aut ſani a Pontifice & Pontificis miniſtris ſperare non poſſint. heic interfatus Cæſar non ea ſemente concilium cogi curaſſe dicit, vt cuiquam ex confeſſionis Auguſtanæ ſocijs vis fiat, quicquid tandem in eo decretum ſit; ſed cum de eccleſiæ cauſſa agatur, vt Patres ſi quid in doctrina & diſciplina peccatum ſit, emendent, atque ipſi in ſe ſuoſq. mores ſeuere inquirant. hactenus nihil a Cæſare expoſtulatum de iniurijs ob controuerſiam de regno Romanorum ſibi & Ferdinando fratria fœderatis & alijs principibus factam, de reſtituto Vlrico Virtembergico, & Henrico Brunſuico capto ac ſpoliato, ne quam belli ſuſpicionem vel mediocrem injiceret. verum quo res tegeretur, & imparati facilius opprimi fœderati poſſent, poſtulatum, vt rurſus theologi, qui re infecta diſceſſerant, Ratiſponam conuenirent, quo & Heſſus ipſe ſi ſub initium non poſſet, ſaltem ſub exitum comitiorum accederet. eadem & poſtea coram Palatino acta, vbi cum Heſſus inſtaret, vt Spirenſi decreto ſtaretur, Granuellanus ingenue confeſſus eſt illud tempori fuiſſe accommodatum, quo facilius Cæſar auxilia a Germanis contra Gallum impetraret, &, ne Gallus in Germania militem poſſet conſcribere, impediret. ceterum inte-

grum esse vt de æquitate eius amplius deliberetur. post multas altercationes ex Palatini sententia de re tota ad Ratisponensia comitia, quorum tempus instabat, referri placuit. lata interim Romæ sententia XVII Kal. Maias Colonienſis eccleſiæ communione ſummouetur, atque insuper mandatur ipsius ditionis nobilitati & plebi, ne deinceps ei pareant, iureiurando, quo sint ei obstricti, remisso. sub id tempus Martinus Lutherus turbarum contra pontificiam auctoritatem conciliatarum auctor, annos natus LXIII in patria Islebij, quod est Mansfeldicæ ditionis oppidum, moritur XII Kal. Martias, illuc Vitemberga, vbi docebat, a Mansfeldijs comitibus vocatus, & arbiter electus, vt dissidium, quod inter ipsos de finibus & hereditate etat, componeret. post cenam proxime ante noctem, qua decessit, cum rogaretur, num in illa sempiterna vita simus alter alterum agnituri, ita esse aiebat, & scripturæ testimonijs confirmabat. vt certatim eum viuum multi complexi, sic nec morte quidem ab eius amore diuelli potuerunt: Mansfeldij siquidem cadauer, quod hinc originem duceret, in suis finib. sepeliri debere contendebant: sed vicit Io. Friderici auctoritas, qui, vt Vitebergam referretur, atque ibi terræ honorifice mandaretur, obtinuit. morienti adstitit Iustus Ionas Nortusa veteri Cheruscorum opido natus, olim Io. Friderici Saxonis VII viri liberorum educationi admotus, eorumq. fortunæ calamitosissimis temporibus perpetuus comes,

&

& Lutheri ipsius ad extremum constans minister, qui decimo post anno atq. adeo climacterico suo Eisfeldiæ, vbi docebat, fatis concessit. Cæsar mense Iunio Ratisponam venit; venerunt & Protestantium legati. ibi Moguntinus & Treuirensis cum Colonienſi iam Romæ proscripto, & Palatini, Saxonis, & Brandeburgici VII virorum legatis, minime consilia, vti fieri assueuerant, communicant; sed Cæsaris voluntati morem gerentes continuo concilium Tridentinum approbant, & Cæsarem vt illud tuendum ac seruandum suscipiat, hortantur, postulantq. vt eo Protestantes veniant, & in synodi decreta consentiant. de inducijs cum Turca pactis iam vulgabantur sermones: itaq. Cæsar, ne nimia dissimulatione suspicionem augeret, fassus est interuentu regis Galliæ impetratas vnius anni inducias, renouata tamen belli Turcici mentio, quod illas mense VIIIbri proximo exituras diceret, vt cum de bellico apparatu, qui in Belgio & in Italia instruebatur, constans cottidie rumor afferretur, id tantisper expeditionis Turcicæ prætextu excusaret, dum res in apertum bellum erumperet. cum inde Spirense decretum vrgerent Protestantes, inde Cæsar in sententia permaneret, vt Tridentino concilio negotium relligionis permitteretur, tandem palam ad arma ventum est: biduoq. post Aliprandum Madrucium, Georgium Regensburgium, Io. Iacobum Medicinum Melciani marchionem (ille Insuber, sed propter adfinitates multæ au- CIↃ IↃ XLVI

ctoritatis inter Germanos dux) & Georgium Schaumburgium comitem cum pecunia dimittit, vt delectus habeant: inprimisq. Maximiliano Ecmondano Burano negotium dat, vt coactas in Belgio peditum & equitum copias quam celerrime & tutissime ad se in Germaniam adducat. missus & Romam Christophorus Madrucius Cardinalis ad promissa auxilia quam citissime euocanda. Pontifici certo constabat religionis caussa bellum geri. itaque iam anno superiore de numeroso exercitu conscribendo fama dispersa, & ducib. electis momento ad signa omnes confluxerunt. apud Germanos principes, quorum pleriq. etiam ex ijs, qui Cæsarem sequebantur, Lutheri doctrinam amplectebantur, aliæ prætexebantur rationes; nempe imminui maiestatem Imperij, & paullatim paucorum audacia, qui ceteros pessimo exemplo corrumpant, in contemptum abire. bellum igitur se susscepisse aiebat Cæsar, non religionis, sed iuris & æqui conseruandi, Imperatoriæ dignitatis & Germanicæ libertatis recuperandæ caussa, quam per seditiosos oppressam doleant omnes boni. sui igitur officij duxisse, quantum habeat virium & potentiæ, id omne tuendæ Imperij maiestati impendere, nec aliud quærere, quam vt paucorum castigatione Germanicæ saluti & securitati consulatur. in hanc sententiam ad Colonienssem & Palatinum scripsit: ac postea etiam ad ciuitates, atque inprimis ad Argentinenseis, Norimbergicos, Augustanos, & Vlmenseis; admoniti &

ciuitatum legati, qui comitijs intererant, a Nauio & Granuellano, vt suos in officio continerent, nec factiosorum quorundam coniurationis, qui specie relligionis, omnia diuina & humana iura confundant, & in alienas possessiones inuadant, participes esse vellent; non ciuitates peti, quibus bene velit & faueat ex animo Cæsar; sed seditiosos duces, qui nisi domiti, nunquam quieturi sint: in eos tendere arma Cæsaris pro amicis eos habituri, qui aut secum vireis coniunxerint, aut hosteis non iuuerint. Argentinenses suo & reliquarum ciuitatum nomine respondent, & refutatis criminationibus, quæ Augustanæ professionis socijs obijciebantur, Cæsarem a bello & ipsi & vniuersæ Germaniæ exitioso dehortantur, non obscura significatione hostilis animi, si ipse hostili animo prior fœderatos lacesseret. magnum momentum hærenti adhuc Cæsari addidit speratum a Germanis ipsis auxilium, quod haut facile factu crederet, Germanos tam potentem gentem omnino debellare, nisi viribus eorum diuisis Germanicum robur contrario Germanorum robore frangeret. Ioannes Henricus Brunsuicus cum Io. Brandeburgico Henrici captiui genero egerat, vt ipse & vna Albertus Ioannis patruelis coniunctis secum viribus Hessum plus nimio insolentem reprimerent, & Henricum ex eius manib. eriperent. Ioannes haut grauate consensit pudore non minus, quam priuata caritate motus. sed Albertus condicta semel ad colloquium die, Egregium, inquit, o Ioannes, tuque Henri- CIↃ IↃ XLVI

ce, pro socero & patruo vterq. solliciti, facinus aggredimini: sed verendum, vt tanto certamini pares contra tam potentes aduersarios, Io. Fridericum Saxonem dico & Philippum Hessum, sitis; etsi enim & iustissima & honestissima belli caussa subest, quæ eos summe inuisos omnibus Germaniæ populis efficere debet, tamen cum religio, quæ multos implicatos tenet, prætexatur, procul dubio est plureis illius respectu ad eos se aggregaturos, quam personarum odio vobis in iniuria vindicanda auxilio futuros. itaque tutius videtur, vt occasionem, quæ se, vti spero, breui in manus dabit, præstolemur, quam bonam caussam præcipitatione amittamus: neque tamen id eo dico, vt consilia vestra morer, particeps vtique prosperorum & aduersorum futurus, si vobis minime cunctandum esse videatur; in eamque rem fidem obstringo, quam victoria aut clade nunquam vanam aut fluxam experiemini. cum Ioannes contra parata omnia diceret, & paratis differre noxium semper fuisse, sæpius inculcaret, fœdus inter eos ictum est contrà Saxonem & Hessum; & ipsi XXV CIↃ peditum, VIII equitum conscribenda susceperunt, quibus semestre stipendium ex æquis portionibus ab ipsis persolueretur: tormenta & reliquum belli apparatum Ioannes ex arce vicina submministrabat. Albertus dux communi consensu delectus, qui ante omnia ad Cæsarem, cui percarus erat, proficisceretur, & eum de re tota certiorem faceret. neuter adhuc de alterius mente certus erat, sed communica-

tis consilijs vtetque confirmatior redditus, CIↃ IↃ XLVI tamen rem nondum omnino detegendam esse censuerunt. neque deerant, qui Cæsarem interea arbitrum sedere, &, quis belli euentus futurus esset, expectare mallent. quorsum enim periculum suarum virium eum facturum, quas integras habiturus esset, cum vel etiam is, quem minus vellet, victor non sine sanguine attritis viribus ab exercitu recenti facile debellari posset? sed Cæsar, qui sibi satis virium esse existimabat, quibus cum hoste integro confligeret; ad hæc, qui metuebat, ne si a Brandeburgicis & Brunsuico solis res gereretur, & male cederet, infelici principio alacritas suorum retardaretur, non solum sociorum voluntatem laudauit, sed & ei, ne quem forte alium quærerent, se ducem præbuit. iam in armis superioris Germaniæ ciuitates & Vlricus Virtembergicus erant, postquam accepto per Nauium responso, de Cæsaris mente ipsis certo constitit, ita ordinato exercitu, vt alteram partem, quæ ex XXIV vexillis & plerisq. e nobilitate constabat, Vlrici duces, alteram, quæ a ciuitatib. conducta esset, itidem a ciuitatib. lecti ducerent. hi ad Vlmam conuenerunt omnes, & traiecto Danubio Gunspergum VIII Kal. Vtil. petunt: ibi postridie productus exercitus lustratur. duces erant Ioannes Hedecus, Sebastianus Schertelius, Baltazar Gutlingus, Sebastianus Bessererus, Iodocus Rosebergus, Io. Harderus, Matthæus Longemantellus. hi ciuitatum copias certis condicionibus, vti fieri assolet, sacramento adigunt, vt Scher-

relio pareant, donec principes fœderis duces veniant. idem cum Virtembergicis actum, & ipsis Hedecus dux præficitur. heic Gutlingus ab Vlrico missus vir vehemens de omnium consensu hanc ad milites orationem habuisse fertur. Si de laude & gloria, commilitones, in hoc bello tantum ageretur, tamen sperarem vos maiorum vestrorum memores, qui toto terrarum orbe plurima vbique nominis sui tropæa fixerunt, animis & robore non defuturos, vt partam retro seculis famam virtute tueremini. nunc cum non de vita & fortunis tantum, quanquam & hæc quoq. petuntur, sed, quod ijs omnibus pretiosius est, de libertate & relligione certamen sit, non dubito vos eo animosius annixuros, quo non iam patriam & homines, quibus multa debetis, testeis; sed Deum ipsum, cuius omnia nostra sunt, inspectorem habetis, cui nunc consiliorum & virtutis vestræ rationem reddituri estis. nam vitæ & ceterorum, quæ ad vitam commode degendam necessaria sunt, iacturam, famæ & gloriæ comparatione leuiter ferimus; quandoquidem ea multis casibus obnoxia extra nos potius quam nostra sunt. nec enim de vita heic multum solliciti esse debemus, quib. potioris vitæ post mortem spes est: verum pro illa in hac nobis elaborandum est, vt nos in hoc respirandi interusurio sic geramus, vt beatitudinis æternæ bona non amittamus; his auspicijs fidem dedimus, commilitones, in hoc signa extulimus; hæc summa consiliorum, quæ nunc agitantur, hic finis

CIↃ IↃ XLVI

est. libertatem virtute vestra partam, machinis & astu cum hactenus Dei hostes auellere nequiuerint, nunc armis & per vim eripere conantur. & ille quidem, qui se pastorem, qui se agni pacifici vicarium profitetur, quos verbo Dei in pace pascere debuerat, ferro & flammis atrociter exagitat; Pontificem R. dico, qui tot turbarum auctor, Cæsarem prudentissimum alioqui & clementissimum principem ad arma contra nos capessenda suscitat, vt acceptam scilicet a Germanis, nam id vulgo iactatur, in vrbe postremo capta & direpta duce Carolo Borbonio iniuriam, eodem, cuius auspicijs illata est, ministro & vindice in insonteis vlciscatur. quod etsi iniquissimum est, tamen patienter ferendum esset, quando nos falsam doctrinam amplecti passim blatterant, si nullum iustius aut magis necessarium orbi Christiano & ipsius adeo ceruicibus bellum immineret. nunc cum cottidie Turcam cum potentissimo exercitu in Pannoniam descendere afferatur, iamque & Pæstæ & Budæ præfectos frequenteis delectus habere, quid aliud cogitare illum putemus, qui sibi Christiani gregis custodiam arrogat, quam belli tam iusti curam omittere, vt lupis ouile incustoditum prodat, & ipse lupis sæuior miseras oueis, a quo sibi potius caueant, anxias membratim discerpat? quid enim meruimus, qui pro relligione & libertate tot annos oppressa fœdus percussimus? qui citra maiestatis Imperatoriæ offensionem, & obsequij, quod Cæsari integra fide semper præstitimus, id vnum egi-

mus, vt nemini relligio, cuius confessionem publice exhibuimus, fraudi esset, & emendationis per Saxonicas ecclesias recepta formula seruaretur, donec libero ac legitimo in Germania coacto concilio, controuersiæ exortæ componerentur? quid, quod promissa reposcimus? quod Cæsarem ad Spirensia comitia, & decretum in his ipso consentiente factum vocamus? nam licet postulata nostra æqua non essent, tamen quia Cæsar fidem interposuit, & comitiorum auctoritas accessit, quod petimus, præstari debuit. nos contra impietatis & perduellionis inuidia oneramur, ne cum de R. Pontificis crudelitate & perfidia queri velimus, audiamur. callide id & astute, atque ex ingenio vere illius, cuius se ministrum potius appellare debuit, qui per calumnias & discordias inter nos hodie grassatur, vt CHRISTI regnum, quod pace stat, sparsis dissidiorum seminibus euertat. his artibus nobis Cæsaris animum auertit, qui prauis praui hortatoris consilijs impulsus, exuta Germaniæ, quam præ se semper tulit, caritate, nos bello persequi decreuit. cuius quoniam aureis supplicationibus & votis nostris clausas hactenus experti sumus, reliquum est, vt iustis armis contra iniustam vim nos tueamur. maximas & certissimas, quæ nobis abunde suppetunt, vireis parui æstimarem, nisi pro relligione & patria, quæ secundum relligionem proxima est, sumpta arma prosperaturum Deum confiderem. en illæ adsunt, maiores propediem futuræ, vbi ceteri, quos iustæ causæ fauere certo sci-

ius, conuenerint. at hostis, quamuis in eam CIↃ IↃ
uram tot iam annos intentus, quam am- XLVI
iguis tamen responsis semper dissimulauit,
eque nunc etiam dissimulare erubescit,
ustra hactenus promissa auxilia expectat,
ab ijs, quos imparatos opprimere spera-
erat, ipse imparatus opprimi periclitatur,
t Deo nos curæ esse & causſam nostram,
im nemo vel ex hoc indicio dubitare pos-
t. habuit semper & habitura est oppugna-
ores veritas & innocentia: quid enim mi-
um, cum virtutem, quæ fere prosperis fran-
itur, aduersis exerceri & acui constet? sed
ec defuerunt, aut vnquam deerunt, qui seu
liuina ope freti, siue humanis præsidijs ad-
uti vtramque tueantur. macti ergo estote
ommilitones ista spe & fiducia. iam duces
derunt Io. Fridericus & Philippus, in qui-
us æque pietas & militaris virtus eminet;
derit ipse Vlricus; qui vobis non solum in vi
ropulsanda operam præbebũt, sed & inin-
erenda, si opus fuerit, adiutores erunt. inte-
ea, vt omnia recte administrentur, neue ho-
ti incautos nos inuadendi detur occasio, Vl-
icus Hedecum virum & nobilitate & virtu-
e insignem, cui pareatis, vobis præfecit. ce-
era Deo, cui nos cariſſimos esse persuasum
nerito habemus, permittite. illo siquidem
uspice, & violatæ religionis ac perfidiæ a-
errimo vindice, nihil est quod in iusta caus-
a iure metuere aut reformidare debeatis.
erorantem lætis clamorib. excepere mili-
es, belli inuidia a Cæsare, quem etiamnum
enerabantur, in R. Pontificem translata.
am Cardinalis Tridentinus Romam vene-

rat, vt de mittendo, quamprimum auxilio Pontificem sollicitaret, cum quo fœdus nomine Cæsaris icit in has leges: vt Cæsar exercitum, & omnia quæ ad bellum necessaria sunt quamprimum comparet, & eos, qui concilium, quod controuersiarum de religione dirimendarum causſa inchoatum est, in Germania repudient, & errores nuper exortos tueantur, vi & armis ad priscam religionem & summi Pontificis obsequium reducat, omni prius ratione tentata, an citra armorum violentiam ad bonam mentem adduci queant; nullam cum ijs pacem faciat, quæ ecclesiæ & dignitati pontificiæ damnosa sit: Pontifex vicissim. præter C aureorum millia, quæ iam deposuerit, totidem alia Venetijs consignet in illud bellum expendenda, & prius confecto bello, si consumpta non fuerint, ad Pontificem reditura. ad hæc in hoc bellum X CIↃ peditum, IↃ equites, quibus quem velit legatum & duces ac centuriones præficiat, per semestre tempus subministret. permissum & Cæsari, vt dimidiam bonorum ecclesiasticorum partem per Hispaniam hoc anno sumeret, ex hisq. tantum diuenderet, donec IↃ aureorum CIↃ summam confecerit, ea lege, vt de regio patrimonio tantundem oppigneret: id iam anno superiori inchoatum & conceptum, demum V Kal. VI til. publicatur. quod vbi legati fœderatorum, qui Vlmæ conuenerant, resciuerunt, non iam cunctandum rati Senatui Veneto scribunt, & de Pontificis iniuria questi, cui se Cæsar coniunxerit, orant, ne copijs ex

Italia in Germaniam tendentibus dent iter per suos fineis: quid agatur videre ipsos, & quorsum illa coniunctio euasura sit, si ex voto res succedant, non minore Italiæ quam Germaniæ dispendio. in eandem sententiam ad Heluetios scribunt, & commemoratione antiquarum, quæ ipsis cum domo Austriaca interceſſerunt, controuersiarum & simultatum, quo in discrimine versentur, demonstrant; Rætos item & Tirolenseis iam de Italicarum copiarum aduentu anxios, datis litteris, vt eas transitu prohibeant, similiter hortantur. interea Schertelio copiarum a ciuitatibus conductarum præfecto negotium dant, vt hosteis, qui ad Alpium radices delectus habebant, antequam omnes simul sub signis sint, inuadant, & opprimant. Pontifex nondum publicato fœdere ad Heluetios literas dederat V Non. Vtileis, quibus laudata ipsorum pietate, fide & concordia eos de Cæsaris consilio certiores faciebat; cui se socium libenter adunxisset, & relligionis causſam, quæ sibi pro munere & Imperij maiestate curæ sumne semper fuerit, sua opera, quantum posit, adiuuaret: orare ergo, vt vtrique æquos se præbeant, & in beniuolentia, qua hactenus & Romanos Pontifices & Cæsares prosecuti sint, perseuerent, submini stratis in am iustum bellum auxilijs. Cum vero Patinus per Volfium Affestenum equitem egatum suum Ratisponæ interpellaret Cæarem, vt in quem tanti belli apparatus intrueretur, certo sciret, & vt sibi intercedere liceat, impense obsecraret, per Ma-

CIↃ IↃ XLVI

IO IO LVI

uium & Granuellanum reſponſum eſt, in ſeditioſos & quietis publicæ perturbatores bellum parari; quos autem velit dicere Cæſar, illi ſatis cognitum eſſe, vel ex ijs quæ nuper acciderint; quippe non contentos coniuratos Henricum Brunſuicum iniuſſu ſuo armis petijſſe, ac poſtremo ad deditionem compuliſſe; in ſocietatem criminis etiam ciuitates ſecum traxiſſe: itaque Brunſuicenſeis, Goſlarienſeis, Hildeſemios, Hanobrios ab illis facibus incenſos Volfebutelum primariam Henrici arcem, quam ſuperiore anno captam præſidio tenebant, ſolo æquaſſe, vt ſcelere obligati a fœdere ſeu potius coniuratione ſecum inita diuelli non poſſint. id vero amplius diſſimulari non poſſe citra maieſtatis imperatoriæ, quam tuendam Cæſar ſuſceperit, diſpendium; nihil hactenus ratione, nihil admonitionibus profectum; itaque neceſſitatem armorum impoſitam fuiſſe, quæ tamen ægre ſumpta libenter depoſiturus ſit Cæſar, ſi coniurati ad bonam mentem redire, & ei ſatisfacere malint. accepto reſponſo Palatinus ad Saxonem & Heſſum illico litteras dat, & quid cum Cæſare egerit, exponit, atq. propoſita periculi magnitudine, quo ſe & Germaniam inuoluant, eos vtili magis quam generoſo, vt ipſis videbatur, conſilio ad pacem hortatur; neque enim deſperare ſe, ſi Cæſari ſatisfaciant, quin æquas ab eo condiciones impetrare poſſint, ad idq. interceſſionem pollicetur. his autem poſſe mitigari Cæſaris animum dicebat, ſi condonari ſibi offenſionem peterent; deinde, ſi quid minus æqui

factum esset ab aliquo, emendaretur; po- CIↃ IↃ
stremo, si quid alieni possiderent, eius rei XLVI
arbitrium Cæsari, vel alij cuipiam, cui vide-
bitur ei, permitterent. at Saxo & Hessus,
quanquam minime dubitabant, Cæsarem a
Pontifice persuasum iampridem ad bellum
se Germanicum comparare, tamen ex col-
oquio cum eo nuper ab Hesso Spiræ ha-
bito coniectauerant, eius animum non om-
nino a pace & concordia abhorrere, ideoq.
eum conuenturam esse nondum huc vsque
desperauerant. his vero intellectis, cum iam
dubitationi locum reliquum non esse per-
spicerent, statim ad socios scribunt, vt co-
pias cogant, neq. se callidis aduersariorum
consilijs decipi aut a fœdere diuelli patian-
tur. ipsi interea ad Cæsarem litteras dant,
quib. crimina, quæ obijciebantur, diluunt, &
a bello sibi inferendo, vt iniusto & Germa-
niæ damnoso, eum dehortantur: dein re-
nouata Spirensis decreti mentione, quod
bello illo violari & irritum reddi, aiebant,
cum iurisiurandi, quo in accipiendis imperij
insignibus se obstrinxerat, religione ante
oculos posita, orant, vt tranquillitati publi-
cæ consulat, neque vi illata insonteis potius
ad iustam defensionem, quæ iure naturæ
cuique permissa est, prouocare, quam omis-
so tam pernicioso consilio eorum fidem &
obsequium experiri velit. eodem tempore
ad Franciscum & Henricum Angliæ regem
nuper pacificatos legatos mittunt, qui de
auxilijs in hoc bellum subministrandis ip-
os sollicitent. & quia videbant perduellio-
nis metu, nam id vnum vrgebat Cæsar, ple-

rosque etiam ex Protestantibus sensim ab ipsis alienari, & aut domi sedere, aut si non liceret, Cæsarem sequi malle, scripto edito demonstrant, relligionem & confessionis Augustanæ socios peti; falso de rebellione querelas instituí; nec magis vere dici, hoc bello de Repub. constituenda agi, quæ nulla omnino sit, si quod libertatis Germanicæ hostes moliantur, obtineant: Si enim, aiebant, ferro rescinduntur, quæ communibus comitiorum suffragijs secundum imperij leges decreta sunt, si vnius voluntate tot principum & ciuitatum sententiæ euertuntur, si libidini paucorum publica salus committitur, quæ Reip. constituendæ ratio, quæ salus, quæ tranquillitas sperari potest? atqui hoc agitur impulsu R. Pontificis, qui iam fascinatis omnium Christianorum principum mentibus, ne quid sit, quod immoderato suo imperio resistat, libertatem Germaniæ oppugnare constituit, & cum relligionis caussa libere & pacifice tractari debeat, vim & turbas adhibet, quo tam bonum opus ex ipsius arbitrio conficiatur, sin minus, omnino interrumpatur. nam quod ad Concilium attinet, quo controuersias de relligione decidi oportuit, id ipsum non obnuere, quicquid in contrarium iactetur, modo liberum sit; & vt liberum sit, in Germania habeatur. id semper præ se tulisse, testeisque eius rei litteras esse & scripta ab ipsis euulgata; sed hactenus libertatem in eo desideratam fuisse, vt ex verbo Dei citra metum & assentationem caussa disceptaretur. scire omneis, quid concilio Constantiensi de-

cretum sit, de fide publica; Ioannis Hussi & Hieronymi Pragensis exemplo multos merito deterreri; sed præcipue recenti Ioannis Diazij parricidio; de quo cum apud Cæsarem expostulatum esset in comitijs, nihil obtineri potuerit, impunitoque tanto scelere effici, vt omnia tuta Protestantes timeant; quippe cum sciant Pontificiorum factiosis prensationibus factum esse, vt inultum flagitium magno reip. Germanicæ pudore & probro remanserit. frustra ergo obtendi Concilij repudiationem, vt iusta caussa armis prætexatur, ipsam relligionem peti, quam ex fœdere tueri teneantur; nam id ipsis per Spirense decretum licere. frustra etiam priuatas offensiones & simultates in medium afferri, quæ sopitæ & compositæ iam dudum sint. nam quod ad Saxonem, cuius fratris & patrui egregia extant erga Cæsarem merita, quicquid inter eum & Ferdinandum dissidij fuit, penitus extinctum fuisse Spiræ ante biennium, pacta ad arctioris necessitudinis vinculum. Helionora Ferdinandi filia cum Saxonis filio, hac lege, si de relligione inter partes conueniret. nihil ab eo tempore admissum, quod illum adeo inuisum Cæsari reddere debeat, vt eum bello persequatur. nam si ob Flugium episcopatu Neoburgensi a Saxone exclusum succenseat, paratum Saxonem æquorum arbitrorum iudicio vel ipsius Cæsaris stare. nec in Hessum iustiores odij & vltionis caussas proponi, quæ illi, si quæ fuerint, ob bellum quibusdam turbulentis illatum, & Virtembergicum in auiti patrimonij possessionem restitutum, iam

CIↃ IↃ XLVI

ante quinquennium Ratiſponæ a Cæſare condonatæ ſint. itaque nec poſtea Vilelmum Cliuenſem, cui bellum Cæſar intulerat, iuuiſſe, quod ita cautum eſſet, & amicitiam Cæſaris omni obſequio & officio ex illo coluiſſe. iam quod de bello Brunſuicenſi obijcitur, ſæpius a ſe dilutum crimen, quam vt opus ſit eiuſdem rei memoriam toties refricare. vim contra ius illatam contraria iuſtiore vi repulſam; ſæpius de audacia hominis in comitijs querenti & obteſtanti verba tantum data eſſe; cumque Ferdinandus ad Henricum publicas litteras dediſſet, quibus monebat eum, vt ab incepto abſiſteret, alias ſecretiores adiunctas, quibus vt nihilominus pergeret, incitabatur. ſui ergo officij fuiſſe, ſocios & amicos armis infeſtantem bello perſequi, vt amoto ſeditionum & incendiorum duce, pax ciuitatibus & dignitas imperio reſtitueretur. ſed neq. Cæſarem Heſſo, cum in colloquium nuper Spiræ admiſſus eſſet, ea de cauſſa ſuccenſuiſſe, aut vllam omnino huius rei mentionem factam fuiſſe. quod vero de iuriſdictione afferatur, quaſi ab Heſſo impediatur, grauiſſimam ei & ſocijs iniuriam fieri. quid enim durius aut iniquius; quam coram ſuſpectis iudicibus litigare? actum ſæpius fuiſſe de conſtituenda æquabiliter Camera; protelationibus rem huc vſque dilatam, & prorogatam interea iuriſdictionem male animatis illis iudicibus, qui ſe & reliquos fœderatos importunis litibus ac iudicijs vexent; vt inique hoc nomine ab inimicis accuſari ipſos appareat. quod ami-

cos, & Smalcaldici fœderis ſocios ſollici- CIↃ IↃ
tarint, æque præter æquum vitio verti; XLVI
nam neque contra Cæſarem, neque contra imperij leges, ſed pro libertate Germanica, pro decretis imperij, pro fide publica interpellatos eſſe; vt diligenter apud ſe expenderent, an ſalua fide & iuriſiurandi, quo ſocijs adſtricti ſint, relligione, in relligionis cauſa Cæſari operam ſuam addicere potuerint. nam non videre, quomodo Albertus & Ioannes Brandeburgici, quod pace illorum dictum velint, fœderatos deſeruerint. priuatas offenſiones, quæ obtendantur, non tanti fuiſſe, vt fidei & ſalutis propriæ immemores arma contra ſocios ſumere debuerint. fœderibus enim & priuatis & publicis cum Cæſar excipitur, ita exceptum intelligi, ſi poteſtate ſua minime abutatur, ſi nihil contra relligionem, nihil contra libertatem moliatur. in ſpem belli contra Turcas, veros Chriſtiani nominis hoſteis, iam ab illo tempore erectos omnium animos fuiſſe, cum decreta ſunt Cæſari auxilia contra Gallum; confecto illo bello ope Germanorum, nunc arma in Germanos bene de ipſo meritos nulla iuſta de cauſſa verti: Deum ſe ſuæ innocentiæ teſtem habere, Deum auctorem pacis & concordiæ, quas ſemper exoptauerint, Deum prœliorum arbitrum, cuius auſpicijs, quando ipſius cauſſa agitur, militent, & quo duce parati ſint aleam belli ſubire, quando de pace hactenus conueniri non potuit. mox & ad Ioannem Brandeburgicum ſcribunt, & fœdus illi

CIↃ IↃ XLVI

ac fidem in memoriam reuocant, quamque se impio & pudendo piaculo obstringat, si a fœdere discedat, demonstrant. interea Pontifex re euulgata publico diplomate supplicationes indicit Eid. itidem Vtil. eo Christianos omneis hortabatur, vt puris mentibus preces & orationes apud Deum funderent, pro felici successu belli contra prauæ doctrinæ in Germania sectatores & propugnatores, a se & Cæsare communibus copijs ac sumptibus susceptι. Cæsar Annam & Mariam Ferdinandi fratris filias Alberto Vilhelmi Baioariæ ducis filio, & Vilhelmo Cliuensi, quem ab adfinitate in Gallia, vti diximus, contracta abduxerat, Ratisponæ desponderat, duobus potentissimis Germaniæ superioris & inferioris principibus nouo necessitudinis nodo obstrictis, ne auxilia, quæ inde ab Italia, inde ex Belgio propediem expectabat, transitu prohiberentur. & quanquam omnia prudentia summa ac diligentia, adde etiam dissimulatione & silentio confecisse sibi videretur Cæsar; quia tamen e longinquo petenda auxilia erant, & exiguo admodum comitatu, vt rem tegeret, ad comitia venerat, effici non potuit, quin fœderati, quibus copiæ e propinquo confluebant, priores in armis essent, & Cæsaris conatibus anteuerterent. nam copiæ a Virtembergico & ciuitatibus conductæ ad Vlmam conuenerant, & Hessus VIII Kal. Vtil. exercitum in hostem eduxit, quod eo facilius eis fuit, quod milites Germani, quorum opera Franciscus in bello Gallico

nuper vſus fuerat, dimiſſi ad ipſos tranſierant, ductore Huberto Biclingo comite, & Georgio Recrodo Heſſi beneficiario. CIↃ IↃ XLVI iam Schertelius ad Alpium radices, quo miſſum eum antea diximus, cum exercitu peruenerat, vt delectus, qui ijs locis habebantur, turbaret, & venientibus ex Italia copijs aditum intercluderet. duæ ſunt omnino viæ per Tridentum ex Italia in Germaniam tendentib.: Tridento ſiquidem, vti perſcriptum eſt in Itinerario, Sublauionem, quæ eſt hodie Brixinenſis epiſcopi ſedes, & inde Vilpetenum vicum ad Brenum montem, & Veldidenam olim, nunc Oenipontem, quod eſt ditionis Ferdinandi oppidum, itur: ab eo aut ſecundo Oeno flumine per Copiſtenum, ibi iam ſe aperientib. montibus, aut rurſus ad læuam per Alpeis Rætiæ contiguas, ac per Partanum ad Loiſam fluuium & Abuzacum, Fieſſam hodie vocant, in Noricum deſcenditur. Schertelius ergo, qui ſciret ab Heluetijs & Rætis reſponſum eſſe, iter per ſuos fineis externo militi minime datum iri, ea ſibi duo itinera inſidenda iudicauit. in crepidinibus Alpium Noricarum Ereberga arx eſt prærupto vndique ſaxo impoſita, quæ anguſtis admodum, qua tantum iter eſt, faucibus imminet, ita vt vel vnus ſaxorum iactu mille homines aditu arcere poſſit. eam primo impetu Schertelius cum parua manu eo profectus, deditione per præſidiarios facta, occupat, cum iam in itinere Fieſſam oppidum ante cepiſſet. inde per medias Al-

CIↃ IↃ XLVI peis citato agmine contendit, eo consilio, vt Oeniponte capto, & duob. illis ingressib. occupatis milite & commeatu ab Italia Cæsarem intercluderet. quo tumultu excitatæ per agrum Tirolensem copiæ, vndique Oenipontem ad VIIICIↃ hominum confluunt ductore Francisco Castelalto Tridenti præfecto, & ad vrbis defensionem relicto præsidio, milites passim per angustias, calleis, & vias distributi, venienti aditum occludunt. hac spe falsus Schertelius, cum fama esset Madrucium & Melenianum iam in itinere esse, Erebergam & Fiessam regressus, valido præsidio ijs locis impositio, cum reliquis copijs ad exercitum reuertitur. interea Hedecus, qui exercitui præerat, Dilingam, quod est ditionis episcopi Augustani oppidum, venit, & arcem deditione capit X Kal. Vtil. oppidanis in fidem adactis. Mauritius Eistetensis episcopus, pacto per suos fineis itinere & comeatu, a fœderatorum armis tutus fuit. castra mox promota ad Donauerdam, quod est oppidum Danubio impositum. oppidani quamuis fœderati, cum de deditione sollicitarentur, de euentu veriti recusarunt; quod, vti creditur, vim adhiberi vellent, cuius prætextu apud Cæsarem aliquando se excusare possent. itaque missis eo copijs, cum vis fieret, in Smalcaldicorum potestatem concedunt. alia parte Saxo & Hessus per Franconiam cum exercitu profecti, cautione de non impediendo comeatu ab Herbipolensi episcopo accepta, magnis itineribus se ad so-

cios contulerunt. erant in fœderatorum castris Ioannes Ernestus Saxonis frater, Ioannes Fridericus Saxonis F., Philippus Brunsuicus cum Ernesto, Alberto, Ioanne, Volfango filijs, Franciscus dux Luneburgicus, Volfangus Anhaltinus princeps, Christophorus Hennebergius, Georgius Virtembergicus Vlrici frater, Albertus Mansfeldius cum Ioanne & Volrado filijs, Ludouicus Oetingensis cum cognomine filio, Gul. Furstembergius, Christoph. Oldenburgius, Biclingus, Hedecus comites. militabant & in eorum castris Heluetiorum VII signa; ita diuiso omni exercitu, vt cum Saxo & Hessus præcipui duces essent, copiæ tam equitum quam peditum in superiori Germania conductæ Hesso attribuerentur; reliquæ Saxoni omnes sub duobus præcipuis vexillis comprehensæ; quorum cura commissa Henrico Schombergio & Theodorico Taubinio. Schertelius Augustanas, Vlmenseis, & Norlingenseis copias; Furstembergius Argentinenseis ducebat. Recrodus, qui in Gallia sub Francisco diu meruerat, Hessicis equitib. præfectus erat; castrorum magistri Christoph. Stimbergius & Vilelmus Schattus magni nominis duces constituti sunt. ad LXX CIↃ peditum, XV equitum millia fuisse Cæsariani scriptores memorant: ad hæc CXX tormenta omnis generis. VI CIↃ fossorum, ac C pontones, carrosque pulueri tormentario globis & ceteris bellicæ rei necessarijs instrumentis subuehendis supra IↃCCC, quibus trahendis

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI

VIII CIↃ iumentorum deſtinata erant; inſuper fabrorum, cuniculariorum, piſtorum, & huiuſmodi artificum ad CIↃ capita quæ publicis ſumptibus alebantur. luſtrato exercitu Heſſus allocutus eſt duces, & purgatis criminibus, quæ a Cæſarianis contra Saxonem & ſe tanquam perduelleis ſpargebantur, hoc bello de relligione & libertate agidemonſtrat; cumque perorando rogaret an non parati eſſent, quæcunque ſe daret fortuna, quo ducerent, ſequi, ſublato repente clamore ſumma cum alacritate duces ſinguli erecta manu fidem obſtringunt. tanto exercitu fretus Heſſus, alioqui vir animo elatus, iam deſpiciebat Cæſarem, & eum facile tota Germania, ſi audiretur, ſe expulſurum minabatur. itaq. Ioachimi Brandeburgici VII viri, & Mauritij Saxonis legati, qui in caſtris erant, & petebant, vt de fœderatorum conſenſu apud Cæſarem intercedere liceret, cum ad ſocios reijcerentur, re infecta dimiſſi ſunt. Pontificem ad Heluetios ſcripſiſſe ſupra retulimus, poſtquam fœdus inter Pontificem & Cæſarem ictum eſt; exemplum eius Hier. Franchus Pontificis legatus Luceria ad illos mittit, litteraſq. VIII Kal. VItil. dat, quib. ſignificat, in eo fœdere locum relictum ijs eſſe, qui in ſocietatem venire velint, vt ſi ipſi æquum cenſeant, prout de perſpecta eorum pietate confidat, deliberent, an fœdere comprehendi velint, & Concilij iam inchoati decretis obtemperare. quod Pontifex fœdus tam cito euulgauerit, eo conſilio feciſſe vero ſit ſimile, vt Cæſarem, quem moleſte fe-

rebat apud alios pro Imperij maiestate, apud alios pro relligione bellum susceptum dictitare, summis difficultatibus obijceret, vt cum semel de belli caussa constaret, in ea amplius præuaricari non posset. & sane cum Heluetiorum pars eodem mense ad ea in conuentu Badenis habito respondissent, nihil commissuros contra in[illegible]m cum domo Austriaca fœdus, nec de eorum consensu factum, quod multi a Germanis fœderatis conducti in militiam abierint, quos reuocaturi essent, pars contra non teneri Heluetios fœdere sentiebat, quoniam de relligione ageretur, quod hactenus dissimulatum, nunc ex fœdere nuper cum Pontifice facto manifestum sit. hac ratione Pontifex Cæsarem ad bellum palam pro relligione gerendum, omisso omni alio prætextu, obstrinxit, quod id ad dignitatem suam, & S. S. ac Concilij auctoritatem summopere pertinere arbitraretur. cum ergo dissimulationi amplius locus non esset, Cæsar publico diplomate Saxonem & Hessum proscribit XIII Kal. vitil. eo, postquam de sua egregia erga Germaniam communem patriam voluntate, de beneficijs in eam collatis, atque exantlatis pro publica tranquillitate laboribus, multa magnifice & prolixe commemorauit, de Saxonis & Hessi iniurijs querelam instituit, quorum audacia & temeritate factum sit, vt hæc infructuosa reipub. hactenus fuerint, quippe cum pietatis & libertatis colore pacem perturbent, aliena inuadant, bello, quos velint, iniussu suo persequantur, iurisdictionem impediant, & CIↃ IↃ XLVI

CIↃ CI XLVI

ſpreta Imperij maieſtate omnia pro libidine gerant. cum vero relligionis cauſſam prætexant, nihilominus contra ſcripturæ teſtimonia & omnem ſacræ hiſtoriæ auctoritatem ſupremo ſe magiſtratui pertinaciter opponere: cum tamen conſtet, priſcis illis temporibus eos, qui ſanguine ſuo fidem pro veritate obſignarunt, non armis, ſed patientia, precibus ac lacrimis graſſatos, vt ſuam obedientiam approbarent etiam profanis principib. paruiſſe; vt inde appareat nouos iſtos relligioſos non alio conſilio arma ſumpſiſſe, quam vt Cæſarem diademate, ſceptro atque omni denique poteſtate exuant, & his vſurpatis, relligionem ipſam, quam in ore habent, ac libertatem poſtremo opprimant. ſeſe hactenus lenitate & clementia infeliciter vſum eſſe, quibus tantum abeſt, vt præfracti eorum animi domari potuerint, vt contra audacioresac ferociores redditi a nulla in ſe dictis & factis iniuria temperauerint. hæc præfatus Cæſar eos vt perfidos, rebelleis, ſeditioſos, minutæ maieſtatis reos ac publicæ tranquillitatis perturbatores proſcribit, & in ipſos, vt meriti ſint, ſe animaduerſurum, repreſſaque illorum audacia rempub. conſtituturum, & quæ ſui muneris ſint facturum pronuntiat. mandat inſuper vniuerſis imperio ſubditis principibus ac ciuitatibus, ne quis opem ferat, aut ipſorum cauſſæ ſe adiungat, pœna vitæ & fortunarum in eos, qui ſecus fecerint, addita; ſi qui iam profecti ſint illis militaturi, vti quamprimum domum redeant, imperat: ſibi interim, ſicuti teneantur auxi-

lia

lia ſubminiſtrent, omni fœderum aut priua- CIↃ IↃ
tarum pactionum impedimento ceſſante, XLVI
quod nullum eſſe declarat, & ſi opus ſit,
reſcindit. poſtremo nobilitati & populo
vtriuſq. ditionis fidem atq. iuſiurandum,
quo ſint eis deuincti, remittit, & ſi morem
gerant, nemini fraudi fore, publica fide ca-
uet; ſi recuſent, eandem, quam perduellibus proſcriptis, pœnam denunciat. Solutis comitijs hærebat adhuc Cæſar Ratiſponæ admodum exiguo militum numero fultus; tria enim tantum millia Hiſpanorum peditum, quos ex Pannonia euocauerat, & V circiter Germanorum millia ac IↃ CC equites circa ſe habebat. præter hos nullæ adhuc copiæ conuenerant. igitur veritus, ne Ratiſponam non ſatis munitam ciuitatem, ſi diutius in ea maneret, eliceret fœderatos, vt ſaluti & ſuæ & vrbis conſuleret, ad Lanzuthum, quo tendere videbantur hoſtes, caſtra promouere conſtituit, præoccupatoq. oppido copias ex Italia venienteis illic expectare: itaq. Pyrrho Columna Ratiſponæ cum præſidio II CIↃ peditum ex Madrucianis, & CCC Hiſpanorum relicto, Lanzuthum, quod eſt oppidum ditionis Baioaricæ ad Iſaram ſitum, ſecundis caſtris peruenit III Non. VI til. quod cum animaduerterent fœderati, conſilio de obſidenda Ratiſpona omiſſo, de inſequendo Cæſare deliberarunt. variatum fuit ſententijs, Heſſo in Vilelmi Baioari, quippe amici, ditionem infeſtum agmẽ immittere non æquum cenſente; Saxone contra, ſi e re videretur eſſe, vt Cæſarem adhuc infirmum totis copijs

CIↃ IↃ XLVI

adorirentur, iuſtiſſimum exiſtimante, vt pro Germaniæ libertate, in qua ſalus ipſius Vilelmi vertebatur, amicorum principum opibus vterentur: neque enim moleſtiores ſe iccirco Vilelmo futuros, quam iam Cæſar ſit, & propediem magis futurus ſit, vbi omnes copiæ illuc conuenerint: multa excuſari neceſſitate belli, quæ in pace minime ferrentur; leue illud incommodum eſſe, quod maiore Noricos, quo iam a Cæſarianis premantur, in præſentia liberet, & triſti ſeruitutis iugo in poſterum eximat. cum Heſſus in ſententia permaneret, ne, vti aiebat, pro libertate publica bene ſentientis principis animus a ſe alienaretur, placuit litteras ad eum dari, quibus admoneretur officij, & fœderatorum conſilij certior fieret, ne non præmonitus iniurioſe neglectum ſe a ſocijs merito queri poſſet. igitur eodem die, quo Cæſar Lanzuthum venit, fœderati ad Vilelmum ſcribunt, & de iniurijs atque iniquis Cæſaris conſilijs quædam præfati, ab ipſo petunt, vt Cæſaris militem ſuis oppidis Ingolſtadio ac Raino quamprimum migrare iubeat, aut ſibi tantundem præſidij ijs locis imponere permittat: de cetero det iter tutum per ſuos fineis & comeatum, de eoque per litteras caueat, & intra diem quintum reſpondeat. dum Cæſar pro Lanzuthi mœnib. caſtra haberet, Saxo & Heſſus, qui Donauerdæ ſubſederant, iuxta belli legem, ſcripto bellum denunciant, quo repetitis ſuperiorum temporum actionibus, & purgatis iterum, quæ obijciebantur, criminationibus, quam iuſta

sint arma, quæ induerint, multis rationibus demonstrant; nempe pro relligione & patriæ libertate, quarum caussa ea esset, vt fidem & obsequium, quib. Cæsari deuincti sint, soluat; quæ proinde ei amplioris cautionis gratia renuncient, salua imperij maiestate, quam nullatenus minuere aut violare aut velint aut debeant. cum de epistola mittenda deliberaretur, de inscriptione inter duces non conueniebat, Saxone minime eum appellandum Cæsarem censente, alioqui se perduelleis fateri, qui Cæsari, cui fidem & obsequium debeant, bellum denuntiarent: Hessо contra dictitante, non dignitatem & summum Imperij magistratum eo bello peti, sed eum, qui in illa dignitate ac magistratu constitutus sit, quem propterea Cæsarem vocent. altercantibus via media reperta est, inscriptaque epistola, ei qui se pro Cæsare gerebat. datur adolescenti nobili comite, vt mos est, tubicine, ad Cæsarem perferenda. ille minime acceptam, vti ad suos referat, capitis pœna denuntiata per Ferdinandum Aluarum Toletanum iubet, interminatus laqueum loco torquis aurei ijs, qui ab illis in posterum ad se venirent, traditoque proscriptionis diplomate, quod vt suis redderet grauissimis verbis mandat, adolescentem dimittit. accepto diplomate postea Sax[illegible] & Hessus prolixe ad illud contrario scripto Donauerda responderunt, IIII Non. VII br. iamque dies quinque elapsi erant, cum Vilelmus Baioarus ad fœderatos rescripsit, non posse se infirmiorem potentiori Cæsari aditum denegare; nolle

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI tamen propterea aut illorum aut Smalcaldici fœderis ſociorum hoſtem haberi. ambiguo reſponſo acceptò, cum, quo progrediendum eſſet, adhuc hærerent; & Saxo, qui tritum fruſtra tempus dolebat, Lanzuthum exercitum ducendum eſſe diceret, in conſilio fuerunt, qui a peritis regionis didiciſſe retulerunt, loca in itinere paſſudib. impedita, & adeo anguſtas vias eſſe, vt per vnum & alterum ſubinde milliare ſingulis equitib. eundum eſſet: ad hæc rumor erat, copias pontificias ſuperatis Alpib. iam in proximo eſſe, & Cæſarem Io. Bapt. Sabello equitatûs Pontificij ductori ſcripſiſſe, vt quam citiſſime poſſet Lanzuthum ad ſe contenderet. itaque mutato conſilio fœderati Ratiſponam tendunt, vbi & caſtris idoneum locum deligi, &, ſi Cæſar obſeſſis opem ferret, de ſumma rerum, quod vnice exoptarent, cum eo commode dimicari poſſe aiebant. lente admodum in eorum caſtris omnia gerebantur, diſſentientibus fere ſemper ducibus, & plurium æquato imperio vniuerſi ſegnes, & quid agendum eſſet incerti erant. quod opportunum maxime Cæſari accidit, qui, dum copiæ conuenirent, hoc vnum ſatagebat, vt tempus duceret, & ſuſpenſos hoſtium animos, ne quid interea molirentur, teneret. ad Eid. vītil. Lanzuthum venerunt pontificiæ copiæ. erant peditum x CIↃ, equites leuis armaturæ IↃ: his Io. Bapt. Sabellus, vti diximus, illis Alexander Vitellius præfectus erat. legatum, qui omnibus ſimul cum imperio præeſſet, delegerat Pontifex Octauium Far-

neſium nepotem Camertium ducem, adiuncto Alexandro cardinali fratre natu grandiori, qui inſpector eſſet conſiliorum Cæſaris, cui haut ita fidebat. Octauio militabant Sforcia Pallauicinus, Fridericus Sabellus, Paullus Vitellius, Iulius Vrſinus, Alexius Laſcaris, Hier. Piſanus, Io. Maria Paduanus, Nic. Plombinus, Nic. Vrſinus Petilianus. venerant auxilio & ⅭⅭ equites a Coſmo Florentiæ duce miſſi, ductore Rodolfo Baleono, & Ⅽ ab Hercule Ferrarienſi, quibus Alfonſum fratrem nothum præfecerat. biduo poſt venere veterani Hiſpani ex Inſubribus & regno Neapolitano euocati ad VI ⅭIↃ. Aluarus Sandeus, Alfonſus Viues, & Iac. Arzius peditib. præerant; equitibus leuis armaturæ Philippus Lanoius Sulmonis princeps, qui cum ex febricula Tridenti æger ſubſediſſet, Cæſar Magius Neapolitanus in huius belli vſum a Cæſare ex Inſubribus euocatus ducendorum equitum curam Sulmonenſis rogatu ſuſcepit. Cæſari militabant Maximilianus Ferdinandi fratris F., Emanuel Philibertus Caroli Sabaudi F., Ericus Brunſuicus, Philippus Henrici captiui F., & Georgius frater, Georgius dux Megalopolenſis, Fridericus Furſtembergius, Renardus Solmenſis, alij. tanto exercitui Cæſar Ferdinand. Aluarum Toletanum Albæ ducem virum multa rei bellicæ peritia clarum, & in quo ſummam fiduciam habebat, legatum præfecit, demandata Othoni Truchesio cardinali Auguſtano annonæ, & rei pecuniariæ Franciſco Doardæ Hiſpano cura. ſummus ca- ⅭIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI strorum magiſter Io. Bapt. Caſtaldus magnæ ſolertiæ dux, qui ſub Ferdinan. Aualo Piſcariæ marchione diu meruerat, conſtituitur; cui additi comites Fr. Landrianus, & Cæſar Magius. belli conſiliarijs in ea expeditione præcipue vſus eſt Cæſar Franciſco Ateſtino Padulæ marchione, & Pyrrho Columna. dum copiæ Hiſpanorum per Vaſſemburgum vicum in Norico, vbi quædam alæ equitum Italorum hoſpitium habebant, incederent, ex rixa priuata magna ſeditio exorta eſt. nam cum Hiſpanus eques cum fabro ferrario de ſoleæ pretio altercaretur, a verbis contumelioſis res ad arma deuenit, Hiſpanuſque grauiter vulneratus eſt, Alfonſo fabri fratre, qui Ateſtino militabat, non ferente iniuriam. quod cum Vidus Bentiuolius, qui vicem Ateſtini ibi fungebatur, Io. Geuaræ, ſub quo Hiſpanus ille erat, renunciaſſet, & vt curaret, ne qui inde motus ſuboriretur, monuiſſet, omnia pacata ſpondente Geuara, quiſque in hoſpitium ſuum ſe contulit. verum Hiſpani, gens inferendis potius, quam ferendis iniurijs nata, ad CIↃ IↃ tela rapiunt, & non iam de fabro, ſed de Bentiuolio pœnas ſumpturi ad ipſius hoſpitium contendunt. ibi, vt in tumultu, Bentiuolius cum $\overline{XV}$ tantum armatis occurrit, & anguſtijs, quibus ad illum aditus erat, aliquanto tempore inſeſſis animoſe ſe defendit: verum abiectis ſariſſis, cum res ſcloppetis & ſaxis ageretur, Bentiuolio lapidis ictu terræ afflicto, qui aderant mortuum eum rati, & alioqui certamini impares, continuo omnes fuga dilapſi ſunt. quo

audito, Itali qui in vicinis locis ſtationes habebant, ſubito arma ſumunt, reſque proculdubio ad exitialem ſeditionem ſpectabat, niſi Ateſtinus ipſe ſuperueniſſet, qui ſuos fidei admonendo, partim minis, partim benignis verbis, poſtremo auctoritate ſua peruicit, vt ab armis diſcederent. nec propterea prorſus fuiſſe quieturos apparebat, niſi rumor, ſeu verus, ſeu pro tempore fictus, tunc increbuiſſet, Heſſum prope eſſe cum exercitu; vt non iam de iniuria, ſed de officio & ſalute publica quiſque cogitaret. itaomiſſa ſeditione in hoſteis itum. poſtremi omnium Hiſpani venere, quos Alfonſus Viues ducebat: quibus ad reficiendas vireis triduo conceſſo, Cæſar Lanzutho relicto Ratiſponam reuertitur, impoſitoq. vrbi CCCC peditum præſidio, & deductis tormentis, quæ in ea reliquerat, atq. alijs quæ ciuitatis erant, ad XXVII Neoſtatum verſus cum omnibus copijs proficiſcitur. in iis erant I Germanorum vexilla, quæ VI IↃ efficiebant, VIII CIↃ, Hiſpanorum XCIↃ Italorum, & III CIↃ equitum: ſicque ordinata acies erat, vt in duas phalanges diuiſis peditum Teutonicorum copijs, pars in dextro cornu, cui Cæſar equitatum omnem addiderat, collocata incederet; pars in ſiniſtro eſſet, quod Italicis & Hiſpanicis delectibus muniuerat: ex quibus CIↃ latera peditum Teutonicorum cingebant: alteri CIↃ equitatum, quem Albertus Brandeburgicus ducebat, tegebant: equites leuis armaturæ itidem in duas alas diuiſi præcedebant. contra aſtum Hiſpanicum Germanicam virtutem,

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI hoc eſt, vim apertam Heſſus oppoſuit, ſibique perſuaſit fore, vt ſi Ratiſponam omni præſidio deſtitutam, in qua aulici tantum quidam, & id genus homines imbelles Germanis inuiſi remanſerant, inopinato inuaderet, tranſeunte in ſuas partes populo, vrbe ſine negotio potiretur: quod ſi minus ſuccederet, ne inutile omnino conſilium euaderet, in animum induxerat, molatrinas Danubio impoſitas exurere, vaſtatoque agro Cæſarianis comeatum difficiliorem reddere. hæc ſecum Heſſus parum prudenter, qui Cæſarem prudentiſſimum principem, quæ ſibi in mentem venerant, non prouiſurum ſperauerat. miſſo igitur Horatio Brancadorio Firmano ad Columnam mandat Cæſar, vt ſi præſidiarij defendendæ ciuitati pares non ſint, ad propugnaculum, quod occidentem ſpectat, cum tormentis & munitionib. ſe contrahant, ibique tantiſper hoſtileis impetus ſuſtineant, dum ↃↃ Hiſpani ſeu Itali & Germani, quod proxima nocte fieret, auxilio ſummitterentur. Heſſus tardius cum veniſſet, XV a ciuitate milliaribus caſtra metatus de intromiſſo auxilio cognouit; cumque Cæſarem mox cum toto exercitu ſubſequi nuntiaretur, veritus, ne inter vrbis præſidiarios & Cæſarem medius interciperetur, omiſſa Ratiſpona Ingolſtadium verſus iter flexit. id oppidum Danubio ſupra Ratiſponam impoſitum Baioari ditionis a Petro Guſmano cum CC peditibus Hiſpanis & CC leuis armaturæ equitibus Italis tenebatur. eo cum Heſſus per ſalebroſa anguſta ac paludibus impedita loca

properaret, tanta celeritate vſus eſt, vt diſpoſitas a Cæſare inſidias anteuerterit. Cæſar igitur de Ingolſtadio ſollicitus, cum oppidanorum fidem ſuſpectam haberet, nec propterea ponte lapideo, qui vrbi adiacet, vti vellet, diſſimulato illo metu ſumma diligentia ponteis duos coniunctis nauigijs & tranſuerſis trabibus impoſitis extruxit, tanta latitudine, vt duorum carrorum ſimul tranſuehendorum capaces eſſent, quo oppidanos in officio contineret, & vtriuſque ripæ potens comeatu abundaret, exercitumq. omnem quo vellet, facilius traijceret. eo tranſmiſſo cum omnib. impedimentis minus $\overline{XXII}$ horarum ſpatio, & ſuis fiduciam fecit, & hoſtibus, qui eum certamen detrectare paſſim iactabant, terrorem iniecit: cumq. $\overline{X}$ ab vrbe milliarib. proceſſiſſet, ſubſtitit, reſcito hoſteis haut amplius $\overline{V}$ milliaribus abeſſe. tunc miſſi ad explorandum Lanoius, qui interim conualuerat, & Petrus Toletanus cum duabus equitum leuis armaturæ & ſcloppetariorum turmis, qui cum potentiore & locorum gnaro milite conſertis aliquot prœlijs, in quibus marchio Malaſpina equitum dux grauiter vulneratus eſt, vix periculo erepti ſunt. redintegrato demum certamine a Guil. Furſtembergio Heſſi, vt ſibi videbatur, ſuperioris iuſſu, additis ei Recrodo & Theodorico Marcello ducibus pæne eo res adducta eſt, vt prœlio decerneretur. ſed nocte dirempto certamine, ſatis commode, vt in tumultu, Cæſarianus peditatus cis paludem hoſpitium habuit, ita vt ad dextram vrbem a tergo habe- CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI ret, equitatus ad lævam iuxta Danubium silua vicina, in qua præsidio muniti accessus, tegeretur. nox muniendis castris & fossæ ducendæ impensa est; quo in opere milites quantumuis fessi fossoribus misti summa sedulitate incubuerunt: nec dubitabant Cæsariani, si ea nocte nondum munitis castris hostes impressionem fecissent, quin rem in summum discrimen adducturi fuissent. sed fatone an socordia fœderatorum nihil hostile ea nocte actum est. orta luce Cæsar Octauium cum C̄C̄ equitibus mittit, qui velitationibus hosteis lacesseret, interimque de castrorum situ cognosceret. fœderati ita dispositi erant, vt Saxo cum Schertelio sub colle, in quo tormenta collocata erant, ad dextram flumen haberet, quo lunati arcûs instar vndique ex vna parte circundabatur: Hessus trans paludes, quibus castellum imminebat, iuxta consideret: reliquæ copiæ trans collem recesserant. itaque nocte insequenti Cæsar CIↃ IↃ scloppetarios Hispanos eo ire iubet, qui impetu in Hedeci castra facto, multis ex hostibus occisis, ne suis quidem propter tenebras pepercerunt. postero die, & IIIĪ Kal. VIĪbr. qui soluendo stipendio Schertelianis militib. dictus erat, lustratus exercitus, & numerata pecunia; nihil prætetea actum. quod maximè commodum Cæsari accidit, cui & munire castra, & comeatum atque alia necessaria comportare in castra per otium licuit. nec Hessum error latuit, quem die sequenti vt emendaret, castra hostem versus promouet, ita vt IIĪ milliaria tantum

intereſſent. quo comperto Cæſar $\overline{CIↃ}$ ex Arzianis & Sandeanis militibus, ac totidem Italos partim pedites partim equites in hoſteis ire iubet: ij per auiam ſiluam iter habuerunt, & ſpeculatores hoſtium nec opinato aggreſſi, multos ex illis, qui ad primum ſtrepitum accurrerant, ferro ſternunt, in ijſque Vldricum Crafterium & Io. Rithium Virtembergicarum copiarum duces; quo facto, & vexillo vno capto, incolumes, amiſſis tantum $\overline{V}$ ex ſuis, ad Cæſarem reuerſi ſunt. inuitatus hoc exemplo Octauius gloriæ cupidus iuuenis die, quæ ſecuta eſt, cum Sabello & Vitellio præcipuis ducibus, $\overline{CIↃ\ IↃ}$ peditibus & $\overline{IↃC}$ equitib. eodem profectus, vt inſidias hoſti tenderet, in hoſtem inſidijs ſtruendis & ipſum intentum incidit. erant fœderati numero ſuperiores, nempe $\overline{IICIↃ}$ ſcloppetarij duce Vilelmo Tumſernio, & $\overline{IↃC}$ equites ſub Iacobo Hachio, Paullo Verrerio, Georgio Leſtio, & Io. Segernio. cum ſe Italicus peditatus certamini impar in viculum vicinum recepiſſet, vt ibi auxilia a Cæſare præſtolaretur, Cæſar, qui prœlij aleam ſubire nollet, monet obſeſſos, vt virtutis ſuæ memores qua poſſint ratione ſe periculo expediant. igitur viculo ab hoſtib. incenſo caſonibus amiſſis per medias flammas haut magno cum damno ad ſuos ſe receperunt. eo nihilominus ſucceſſu elati fœderati, ſummo mane cum omni exercitu vno a Cæſarianis caſtris milliari conſidunt, acie in formam lunulæ diſpoſita ad terrorem, vt maior appareret. dextrum CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ latus Erneſtus Philippi Brunſuici F. rege-
XLVI. bat cum IICIↃ equitum, quorum ſigniferi præcipui Frid. Tomombegius & H. Schombergius, læuum Io. Ponicauius & Volfangus Eiſelingenſis cum totidem equitibus: Recrodus cum pari numero eos ſequebatur. peditatus omnis in duas partes diuiſus, ducibus Theodorico Peſirdio & Theod. Marcello, latus vtrumque cingebat; cuius in media acie tormenta poſita erant. ita inſtructo exercitu ad maceriam, in qua Lud. Chiſſadius cum aliquot ſclopetarijs Hiſpanis præſidio erat, haut plus CIↃ a Cæſarianorum caſtrorum foſſa paſſibus, veniunt fœderati. Chiſſadius inde exactus Cæſarianis coniungitur. diſploſis aliquoties tormentis cum Cæſariani foſſa non egrederentur, Heſſus quaſi hoſtium caſtra obſeſſurus, tormenta quadripertito diſponit. Cæſar ipſe aciem ordinat, adhortatus ſuos, ne numero aut inſolito clamore terreantur: omnem vim quippe hoſtium in primo impetu conſiſtere, cui ſuſtinendo ſi pares ſint, & vincere poſſint; non enim illos pudere, ſi fortiter excipiantur, retro cedere, vix quidquam poſtea auſuros, cum ſemel repulſi fuerint: cum vero ſpe victoriæ, quam a numero potius, quam a virtute ſperent, exciderint, ex audacib. humileis effectos ſtatim diffluere, & ferociam animorum in abiectam degenerare mollitiem. his dictis pediti imperat, vt non niſi vicino hoſte ſcloppetos diſplodat, aut gladios ſtringat. interim reciſis arboribus aggerem erectum munit, & contra tormen-

torum ictus pluteos terra plenos exstruit: CIↃ IↃ
quæ omnia alacritate summa militum in XLVI
vices. operi succedentium administrata
sunt. carri & impedimenta in eum locum
reiecta sunt, vbi Aliprandus Madrucius sta-
tionem habebat, cui IIIĪ equitum turmæ
additæ sunt, quod ea castrorum pars contra
hostium impetus haut æque munita esset:
contracto intra munitiones exercitu, ita
Cæsar aciem ordinauerat, vt licet numero
inferior, loci opportunitate defensus, nisi
summo ac manifesto hostium discrimine
ad prœlium cogi non posset. Hessus, cui
satis actum illo die videbatur, quod hosteis
maceria depulsos intra castra compulisset,
quod reliquum erat, diei, displodendis ad
terrorem colubrinis insumpsit. verum im-
manifragore illo Cæsariani minime com-
moti sunt, quippe certaminib. & huiusmo-
di terriculamentis iampridem assueti. & Vi-
tellius ipse Italici peditatus præfectus vltro
aggere egressus ad primos vsq. hostium or-
dines cum Io. Bapt. Borgesio progreditur;
tanto virtutis documento, vt Saxo suspi-
rium imo pectore ducens in hæc verba
proruperit: Si tali milite exercitus Cæsaris
constet, tantum abesse, vt illis debellan-
dis Germania omnis, vt ne tota quidem
coniunctis viribus Europa sustinendis suf-
fectura sit. quod a Germanis intellectum
alte illis in pectus descendit, quasi Saxo
ignauiam suis exprobraret. itaque Cunra-
dus Crifterius, cum videret quosdam ex
hostibus extra vallum progressos, cum X̄
equitib. in eos inuectus multis acceptis vul-

CIↃ IↃ XLVI neribus & equo ſuffoſſo pedes in veſtigio ſtetit, & prouocatis ad duellum qui certare vellent ex hoſtibus, magnum indomiti animi & roboris ſpecimen dedit. cum octo continuas horas diſploſis tormentis nihil profectum videret Heſſus, iam aduentante nocte & feſſo milite ſe in caſtra recipit, ducto ante tormenta ſecundum flumen aggere. poſtero die educto caſtris exercitu, fœderati maiori quam antea vi, diſploſis tormentis caſtra hoſtium quatiunt, irrito conatu, quippe aggere caſtrorum præalto, ita vt offendi miles non poſſet, & milite iam confirmato: eoque die Lancini Peruſini eximia virtus enituit, qui vallo egreſſus cum VIII tantum equitibus cataphractis tanta alacritate in obuiam hoſtium phalangem inuaſit, vt eam multis occiſis loco cedere cogeret; quod animos Cæſarianis primo fecit; verum ipſo Lancino in eo certamine interfecto hoſtes progreſſi, eundem rurſus quem tenebant locum obtinuerunt: neque propterea æquum cenſuit Cæſar, marte decernere, quippe inferior viribus, & nouis auxilijs aucto hoſtium exercitu, CCC videlicet equitibus a Palatino ſummiſſis, & III CIↃ Heluetiorum ab Argentinenſibus & Conſtantienſibus conductis, cum XII maioribus tormentis. tantum muniendis caſtris, comeatu expediendo, & confirmandis militum animis intentus erat, præcipue Italorum & Hiſpanorum, quos prenſando & appellando adeo deuinxerat, vt ad extrema quæque ſeu ferenda ſiue audenda parati eſſent. ipſe ſuo exemplo ma-

xime animabat milites, quippe toto illo tempore ſub pellibus exacto, & adito ſæpius vitæ diſcrimine crebris tormentorum ictibus quaſſato ac tandem diſiecto tentorio. animos faciebat fœderatis ingens ac recens exercitus & alacritas ſuorum, atque cauſſæ ratio, quippe cum de libertate certaretur. itaque ne aut dilaberetur miles, aut fatigatione priſtinus ardor imminueretur, quamprimum ſibi prœlio decertandum exiſtimabant: ijs ſiquidem auxilijs bonam cauſſam deſtitutam debilitari, & cum vulgo homines ius potentia metiantur, fieri, vt tandem iniuſta videatur. Cæſarianis contra tempore & cunctatione creſcebant animi & vires, & propediem magnæ copiæ ex Belgio expectabantur. cum ergo nec tormentorum procella quaſſatis caſtris, nec leuibus illis concurſibus Cæſariani elici poſſent ad certamen, Heſſus retro ceſſit, Heſſi conſilium Saxone & Schertelio improbantibus, qui Cæſaris caſtra omni ope oppugnanda cenſebant; qua ex re non tantum periculi, quantum ex mora, qua ducum exiſtimationem lædi, & militum alacritatem frangi aiebant, damni reportaretur. hæc ita Cæſariani ſcriptores. nam Io. Sleidanus, cuius fidei & diligentiæ multum tribuo in explicandis fœderatorum conſilijs, culpam eius rei ab Heſſo remouet, quem conuocatis ad Saxonem belli conſiliarijs contra ſenſiſſe, &, ſi ſumma rerum, vt olim in bello Virtembergico, penes ſe eſſet, cum duabus legionibus caſtra hoſtium adoriturum, & foſſorum ope diſtur- CIↃ IↃ. XLVI

CIↃ IↃ XLVI batis munitionibus in ea impreſſionem facturum, dixiſſe ſcribit. vtcunque ſit, errorem hunc maxime nocuiſſe fœderatis conſtat, a quibus & Ratiſponæ, dein etiam Lanzuthi, ac poſtremo in caſtris ad Ingolſtadium Cæſarem opprimi potuiſſe, ab omnibus rei bellicæ peritis poſtea iudicatum eſt. velitationibus illis CC vtrinq., ſed præcipue ex fœderatis deſiderati, IↃ vulnerati ſunt. tormenta etiam III a Cæſarianis capta, ſed poſtquam ab illis corrupta ſunt, a Schertelianis mox recepta. miſſi fuerant Oldenburgius comes & Rifebergus cum XXXV vexillis & CIↃ equitibus, qui Buranum tranſitu Rheni prohiberent. Verum Buranus, cuius exercitus erat omnino XCIↃ peditum, quibus quædam Italorum & Hiſpanorum cohortes acceſſerant ex ijs, quæ contra Gallum Anglo militauerant, & IIII CIↃ equitum, ſupra & infra Moguntiacum haut dubio antiſtitis fauore commodatis nauigijs Rhenum tranſmiſerat. nec fœderati ductores id prohibere potuerant equitatu longe inferiores, præſertim concurrentibus Maximiliani regis Bohemiæ, Alberti & Ioannis Brandeburgicorum, ac Volfangi Melchingi Teutonicorum equitum magiſtri copijs, quæ ad Rhenum vſq. proceſſerant, vt Buranum traiecturum adiuuarent, quo comperto fœderati triduum eodem commorati tranſmiſſo Danubio prid. Non. VIIbr. ſecundis caſtris Neoburgum, atque inde Donauerdam petunt, vt medij inter Buranum & Cæſarem, quominus coniungi poſſent, impedirent. eo conſi-

lio Heſſus Vendingam comitis Oetingen- CIↃ IↃ
ſis oppidum venit. Cæſar qui præcipuam fi- XLVI
duciam in Burani exercitu, in primiſque in equitatu poneret, de eius ſalute ſollicitus, vt reſciuit iam copias prope Norimbergam eſſe, Cæſarem Magium deligit ex conſilio marchionis Meleniani, ſub quo Magius aliquando præfectus caſtrorum fuerat, qui cum gnaris itinerum hominib. quamprimum ad Buranum proficiſceretur, & de hoſtium conſilio eum certiorem faceret. ille tonſa more Germanico barba, & veſtitu mutato, cum tota nocte per auia iter habuiſſet, mane in caſtra Burani peruenit, introductuſque in tentorium adhuc dormientis per Barbanſonum, cuius præcipuæ ſecundum Buranum partes erant in exercitu, mandata Cæſaris aperit: veniſſe ſe cum peritis ac fidis viæ ducibus, qui eum non recta ad dextram, vbi hoſtes caſtra habeant, ſed paullum inflexo ad læuam itinere Ratiſponam deducant; vnde ſine periculo ad Cæſarem ſaluo exercitu & pecunia, ea erat CXXC CIↃ aureorum, contendere poſſit: quod vt tutius fiat, ſumme cauendum eſſe, ne exercitus in itinere interqueſcat. cum id qui fieri poſſet, ſe videre negaret Buranus, feſſo milite totque impedimentis & carris lente gradientibus, viam inueni (inquit Magius) o Burane, quæ nos periculo, quod ab hoſte, ſi conſiſtamus, certo imminet, & difficultatibus, quas dicis, ſimul expediat: ad dextram collocato equitatu, & pedite ac pecunia ad læuam, incedendum tibi eſt. cum autem ad eum locum deueneris, vbi

CIↃ IↃ XLVI consistere miles sperat, classicum iubebis canere, quasi instet hostis, acceleratoque gradu exercitum procedere. ita destinatum hospitium præteruectus miles, neque tam de viæ longitudine, quam de salute sollicitus sine periculo traducetur, hoc commento delusus miles duplo longiorem solito viam sine murmure emetitur, & incolumis in castra Cæsaris multa nocte peruenit. iusserat Cæsar crebros igneis in castris accendi, vnde fœderati Cæsarem castra mouisse conijcerent: eodemque tempore Hessus a Sulmonensi, Ioanne Baptista Sabello, Alfonso Atestino, & Baleono crebris incursionibus lacessitus, sero comperit Buranum sibi e manibus ereptum, tertioque post die cum exercitu Donauerdam reuersus est, cui mox se coniunxit Christophorus Oldenburgius & Fridericus Rifebergus cum duabus legionibus, & Hubertus Biclingus cum v̄peditum vexillis. Cæsar tam potenti exercitu firmatis viribus, quod ignauiæ antea ab hostibus tribuebatur, in laudem vertit. boni siquidem ducis esse, non nisi coniunctis viribus quidquam aggredi, & videre ne interea ad prœlio decernendum cogatur. cum de Neoburgo, quod est oppidum duobus infra Ingolstadium milliaribus, obsidendo in consilio ageretur, variarunt sententiæ, alijs propter comeatus commoditatem & lignorum atq. aquæ abundantiam, tum quod eo capto omnia ad Monacum vsque præcipuum Vindeliciæ oppidum Cæsariano exercitui libera essent, expeditionem vrgentibus, alijs propter peri-

culum, quod maximum impendebat, si exi- CIↃ IↃ
tu inceptum careret, ab ea dissuadentibus; XLVI
heic Cæsar, qui omnino aliquid audendum sibi proposuerat, fortunæ suæ confisus, ipse eo ire constituit, vt loci situm contemplaretur, antequam de obsidione decerneret. igitur eo ad Neoburgum cõtra Albani sententiam profecto comitantibus Francisco Atestino, P. Columna, & Castaldo, statim oppidani inopinato ipsius aduentu territi missis decurionib. de deditionis condicionibus paciscuntur: præsidiarij item de oppidanis veriti pariter ignominiosis condicionibus sese dedunt. missus Melenianus, qui Cæsaris nomine accepta fide deditis parceret: arx, quod Othonis Henrici familiæ Baioaricæ principis esset, qui nuper ad fœderatos defecerat, a militibus crudeliter direpta est: Alip. Madrucius cum IↃCCC præsidiarijs oppido imponitur. dedito Neoburgo, quod ad dextram Danubij ripam secundo flumine descendentib. iacet, cum fama esset, Cæsarem Augustam tendere, fœderati flumen transmiserant: sed mox comperto Marxæmum petijsse, priora in castra reuertuntur. Marxæmo Cæsar Donauerdam venit: sed cum ibi idoneum castris locum non reperiret, V Non. VIII br. Mohæmum petit. inde exploratum mittit P. Columnam, Castaldum, Alex. Vitellium, Iul. Vrsinum, Paullum Vitellium, Cæsarem Magium, & Scipionem Ianuarium cum IↃC Italis & Hispanis scloppetarijs: his attributi & IX delecti equites ex Thomæ Coccapani, Ioannis Nizetij, Hectoris Beneuenutij, & Natalis Cre-

CIↃ IↃ XLVI menſis, ij leuis armaturæ duces, turmis. inter hoſtium caſtra cœnobium erat loco munito a Saxone occupatum & præſidio firmatum; cum Cæſariani confuſis ordinibus per ſiluam, quæ interiacebat, incederent, in præſidiariorum inſidias præcipitarunt, vixque ſe fuga multis amiſſis receperunt. captus primo Columna, qui Coccapanum paullo ante periculo exemerat: ſed ſtatim Coccapani virtute vicem reddentis ex hoſtium manibus ereptus eſt. de eo cœnobio, quo veluti fræno Cæſarianorum impetus cohibebantur, expugnando actum eſt: ſed cum in re plus periculi quam vtilitatis eſſet, mutato conſilio Vendinga a tergo relicta Norlingam Sueuiæ oppidum itur. iuſſi a Cæſare per fecialeis oppidani ſe dedere & comeatum exercitui alendo ſuppeditare, ad deliberandum de deditione biduum poſcunt, de comeatu ſe excuſant, exhauſtis infœderati exercitûs alimoniam horreis. quo reſcito Smalcaldici firmata præſidio Donauerda, & relictis ibi impedimentis, eo ſibi quamprimum proficiſcendum eſſe duxere, quamuis hactenus de Cæſaris itinere incerti, donec per Lud. Oetingenſem certiores facti ſunt hoſteis Vernizam flumen, quod ad Donauerdam in Danubium influit, tranſiſſe. erat tunc admodum nubiloſus aer, quo factum eſt, vt in conſpectum hoſtilis exercitûs venerint, antequam de eius aduentu cognoſci potuiſſet. primam aciem Saxo, mediam Heſſus, poſtremam Georgius Malſpurgus & Rifebergus ducebant. Saxo progreſſus cum v̄ legionibus & aliquot equi-

tum turmis propius in hostem inuehitur. CIↃ. IↃ
discussa nebula cum primum agmen via XLVI
Norlingica procedere videret Cæsar, nec postremum adhuc cerneretur, quasi ad iustum prœlium omnem exercitum educit. ipse in dextro cornu Italo peditatu & equitatu collocato & adiunctis Madrucianis cohortibus consederat cum aulica nobilitate ac ducentis Belgis equitibus & Maximiliani regis, ac Io. Brandeburgici equitatu: in sinistro cornu Hispani stabant; in medio reliqui Germani, terga & latera IIICIↃ equitum cingentibus. ita media & postrema acies simul incedebant. leuibus aliquot prœlijs res ita acta est, vt Octauio cum Schertelianis permisto, non nisi iusto & omnium copiarum commisso certamine dirimi posse videretur. Saxonem medius sequebatur, sed magno interuallo, Hessus: in quem cum hostilis acies conuerteretur, deliberatum est, an subsequi Saxonem deberet: nam extremum agmen longius aberat, si vlterius progrederentur medij, manifesto irruentis hostis periculo expositum: itaque nuncij missi, qui hinc Saxonem reuocarent, hinc Malspurgum, vt gradum adderet, monerent. ipse Hessus immotus in his, quos occupauerat, collibus substitit. iam Buranus fluuium Egram, qui medius inter duos exercitus erat, quamuis transitu difficilem cum parte copiarum superauerat, Hessum inuasurus, cum Cæsar, qui non nisi loco iniquo conseri pugnam animaduerteret, Buranum reuocat, & ne vltra progrediatur, imperat. id admodum graüiter tulere Hi-

CIↃ IↃ XLVI ſpani, gloriam ſibi & bello finem eripi quiritantes; inprimiſque Buranus, qui indignabundus galeam capiti dereptam præ ira in terram abiecit. plerique etiam, qui retineri non potuerunt, contra imperium extremum agmen ſunt adſecuti, in ijſq. Thomas Lageuiuolus Epirota multos ex hoſtibus occidit, plures cepit. ita vtrinque iam appetente nocte in caſtra reditum. cum videret Cæſar Norlingam introductum auxilium, caſtra mouet, occaſionem opperiens, qua hoſtem æquiore loco nactus cum eo confligeret. poſtero die paullum progreſſus cum exercitu, cum vna haut longe adequitanteis hoſteis cerneret, conſiſtere ſuos iubet, dum illi pertranſirent; ſtatimque Albanus phalangem equitum immittit, quæ terga hoſtium cæderet. verum illi mox conuerſa fronte & diſploſa colubrina, vt præcedentibus ordinibus conſiſtendi ſignum daretur, ad certamen ſe comparant. quo facto Cæſariani & ipſi arma expediunt. vtrinque inter Io. Brandeburgici, Alfonſi Ateſtini, Ph. Lanoij, atque Erneſti Brunſuici, & Danielis Schemecloſi contrarias copias diu æquo marte dimicatum, neque tamen res ad iuſtum prœlium deuenit, dum quiſque occaſionem quærit, qua rebus omnibus ſuperior in alterum inuadat. in eo conflictu Albertus Brunſuicus Philippi F. cum a compotatione tumultuarie prodijſſet, in ore vulneratus paullo poſt deceſſit. ex Cæſarianis Andreas Foroliuienſis peditum dux deſideratus eſt. ita vtroque diſcedente exercitu Cæſar ad priora caſtra re-

dijt: fœderati rurſus ad colleis ſupra Norlingam ſe receperunt. Albanus, quo Heſſum animo promptum iritaret, per internuntios rogabat, quid ita montes & colleis inſideret? cur non in planum deſcenderet, & collatis ſignis decerneret? ad hæc Heſſus, ſe ſocioſque per dies v ante Ingolſtadium fuiſſe medijs in campis, & ipſum ad pugnam prouocaſſe præfatus, viciſſim Albanum rogabat, cur non tunc conflixerit? ac ne modo quidem ad Norlingam, vbi totum fere diem ſubſtiterat, ad prœlium ſe comparauerit? Cæſar igitur, qui ad certamen hoſteis prolectare non poſſet, & ipſos rebus omnibus, quoniam vtramque Danubij ripam tenebant, abundare ægre ferret, de Vlma expugnanda conſilium iniuit. ſed quod longius abeſſet, & multa oppida, quæ a fœderatis tenebantur, interiacerent, rem omiſit. his accedebat, quod Heſſus Sueuiæ metuens iam antea iuxta Rainum oppidum impoſitum Lico flumini, quod Auguſtam alluit, ædificauerat caſtellum, quo veluti Licum cum Danubio coniunxerat, vt tranſitum in Sueuiam hoſtibus intercluderet. has & alias ob cauſſas tutius viſum eſt, Donauerdam, quæ proxima Neoburgo nuper capto eſſet, aggredi. Puteanius peditum dux harum rerum admodum peritus mittitur, qui oppidi ſitum & aditus contemplaretur; ex ijs, quæ ab illo relata ſunt, cum rem ad exitum perduci feliciter poſſe, Cæſar iudicaret, Octauio negotium committit, qui cum Petiliano, Alex. Vitellio, ac comite Schaum-

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ bergio re communicata, accepta Italici &
XLVI Teutonici peditatus parte & aliquot equitum turmis suos cohortatus profunda nocte Donauerdæ appropinquat, & excensione in fossam facta muro succedit, scalisque ea parte appositis, quæ a domibus remotior est, qui iussi erant, armati insiliunt, vento tunc forte vehementiore, ita vt armorum strepitus a præsidiarijs non facile exaudiretur. ex ijs vno summum muri fastigium manu prensante, pinna delapsa est & scalam fregit: quo fragore nisi expergefacti custodes fuissent, Cæsariani improuisi in vrbem ascendebant. sed nec propterea re serius animaduersa, & iam cæsis vigilibus oppidum defendi potuit. nam maiore vrbis parte potito Octauio, præsidiarij de ea defendenda desperantes, monentibus oppidanis, vt saluti consulerent, auersa parte se periculo exemerunt. successus ille fecit animos Cæsari, ad cetera Danubij oppida in potestatem redigenda, atque in primis Vlmam; qua capta Danubij potens, & hostibus inde deturbatis minime dubitabat, quin Sueuia omnis ac Vindelicia facile subiugari posset. igitur III Eid. VIIbr. Donauerdam venit. consilium erat fœderatorum, castra Cæsaris adoriri, idque per indicium Cæsar resciuerat. sed capta Donauerda, cum de Cæsaris profectione serius cognouissent, nihil actum est. Donauerda Cæsar die sequenti Dillingam versus castra promouet. ea vrbs episcopi Augustani ditionis tunc a CCC præsidiarijs tenebatur; qui de aduentu Cæsaris certiores facti protinus ea relicta

Louingam

Louingam & ipſam ad Danubium ſitam, ſe conferunt. venienti Cæſari Dillinga deditur; cumq. de Louinga merito ſolliciti eſſent Smalcaldici, oppidanos, vt bono animo ſint, per nuntios hortantur, mox ipſis ſe auxilio affuturos. itaq. illi per fecialem dedere ſe iuſſi ſuperbe reſponderunt. dum deliberant fœderati, quia adhuc incertum erat, num Cæſar progreſſus eſſet, & periculum erat, ſi ipſi Louingam de nocte, ſicut conſtituerant, peterent, ne relictam a tergo Norlingam Cæſar nullo negotio occuparet, & ex ea occaſione mutato conſilio per vallem Remſiam in agrum Virtembergicum deſcenderet, diem vnum inutiliter contriuere. incerta & lenta adeo fœderatorum conſilia ipſis hactenus exitioſa cum amplius ferre non poſſet Schertelius, cui & alia ſubinde moleſta acciderant, Louingam profectus præſidium, quod in ea CIↃ CC peditum erat, Auguſtam, vnde ad bellum miſſus fuerat, ſecum abduxit. cum in itinere eſſet, eum Io. Bapt. Sabellus cum pontificio equitatu & CL ſcloppetarijs Hiſpanis adſecutus eſt. nihil territus Schertelius, vt erat vir ingentis animi, ſumpto editiore loco frontem obuertit, & repulſo ſumma virtute hoſte iter inſtitutum perſequitur: ſed cum Sabellum puderet numero ſuperiorem integro hoſte recedere, rurſus in Schertelianos impreſſionem facit; qui certamini impares caute in vicinam ſiluam ſe receperunt, amiſſis tribus tormentis & impedimentis, pluribus tamen illo in conflictu ex Sabellianis deſi-

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI

deratis. Sleidanus harum rerum gnarus auctor scripsit Schertelium nunquam postea in fœderatorum castra redijsse. sed Cæsariani scriptores diuersa prodidere. nam eum dicunt Augustam venisse explorandorum Cæsaris consiliorum gratia, vt siue ille Augustam, siue Vlmam peteret, vtriusuis tuendæ onus susciperet: cumque neutrumtentaturum Cæsarem animaduerteret, redire in castra constituisse, atq. cum IIII CIↃ peditum, & pecunia, ea erat I CIↃ aureorum, quæ Augusta & vicinæ sociæ vrbes in fœdus dependerant, se in viam dedisse: qua re per Cardinalem Augustanum comperta, Cæsarem mandatum dedisse Fr. Atestino, vt cum IIII peditum & II CIↃ equitum iter Schertelio intercluderet; illum vero per auia ab Atestino deflexisse, & incolumem cum pecunia in fœderatorum castra peruenisse; ceterum ea spe delusum Atestinum, ne omnino re infecta rediret, Frictenam in itinere oppidum, quod ab incolis sine præsidio tenebatur, deditione cepisse. Louinga præsidiarijs nudata, missis, qui superbum responsum excusarent, pariter deditionem fecit. Cæsar, collocato in eam IↃ C Germanorum præsidio & Gundelfinga, quæ ad Brentam fluuium sita est, statim dedita, Brentam transmittit, & prope Sonthæmum vicum ad Brentam castra ponit, inde Vlmam petiturus, III haut amplius milliaribus ab eo loco distantem. Smalcaldici vt præuerterent & præcipuam Sueuiæ vrbem præsidio firmarent, castra mouent, & Geengam,

quodeſt oppidum transBrentam,veniunt, CIↃ IↃ
medio inter duo caſtra flumine. ex tympa- XLVI
norum pulſu id quod erat coniectans Cæſar in collem vicinum cum Albano aſcenderat, vt tranſeuntem hoſtium exercitum propius comtemplaretur; vbi eum in ſummo diſcrimine fuiſſe, & qui cum eo erant, in cõfeſſo eſt. nam Saxo, qui illa die agmen ducebat, cum celeriter hoſte viſo ad collem contendiſſet, & Heſſo, vt ſe ſequeretur, ſignificaſſet, referente pedem hoſte, ſubſtitit Heſſum opperiens, ſicq. pulcerrima rei gerendæ occaſio e manibus erepta eſt: nam neq. vado tranſiri flumen poterat, & vnus modo pons ijs locis erat, per quem ſi Cæſar forte elaberetur, ceteros duces hoſtium arbitrio expoſitos relinquebat. viciſſim Cæſariani ſcribunt eo die potuiſſe Cæſarem pugnandi neceſſitatem inferre fœderatis. conſtat tamen tam inopinato hoſteis in Cæſaris conſpectum veniſſe, vt ad ordinandam aciem, explicandas copias, & tormenta deducenda ſatis temporis minime habuerit, præſertim cum Brenta intercederet, quæ niſi pontibus & magnis nauigijs tranſiri non poterat. itaque rerum peritiores ita ſentiunt, prudenter feciſſe Cæſarem, qui rerum ſummam dubiæ certaminis ſorti committere noluerit: quippe cum ipſius vires in dies augerentur, & potentia tempore conualeſceret; concordia item & obedientia ducum ac militum ſumma eſſet, vt qui ſummum vnum ducem & principem reſpicerent: contra hoſtium lenta & dubia con-

CIↃ IↃ XLVI

silia, ac discrepantes in ijs capiendis sententiæ, & vt inter pares minor ducum respectus. igitur recte prouidisse Cæsarem, fœderatorum vireis tempore aut discordia tandem dilapsuras, ideoq. sibi cunctandum esse, dum ex occasione, quæ se breui in manus datura esset, consilium caperet. Smalcaldici præterita pugnandi occasione ad Geengam castra muniunt, summisso Vlmensib. IIICIↃ & CCCC Heluetiorum auxilio. quæ vbi resciuit Cæsar, omisso de tentanda Vlma consilio, quod illud difficultatum & periculi plenum iudicaret, hoste a tergo instante, & inde Virtembergico agro, inde Danubio & Augustanis sibi infestis latera cingentibus, Sonthæmi substitit, & castra contra hosteis cis Brentam muniuit. ibi leuibus aliquot prœlijs certatur, quibus eo semel res adducta est, vt omnibus viribus sibi decernendum esse duces existimarent. nam cum insidiæ vtrinq. eodem tempore, hinc a Sulmonensi, Alfonso Atestino, & Baleono structæ essent in silua, inde a Recrodo & Bartholomæo Humbruccio cum CCC equitibus, Sulmonensis ad vallum vsque hostium progressus, vt eos ad pugnam eliceret, primum agmen sternit; mox concurrente maiore hostium numero, cum aliter periculo eximi non posset, educti vtrinque exercitus, remanente interea in castris Saxone, si forte in his turbis Cæsar illa adoriretur, ad propulsandos impetus ipse præsto esset. Fœderati, cum de summa actum iri sibi persuaderent, dimisso Sul-

monenſi ad ſuos redeunt; ſed proluſioni- CIↃ IↃ
bus leuis armaturæ crebras impreſſiones XLVI
facientis ac ſe recipientis, effectum eſt, vt totus fere dies nulla alia re geſta extraheretur. Cæſar ex eo ſpectaculo cum magnam diu voluptatem cepiſſet, canere receptui iubet. altera die nocturnas inſidias molitur, & Albertum Brandeburgicum ac Teutonici ordinis magiſtrum cum ſuo quemque equitatu, & Aliprandum Madrucium cum ſua legione duces deligit, qui ſuperindutis interulis lineis prima noctis vigilia ſummo ſilentio ad hoſtium caſtra proficiſcuntur. Albanus ſubſequebatur cum reliquis copijs: ſed re per exploratores fœderatis renuntiata, irritus fere fuit conatus. nam cum auctum excubitorum numerum, & omnem exercitum in armis eſſe cognouiſſent Cæſariani retroceſſere: auerſa tamen parte Lanoius cum leui armatura, & Barbanſonus cum Buranici equitatus aliquot turmis in laxiores cuſtodias impetum fecerunt, & cæſis pluribus ex hoſtibus captiſque, ſigno inſuper vno adempto, cum multa præda ad ſuos redierunt: vnde Barbanſonus & Lanoius a Cæſare laudati, & donis militaribus ornati ſunt. ſumma erat in caſtris Cæſaris pabuli & comeatûs inopia, & contagioſa lues, ob crebros ac continuos imbreis corrupto aëre, inter milites graſſabatur: ad hæc ſtipendium nulli perſoluebatur, nec recentes feſſis iam prioribus milites ſummittebantur, vti fiebat, in caſtris hoſtium, vbi a Virtembergico vicino nu-

CIↃ IↃ per XXX peditum vexilla venerant. qua-
XLVI propter vt tantis difficultatibus leuamentum afferretur, & reficiendi se militi tempus daretur, ad vetera castra rursus prope Louingam prid. Kal. IXbr. se contulit Cæsar, postquam ad Sonthæmum XLIIII dies commoratus esset. inde Cardinalis Farnesius, reuocante eum Pontifice, cum aliquot Italorum cohortibus, copia a Cæsare petita, Romam reuertitur. nihil ei verendum fuit de Alpium transitu, Erebergа nuper recepta. nam cum Castelaltus Tirolensis prouinciæ præfectus fœderatos bello implicatos transmisso Danubio longius abesse cerneret, quam vt præsidiarijs opem ferre possent, quos arcia se captæ imposuerant, coactis Oeniponte copijs improuisus aduolat, & collocatis in colle, qui Erebergæ a VII trione imminet, III maioribus tormentis, tanto terrore præsidiarios compleuit, vt noctu relicto ad pinnas muri vexillo ad fallendum hostem, per auias solitudines fuga dilapsi sint. dum ad Louingam castra haberet Cæsar excursionibus crebris vtrinq. dimicatum est, in ijsque male habiti a fœderatis Itali & Hispani, quibus non inferiores animis Germani, sed astu & arte impares, vincebant sæpius, aliquando etiam vincebantur. XXII dies nulla re memorabili gesta ibi consumpti. Smalcaldici ex discessione e castris ad Sonthæmum, & quod iam raro egrederentur vallo Cæsariani coniecturam fecerant, Cæsarem de dissoluendo exercitu cogitare, eaque spe sustulerant

animos, missisque ad ciuitates fœderatas litteris prospera omnia spondebant, modo pecunia suppeditaretur. nec fefellit eos omnino coniectura. nam ea de re coram Cæsare inter belli consiliarios actum est, Castaldo, cui assentiebantur Albanus & Melenianus, in hiberna dimittendum esse militem sentiente, & cedendum hiemis sæuitiæ, expectandumque, dum ver appetat, quo tempore refectus miles ad militiam alacrior redeat, & recens conscriptus succedat; tunc quod reliqui sit, facile confectum iri; si non prius, quod speretur, principes & vrbes resipiscant, & veniam Cæsaris genibus aduoluti deposcant. laudata Castaldi sententia Cæsar tamen contra censuit; nimirum sine mora successus vrgendos; eam quippe esse huiusmodi popularium fœderationum naturam, vt monstrosæ innumerorum membrorum compaginis instar, haut facile inter se cohæreant; eas nihil, nisi impetu, valere; tempore, si cuncteris, frangi; sed vbi dissilierint, si nemo prohibeat, facile rursus coire. itaque insequendum iam fractum hostem, ne resumptis viribus acrior insurgat, & cum eo noui hostes vireis & consilia iungant: alioqui præteritorum laborum fructum amitti. rationibus Cæsaris victi assensere omnes, & eo magis, quod sub id tempus de prosperis Mauritij & Boëmorum in Saxonia successibus allatum est; de quibus antequam dico, prius de ipso Mauritio quædam paullo altius repetita a nobis explicanda.

CIↃ IↃ XLVI

CIↃ IↃ XLVI sunt. Fridericus II VII vir, qui Placidi nomen meruit, moriens II filios reliquit, Ernestum VII virum, qui anno sal. CIↃ CCCC XXCVII, & Albertum, qui XIIII anno post obijt. Ernesto successit Fridericus III, qui cœlebs vixit, cui in VII viratu successit Ioannes frater, bonus & constans a suis cognominatus: huius filius fuit Ioan. Fridericus de quo heic agitur. Albertus alter Friderici II. F. Georgium & Henricum ex Zedena Georgij Boggiebracij Boëmiæ regis F. suscepit. Georgius, quo non vllus Lutheri sectatorum capitalior hostis, moriens sine liberis heredem testamento Henricum fratrem & eius liberos Mauritium & Augustum reliquit, ea lege, ne religionem mutent; ni pareant, Cæsari & Ferdinando Cæsaris fratri omnem ditionem suam attribuit, donec vel ille, vel filij, vel ex Saxonica familia proximus agnatus conditionem impleuerit. verum Henricus, qui Smalcaldico fœderi suscripsisset, cum primum de fratris morte cognouit, conditione reiecta hereditatem adit, & Dresenam ac in reliqua oppida profectus populum in fidem suam adigit, adiutus præcipue fauore Io. Friderici VII viri, continuoq, Lutherum Lipsiam euocat, vt ibi doceret, & ad populum conciones haberet. mortuo Henrico Mauritius & Augustus ex Catharina Magni Megalopolensium ducis F. nati sub tutela Io. Friderici fuerunt, quam ille summa fide & beniuolentia administrauit. ipse Mauritius Agnete Philippi Hessi F. in vxorem

ducta postea fœdere Smalcaldico com- CIↃ IↃ
prehendi voluit, & leges nouas de disci- XLVI
plinæ ecclesiasticæ emendatione ac scholarum per Misniam institutione promulgauit, Augustanæ confessioni prorsus consentientes. is dissimulandi mirus artifex, cum profundam ambitionem comitate vultus & rara humanitate tegeret, in Cæsaris familiaritatem propter morum similitudinem facile deuenerat: a quo Ratisponæ nuper sub exitum Maij in priuatum colloquium adhibitus, & prolixa beniuolentiæ significatione dimissus est, facta spe, vti creditur, VII viralis dignitatis ac reliquorum Io. Friderici bonorum, quæ proscripturus esset, & ipsi attributurus, si comes expeditionis esse vellet. inde vbi domum reuertit, subsequente mox Ferdinando rege, Pragam ad illum, vt de belligerandi ratione simul statuerent, profectus est. causas odij inter gentileis quidam adducunt: cum in aleæ lusu Mauritius omni pecunia amissa VII virum ad continuandum ludum deposito oppidulo improbius vrgeret, eo itidem amisso Mauritium a VII viro increpitum fuisse, admonitumq. vt in posterum in ludendo modum seruaret; illum vero reprehensionis acerbitatem grauius iusto tulisse, statimque agnato suo ex ea causa bellum intulisse, quod vix tandem Hessi soceri interuentu compositum sit. hæc & alia, quæ a Ioan. Sleidano commemorantur, siue conficta, sine talia sunt, vt honeste a Mauritio in medium proponi non debuerint, certe tot editis ab vtra-

CIↃ IↃ que parte in hoc diſſidio ſcriptis nuſquam
XLVI eorum facta mentio eſt. Mauritius ergo, cum videret citra impietatis & deteſtandæ ingratitudinis notam non poſſe contra agnatum & ſocerum arma ſumi, vt facti inuidiam amoliretur, edicto imperiali cogi voluit. itaque Cæſar ex compacto datis ad eum Ratiſpona litteris Kal. V.tilibus, quæ ipſi cum fratre Auguſto communes erant, miſſo etiam proſcriptionis, de quo ſuperius diximus, exemplo, mandat, vt quoniam perduellibus agnatione & neceſſitudine coniunctus ſit, ita vt in eorum bonis ius ſibi vindicare poſſit, vireis ſecum coniungat, ad occupandas illorum prouincias, & ipſe iuris ſui tuendi cauſſa quam primum illas occupet; alioqui fore, vt occupantis, quiſquis tandem ille ſit, omnia fiant: pœnam addit, quam, ni pareat, propter contemptum imperium eandem cum perduellibus ſubiturus ſit. hac ſe ratione Mauritius ſatis excuſatum exiſtimans, ſibellum Saxoni agnato inferret, ſuæ ditionis ordines, Chemnici primum, dein Fribergæ VIII Eid. VIIIbr. conuocat, & quid facto opus ſit conſultat. ibi cum de relligione abunde ſibi a Cæſare cautum affirmaret, cuius ſolius ratione populi pro Smalcaldico fœdere ſtabant, facile in eam ſententiam omneis pertraxit, vt æquum & iuſtum cenſerent, maioris periculi, quod Saxoniæ impendebat, vitandi cauſſa, vt Saxo & Heſſus paterentur ſuas prouincias a Mauritio occupari. igitur Mauritius litteras ad Saxonem Dre-

ſena v̄ Kal. īxbr. dat, quibus ſignificabat, CIↃ IↃ
ſe, vt Cæſari, cui extra relligionis cauſ- XLVI
ſam parere teneatur, ſatisfaceret, & ſuum ius tueretur, ex ordinum conſenſu viam iniuiſſe, qua vtriuſque commodo, ne ipſius bona in externas manus deueniant, optima ratione in præſentiarum conſultum ſit: neque interea recuſare, quando ita Cæſari ac Ferdinando cum ipſo conuenerit, quin, ſi quidem illi patiantur, vtriuſque ditionis ordines inter vtrunque de ſumma rei tractent. in eadem ferme verba Ioan. Vilelmo v̄ii̇ viri F. ſcribit, & vt litteras ad parentem ſcriptas perferendas curet, rogat. peruicit etiam, vt ordines ad Saxonem & Heſſum ſeparati in ſcriberent, & apud Heſſum inſtarent, vt tam ſalutare conſilium Saxoni inſinuaret. ad ea Heſſus poſtea reſpondit, datis ad nobilitatem & Mauritianos ordines litteris, atq. ad ipſum Mauritium præcipue, quibus inuidioſe exprobratis a Saxone & a ſe in eum collatis beneficijs, relligionis cauſſam agi demonſtrat, neque id Mauritium diſſimulare poſſe, qui fœdus cum Pontifice initum & nuper a Pontificijs miniſtris euulgatum non ignoret: neque enim alio tendere arma Cæſaris, quam vt Germanorum opes Germanicis opibus per ciuileis diſcordias ſubuertat, & pontificium iugum, quod tam generoſe excuſſerint, ipſorum ceruicibus victor imponat. non debere ergo moueri proſcriptione Cæſaris, aut bruto Pontificis fulmine; quippe cum vtrumq. telum in relli-

CIↃ IↃ XLVI gionem districtum sit, quam tuendam iurauerint, & quam nefanda proditione ipse si deserat, haut dubie vltorem habiturus sit illum, in quem peierauerit. tunc etiam fœderati XIII Kal. IXbr. ad maritimas ciuitates dant litteras, nempe Magdeburgicos, Brunsuicenseis, Bremenseis, Hamburgenseis, Goslarienseis, Hildesemios, Gotingenseis, Hanobrios, Emdenseis, Mindenseis: item ad Pomeranum, Luneburgicos, & Anhaltinum, quibus, quo in discrimine Saxonia, & ipse Io. Fridericus, cuius periculum ad omneis pertineat, versetur, indicant: iam in armis esse Ferdinandum, cui se Mauritius Cæsaris proscriptione, vti præ se fert, territus, quantumuis dissuadentibus socijs, coniunxerit: monitum quidem eum a se, vt ab armis abstineret, alioqui non defutura Saxoni auxilia: nunc cum non pareat, obuiam illius audaciæ ire decreuisse: ac sibi quidem antea e re publica visum fuisse, vt Saxo cum parte exercitûs in Saxoniam proficisceretur: sed cum haut longe cum totis copijs hostis consederit, spesque sit, propediem de summa certatum iri, consultius videri, vt Saxo in castris remaneat, nec diuidantur copiæ: hoc enim ab hoste captari aiebant, vt aut separatis viribus in eum omne robur effundi minime queat, aut ipsi pluribus locis dissiti facilius a coniuncto exercitu opprimantur: petere igitur, ne socij periculum negligant, subsidioq. copias Vitembergam & Vinariam quamprimum mittant, & quod reliquum pecuniæ ex fœdere

debent, id Io. Vilelmo Saxoni perſoluant. CIↃ IↃ
antea ad Boëmos fœderatione antiqua XLVI
& ſtudiorum conſenſione ſibi coniunctos
ſcripſerant, & ne ſe Ferdinandi crimina-
tionibus præoccupari ſinerent, mone-
bant: eodemque tempore ſub exitum V̄Ītī-
lis ſcriptum edunt, quo in Pontificem con-
tumelioſiſſimis verbis inuecti, incendij per
Germaniam excitati eum auctorem fa-
ciunt, ſibiq. compertum eſſe dicunt, ab illo
in Saxoniam veneficos immiſſos, qui pu-
teos & aquas ſtagnanteis corrumperent;
vt quibus ferrum pepercerat, eos veneno
abſumerent. id mox euulgatis litteris Sa-
xonis F. confirmauit, quibus continebā-
tur, nuper quendam Italum in Thuringia
prope Vinariam deprehenſum eſſe, qui
tormentis ſubiectus ſibi & alijs nonnullis
Romæ datam pecuniam Pontificis nomi-
ne fateretur, vt incendijs ac veneno per
Germaniam quantam poſſent maximam
perniciem darent. hac fama iritatis popu-
lorum animis, tamen omnia ſegniter ge-
rebantur. nam nec principes aut Vandali-
cæ ciuitates auxilia in tempore ſummiſe-
runt, nec Daniæ rex quamuis fœderatus
vllam opem Smalcaldicis tulit. interea
Ferdinandus a Boëmis & Sileſijs, licet re-
ſiſtentibus, militem impetrat, & ex Panno-
nia euocatis equitibus, (ij vulgo Huſſari
dicuntur, genus hominum immite & ra-
pax) in Saxoniam ducit, conductis copijs
præfectus erat Sebaſtianus Vintemullus:
is XIII Kal. IXbr. miſſis litteris ditionis VIJ-
viri populis bellum denunciat; cauſſæ

CIↃ IↃ XLVI obtendebantur, quod superioribus annis ipsorum princeps collegium Dobrilugum occupasset, & violato fœdere, quod cum domo Saxonica Boëmis intercedit, Cæsari nuper & Ferdinando amicitiam renunciasset: itaque quamuis minime opus fuerit denuntiatione, proscripto Saxone, ne quid tamen a se prætermissum iure dici possit, voluisse hoc pro muneris, quod sustineat, ratione significare. in Voëtlandiam proximam a Boëmis & Hussaris primum fit impetus. cæde, incendijs, libidine, prædationibus nullo discrimine sæuitum: qua ex occasione Boëmi, qui præter voluntatem in eo bello principi suo militabant, crudelitatem illorum detestati III Eid. IXbr. discedunt a signis, & domum reuertuntur. Pannonij, qui superfuerunt, quod a rusticis sibi metuerent, statim Mauritio se coniungunt. eius exercitus erat omnino VIII CIↃ peditum & IIII CIↃ equitum: cum eo in VII viri ditionem hostiliter ingressus, post prospera aliquot certamina, Altorfij primum, dein ad Zuiccauiam, vbi III CIↃ peditum & CCC equites auxiliarios fudit, Zuiccauiam ipsam, deinde Schenebergam, Aldeburgum, ac fere reliqua omnia VII viri oppida XV dierum spatio in fidem accepit, præter Vitembergam, Isenacum, Gotham munitissimas vrbes. cuius rei nuncius hinc a Sibylla vxore ad Saxonem maritum, inde a Mauritio ad Cæsarem perlatus, perturbatione & gaudio æque animum vtriusq. compleuit: ac Cæsar quidem, vt

publicam lætitiam teſtaretur, in caſtris CIↃ IↃ
omnia tormenta diſplodi iubet. ob id cum XLVI
ſummam inuidiam ſuſtineret Mauritius,
paſſimque virulentis libellis proſcinderetur, ſcripto publicato purgare ſe nequicquam conatus eſt: quippe cum relligionis cauſſam minime agi contenderet, cum tamen ex belli euentu longe aliam Cæſaris mentem fuiſſe manifeſto apparuerit: quando ille inter pacis condiciones hanc ſupplicibus impoſuit, vt contra quam Spirenſibus comitijs decretum fuerat, Tridentinæ ſynodo ſubſcriberent: & ſane id minime latuiſſe Mauritium pleriſq. merito perſuaſum eſt, hunc colorem ambitioni & callidæ alieni inuadendi cupiditati falſo prætexentem, quam ſumma perfidia in agnatos & neceſſarios exercuerit. hanc certe expeditionem magnum rebus Cæſaris hactenus dubijs momentum attuliſſe conſtat, vt ex eo ille certam triumphi de debellata Germania reportandi ſpem conceperit, & in conſilio, quod de hoſte inſequendo contra ceterorum ducum opinionem ceperat, magis confirmatus ſit. tamen, quod pluuioſo cælo & paludoſo ſolo offenderetur miles, mutata caſtra, & ſalubriore ac commodiore loco, quo comeatus facile ſubuehi poſſet, translata. at Saxonicarum rerum nuncio conſternatis fœderatorum animis, cum VII-vir quamprimum domum ſibi reuertendum exiſtimaret, Heſſus contra vireis minime ſeparandas eſſe cenſeret, placuit ad ciuitatum legatos referri, qui iam ſub

CIↃ IↃ exitum VIIIbr. Vlmæ conuenerant. ij ini-
XLVI tio cum de Mauritij deſcenſu in Saxoniam cognouiſſent, & Saxo inſtaret, vt ſibi liceret cum parte copiarum ad hoſtium impetus propulſandos iſtuc proficiſci, legati ſe eius rationem habituros reſponderunt: ceterum cenſuere conſultius eum facturum, ſi tunc in caſtris remaneret. verum vbi de Mauritij ſucceſſu ipſis conſtitit, mutata ſententia, vt commodius de re tota cum belli ducibus decernerent, in caſtra Geengam veniunt. propoſitis in medium belli difficultatibus & incommodis, cum nuſquam ſociorum auxilia apparerent, & ex fœderatis Pomeranus ac Luneburgici nihil omnino, alij per Saxoniam parum admodum in communem cauſſam conferrent, ex Gallia & Anglia nihil adferretur; interea ſenſim dilabente milite deminueretur exercitus; in eam ſententiam deuenere omnes, vt aut prœlio, ſi poſſent, decernendum, aut præſidijs in hiberna diſpoſitis diſcedendum, ac poſtremo pacem induciasve faciendas eſſe cenſerent. cum de pace agi placuiſſet, Adamum Trottum Ioachimi Brandeburgici & totius familiæ neceſſarium ad Ioannem Ioachimi fratrem mittunt, vt per eum Cæſaris voluntatem periclitarentur. ſed cum ille nulla ratione conueniri poſſe reſpondiſſet, niſi Io. Fridericus ſe & omnia ſua Cæſaris voluntati permitteret, nihil effectum eſt. tam duras autem pacis conditiones proponi iuſſerat Cæſar, quod de hoſtium ſtatu & eorum conſilijs atque rationibus per indi-

cia certo cognouisset. itaque qui simul omnes de Cæsare tota Germania expelien- CIↃ IↃ XLVI
do paullo ante consilia agitauerant, iam de salute sua singuli cogitare ceperunt; decerniturque, vt reliquas omneis copias Saxo secum abduceret, & VIII CIↃ peditum ac CIↃ equites in hibernis relinquerentur, quibus alendis Virtembergicus & Germaniæ superioris ciuitates sociæ sumptum facerent. ita tam numerosi & inter se tam male animati exercitus, cum castra castris diu vicina habuissent, nullo memorabili prœlio facto discesserunt; quod aut raro, aut nunquam fere accidisse repetita retro præteritorum seculorum memoria comperietur. igitur decreta in Galliam & Angliam, quo iam legatos miserant, altera legatione, ad VIIII Kalend. Xbr. castra mouent, summopere contradicente Schertelio, vt Cæsariani tradunt, & ciuitatum legatos obtestante; quamuis, vt supra iam dictum est, ex quo Louinga abducto secum præsidio Augustam redijt, nunquam in Smalcaldicorum castris eum fuisse scribat Sleidanus. equitatu in postrema acie relicto cum XXXX campestribus machinis, præmisso cetero exercitu ea die incessum est. iussus insequi Albanus ad conuallem hinc & inde a VII trione & meridie collibus cinctam, vbi primum hostem conspexit, in tria agmina omnem peditatum iuxta siluam occasum versus collocat, & ad dexteram equites in X quadratas acies distribuit. fœderati vicissim contractis ordinib. in tumulum ascendunt, vn-

CIↃ IↃ XLVI de diſploſis tormentis quaſi ſigno dato ad pugnam ſe comparant. Cæſar, qui multo majores hoſtium copias eſſe exiſtimabat, in caſtra ſubito reuertitur; relicto Albano cum equitatu & CIↃ peditibus Hiſpanis, qui hoſtem interea leuibus prœlijs diſtinerent, inde mox cum toto exercitu in eos inuaſurus. verum ea nocte fœderati vado tranſmiſſa Brenta ſe præſenti periculo exemerunt, primiſque caſtris prope Heidenemum in agro Virtembergico conſederunt. rei conficiendæ in manus datam occaſionem Cæſar ab indicibus deluſus ſibi ereptam ægerrime tulit, eodem, quem paullo ante Smalcadicis damnauerat, errore admiſſo. ſed aduerſa tempeſtate, & ad luem per exercitum graſſantem accedente itinerum continuis imbribus corruptorum difficultate, Sonthæmum retrocedere cogitur, innumeros ex ſuis ægros, multos etiam ex hoſtili exercitu ſemineces per viam relictos ſecum trahens. ad militem reficiendum ibi triduo conceſſo, quod fœderatos per Franconiam pabulo & comeatu abundantem prouinciam hiemare velle crederet, præuertendum ſtatuit, atque in itinere præmiſſis Bofingam CCC equitibus Belgis, oppidanos ad deditionem compulit. Norlingenſes, qui præſidio tenebantur, Cæſaris iram ſubuerebantur, nec minus de præſidiarijs ſolliciti erant: cumq. in hoc eſſent, commodum accidit, vt præſidiarij, qui & ipſi ſibi metuebant, non monitis ciuibus nocte dilaberentur, & ad Groppium munitiſſimum comitis Oetingenſis

caſtellum confugerent:eo metu liberati CIↃ IↃ
oppidani mane deditionem faciunt, XXXVI XLVI
CIↃ aureorum multati. Cæſar impoſito
Norlingæ Cardinali Auguſtano cum CIↃ
IↃ Teutonicis peditibus, Buranum Viſſem-
burgum mittit : ipſe Dingelſpulum cum
exercitu proficiſcitur. vtrinque miſſis lega-
tis oppida deduntur. relictis ad Dingelſpu-
li cuſtodiam duobus Teutonum vexillis,
Cæſar Roteburgum oppidum fœderatum
populo admodum frequens, quod eſt ad
Duberam, magna celeritate contendit.
proceſſere obuiam venienti ciues, & dedi-
tionem fecere. Saxo & Heſſus, veritine ſin-
gulis dedentib. ſe vrbibus, ipſi omni perfu-
gio nudarentur, heic copias partiuntur:
Heſſus ad dextram iter flectens maiora
tormenta Circenæ & Scorendorfij, locis
munitiſſimis apud Virtembergicum depo-
ſuit, atq. inde, vt cum Mauritio genero age-
ret, domum reuertitur. Saxo iam expedi-
tior, Recrodo ſecum abducto, quamuis
properaret, in itinere Gemundam Sue-
uiæ vrbem tormentis oppugnatam dedi-
tione capit, & exacta a Senatu pecunia, ac
viritim diuiſa, Francofurtum ad Mœnum
pridie Eid. Xbreis venit. ibi cum eſſet, ac-
ceptis a ciuibus IX CIↃ aureorum, quæ ex
fœdere debebantur, Moguntino VIIviro
XL CIↃ imperat, Fuldenſemq. opulentiſſi-
mum præſulem ac finitimos pontificios
grauibus ſummis multat. intetea Heſſus
per ſnos cum Mauritio egit, quoniam, vt
ipſe tuto intereſſe poſſet, ſatis cautum per
Mauritium non fuerat. ſed cum Mauritius

CIↃ IↃ XLVI sibi paciſci non licere, niſi de Cæſaris voluntate diceret, & Saxo, qui copias haberet inſtructas, quominus ei bellum inferret, nullam moram interponi vellet, re infecta diſceſſum eſt. nuſquam maior ſerenitas & aeris temperies poſt tam aſperam tempeſtatem x̄bri menſe conſpecta eſt: quod cum ſuperſtitioſe Cæſariani interpretarentur, quaſi manifeſto cœli fauore præter naturæ ordinem Cæſaris conſilijs aſpirante, Saxo cum exercitu Saxoniam frigidam admodum regionem ingreſſurus, in commodum ſuum vertit. Roteburgo Buranum cum Belgicis copijs dimittit Cæſar, & vt Francofurtum occupandi rationem ineat, ſi poſſit, imperat: ipſe præmiſſo Halam Sueuiæ ad Cocerum Albano, quæ mox deditionem fecit, eo ſtatim profectus eſt. iam Vlmenſes, quod diſſoluto fœderatorum exercitu demum ſe omni ope deſtitutos cernerent, legatos Roteburgum ad Cæſarem miſerant, qui nondum ad eum admiſſi Halam vſque ſequi iuſſi ſunt. Vlmenſium exemplo permotus Palatinus, eo & mox venit, & tentata per Granuellanum cancellarium via, cum ſe coram Cæſare ſtitiſſet, Non tam potentiæ tuæ magnitudine territus, (inquit) quam clementiæ fiducia fretus genibus tuis ſupplex aduoluor, vt quanto maxima mea eſt erga te offenſio, tanto maximam erga me tuam experiar beniuolentiam: & quanquam culpa mea habeat iuſtas & legitimas excuſationis cauſſas, ſatius duco, crimen fateri, quam committere, vt de clementia tua du-

bitare videar. cum enim videam te etiam CIↃ IↃ
erga nocentiſſimos ſingulari indulgentia XLVI
vti, malo ius meum mihi pereat, quam de clementiæ tuæ laude quidquam detrahatur. tu me ergo perduellem, tu fatentem, tu ſupplicem reum imprudentia lapſum in gratiam ſuſcipe, & a me viciſſim debiti & conſtantis obſequij fidem vllis fortunæ ictibus inconcuſſam accipe. ad hæc Cæſar truci primum, dein ſereniore vultu in hæc verba reſpondit. Vellem ab alio quouis potius, quam a te, principium clementiæ feciſſem. neque enim hos canos, in quos citra pudorem imprudentia non cadit, neque artiſſimum cognationis, quod tecum mihi eſt, vinculum, quod ſine impietate a te violari non potuit, hoc decebat, vt me armis peteres, vt me pro Imperij maieſtate pugnantem coniunctis cum Imperij hoſtibus iuratis, virib. & conſilijs bello perſequi velles. nam excuſationis cauſſæ, quas dicis, potius te onerant, quam culpa & crimine liberant. ſed quoniam ita caſus tulit, vt etiam ex proximis clementiæ gloriam reportare me oporteat, age, & vt ſperaſti me benignum dominum, me indulgentem cognatum, &, quod caput eſt, victoria in victos & ſupplices moderate vtentem experiare, tuique officij eſſe reputa, omni ope eniti, vt offenſionis grauitatem omni fide & obſequio in poſterum ſuperes. his dictis venerandam ſenis canitiem deoſculatus eum in pedes erigit, & bonis omnibus ac priſtinæ dignitati reſtituit. quod Vilelmum Baioarum agnatum,

CIↃ IↃ XLVI qui ſpe obtinendi VII viratus Cæſarianas parteis ſecutus credebatur, ægerrime tuliſſe ferunt. ſed Cæſar e re ſua & publica eſſe exiſtimauit, erga Palatinum potentiſſimum principem, de Imperio olim optime meritum ea benignitate vti, vt illum a fœderatorum ſocietate auulſum in ſuas parteis pertraheret, ratus fore, vt eius exemplo admonitæ ciuitates, aut defectione territæ, celerius ad officium redirent. Vlmenſes deinde introducti, & fœdus ac vim ſociorum cauſſati interuentu ipſius Palatini modo reconciliati veniam impetrauerunt, C aureorum millibus multati, & XII tormentis traditis, ac recepto intra vrbem X vexillorum præſidio. his confectis Cæſar Oetingam venit, & inde Neoſtatum ad Cocenum, ac poſtremo Alprunum ad Nicrum, quas regiones olim Charitini populi inſederunt; vnde Albanum cum populabundo milite in agrum Virtembergicum immiſit. Buranus interea in Heſſiam deſcendens, vbi Cattos quondam ſedeis habuiſſe conſtat, Darmeſtatum partim vi, animoſe defendentib. ſe oppidanis, quibus collecta ex agris turba ſe adiunxerat, partim deditione cepit: arce incenſa plebi promiſcuæ dux pepercit. inde Francofurtum præteruectus, quod de vrbe capienda deſperaret, aduerſa anni tempeſtate & milite male affecto, exercitûs partem Rhenum tranſmittit, & ad Moguntiacum conſiſtere iubet. illac properantem nec tale quid cogitantem miſſi Francofurto legati adeunt, qui ſe imperata facturos pollicentur. Pala-

tini, Vlmenſiumque exemplo illos & Vir- CIↃ IↃ
tembergici a ſocijs deſerti calamitate per- XLVI
motos conſtat vt deditionem facerent, cum timerent, ne ſi diutius expectarent, grauius multarentur; tum etiam quod intelligerent, Moguntinos & Vormatienſeis certatim apud Cæſarem inſtare, vt ius nundinarum, quibus opulentiam & magnitudinem ſuam vrbs illa debet, perduellib. ereptum ad ſe transferretur. itaq. Buranus ſine mora cum exercitu vrbem ingreditur, & populum in Cæſaris fidem ſacramento obſtringit, impoſito IIII CIↃ peditum & CCCC equitum præſidio: dein Burani rogatu miſſis Alprunum legatis a Cæſare in gratiam recipiuntur, depenſis XXC aureorum millibus. ferunt Buranum virum candido & aperto ingenio, cum a Senatu epulo exciperetur, quæſijſſe aciuibus, quid ita leuiter & ignaue nullo cogente ſeſe dediſſent, tam firmo & populoſo oppido tuti; cum Darmeſtatenſes, quorum vrbs Francofurti comparatione vicus eſſet, tam fortiter ſe defendiſſent? cumque illi pudore ſeu metu impediente nihil reſponderent, iocoſe addidiſſe, ſuaſurum ſe libenter Cæſari, vt ipſos Damerſtatum, Damerſtatenſeis autem Francofurtum in coloniam deduceret. & hæc quidem hoc anno in Germania geſta ſunt. Diuerſa parte Anglus, cum exhauſto ærario, & aduerſis aliquot prœlijs commiſſis in dies res ſuas labefactari doleret, iam belli perteſus, ad pacem antea fruſtra per Germaniæ principes tentatam inclinare cepit, in eaſque condi-

CIↃ IↃ XLVI ciones nobiſcum tranſegit, vt Bononiam & arces circa Bononiam extructas cum tormentis & munitionibus ceteroque apparatu bellico reſtitueret; Rex viciſſim $\overline{\text{XXC}}$ aureorum millia octo penſionibus Anglo dependeret. hæc per Annebaldum maris præfectum & Ioannem Dudleum, qui poſtea Nortumbriæ Dux appellatus eſt, Franciſci Bernardi oratoris Veneti interuentu acta, vterque rex poſtea rata habuit. tunc Franciſcus ad Guidonis rupem ad Sequanam hiemabat, niueſque prealtæ erant, ex eaque occaſione præcipui ex nobilitate iuuenes caſtellum conſtructum hinc Delfino duce, cum quo Aumalius & Santandreanus erant, oppugnabant; inde Franciſco-Borbonio Angiano propugnante militaris obſidionis imitatione tuebantur. eo in certamine occulta rixa inter duces ex æmulatione ſuborta ludum in luctum vertit. nam dum Angianus poſt ſolutum certamen, nihil cogitans, vt paullum reſpiraret, in area palatij ad parietem ſederet, arca ex ſuperioribus feneſtris, eorum, qui cum Delfino erant, iuſſu, vt creditum eſt, ſed inſcio Delfino, demittitur, qua ille ceruice eliſa oppreſſus eſt. hunc exitum maximæ ſpei iuuenis iam in illa ætate nobilis Cariniana victoria ſummo regni detrimento habuit; cuius eo lamentabilior mors fuit, quod de ea quæri ſecundum leges non potuit; peiore principis viri, quam priuati condicione. ita fortuna rebus noſtris illudens, non ſatis habuit per bella toties repetitis cladibus ſerio Gallos multaſſe,

taſſe, niſi etiam a bello ſecuros noua per CIↃ IↃ
ludum iactura affligeret. hunc certe caſum XLVI
Franciſcus ſecundum filiorum mortem ægerrime tulit; tamen vt Franciſci Delfini, ſic & Angiani diſſimulata, nec vindicata nece. interea de belli Germanici exitu anxius ſibi omni cura limites, a quibus inuaſionis metus erat, firmandos eſſe exiſtimauit. itaque Burgum in Sebuſianis profectus, inde Cabilonem & Seureum in Inſubrum pago oppidum ad Ararim venit, quod nuper muniendum imperauerat. deinde per Belnam & Diuionem iter habuit, atque ex Burgundia in Campaniam deſcendens per Lingones, vnde Annebaldum ad Coifium & Montinium oppida luſtranda miſerat, Caluimontium in agro Baſſiniaco venit, ac Ligniacum in Ambaris ipſe luſtrare voluit; Barrumq. primariam regionis vrbem adijt, vbi Chriſtiernam Fr. Lotaringi quadrienne relicto filio mortui viduam officioſe inuiſit. poſt Ionuillam venit, ac Vitriacum Francicum ad Matronam, quod Parthici Cremati ex aduerſo tertio a Francico lapide diſiuncti ſitus non ita arrideret, muniendum curauit. hinc reflexo itinere per Manehildis fanum, Villam francam ad Moſam, Muſonium, Sedanum, Mezeriam, Mauberti fontem, Corneti montem in Arduenna ſilua, poſtremo Folembræum prætorium venationibus opportunum appetente hieme Kal. IXbr. venit: vbi aliquandiu commoratus valetudine iam male affecta per Compendium ad Sangermanum exeunte anno ſe contulit.

CIↃ IↃ XLVII

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER TERTIVS.

INEVNTE CIↃ IↃ XLVII felicia belli iam in Germania inchoati auſpicia inteſtini motus in Italia, ceteroqui a bellis externis quieſcente exorti aliquantum perturbarunt nam coniuratio Io. Ludouici Fliſci Genuæ detecta, & eodem tempore tumultus Neapolitani fama Cæſarem fortunæ impetu ad victoriam iam paratam ſumma ſuorum alacritate properantem retardare, non tamen tanti conatus gloriam & fructum eripere potuerunt. ſed Neapolitana ſeditio prius cepta, obſtinata contumacis proregis peruicacia ſerius deſijt. coniuratio Genuenſis poſterius nata ſtatim improuiſa ducismorte oppreſſa eſt. origo illius hæc fuit. Octauianus Fulgoſius raro incorruptæ erga patriam caritatis exemplo cum arcem a Ludouico XII Genuæ impoſitam, quam firmandæ priuatæ potentiæ idoneam ſeruare poterat, demolitus eſſet, ſopitis diſſenſio-

nibus ſtatum Reip. ita ordinauerat, vt priuatas offenſas bono publico potius condonaſſe, quam de inimicis vltionem ſumpſiſſe videretur; dein capta a Cæſarianis vrbe, & tam egregio ciue expulſo, rurſus Adornij rerum potiti ſunt; cumque de concordia ineunda conſilia agitarentur, atque ærario exhauſto ad id alicuius magni principis opibus opus eſſet, fruſtra tentata Clementis VII voluntate, interea Galli rurſus Genuam receperunt: ſub quibus Theodoro Triuultio, qui nomine Franciſci res administrabat, minime contradicente, noua Reip. forma conſtituta eſt. paullo poſt cum Andreas Auria alieno maxime tempore regi ſtipendia renuntiaſſet, Genuaq. exacto Triuultio, ac recepta Saona a Gallis admodum magnis operibus munita, patriæ libertatem reſtituiſſet, ea publicæ adminiſtrationis ratio inſtituta eſt, quæ ſummi Imperij magiſtratu, a quo nobiles lege excludebantur, cum nobilibus communicato, populareis familias hinc deprimeret, hinc ſupra modum nobileis efferret: vt facile vetus odium inter nobileis & popularis nominis ciueis nondum ex animis omnino extirpatum ex eo ſenſim vireis ſumere potuerit. ita affectis popularium animis non defuturos in ea ciuitate motus apparebat, ſi dux rebus nouandis idoneus non defuiſſet. eum ſe præbuit Io. Lud. Fliſcus Lauiniæ comes clariſſima gente ortus & elato animo iuuenis, quod ægre ferret Andreæ Auriæ recentibus meritis Auriacam familiam, cui ſuam nullis partibus inferio- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII rem existimabat, in tantam magnitudinem euectam, vt merito popularibus & liberæ ciuitati grauis, sibi vero molestissima esset. & vt Andream tot adoreis mactum, tantisq. beneficijs, quæ ipse infitiari non poterat, de patria optime meritum, propter ætatem & ciuium gratiam, qua modestissimus senex minime omnium tota vita abusus est, patienter ferret, Ianetini Auriæ fastum & asperitatem ferre nullo modo poterat. is Thomæ Auriæ filius in re tenui educatus sericam textrinam quod apud illos minime ignobile est, exercuerat. sed cum Andreas Thomæ patruelis liberos non haberet, eum sibi vt sanguine & nomine proximum heredem destinauerat, nec solum bonorum, sed amplitudinis ac potentiæ quasi successorem iam tum constituerat, $\overline{XX}$ triremibus attributis. quæ res vt erga nobilium iuuentutem summum fauorem & auctoritatem Ianetino conciliabat, ita apud populareis maximam inuidiam excitabat. aliam viam ingressus Fliscus, comitate & humanitate, quam specie naturali & composito vultu præ se ferebat, populariũ gratiam demerebatur, primarios ex illis adolescenteis benigne appellando, & in eorum cœtus sese familiariter insinuando. cum sibi ijs artibus aliquam gratiam apud populareis comparasse videretur, beniuolentiam illam potentia & auctoritate firmare constituit: & quia in maritima ciuitate maiora naualium quam terrestrium copiarum momenta esse iudicabat, ijs sese inprimis muniendum censuit: commo-

dumque accidit, vt cum IIII triremeis Petro Aloiſio Placentinorum & Parmenſium duci vi ablatas Andreas Auria in portum Genuenſem ſubduxiſſet, acerrimæ ſimultates inter Pontificem & Auriam accenderentur, quæ inde originem habuerunt. Imperialis Auria Zagonis epiſcopus grande æs Andreæ propinqui fauore & beneficio partum in Neapolitanis poſſeſſionib. collocauerat, earumque heredem Andream decedens ea lege inſtituerat, vt propinquos tenuiſſimæ fortunæ homines ſuo patrocinio ſubleuaret. ex hac hereditate quo minus fructum ferre poſſet, a pontificijs miniſtris ad fiſcum omnia epiſcopi bona trahentibus impeditus eſt: itaq. iudicio Romæ conſtituto, eam partem, quam ex conſtanti iuriſconſultorum conſilio ad ſe pertinere contendebat, Cardinalis Farneſius, ſummiſſis qui publico nomine poſſiderent, ſibi vindicarat; quam tamen ſe remiſſurum oſtendebat, ſi eam ex Farneſiorum liberalitate Andreas accipere vellet. verum ille eam condicionem vt contumelioſam generoſe recuſauit, iniuriamq. a Farneſijs præter ius & æquum ſibi illatam adeo moleſte tulit, vt per Ianetinum triremeis pontificias captas Genuam deducendas mandauerit. eam occaſionem ad omneis caſus intentus iuuenis auide arripuit, & Pontificem Aurijs atque adeo Cæſarianis infenſum ſibi conciliauit; demumque cum de lite inter Pontificem & Andream tranſactum eſſet, emptis a Farneſijs haut magno pretio ijs triremibus, cum quibus CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII sub Pontifice mereret, ſuſpicionem rerum quas moliebatur facile diluit. nam alioqui tanto obſequio & aſſiduitate Andream colebat, vt nihil temere inclementius de eo exiſtimari poſſet. ipſe Andreas, licet a Vaſtio certior factus, quod inter Cæſaris Fulgoſij in Pado occiſi chartas repertus eſſet commentarius, quo ille de Genuenſium rebus differens regi pollicebatur Fliſcum ad res nouas pro ipſo Genuæ aggrediendas ſemper paratum fore, & antea a Gul. Bellaio Subalpinæ regionis præfecto per P. Lucam Fliſcum magnis pollicitationibus eum ſollicitatum ſciret, tamen nihil tale de Fliſci indole & candore ſuſpicatus, omnia quæ de ipſo afferebantur, vt falſa & incerta non ſolum apud ciuitatis proceres, ſed & ipſum Cæſarem eleuabat. erat in homine etſi prope adoleſcente ſummum diſſimulandi artificium, quod tota oris ſpecie lumen quoddam hilaritatis ac modeſtiæ præ ſe ferente mirum in modum iuuabatur. color eius quippe inprimis egregius, læti oculi, inceſſus ſedatus ac liberalis; quanquam equo præſigni ſæpius, vt ſe populo oſtentaret, ſublimis per vrbem vehebatur; idem vultus, & conſtans in multiplici actione varietatis ſimilitudo. hac ingenij agilitate odium ſuum, quod aduerſus Ianetinum iamdudum coquebat, cuiuſque ſuffuſa nota aliqua in ipſius ore antea apparebat, totum intra animi latebras abdiderat, & ſpecie quadam amoris inſignis illum adortus, quicquid in illius animo ſuberat opinionis incommodæ, id prorſus

deleuerat,& tum humaniſſime præſalutan- CIↃ IↃ
do,tum domi conueniẽdo ac conſilia com- XLVII
municando, interdum & ipſius liberos in ſinum acceptos coram parente deoſculando, in artiſſimam ſe eius familiaritatem inſinuauerat. inter hæc Fliſcus ab Auguſtino Triuultio Cardinali ſummo regiorum negotiorum in Italia procuratore ſollicitabatur,miſſo Genuam Nic. Foderato equite Sauonenſi Fliſci affine, qui adoleſcentis animum propoſitis honeſtis condicionibus periclitaretur, an Gallis in recuperatione Genuæ adeſſe vellet. quod cum temere ſe facturum promiſiſſet, atque cum eo reſponſo Foderatum dimiſiſſet, ſtatim pœnituit, admonente & increpante eum Ioan. Baptiſta Franco Verrina, quod conſilium de ſubijcienda Gallis Genua tenuis animi & abiecti eſſe diceret, cum ipſe patriæ dominatum ſibi comparare poſſet. itaque reuocato ex itinere Foderato Fliſcus literas, quas ad Triuultium dederat, ſibi reddi iuſſit, atq. aperte ſententiam mutaſſe præ ſe tulit. dein cum Verrina Raphaelem Saccum I. C. Sauonenſem, & Vincentium Calcaneum familiarem ſuum in interiorem ædium partem ſeduxit, & de integra Triuultij condicione denuo ad eos retulit. ibi variatum ſententijs, quod Calcaneus Verrinæ conſilium audax & plenum periculi ſibi videri aſſereret; Verrina contra generoſum,honeſtum ac neceſſarium,poſtremo etiam tutum eſſe affirmaret: quid enim generoſius, aiebat Verrina ad Fli-

CIↃ IↃ XLVII

ſcum conuerſus, quam malos ciueis, qui ſpecie libertatis occupata pervim potentia ad immoderatas cupiditates abuntur, de culmine deturbare, & eandem potentiam magnitudine animi & virtute arripere, qua moderatius & ſecundum patriæ leges in conſtituenda rep. victor vtaris? eo enim res deuenit, vt aut Genuæ tibi imperandum, aut turpiter ſeruiendum ſit; illud animi, hoc ignauiæ eſt; iam vtrum mauis, elige. vt hæc nihil te moueant, ſorte ſcilicet tua & priuata vita, in qua Sinibaldus parens vixit, contentum; at periculum & diſcrimen, in quo verſaris, excitare te ſaltem debet. Ianetinum vides quam auerſo in te animo ſit, ob triremeis illas a te nuper comparatas; quippe cum nauale imperium, quod ſibi ſpe & ambitione iampridem vni deſtinauit, tecum communicandum intelligat. at non ignoras, quam ægre homines vulgo in partem potentiæ vel proximos admittant, vt dubitare non debeas, quin Ianetinus ea in re, quæ parenteis cum filijs, filios cum parentibus committere ſolet, minime tibi parſurus ſit, nec commiſſurus, vt tam alte animo inſidens dolor ſemper in verborum inaneis contumelias, ac non aliquando tandem ſerio in tuam perniciem erumpat. iam enim vtrique veſtrum hæc a fortuna impoſita eſt neceſſitas, vt alterius ſalus alterius peſte ſit expedienda. quo in conſilio is mea ſententia ſapientior fuerit, qui anteuerterit, nullumq. eſſe locum moræ duxerit in eo conatu, qui vtrique neceſſarius, eum

euertat neceſſe eſt, qui dum cunctatur, alterius celeritate ſe opprimi ſinet. nec ſatis tibi erit æmulum, imo hoſtem oppreſſiſſe, tot ſuperſtitibus vindicibus, a quibus Ianetino ſublato, quam incolumi plus impendet diſcriminis; eodem facinore amplectendi ſunt Andreas ipſe, Adamus Centurio Ianetini ſocer, ac reliqui nobilium factionis principes. huic neceſſitati, quæ te vix deliberare ſinit, ſi pareas, tuta omnia cum imperio tibi ſpondere auſim; ſi cuncteris, certum exitium cum dedecore imminet. his addebat Verrina, vt conſilium omni ex parte tutum approbaret, Andream & Ianetinum, vt in nullo tali metu negligenter & ſolute agere: ſummam domi ſolitudinem eſſe, nullas cuſtodias excubare, nullam familiarium aut clientum turbam adeſſe; ipſos domi & in publico ſine vllis ſtipatoribus conſpici; triremeis denique vt in hieme cum ſolo ferme remigio, nullo præterea præſidio firmatas occupantium, quicunq. tandem ſint, audaciæ patere. peruicit Verrinæ ſententia apud iuuenem ſua ſponte ad omnia vaſta & præcipitia propenſum, qui alioqui magnis beneficijs deuinctum hominem in magno honore & beniuolentia habebat. is autem erat Verrina, qui ſermone efficax & manu promptus, tum ad expedienda negotia artificioſe audax, cum inexpiabili odio in nobileis flagraret, & æris alieni magnitudine oppreſſus priuatis vulneribus tegendis turbandarum rerum occaſiones quæreret, facile ambitioſum adoleſcentem CIↃ IↃ XLVII

familiæ ſplendore & maiorum gloria in-
flatum in illo feruore ætatis ad quoduis
facinus aggrediendum impellere potue-
rit. igitur omni Gallorum cogitatione re-
iecta, de conficiendi negotij ratione in-
ter ipſos agitur. placuit primo, vt in B.
Andreæ templo nouum rei diuinæ ſacrum
indiceretur, eoque Andreas ipſe & Iane-
tinus ac nobilium plerique inuitarentur:
atque ibi cædis & tumultus initium eſ-
ſet. ſed cum admoneretur Fliſcus, eo
fortaſſe Andream iam affecta ætate non
venturum, ſed aliquem ex familiaribus,
vti conſueſſet, cum ſolemni munere miſ-
ſurum, mutata fuit ſententia, quan-
tumuis reclamante Verrina, qui ſe ea-
dem hora ad Andream, ſi non veniret,
ſalutandi cauſa aditurum, & ipſum im-
paratum domi confoſſurum pollicebā-
tur. exuto ſemel amore patriæ caritatis
omnem vna humanitatem ac fidem exui,
ex eo tunc perſpectum eſt, quod reiecta
ea ſententia altera multo immanior pro-
poſita eſt: vt ſcilicet Fliſcus Andream &
Ianetinum præcipuoſque ex nobilitate,
quos ſuis conſilijs aduerſos ſciret, ad ce-
nam inuitatos inter ſacra menſæ trucida-
ret: quo facto per vrbem diſcurrens popu-
lum ad libertatem vocaret, prætorioq. de
improuiſo occupato, Verrina diadema ſi-
nu promptum Fliſci capiti imponeret, eo-
que duce Genuæ ſalutato populareis om-
neis atque ipſam plebem in ducis fidem
iureiurando adigeret. erat ad IV Non.
Ianuar. conſtitutus conuiuio dies, quo.

CIↃ IↃ XLVII

comitia ducis creandi cauſſa erant futura: CIↃ IↃ
quæ ciuibus in Curiam concluſis in mul- XLVII
tam noctem ſemper produci ſolent. verum Andreæ repentino chiragræ dolore laboranti febris ſuperueniens ſpem ipſius foris opprimendi coniuratis ademit, & ad alia conſilia impatientem moræ Fliſcum accendit; qui cum eodem tempore reſciuiſſet, Ianetino ante præſtitutum diem, ex qua occaſione incertum, Genua eſſe abeundum, veritus ne res, ſi diutius differretur, nimis exagitata patefieret, facinus maturat, eique patrando ſecundam Ianuarij noctem conſtituit. itaque ſpecie triremis armandæ & prædatum mittendæ, vt pro qua nullum a Pontifice ſtipendium acciperet, re cum ipſo Ianetino communicata, vt omnem ſuſpicionem amoueret, homines cogit, qui ipſi a P. Aloiſio Farneſio libenter ſummiſſi, & ex ſuæ ditionis oppidis lecti frequentes iam conuenerant. id clam Andrea factum, quod Fliſcus de ea re ſermonem cum Ianetino conferens metuere ſe diceret, ne ſi ille reſciret, propter pactas inter Cæſarem & Solimanum inducias, abſque dubio id impediret. nec contentus ijs militibus Fliſcus, etiam prætorianos, qui aut ſuæ ditioni ſubditi erant aut eius beneficio militiæ aſcripti, ſollicitauit. quod a Iocanto Corſo militum tribuno, cum veſpere præſidium recenſeret, animaduerſum, ſcrutatis militum contubernijs, & reperto eos ad Fliſcum comeaſſe, continuo ad ciuitatis gubernatores atque ad ipſum Auriam perlatum eſt.

CIↃ IↃ verum ille mox a Ianetino de Fliſci con-
KLVII ſilio, quod ab eo ſibi communicatum dicebat, certior factus, non ſolum quod erat minime ſuſpicatus eſt, ſed etiam ab ipſo Ianetino exoratus, quo minus milites, vti ferebatur, prædatum mitterentur, non impedijt. iamque nox aduenerat coniurationi deſtinata, quæ diem IIII Non. Ianuar. præceſſit, cum Fliſcus primis tenebris homines armatos, quos euocauerat, occulte in ædeis ſuas, quæ in cliuo ab alijs inſulæ inſtar omnino ſeparatæ erant, introducit. is peramœnus intra mœnia cliuus in ea vrbis parte, quæ ad ortum vergit, qui ſe longe lateq. explicans plurimis eſt domicilijs diſtinctus atque ornatus, hinc maris ſpatia, hinc Albani ſuburbana, tractumque illum, quem Biſamnius interfluit, pulcerrime proſpectat; Carimanum vocant. in eo domum late magnificeque ædificatam habitabat Fliſcus, quæ vrbi ample imminens quaſi dominatum petere videbatur. acceptis amicis, ianuam ſtrenuis ac quibus maxime fidebat ſatellitibus cuſtodiendam committit, ita vt ingredientibus omnibus pateret; exeuntibus, præter quam coniuratis, clauſa eſſet. vocatis a Verrina ad cenam ciuibus, quos opportunum putauit, & in interiora perductis, cum ad nouum totius domûs armis vbique perſtrepentis habitum obſtuperent, Fliſcus infit, Non debere eos apparatu, quem cernerent, terreri; vocatos non tam ad tempeſtiui conuiuij communionem, quam ad pulcerrimi facinoris ſocietatem, quo ſalus

dignitaſque reip. & communis omnium CIↃ IↃ
libertas ipſorum opera a Ianetini tyran- XLVII
nide, quam Cæſaris opibus fultus in dies
firmet & ſtabiliat, aſſeratur, quod ne ac-
cidat, ſe nefarij hominis conatibus præ-
uertere, atque ipſum ducem cum reliquis,
ſi qui occurrerint, nobilib. opprimere de-
creuiſſe, vt recuperatam ope Gallorum
remp. conſtituat, quos meliores & com-
modiores Cæſarianis amicos & patronos
ſemper hactenus experti ſint. ad eam rem
ſua diligentia parata & prouiſa omnia, vt
de euentu dubitari non poſſit, modo ipſi
ſtrenuam & fidelem rei dent operam, &
ſecum ſe populo oſtentent, atque per vias
diſcurrenti adſint: quod pro perſpecta
multis rebus virtute & conſtanti erga pa-
triam caritate facturos eos ſibi perſuadeat.
perorationi additæ minæ, iniuria in eos,
qui in conſilio, quod communi omnium
cauſſa ſuſceptum ſit, ducem tam egregij
facinoris deſeruiſſent, tanquam proditio-
nis reos vindicanda. pauidis ſilentium pro
aſſenſu fuit: alij vanitate collaudato con-
ſilio ſequi paratos ſe, quo duxiſſet, alta vo-
ce proclamant. duo omnino reperti ſunt
Bapt. Iuſtinianus, & Baua, qui factum apud
ſe deteſtantes, cum aliter euadere non poſ-
ſent, ignauiam fateri, quam ſe tanto ſce-
lere impiare maluerunt, qui ſubito cubi-
culo ſunt incluſi. ferculis aliquot epula-
rum allatis, cum ex ijs pauci ſtantes pro-
peranter ſumpſiſſent, Fliſcus, conuiuis re-
lictis, in gynæceum perrexit, vbi vxori,
quæ cum Paullo Panſa viro graui & eru-

CIↃ IↃ XLVII dito atq. antiqua neceſſitudine cum Fliſcorum familia coniuncto tempus, vt fit, ſermonibus terebat, & ipſi Panſæ, iam ante tantum armorum apparatum, quorſum pertineret, mirantibus, re adhuc integra, conſilium aperuit. quo audito prope animo conſternati obteſtari ceperunt, vt a tam fœdo & periculoſo incepto deſiſteret, inprimiſque vxor, quæ manantibus per ora lacrimis, quod triſte infauſti exitûs omen fuit, genibus viri aduoluta fruſtra feſtinantem retinere conata eſt. ille nihil vxoris lacrimas, nihil Panſæ graui oratione ipſum a ſcelere dehortantis preces moratus, facta ſpe vtrique feliceis ſucceſſûs, ac vxori præcipue, quam propediem principem Genuenſium ſalutatum iri ſpondebat, poſtremo hæc verba ſubiecit, Aut non me videbis amplius, aut craſtina die minora infra te videbis omnia. quibus dictis auguriorum relligionem, quæ multa & triſtia occurrerent, eludente Sacco, cum coniuratis multa nocte armatus domo exit; ita partito agmine, vt lectiſſimum militum robur præcederet; ipſe cum præcipua ciuium & amicorum manu ſubſequeretur. tum negotium dat Cornelio fratri, vt portam Arcûs occupet: quod cum ſucceſſiſſet, ipſe ad Cataneorum pontem peruenit, vbi triremis, quam armabat, ſtationem habebat. ea dum ad Darſenæ oſtium appellere iuſſa in fundo arenoſo hærens ægre commouetur, plus dimidium horæ eum remorata eſt. inde Octobono fratri imperat, vt cum Calcaneo portam B. Thomæ, ſiue

Fasciolanam, Thomæ Assareto Verzæ, vt CIↃ IↃ
Darsenæ itidem portam, per quam ad tri- XLVII
remium stationem itur, occuparent. Octobonus, corrupto ante pecunia vigile, depulsis aut interfectis custodibus, qui pauci excubabant, statione facile potitur. at Verzes, quod Ianetini minister erat, facile a custodibus admissus, cum citius signum edidisset, porta in os clausa excluditur. quod vbi Fliſco renunciatum est, ipse Scipioni Borgognino attributis militibus & ratione rei peragendæ demonstrata præcipit, vt quod astu Verzes non potuerat, ipse vi exequeretur. felicius succedente Scipioni negotio, Fliscus porta patefacta cum classicos remiges tumultu excitato catenas exuere sensisset, ad triremeis continuo accurrit, quod ijs instructis potiri cuperet, quippe in quibus omnem potentiæ spem collocasset. sed fatum reipub. ita tulit, vt mobili ponte, quam in triremeis traiecturus conscenderat, prolapso, ipse armis onustus vna cum tribus militibus pone sequentibus prolapsus submergeretur, re a nemine, vt in tenebris tunc animaduersa. fama tanti strepitûs ad subvrbanas Andreæ ædeis perlata Ianetinus ab vxore excitatus, quod rixam tantum inter naualeis artifices subortam crederet, eius sedandæ caussa nautico habitu cum puero facem præferente recta ad portam Fasciolanam contendit; vbi ab Octoboni præsidiarijs, cum quis esset quærenti militi dixisset, admissus & confossus est. soluti interea remiges vrbe tota vagari, & salutis

CIↃ IↃ XLVII expediendæ cauſſa omnia tumultu miſcere, coniurati alia parte paſſim diſcurrere. Andreas igitur cum videret iam Faſciolanam portam ab aduerſarijs occupatam eſſe, & merito vereretur, ne mox ædeis ſuas proximas oppugnarent, equo impoſitus ad Mozum oppidum, quod XV ab vrbe milliaribus abeſt, propere ſe contulit. gubernatores, inſtigante eos Gomeſio Suarezio Figueroa Cæſaris legato, & Cardinalis Auria, Chriſtophorus Pallauicinus, & Antonius Caluus cum armata manu ad portam vſque Faſciolanam proceſſerant; ſed cum inde ab Hieronymo Fliſci fratre depulſi pedem referre coacti fuiſſent, nec iam in armis ſpes vlla eſſet, Hectorem Fliſcum, Auguſtinum Lomellinum & Anſaldum Iuſtinianum ad Hier. mittunt, qui rogarent, quid Lauiniæ comes poſceret aut ſibi vellet, & monerent, vt vrbe cum ſuis excederet; ſic enim res facilius pacari poſſe. vix ij Verzæ & Mariliani crudeleis manus euaſere. Hieronymus vero, qui de fratris morte reſciuerat, & iam præſens Genuæ imperium ſpe deuorauerat, ad eorum ſocios conuerſus, gubernatoribus, renuntiare iubet, nullum alium præter ſe comitem extare, neque velle vrbe excedere, ſed prætorium omnino poſtulare. ex hoc reſponſo coniectura de Io. Ludouici Fliſci morte, quod eos hactenus latuerat, facta vt ciuibus animos addidit, ita coniuratis, qui in Hieronymo parum præſidij eſſe iudicabant, omnem ſpem rerum potiendarum ademit. ipſe Hieronymus

cum fruſtra prætorium occupare tentaſ- CIↃ IↃ
ſet, ciuium apparatu territus vrbe ſe proti- XLVII
nus per portam Arcûs eiecit. Verrina conſcenſa trireme cum Sacco ſe Maſſiliam recepit, abductis ſecum Manfredo Centurione, Sebaſtiano Lercario, & Vincentio Vaccario, in primo tumultu ad intetiorem portam captis, quos poſtmodo ad Vari oſtium demptis catenis incolumeis dimiſit. Octobonus ab Andreæ amicis ea, quam tenebat, porta deiectus, vrbe e veſtigio exceſſit. nuſquam in vlla coniuratione maior fides & alacritas ſociorum; vt dubio procul ſit, ſi dux inopinata morte abſumptus non fuiſſet, quin res ex eorum ſententia eſſet ſucceſſura. cauſſa fuit, quod coniuratio paucis initio communicata, interim rebus omnibus ſpecie triremis armandæ paratis, in ipſo rei peragendæ momento primum ſocijs detecta eſt, ne mora interiecta ſcilicet praui conſilij aut temerariæ pollicitationis eos pœnitere poſſet. quamquam ſi Fliſcus ſuperfuiſſet, iudicabant omnes, vix futurum, vt ille viribus, ſicut ipſi Verrina perſuaſerat, aut aliter, quam Gallorum ope ac nomine Genuæ imperium teneret, inde ora Liguriæ infeſta, quæ tot beneficijs & clientelis Andreæ deuincta erat; inde Inſubribus copijs, quæ ceruici imminebant, ad omneis motus intentis; potiuſque fuiſſe, vt iuxta Sacci & Calcanei conſilium Triuultij condiciones acciperet, quod minore cum infamia & periculo ſuo facere potuiſſet. expulſis vrbe coniuratis continuo Andreas

CIↃ IↃ reuocatur, missis publice ad eum Bene-
XLVII dicto Centurione & Dominico Auria: ac nocte, quæ alterum diem est consecuta, magno omnium consensu, qui in tanto ac tam recenti motu fuit admirabilis, Benedictus Gentilis placido ingenio præstantique vir prudentia dux reipub. creatur; nam huc vsque resp. ducem non habuerat, eique Nic. Francus Senatus princeps tempore interregni præfuerat. inde ad Cæsarem tunc Germanico bello implicatum Franciscus Grimaldus, qui de re tota eum edoceret, mittitur. Cæsar viciſſim e Germania Rodericum Mendozam mittit, qui nomine suo persolutis Andreæ pro morte Ianetini officijs, Genuenseis ad Montorij arcem, in quam se primum Hieronymus, dein Verrina ac Saccus ex Massilia receperant, expugnandam incitaret. interea Fliscanæ ditionis oppida, quæ in Mediolanensi prouincia erant, Ferdinandus Gonzaga, qui Vastio paullo ante mortuo in Insubrum præfectura succesſerat, nomine Cæsaris occupat. P. Aloisius Farnesius itidem Calistanum & Valtiranum in agro Placentino castella, vt se coniurationi minime participasse approbaret, ex amici infortunio commodum captans inuadit. exinde cum de coniuratorum, & eorum qui coniuratis opem tulissent, pœna quæreretur, decretum ex Andreæ sententia, vt qui coniurationis conuicti fuissent exilio capitali, reliqui leuiori pœnæ genere multarentur. corpus Fliſci vix tandem repertum armis detractis

In mare iussu Andreæ rursus proijcitur & ita dirum illud malum, quod longo labore conceptum ea nox in miserandum reip. exitium pepererat, puncto temporis præpotenti supremi numinis dextera in vndas effusum est. postremo frustra misso ad Hieronymum Pansa, vt honestis condicionibus Montorio excederet, mense Martio sequenti arx magna vi oppugnatur, tandemque desperatis rebus Hieronymus cum socijs arbitrio Genuensium se dedidit. magnæ inde contentiones ortæ, multis adhuc occulte Fliscanæ familiæ fauentibus, & Hieronymi adolescentis aliena audacia, nec suo consilio in tantum scelus prolapsi factum intempestiua misericordia defendentibus. tandem peruincente contraria sententia, post quæstionem habitam, sumptum de coniuratis vltimum supplicium; arx Montorium solo æquata, & ad perpetuam rei memoriam Fliscana Genuæ domus perantiqua & magnificis sumptibus extructa a fundamentis euersa est. iam periculum Andreæ ita cum rep. coniunctum existimabatur, vt nisi sublato illo hæc euerti non posset. quod & ex Iulij Ciboi coniuratione, quæ Fliscanam secuta est, apparuit. is Ricardæ Malaspinæ F. Massæ & Carrariæ ditionem, quam mater ab Alberico Malaspina parente acceptam legitime possidebat, a nostris, vt iactabatur, incitatus summa impietate occupauerat. sed F. Gonzaga cum exercitu adueniente, ipse Pisis, cum illac iter haberet, a Cosmo Medice, hortante

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

Cardinali Ciboo patruo iampridem Cæſarianis partibus addicto, tam diu coercitus eſt, dum res conficeretur. poſtremo receptis oppidis ac reſtitutis matri reconciliatur, ac Romam ad eam pergit. ibi hominem triſti vultu ac elato animo tum recenti iniuria inflammatum nacti Octobonus & Cornelius Fliſci Genua poſt fratrum fortunam exulantes, ac Scipio inprimis, qui eodem cum illo matris contubernio vtebatur, tentare ceperunt, an Genuam ad Gallorum partes trahere vellet: quod illi factu facile aiebant, ſi Andrea de medio ſublato vrbem commota plebe occuparet: Gallos enim in propinquo eſſe, a Mirandula ac Subalpina regione audito tumultu quamprimum auxilio aduolaturos. non abnuente Iulio, quamuis arcta cum Andrea adfinitate coniunctus eſſet, quippe qui Peretam Ianetini ſororem in matrimonio haberet, ipſum in Gallicorum miniſtrorum, qui tunc Romæ erant, familiaritatem inſinuant. rei conficiendæ gratia Fliſci & Iulius Venetias eunt; vnde illi Mirandulam profecti ſunt: hic vero accepta pecunia cum per Mediolanum Genuam ad milites contrahendos pergeret, Ferd. Gonzaga a matre de occultis filij cum Gallis & Fliſcis colloquijs certior factus, ipſum Pontremoli a Petro Durera præfecto comprehendendum curauit; qui mox in quæſtionem datus ſe cum Gallis & Fliſcis collocutum faſſus eſt, ſuæq. operæ ſpem dediſſe, ſed omnia ad Cæſaris commodum traducere in animo habuiſſe; inde

Mediolanum translatus acerbioribus ad- CIↃ IↃ
motis tormentis omnia, quo inter eos XLVII
conuenerant, ordine detexit: posteaque iussu Cæsaris securi percussus est, summa impietate adolescentis contraria matris impietate vindicata, quæ filium vel nocentem infami morti non dubitauit subijcere. tam crebræ coniurationes occasionem dederunt, quo saluti publicæ prospiceretur, atque Andreæ inprimis, cuius caput semper petebatur, vt de construenda Genuæ arce, validoque militum præsidio firmanda, consilia agitarentur. verum Andreas quam in asserenda prius libertate fortem, tam in defendenda, tunc se constantem exhibuit, cum diceret, patriæ salutem non munitione & præsidijs, sed ciuium consensu & concordia constare; suam vero ipsius affirmaret non tanti se facere, vt pro ea tuenda, quam curæ sibi esse Deus tam illustri nuper indicio ostendisset, reipub. ceruicibus iugum imponi pateretur: quamobrem omnis de ea re deliberatio penitus omissa est. Dum hæc in Insubribus & Genuæ agerentur, Neapolitani motus iamante excitati in magnum incendium exarserant. tunc regno a Cæsare præfectus erat Petrus Aluares Toletanus vir elato ac vehementi ingenio, & nimia seueritate nobilitati grauis; qui eam ob rem cum apud Cæsarem criminose accusatus esset, duo ex primoribus nobilitatis Ferdinandus Sanseuerinus Salerni regulus & Vastij marchio, adhibito etiam Andrea Auria, summa contentione egerant, cum

CIↃ IↃ XLVII Cæſar bello Tunetano confecto Neapoli hiemaret, vti Toletanus e prouincia reuocaretur: eum enim eſſe, qui bonis omnibus offenſus, venalia omnia haberet; quique diſſolutione & ignauia regnum florentiſſimum in pace euerſurus, in bello amiſſurus eſſet. ſed cum Cæſar contra inimicorum, vti rebatur, criminationes hominis, quem adeo extulerat, dignitatem ſibi tuendam exiſtimaret, ille in imperio confirmatus, omnem iram & potentiæ ſuæ vim iudicijs ſeueris faciendis & delictis acriter puniendis in nobileis effudit, vt nullo eos reſpectu comprehendi & in carcerem duci ſpectante plebe palam iuberet; quod vt ei ſummum nobilitatis odium, ita plebeiorum magnam beniuolentiam conciliabat, nobilium a ſe depulſas iniurias & vexationes Toletano vindice lætantium. ſi quidem per ſuperiorum proregum indulgentiam nobiles multa nimis licenter, multa ſolutius in tenuiores, liberis hominibus minime toleranda, cottidie audebãt; adeo vt ad animum reuocarent, ſi quando iure & legibus ſecum ageretur. ſed cum ciuilis imperij ſeueritate non ſatis coërceri nobilium arrogantiam putaret, viam excogitauit, qua ſine Cæſaris & ſua, vti ſibi perſuaſerat, inuidia, eos in ordinem cogeret. tunc temporis iam in Italia multos clam Lutheri doctrinam amplecti rumor erat, ſenſimque latius ſerpere malum, quam vt diutius ferri deberet. ei non aliter poſſe occurri dicebat, quam ſi ex laudabili eccleſiæ decreto lex in regno ſtabilire-

tur, quæ, quoniam ſeueriſſime in capita & fortunas hominum praue de relligione ritibuſque atque inſtitutis eccleſiæ ſentientium inquirit, Inquiſitionis nomen ſortita eſt. eius horror & odium ingens iam ab illo tempore, quo Ferdinandus eiectis ex Bætica Mauris Catholici titulum adeptus, vt relliquias Iudaicæ & Mahumetanæ peſtis in Hiſpania extingueret, illam ſæuiſſime in ſuis regnis per Dominicanos fratres exercuerat. augebat horrorem peruerſa & præpoſtera iudiciorum forma, quæ contra naturalem æquitatem, & omnem legitimum ordinem in iuriſdictione illa explicanda obſeruatur: tum etiam immanitas tormentorum, quibus plerumq. contra veritatem quicquid delegatis iudicibus libebat, a miſeris & innocentibus reis, vt ſe cruciatibus eximerent, per vim extorquebatur; quo fiebat, vt non tam pietatis tuendæ cauſſa eam inuentam dicerent, cui alia via ſatis ex antiqua eccleſiæ diſciplina proſpectum eſſet, quam vt euerſis iſta ratione etiam omnium fortunis, liberis capitibus periculum crearetur. itaque nec Ferdinandus, cum eo tempore Neapolim veniſſet, id impetrare potuit, & Inquiſitores illuc tunc miſſi, a Neapolitanis male accepti, ac poſtremo regno eiecti ſunt. miſſi nihilominus eo conſilio a Io. Paceco Cardinali Compoſtellano duo inquiſitores Dominicani, qui diplomate proregi oſtenſo, cum regium aſſenſum de more poſtularent, re per ciuitatem vulgata, tantus repente tumultus ex- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII citatus est, vt prorex diu suspenso animo, quid agendum sibi esset, deliberaret. verebatur enim prudens vir, sed imperij nimius, ne, si rem vrgeret, nobilitas ex ea occasione plebi reconciliaretur, & coniunctis viribus iniurias a se acceptas vlciscereturr: contra, si ipse tempori cederet, merito metuebat, ne nobilitas voti compos, proregem semel inferiorem experta, inde pristinos animos resumeret: itaque antequam potestate sua vteretur, per emissarios occulte animos Neapolitanorum tentare cepit. sed crebrescentibus sermonibus, cum omnes fere, etiam ij qui pietatis fama inter eos excellebant, vnanimi consensu inquisitionem execrarentur, tandem a iactatione populari res in publicum ciuitatis consilium deducta est. illud ex V̄viris constat, quorum v̄ ex nobilitate, singuli ex singulis curijs, in quas omnis distributa est nobilitas, leguntur; vnus ex plebe. ijs simul ius est de rebus publicis consulere; ac si qua maioris momenti deliberatio incidat, singuli ex nobilitate ad singulas curias, plebeius item ad plebem referre solet. omnibus rem repudiantibus, magistratus proregem adeunt, nec prius quieturam ciuitatem dicunt, quam si inquisitionis mentio penitus omittatur. ille hilari vultu acceptos cum ambiguis & perplexis responsis dimittit; postea in plebis concione P. Antonius Saponus ex primoribus a Dominico Tarracino, qui in V̄virali magistratu plebis loco sedebat, & proregis voluntati inseruire haut dubie crede-

credebatur, inductus multa in proregis gratiam disseruit, ac postremo plebem ingratitudinis & imprudentiæ insimulauit, quæ tot beneficiorum immemor, ac libertatis nuper proregis beneficio recuperatæ, eius se voluntati opponeret, & nescio cuius vani metûs prætextu nobilibus, a quorum acerbissimis iniurijs ipsam toties vindicasset, se coniungeret. contra Ioan. Suessanus surgens perstricta in communi regni caussa Saponi præuaricatione, contra inquisitionem grauissime dixit, & Neapolitanos, vt in sententia pro libertate defendenda manerent, libera admodum & generosa oratione hortatus est. quod prorex, qui aderat, adeo impatienter tulit, vt nudata voluntate, se in medio foro, cum liberet, inquisitionis tribunal erecturum statim alta voce interminatus sit. quo responso veluti classico vniuersa plebs excitata, habitis ante pluribus consilijs, tandem ad D. Augustini congregata conclamat, Neapolitanos in decreto de non accipienda inquisitione perstare: ac proinde iubere viros a se creatos (id tantum durissimis & extremis ciuitatis temporibus fieri solet) omnium consiliorum & studiorum societatem cum nobilitate inire. creati ex eo plebis decreto viri cum nobilitate ad D. Laurentij societatem sanxerunt: qua summa lætitia per ciuitatem publicata, cum res haut dubie ad seditionem spectaret, prorex tempori cedendum statuit, & mitigato interpretatione responso, coram magistratu inquisitionis mentionem, a qua

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII tantopere plebem abhorrere videbat, se omnino tollere testatus est. sed cum orationi magnis & lætis acclamationibus exceptæ res non responderet, & animaduerterent Neapolitani, proregem in eos, qui se liberius in ea causa gessissent, male animatum esse, singulosque eius iussu, cum vniuersi non possent, confictis criminibus carpi, iam renouato tumultu societas denuo integratur. optimum iungendæ & retinendæ vinculum se Cæsar Mormilius præbuit, vir ex nobilitate multitudini valde acceptus: cuius æmulatione Ioan. Franciscus Caraciolus elato animo iuuenis, cum a Mormilio plebis gratiam præoccupatam videret, se nobilitati ducem obtulit. interea Prorex per iurisdictionis præfectum in seditiosos inquirere: illi contra Proregem criminari, & studia populi in ipsum concitare. & ecce Archiepiscopi vicarius alieno maxime tempore edictum proponit, quo se diœcesim pro ratione muneris lustraturum, & in vitam ac mores sacerdotum inquisiturum pronunciauit. verbo inquirendi audito, maior animorum commotio, quam antea, facta est, discurrente per vrbem plebe, cumq. Thomas Anellus vir infimo loco, sed qui in causa vehementiorem se, quam pro condicione gesserat, in ius vocatus se iudicio stitisset, in custodia retinetur, concursuque populi facto, prorex, vt seditionem sedaret, quantum potuit tergiuersatus, ad extremum eum dimittere coactus est. pro Mormilio dein itidem a præfecto retento

tantus populi concurſus fuit, quantum CIↃ Iə
nuſquam pro vnius ciuis ſalute factum ho- XLVII.
mines meminerant. hoc caſu admonitus
prorex per Tarracinum; plebis beniuo-
lentiam ſibi recuperandam eſſe duxit, vo-
catiſque XXIX regionum capitibus, beni-
gne appellando, & ſingulos prenſando,
fidem de inquiſitionis mentione nunquam
deinceps repetenda denuo per chirogra-
phum obſtrinxit. ignibus per treis dies &
facibus accenſis a populo lætitia celebrata
eſt, miſſique continuo ad Cæſarem Salerni
regulus & Placidus Sangrius, ægre id fe-
rente prorege Salernitani infeſtiſſimo ho-
ſte. interea, ne ſine motu eſſet ciuitas, aut
vlla ætas ſeditionis expers, etiam ad pue-
ros tantæ iniuriæ pertinente ſenſu, pube-
res duo Tarracinum & quoſdam alios pro-
regis ſtudioſos, qui quaſi patriæ libertatis
proditores vulgi ſermonibus proſcinde-
bantur in publico conſpicati, primo con-
uitijs, poſtremo lapidibus inceſſunt; dein
creſcente numero ad IIII CIↃ vſque puero-
rum, eo res deducta eſt, vt fruſtra annitente
iuriſdictionis præfecto, illi circumſeſſi,
nec niſi Mormilij opera puerilem ardo-
rem lenitate verborum mitigantis e diſ-
crimine erepti ſint: confeſtimque pueri in
Tarracini ædeis impetu facto, quod clauſæ
eſſent, odium, quod in homines non po-
terant, nimbo lapidum effuſo in ianuam &
feneſtras euomuerunt. id maxime pupugit
proregis animum, qui non iam diſſimula-
tione tegendum dolorem ratus, cum ſe
vel pueris deſpectum eſſe cerneret, inſigni

CIↃ IↃ XLVII ſeueritatis exemplo inſanienteis homines ad ſanitatem & officium reuocandos exiſtimauit: & treis e nobilitate adoleſcenteis a iuriſdictionis præfecto comprehenſos, quod infimæ ſortis hominem, qui ob æs alienum in carcerem ducebatur, ceterum inquiſitionis cauſſam mentiebatur, e lictorum manibus eripuiſſent, ex publicis ædibus in arcem clam noctu traductos ignorantibus propinquis mane productos ab Æthiope domeſtico ſtrangulari iuſſit. ea res, quæ alias fortaſſe terrorem, animis tunc irritatis furorem & rabiem immiſit. nam mox tabernis clauſis ad arma conclamatum; ipſe prorex, vt iniuriæ contemptum adderet, per vrbem equitare, & præter Neapolitanorum oculos ſtipatores circunducere ſtatuit. cuius ſuperbi conſilij ſtatim illum pœnituit, exorta plebis indignatione, quæ ſecuta incredibili animorum mutatione, parum abfuit, vt ab eo, quem præſentis numinis inſtar paullo ante coluerat, manus abſtineret. poſtero die, is fuit VIII Kal. Iun. palam ſeditio excitata eſt. nam ſocietas renouata, & ſtationibus per vias diſpoſitis ciuitas ſequenti nocte in armis fuit. monitus tamen a ciuibus Hieron. Fonſeca iuriſdictionis præfectus, vt ædeis publicas aperiret, ac ius de more diceret, libertate ſalua, ceteroqui ciuitatem Cæſari obſequentiſſimam eſſe; ſed maior quam antecedenti die tumultus ac cædes fuit, diſploſis ex arce tormentis; tandem interuentu P. Antonij Sanſeuerini Biſſiniani, & Fabij Arcellæ Biſſinianorum au-

tiſtitis, cum prorege conuentum eſt, ne CIↃ IↃ
ſeditio cuiquam fraudi eſſet, neve ipſe eius XLVII
cauſſa in quenquam animaduerteret, aut quicquam omnino faceret, donec legati ciuitatis, & P. Conſaluus arcis præfectus, quem ipſe cum mandatis in Germaniam miſſurus eſſet, ad Cæſarem acceſſiſſent, Cæſariſque, quibus parendum eſſet, imperata afferrent. ſedato pro tempore tumultu, omnia tamen citra ſanguinem hoſtiliter agebantur. nam & inde cuncta tanquam ad bellum a prorege comparabantur; inde libellis ſuppreſſo nomine emiſſis Hiſpanorum dominatu in inuidiam vocato Galli quodammodo accerſi videbantur. vnde occaſionem arripuit prorex, vt præteritorum ſilentio facto, quæ ſibi iure imputari poſſe intelligebat, epiſtola ad magiſtratum ſcripta ea de re tanquam de perduellionis crimine expoſtularet: commodumq. accidit, vt ſub id tempus, cum reliquæ regni vrbes nequicquam a prorege tentatæ a Neapoli, quæ caput regni eſſet, conſilia ſeparare nollent; Cæſarianæ triremes ab Andrea Auria Genua miſſæ ductore Marco Centurione Adami F., qui Ianetino mortuo, dum Ioan. Andreas Ianetini F. adoleſceret, earum regendarum curam ſuſceperat, appellerent, expoſitoque non exiguo Hiſpanorum numero animos proregi adderent. itaque repetitæ cædes, & conſcriptis ad vrbis defenſionem III CIↃ militum ab XI Kal. VITil. ad III eiuſdem menſis in ea pugnatum eſt, accedente ad alia incommoda ingenti exulum turba,

CIↃ IↃ qui vndique ſpecie defenſionis in vrbem
XLVII confluxerant, a quibus ciues non minus, quam ab Hiſpanis ipſis, ſibi metuebant. Hoc rerum ſtatu cum inde domus diriperentur, inde cadauera interfectorum cottidie efferrentur, multique, vt ſe tam triſti ſpectaculo ſubducerent, fuga ex vrbe dilaberentur, Conſaluus a prorege miſſus legatos anteuertit, & prior ad Cæſarem acceſſit, deq. Toletani fide multa præfatus, dilutis fæuitiæ & auaritiæ, quæ obijciebatur, criminibus, cum auctoritatem, dignitatem & nomen Cæſaris in eius cauſſa & fortuna verti longa oratione demonſtraſſet, ita Cæſaris aureis præoccupauit, vt ad legatos, qui Norimbergæ primum Cæſarem conuenerunt, omnino clauſæ eſſent, vixque impetrare potuerint, vt quando Cæſari non vacaret, ab Ant. Granuellano Atrebatum antiſtite & Figueroa ad id delegatis audirentur. iam enim de re tota decreuerat Cæſar. decreti ſumma erat, vt Neapolitani ſtatim ab armis diſcederent, ac ſine cunctatione obedientiam, quam proregi deberent, præſtarent: porro quid ſuæ voluntatis eſſet, poſtea ex ipſo prorege diſcerent: Salernitanus a latere Cæſaris non diſcederet: (cum Cæſar a Toletano admonitus, quod multæ auctoritatis in regno eſſet, eo conſilio retinuerat, vt ſeditioni, ſi forte exoriretur, dux deeſſet:) Sangrius vna cum Conſaluo Neapolim quamprimum iter caperet. cum Sangrius ſe, niſi facultate Cæſaris alloquendi facta, omnino diſceſſurum negaret, tandem ad

colloquium admissus: sed interfante Cæ- CIↃ IↃ
sare orationem, quam meditatus fuerat, XLVII
scripto comprehensam Cæsarianis mini-
stris iussus est tradere. Sangrio Neapolim
reuerso, & in æde D. Laurentij, vbi ma-
gistratus conuenerat, recitato Cæsaris de-
creto, immane quantum animi omnium
commoti & consternati sunt, alijs a nobi-
litate, cuius impulsu arma sumpsissent, se
desertos & proditos clamitantibus; alijs
nimiam Cæsaris seueritatem, qui tantum
ministris suis tribueret, accusantibus. iam-
que procul dubio rursus ad arma contra
nobileis ibatur, nisi Caraciolus, cuius apud
populum magna gratia & auctoritas erat,
periculo suo ardorem ciuium discussis-
set. is enim cum armatorum globo tem-
plo prosiliens, oratione ad populum ha-
bita, & proposita lupi & ouium Æsopica
fabula, qua Demosthenes olim populum
Athenienſem ad exitium ruentem conti-
nuerat, cum nihilomin[illegible]obilitatem pe-
tenteis, vt suo sanguin[illegible] satiarent, ro-
gasset, seq. feriendum [illegible]agna constantia
præbuisset, furorem repressit; moxq. Ca-
racioli exemplo positis armis & obedien-
tia Cæsari reddita, quieti ciues quisq. in
tecta se recepere. postero die armis, vti
iussi erant, in proregis manus consignatis
obliuio præteritorum & venia a Cæsare
omnib. concessa publicatur. gratiæ exi-
muntur C; qui deinde ad XIV redacti sunt,
iique aliquot post annis omnes bonis re-
stituti, præter Caraciolum, Mormilium, &
Suessanum: multa etiam ciuitati C aureo-

CIↃ IↃ XLVII rum CIↃ irrogata, mox a Cæsare remissa est. is tunc temporis in Germania victor, ne qui legem victis dare solitus esset, a suis accipere videretur, quamuis multa vere a Neapolitanis in Toletanum dicerentur, cum tamen existimaret, quantum de suorum præfectorum, secus quam oportebat, in magistratu se gerentium dignitate a populis imminueretur, tantum de auctoritate sua detrahi, proregis causſam pro tempore summa constantia protexit. Sub initium huius anni V Kal. Henricus Angliæ rex fato concessit. princeps omnibus naturæ donis cumulatissimus, & in quo, si in voluptates solutior non fuisset, nihil merito desiderare posses. nam post diuortium, nisi quod pontificiam auctoritatem execratus, se caput ecclesiæ constituit, nihil in relligione mutauit, sicut iam diximus, & episcopos fere bonos & doctos totis illis XIIII annis, quib. se ab R. E. separauit, in regno ordinavit; doctorum & litteratorum fautor e[illegible]s. ingraueſcente demum ætate multi ſuere abdomine adeo grauis & iners euaſerat, ſanguine in pinguedinem verſo, vt vix per oſtia ingredi, ac neque ſcalas poſſet conſcendere; ſed in cathedra poſitus machinis in ſuperiora ædium ſubueheretur. tandem ex inflammatione virulenti in crure herpetis vehementi febre correptus, cum LVII ætatis annum ageret, & XXXVII annos, IX menſeis, VI dies regnaſſet, e vita demigrauit. moriens teſtamento regni heredem Eduardum nouennem puerum ex Semera ſuſceptum reli-

quit, cui tutores XVI dedit, atq. in ijs Eduardum Herfordenſem Semeræ fratrem, quem paullo ante ducem Sommerſetenſem creauerat, virum probum & fidum, & cui a reliquis tutoribus is honos habitus eſt, vt cum ſumma poteſtas penes eum eſſet, regis ac regni protector vocaretur. hic quod Lutheri doctrinam amplecteretur, auctor fuit Eduardo, vt ſtatum relligionis in Anglia immutaret, adminiſtro Thoma Crammero, quem ab Henrico patre archiepiſcopum Cantuarienſem creatum diximus. Eduardo Henricus ſecundis tabulis Mariam, quam initio reiecerat, ex Catharina Arragonia, & Mariæ Elizabetham ex Anna Bolena ſuſceptam in regni ſucceſſione ſubſtituit. ante mortem, Thomam Norfolcium, cuius operam in cauſſa contra Pontificem vſus fuerat, miniſtrorum ne culpa an vitio ætatis, quæ cum ad occaſum vergit moroſa & ſuſpicax eſſe ſolet, incertum, perpetuis carceribus addixit, & eius filium Surriæ comitem, cuius virtus extremis contra Gallos bellis perſpecta fuerat, ſecuri percuſſit, minus honeſta regni & vitæ clauſula. mortis Henrici nuncius ad Franciſcum perlatus eſt, cum ad Fanum Germani hiemaret, ex quo ſummum cepit dolorem, quippe qui amicitiam cum Anglo nuper contractam arctiore vinculo firmare regni bono cuperet, & quod cum pauculis tantum annis Henrico iunior eſſet, illius morte inſtantis fati admoneretur. accedebat ad hæc morum & naturæ tam conſpirans ſimilitudo, quanquam in CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII fortuna diſpari, vt nulla inter duos principes, vel temporum quouis interuallo diſparatos, maior vſquam commemorari poſſit. quod inter eos, niſi ſi quando aut æmulatione aut regnorum commodo & vtilitate in contrarium raperentur, ſecretam beniuolentiam alebat, vt vnius mors non niſi grauiſſima alteri eſſe potuerit. certe ab eo tempore animaduerſum eſt a familiaribus, Franciſc. abiecta priſtina hilaritate ſemper ſubtriſti vultu & mente ad mortem vſq. perſeueraſſe. ei mox quamuis a R. eccleſia alieno, Franciſci iuſſu Lutetiæ in maiore vrbis templo, more inter reges recepto, iuſta perſoluta ſunt. antea cum in dies omnia proſpera de Cæſaris ſucceſſib. afferrentur, & vereretur rex, ne hæc tempeſtas in Galliam incumberet, muniendo Campaniæ limiti, vnde ſibi præcipue metuebat, curam ſedulam intendit, Martinumq. Bellaium Langæum, quem ſuperiori anno ad hoc munus delegauerat, quo in ſtatu res eſſent, exploratum miſit. natum ei erat circa ſedem malignum & incurabile vlcus, iam ex illo cum Cæſar in Belgium tendens per Galliam iter habuit, quod ſerpendo ad veſicæ penetralia pernaſerat, vnde cum ex inueterato malo febre lenta tentaretur, oblectandi animi gratia ad prætorium nuper a ſe in extrema ſani Germani ſilua regio ſumptu ædificatum ſe contulit, & inde Dampetram prope Capreolium, ac poſt Limoroſium venit: vbi aliquot dies commoratus, Rupifortium (venationibus ea omnia loca maxime

accommoda) acceſſit ; vnde cum Fanum Germani reuerti cogitaret , Rambulieti, qua iter habebat, ſubſiſtere coactus eſt, quod febris non iam intermittens , vt antea , ſed continua ibi eum oppreſſiſſet , ex qua paullo poſt deceſſit , prid. Kal. April. vixit annos LII, menſeis VI, dies XIX. regnauit annis XXXII menſ. III, vna die minus. inter omneis tanti principis laudes, quæ ex ijs, quæ iam diximus, intelligi poſſunt , merito hæc primum locum obtinet, quod litteras & litteratos impenſe dilexerit: cuius amoris magnum ſpecimen ſtatim in regni auſpicijs edidit, Gulielm. Budæo, quem Deſ. Eraſmus grande huius ſeculi decus , ob raram eruditionem portentum Galliæ appellare non dubitauit , ab vmbra & puluere litterario , in quibus deliteſcebat , ad honores & ſplendorem aulæ euecto, & honorifica ad Leonem X, qui & ipſe ſummo amore doctos proſequebatur, legatione ornato. ex huius conſilio poſtea profeſſores linguæ ſacræ, Græcæ, & Latinæ, Philoſophiæ item , Medicinæ & Mathematicarum diſciplinarum inſtituit, qui attributis pro tempore ampliſſimis ſtipendijs Lutetiæ in ludo Cameracenſi publice prælegerent. horum ope diſcuſſis ignorantiæ tenebris, lux litteris , & per litteras veritati in Gallia , atq. adeo tota Europa, reſtituta eſt : vt cum alij principes ambitioſis aliunde conquiſitis titulis vanam gloriam aucupentur , ipſe parens litterarum appellari meruerit. circa ſe doctos homines ſemper habuit , quos dum cibum

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ caperet, de rebus pulcerrimis diſſerentcis
XLVII auidiſſime audiebat: præcipueque naturalis hiſtoriæ enarratione delectabatur, in qua tantum audiendo profecerat, vt quamuis a pueritia nullis litteris imbutus, quicquid de animalibus, plantis, metallis, gemmis ab antiquis & recentibus ſcriptoribus memoriæ proditum eſt, & meminiſſet, & apte ediſſereret. vſus ad hoc fuerat opera Iac. Cholini primum, dein Petri Caſtellani viri probitate & morum grauitate & doctrina præſtantiſſimi, quem epiſcopatu Matiſconenſi, magnique eleemoſynarij dignitate propterea remunerauit, ac magiſtrum bibliothecæ poſt Budæi obitum conſtituit. hanc miſſis per Italiam, Græciam atq. Aſiam, qui vndiquaque libros conquirerent & deſcriberent, ingentibus ſumptibus ad Fontiſbellaquei ædeis exſtruxerat. ſane eum in animo habuiſſe conſtat, antequam moreretur, profeſſorum a ſe inſtitutorum numerum augere, gymnaſiumq. ampliſſimum regia magnificentia ædificare, in quo prælectiones fierent, & ipſi profeſſores cum $\overline{IↃ}\,\overline{C}$ pueris & adoleſcentibus ac magiſtris publico ſumptu alerentur; quam in rem $\overline{L}\,\overline{CIↃ}$ aureorum erogaturus eſſet. ſplendore & magnificentia ſuperiores reges omneis longe ſuperauit, arcibus regijs, quæ paſſim per Galliam viſuntur, aut a fundamentis excitatis aut inſtauratis; inter quas ſecundum Fontebellaquenſem omnium ampliſſima & ſumptuoſiſſima fuit, quam ad Campo burgum $\overline{VI}$ a Blœſarum vrbe milliaribus paullo an-

te mortem inchoauit, quæ vtcunq. imper- CIↃ IↃ
fecta remanserit, tantæ amplitudinis est, XLVII
vt omnibus qui in Europa sunt regibus simul hospitium præbere commode possit. ad hæc quicquid signorum, tabularum, auleorum ab excellentissimis artificibus depictorum, tapetum, stragulorum & regiæ supellectilis, atque adeo immodicæ æstimationis gemmarum hodie in regum nostrorum palatijs & scrinijs exstat, huius curæ studio & liberalitati debetur: vt mirandum sit, cum semper splendidissime vixerit, magnis ac damnosis continuo bellis tota vita implicatus, tot illum tamen palatia exstruere, tot res ingentis pretij comparare potuisse, & post omnia, ære alieno omni exoluto, $\overline{\text{CCCC}}$ aureorum millia, & quartam regni vectigalium partem nondum coactam in morte reliquisse, admirationem auget, quod cum minora multo tributa tunc essent, & sumptus necessarij multo maiores, quam nunc sunt, in magna tamen opulentia res erant: nunc auctis vectigalibus & nouis additis, cottidie nouo ære alieno contracto, in summa inopia reges constituti sunt: vt fidem ministrorum illius temporis laudare, & contra eorum qui nunc sunt auaritiam & rapinas accusare necesse sit. fortunam vtramq. expertus est Franciscus, sed sæpius aduersam; ad Ticinum captus, & mox consumpto ac deleto ad Neapolim florentissimo exercitu; amissis præterea duobus filijs, altero ante XI annos, altero ante biennium, cuius morte spes

CIↃ IↃ de recuperando Mediolano vna amissa
XLVII est; nec bello felix, neque pace cum Cæsare facta de bello securus. moriens. Henrico, is de tribus solus patri superuixit, præcepit, vt populum tributis a se propter belli sumptus impositis leuaret; ac multis verbis Claudij Annebaldi maris præfecti fidem & virtutem commendauit, quod ab omni auaritia alieno esset animo, & priuatarum rerum cura omissa in solam regni curam incumberet: itaque & ei testamento centum millia librarum legauit, liberali, vt tunc erant tempora, sed honorifico magis elogio. monuit insuper filium, vt a Guisianorum ambitione sibi caueret, quos si ad regni administrationem admitteret, prouidebat fore, vt spoliatis aliquando ipsius liberis populum Galliæ omni re exutum ad extremas miserias essent redacturi. id tunc suppressum, auerso ab hoc consilio Henrici animo, & prævalente Guisianorum fauore; postea iactatum, sed propter odia & studia partium nequaquam creditum, ego cum de multis alioqui Guisianorum potentiæ minime iniquis intellexi, qui hoc Franciſci vaticinium in aureis tunc passim insusurrari solitum meminerant; tum vero ex ipsius Catharinæ Mediceæ, quæ aderat, ore sæpius auditum constat, quæ siue iritata, siue potius vt suspicionem beniuoli animi, quo Lotaringos prosequebatur, hac ingenua confessione dilueret, & verum esse asserebat, & præsenti Margaritæ Methonensis familiarissimæ si-

bi feminæ, quæ & ipſa aderat, teſtimonio confirmabat. peractis de more regij funeris ſolennibus, quæ heic referre ſuperuacaneum duxi, VI Kal. Iun. apud D. Dionyſij, monumento maiorum cum Franciſco & Carolo filijs, quorum corpora adhuc extabant, conditur. orationem funebrem habuit Petrus Caſtellanus epiſcopus Matiſconenſis, qua res geſtas & laudes ac virtutes defuncti celebrauit. iam euocauerat Henricus in aulam Momorantium E.M. ante ſexennium a patre domum relegatum, quod eum, vti diximus, ipſe a Cæſare deluſus vana ſpe reſtituendi per Cæſarem Mediolani ludificaſſet. is ex ratione muneris omnia negotia adminiſtrabat, proximum dignitatis gradum obtinebat Franciſcus Lotaringus Aumaliæ comes, & Carolus Remorum archiepiſcopus frater, ac denique Iac. Albonus Santandreanus, quem nobilium cubiculariorum principem fecit. aula protinus contra præceptum paternum exacti Annebaldus, & Turnonius Cardinalis præcipui negotiorum publicorum ſub Franciſco moderatores: Gilbertus item Baiardus, quo ad ſecretiora conſilia amanuenſi vtebatur, conflato ob libertatem loquendi crimine, erat enim admodum facetus & dicax, in carcerem coniectus eſt, in quo breui ex mærore animi contabuit. aſciti adhoc munus Ioan. Thierius, & Coſmus Clauſſa. Nic. vero Buſſus Longouallus vir ſtrenuus & Franciſco percarus pæne diſcrimen vitæ adijt, dictaque cauſſa vix Marchæſia- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ narum ædium inuidioſo ſumptu in agro
XLVII Laodunenſi exſtructarum abdicata poſſeſſione, quas ſimulata venditione Carolo Remorum archiepiſcopo donauit, ſe periculo eripuit. tam iniquæ ac fœdæ nundinationis pararium Nicolaum Pelleuæum ſororis Longoualli filium fuiſſe accepimus, qui prodita auunculi cauſſa in Lotaringorum fratrum gratiam hoc ſe perfidioſo miniſterio inſinuauit. ne quietioris quidem vitæ homines & ab inuidia magis remoti a calumnijs & vexationibus in aula tunc tuti fuere. nam P. Caſtellanus a nonnullis ex Sorbonicorum iampridem infeſtorum collegio, quod Robertum Stephanum doctiſſimum & peritiſſimum rei typographicæ virum aduerſus eos texiſſet, accuſatus eſt, quod in extrema oratione, quam in Franciſci funere habuit, perſuaſum ſibi eſſe dixiſſet, regis animam vita ſanctiſſime acta, ſimul atque e corpore exceſſit, protinus cælo receptam eſſe, neque expiatorijs vllis ignibus eguiſſe; quaſi de tertio loco, vt ipſi aiebant, de quo tot nuper a Proteſtantibus controuerſiæ excitatæ fuerant, addubitaſſet: eamque ob cauſſam quoſdam e ſuo numero ad regem delegarunt, qui a Ioanne Mendoza regiorum diſpenſatorum principe excepti (is & ipſe mortuo Franciſco, a gratia, qua in aula antea florebat, ordine ſuo motus exciderat) hoc faceto & apto pro tempore reſponſo eluſi ſunt. Scio, inquit, quid huc veneritis; nempe vbi locorum Franciſci heri optimi anima nunc ſit,

cum Caſtellano, vt male ſentiente, con- CIↃ IↃ
trouerſamini: ceterum vobis confirmare XLVII
poſſum, qui Franciſcum optime nouerim, hoc eum ingenio ſemper fuiſſe, vt diu hærere vllo loco quantumuis amœno & commodo nunquam potuerit, vt mihi ad purgatorium non moræ faciendæ cauſſa diuertiſſe videatur, ſed tantum, vt vinum illac tranſeundo a pocillatore pro more deguſtandum acciperet. quo audito cum viderent Sorbonici Caſtellanum plus in aula valere gratia, quam vt ei negotium faceſſere poſſent, pudore confuſi domum reuerterunt. hæc violenta & acerba regni initia ſub miti & moderato principe, & qui alieno potius quam ſuo ingenio vteretur, facile miniſtris tributa ſunt: ſed præcipue Dianæ Pictauienſi ſuperbi & impotentis animi feminæ, apud quam plurimum gratia valebant Lotaringi fratres & Santandreanus. ea illuſtri loco nata ad Pictonum comites genus referebat; nec ambigebatur. patrem habuit Ioannem Pictauienſem Sanualerium, qui Caroli Borbonij coniurationis particeps cum apud ſacerdotem ſecreto rem confeſſus eſſet, a ſacerdote delatus & ad mortem damnatus eſt. cum ad ſupplicium duceretur, ex pauore in tam acutam febrem incidit, vt venia in gratiam filiæ, quæ pulchritudine ſua multorum procerum beniuolentiam demeruerat, a Franciſco impetrata, vix ad mentem & ſanitatem ſæpius miſſo ſanguine reduci potuerit. vnde Sanualeriana febris apud nos in prouerbium abijt. amiſſo

CIↃ IↃ XLVII viro, is fuit Ludouicus Brezæus magnus Normaniæ Seneſcallus, cum iam inclinata eſſet ætate, philtris & magicis, vt creditur, artibus adeo ſibi animum Henrici deuinxit, vt nunquam alienata voluntate ad exitum vſque vitæ in amore illo conſtanter perſeuerauerit. huius feminæ arbitrio omnia regebantur; & Momorantius ipſe, vt auctoritatem & potentiam, quam apud regem obtinebat, incolumem tueretur, morem gerere, & prudentiam ad turpe obſequium flectere ſatagebat; peſſimo exemplo ſummi imperij ad impotentis feminæ libidinem proſtituti; quæ poſtremo vt iam in homines, ſic & in ærarium, quod hominibus imperat, poteſtatem arripuit, expulſo Ioanne Valla ſanctioris ærarij quæſtore, & in eius locum ſuffecto Blondo Rupicuriano homine ſuo. cumque in regni ingreſſu pro venalibus militijs, immunitatibus, atque alijs regum benignitate conceſſis priuilegijs grandis pecunia corradi ſoleat, vniuerſam dono a rege accepit. mox & Aumalius Dianæ commendatione, agris vacuis, qui ab occupantibus poſſidentur, non minus inuidioſa liberalitate donatus eſt, portione tamen Ioanni Borbonio Angiano communicata, id ſatagente Aumalio, partim vt inuidiam amoliretur, partim vt Angianum ob fratris necē merito infenſum hac gratificatione placaret. tempeſtiuior fuit largitas, qua Henricus erga Martinum Bellaium vſus eſt, quo grande æs alienum a Gulielmo fratre in Subalpina prouincia, cui præ-

erat, ad annonæ anguſtiam leuandam con- CIↃ IↃ
tractum diſſolueret: qua id aſſecutus eſt XLVII
nouus rex, vt non ſolum infamiam & odium tot male collocatorum beneficiorum elueret, ſed etiam egregio munificentiæ exemplo erga bene meritos de parente & ſe viros nobilitati ad virtutem aculeos adderet. ij ſiquidem fratres non aſſentatione & turpibus obſequijs, ſed virtute & modeſtia ad honores graſſati, neque multiplicatis opibus potentiam, vt vulgo fit, ſed oppigneratis patrimonijs gloriam ſibi compararunt; vt quamuis morientes multa creditorib. priuatis deberent, plura ipſorum memoriæ reſpub. debuerit. cum igitur lege regni ſacerdotum collegia res ſoli & immobileis, ignobiles item prædia nobilia & patronalia poſſidere prohibeantur, quadrageſimo quoque anno, ne vltra præſcriptio excurrat, eo nomine magna pecunia dependi ſolet. inde Bellaio a rege ingens ſumma erogata eſt, Momorantio viri virtutem commendante; ex ea pecunia & gratia pluribus alijs facta, quorum opera in bello vſui erat. aula tunc frequens erat cardinalibus, Ludouico Borbonio, Ioanne Lotaringo, Odetto Colinio Caſtellinæo, Claudio Giurio, Ioanne Bellaio, Philippo Bononienſi, Ioanne Venatore, Antonio Sanguinio Medonio, Roberto Lenuncuriano, Iacobo Annebaldo, Georgio Amboſio, & Georgio Armeniaco, quos, vt laxius in aula verſarentur noui moderatores, Romam ablegant: color tamen quæſitus, vt

CIↃ IↃ XLVII Pontificem erga Gallos bene affectum assiduitate sua arctius deuincirent, & si quid humanitus ei accideret, iam enim XXC annum agebat, darent operam, vt is crearetur, qui a Gallicis partibus non esset alienus. septem omnino Romam profecti sunt, inter quos Turnonius, qui iam aula excesserat, dignitate cancellarij equitum conchyliatorum ordinis a Carolo Aumalij fratre spoliatus. ij iam antequam vocatus Annas in aulam veniisset, a rege impetrauerant, quo plures honoribus participarent, & publica munia dignius exercerentur, vt qui plures dignitates obtinerent, eam optarent, quam retinere vellent, reliquis se abdicarent: sic enim Aumalius sperabat, vt Annas, qui & equitum, & regij palatij magnus magister erat, cum altera se abdicasset, ea rex ipsum ornaret: quod frustra fuit. nam rex, qui effuse Annam diligebat, venientem tam honorifice & amanter excepit, vt Aumalius de re obtinenda desperauerit; ipse rex vtramque dignitatem Annæ, quem Compatrem familiariter appellabat, confirmauit. at Annebaldus, qui & maris præfectus & equitum tribunus erat, altero cedere coactus est; continuoq. Santandreanus equitum tribunus creatur. erant tunc in Gallia equitum tribuni Biesus, Ioannes Caraciolus Melfitanus, Robertus Marcianus Sedanius, qui Franciscam Brezeam Dianæ F. vxorem duxerat, & is, de quo modo locuti sumus, Santandreanus. tribus tantum prouinciæ edicto attributæ, Melfitano

quidem Subalpina regio, cui iam præerat, CIↃ IↃ
Sabaudia, Sebusiani, ac Delfinatus; Seda- XLVII
nio Burgundia & Campania ac Bria: Santandreano Lugdunensis prouincia, Bellijocensis, Dumbares, Forenses, Segusiani, Aruerni, Boij, Bituriges ac Petri Fanum, in quib. quæ ad sui magistratûs officium pertinerent, exequi iubebantur. omissa Biesi mentio, quasi iam regis præiudicio damnati. superabat Franciſc. Oliuarius vir amplissimus & amplissimo magistratu dignus, qui integritate, ingenio, prudentia & eruditione sua tutus, cum æmulum nondum haberet, solus ex præcipuis Franciſci ministris in comitatu Henrici remansit. is vnus, dum ceteri fere in aula rebus priuatis intenti erant, pro regni dignitate & publica vtilitate excubabat, legibus pro tempore salutaribus promulgatis. a relligione sumptum initium. itaque lex grauissima Non. April. in eos lata, qui temere numen deierarent: in sicarios etiam, & eos, qui consilio & ex insidijs cædeis faciunt, multa seuere pro criminis grauitate & frequentia edixit, attributa rei cognitione succinctis Mareschallorum, vti vocant, præpositis, & dempto prouocationis beneficio. leges etiam sumptuariæ renouatæ, & profusior in vestitu luxus pœna coërcitus. & quia Lutetiani, quo se a mendicorum molestia liberarent, eos sponte indicto sibi tributo alebant, eo fiebat, vt genus hoc hominum inertiæ deditum ex omnibus regni partibus quasi præmio inuitati in ciuitatem confluerent:

CIↃ IↃ XLVII igitur rex edicto mandat decurionibus, vt publicis operib. mendicos validos exerceant; ceteri, qui aut morbo impediantur, aut mutilo corpore ad laborem sint inhabiles, ptochotrophiorum opibus sustententur; nulli in publico ad stipem flagitandam vagari permittantur. quibus vero habitatio in ciuitate sit, sed suo labore se & familiam alere nequeant, stipe a contribulibus collata subleuentur. cumque sacra collegia & cœnobia publice statis diebus pecuniæ cibariorumve erogationem in pauperes facere tenerentur, vnde accidebat, vt multi ex egenis inescati operas remitterent, mandatum, vt curionum & ædituorum, qui illis locis proximi essent, arbitrio totum id ægris & mutilis distribueretur. quod pie & prudenter decretum, minus diligenter obseruatum, postremo prævalente licentia & ciuium negligentia penitus omissum est. lata est lex de Senatorum numero, qui subinde sub Francisco creuerat, ad priscam institutionem reducendo · eadem lege sancitum, ne minores $\overline{XXX}$ annis in Senatum legantur; nec prius admittantur, quam de vita & moribus eorum inquisitum sit; & ipsi vniuerso Senatu conuocato de doctrina periculum fecerint, & e quinis quaternas suffragiorum parteis adstipulanteis habuerint. decretum etiam, vt scribarum, quos Apostolicos vocant, numerus certus a iudicibus municipalibus pro iurisdictionis territorio definiretur, qui antea, pro arbitrio Pontificis, a quo ordinabantur, immodi-

cus, innumeris falsitatibus caussam præbe- CIↃ IↃ
bat. lata & ab eodem Oliuario lex, qua XLVII
cauetur, ne in posterum patroni, cognitores, & id genus pragmatici in collegium decurionum legantur, quod ij homines in caussis priuatorum & iudicijs obeundis occupati, atq. vt plurimum rationum sumptuariarum rudes haut eadem parsimonia & fide, qua mercatores & opifices, publicam pecuniam administrare comperiantur. id pro tempore optimum, postea crescentibus per vrbes factionibus, & plebis ingenio per præoccupatas superstitiones facile corrupto noxium, in caussa fuit, vt plerique non habita temporum ratione summi viri prudentiam in eo desiderauerint. postremo vetitum, id datum tempori, ne vlli ex Germania & alijs locis suspectis libri importati sine scholæ theologicæ Parisiensis censura venum exponerentur, aut typis denuo excuderentur. tunc Helionora Cæsaris soror, quæ post Emanuelis prioris mariti mortem Francisco nupserat, in Belgium honorifico comitatu profecta est. huic donationis propter nuptias nomine possessionum regiarum in Turonibus & Pictonibus vsusfructus attributus est. magni & continui sub exitum anni in Gallia imbres fuere: vnde intumescentibus vltra modum fluuijs multa damna in agris accepta; ac Lutetiæ tanta inflati Sequanæ vis fuit, vt ponte, quem sancti Michaëlis vocant, IIII Eid. Xbr. noctu scindente se medio, pars ea omnis, quæ minus castellum spectat, cum domibus

CIↃ IↃ XLVII

ſuperſtructis repente corruerit, ante tamen ruinæ fragore, occulto ſenſu, ab inquilinis percepto, vt ſalui euadere potuerint. ſed hæc fere priuata & quaſi domeſtica; nunc quæ publica & proprie magis ad hiſtoriam pertinent, exequemur. Henricus cum regnum Kal. April. inijſſet, Sangermanum ſe contulit, vbi principum legatos ad eum, vt fit, atratos venienteis audiuit; atque in ijs Hier. Capiferreum cardinalem titulo S. Georgij in velo aureo, ſiue in velabro, a Paullo miſſum, qui de Diana filia nouenni Horatio nepoti deſponſata gratias ageret, quamque id Pontifici gratum accidiſſet, prolixe apud regem declararet; atque inſuper confirmaret, ipſum cupere arctiori neceſſitudinis vinculo amicitiam cum Gallis iungere. quod rex neque tunc abnuit, neque ſe valde deſiderare oſtendit, ſiue quod ætati Pontificis diffideret, ſiue quod Farneſiorum fidem ſuſpectam haberet. neque enim tutum exiſtimabat, ſtatim initio regni, nondum confirmatis viribus, aut perſpecta æmulorum principum atque amicorum voluntate, Cæſari hactenus victori & in dies creſcente potentia formidando offenſionis cauſſam temere præbere. itaque negotium in ſuum Lutetiam reditum reiecit. interea Pontificia mandata legato data, Facultates vulgo vocant, allato regis diplomate, in Senatu approbata ſunt, ſub condicionibus ad Alexandri Farneſij & Iacobi Sadoleti cardinalium mandata olim adiunctis. eæ erant, vt eorum mandatorum

rum vi nullam iuriſdictionem in regis ciɔ ɪɔ
ſubditos, ne ipſis quidem conſentienti- XLVII
bus, exerceat, nec etiam in eos e ſacro ordine, qui iuriſdictioni ordinariæ exempti ſunt, & directe ad S.S. pertinent, quibus ſi opus ſit, iudices in partibus delegatos dare tenebitur, qui de appellationibus eorum cognoſcant, & finem liti imponant: natalium reſtitutionis beneficium ſpurijs non impertiatur, niſi vt ad ſacros ordines admitti, & ſacerdotia obtinere poſſint, modo ne eo beneficio priuilegijs, immunitatibus ac iuribus ſacrorum collegiorum, quæ ſpurios nullo caſu admittunt, derogetur; non autem beneficium ad id porrigatur, vt ſpurij ad ſucceſſiones & magiſtratus ciuileis ac huiuſmodi publica munia admittantur. nullam ſacerdotiorum vnionem ſanciat; tantum reſcripto iudices deleget iuxta ſynodi Conſtantienſis ſtatutum. ijs qui ob gradûs prærogatiuam ad ſacerdotia per nominationem ius habent, ſtudiorum curriculi gratiam non faciat. nulla penſione ſacerdotia, etiam conſentientibus, qui ea obtinent, oneret, niſi commodo eorum, qui ea cierabunt, aut litigij componendi cauſſa; neque patiatur, vt qui ea cierabunt, penſionis loco omneis fructus retineant, concedatve, vt qui ea tenent, bona ſoli vlla de cauſſa aut quouis contractu alienare poſſint; etiamſi ea ſacerdotia nulli regni iuriſdictioni ſubiaceant, & nullo medio ad S. S. pertineant: tantum eo caſu iudices in regno deleget, qui cauſſa cognita iuxta iuris

CIↃ IↃ XLVII præſcriptum auctoritatem decreto interponant. cœnobia relligioſorum vtriuſvis ſexûs, nulli, vita durante, aut ad tempus, cum titulo attribuere, aut commendare queat, citra regis nominationem, iuxta pacta cum Leone X. inita; neque ſacerdotiorum vacantium gratiam vlli faciat in indulti a P. P. Pariſienſis Senatûs aſſeſſoribus a rege nominandis conceſſi præiudicium. nullam inter regis ſubditos iuriſdictionem exerceat de falſo, vſuris, ſeparatione coniugatorum, quod ad petitionem dotis, & bonorum per contractus illicitos ablatorum reſtitutionem. de crimine item nouæ ſectæ, quæ quietem publicam turbet, cum de facto tantum quæretur, non cognoſcat, quippe cum eorum omnium cognitio ad regem eiuſq. iudices pertineat, neque regis ſubditos in ijs cauſſis abſoluat, niſi quod ad conſcientiam & pœnitentiam. teſtandi contra prouinciarum conſuetudines, iura regni ac conſtitutiones in Curia promulgatas, vllis ſacerdotia in regno tenentibus, aut in cœnobijs monaſticam profeſſis gratiam non faciat: in diplomatibus ſuis patronorum aut aliorum ordinariorum iuribus non deroget: contra ſtatuta & laudabilis primariarum eccleſiarum aut collegialium conſuetudines ac priuilegia regis poſtulatu a P. P. conceſſa gratiam nulli faciat: plura ſacerdotia vni ſub eodem tecto non conferat: executoribus teſtamentorum tempus a lege præſtitutum non proroget: legata pia in alios vſus, quam quos teſtator

voluit, non conuertat; niſi eo caſu, quo voluntas defuncti plane impleri non poſſit, & dummodo commutatio in rem fiat, quæ teſtationi eius vltimæ æquipolleat. regulæ *de veriſimili notitia & publicandis reſignationibus* non deroget. de fructibus perceptis cum ijs non paciſcatur, qui in ſacerdotiorum poſſeſſionem ſe vere intruſerint, aut eos ipſis omnino remittat; cum ſcilicet in vſum & vtilitatem ipſarum eccleſiarum, a quibus profecti ſunt, reſarciri debeant: in conferendis ſacerdotijs, quæ eierata fuerint, non ſtatuat, vt fides diplomatibus ſuis adhibeatur, etiam non exhibitis procurationibus, quarum vi ea ſacerdotia eierata fuerint. in diplomatibus ſuis clauſula, *anteferri*, aut ſimili in præiudicium iuris iam alteri quæſiti, non vtatur. cauſſas eccleſiaſticas ad ſe euocare, aut de ijs cognoſcere contra caput, *de cauſſis*, aut rei ſequeſtratione vti non poſſit. de criminibus, quæ vere eccleſiaſtica non ſunt, etiam ſi miſta fuerint, contra pure laicos non cognoſcat, ſed tantum contra eccleſiaſticos; neque in criminibus pure eccleſiaſticis multas pecuniarias laicis irroget; ei tamen contra eccleſiaſticos huiuſmodi multis vti ius ſit, ſecundum ſanctiones canonicas, dum ne derogetur ſacris conciliorum decretis in cenſura canonica comprehenſis. reſtitutiones in integrum, aut contractuum inter laicos factorum reſciſſiones non concedat: de actionibus in rem, etiam ſi contrahentes ſacris addicti fuerint, aut de contractib. inter quaſcun- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII que perſonas laicas aut eccleſiaſticas factis, qui obligationes in perſonam contineant, ſi a notarijs regis publica auctoritate confirmati fuerint, non cognoſcat. perſonas laicas infamia notatas famæ & dignitati non reſtituat, ſed tantum clericos, quod ad ſacros ordines & ſacerdotales dignitates. non permittat ijs qui ſacerdotia eierando penſiones retinuerint, eas in alium transferre: ſacerdotia regni, quæ conferre ei, quandiu in regno erit, ius eſt, cum extra regnum erit, conferendi facultatem non habeat; & cum e regno diſcedet, in cuiuſdam viri ſpectatæ fidei manus acta legationis ſuæ conſignare teneatur. nihil poſtremo faciat, quod deroget, aut præiudicet ſacris decretis pactis inter reges & P.P. initis, concilijs œcumenicis, iuribus, immunitatibus, libertatibus eccleſiæ Gallicanæ, academijs, & publicis regni ſcholis, idq. ſcripto manu propria idonee ſubſignato promittat. actum in Senatu IX Kal. Vtil. Dum rex Alneti eſſet, (ea arx Dianæ Pictauienſis erat, profuſo ſumptu ac magnificentia poſtea in illius gratiam a rege extructa,) Roſſemij epiſcopo pro regina Scotiæ vrgente, vt copiæ quamprimum in Scotiam mitterentur, quæ confirmatis Scotorum animis aduerſæ factionis principum in regno audaciam comprimerent, & de Dauidis Betonij Santandreani cardinalis interfectoribus pœnas ſumerent, miſſi Carolus Humerius Contæus & Philippus Mallius Brezæus cubiculi regij nobiles cum ampliſſimis ad Leo-

nem Strozzium mandatis, qui quid regis voluntatis esset, exponerent, & ei cum classe quamprimum in Scotiam nauigandum esse nuntiarent. ibi etiam de amicitia cum Pontifice iungenda deliberatur; cum placuisset, in eam rem ad Franciscum Roanum Gienſem, qui Romæ oratorem agebat, scribitur. missus & eo mox Lancilotus Carleus Regienſis episcopus, qui cum Gienſi & Andrea Gillario Mortario, quem non ita multo ante rex Romam ablegauerat, ageret, & si de condicionibus cum Pontifice conueniretur, Venetias statim pergeret, & eas Senatui Veneto ostenderet, re prius cum Ioan. Moruillerio oratore regio communicata. auditi interea Angli, & in his Fr. Briandus, qui post solitam de adepto regno gratulationem duo a rege petijt, vt pensionem pace ad Ardeam ante septennium facta promissam solueret, & an pactis a Polinio paullo ante Franciſci mortem Londini conuentis stare vellet, declararet. ijs perscriptum erat, licere Anglis Bononiam & omneis in agro Bononienſi arces munire: Gallis contra prohibitum, ne quid facerent, quod illorum munitionibus posset officere. additæ ab Anglis de Scotorum iniurijs querimoniæ, qui contra fidem publicam, nuper Henrico regnante Mariam regni heredem celeberrimo omnium ordinum conuentu & approbatione Eduardo despon-ſatam, nunc tradere in matrimonium recusent, satiusque ducant insigni perfidia funestissimum inter tam vi- CIↃ IↃ XLVII.

CIↃ IↃ XLVII cinas gentes bellum alere, quam rebus per tam conueniens coniugium compoſitis, & fide liberata, pacem tueri. itaque petebant, ne rex in tam iniqua cauſſa Scotis, licet confœderatis, auxilia ſummitteret. ad ea reſponſum fuit, regem a Polinio factam pacem, quoniam multa in ſe periniqua habeat, minime ratam habere, cum nec eam Franciſcus parens confirmauerit; de penſione, quæ ex fœdere deberetur, perſoluenda, dummodo iuris æquabilitas ſeruetur, non recuſare. iuris autem æquabilitatem id exigere, vt prius quo modo, quo tempore, per quos Bononia, propter quam penſio debeatur, Gallis olim reſtituenda ſit, inter eos conueniat. quod ad Scotorum iniurias, de quibus Angli queruntur, attinet, non deeſſe ſuas Scotis itidem de Anglis querellas; cupere regem inter eos rem amice componi poſſe. ceterum fœderatos & amicos populos in periculo, quo verſentur, quando manentibus inter Gallos & Anglos inducijs id licet, minime ſe deſerturum. tunc & controuerſia de finibus in agro Bononienſi exorta eſt. conuenerat, vt æſtus ex alto incitatus, qua maximus in plenilunio excurrit, ab ea parte, in qua munitiones noſtræ erant, limes eſſet, ab altera vero, linea ab illius amnis fontibus, qui per agrum Bononienſem in Oceanum CCC circiter infra ciuitatem paſſibus influit, ad alteros fineis duceretur. verum Angli cum amnis caput vltra Hulinum montem ſtatuerent, noſtri negarent, illi vicos omneis & oppida, de

quibus ambigebatur, occupant. cum rex CIↃ Ↄ
vereretur, ne ex ea cauſſa alieno tempore XLVII
ad arma veniretur, neq. tamen iniuriam pati poſſet, contraria inuaſione abſque vlla denuntiatione vti ſtatuit. itaque ad Franciſcum Momorantium Rupipotium Borbonij ea in prouincia legatum ſcribit, vt per Ioannem Eſtreum eductis Deura præſidijs ab Anglis occupata nullo ſtrepitu recuperet. tunc rex Alneto Sangermanum redierat, vbi cum Anglorum legati de ea re quererentur, conuenit, vt III viri ab vtraque parte deligerentur, qui ex fœderis tabulis & locorum inſpectione, ne qua armis occaſio detur, de re cognoſcant, & controuerſiam amice, ſi poſſint, dirimant. id cum fruſtra fuiſſet, re ſæpius procraſtinata, tandem conuẽtum, vt quod quiſque occupaſſet, id ei retinere ius eſſet: in quo potior noſtrorum cauſſa fuit, nuper receptis, quæ Angli occupauerant. ſub id tempus, cum rex ad Cantiliam Momorantij peramœno loco & commodo ſitam arcem venationibus ſe exerceret, per Cæſaris legatum de pugna infeliciter a fœderatis commiſſa, de qua poſtea dicemus, & Saxone duce capto certior fit, producta etiam inuſitatæ amplitudinis ocrea, quam Saxoni poſt pugnam detractam dicebant, ridiculo Hiſpanicæ oſtentationis exemplo. quod minime commemorandum duxiſſem, niſi Carolus Lotaringus, qui res illius anni in commentarios redegit, id ipſe perſcripſiſſet. hoc nuncio accepto, rex continuo ad omneis im-

CIↃ IↃ XLVII perij principes & ciuitates litteras dat, quibus eos, vt in libertate tuenda constantes essent, hortabatur, ad idque operam suam & opes pollicebatur. inde Durocortorum Remorum VI Kal. VItil. venit, vt ibi more maiorum inauguraretur. cuius ritus quoniam formula publice edita est, & alioqui a Ioanne Sleidano diligentissimo rerum nostrarum obseruatore perscripta, de ea dicere supersedebo. aliquot ante mensibus Sebastianus Vogelsbergus X signa peditum per Saxoniam nomine Gallorum conscripserat: quod cum Cæsar contra se fieri existimaret, consilium, quod de Magdeburgo obsidendo ceperat, eo tempore intermisit. in hunc vsum rex militem conduxisse videri voluit, ne qua res inaugurationis actum interturbaret, & si quid Angli molirentur, contra eorum impetus paratior esset. neque tamen Vogelsbergus, cum postea in vinculis causam apud Cæsarem diceret, ea se ratione capitis periculo eripere potuit: quod contra Imperij decretum, quo pœna capitis & publicatio bonorum proposita erat, externo principi militasset. ijs comitantibus copijs Henricus Villeriam in Retia silua venit, atque inde regia pompa Compendium ingressus est, vbi de felici in Scotia successu per ipsum Leonem Strozzium expeditionis ducem cognouit, de quo postea plenius dicemus, & a Sangeorgio Pontificis legato purpureos pileos acceptos Caroli Borbonij Santonum episcopi agnati sui, & Caroli Lotaringi Remorum archiepisco-

pi, quibus a Pontifice deſtinati erant, capitibus more ſolemni impoſuit. Compendij relicta regina prægnante Samarobrigam Ambianorum, & inde Abbatis villam pergit; quibus locis publica lætitia & magnificentia exceptus eſt. Angli in oſtio Bononienſis portûs, eius munienti ſpecie molem iactam magnis operibus attollebant. quod cum Gaſpar Colinius Caſtellioneus Gallici peditatûs præfectus, qui munitiones circa Bononiam a Franciſco amiſſa vrbe extructas præſidio tenebat, animaduerteret, id contra fœdus fieri ratus, regi per litteras indicat, qui ſtatim ad oratorem ſuum in Angliam ſcribit, & vt ea de re apud regis tutores querimoniam inſtitueret, imperat: re ſæpius dilata, dum interea ſumma in maturando opere diligentia ab hoſtibus adhiberetur, tandem reſponſum, nihil contra fœdus admitti, ſi ſtatio, quo appellendis & capiendis nauibus tutior ſit, publicæ nauigationis commodo muniatur; legatus noſter contra vrgere, non nauigationis cauſſa inſtitutum opus; iam enim maiora tormenta in molem impoſita, & tantæ magnitudinis & altitudinis eam eſſe, vt magnum militum numerum caſulis ad hoc exſtructis capere, & in noſtras munitiones inde deſpici poſſit. cum nihil proficeretur, rex Monſtrolium procedit, & inde Stapulas & Hardelotum oppida, quæ Franciſcus munienda curauerat: in ijs ex ducum ſententia quæ male cepta corrigit, & multa denuo noua inſtituit. dum hac iter haberet, & CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ omnia paſſim incendijs & direptionibns
XLVII vaſtata cerneret, ingemuit, & ſi hoſtem depellere & pacem ijs locis reddere liceret, voto ſe obſtrinxit, cuius relligione poſtea recepta Bononia ſe exſoluit. tum Momorantium & Aumalium præcipuos belli conſiliarios præmittit, qui loca ad muniendum idonea inſpicerent: ipſe comitantibus Hippolyto Ateſtino & Carolo Guiſiano cardinalibus mox ſubſequitur, cumque nihil mutuis vtrinque querellis hactenus profectum eſſet, de contraria aduerſus molem in mari iactam exſtruenda munitione deliberatur, atque ex Colinij conſilio in colle, qui ſtationi nauium atque moli ceptæ imminebat, caſtellum erigitur, quod Caſtellionæum de eius nomine appellatum eſt. ex eo cum deſpectus eſſet in portum, diſpoſitis tormentis naues ex Anglia venientes, quo minus tuto appellerent, a noſtris facile prohibebantur: quod ex alijs a Franciſco excitatis munitionibus ob longinquitatem fieri non poterat. inde rex Sanſtephanum montem, vt ex eo munitionem in monte Lamberto factam contemplaretur, aſcendit, & per ea loca diſpoſitis Germanorum copijs Saumerium eodem die venit. Saumerio deinde Deuram, & Deura Ardeam proficiſcitur. ibi munitionem in monte Hulino ceptam conſpicatus, inſpecta etiam Lienæ amnis, qui contentioni de finibus cauſſam præbuerat, origine, Taruennam, atque inde per Hedinum, Auxium, Dorlanum & Corbeiam, ſæpius

in hoſtico iter faciens, tandem Deſiderij montem peruenit; atque per Compendium, abducta ſecum regina, & Adami inſulam, poſtremo Sangermanum acceſſit. ibi dum eſſet, magna & atrox inter duos ex præcipua nobilitate iuueneis rixa exarſit, Vidum Cabotium Iarnacium, & Franciſcum Viuonum Caſtaneum; cumque Cabotius graui nec ferendo probro ab aduerſario oneratus mentiri illum dixiſſet, qui modus reuincendæ iniuriæ maxime iniurioſus eſt, nec niſi certaminis alea expiari poteſt, ad duellum res deuenit, permittente Henrico, qui haut dubie Viuono fauebat, cui ſe ſe propterea Aumalius, vt regi gratificaretur, addixit. Cabotio occulte fauebat Momorantius; verum regis offenſionem veritus Claudio Guſerio Boëſio magno Franciæ hipparcho auctor fuit, vt Cabotio operam daret; ipſe caſtrorum præfecti officium neutris partibus addictus & quaſi arbiter obijt. magno theatro rege ſpectante & proceribus pugnatum eſt, tandemque apparuit, non fauore principum aut lacertorum vi & induſtria, ſed ſola numinis benignitate victoriam contingere. nam Caſtaneus, qui iniurioſe Cabotium prouocaſſe ab omnibus credebatur, certæque victoriæ fiducia ſuperbe ſe hactenus & arroganter geſſerat, aduerſario contra cauſſæ potius quam viribus confiſo, ſummaque animi modeſtia a Deo auxilium implorante, ſuccubuit; acceptoque in poplite ictu, cum ſanguinem ſiſti a chirurgis & vulnus obligari non patere-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII tur, accedente ad hæc vitæ tædio, mox deceſſit. ex quo rex, quod præter ſpem & opinionem accidiſſet, tantum cepit dolorem, vt ſe nunquam in poſterum in duella conſenſurum relligioſiſſimo ſacramento obſtrinxerit. hæc regni funeſta auſpicia in funeſtum exijſſe finem a multis obſeruatum eſt, rege ipſo, qui in ſerium certamen conſenſerat, quod minime debuit, in ludicro certamine inter plauſus & publicam lætitiam, poſtea occiſo. Sangermano per Mauri fanum, relicta ad dextram Lutetia, quam nondum publice ingreſſus erat, Fontem bellaquenſem itum eſt, XVII Kal. VIIIbr. vbi rex hiemare decreuerat. ibi mox pactæ & confirmatæ inter nos & Eduardi tutores inducię. neque multo poſt prid. Eid. IXbr. Catharina regina peperit filiam, cum iam ante quadriennium Franciſcum Delfinum VI Kal. Feb., & anno ſequenti Elizabetham III Eid. April. enixa eſſet. Heluetiorum ciuitas a rege per legatum honorifice inuitata eſt, vt recens natam filiam e ſacro lauacro ſuſciperet, qui per legatos officio defuncti ſunt, & infanti regiæ Claudiæ nomen inditum: fideiuſſere Margarita amita, quæ poſtea Philiberto Emanueli Sabaudiæ duci nupſit, & Ioanna Henrici Nauarrorum regis filia. De cardinalis Santandreani cæde & Leonis Strozzij in Scotiam expeditione quæ dicenda recepimus, ſic ſe habent. mortuo Iacobo V, cum inde factione Scotica, quæ Anglis fauebat, inde contrarijs ſtudijs reginæ viduæ & cardinalis

Santandreani regnum distraheretur, Ia- CIↃ IↃ
cobus Hamiltonius prorex constituitur; XLVII.
qui quod tanto oneri impar summam rerum in discrimen vocaturus videretur, ex consilio reginæ & cardinalis Matthæus Stuartus Leuiniæ comes e Gallia euocatur, cum Francisci mandatis, vt videret, ne quid res Scotica detrimenti caperet: sed cum mox, vbi ille in Scotiam venit, Scoticæ factionis princeps effectus reginæ & cardinali, qui iam proregem astu ad suas partes traxerant, suspectus esse cepisset, ab ijs spe regiarum nuptiarum diu deluſus, & calumnijs interea apud Franciscum petitus, cum nullum purgationi criminum, quæ obijciebantur, locum relictum esse apud nos videret, post infelicem cum prorege congressum, in Angliam ad Henricum transfugit, a quo honorifice acceptus fuit, tradita in vxorem Margarita Duglassia Iacobi Scotorum regis proximi sorore, ex comite Anguſiæ & Henrici sorore nata. exulante Leuinio, regina vidua leuitatem proregis verita, quem sublato æmulo susque deque omnia administraturum prospiceret, factionis Scoticæ principes in suam fidem recepit. cum Anglus ex domestica Scotorum seditione occasionem captans, maiores cottidie progressus magno Scotici nominis dedecore faceret, Arcibaldus Duglassius Anguſiæ comes, proregi, qui se inhonesta fuga semel atque iterum periculo eripuerat, auctor fuit, vt se fortiter Anglorum conatibus opponeret, & fidam nobilitatem

CIↃ IↃ pollicitus, a qua ſe ille deſertum quereba-
XLVII tur, commiſſo ad Ildebergum prœlio Anglos profligauit, & amiſſam ſuperioribus cladibus gloriam ex parte recuperauit; in eo præcipua ipſius Duglaſſij, Normani Leſlij Rotuſiæ comitis F., & Valteri Scoti virtus enituit. inter hæc Mongomerius Leuinio, vti diximus, infenſiſſimus, a Franciſco miſſus in Scotiam appulit V Non. V tileis, anno huius ſeculi XLV, cumque de calumnijs in Leuinium a Cardinali confictis cognouiſſet, ipſumque ob id cardinalem grauiter increpuiſſet, quod virum potentem in ſuſpicionem Franciſco adductum ſolum vertere coëgiſſet, in Galliam iam appetente hieme reuerſus eſt; deque re tota certiore Franciſco reddito, auctor ei fuit, vt Ioannem Stuartum Albinium Leuinij fratrem, quem inauditum in cuſtodiam incluſerat, liberum dimitteret, raro incorruptæ probitatis & generoſi animi exemplo, qui inimico viro, grauiſſimorumque criminum inuidia laboranti, cum poſſet, nocere noluerit. at cardinalis iam rerum potens, qui proregem in poteſtate habebat, & obſidis loco, quod leuitati ipſius parum fideret, filium in arce Santandreana aſſeruabat, per totum regnum libere diſcurſare, & in Lutheri doctrinæ ſuſpectos, quorum iam magnus numerus in Scotia erat, anquirere, immiſſis ex ordine ſacro accuſatoribus; atque in primis contra Georgium Sophocardium concionatorem populo acceptiſſimum, qui VIII ab Edimburgo milliaribus apud

Ioan. Cocburnum diuerſabatur. ſed cum CIↃ IↃ
Cocburnus de eo tradendo a cardinali XLVII
ſollicitatus moras necteret, cardinalis
cum prorege intempeſta nocte improui-
ſus eo venit, omnibuſque aditibus obſeſ-
ſis, nihil tamen efficere potuit, donec Ia-
cobus Heburnus Botueliæ comes e pro-
pinqua villa a Cardinali euocatus a Coc-
burno impetrauit, vt Georgius ipſi dede-
retur, fide data, ſe ab omni damno & iniu-
ria eum defenſurum. id actum menſe Ian-
uario anni ſequentis. ſed mox tamen con-
tra fidem datam Georgius in manus ec-
cleſiaſticorum traditur, & Edimburgo Fa-
num Andreæ transfertur. Prorex a Daui-
de Hamiltonio Præſtoniano monitus, vt
Georgio fidem ſeruaret, eumque e mani-
bus cardinalis eriperet, ad cardinalem ſcri-
bit, mandatque, ne iudicium præcipitaret,
ſed rem integram ſeruaret vſque in ſuum
aduentum: quo reſponſo accepto, cardi-
nalis, cum non dubitaret, ſi diutius cun-
ctaretur, virum vulgo gratioſum iudicio
ereptum iri, Georgium e carcere produ-
cit, & feſtinato iudicio ad mortem dam-
nandum curat. cum Io. Viniramus Geor-
gio æquior cardinalem eius nomine ro-
garet, vt ſacri corporis & ſanguinis com-
munio reo permitteretur, re cum epiſco-
pis conſultata, ex eorum ſententia reſpon-
dit; non videri æquum, vt pertinax hære-
ticus ab eccleſia damnatus vllis eccleſiæ
beneficijs frueretur. his ad eum perlatis
cum præfecti arcis familiares ad ientacu-
lum mane hora nona conueniſſent, & ille

CIↃ IↃ XLVII ab ijs ad cibum vna ſumendum inuitatus eſſet, occaſionem captans, facta audientia circunſtanteis de vſu cœnæ Dominicæ ex doctrina Lutheri commonefacit, & panem ac vinum comedendum & propinandum, cum prius ipſe ſumpſiſſet, porrexit, deinde conuiuis vale dixit. ad ſupplicium ductus, cum in pyra extructa ad palum ſtaret, & cardinalis ex aduerſa feneſtra tapetibus ac ſtragulis ſericis & puluillis ornata ſpectaculo frueretur, iam ardente flamma, hortante Georgium præfecto, vt bono animo eſſet, Hæc quidem flamma (inquit ille) corpori moleſta eſt, ceterum animum minime frangit. at qui nos ex editiore loco tam ſuperbe deſpicit, intra paucos dies quam nunc arroganter ſedet, tam ignominioſe iacebit. hæc loquenti fune aſtricto vox incluſa eſt. nec vaticinio exitus defuit: nam cardinalis, quam eccleſiaſticis carus, tam nobilitati & populo odioſus, cum Normano Leſlio, cuius modo mentionem fecimus, viro de ſe multis officijs optime merito, ob rem leuem tunc forte in contentionem incidit; cumque re litigioſa ægre ceſſiſſet Leſlius, ac poſt aliquot menſeis promiſſa repeteret, e ſermone in altercationem ac poſtremo conuicia inciderunt, infeſtiſſimiſque animis vtrinque diſceſſum eſt. Leſlius, qui ſe fraude circunſcriptum dolebat, de iniuria apud ſuos expoſtulans, facile eos induxit, vt in cardinalis cædem coniurarent. igitur circiter Non. Maij Fanum Andreæ cum quinque tantum comitibus venit, ne

ſuſpicionem de ſe excitaret, præmiſſis ante X conſcijs, qui alij alio in loco diuerſabantur. muniendæ arci intentus erat cardinalis tanta feſtinatione, vt diei noctem in opere continuaret. cum diluculo ad operas intromittendas aperiretur porta, duo in inſidijs in domuncula propinqua collocati ianitorem comprehendunt, ſignoque ſocijs dato, vti conuenerat, ſine tumultu omnes ingrediuntur; quattuor miſſi, qui cardinalis cubiculi oſtium obſeruarent; alij excitatis famulis & reliquo comitatu ſemiſomneis ſingulos carpunt, & mortem, ſi mutirent, comminati extra arcem inuiolatos emittunt. tum demum ad cardinalem redeunt, & oſtio pulſato editiſque nominibus, incolumitate etiam promiſſa, introducti trementem multis vulneribus confodiunt. amici, qui in ciuitate erant, ad famam vix excitati cum tumultuoſe ad arma clamantes accurrerent, Leſlius, vt tumultum ſedaret, corpus exanime omnium oculis exponi iubet, in illa ipſa feneſtra, ex qua nuper Sophocardij ſupplicium lætus ſpectauerat: ita verum illius vaticinium fuiſſe euentu comprobatum eſt. ſedato vtcunque tumultu, conſcij ad cauſſam dicendam vocantur: cum ſe iudicio non ſiſterent, eis aqua & igni interdictum eſt. iuſſus & prorex eos armis perſequi. verum illis ſe in arce munita continentibus oppugnatio fruſtra fuit. ſoluta obſidione, cum libere vagantes populationibus omnia vicina infeſtarent, fruſtra increpante eos Io. Cuo- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII xio,& vltorem Deum fore interminante, alia parte Angli in limite Soluæum transgreſſi prædis abactis & incendijs in hoſtico excitatis longe lateque terrorem ſui funderent,prorex quid ageret dubius,a R. Maxuallio,in quem belli tempeſtas præcipue incubuerat,inuitatus eo ducit,& caſtra ad Megatam amnem ponit. mox depulſis Lagopi arce Anglis,nuncio Gallicæ claſſis, ea XXI triremium erat,non procul ab Ebbæ promontorio appulſæ, domum reuocatur ; colloquioque cum Leone Strozzio claſſis præfecto habito, Andreanam arcem tanta celeritate cingit, vt multi ex præſidiarijs excluderentur, plerique qui e coniuratis non erant, negotij cauſſa arcem ingreſſi includerentur. quod valde obſeſſos turbauit.itaque cum arctius opinione ſua vrgerentur, & iam muri magna parte vi tormentorum deiecta in ſummo diſcrimine verſarentur,proregis iram veriti,incolumitate pacta, ſe Leoni Strozzio dedunt III Kal.VItil. decimo quarto,poſtquam obſideri arx cepta eſt, die: ille ſuis immiſſis, arcem, quæ mox de conſilij ſententia diruta eſt, ſpoliat, & cardinalis pecunia ac ſupellectile nondum a coniuratis direpta potitur & paullo poſt cum deditis, quorum pars in catenas coniecta eſt, in Galliam vela dedit. cum de captiuis, qui in Gallia iuſſu regis carcere tenebantur, Anglici legati quererentur, reſponſum eſt, ſi manentibus inducijs ius fuit Gallis in Scotia pro regni conſeruatione militare, licuiſſe & ijs in bello illic

captos, cuiuſcunque tandem nationis illi CIↃ IↃ
ſint, iure belli vti. interea affertur, Anglos XLVII
magnas copias parare, vt in Scotiam irrumpant, & pacti cum prorege fœderis de regina Scotiæ Henrici filio collocanda fidem repetant. itaque ad edictum frequentes conueniunt, indeq. ad Eſcæ fluminis, quod per Lotianam fluit, ripas aduenientem hoſtem præſtolantur: heic cum Scoti equites tumultuario pugnæ genere Anglis ſuperiores hoſtem adequitando laceſſerent, poſtquam diu ſe Angli continuiſſent, tandem ductore Graio equitum præfecto, complures turmæ in imparatos ex inopinato ſe effundunt, & Scotos, qui timere deſierant, & ſolutis ordinibus vagabantur, facile opprimunt. cæſi aut capti ex ijs circiter IↃ CCC. Angli etiam aliquot, dum ardentius tergis fugientium inhærent, capti; & in ijs nobiles turmarum ductores. ita repreſſus Scotici equitatus impetus, vt nihil ex ea die dignum memoria geſſerit. cum in eo eſſent, antequam de ſumma rerum confligerent, Angli, qui ad Præſtonium caſtra habebant, per litteras Scotorum animos periclitantur. ſumma hæc erat, orare ſe Scotos, meminiſſent, vtramq. aciem Chriſtianorum eſſe; bello cauſſam non auaritiam, odium, aut æmulationem dediſſe, ſed perpetuæ pacis ſtudium, quæ nondum inter tam vicinos populos coaleſcere potuerit, quamque firmius nuſquam coalituram ſpes ſit, quam per matrimonium; quod cum publico procerum omnium conſenſu promiſſum

CIↃ IↃ XLVII

& approbatum sit, mirari, quomodo satius ducant, ad arma, quorum exitus non nisi luctuosus vel victori esse soleat, descendere, quam fidem vtriusque gentis bono interpositam seruare. coniugia externa quæ incommoda secum trahant, ipsos videre, idque alienis exemplis, quam suo periculo experiri malle debere. itaque quanquam æquum petant, se tamen, si Scotorum animos ad concordiam spectare intelligant, aliquid de conuentionibus remissuros, contentosq. fore, vt virgo regia in suorum potestate maneat, & educetur vsq. ad ætatem nubilem, donec ipsa ex procerum consensu maritum sibi deligere possit: interea a vi & armis vtrinque abstineatur, nec regina in peregrinum solum transuehatur, aut vlla cum Gallo aut alio quouis extero de matrimonio pactio fiat: id si sancte promittatur, se protinus ex Scotia pacate discessuros, & de damno, quod impressione sua Scotiæ dederint, bonorum virorum arbitrio satisfacturos. Cardinali sublato, prorex Ioannem fratrem Fani Andreæ archiepiscopum in eius locum assumpserat. coram eo litteris perlectis, visum est illas supprimi debere, ne si palam fierent, æquitate condicionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent. Prorex ab ijs, qui cum fratre erant, persuasus & litteras supprimi patitur, & contrarium rumorem spargi; scilicet Anglos venisse, vt ablata per vim regina omnia armis in potestatem redigerent: auctus rumor ab ijs, qui

ſummæ rerum præerant, qui proregem, CIↃ IↃ
vt erat leui & inconſtanti ingenio, ita va- XLVII
na victoriæ ſpe impleuerant, vt aliorum ſanis admonitionibus aureis clauderet. diſſeminata ea fama, irritatis militum animis, ſtatim concurritur; primam aciem Arcibaldo Duglaſſio, poſtremam Georgio Gordonio ducentibus. Prorex, qui in media acie ſtabat, cum de fuga Anglorum ſubito nunciatum eſſet, Duglaſſium per vnum e ſuis admonet, vt aciem promoueat; moxque per alterum, vt gradum addat. nec vanus erat rumor. nam equites Angli fruſtra in Scotos impetu facto cum nihil proficerent, peditatu relicto iam fugam meditabantur. ſed partim mutua adhortatione, partim a ducibus retenti atq. æquiore loco confiſi ordines reſtituunt. heic Scoti, qui in prima acie erant, cum Iamboam ſcloppetariorum equitum Hiſpanorum ducem velut in latus incurſurum per obliquum collem deſcendere viderent, a recto collis aſcenſu pedetentim deflectunt: quod ij, qui in media acie ſtabant, conſpicati, primos fugere rati, ſolutis ordinibus & ipſi fugam capiunt, ab Anglica claſſe in obliquum latus iaculante in itinere, dum fugiunt, magno damno affecti. $\overline{XXX}$ $\overline{CIↃ}$ armatorum in caſtris Scotorum erant; multo minor numerus Anglorum, ex quibus ceciderunt primo congreſſu ad $\overline{CC}$, e Scotis vero tota fere illuſtrium familiarum iuuentus cum ſuis clientibus. Scoti priſci denſato agmine integris ordinibus domum incolumes peruenerunt.

CIↃ IↃ XLVII

hæc clades Scotis ſumme calamitoſa incidit in IIII Eid. VI.br. Angli præter ſpem victores ad quinque millia populationibus euagati Ketham & Æmonam deſertas in Forthæ æſtuario inſulas munierunt; Brochteam item arcem in æſtuario Tai ceperunt, & terrore iniecto Faſcaſtellum & Humium arces ad deditionem compulerunt. animoſe reſiſtentem Humiæ arcis domini vxorem cum armorum metu ad deditionem compellere non poſſent, inhumano ſeueritatis exemplo tandem expugnauerunt. nam eius filium captiuum necaturos ſe minati, cum ne hac quidem ratione generoſæ feminæ animum frangi viderent, productum ante arcem ſtatuunt, & in parentis conſpectu patibulo erecto quaſi ad ſupplicium ducunt. quo ſpectaculo territa mater poſtremo deditionem fecit. capto Humio Angli munitiones, alteram ad Lauderam, alteram in Roſburgi ruinis excitarunt, neq. alio operæ pretio facto retro abierunt. quo repentino diſceſſu recreatis paullum Scotorum animis, Sterlini, vbi reginæ erant, conuenitur. magnum mærorem & animi deiectionem in prorege & archiepiſcopo fratre cernere erat: in reginæ viduæ oratione multa item ſigna luctûs: conſtans tamen & ſerenus pro tempore vultus fuit; quod ad magnitudinem animi referebatur. nec tamen dubitabatur, quin ex dolore publico hanc conſolationem caperet, quod Hamiltoniorum faſtum & arrogantiam clade illa retuſam videret. conſul-

tantibus placuit, vt reginæ Britannodu- CIↃ IↃ
num seponerentur, dum in conuentu pro- XLVII
cerum de regni statu agitur. missi interea in Galliam, qui a nouo rege ex fœdere auxilia peterent aduersus Anglum communem hostem, spe facta de reginæ Delfino nupturæ in Galliam aduentu. quo intellecto Angli rursus Scotiam ab vtroque limite inuadunt. Leuinius ipse spe auxiliorum ab Anguso socero & Glencarnio vetere amico promissorum ad solstitium hibernum Dumfrisium venit. verum ab ijs delusus quosdam e suis Drumlauriam versus pergere iubet, si forte Iac. Duglassium arcis dominum in insidias posset elicere. is quod erat, sensit: sed dum in prædatores effusius inuehitur Nitho amne transito, iam se colligentibus hostibus, multos e suis amisit. ex leui illa expeditione cum grauissimus terror maiorem Gallouidiæ partem inuasisset, omnes certatim se Anglo dedidere. interea prorex tanto circumstrepente vndiq. tumultu, ne nihil agere videretur, Brochteam arcem obsidet, totoque trimestri frustra continuata obsidione tandem discessit, relicto Iacobo Halibrutonio, qui cum C equitibus vicina loca infestaret, & comeatus terrestreis a Brochtea & præsidio inibi ab Anglis munito prohiberet. Eodem fere tempore magna per Angliam relligionis mutatio fit. nam sub exitum IXbr. Petrus Martyr Vermilius Florentinus Argentina, vbi Italia exulans iam per quinque annos magna famâ docuerat, in Au-

CIↃ IↃ gliam venit, a Thoma Crammero Can-
XLVII tuariensi archiepiscopo euocatus: is in monasterio Fesulano Florentiæ proximo canonicorum, vti vocant, regularium S. Augustini educatus, primum Patauij linguæ Græcæ & Philosophiæ plenam cognitionem adeptus, dein Bononiæ Hebraicarum litterarum & Theologiæ studijs gnauiter incubuit: vnde illius ordinis sodalium facile princeps habitus, cum in mores eorum seuerius animaduerteret, magna inuidia laborare cepit; quam vt amoliretur, Neapolim profectus, comite consiliorum Io. Valdesio Hispano clam cœtum instituit præcipue nobilitatis tam viris quam feminis celebratum; in quorum numero etiam recensetur Victoria Columna Ferdinandi Anali marchionis Piscarij quondam vxor, ingenio, pietate & modestia cum paucis comparanda. sed cum non diu, re in vulgus emanante, ibi consistere posset, Lucam profectus, & in eodem instituto perseuerans, socios ibi habuit Immanuelem Tremellium Ferrariensem genere Hebræum, sed professione Christianum, qui Hebraicas litteras, Celsum Martinengum, qui Græcas, & Paullum Lasicium Veronensem, qui Latinas doceret, ac denique Hier. Zanchium Bergomatem. verum ne heic quidem quiescere potuit; cumque illac Paullus. P. Buxeto rediens iter habiturus esset, vt periculo præuerteret, relicta Italia Tigurum Heluetiorum concessit, comite profectionis Bernardino Ochino Senensi magnæ

magnæ eloquentiæ concionatore. Tigu- CIↃ IↃ
ro deinde Basileam, ac deniq. procurante XLVII
Martino Bucero Argentinam migrauit, vnde postremo in Angliam profectus, ex regis voluntate sacris scriptis interpretandis Oxoniæ præficitur. nec multo post Henrici proximi regis de relligione decreta publico edicto antiquantur, & statuæ atque imagines passim e templis remouentur. Hæc fere eo anno in Anglia & Scotia gesta, qui non solum duorum maximorum principum, & qui summi litterarum fuerunt fautores, sed & doctissimorum virorum obitu tristis fuit. nam Franciscus Vatablus in Ambianis natus, quem Hebræi ipsi Lutetiæ Hebraicas litteras profitentem admirati sunt, Christiani vero maximo cum fructu docentem audiuerunt, ex hac vita migrauit XVII Kal. April. is Græcæ linguæ peritissimus multa ex Aristotele in Latinam transtulit: dein relicto philosophiæ studio ad sacras litteras se totum applicuit: multaque huius generis sub eius nomine circumferuntur, ac notationes inprimis in vetus testamentum ab auditoribus ex illius prælegentis ore exceptæ: nam ipse siue naturali pigritia, quod illi exprobatum est, siue morte præuentus, nihil omnino scripsit, satisque habuit, sacræ linguæ arcana discipulis diligentioribus aperire, illustri nominis sui fama & alieno præconio contentus: ex ijs fuere Io. Salignacus nobilis Petrocorius, & Io. Mercerus Vticensis Christianorum in hebraicis longe doctis-

CIↃ IↃ XLVII

simus, qui ad maximas carissimi præceptoris laudes hanc adiecit, quod Hebraicorum carminum rationem, quæ hactenus nobis incognita est, perspectam ille habuerit, quam & se scriptis aliquando traditurum receperat. eodem die, quo Vatablus, & Iacobus Tusanus Remus optimus linguæ Græcæ doctor Lutetiæ decessit, cum eodem, quo Vatablus, die, in regiorum professorum collegium cooptatus fuisset; vt qui in eodem vitæ curriculo simul desudassent, ne mortis quidem tempore diuellerentur. nec multo post XIII Kal. Iun. Beatus Renanus Selestadiensis annum agens LXII Argentinæ, cum e balneis rediret, moritur, vir in humanioribus litteris, antiquitate, & pia doctrina exercitatissimus, ingenio miti, vt qui in cogitatione de constituenda ex omnium consensu in relligione concordia consenuerit, summus Des. Erasmi obseruator, qui eandem viam in his turbis institit. huius etiam anni initio XVII Kalend. Febr. matura mors Ioannem Schonerum Carolostadiensem iam VII tuagenarium Norimbergæ nobis eripuit, vbi ille domicilium fixerat, astronomiæ, quam post Regiomontanum opere illo egregio resolutarum Tabularum maxime illustrauit, scientia insignem, & illa in primis, quæ ex positu astrorum de cuiusq. fortunis iudicium fert, multis obseruationib. ab illo locupletata. Romæ sub id obierunt Petrus Bembus patricius Venetus, & Iacobus Sadoletus Mutinensis Carpentoracti episcopus,

vterq. verſu & pedeſtri oratione politiſſimus ſcriptor: verum illius multa licentioſius, vt temporum nequitia & domini, cui ſeruiebat, mores ferebant, ſcripta extant: huius contra ſeria fere omnia, & digna perſona, quam ſuſtinebat. vtriuſque in diſpari morum inſtituto fortuna tamen par fuit. nam & ambo ſimul a Leone X vt primum ſummum ſacerdotium iniuit, ex omni doctorum numero delecti, quorum in conſcribendis epiſtolis opera & ingenio vteretur: dein & in collegium cardinalium eodem anno a Paullo III allecti ſunt, ſub quo & fatis conceſſere; Bembus ex vulnere in latere ad parietem accepto, dum equo veheretur, anno ætatis LXXVII; Sadoletus ſub autumni tempus, Bembo circiter ſeptennio minor. atque illi quidem Hier. Quirinus Iſmerij F., qui omni officio viuum coluerat, ſtatua nobili artificio ex marmore facta, inque celeberrima S. Antonij æde Patauij locata, parentauit. hunc Io. Petrus Carafa Sabinorum epiſcopus, quo die primum poſt eius obitum ſenatus habitus eſt, coram Pontifice, & mox Iac. Gallus ciuis Romanus in Laurentij æde luculenta oratione laudauere: ſepultus eſt ſine vlla funeris pompa, ita enim teſtamento præſcripſerat, in æde B. Petro in Exquilijs ſacra. Sub exitum Maij, atque, vt annales Turcici ferunt, die V menſis Zemaſiellulæ, Conſtantinopoli mortuus eſt Hariadenus cognomento Ahenobarbus. is Horuccio fratre, qui extincta Tremezinorum ſtirpe regnum oc- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII cupauerat, cum relicta Tremezina arce fugeret, in prœlio ab Hiſpanis equitibus occiſo, in Cæſareæ regnum ſucceſſit. cum deinde rei naualis peritia adſcitis prædonum audaciſſimis magnum ſibi nomen paraſſet, a Solimanno claſſi Turcicæ præficitur. cuius ope Tunetanum regnum, dum Mule aſſes de eo cum fratribus altercaretur, aſſuta ſocietatis ſimulatione Mule aſſe ipſo eiecto, inuaſit: vnde poſtmodum a Carolo V expulſus non propterea tamen a Solimanni gratia excidit, a quo inter purpuratos adſcitus, oræ maritimæ præficitur. poſtea exortis inter Chriſtianos bellis, cum Anglo inde premente, inde totis viribus Cæſare limitem noſtrum oppugnante Franciſcus duorum potentiſſimorum principum viribus ſuſtinendis minime par eſſet, Hariadenus Solimanni iuſſu infauſtas rebus noſtris ſuppetias tulit, vaſtataque Liguriæ & Etruriæ ora, Ilua præterea, Igylio, Ænaria, & Lipara inſulis crudeli populatione afflictis, domum redijt, verſa paullo ante in fugam Cæſariana ac Veneta claſſe ad Actium promontorium, & in Rizonico ſinu Caſtronouo, quod a Cæſarianis captum fuerat, vi recepto, IIII fere veteranorum Hiſpanorum millibus inibi trucidatis, non ſine Dei numine, vti a multis creditum eſt; cum ij eſſent, qui ſuperioribus annis totam Siciliam ac Calabriam ob non ſoluta ſtipendia tumultuantes diris populationibus & effreni libidine crudeliter vaſtauerant. dum ergo Byzantij quamuis iam octoge-

narius reficiendæ classi & ædificandis nouis apud naualia triremibus operam daret, nec multo abdomine grauis senex a venere etiam in illa ætate abstineret, in lentioris diarrhœæ morbum incidit, ita vt vitalis calor inferiores partes sensim desereret. verum cum frustra ex Iudæi medici consilio ætatis tenellæ pueri loci affectis applicati fuissent, quo remedio spiritus continuo labore exhausti & dissipatæ vires aliquandiu refocillatæ sunt, tandem ingraueſcente grauiori febre extinctus est, & in villa sua Besictasensi, v̄ ab vrbe milliari, sepultus est; Asane filio, quem iam Cæsareæ regem imposuerat, peculiaris suæ classis, ac familiæ fortunarumque omnium Solimanni permissu herede relicto. Ferdinandus Cortesius, Medellini familia vtrimq. Senatoria ortus, annum clausit ıı̄ıı̄. Non. x̄br. Castelleiæ Costonæ mortuus anno ætatis l̄x̄ıı̄, nouæ Hispaniæ in Indijs occidentalibus fundator, relicto ampliſſimo patrimonio quo nepotes eius hodie, qui Vallis Marchionum titulos sumunt, in Indijs fruuntur. eius hoc inter multa dignum posteritate factum dictumque memoratur: in senectute, exhaustus plerumq. largitionibus in militem profusis, pecuniam grandi vsura in pauperes erogandam a mensarijs sumebat; ita peccatis expunctis vitam se æternam fenerari dictitans. tanti viri res moresq. scripsit peculiari volumine Fr. Lupus Gamma, ab ijs, qui plura scire desiderant, legendus.

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ
XLVII

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER QVARTVS.

IN Germania dissoluto fœderatorum exercitu, & Palatino sponte in partes Cæsaris transeunte, Vlmaque ac Francofurto deditis, Virtembergicus, in quem omnis belli impetus vertebatur, de salute & fortunis periclitari cepit. Cæsar qui sciret secretam fœderationem, quæ ipsi cum Gallis intercederet, a quibus in recuperatione imperij adiutus fuerat, & metueret, ne desertus a socijs, si ad desperationem adigeretur, ad Gallorum auxilia perfugeret, & ita Germanico bellum Gallicum implicaretur, Rotebvrgico Eid. Xbrib. litteras ad Virtembergicum dederat, quibus exprobrata multis verbis ingratitudine, & repetitis simultatum antiquarum caussis, quarum obliuionem tranquillitati Germaniæ condonasset, offensionis grauitatem exaggerabat: & quo multitudini parceretur, edicebat, vt statim redditis litteris se suasq. fortunas omneis sine condicione ipsius arbitrio permitteret; ni pareret, extrema quæque intermi-

nabatur. exemplo quoque earum ad illius CIↃ IↃ
ditionis populos misso ipsos officij ad- XLVII
monebat, & eadem, quæ domino, denuntiabat. hæc ita palam agebantur, quod ad Cæsaris maiestatem tuendam ita fieri expediret; ceterum clam spe data æquiorum condicionum, si nulla mora interposita se dederet. ac ne longiore deliberandi spatio concesso Vlricus ad externa auxilia animum conuerteret, Albanus, qui iam cum infesto exercitu in agrum Virtembergicum descenderat, Bertauum ac Vedingam, oppida resistere ausa diripit; & Forzenum, & Canistatū, quod ad Nicrum positum est, deditione capit: mox & Stucardiam prouinciæ caput & reliqua oppida atque arces in potestatem redigit, Circena ad Nicrum, Scorendorfio ad Remesum, & Aspergo locis munitissimis exceptis. ipse Vlricus in Tuelam arcem extra regionem secessit, vbi acceptis Cæsaris mandatis, cum a suis, vt sibi & prouinciæ consuleret, admoneretur, supplici & demissa admodum oratione rescripsit XIII. Kal. Ianuar. misericordiam Cæsaris erga se miserum principem & suos implorans. tandem interuentu Palatini III Non. Ianuar. conuentum est, vt dux, quoniam valetudine impediretur, legatos mittat, qui pœnam deprecentur; quo & ipse venire intra XL diem teneatur; decreta Cæsaris de rep. seruet; Saxonis & Hessi amicitiæ renuntiet: Cæsarique opem ferat, vt proscriptio in ipsos promulgata executioni mandetur: nulla commercia Cæsaris ho-

CIↃ IↃ XLVII

stibus in suis prouincijs permittat; si qui ex suis aduersus Cæsarem, Ferdinandum, Austriacamve domum militent, in eos seuere animaduertat. nobilitatem, ne quis ex ea ad militiam abeat, iureiurando adigat. nullum fœdus ineat, in quo non & Cæsar & Ferdinandus & domus Austriaca comprehendatur. Cæsari det iter per suos fineis, & comeatu ac reliquis ad bellum necessarijs iuuet. tormenta sociorum apud se deposita cum omni instrumento tradat. in sumptus belli C̄C̄C̄ aureorum millia dependat, quorum dimidiam partem presenti die numeret, reliquam intra X̄X̄V̄ dies; cautionisq. loco Circenam, Scorendorfium, & Aspergum, quæ sola ex omni ditione superabant, tradat, quibus Cæsar pro suo arbitratu præsidia imponat. intra X̄L dies Christophorus filius & populus hæc pacta rata habeant. cautum postremo, ne Georgius frater huius transactionis beneficio frueretur. V̄I Eid. eiusdem mensis Virtembergici legati Alprunum venerunt, qui Vlrici nomine officio defuncti sunt. ipse dein mense Martio adhuc ægro corpore & in sella sedens se coram Cæsare stitit, magna, quæ ad spectaculum confluxerat, hominum turba circumfusus, & per consiliarios fidum obsequium in posterum pollicitus facti veniam impetrauit. post Virtembergicos Sueuiæ ciuitatum legati venerunt, Memingenses, Bibracij, Rauespurgij, Campodunenses, & Isenenses, factiq. supplices in gratiam recipiuntur. Memingenses I̅ aureorum C̄I5̄ multati

sunt. ij antequam admitterentur, de relli- CIↃ IↃ
gione sibi caueri a Cæsare postulauerant: XLVII
nam in ea adhuc dissimulatione perstabat Cæsar, eo bello relligionis caussam non agi. ad hoc per Nauium, quo præcipue ministro vtebatur Cæsar, responsum est, satis constare ipsis de voluntate Cæsaris; si instantius vrgerent, id diffidentiæ tributum iri, eoque irritari posse eius animum, cuius clementiam implorarent. id eo factum est, ne si petentibus omnino denegaretur, aliud agi palam esset, quam quod ipse scripto promiserat; si concederetur, in Pontificis offensionem incurreret, qui pro relligione susceptum bellum passim per ministros prædicabat. inde Vlmam rediens Cæsar per Morbacum & Eselingam iter habuit, & in treis agri Virtembergici arces Hispanorum præsidia imposuit. Eselingenses & Lindauienses tunc in fidem accepti sunt. Vlmenses venienti obuiam processere ex præcipuis ciuibus C, de Virtembergica victoria gratulati. Cæsar magna pompa & lætitia VIII Kal. Feb. vrbem ingreditur, & muneribus honorificis, vti fieri assueuit, acceptis, vltro etiam de pecunia, quam ipsis imposuerat, persoluenda interpellatus est. ea humanitate delinito victoris animo effectum est, vt consilium de indicendis Spiram comitijs mutaret, & ad res ordinandas Vlmæ sibi commorandum statueret. iam Saxo XI kal. Ian. cum exercitu ad fineis suos peruenerat, & datis ad ordines Mauritianos litteris, acriter ad eas, quas

CIↃ IↃ XLVII ad ipſum III Eid. VIIIbr. nuper ſcripſerant, huc vſque dilato reſponſo reſcripſit, & fuſe repetita ſuperioris temporis memoria eorum, & Mauritij, qui tot ſibi beneficijs obſtricti ſint, illatas vltro iniurias exagitat, & ſe, vt parem referat gratiam, veniſſe profitetur; dolere quidem ſe communis patriæ vicem; ſed culpam in eos reijciendam, quorum ambitione & immoderata cupiditate factum ſit, vt tantum a bello & direptionibus periculum immineat. primus belli impetus a Saxone in Lipſiæ obſidione factus eſt XV kal. Feb. quam Mauritius ante incenſis ſuburbijs egregie muniuerat. ea de re iam ante Cæſar a Mauritio monitus Albertum Brandeburgicum cum CIↃ IↃ CCC peditibus & II CIↃ equitibus miſerat, addito ei Chriſtophoro Liechtenbergæ Lantgrauio, & Meleniano, ac Sandæo cum Italorum & Hiſpanorum manu ſubſequi iuſſis. ipſe quantumuis a Ferdinando fratre ſollicitatus a Danubio longius recedere noluit, quod de Fliſcana coniuratione licet iam oppreſſa, & ſeditionis Neapolitanæ nondum compoſitæ euentu adhuc ſubuereretur; tum etiam quod a Gallo & Heluetijs; quos ſciret ab Argentinenſibus & Conſtantienſibus per legatos ſollicitari, ſibi metueret. miſerat Boëmos auxiliareis Ferdinandus: verum illi ſtatim iniuſſi non ſine regis offenſione domum reuerterunt. diſceſſioni cauſſam dedere Pragenſes, qui fœdus quod ipſis cum Saxone intercedebat, cauſſati, tum etiam ob relligionis cauſſam,

& multa ac magna Saxonis in Germaniam merita, & nuper egregie nauatam in bello Turcico operam ab hoc bello abhorrebant, & socios dehortabantur. Ferdinandus contra, non relligionis causſa sumpta arma dicere, sed ad rebellionem comprimendam: quod de collatis contra Turcam auxilijs in medium afferatur, longe aliter habere, quippe Saxonem per internuntios ante aliquot menseis Turcam, vt bellum Boëmiæ & Pannoniæ inferret, sollicitasse: & vt inducię pactæ rescinderentur, petijsse, data fide, se, vbi Turcicæ copiæ conueniſſent, eodem tempore ad distrahendas vireis diuersa parte facturum impetum. his ferme diebus Anna Ferdinandi vxor, Ludouici Pannonij soror, tot liberorum parens Viennæ kal. Februar. fatis conceſſit, cui funus Vlmæ a Cæsare magna pompa factum est. dum Lipsia obsideretur, Mauritius initio ad pacem inclinare videbatur, ex eaque occasione Ioach. Brandeburgicus VII vir, vt erat pacis & concordiæ studioſus, interceſſionem sibi permitti petierat, & Saxonem Heſſumq. vt se ac suos respicerent, præsentiq. periculo, dilabentibus in dies ciuitatibus & socijs, eximerent, frustra monuerat: atque in primis recens Augustanorum, in quorum ope tantam fiduciam collocabant, exemplum proponebat. ij siquidem tentata per Antonium Fuggerum ciuem suum pacis via, aliquot dies ante certis condicionibus Cæsari reconciliati fuerant: eæ erant, vt CL aureorum CIↃ dependerent, XII machinas

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII inſtructas traderent,& x̄ vexilla præſidiariorum acciperent. cum ſummopere contenderent, vt Schertelius,qui ipſorum ſtipendijs multos annos meruerat, vna in gratiam reciperetur & bonis reſtitueretur, nihil a Cæſare & Ferdinando ob Erebergam arcem captam ſuccenſentibus impetrari potuit ; iſque cum omni familia ſolum vertere coactus Conſtantiam ſe contulit.fruſtra tentata per Brandeburgicum reconciliatione, Saxo continua tormentorum quaſſatione verberata & magna ex parte deformata Lipſia tandem obſidionem ſoluit, & per Thuringiam ac Miſniam omnia amiſſa oppida non ſolum recuperat, ſed & ſuis omnibus, Lipſia & Dreſena exceptis, Mauritium ſpoliat, Magdeburgicique & Halberſtatenſis epiſcopatûs ditionem in ſuas parteis pertrahit, facta cum Ioan. Alberto epiſcopo tranſactione: confeſtimq.ad Argentinenſeis Eid. Febr. litteras dat, quibus eos de rebus a ſe geſtis certiores facit, & vt bono animo ſint, hortatur, neve exemplo Virtembergici & ceterarum ciuitatum, quæ metu potius quam voluntate ſe dediderint, commoueantur : præſto eſſe Gallorum & Heluetiorum auxilia ; ſe cum primum bello domeſtico explicuerit,ipſi adfuturum : iam Magdeburgi a ſe nuper in ſocietatem acceptæ conueniſſe Saxonicarum ciuitatum legatos ; cum ijs ſe de illis rebus, propter quas Francofurti conuentus indictus fuerat, agere, & futurum ſperare, vt fœdus denuo confirmetur, nec

se diuelli ab eo patiantur. eodem venerat CIↃ IↃ
ante Franciſci mortem Io. Mendoza, is de XLVII
quo ſupra diximus, & prolixe omnia a rege pollicebatur; ſed vterque ſerius; quippe cum iam Argentinenſes ad Cæſarem legatos miſiſſent, & in ijs Iac. Sturmium, vt de condicionibus, quibus cum Cæſare tranſigi poſſet, cognoſcerent: ij vero cum Antonio Perrenoto Attrebatum epiſcopo Vlmæ egerunt; nam Granuellanus pater Veſontionem, quæ illi patria erat, profectus fuerat, & Nauius paullo ante viuis exceſſerat. perſcriptas condiciones cum Senatus non recuſaret, denuo legati mittuntur, qui Cæſarem Norlingæ podagra laborantem nacti XII Kal. April. ei reconciliantur, nullo præſidio in ciuitatem accepto, ſed XXX CIↃ aureorum tantum exolutis, & traditis XII tormentis. iam antea Iodoco Grœningo Mattiacorum præfecto negotium datum erat, vt conſcriptis copijs bellum finitimis Saxoniæ locis inferret, & Saxonis impetus a Mauritio auerteret. is cum XXI. peditum ſignis & CIↃ CC equitibus Saxoniam ingreſſus per Conradum Decelburgum & Lippenſem comites Oſnaburgum & Mindum ciuitates in verba Cæſaris adigit, & Ritbergi arcem occupatam præſidio firmat, atq. inde Bremam petit. ſed non diu felici ſucceſſu gloriari potuit. nam ſub exitum Febr. eruptione a Bremenſibus facta ipſe inter alios occiſus eſt. huius morte ſumma rerum ad Vriſbergerum deuenerat: is cum videret opibus Hamburgenſium res obſeſſorum

CIↃ IↃ auctas esse, castra mutat, & longa facta
XLVII circuitione propter interiectas paludes ciuitatem alia parte oppugnare cepit: mox eo venit Ericus Brunsuicus, quem Cæsar Norlinga Eid. Mar. miserat, vt ijs in locis peditum & equitum delectus haberet. eodem tempore magni motûs initium exigua opera compositum est, proscripto a Pontifice Hermanno Colonienſi, in eius locum Adolfus ex Schavenburgorum comitum familia ab ipso Hermanno iam ante ob beniuolentiam delectus coadiutor Pontificio diplomate suffectus fuerat. cum vrgeret Pontifex, vt Cæsar sententiam exequeretur, ille iam pæne victor legatos Coloniam mittit Philippum Lalanium Geldriæ præfectum, & Vlricum Viglium Zuichemum I. C., qui ad certum diem ordinibus prouinciæ venire iussis, nomine Cæsaris imperant, vt veteri relicto præsule ad nouum transeant, eique fidem & obsequium vti domino suo præstent. id facile ab ecclesiasticis impetratum. ceteri se excusabant, quod minime sibi integrum esse dicerent, ab eo, cui tam longo tempore paruissent, quo sint vsi tot annos non pœnitendo principe, cui fide sint per iusiurandum astricti, deficere. Cliuensis, qui metueret, ne ob viciniam hæ turbæ in se recciderent, consiliarios eo interceſſores mittit. per eos ab ecclesiasticis vix tandem extortum, vt quiescerent, dum res cum Colonienſi componerentur. Theodoricus Mandereschitus & Nuenarius comites nobilitatis Vestsalicæ, quæ

Colonienſi ſubeſt, principes a mitis inge- CIↃ IↃ
nij ſene facile impetrant, vt in populi gra- XLVII
tiam, cui tam ſæua calamitas imminueret, iure ſuo cederet, & iuſiurandum ſubditis remitteret. neque heic tamen odium in Hermannum conceptum ſtetit: nam & Fridericus frater Monaſterij epiſcopus, & Bonnenſis eccleſiæ præpoſitus mox ea dignitate priuatus eſt, & in eius locum Io. Gropperus ſuffectus. Stolbergius item comes Colonienſis eccleſiæ decanus, quod Hermanni partes conſtanter tueretur, dignitate exutus & vrbe pulſus eſt. id actum VIII kal. Febr. Interea Albertus Brandeburgicus, quem cum exercitu in Saxoniam miſſum a Cæſare diximus, cum a Mauritio Rocliciam oppidum accepiſſet, quod vſusfructûs nomine Elizabetha Heſſi ſoror vidua & Georgij Saxonis nurus poſſidebat, Chemnitio profectus eo cum copijs venit. conſilium illius erat, occupato eo oppido comeatum, qui Vitemberga in Saxonis caſtra veniebat, intercludere, ſicque irritos eius de obſidenda Friberga & Zuiccauia conatus reddere. id clam Pyrrho Columna actum, quem tamen vt omnium conſiliorum participem Mauritio & Brandeburgico Cæſar attribuerat. nullo negotio confecta res eſt. nam oppidani appropinquante exercitu ad primam denuntiationem ſtatim ſe dediderunt. Saxo tunc Aldeburgi erat, III a Roclicia milliaribus, qui re cognita kal. Martijs Erneſtum Luneburgicum & Volradum Mansfeldium cum aliquot equi-

CIↃ IↃ tum turmis, ac deinde Recrodum cum le-
XLVII gione ſua de nocte præmittit. ipſe cum reliquo exercitu ſubſequitur; is erat omnino IIICIↃ peditum & IICIↃ equitum. poſtridie, antequam luceret, præmiſſi equites excubias inuadunt: parte cæſa reliqui in oppidum confugiunt. erant in ſuburbio peditum vexilla IIII. cum his aliquot equites vrbe egreſſi temere in apertum campum deſcēdunt, ſed ſuperueniente Saxone, & ex colle vicino in ſuburbium tormenta diſplodente Brandeburgici repulſi; diuerſa parte inde pedites per pontem, inde equites per Muldam flumen fuga dilabuntur: quos Saxonici inſequentes incenſo ſuburbio fugientib. immiſti oppidum vna ingrediuntur; vbi poſt aliquot certamina, Albertus, & Chriſtophorus Liechtenbergenſis cum fruſtra exitum circunſpicerent, ipſi capti ſunt, & oppidum direptum. Ludouicus Auila Hiſpanus, qui hoc bellum, cui interfuit, deſcripſit, memorat Albertum ad Rocliciam, dum muliebrib. illecebris per choreas & conuiuia ab Elizabetha Heſſorum principis ſorore vidua deluſus, ac plane ſui oblitus, intermiſſa militari diſciplina ſecurius ageret, a Saxone oppreſſum fuiſſe: quod poſtea publicatum ſummæ iniuriæ loco accepit Albertus deque ea apud Cæſarem expoſtulauit, vti ſuo loco deinceps narrabitur. a prima luce ad meridiem vſq. pugnatum eſt; capta X ſigna, & XIII tormenta cum amplo comeatu magnaq. & opima præda, vt quæ, ſicuti Cæſariani ſcribunt, alendo exercitui inte-

grum menſem ſuffecerit. cæſorum numerus circiter CIↃ in vrbe, foris autem & in ipſo flumine CCC circiter interfecti: reliqui armis exuti. poſtquam ſe contra Saxonem & ſocios intra VI menſeis non militaturos polliciti ſunt, dimittuntur. IIII illa ſigna, quæ trans pontem aufugerant, quæ ex Italis & Hiſpanis fere conſtabant, a Saxonico equitatu magna ex parte conciſa ſunt. pauci ex Saxonicis deſiderati, in queis Volfius Theodoricus Feretenſis magni animi vir, qui tormento ictus paullo poſt deceſſit. ipſe Albertus ab Erneſto captus ad Saxonem deducitur; qui eum Aldeburgum ſecum abduxit, ac poſtea Gotham munitiſſimam in Thuringia arcem ſub cuſtodia amandauit. Mauritius, qui iam in itinere erat, vt ſe Alberto coniungeret, cum de accepta clade allatum eſſet, primo non credidit; neq. enim bene munitum oppidum & ſitu ac milite firmatum, tam cito capi potuiſſe in animum inducere poterat. itaque vlterius progreditur, tandemq. de re certior factus conſultare cepit, an Rocliciam pergeret: fieri enim poſſe, vt imparatos, & vt fit in recenti victoria, ſolutos ac confuſos hoſteis facile opprimeret; ſed cum alij contra, cum milite itineris quod ſupererat longitudine feſſo non niſi periculoſe certaminis aleam tentari poſſe contenderent, retro cum exercitu, & ijs, quæ ex illa ſtrage ad ipſum confluxerant, copijs Chemnicium, vnde profectus fuerat, ac ſequenti die Fribergam ſe recepit. huius victoriæ fama ſparſa, & litteris, quas CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII ſtatim Saxo ad Boëmos dedit, aucta, magna per Boëmiam animorum mutatio conſecuta eſt. Ferdinandus iam ante VIII Eid. Febr. Lætmericiam oppidum in regni finibus cum Ferdinando F. venerat, quo loco vnum & alterum diem regni proceres præſtolatus prolixam orationem habuit, qua eos ad opem Mauritio quamprimum ferendam hortabatur; in eamque rem fœdus cum Mauritio initum, & auctoritatem Cæſaris, cuius regnum Boëmiæ beneficiarium eſſet, obtendebat. ad ea reſponſum, rem huiuſmodi eſſe, vt de ea niſi de omnium ordinum conſenſu ſtatui non poſſit: petere igitur illos, vt primo quoque tempore conuentus indicat, in quibus lege regni & more gentis legitime agi liceat. obiter ibi antiquum cum domo Saxonica fœdus in medium allatum eſt, quo impediri ſe dicebant, quo minus contra Saxonem militarent: neque enim de regni finibus aut iuribus eo bello agi, aut regem ipſum peti, cui adeſſe & militare eo caſu teneantur. hæc maior pars. alij tamen offenſionem veriti, vt fere oppidorum præfecti, obſequium & fidem vltro obtulerunt, ac niſi militent ipſi, ſtipendia pollicentur. petierat Ferdinandus, quoniam differri res vltra non poſſet, vt de conuentibus niſi confecta militia non ageretur. ſed cum nobilitas regni ac Pragenſes poſtea per litteras vrgerent, vt ad XIII Kal. April. conuentus Pragæ indiceret: quibus ſi intereſſe non poſſet, ipſi decernerent; contra ille ijs, quæ Lætmericiæ acta eſ-

ſent, inſiſteret, & ne quid ipſi interim tentarent poſceret, inter eos conueniri non potuit. ille tamen, vt Boëmis aliqua ex parte ſatisfaceret, conuentus ad XIIII Kal. Maij Pragæ indicit. ſed cum ij ludificari ſe dicerent, fœdus libertatis tuendæ cauſſa ſolemni more faciunt XIIII April., & militaribus legibus conditis Gaſparem Flugium ducem conſtituunt, cui XXX CIↃ peditum, & XII CIↃ equitum ex regni delectibus attribuunt. Ferdinandus interea Dreſenam ad Mauritium profectus ad Boëmos ſcripſerat, Saxonem in animo habere ipſos inuadere: itaque rebus ſuis conſulerent, & Vintemullo, cui per ſuam abſentiam rei ſummam commiſerat, morem gererent. dum hæc aguntur, Brandeburgicus VIIvir, vt erat pacificandæ Germaniæ ſtudioſus, nihil non hactenus egerat, vt Heſſus Cæſari & Ferdinando reconciliaretur; ſed cum iniquiores conditiones proponerentur, quam vt in eas vir generoſus & ſummæ inter ſuos exiſtimationis conſentire poſſet, quamuis potius fortunam ſibi ſubeundam duxit, quam quidquam indignum ſe & nomine Germanico admittere. itaque datis ad amicos litteris, ad inimicorum calumnias, quibus eum bellum in Germania alere; & pacem detrectare criminabantur, prolixe reſpondet. Cæſar impoſito Auguſtæ III CIↃ, præſidio duce Georgio Schaumburgio, & pari numero Vlmæ duce Io. Naſſouio Vilelmi comitis F., quem in locum Georgij Regenſpurgij nuper demortui legioni

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ præfecerat, ac denique Neoburgo III CIↃ
XLVII peditum firmato, eodem, quo cum Argentinenſibus conuenerat, die Norlinga Norimbergam proficiſci conſtituit, præmiſſis Meleniano marchione, cum III CIↃ Teutonicorum peditum, Aluaro Sandæo, cum ijs Hiſpanorum copijs, quæ ex Pannonia ſub belli initium euocatæ fuerant. cum vero de rebus Boëmiæ ex fratris litteris cognouiſſet, ad Melenianum & Sandæum mittit, qui eos ſubſiſtere iuberent, negotiumq. dat Nicolao Madruccio. qui in locum Aliprandi nuper Vlmæ defuncti ſucceſſerat, & Anſualdo Sueuo, vt militem ſupplerent. quo facto, ad Mauritianos ordines dat litteras, quibus eos de conſilio ſuo certiores facit, & vt nihil rerum ad alendum exercitum neceſſarium deſit, qua tranſiturus ſit, petit. in eandem ſententiam Pragæ conſiliarijs, atq. præfectis ſcribit. iam rex & cum eo Mauritius atque Auguſtus fratres Pricciam in finib. Boëmiæ cum exercitu venerant: quod admodum grauiter tulere Boëmi, deque iniuria apud regem conqueſti ſunt: Mauritio autem & Auguſto datis litteris denuntiant, vt e finibus ſuis quamprimum abſq. noxa diſcedant: ni faciant, ſe conſilium ex tempore capturos. ijs rex licet acriter pungeretur, re tamen pro tempore diſſimulata VII Kal. April. reſpondet, non eſſe quod de exteris in ipſorum fineis introductis querantur; non id malo aut periculoſo exemplo factum, nec alio conſilio, quam vt Cæſari venienti commodius con-

iungerentur. Pragenſeis item per litteras monet, quaſi ignoraret quorſum delectus in regno habiti pertinerent, ne ſumptibus minime neceſſarijs ſe & populareis vexent; Saxonem enim retro ceſſiſſe. interea Saxo renouandi fœderis cauſſa Nicolaum Minquitium legatum in Boëmiam miſerat; ſed cum ille morbo in itinere præpeditus per litteras a regni ordinibus petijſſet, vt ad ſe quoſdam ex ſuo numero delegarent, quibuſcum tranſigeret; illi biduo poſt Saxoni ſcribunt, & de fœdere renouando fidem dant, orantque, vti contra Mauritium & Auguſtum, qui regis impulſu in ſuos fineis hoſtiliter ingreſſi ſint, auxilium ferat; ſe enim ab illis bello peti, quod a Saxonico fœdere & amicitia diſcedere noluerint. inde III Kal. April. litteras ad Morauiæ proceres dant, quibus eos hortantur, vt vireis conſocient, & pro communi patriæ ſalute contra impium & Sodomiticum hominum genus (ita Italos, Hiſpanos, & Huſſaros vocabant) quos Cæſar & Ferdinandus in Germaniæ perniciem conduxerint, arma ſumant. non diutius iniuriam rex diſſimulare potuit; ſed litteris ad Pragenſeis datis iam nudata voluntate grauiter & minaciter imperat, vt ab armis diſcedant. ab ijs regni ordines ea de re certiores facti pridie Non. April. per litteras excuſant ſe; quod arma ſumpſerint, factum aiunt, vt, dum ipſe abeſſet, a ſe & regni finibus vim iniuſtam depellerent, rogantq. vt apud Cæſarem intercedat, ne Saxoni bellum

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ inferat, sed amicæ disceptationi, quod Sa-
XLVII xo petat, rem permittat: de conuentib.
etiam regem interpellant, parte alia Thuringi rerum successu inflati, vt principi suo gratificarentur, in Alberti captiui ditionem manu armata inuadunt, Plassemburgum munitissimum ad Mœni ripam castellum proculdubio capturi, nisi Melenianus præuertisset, & impositio præsidio oppidanos confirmasset. illi hac spe falsi ad læuam Nauestatum & Grauecolmum versus deflexere, loca item Albertinæ ditionis. Cæsar, quod podagra familiari morbo detineretur, Albanum cum exercitu præmittit, qui Norimbergam, quam Smalcaldici fœderis sociam, neutri adhærentem parti, & de Cæsaris succesſib. cautius quam honestius ominatam venit. ibi siue odio Italorum & Hispanorum, siue ob militarem lasciuiam, in distribuendis hospitijs exorta rixa, post aliquot occisos milites, vix tandem a Senatoribus vrbis sic composita est, vt maior militum pars per publica diuersoria hospitare coacta sit. ita introducto milite vtcumq. securitati Cæsaris breui aduenturi prospectum est. tunc per absentiam Cæsaris confusæ initio & perturbatæ res erant, quod a regis & Mauritij exploratoribus ambiguæ fidei hominibus incerta aut falsa omnia renunciarentur. Itaque Cæsar Sigismundum Lodronium ad eos mittit, qui de rebus hostium accurate & sedulo cognosceret. ipse Norlinga profectus per Oetingam & Guabachum Madruciana tantum cohorte

Boruſſis equitibus ſtipatus, quartis caſtris CIↃ IↃ
Norimbergam peruenit : vbi magnifica XLVII
admodum pompa ingredientem ciues excepere, feliceis ſucceſſus gratulati, ac fidelem operam & omnia ſua polliciti, ampliſſimis inſuper muneribus pro more oblatis. ea erant plures carri vino & auena onuſti, ac piſcium & eiuſmodi eſculentorum ingens numerus. Albanum etiam argentea ſupellectile donarunt, cuius manupretium, vt ſunt ingenioſi illius vrbis artifices, materiem longe ſuperabat. ſub id tempus Brandeburgicus VII vir, ſiue agnati captiuitate offenſus, ſiue, vti Cæſariani dicunt, quod Saxonis & Heſſi conterminorum principum magnitudinem ſuſpectam haberet, aut quod veriſimilius eſt, de belli exitu vereretur, qui huc vſq. medium ſe geſſerat, in partes Cæſaris aperte tranſijt, & Ioanne Georgio natu grandiore filio cum CCCC ad Ferdinandum miſſo, ipſe domum retro abijt. nec multo poſt Bambebergenſes Boëmis & Saxonibus vicini, cum rebus ſuis timerent, legatos ad Cæſarem mittunt, orantes, vt, quando opibus ſuis contra potenteis hoſteis ſe tueri non poſſent, videret, ne quid ipſi ex fide & obſequio damni acciperent. ille acceptis ab ijs CC omni genere comeatus onuſtis carris Fr. comitem Landrianum eo mittit, qui de conſilijs hoſtium diligenter cognoſceret, & ciuitatis ſecuritati conſuleret. interea Ferdinandus IX Kal. April. Dreſena proficiſcitur, & comitante eum Mauritio cum CIↃ CC equitib. & Io.

CIↃ IↃ XLVII Vilelmo Brandeburgico cum ſuis Lætmericiam verſus per Fribergam iter habuit; inde Egram perrecturus, quo eum Cæſar vno die anteuertit. is Norimberga diſcedens, quod ſciret Egræ ſolum maiore ex parte ſterile & infecundum, exercitum Albano duce ad dextram per Campetum, Naueſtatum, & Grauecolmum loca comeatu abundantia progredi iuſſerat. ipſe cum Neapolitana Hiſpanorum legione Egram venit, quod eſt oppidum in Naſiſcis amœno ſitu ad Boëmiæ fineis, non quidem Boëmicæ ditionis, verum ab epiſcopo Herbipolitano olim Boëmiæ regibus oppigneratum, atque ideo relligionis antiquæ retinens, nec factioni Boëmicæ implicitum: a fluuio Egra illi nomen, qui in monte Pinifero oritur, & orientem verſus abit: ex quo monte Sala, Naba, ac Mœnus ſcaturiunt, qui in treis reliquos mundi cardines fluunt. ibi Cæſar cum fratre & Mauritio communicatis conſilijs, VI Eid. April. litteras ad Boëmiæ ordines dat, quibus Saxonem ſolum eo bello peti demonſtrabat, nec relligionis cauſſa ſumpta arma, ſed vt in rebelleis vindicaret: itaq. petebat, vt expedito comeatu annonam ſubminiſtrarent, poſitiſque armis ad quietem ſe domum quamprimum conferrent, quatriduo poſt rex in eandem ſententiam ad eos ſcribit, & vt ab armis diſcedant, monet; alioqui ſe & Cæſarem infeſtum habituros Boemos, nec impunitam eorum temeritatem fore. quod vero in Saxonis gratiam ſcripſerint, mirum

mirum sibi videri dicit; neque enim illum de Cæsare & de se, aut denique de regno sic esse meritum, vt ipsi nihil offensionem veriti pro eo intercedere debuerint. iam quod de conuentu flagitent, se primo quoque tempore satisfacturum pollicetur. his acceptis litteris, delecti, qui Pragæ erant, per omneis regni partes mittunt, qui rem in summum discrimen adductam significent, grauissimisq. verbis moneant, vt omnes pro patriæ libertate quamprimum in armis sint. dein Eid. April. ad regem scribunt, petuntque, ne militiam hanc suam moleste ferat ipse vel Cæsar, neve ipsi Saxonem oppugnent, cuius periculum propter fœdus, quod Boëmis cum domo Saxonica intercedit, negligere non possint. dum hæc aguntur, rex Ioannem episcopum Olmucensem & alios quosdam consiliarios ad conuentum Pragam mittit ad XIIII Kal. Maij indictum, per quos absentiam suam excusat, & vt a fœdere cum Saxone inito & armis omnino discedant, postulat. id si denegetur, quando liberi non sint conuentus, intercedere se profitentur legati; sin pareatur, permittunt, vt ex præscripto agant, ea lege, vt nihil decernatur, sed ad regem de omnibus referatur. interea Sibylla Saxonis coniux & Vilelmi Cliuiæ ducis soror fratrem per litteras obsecrat, vt in Cæsaris castra veniat, & pro marito apud eum intercedat. nec ille detrectauit, multisque precibus & rationibus a Cæsare contendit, vt præteritorum gratiam Saxoni face-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

ret, nec vltra eum armis perſequeretur. ſed cum a Cæſare reſponſum acerbius ſpe ſua tuliſſet, non prius de venia Saxoni impetranda deliberatum iri, quam ipſe ſupplex ſe & ſua omnia Cæſaris arbitrio permiſiſſet; de voluntate Cæſaris ſorore certiore facta, domum ſe contulit. id rurſus cum ex vxore reſciuiſſet Saxo, nec vllam reconciliationis ſpem ſupereſſe cerneret, veritus, ne Brandeburgici V̄II viri ſiue defectione ſiue exemplo in ſuæ ditionis terris trans Albim noui motus excitarentur, ſibi tranſeundum flumen quamprimum exiſtimauit, conſcripta prius ex ruſticis & popularibus ſubſidiaria multitudine, quam per oppida & arces, quas cis Albim complureis tenebat, ad arcendos Cæſarianorum iam aduentantium impetus diſtribueret. itaque ex omni illo numero, qui ad X̄X̄VIII CIↃ peditum excreſcebat, primum Altorfij ad Eleſterum ĪĪĪ ſigna cum C̄ equitibus impoſuit: Olſinicij item ad Eleſterum ĪĪ ſigna. Schenebergæ V̄IĪĪ, Aldemburgi ad Pleſſium ĪĪĪĪ, Rocliciæ ĪĪ, Leidſnecij ad Muldam ĪĪĪ, Torgæ ad Albim ĪĪĪĪ, Senoballæ & Heldruni locis munitiſſimis in Mansfeldenſi comitatu ĪĪĪĪ, Halæ ad Salam V̄I, & inter Gotham, Numburgum, & Salfeldiam in Thuringia V̄I ſigna cum IↃ equitibus diſtribuit. reliquam multitudinem, quæ X̄VIII circiter hominum C̄IↃ efficiebat, Vilelmo Tumſernio & Alberto comiti Mansfeldio præcipuis ex fœderatis ducib. attribuit, quorum hic cum V̄ CIↃ peditum & IↃ C̄ equitibus in

Ioachimi valle, alter in Saxonia inferiori ad Albim cum ſuis copijs conſederat, eo conſilio, vt Cæſare in Saxoniam deſcendente, inde Vandalicarum ciuitatum opibus, inde Boëmorum auxilijs adiuti, comeatum omni ex parte intercluderent, & hoſtilem exercitum vndique circumfuſi fatigarent. ita ordinatis rebus Saxo ad Albim pergit, captis in itinere Friberga argentifodinis nobiliſſimo Miſniæ oppido, quod a Mauritianis tenebatur, & mox Miſena in Hermunduris ad Albim occupata. inde fruſtra tentata Dreſena, oppidanis fortiter ſe defendentibus, rurſus Miſenam ſe recepit. interea Cæſar, qui cerneret Saxonis exercitum, quippe domi ſedentis, copijs in dies augeri, & ſuos in hoſtico minui, anni tempore valde aduerſo, quia fere conſumpta paſſim viatica erant, ad hæc timeret, ne, ſi diutius cunctaretur, a Neapolitanis & Florentinis exulibus noui motus per abſentiam ſuam in Italia excitarentur, præuertendum ſibi, & quamprimum, ſi hoſtem adſequi poſſet, prœlio decertandum ſtatuit. itaque Dominicæ reſurrectionis ferijs peractis III Eid. April. caſtra mouet, Egræ, vnde proficiſcebatur, CCCC peditum præſidio relicto, & Altorfium verſus, & Olſnicium, quamuis inimica oppida iter habuit: quia per Thuringiam ad læuam, licet ſecurior, tamen adeo montibus & paludibus impedita erat via, vix vt deducendorum carrorum & machinarum ſubuehendarum capax eſſet. per Boëmiam ſecundo Egræ flumine planior

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII erat via, sed quia a Gaspare Flugio & Vilelmo Tumsernio obsidebantur aditus, Cæsar per Altorfij vallem, qua compendiose magis licebat, iter capessit: nam licet non diffideret se obices illos facile perrupturum, & hosteis, si se opponerent, debellaturum, quia tamen in animo habebat, membris relictis ipsum caput petere, sic iudicabat, fore, vt si in itinere cum hoste congrederetur, certam quidem victoriam reportaret, sed Saxo, quem Vitembergam versus tendere rumor erat, sibi e manib. eriperetur. itaque præmisso Antonio Toletano cum CIↃ Hispanis peditibus & CCC equitibus fere Italis, ipse cum toto exercitu subsecutus est. Altorfium nouissimum Saxoniæ fere ad meridiem oppidum in angusta valle situm est, vndique montibus cinctum; quo factum est, vt præsidiarij hostem mœnibus suis imminentem prius conspicati sint, quam de eius aduentu certi quicquam comperissent, subitoque terrore perculsi fuga dilapsi sint. itaque ab oppidanis mox oppidum deditur. Olsiniciani, ij erant ad IↃ CC, superueniente confestim Toletano, cum se vndique circumuentos viderent, vt fuga elabi non possent, post aliquot leuia certamina vitam pacti pariter se dediderunt. Cæsar inde partito cum Albano exercitu, nam propter angustias & asperitates locorum vix erat vt simul incedere possent, sextis castris per Altorfium, Gothobergam, Olsinicium, Plaunum, Riembauum peruenit Verdam, loca prius infesta, sed

quæ dedito Altorfio & Olſinicio mox Cæ- CIↃ IↃ
ſari portas aperuere. quo comperto, qui XLVII
Schenebergæ erant, II CIↃ videlicet pedi-
tum & C circiter equites, conſilium inie-
runt de relinquendo oppido, per Stolber-
gam ad exercitum ſe recepturi. quod vbi
reſciuerunt oppidani, genibus militum
aduoluti eos obteſtati ſunt, ne ſe prædæ
& libidini hoſtis expoſitos deſtituerent,
aut ſi decretum eſſet abire, tantiſper ſub-
ſiſterent, dum legatione ad Cæſarem miſ-
ſa æquis condicionibus cum eo paciſce-
rentur. illi etſi omnem moram ſibi exitio-
ſam iudicarent, tamen quia verebantur,
ne ſi miſerorum ſupplicationibus non ob-
temperarent, re per ipſos euulgata, a cir-
cumfuſo hoſtili equitatu in itinere cir-
cumciderentur, diſceſſionem diſtulerunt.
Cæſar infra Verdam tunc Crimitum vſ-
que progreſſus erat, quod a Schneberga
III fere milliaribus abeſt. cum a tergo
egregie munitum locum relinquere nol-
let, Aldanæ & Georg. Spachio negotium
dat, vt cum CCC Italis & Hiſpanis equi-
tibus, ac II Germanorum peditum milli-
bus, quorum pars ex Zuiccauiæ præſidia-
rijs erat, oppidum ex improuiſo aggrede-
rentur. id ad collis radices iacet, quo ab
occidente & VI trione CC fere paſſuum
ſpatio circumdatur, ab oriente & meridie
latam & porrectam planiciem paludoſam
habet, atque ideo acceſſu difficilem. duces
a Cæſare miſſi necopinato collem occu-
pant, & tormenta diſponunt: præſidiarij,
qui prius de relinquendo oppido delibe-

CIↃ IↃ XLVII

rauerant, iam de fuga ſolliciti, cum ſe vndique circumſeſſos viderent, omnes ad eam partem, quæ collem ſpectabat, in armis ſe oſtendunt, eo conſilio, vt hac ſpecie deluſis Cæſarianis ipſi ſenſim diuerſa parte elaberentur. verum cum exitus vndique a leuis armaturæ equitatu occluſos animaduerterent, iam non amplius de fuga aut vrbis defenſione, ſed de vita cogitare ceperunt, qua ſalua amiſſis armis domum abire permiſſi ſunt, poſtquam ſe ſacramento obſtrinxerunt, intra octauum menſem Saxoni non militaturos. oppidani a præda immunes Cæſaris benignitate ſeruati ſunt. qua humanitate inducti Aldenburgenſes, monitis ante præſidiarijs, ij CIↃ erant a Saxone impoſiti, aduentanti Albano ea de re per Anguillarium certiori facto, vltro portas aperiunt. cum ex oppidanis de Saxonis conſilijs cognouiſſet Cæſar, ipſum Miſenæ conſediſſe Albim quamprimum tranſiturum, & ſecundo flumine perrecturum Vitembergam; anteuertendum ratus, exercitum hac illac propter locorum & comeatûs difficultates palantem, iam ſe aperientibus campis contrahit, & XV Kal. Maij infra Glancham ad Muldam caſtra ponit: inde totas copias in duas tantummodo acies diſtribuit, quod minor eſſet numerus, quam vt in treis acies diuidi poſſet: vix enim peditatus omnis XVI CIↃ ſuperabat. priorem aciem ducebat Albanus; cuius is erat ordo: CIↃ I ſcloppetarij in fronte collocati erant in V ordines tributi, cum II loricatorum ordinibus ex eo

numero, quos vulgo alabarderios vocant, singulique ordines XXI peditibus constabant: dein expandente se acie, signa XXXV incedebant; mox subsequebantur CIↃ CIↃ CC sariſſophori galeati & loricati omnes in LXIII ordines, item tributi, quorum singuli XXXV ordines continebant. sariſſophori illi veluti mediam aciem faciebant, quorum latera vtrinq. mille scloppetarij cingebant, quæ vice primæ & postremæ aciei erant. præcedebant Itali equites leuis armaturæ & Hussari, quos gratiis armaturæ equites Neapolitani & Mauritiani subsequebantur. ipse Cæsar alteram & postremam ducebat: in qua legio Maximiliana cum Ferdinandi & Maximiliani F. necnon Ioan. Georgij Brandeburgici equitatu, & ijs, quos ad corporis custodiam penes se habere solitus erat, equitibus: IIII illa signa quæ ex Zuiccauia eduxerat, pone sequebantur; quod milites de peſtis contagione, quæ eo anno tota illa regione magnam stragem dederat, suspecti essent. eius hæc erat vis, vt omnibus alijs morbis in eam mox degenerantibus ægri fere omnes ea corriperentur, statimque intolerandum ex capitis æstu dolorem sentirent, tumentibus & ardentibus oculis; tum sanguinolenta lingua & difficili respiratione ac fetido spiritu vexabantur, crebri vomitus & omnigeni coloris bilioſæ ejectiones; postremo corpora illis liuentia potius quam pallida, verminantibus passim papulis interfusa: intra diem alterum aut tertium extinguebantur, &

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII aut deſtituti auxilio propter periculum enecabantur, aut amicos ad eos officij cauſſa viſenteis ex contagione ſerpente malo ſtatim enecabant. eo factum, vt Zuiccauienſes illi ſeorſim ab alijs iter facerent, & cum interquieſceret exercitus, ſeparato hoſpitio vterentur. inter duas acies tormenta incedebant. eo die Guaudeſtinium munitiſſimum in colle ad Muldam caſtellum ventum eſt. inde leuis armaturæ equites Itali duce Sulmonenſi Valdemburgum item ad Muldam miſſi, quod ſtatim, quia præſidiarij, qui CIↃ CC erant, pridie exierant, deditum eſt. miſſi & Rocliciam feciales, quæ & præſidiarijs, qui magna ex parte ruſtici erant, domum abeuntibus pariter deditur. dux illorum a ſuis deſtitutus Leiſnicum ſe contulit: quod cum initio reſtiturum crederetur, veniente Cæſariano milite territis oppidanis, & ciuium terrore ad præſidiarios tranſeunte his condicionibus deditur, vt oppidanis ſalua omnia eſſent, milites armis exuti dimitterentur. dux ruſticorum, qui ſe Roclicia illuc cõtulerat, captiuus ad Cæſarem perductus eſt. ibi Cæſar, quod locus eſſet idoneus, duos dies ad recreandum militem commoratus, diſtributo cis & vltra flumen exercitu, exploratores Italos equites & Huſſaros mittit, qui de rebus hoſtium cognoſcerent. ij, longius proiecti ad Albim vſque in Saxonicos inciderunt, qui de Cæſare cognoſcendi cauſſa proceſſerant. Saxonici vt numero impares poſt acerrimum certamen ſe dant in fu-

gam. treis ex ijs capti; ex quibus Cæsar de rebus Ioan. Friderici certior factus castra mouet, præmissis de more Italis & Hussaris, qui amore prædæ confuso ordine palantes in pagum siluæ vicinum præcipitant, in qua rustici metu militum se abdiderant; qui conspicati prædatores exiguo numero discurrenteis, in eos ex improuiso impetum faciunt, & VIII circiter ex illis occidunt, maiorem cædem edituri, nisi illi se collegissent. verum rustici rei militaris rudes vt videre Hussaros vice versa in ipsos irruenteis, continuo abiectis armis diffugiunt; quos insecuti illi, vt est genus hominum crudele atque vltionis auidum, prope omneis immaniter trucidarunt, æque in infanteis ac senes sæui, & nullius sexûs habita ratione pauci ex his in vicinam siluam se receperunt: quidam ad Saxonicum exercitum confugerunt; quos Saxo benigne acceptos solatur & multa de instabili rerum statu communiq. martis alea præfatus, eos bono animo esse iubet; se enim fœdæ lanienæ vltionem propediem insigni victoria facturum. ita confirmatis suorum animis, iam de Cæsaris aduentu certior, consilium de Albi transmittendo cepit, in inferiorem Saxoniam descensurus, vbi sociorum copijs aucto exercitu, se mox Cæsari parem ostentaret: quod se commode & sine periculo facturum sperabat vtriusque ripæ potens; sicque apud se iudicabat, Cæsarem, si per aduersam ripam pergeret, quo vlterius progrederetur, eo semper & latiorem & CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ profundiorem fluuium habiturum; seque
XLVII interim facile Vitembergam vrbem munitissimam & munitissima arce firmatam occupaturum. quo si incolumis peruenisset, ad prœlium nullo modo, nec nisi certa victoria, a Cæsare cogi posset. itaque Misenam reliquit, & traiecto exercitu pontem ligneum, qui vtramq. ripam coniungit, incendit, dispositisq. in vlteriore ripa per ea loca, quibus transuadari flumen posse cognouerat, copijs Mulbergam tendit. iam Cæsar III a Misena milliaribus consederat, quo decimis ab Egra castris venerat. ibi nunciatur, Tumsernium cum copijs suis aduentare, vt se Saxoni coniungeret: idque tam asseueranter Ferdinandus & Mauritius affirmabant, quasi oculis ipsi suis vidissent: hoc nuntio excitati omnes summa celeritate arma sumunt, & tota ea nocte in armis fuere. solus Cæsar, vt erat animo securo & tranquillo, nihil commotus est, sed missis, vti consueuerat, CCCC Italis & Hussaris, qui de re cognoscerent, postquam inanem rumorem fuisse constitit, continuo ad Misenam partem exercitûs ducit, partem ad res hostium explorandas mittit. in itinere legatos Misenensium obuios habuit, qui ciuis imperata facturos dicerent. eo profectus, cum ex Aldana resciuisset, Saxonem Mulbergam contendere, vt eum anteuerteret, Albano vocato, quid sui consilij esset, aperit; nimirum decreuisse, quomodocunque cum hoste decertare. itaque quamuis iam adueſperascceret, tormenta & pontones

præmitti iubet; media nocte Hiſpanus pe- CIↃ IↃ
ditatus & Germanorum cohortes cum XLVII
toto equitatu ſubſequuntur. mane omnes
ad Schermeſſerum pagum in aduerſa Mul-
bergæ ripa iuxta Albim conueniunt. hic
eſt fluuius Cæſaris tranſitu & pugna, quæ
mox ſecuta eſt, memorabilis, imperij olim
Romani ab ea parte limes, qui in Hercy-
nia ex Giganteis montibus, ita vulgo ap-
pellantur, ortus, quaſi ab Arcto Auſtrum
verſus tendens in Boëmiæ regnum vndiq.
ſilua illa cinctum deſcendit, & cubiti for-
ma paullum in occidentem flexus iuxta
Cuttembergam locum argenti fodinis
nobilem rurſus in VII trionem reflectitur,
acceptoque ad Melnichum Multauia, qui
Pragam regni caput alluit, & mox Egra,
ſupra Letmericiam, dein Sala ad Calben,
ac poſtremo Hauelo paullo infra Hauel-
bergam, prope Hamburgum celebre em-
porium in Oceanum exoneratur. Saxo
cum de aduentu Cæſaris cognouiſſet, ex
eoque de conſilio eius facile coniectaret,
Mulberga egreditur, & paullum progreſ-
ſus quid facto opus eſſet cum belli duci-
bus conſultat. complures Mulbergæ ma-
nendum eſſe cum exercitu cenſebant,
quod locus ſeruando vado commodus
eſſet, quippe caſtello munitus, & ripæ
aggere, quem tenebant, longe altera vnde
Cæſariani veniebant, editiore, ita vt a
tecto & ex alto pugnante milite vel ma-
gnus numerus tranſitu prohiberi facile
poſſet. alij contra deſerendam Mulber-
gam, & periculoſam omnem moram eſſe

CIↃ IↃ XLVII dictitabant: transmisso enim ab hostibus fluuio quid spei superesse, nisi vt se aut infirmo loco includant; in quo facile minor numerus a maiore expugnetur; aut se citato gradu in viam dent, & instante hoste vel iniquo certamine congrediantur, vel relicto peditatu cum equitatu turpi fuga, quæ peior internecione sit, dilabantur? itaque consultius videri, trans Esleram ad Schuuinitum se conferre, vt medio fluuio impetus hostium frangatur, tantumque moræ interponatur, dum auxiliares copiæ ex Vandalicis ciuitatibus a tergo conueniant, & Tumsernius ipse ac Mansfeldius, quo propediem expectent, coniungi possint. Saxo, qui & illorum nimis audacem sententiam, horum cautius quam honestius consilium esse censeret; nam neque citra manifestum periculum Mulbergæ consisti, neque honeste aut etiam satis tuto trans Esleram, qui plerisque locis vado transiri possit, exercitum transportari existimabat; mediam viam inuenit, qua nec Mulbergam omnino desereret, neque se aperto, vti rebatur, exitio obiiceret. itaque impositis Mulbergæ $\overline{cc}$ peditib. & $\overline{c}$ equitibus, qui leuioribus tormentis per ripam dispositis pontem ab ipsis scaphis & lintribus constratum defenderent, aut si non possent, in treis parteis solutum secundo flumine Vitembergam aueherent: ipse cum reliquo exercitu longius a ripa constitit, consilium ex euentu capturus. Cæsar qui quoquo modo ea die exercitum transmittere,

& cum hoſte, ſi poſſet, congredi apud ſe ſtatuerat, quantumuis diſſuadente Albano, qui explorato loci ſitu & condicionib. periculi magnitudinem multis rationibus extollebat, & refragantibus ceteris belli conſiliarijs, prudentiane an fortunæ ſuæ fiducia, in propoſito manſit, miſſo q. ipſo Albano, qui fluminis vadum ab inquilinis cognoſceret, ita peditatum ordinauit, vt equitatus a ſtationibus in aduerſa ripa diſpoſitis, quominus tranſirent, impediri non poſſet. Hiſpanos ſcloppetarios in ima ripa inter dumeta cum VI leuioribus tormentis ſtatuit, a diunctis loricatis, quos in ſiluæ nuper cæſæ ora abdiderat, & Teutonico peditatu in duo agmina diſtributo. ij planiciem, quæ pagum & flumen interiacet, IↃ C circiter paſſuum ſpatio occupant. dum quæritur vadum, moræ impatientes Neapolitani aliquot & Hiſpani flumen ingrediuntur. id erat, qua profundiſſimum, IIII amplius pedes altum, CCC paſſus latum. cum illi primo repulſi nullo profectu retroceſſiſſent, ſcloppetarij Hiſpani relicto tumulo, quo tegebantur, in flumen & ipſi deſcendunt, & diſploſis ſcloppetis ſtationarios, ne vadum tentantib. nocere poſſent, prohibent. itaque illi redintegrato impetu ad LX paſſus aquam intrant, & brachijs tenus extantes ad ſcaphas contendunt; quas cum Saxonici amplius defendere non poſſent, igne iniecto & compagibus ſolutis fluminis arbitrio ferendas permiſerunt: quod vbi videre Hiſpani, ex ijs X exutis veſtibus, creſcente

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII ardore, nihil tormentorum ictibus, sclopetariorumve grandine territi, gladios ore transuersos deferentes natando errantes scaphas assequuntur, & post breue certamen XX. V ex hostibus cæsis, in citeriorem ripam adducunt: ex quibus & ijs, quas secum plaustris aduexerant, Cæsar pontem mox sterni imperat, quo tormenta & peditatus traducerentur. dum in hoc esset, superuenit Albanus cum iuuene rustico, qui quod locorum & vadorum valde gnarus esset, patrio sermone Dux viarum vulgo audiebat. is vt iniuriam a Saxonicis, qui ipsius duo iumenta pridie abegerant, acceptam vlcisceretur, libenter & vadum indicauit, & se viæ ducem Cæsarianis præbuit: quod magnum momentum Cæsaris rebus attulit; aliter enim eo die transmitti exercitus non potuisset, interimq. satis temporis habuisset Saxo, quo Torgam, vel etiam Vitembergam incolumis cum omnib. copijs perueniret. tunc ergo leuis armaturæ equitibus duce Sulmonensi & Hussaris præmissis, qui singulos scloppetarios in tergo vehebant, cum Mauritiano & Neapolitano equitatu mox Albanus subsequitur. Cæsar asturconi badio insidens sella holoserica punicea auro fimbriata instrato, ipse auro radiante lorica tectus, cum fascia punicei item coloris decussata, id insigne Burgundicæ domûs, manuq. frameam lato ferro gestans, speciem magni illius Cæsaris referebat, qui transito olim Rubicone, omni pacis condicione abiecta, in sola victoria spem

ponebat. Ferdinandus cum Philiberto Emanuele Sabaudo & Maximiliano ac Ferdinando F. F. postremum agmen ducebat. custodiæ imperati pontis relicta erant $\overline{IX}$ signa ex Meleniani, Io. Valdesij, & Madrucij cohortibus; $\overline{CC}$ item equites ex Albertinis, qui post Roclicianam cladem ad Ferdinandum profugerant, ac totidem ex ijs, quos Io. Brandeburgicus secum adduxerat. transmisso fluuio, & vadi duce $\overline{C}$ aureis ac duobus equis remunerato, Cæsar vlteriore ripa sine damno potitur. iam enim præsidiarij, qui Mulbergæ erant, a præcursoribus Cæsarianis fugati ad suos se receperant. itaq. scloppetarijs, quos Cæsar in eum vsum transvexerat, in terram expositis, Hussari prægressi leuibus certaminibus postremum hostium agmen lacessunt. Saxo tunc sacram concionem audiebat, cum ab ijs, quos Mulbergæ reliquerat, intelligit, Cæsarem iam vtriusque ripæ potentem Albim cum toto exercitu transire. quo repente nuntio perturbatus, tamen, vt erat tranquillo & excelso animo, omnia pro temporis angustijs recte ordinat; præmissisq. impedimentis ita aciem instruit, vt omni peditatu in duo agmina distributo, & collocatis in medio tormentis ad læuam & dextram pars equitatûs incederet; ipse cum reliquo equitatu aciem clauderet. ita frustra incurrentibus Hussaris & leui armatura, aliquanto tempore viam institit, Vitembergam petiturus, vti Sleidanus scribit, vti Cæsariani, Schuuitium, quamuis hoc con-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII filium ante repudiaſſet. proſpera illa ac præter ſpem omnem arridentia certaminis initia haut dubiam victoriam Cæſarianis ſpondebant, accedentibus ad ea etiam ſignis, quæ fiduciæ plenus miles, augente alacritatem ſucceſſu, facile ſecundum vota ſua interpretabatur. viſa enim tunc aquila, quæ vnius horæ ſpatio Cæſarianum exercitum in gyrum volitans luſtrauit, & VII trionem verſus poſtremo auolauit. ab ijſdem partibus mox lupus irruens in Neapolitanos incidit, a quibus gladiorum ictibus ſubito confoſſus eſt. cumque ad mediam vſque diem aër nebuloſus aſpectum Saxonicis, quo minus Cæſarianos videre poſſent, eripuiſſet, tranſmiſſo ſtatim Cæſare diſcuſſus eſt, & retecto ſole lux repente reddita inde Saxonicis certamen detrectantibus terrorem iniecit, inde Cæſarianis ad hoſtem properantibus animos addidit. igitur Cæſar, qui ſuorum alacritatem videret, nihil amplius cunctandum ratus, quamuis nondum tormenta & peditatus adueniſſent, glomeratis paſſibus cum ſolo equitatu in hoſtem vadit, & III trans flumen milliaria emenſus ad Lochanam ſiluam Saxonem adſequitur. eius exercitus tunc conſtabat non amplius V CIↃ peditum & bis CIↃ IↃ equitibus. prima impreſſio a Bartholomeo Dalmata facta. is cum Petro Baccio imperabat ijs equitib. quos ſuperiore anno in Pannoniæ, Dalmatiæ, & Sarmatiæ finibus conductos ad bellum Saxonicum Ferdinandus ſecum adduxerat, qui vno nomine Huſſari

vocabantur. his haſtæ oblongæ ſimiles noſtris, ſed expeditiores, quia cauæ; ſcuta alarum vice latiora ab ima parte ac paulatim in acumen deſinentia, quibus latus tegunt. nam fere ſine loricis pugnant. rari tunicas lamellis ferreis conſertas gerunt, de cetero ſagis oblongis & laxis velati. galeas habent ſine buccula; ſed lamina proiecta pro buccula eſt, quam, cum falcatis enſibus comminus rem gerunt, ori tuendo attrahunt; malleis etiam ferreis & clauis vtuntur. magno impetu primum inuehuntur, ſed non ſeruant ordines, palanteſque ac confuſi a certamine redeunt, nec turpe exiſtimant cedere loco, atque etiam fugere, denuo poſt fugam pugnaturi: quod Saxonicos fefellit, qui illis magna virtute depulſis, cum iam quaſi de hoſte fugiente triumpharent, ex ingenti puluere primam aciem appropinquare conijcientes, in eam totis viribus, antequam Cæſar cum reliquo exercitu aduentaret, impetum facere ſtatuunt. verum Cæſar, vt pulueris, qui proſpectum adimebat, incommoditatem euitaret, ſimul etiam proſpiceret, ne, ſi prima acies cedere cogeretur, poſteriores ordines turbarentur, æquata cum Albano fronte ad dextram incedebat; nam lata planities erat. cuius rei Saxo a Volfio Craſſo caſtrorum præfecto admonitus, non iam de hoſte inuadendo, aut Vitemberga petenda, ſed de ſilua vicina a peditatu occupanda cogitare cepit. quod vt facilius exſequeretur, Biclingi cohortem, cui multum fidebat, ad

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII dextram, qua hostis imminebat, statuit, additis Io. Ponicauij & Volfangi Eislengensis equitum alis. ipse cum C circiter delectis ex præcipua nobilitate ordines circuibat. in prima Cæsarianorum acie omnino erant CCCC leuis armaturæ equites, quorum duces Sulmonensis & P. Toletanus; CCCCL Hussari; (nam eorum dimidiam partem Cæsar Torgam exploratum miserat) C scloppetarij equites Hispani; IↃC hastati; & CC scloppetarij Mauritiani: CCXX Neapolitani, quorum dux Io. Bapt. Castrouilla, qui sub anni superioris exitum cum IↃ cataphractis equitibus Roteburgum ad Cæsarem venerat. postrema & præcipua acies in duas phalanges diuisa fuit, in quarum altera, cui Cæsar præerat, CCCC cataphracti equites, & CCC scloppetarij erant; in altera, quam Ferdinandus ducebat, IↃC cataphracti cum CCC item scloppetarijs equitibus, ita instructa acie, vt frons porrectior, latera angustiora essent, vt quæ XVII tantum ordinibus constarent. contra Saxonicorum more gentis, frons contractior, porrectiora latera, vt procedere, flecti, circumagi retrocedere imperturbata serie commodius possent: quam rationem præ illa Cæsarianorum minus tutam & firmam esse belli peritorum iudicio, & huius in primis pugnæ euentu, alteriusque ante quadriennium in Menapijs ad Zittardum oppidum debellatæ exemplo comprobat Lud. Auila; quamuis nouissimis nostris temporibus magni nominis dux, de quo plura dein-

ceps dicenda erunt, Franciſcus Lanouius contrarium ſcripſerit, & experientia præ- lij ad Cutracum in Santonibus & vltimi ad Euriacum apud nos commiſſi compertum ſit, conferta quam porrecta acie melius pugnari, cum iam Huſſari ad manus veniſſent, Cæſar in medium procedens, verſo ad Neapolitanos vultu, Quod votis, inquit, omnibus optaſtis, commilitones, ecce Deus vobis in manus dedit: hoſtem habetis non tam de pugna, quam de fuga ſollicitum; vt non tam quomodo vincendus ſit, quam ne vobis eripiatur, elaborare debeatis: opportuna veſtra diligentia & felix adeo tanti fluminis tranſitus, quod olim Romani totius orbis domitores videre ſatis habuerunt, ac tot proſpera ſigna, Deum, cuius heic cauſſa agitur, nos benigno lumine aſpicere, & hanc lucem fortunaturum, vt credatis, ſuadent: reliquum eſt, vt eo inuocato & auſpice in hoſteis diuinæ pariter & imperatoriæ maieſtatis reos ſigna inferamus. equitatu, vt videtis, firmiores ſumus, cuius patentibus locis præcipuus vſus eſt. ſed quod cauſſa ſuperiores ſumus, longe pluris facio. hæc ſiquidem vireis dat militi; quæ niſi iuſta ſubſit, pudor illi ſuus & crimen arma excutit. hinc illa in hoſtibus animorum conſternatio, & contra in vobis ſumma alacritas. neque enim ignauiæ gentis, a qua me ortum glorior, & cuius nos heic pars magna ſumus, tribui debet, quod decem ab hinc diebus tot munitiſſima oppida vix viſo hoſte portas aperue- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII runt, tot præſidiarij ſine certamine debellati ſunt. ij ſunt, nec alios fingite, quibuſcum nunc vobis res eſt. hic eſt dux ille Germaniæ potentiſſimus famoſi illius Arminij, vt ſibi videtur, virtutis heres, qui cum priore anno nos quaſi prœlium detractanteis increparet, nunc depoſita ferocia ſiluas & latebras ſaluti quærit. agite ergo, commilitones, virtutis veſtræ & tot palmarum memores, neq. enim aliud ad vos animandos dicere inpræſentiarum attinet; in hoſtem eamus, quem iam nutantem metu, mox conſcientia in fugam impellet. pars victoriæ eſt conſiſtentem videre, qui nos antea temere laceſſebat. his ſumma fiducia & grauitate dictis exortus omnium quaſi iam de victoria parta clamor, dataque teſſera, id erat S. Georgij, Imperij, & Hiſpaniæ nomen, ad ſuos regreditur. Albanus confeſtim compoſito gradu in hoſtem ducit. interiacebat riuulus paludoſus, in quem, dum porrecta acie incedunt, aliquot equites præcipitauerunt; ſed contracta mox fronte illi erecti, & traiecto riuo expanſa acies, hoſte non mouente ſe, neque turbatis ordinib. inſtante. leuis armatura interim diſcurrere iuſſa, & mediam ſe inter hoſteis & ſiluam interponere, a Saxonicis generoſe primo repulſa eſt: ſed incurrente ab altera parte Albano, cum metueret Saxo, ne a numeroſiore equitatu vndiq. circumueniretur, agmen, quod ſiniſtrum latus tegebat, in dextrum cornu reuocat, vbi pugna increbreſcebat, & ſingulos prenſando &

hortando, vt iam turbatis rebus, ad fortiter pugnandum incitabat, relligionis cauſſam heic agi ſubinde repetens, & aſtu P. R. hæc fieri, qui Cæſarem in ipſos armauerit, & cuius crudelis potentia cum ſumme Deo inuiſa ſit, minime dubitare debeant, quin Deus in eam & eius fautores grauiſſime quam primum vindicaturus ſit. de libertate, de coniugum ac liberorum ſalute ac fortunis certamen eſſe: nec mortem exhorreſcere debere eos, quibus grauiſſima & morte peior ſeruitus ſubeunda ſit, ſi vincerentur: at hæc maiorum nomen & gloriam ante oculos ponebat, a quorum virtute degenerare illis probroſum ſit, qui ſe eorum heredes haberi velint. poſtremo in memoriam reuocabat proſperos ſucceſſus, quos nuper contra Ferdinandum & Mauritium habuerint: cuius ingratitudini pœnam non defuturam certo crederent, modo ne ipſi ſibi deeſſent. hac oratione confirmatis aliquantum ſuorum animis ante peditatum, cui maxime metuebat, conſtitit: & Nic. Bernardi, & Io. Segerij equitum alis, in quibus magnam fiduciam habebat, Erneſtum Brunſuicum præpoſuit, inſuperque ſuis prædixit, vt diſploſis ſcloppetis minime ſe loco mouerent, aut extra ordines procurrerent, ea ſpe, vt primus hoſtium excurſus viſque infringeretur, & ſolutis ordinibus acies diſtraheretur. quod contra illis perniciem attulit. nam ita animi illa incitatio, quæ pugnæ ſtudio incenditur, repreſſa eſt, & vacuatis ſcloppetis Saxo-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

nici irruente ſtatim Albano ab vna parte, ab alia petentib. latera Huſſaris oppreſſi, ac poſtremo Cæſare iam confuſis inſtante cum Mauritiano exercitu, qui in tergo primæ aciei ſtabat, in fugam verſi ſunt. maior ſtrages circa ſiluam ab Huſſaris immani hominum genere & Mauritianis edita, qui quamlibet Saxones, propter dominorum ſimultates acerbiore odio efferabantur. Cæſar milliario amplius fugientem hoſtem inſecutus eſt: Neapolitani etiam ad IIII vſque milliaria. a media fere die ad ſolem occaſum pugnatum fuit. Saxo qui nullum generoſi & ſtrenui ducis officium prætermiſerat, a ſuis deſtitutus, & equo fatiſcente, cum prope eſſet, vt in ſiluam ſe reciperet, agnitus, prodente illum vaſtitate corporis & oris maieſtate, ab Hippolyto Portio comite Vicentino capitur. ita prodidit Hier. Faletius. at Georg. Fabritius, cui maior ea in re fides, ſcribit Saxonem VII virum diſiectis in itinere copijs ſuis contra inſequenteis pugnantem, in aduerſum os mala ſiniſtra vulnus accepiſſe, & a Tilone Droto e diœceſi Mersburgia ordinis equeſtris viro non procul ab oppido Mulbergo captum eſſe, cui in eius rei teſtimonium annulum de manu detractum tradiderit. cum tamen Huſſari & Hiſpani milites de eo cum Portio ſiue cum Droto rixarentur, Albanus, qui ſuperuenerat, vtriſq. ablatum ad Cæſarem deduxit. is equo Friſio vehebatur, thorace nigricante, ſed lineis argenteis diſtincto, & tunica annulata tectus,

quod propter obesitatem grauiora arma ferre non posset, vndante per faciem sanguine ex vulnere in pugna accepto, in conspectumque Cæsaris adductus chirothecam exuere, vt more gentis manum victoris contingeret, & ex equo descendere voluit: quod cum renueret Cæsar, Quando ita fortuna tulit, (inquit Saxo) ecce me tibi clementissime & potentissime Cæsar, captiuum sisto. dicturum plura interfatus Cæsar, Ergone tibi nunc ego Cæsar, quem nuper in sermonibus vestris & publicis etiam scriptis modo Carolum Gandensem, modo se pro Cæsare gerentem vocabatis? cum ille pergeret, & vt se captiuum pro dignitate haberet, constanti vultu rogaret, Cæsar nihil aliud respondit, quam se pro merito illum acceptorum; aspernantique similis obuerso tergo discessit. Saxo & Ernestus Brunsuicus, nam & is captus est, Alfonso Viui Hispanorum militum tribuno custodiendi traduntur. desiderati eo prœlio ex Cæsarianis XL, vulnerati circiter CCC: ipse Mauritius, dum hostem ardentius insequitur, mortis periculum adijt, lateri scloppeto a milite apposito, nec ignem concipiente: sed ille mox a circumstantibus confossus audaciæ pœnas luit. ex Saxonicis perierunt CIↃ IↃ, capti ad IↃC, in ijsque præter Saxonem & Brunsuicum Carolus Toringus comes. pauci, & in ijs Io. Fridericus Saxonis natu maximus F. accepto in capite vulnere cum Biclingo & Recrodo & CCCC circiter, qui ex clade superstites fuerunt,

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII Vitembergam peruenerunt: vnde ille, antequam Cæſar vrbi appropinquaret, ex conſilio matris & patrui Gotham ſe contulit. capta & eo die XIIII tormenta, & poſtero VI, quæ cum impedimentis longius proceſſerant. hic exitus pugnæ ad Mulbergam commiſſæ fuit; cuius loci nomen viris principibus male ominoſum ſemper fuiſſe a curioſis rerum Germanicarum obſeruatum eſt. ſiquidem ad Mulbergum in Baioaria Ludouicus IIII imperator Fridericum ducem Auſtriæ & Henricum fratrem anno S. CIↃ CCC XXIII; Rupertus item imperator, centeſimo circiter anno poſt Bernardum Badenſem marchionem ad Mulbergum ſupra Nemetes cepit. Cæſar parta tanta victoria biduum Mulbergæ reficiendo militi inſumpſit. inde cum toto exercitu Vitembergam pergit. in itinere obuios habuit Torgenſeis, qui prœlij fama conſternati, eiecto præſidio deditionem fecerunt. erat hoc alterum VII viratûs oppidum, caſtello tota Germania magnificentiſſimo & amœniſſimo conſpicuum, quo Io. Frideric. animi gratia ad venationes præcipua habitatione vtebatur. cum prope eſſet exercitus, vt ex itinere a prætereuntibus Torga conſpici poſſet, Saxo qui in curru cum Erneſto tanquam in triumphum vehebatur, ingredienteis in oppidum præſidiarios Hiſpanos cernens, ad Viuem renidenti vultu, En ſpolia, quibus Mauritio, ſi nihil eſt aliud, quod eum vexet, licet gloriari: quanquam ne hoc quidem ſuis opibus

opibus aut virtuti debet. quo dicto Mauritij prosperitate eleuata, eius consilia vt improba suggillabat, & subinde fortunæ aduersæ contemptum generose præ se ferebat. vnde cum Erneſtus illum quasi calamitati propriæ insultantem increparet, Nam quid ob illa angerer, retulit Saxo, quæ quando in potestate nostra sita non sunt, ad nos minime pertinere existimare debemus? hæc coram omnib. admirabili constantia. cum nihilominus profundum ex imo pectore suspirium ducentem Erneſtum videret, summissiore, voce ad eum conuersus, Consilium, quod mihi sumo, inquit, & tibi darem libens, si capere posses. sed quamuis tibi in te non tantum iuris sit, vt hinc animi tranquillitatem consequi & consolationem capere possis, tamen humani ingenij perturbationibus sedandis & aliqua ex parte explendis, qualia sunt odium, amor vindictæ, iusta indignatio, id valde conducibile arbitror. vbi enim opibus proprijs contra vim potentioris foris se tueri quis nequit, reliquum est, vt se sapientiæ præceptis intus muniat. itaque si te bello inferiorem doles, vt superior sis, constantiam indue, & te calamitatem tuam contemnere ostende: sic victoriam hosti eripies, & victus victorem vinces. hæc expedita ratio est, vltionis de hoste vel in hac captiuitate sumendæ. magnus vtique ille vir, & qui vel inimicorum testimonio, comitate, liberalitate, prudentia, & animi inuicti fortitudine excellentissimos principes æquans, in eo multis præponi CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII meruit, quod aduerſam fortunam conſtantia ſua omnium iudicio ſuperauit. cum quintis caſtris a Mulberga prope Vitembergam conſediſſet Cæſar, oppidani dedere ſe iuſſi ſuperbius reſpondent, eodemque modo ſe Albertum habituros minantur, quo Ioan. Fridericus a Cæſare haberetur. itaque Cæſar præſidia Dreſenæ, Lipſiæ, & Zuiccauiæ a Mauritio impoſita euocat, & ſecundo flumine Dreſena XVI maiora tormenta ſubuehi iubet. Mauritius XV millia foſſorum ad obſidionem promiſerat: ſed vix CCC reperti ſunt: magna fuit & comeatûs, quamuis in treis menſeis promiſſi, penuria, vndique præter expectationem poſt victoriam concurrentibus nouis copijs. Cæſar nihilominus tenax propoſiti, cum de loci natura & ſitu per Piſagrium harum rerum valde peritum hominem cognouiſſet, ipſe eo ire decreuit, magnoque comitatu vrbi propinquans, ne ciues & præſidiarij egrederentur, præſentia ſua effecit, tormentiſque interim præteruectis, & traducto paullo infra vrbem per ſubſtratum pontem exercitu in aduerſam ripam tranſijt. Vitemberga præcipua VIIviralis patrimonij vrbs, ſpatioſo camporum æquore CCCC circiter a flumine paſſibus ſita eſt, loco & arte munitiſſima, quippe altiſſimo aggere ab omni parte extra cincta eſt, ita vt interior agger, qui LX pedes latus & ex ſolida terra ac viuo ceſpite congeſtus muro lateritio clauditur, ex planicie vel ab equite conſpici nequeat, nullo tumulo aut colle oppoſi-

to, vnde tormentis quati possit: media fossa latissima & profundissima interiacet aqua fluente scaturiens. tum murus v propugnaculis prominentibus distinguitur: a natura vero non minus tuta est, lata palude a VIItrione, ab oriente canali ab Albi deriuato eam cingente. arcem insuper, qua angustior est, habet tormentorum numero & reliquarum ad bellum necessariarum rerum abundantia munitissimam. locum adeo firmum temere aggredi vt periculosum erat, ita ignauiæ affine post victoriam relinquere. quis enim victoriæ tantæ fructus Vitemberga intacta, quæ sola Vandalicis ciuitatibus confirmandis, & bello rursus redintegrando par esse videbatur? rursus ea tentata & non expugnata, amitti eiusdem victoriæ fructum, & inuictæ potentiæ opinionem in animis hominum extingui. cum ergo necessarium omnino iudicaret, vrbe potiri, nec facile id se vi adsequi posse speraret, aliam viam institit, vt metu mortis intentato, si minus Saxonem, quem ad omneis casus intrepidum sciebat, at vxorem saltem & liberos caritate impulsos ad Vitembergam dedendam adigeret. nec fefellit eum opinio: nam Saxo mortis sententia more solemni IIII Eid. Maias lata, & dum in tentorio cum Brunsuico sederet, per delegatum significata, nihil commotus aut vultu turbatus est, sed sereno in eum, qui venerat, ore intuens, Quid tum, inquit, si Vitemberga non tradita me mori oportet? hæc enim, non vita mea petitur. ceterum nihil

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

hæc me terrent; vtinam nec coniugem item & liberos & amicos, quibus a calamitate mea maius periculum, quam mihi imminet: nam quicquid mei contemplatione hosti dabitur, illis peribit; nec mihi proderit. quorsum enim acceſſionem paucorum dierum iam effeto ſeni, neque diu victuro? itaque ſi optio detur; malim re liberis ſalua quamprimum mori, quam diu illis ſpoliatis viuere. neque tamen prohibeo, quin pietati aliquid condonent, & ſibi ſatisfaciant, ita vt dum mei rationem habent, non omnino ſalutis ſuæ obliuiſcantur. hæc fatus Brunſuicum ad latrunculis ſecum ludendum inuitauit, hac etiam ſecuritate contemptum mortis & hoſtis pariter præ ſe ferens. euulgata ſententiæ fama non contempſere tanti viri periculum præter vxorem, fratrem Erneſtum, & liberos qui Vitembergæ erant, etiam amici principes, in ijſque præcipui Brandeburgicus VII vir, & Cliuenſis Sibyllæ Saxonis vxoris frater, qui continuo in caſtra Cæſaris aduolarunt. Mauritius, qui vereretur, ſi ſententia executioni demandaretur, ne Erneſtus & liberi deſperatione adacti ad extrema quæque ſe compararent, & ipſe VII virali dignitate & patrimonio, quæ auida ſpe deuorauerat, priuaretur, vt implacabile Saxonicæ gentis odium & inuidiam a ſe amoliretur, apud Cæſarem ex compoſito interceſſit. tandem remiſſa mortis pœna in has condiciones cum Saxone conuentum eſt, vt VII virali dignitati tam ſuo quam liberorum nomine

renuntiet, iuſque ſit Cæſari, pro arbitratu ſuo de ea ſtatuere : Vitembergam & Gotham alterum ditionis propugnaculum Cæſari tradat, relictis in ea tormentis & cibariorum tertia parte, reliquam omnem ſupellectilem & annonam ſecum auferat, permiſſa præſidiarijs libera abitione, ſed ſine armis : Albertum Brandeburgicum & Chriſtophorum Liechtenbergæ Lantgrauium ſine multa liberos dimittat, & ſigna adempta ac tormenta reddat; Mansfeldijs & Solmenſibus comitibus ac Pruſſiæ magiſtro ceteriſque eccleſiaſticis per vim ablata reſtituat: cameræ imperiali a Cæſare inſtituendæ parere, & ſumptus in eam ſumminiſtrare, deque iure, quod contra Lubecenſeis & Halenſeis ſibi eſſe dicit, Cæſaris decreto ſtare promittat; a fœdere cum Magdeburgicis & Halberſtatenſibus, atque omni alio contra Cæſarem & Ferdinandum inito diſcedat, nec vllum deinceps faciat, quo non ipſi cum ſuis prouincijs & ſocijs comprehendantur : conſentiat item, vt Henricus Brunſuicus & Carolus Victor filius liberentur, nec vllam aduerſus eos actionem moueat : viciſſim Erneſtus Brunſuicus a Cæſare dimittatur. ita publicata Saxonis bona, eaque a Cæſare fratri Ferdinando & Mauritio donata, ſic vt Saxoni eiuſque liberis ī aureorum millia annua Mauritius dependat, & Gothæ oppidum, ſi Cæſari videatur, & per Mauritium liceat, vna cum omni vſufructu retineat Saxo, arcis munitione ab eo demolienda, nec citra

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

Cæsaris voluntatem deinceps instauranda. insuper Mauritius æs alienum a Saxone ante fœdus Smalcaldicum contractum vsque ad c̄ millia aureorum luat: illud omne, quod bonis ipsi a Cæsare donatis inhæret, dissoluat, eaque ratione controuersijs, quæ inter ipsos sunt, finis imponatur. additum & condicionibus, vt nihil Saxo contra illos, qui Mauritio militarent, moueat, ac neque contra Daniæ regem Cæsaris sororium: decreta Cæsaris & ordinum seruet, & quia capitis pœna ei remittatur, in Cæsaris aut Philippi Hispaniarum principis custodia maneat: huius pacis beneficio vti possint ipsius Saxonis liberi & populi, modo condiciones ratas habeant: ab ea excluſi sunt Albertus Mansfeldius eiusque liberi, Biclingus & Ringrauij comites, Recrodus & Tumsernus. placuit tamen, vt hic postremus, si intra mensem copias dimitteret, comprehenderetur. vrgentibus vxore & Ernesto fratre ac principibus amicis condiciones eas ratas habuit Saxo XIIII Kal. Iunias: in quibus cum initio perscriptum fuisset, vt quæ Cæsar, aut Concilium de relligione statueret, ipse approbaret; verum nulla ratione adduci posset, ne præsentis quidem mortis metu, vt assentiretur, Cæsar eam particulam induci iussit: ita relligionis causa facile omissa, modo aliæ condiciones, quæ Cæsaris auctoritatem & priuatam vtilitatem respiciebant, integræ manerent. triduo post cum Ernestus & filij cum consiliarijs vrbe egressi essent, Saxo præsidia-

ijs, qui ad ⅢⅠ millia peditum erant, & CIↃ IↃ
CC equites, militiæ ſacramentum remittit, XLVII
& vt ante triduum illinc diſcedant, impe-
rat: a ciuibus viciſſim impetratum, Hiſ-
panorum & Huſſarorum licentia territis,
ne præſidium ex peregrino milite immit-
teretur. ⅢⅠ Germanorum ſigna ductore
Nic. Madrucio Ⅸ Kal. Iun. introducta
ſunt; quo die Saxonis vxor, comitantibus
eam Katharina Erneſti vxore & liberis, in
caſtra Cæſaris venit, & victoris pedibus
aduoluta, mox a Cæſare erigitur, perhu-
maniterque audita & honorificentiſſime
accepta eſt. multis cum lacrimis pro li-
bertate viri Cæſarem deprecata hoc re-
ſponſum tulit, in ipſius gratiam mortis
pœnam, in quam incurrerat, Saxoni re-
miſſam; quæ conuenerint ſeruari oporte-
re; neque ſe poſſe per temporum ratio-
nem illum liberum dimittere; per ſe qui-
dem licere, vt maritum captiuum ſequi
poſſit. interim vltro Saxoni permiſſum,
vt per octo dies in vrbe cum vxore &
liberis commoraretur: vnde digrediens
ſumma liberalitate cuſtodes Hiſpanos
remuneratus eſt, in illa etiam fortuna
priſtinam animi magnitudinem ſeruans.
Ferdinandus cum Brandeburgico vrbe
luſtrata in caſtra redit, ac mox Cæſar poſt
meridiem ingreditur in eam, & ad coniu-
gem Saxonis ſalutandam in arcem pergit,
iterumq. eam conſolatus bono animo
eſſe iubet. ita conuaſatis rebus ſuis Sibyl-
la vrbem, vti conuenerat, reliquit, multis
eam lacrimis abeuntem proſequente po-

CIↃ IↃ pulo. deductis a Meleniano, quæ quam-
XLVII plurima in arce erant, tormentis, & educto a Cæsare præsidio VIII Eid. Iun. Mauritius IIII signa suorum immittit, auerso cum vultu spectantibus ciuibus, ita vt ipse pudore confusus, demissisque oculis, dum per vrbem transiret, in neminem intuens recta in arcem contenderit; vbi postridie conuocatis consulibus & vrbis Senatu, priuilegia & immunitates ipsis confirmat, adactisque in fidem suam vicissim fidem dat, de schola bellicis tumultibus collapsa mox cura & studio suo instauranda: atque vt alienæ a se plebis animos demereretur, rusticanos, qui profugerant, reuocat, & ad ædificandum materiem, ad sementem faciendam frumentum pollicetur, tenuioribus sine pretio, ceteris mutuo. dein vt gratificaretur Cæsari, in Nuremburgensis episcopatus possessionem Iulium Flugium a Saxone ante sexennium inde eiectum mittit, expulso Nic. Amstorfio, qui a Luthero inauguratus fuerat. eodemque tempore Magdeburgico archiepiscopo, qui anno superiore cum Saxone transegerat, & indignante collegio ei tota ditione cesserat, coadiutor datur Fridericus Brandeburgici VII viri F. tunc & mittitur Lazarus Schuendius, qui Gotham nomine Cæsaris in potestatem redigeret, munitione, vti conuenerat, solo æquata. Dum hæc geruntur Ericus Brunsuicus, qui cum Christophoro Vrispergero & Philippo Eberstenio comite ad Bremam castra posuerat X Kal. Iun. obsi-

dionem ſoluit, diuiſo exercitu; is erat omnino VIII CIↃ peditum & IIII CIↃ equitum, & Vriſpergero, qui alteram partem ducebat, locum & diem condicit, in quo rurſus conuenirent. interea Albertus Manſfeldius cum Hedeco; Ringrauio, Biclingo, Tumſerno, & Conrado Pheningo, Hamburgenſibus copijs, quæ Bremenſibus auxilio venerant, coniungitur, tranſmiſſoque Albi Brunſuicum aggreſſus fundit, antequam Vriſpergerus adueniret; qui ſub id momentum ſuperato flumine, vt ſe Brunſuico coniungeret, iam in fugam verſis Brunſuicanis, in Mansfeldianorum impedimenta forte incidit, & equis ad duo millia captis, magna inſuper præda, & quod magis victori, qui interea Brunſuicum inſequebatur, doluit, Tumſerno C millia aureorum ademit, Brunſuici clade hoc Vriſpergero lucrum conciliante. is ergo tanta præda potitus iam nocte aduentante pedem retulit, & in Friſiam ſe recepit. Brunſuicus in Viſurgim cum toto equitatu compulſus multos e ſuis deſiderauit; ipſe tormentis omnibus amiſſis incolumis euaſit, reiecta in Vriſpergerum culpa, qui loco & tempore non veniſſet: vnde poſt multas altercationes, altero perfidiam, altero rei militaris imperitiam exprobrante, cum res ad duellum ſpectaret, vix tandem amicorum interuentu compoſita eſt. Confectis in Saxonia rebus, Cæſar, qui Boëmorum proteruiam coërcere in animo haberet, & metueret, ne Brunſuici ſtrage inflati Mansfeldiani CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII Boëmis animos adderent, omnem cogitationem eo conuertit, ne ingentis victoriæ fructum tam paruo momento amitteret. verum fœderati plus Saxonis fortuna consternati, quam sua erecti, quod in eo vno principe omne robur Germaniæ collocatum esse existimarent; ad hæc amissa grandi illa pecunia, quam alendo diu exercitui suffecturam speraverant, vbi resciuerunt Saxonem interuentu amicorum cum Cæsare transegisse, copias dissoluunt; & Mansfeldius quidem cum suis Bremam, Tumsernus cum reliquis ducibus Brunsuicum, dilapso statim milite, concessit. itaque Cæsar eo metu liberatus de bello Magdeburgensib. inferēdo cogitare cepit, quod ab ijs sibi minus satisfactum diceret. eo Pizagrius a Cæsare secreto missus vrbis potiundæ spem certam fecerat, quod discordare ciueis & partium studijs distringi diceret. verum vbi de Cæsaris consilio fama increbruit, sopitis ad tempus discordijs, ad commune periculum propulsandum amicitia inter ciueis coaluit. igitur Cæsar ex Brandeburgici VII viri & Mauritij consilio omissa Magdeburgi obsidione, transmisso flumine per Gezenauicum & Petrofeltum tertijs castris Halam ad Salam venit, inde in Hessiam transiturus, nisi Hessus satisfaceret. inter Germanos & Hispanos milites iam a longo tempore ex æmulatione simultas alebatur, quæ ex eo maxime inflammata est, quod Cæsar hactenus fideli opera Germanorum eo in bello vsus, Io. Frider. custodiam Hispanis commisis-

set. quod cum ad iniuriam suam pertinere existimarent Germani, res ex leui caussa facile in apertam rixam exarsit: a lixis & calonib. initium fuit, Hispanis pabulatoribus a Germanis præda spoliatis. cum illi tunc iniuriam dissimulassent, mox cum Italis, qui & ipsi petebantur, quamuis alioqui Hispanos odissent, communicatis consilijs simul in armis ad pontem Salæ impositum conueniunt. nec mora, Germani ad pugnam ex aduersa parte se instruunt. Cæsar tunc vrbe exierat animi gratia ad venationem; qui vbi resciuit, confestim aduolat, cumque prope esset, vt concurrerent, frustra conatus animos mitigare, ad extremum Madrucianos, quos maxime dicto audientes semper expertus fuerat, seuocat, & vt vrbis securitati consuleret, secum intro abducit. hoc subsidio imminutis Germanorum, qui auidius pugnam appetebant, viribus, dum Mauritiani equites cunctantur, facile Hispani & Itali exorati sunt, vt positis armis ad diuersoria sua redirent. ita rixæ finis impositus, nec tantus motus plus quam XVII & quidem nullius nominis hominum morte ab vtraque parte constitit. interea Hessus Cæsaris aduentu perterrefactus cum fœderatorum exercitum, in quo summam fiduciam habebat, dissolutum videret, nec quidquam spei aut opis superesse, quo se aduersus tam potentem hostem tueri posset, Brandeburgico VIIIviro & Mauritio genero eum euocantibus Lipsiam venit. ibi cum proponeretur, Cæsarem omnino velle, vt

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII Heſſus ſine condicione ſe dederet, & arces omneis ac tormenta traderet, re infecta diſceditur. dum domum rediret Heſſus, inter equitandum de pacis condicionibus & fortuna ſua eum Chriſtophoro Eblebo ſermones confert, Et ſiquidem certo compertum haberem, inquit, fore, vt Cæſar exorari ſe, meque domi quieſcere pateretur; & ex arcibus mihi vnam cum tormentis inſtructam concederet, equidem publicæ pacis cauſſa reliquas demoliri, & omneis machinas, quæ ſupereſſent, tradere minime recuſarem. quem ſermonem cum auide arripuiſſet Eblebus, & ſe ad Mauritium relaturum recepiſſet, paucos poſt dies redit cum litteris a Mauritio & Brandeburgico e caſtris ante Vitembergam pridie Non. Iun. ſcriptis, quibus continebatur, ſimulac de ipſius voluntate certiores facti eſſent, ad Cæſarem denuo rem detuliſſe; quid impetrauerint, ex paucis capitibus, quæ Eblebus ferat, eum cogniturum: ceterum ſibi videri, leges a Cæſare dictas eſſe tolerabileis, & quas minime repudiare debeat: itaque Cæſari ſeſe permittat ſine condicione: neque enim vereri eum debere, ne grauiora Cæſar imponat, aut ipſum captiuum detineat: in eam rem ſe fidem ſuam interponere: & ſi quid ipſi præter ea, quæ formula comprehenſa ſint, durius imponatur, aut ſi detineatur, non recuſare, quin eandem ſubeant fortunam, & ab ipſius interpellati filijs ad ſatisfaciendum ſeſe ſiſtant. de relligione item cautum iri ſpon-

dent eodem modo, quo ante bellum & Ioanni Brandeburgici fratri cautum sit. leges eæ erant, vt Hessus sine condicione se dederet, & ad Cæsarem veniens supplex culpam sibi condonari peteret: erga Cæsarem deinceps obsequenter & officiose se gereret, quæ Cæsar pro reipub. salute decreta facturus sit, seruaret: iudicijs cameræ a Cæsare constituendæ pareret, & sumptus in eam pro virili sustineret; ab omni fœdere, ac præcipue a Smalcaldico, discederet, traditis omnibus eius rei litteris & monumentis: nullum fœdus deinceps iceret, in quo non Cæsar & Ferdinandus comprehendantur. aduersus Turcam auxilia, vt reliqui principes subministraret: hostib. Cæsaris omni sua prouincia interdiceret, & si quem Cæsar multare velit, eum minime defendendum susciperet; Cæsari per suos fineis, cum res ita ferret, iter daret: in suæ ditionis homines, qui contra Cæsarem aut Ferdinandum arma ferent, seuere adimaduerteret; eos qui iam militent, reuocaret, ita vt ante XIIII diem a signis discedant; ni pareant, bonis omnibus Cæsari addicendis multentur: in sumptus hoc bello factos intra quartum mensem CL aureorum millia penderet: arces omneis præter Casellas aut Zegenhemum ad solum vsque demoliretur, & quos in eas imponeret præsidiarios in fidem Cæsaris adigeret. nullas nisi de voluntate Cæsaris postea muniret: tormenta omnia traderet, ex quibus Cæsar ei largiturus sit, quantum satis esse videbitur, ad eius loci, quem Cæsar

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII concedet, tutelam. Henricum Brunſuicum eiuſque filium liberos dimitteret, prouinciaque reddita eius ditionis populo iuſiurandum remitteret, ac de damno dato cum Henrico tranſigeret : Pruſſiæ magiſtro per vim ablata reſtituer et : in regem Daniæ atque alios, quod ipſi opem non tulerint, aut Cæſaris partes ſecuti ſint, nihil moueret : captiuos omneis, qui Cæſari militauerint, abſque multa dimitteret; ijs qui iure cum ipſo volent experiri, ſe ſiſteret. has leges Heſſi liberi ratas haberent, nobilitas, & ipſius ditionis populi : & ſi quidem Heſſus pacta non ſeruet, illi comprehenſum Cæſari tradere teneantur. pro ijs omnibus Brandeburgicus VIIvir, Mauritius, & Volfangus Palatinus generi fidem interponunt : & niſi Heſſus pareat, ipſi ſe illum ad ſuſcipiendas ſeruandaſque condiciones pro virili adacturos ſpondent. hæc ſtatim ab Eblebo accepta Heſſus de ſuorum ordinum conſenſu recepit, nonnulla tamen amplius declarari poſtulat. cum adhuc Cæſar in caſtris ante Vitembergam eſſet, ad Imperij ordines litteras dederat, vt ſub Eid. Iun. Vlmam conuenirent. eo legati Otho Truchesius cardinalis Auguſtanus, Ioan. Brandeburgicus, Liranius, Haſius miſſi. ibi prolixa oratione & egregia Cæſaris voluntas erga Germaniæ rempubl. & Saxonis atque Heſſi perduellium crimen extollitur, ſimul exantlati a Cæſare pro communi ſalute labores & adita pericula commemorantur, vt otium & pa-

dem Germaniæ conciliaret, cui consultum optime videatur, si fœdus in posterum ineatur, quo præsens hic tumultus, & si qui alij deinceps exoriantur, facili momento coërceri & componi possint. fuit irrita deliberatio, grassante per vrbem pestilentia, qua compulsi legati Augustam se contulerunt. interea Hessus Brandeburgici VIIviri & Mauritij fidem secutus, qui obuiam ei Numburgum vsque processerant, inter vtrumque medius Halam sub vesperam XIII Kalend. Vtil. ingreditur. mox & eo venit eodem die Henricus Brunsuicus cum Carolo Victore captiuo & Philippo filijs, quibus obuiam ierat Ericus, is quem nuper ad Visurgin fusum fuisse diximus. allata mane per Christophorum Carlebicium pacis formula, vti Hessus subscriberet, ille sibi integrum non esse dixit, quod in ea Cæsariani ministri addidissent, Cæsaris esse singula eius capita interpretari; quæ verba in exemplo Numburgum sibi ab Eblebo allato perscripta non erant. cum contra Atrebatensis episcopus vrgeret, & id scribæ negligentia omissum caussaretur, Hessus suadente genero morem gerit. petierat Hessus, vt sicut antea Brandeburgicis & Mauritio, itidem sibi de relligione caueretur. vicissim ab eo Atrebatensis petijt, vt Cæsari caueret, se concilij Tridentini decretis pariturum. quod cum ille renueret, neque eius rei mentionem apud se aut pacis formula factam diceret, addereturque malle se cautione Cæsaris carere

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ, IↃ XLVII quam ipſe de ea re Cæſari cauere, poſt longam & acrem diſceptationem minæ adhibentur; iam conſediſſe in aula Cæſarem, & ipſum opperiri, moleſteque omnem moram ferre: tandem Heſſus liberi pij & generalis Concilij, in quo & in caput & in membra inquireretur, decretis ſe aſſenſurum recepit, ſicut Brandeburgici & Mauritius facturi eſſent: quod eo additum eſt, quia illi ſe ab Auguſtana confeſſione non diſceſſuros promiſerant. igitur ſub horam quintam poſt meridiem a Brandeburgico VII viro & Mauritio ad Cæſarem adductus cum in genua ſubſediſſet, per Gunterodum cancellarium ſupplex libellus, ea qua conuenerat forma, recitatur, quo ſibi crimen condonari & proſcriptionem aboleri poſtulabat, ad quem Cæſar re deliberata per Georgium Seldium reſpondit, ſe, quando ſupplex crimen fateretur & veniam peteret, libenter condonare omnia, neque recuſare, quin & a proſcriptione liberetur, & neque ſupplicio, quod ſit commeritus, neque carcere perpetuo bonisve multetur amplius, quam ſit pacis formula perſcriptum. actioni intererant Maximilianus Ferdinandi F. Philibertus Sabaudus, Albanus, Pruſſiæ magiſter, Atrebatenſis, Numburgicus & Hildeſemius epiſcopi; Henricus & Carolus Victor & Philippus Brunſuici; Pontificius legatus, Boëmiæ ac Daniæ regum, Cliuenſis, & maritimarum ciuitatum oratores, alijque magno numero ex nobilitate. Heſſus, qui ſalua

putaret omnia, gratias magna fiducia agit, & cum diutius eum genibus insidere pateretur Cæsar, iniussus surgit; cumque tanquam Cæsarem affaturus & manum præbiturus propius accessisset, Brandeburgicus, qui sciret nolle Cæsarem, medium se interposuit, & ipsum ac Mauritium vnaque se apud Albanum cenaturos dicit. neque tamen aut Hessus aut Brandeburgicus tunc quidquam de Cæsaris consilio subodorari potuit. post cenam Brandeburgicus & Mauritius cum Albano & Atrebatensi ea de re sermonem habent, dum interea Hessus fallendi temporis ergo alea luderet; tandem cum nihil ab illis impetrare potuissent, multa iam nocte seuocato Hesso per Eustochium Schelebum ostendunt, se per omnem vitam, vt viros principes decet, sincera fide egisse, & quicquid polliciti sint, diligenter præstitisse; eandem fidem ab alijs etiam expectasse: Albanum & Atrebatensem dicere, ipsi sub custodia ibi pernoctandum esse; quod sibi pergraue & acerbissimum sit; sperare tamen, vbi cum Cæsare collocuti fuerint, rem ex eius sententia confectum iri. ad hæc Hessus, fidem datam obtestari, quam ipse secutus huc venerit; rogare, vt ipsi satisfaciant, & quid sibi, quid vxori & liberis promiserint, in memoriam reuocent. ita nox illa inter exprobrationes & querellas transacta, manentibus cum Hesso, vt aliqua ex parte illi satisfieret, Mauritio & nonnullis ex Brandeburgici consiliarijs. Ioan. Gueuaræ Hispanorum militum du- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

ci cuſtodiendi eius cura attributa eſt. poſtero die magna contentio coram Cæſare inſtituitur. Brandeburgicus & Mauritius id quantum ad ſuam exiſtimationem pertineat, demonſtrant; neque enim, ſi qua fuiſſet vel minima ſuſpicio, ei auctores futuros, vt ſe ſiſteret, nec illum, vbi libertatem eſſet amiſſurus, venturum fuiſſe. eius rei nomine ſe illi cauiſſe: haberet ipſorum rationem, fidemque a ſe Heſſo datam liberaret. Cæſar contra, quid illi Heſſo promiſerint, ſe ignorare; ſe quidem cauiſſe illi, non quod omnino non eſſet detinendus, ſed quod non perpetuo carcere; nec aliud perſcriptum eſſe. re ad conſiliarios relata, Atrebatenſis interceſſores ad ſcriptum vocat, poſtque animoſam diſceptationem, licere Heſſo, ſi velit, diſcedere, pronuntiatum eſt. ſed cum vt incolumis domum deduceretur, fide publica ſibi caueri poſtularet, ab ijs denegatum eſt. biduo poſt ei nuntiatur, Cæſarem ſequatur: cum ille recuſaret, nec ſe niſi vi pertrahi poſſe diceret, Brandeburgicus & Mauritius orant, vt pareat, dextraque data coram compluribus ex præcipua nobilitate ſe non diſceſſuros a Cæſaris comitatu promittunt, antequam liberetur. Numburgum cum eo profecti rurſus apud Cæſarem intercedunt; qui interminatur, Heſſum ſe in Hiſpaniam ablegaturum, niſi ab interceſſione deſiſtant, & ab aula quamprimum diſcedant. ea de re Heſſum per Carlebicium certiorem faciunt, & quod aula diſceſſerint, vt ſe excuſet, rogant,

existimetque, potius se in eo ipsius periculi, quam fidei datæ rationem habuisse: ceterum si condicionibus primo quoque tempore satisfaciat, de eius libertate bene sperare. Digresso ex Thuringia exercitu, vbi Grauetellum ventum est, Hessus cum Albano agit, & fidei publicæ formula exhibita cum Albanus non nisi de carcere perpetuo cauisse Cæsarem diceret, Et quis erit, inquit Hessus, captiuitatis modus? aut quo temporis interuallo terminabitur? etiam si, retulit Albanus, per XIIII aut eo amplius annos te Cæsar detineat, nihil contra datam fidem fecerit. ille ergo carceris tædio, vt erat animo inquieto & omnis alienæ potentiæ impatiens, vt libertatem recuperaret, condiciones quantum in se fuit, adimplet, & omni pecunia depensa arces demolitur, & tormenta tradit. id indigne factum merito plerisque visum est, Cæsaris candorem & consiliariorum prudentiam in eo desiderantibus, qui vafra cauillatione fidem tanti principis in dubium vocauerint, & maximorum principum ac de Cæsare optime meritorum offensionem ex ea occasione in eum concitauerint: quod improbitati Atrebatensis præcipue tributum est, hominis callidi, & qui litterulæ vnius inuersa forma interceſſores, ipsumque adeo Hessum deceperit. certe ex ea re Eblebus, quem internuncium fuisse diximus, tantum dolorem cepit, vt paullo post ex mærore decesserit. neque vero fit simile, quod Ludou. Auila

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII vt multa alia, in Cæſaris gratiam confinxit, nimirum Heſſum propria manu formulam perſcripſiſſe, vt de ſcripturæ aut ſcriptoris errore iure conqueri non potuerit. nam cum tot ſcripta contraria ea ſuper re ab vtraque parte edita ſint, nuſquam id Heſſo obiectum legitur. multi exiſtimant Cæſarianos fraudulentum & inſidioſum conſilium, cuius Heſſus inſimulabatur, hac fraude vlciſci æquum duxiſſe. nam cum ante aliquot menſeis prid. Eid. April. a Maximiliano Burano, qui cum XII ſignis & CCCC circiter equitibus Francofurtum tenebat, de Gulielmo Verdenſi & Io. Geluſio Heſſo vt coniuratis ſupplicium ſumptum eſſet, ſcriptum euulgatur, quo continebatur, reos in carcere & cum ad ſupplicium ducerentur, confeſſos eſſe, ſe ab Heſſo ſummiſſos, qui vnius portæ clauibus a fabro comparatis, quatuor diuerſis locis vrbem incenderent, clauiſq. ferreis infixis machinarum bellicarum vſum adimerent, ipſum Buranum & eius familiareis & conſulem atq. ſenatum trucidarent, puteos vrbis veneno corrumperent, & illum inprimis, vnde aqua ad vſum culinæ Burani hauriebatur. & quamuis poſtea Heſſus contrario edito ſcripto obiecta crimina diluiſſet, a Cæſarianis tamen conſtanter creditum eſt vana non fuiſſe quæ iactabantur, quod rei in ea confeſſione ad mortem vſq. perſtitiſſent. id ſiue odio datum, ſiue quod Hiſpani tuta quam honeſta conſilia libentius amplectuntur, vndecunque natus ſit error,

eum Brandeburgicus & Mauritius pro tempore dissimularunt, & Cæsaris offensionem veriti, cuius maiestati ex eo plagio ignominiosæ iniuriæ nota inurebatur, ad miseras preces descenderunt, & cum Christina Hessi vxore ac reliquis principibus & imperij ordinibus votis coniunctis, rursus postea Augustæ in comitijs VI Kal. X br. intercesserunt. ante intercessionem, cum Cæsar statum causæ exposuisset, insque sibi per cautiones datas esse diceret, Hessum detinendi, Mauritius intercessorum nomine Cæsarem orauit, vt omissis altercationibus, siue is error ex vitio scripturæ, siue linguæ imperitia admissus esset, ne eum contra se interpretaretur, qui fidem suam obstrinxissent, neque tam ea in re Hessi rationem haberet, quam ipsorum, quorum fides hoc in bello perspecta sit, & quorum existimationis interfit, Hessum libertati restitui. Cæsar, qui videret Brandeburgicum & Mauritium tantopere vrgere, quod Hessi vxori & liberis scripto cauissent, per Liranium cum Hesso, qui tum ab Hispanis Norlingam traductus fuerat, egit, vt quas haberet fœderatorum litteras, etiam illas, quibus ei publice Brandeburgicus & Mauritius cauissent, redderet, ratus cautione reddita illos ab intercessione desituros. verum cum Hessus eas in potestate filiorum esse respondisset, & nisi de suæ liberationis tempore a Cæsare certi fiant, minime reddituros affirmaret, Cæsar vt custodiæ acerbitate ferocem captiui animum inflecte-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII ret, remotis ab eo familiaribus vnum & alterum tantum ex domesticis ei relinquit. verum nihil ea ratione vtrinq. profectum est: nec enim hic sibi ius suum eripi passus est, nec ille vt Hessum liberaret, vllis precibus adduci potuit. interim Melenianus mittitur, qui machinas bellicas ex vtriusq. captiui principis, ac Virtembergici vrbibus & arcibus deduceret. ad ī fuisse memorant, quarum partem Mediolanum & Neapolim, partem in Hispaniam misit, reliquas per Belgium distribuit, tanquam partæ de Germanis victoriæ manubias, non sine occulto in animis Germanorum iniuriæ sensu, qui sero errore animaduerso sua sibi opera & imprudentia suum decus & gentis gloriam ereptam dolebant. dein reliquis imperij ordinibus, quorum contemplatione bellum susceptum dicebat, grandis pecunia imperata, & ij, qui fœderatis militauerant, tota passim Germania multantur. ea summa, vt ex rationibus publicis postea apparuit, decies sexies centena millia aureorum conficiebat. duriorem & se Cæsar erga multos præbuit: nam Georgium Virtembergicum Vlrici fratrem, Albertum Mansfeldium, Io. Hedecum, Lud. Oetingensem & cognominem filium a pacis beneficio omnino excluſit, quorum bona proscripsit: & Oetingensis quidem patrimonium Friderico & Volfango filijs se secutis attribuit; vnde miser parens cum vxore & liberis, qui supererant, omnibus bonis exutus, & diu exul, tandem Argentinam

venit, vixq. mutata demum condicione temporum, vt ſibi ignoſceretur, impetrauit. nec ſolum Cæſarem Germania grauem experta eſt, ſed & Ferdinandum fratrem, qui propter ſuis finibus damna data, a fœderatis & ciuitatibus, ac præcipue ab Auguſtanis & Vlmenſibus magnam pecuniæ vim exegit: ac poſtremo Vlrico Virtembergico antiquam de tota prouincia controuerſiam mouit, quod quamuis duriſſimis condicionibus pacem a Cæſare redemiſſet, fidem & priora pacta violaſſe eum diceret. Ferdinandi exemplo etiam cardinales Auguſtanus & Tridentinus a ciuitate vterque ſua ingentem pecuniam emunxerunt: atque hic quidem ex ea occaſione, quod Ferdinando auxilia ſummiſiſſe diceret ad arcem Erembergam recuperandam, quam Schertelius, qui Auguſtanorum ſtipendijs merebat, initio belli occupauerat. Superabat bellum Boëmicum, quod poſt tot felices ſucceſſus leui opera confectum eſt. ij enim quamuis in armis eſſent, duce Gaſpare Flugio, vbi de Saxonis clade cognouerunt, ad Cæſarem mittunt Minauium & Storembergum comites, qui victoriam gratularentur, & comeatum atque annonam policiti eum orarent, vt offenſum ſibi immerito, ſicuti aiebant, Ferdinandum fratrem placatiorem redderet. illis etiam negotium datum, vt per Cæſarem & regem agerent, vt exercitus in Pannoniam aduerſus Turcam, de cuius aduentu rumor increbruerat, ducerentur, ad huiuſq. CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII belli ſocietatem vicini principes inuitarentur. ambiguo reſponſo cum non amici, ſed ſubirati animi vterque ſignum dediſſet, illi triſtes domum redeunt. aliquanto poſt Eid. Maijs rex e caſtris ante Vitembergam ad Pragenſeis reſcribit, & quia fœdus inter eos & cum Saxone nuper initum excuſabant, quaſi nihil in eo noui, vel contra morem regionis feciſſent, ille contra rem noui & pernicioſi exempli eſſe demonſtrat, quæ in ſuam iniuriam redundet: & fœdus ictum, & quæ per abſentiam ſuam fecerint, omnia in Cæſarem & ſe facta eſſe. petit ergo, vt illud quamprimum aboleant, & ſigillum cuiq. ſuum reddant, fœderiſq. formulam legatis ſuis tradant; hac ratione ſibi ſatisfieri poſſe: niſi pareant, ſe conſilium ex tempore capturum. dum Halæ eſſet Cæſar, Ferdinandus Lætmericiam in regni finibus venerat; inde datis ad omneis Boëmiæ ordines litteris rurſus de fœdere conqueritur, verbiſque minacibus mandat, vt ab eo diſcedant, & ſinguli quid ſuæ ſit voluntatis confeſtim ad eum perſcribant: quippe ſcire ſe multos imprudentia lapſos, quos venia dignos exiſtimet, neq. quicquam grauius conſulturum, niſi tantum in eos, qui maieſtatem regiam conſulto violarint. has ſub id ferme tempus accepere Boëmi, quo de ſucceſſu Mansfeldij & Tumſerni contra Brunſuicum cognouerunt: cumque ex eo animos ſuſtuliſſent, & quod Heſſum Lipſia re infecta diſceſſiſſe inaudiuiſſent; vbi mox & Heſſum Halam veniſſe, & carcere

detineri

detineri intellexerunt, iam ſpe omni abiecta, de errore emendando, ſed ſero cogitare ceperunt. Cæſar Hala diſcedens per Thuringiam iter facturus Melenianum cum VIII Germanorum vexillis auxilio in Boëmiam miſerat, præmiſſo antea Auguſto Mauritij fratre cum ID equitibus & duobus peditum millibus. his fretus viribus rex Lætmericia Pragam verſus caſtra promouet, vbi cum rurſus ope vicinorum oppidorum extrema quæque ciues infeliciter tentaſſent, poſtremo a Carolo Saradino profligati, tandem ſe regis arbitrio permiſerunt. ille igitur Kal. Iulij ſcriptis ad Pragenſeis litteris mandat, vt pridie Nonas in arce Pragenſi ſibi præſto ſint, & ſeſe cognitioni ſiſtant. ibi depoſitis armis, & tormentis, quæ contra arcem directa erant, remotis, ID ex ciuibus ſupplices ante Ferdinandum in genua procubuerunt, talemque orationem habuiſſe perhibentur: Nec Dei tanta erga nos appareat miſericordia, glorioſiſſime princeps, niſi ſcelerum magnitudine prouocaretur; nec tua in nos tam illuſtris eſſet clementia, niſi iuſtiſſimam iram tuam grauitate criminum in nos acuiſſemus, quippe nuſquam vberior regiæ manſuetudinis ſeges, quam in armis ciuilibus, & populorum rebellionib. conſpicitur. in alijs bellis, cum vtriuſque par ſit cauſſa, par iuris ratio; fortunæ, non æquitatis arbitrium eſt. heic vero quicquid obtenditur, crimen eſt; quicquid contra a principe opponitur, iuris rationem obtinet. itaq. cum altera pars furore, CIↃ ID XLVII

CIↃ IↃ altera iure nitatur, fere semper vsu venit,
XLVII vt hæc superior euadat; eoque fit, vt quo magis illius exorbitet peruicacia, eo magis huius exuberare debeat gratia. hac spe atq. adeo fiducia, potentissime rex, pedibus tuis aduoluimur rei & supplices; nam culpam agnoscimus, & præcipua in confessione defensio est, maiore erroris nostri sensu, quam tuæ indignationis licet iustissimæ metu. tu in nos, nam potes, in coniuges & liberos, in domos & fortunas non iure victoris, nam hoc minus est quam quod tibi licet, sed iure magistratus in conuictos & confessos reos, aut iure principis in rebelleis, vtere. quicquid statueris, minus erit, quam quod meriti sumus. nam quibus non, aut quot non modis in regiam maiestatem peccauimus? quo non contumeliarum genere iram tibi principi licet patientissimo expressimus? quid ergo supereſt, nisi vt cum culpam pœna æquare non queat, contraria via in nos vindices, & quo maius crimen nostrum, eo magis animi tui magnitudinem ostendas? audiuimus Hispanos XX abhinc annis sub Ceurio rebellanteis; nuper & Gandenseis sub Maria sorore. audiuimus & pœnam. audiant Germaniæ populi, audiant & exteræ nationes, te recentis atq. adeo pæne domestici exempli memorem, cum de sontibus pœnas exigere posses, nos indignos ira tua existimasse, & ignoscendo victis benignitatis gloriam mereri, quam in supplices reos iure tuo vti maluisse. hunc adde cumulum laudibus tuis, vt cum nos

armis viceris, tui potius, quam erroris CIↃ IↃ
noſtri rationem habuiſſe videaris, hoc eſt, XLVII
teipſum vincas. vita, fama, fortunæ, bona, quæ dederis, æternum tuæ clementiæ, & noſtræ ex aduerſo ingratitudinis monumentum erunt, & quam diu ijs fruemur, tam diu nos culpæ noſtræ pœniteat, neceſſe eſt, quam gratia tua nobis perpetuo exprobrabit. eius autem pœnitentiæ hic erit fructus, vt conſtantius tibi obedientes ſimus, & dum obſequium tibi præſtamus, nobis intus & foris ſecuritatem paremus. quod ratione, quæ in furore præpeditis minimum valet, conſequi non potuiſti, id pudore a victis facile extorquebis. ita rem dignam ſi non errore noſtro, at certe regio faſtigio, illuſtriſſimaque tua familia, ac te ipſo, & illa fortuna, quam Deus pro merito tibi concedit, feceris. age ergo, clementiſſime princeps, & nos quamlibet indignos in gratiam tuam accipe. ſic inuictiſſimo Cæſari fratri tuo Germania pacata libentiſſime quamprimum ſubdat vniuerſa ceruices: ſic Boëmos ac vicinos populos egregio raræ humanitatis exemplo inuitatos tam obſequenteis in poſterum habeatis, quam duros & feroces antea magno noſtro dedecore, ſed ſempiterna nominis veſtri cum laude vterq. experti eſtis. Hac audita oratione rex nihil commotus in conſeſſu rem omnem anteactam repetit, & ſingulorum in ſe admiſſorum criminum accuſationem inſtituit; atque vt ad ſingula accuſationis capita reſpondeant,

CIↃ IↃ XLVII

iubet: cum illi rursus eadem ingererent ad inaneis clementiæ laudes reuoluti, postremo rationibus post confessum crimen deficientibus, quod vltimum reorum subsidium est, lacrimas addiderunt. tum rex ridenti similis quassato leniter capite, seras eas lacrimas dixit; tunc decuisse nimirum flere eos, cum initio de armis consilia inter se contulerunt. igitur illi tam tristi responso attoniti ad Ferdinandum regis alterum filium, & Augustum, aliosque qui aderant, proceres confugiunt, & vt intercedant, obnixe rogant. in gratiam eorum rex singulis quidem crimen remisit, nihil tamen de vniuersorum pœna mitigauit; omnesq. illi in arce tandiu asseruari iussi, donec de re tota decerneret. quatriduo post supplicibus hæ dictæ leges. proximis conuentibus fœdus initum aboleant, concerptis omnibus sigillis; priuilegiorum & immunitatum exempla & documenta omnia exhibeant, ex quibus quæ velit rex, reuocet, aut si videbitur, denuo largiatur & confirmet: litteras item omneis, quibus tributum & societatum iura continentur, consignent, quod ea turbis ac dissensionibus causssam dedisse constaret: arces tradant, & iurisdictioni omni ac vectigalibus renuntient, fœderisque cum Saxone initi litteras tradant: ceruisiæ vectigal, quod in annos treis promiserant, perpetuo dependant; machinas bellicas omneis cum omni reliquo instrumento in arcem deducant; & quæ priuatim quisque habet arma vsibus publicis in curia depo-

nant. dum hæc perficerentur, omnes in carcere detenti. mox ex ijs L, dimissi, ex ceteris multi ad mortem, alij ad perpetuos carceres damnati sunt. ex nobilitate complures in ius vocati, cum ad diem non venissent, pœnam perduellionis omnes commisisse pronuntiantur. etiam in caput Gasparis Flugij partium ducis pretium XV millium aureorum constituitur. ex publicatis damnatorum bonis CC aureorum millia corrasa, & ex vectigalibus Pragensis curiæ regi addictis in fiscum redacta fuisse CCXV CIↃ aureorum annui reditûs scripsere Cæsariani. ex eo certe bello plus emolumenti ad Ferdinandum, quam ex tota fere Germania siue subacta siue multata, ad Cæsarem redijsse constat; quippe cum Ferdinandus sibi & in suo, Cæsar imperatoriæ dignitati ac veluti in alieno laborauerit. nam si tormenta & reliquum apparatum demas, quid ex tanta præda post victoriam reliqui esse potuerit, non video. Dum hæc in Boëmia geruntur, Cæsar Hala septimis castris per Thuringiam Bambergam in Franconia venerat: ibi obuium habuit cardinalem Sfondratum a Pontifice missum, vt de victoria ipsi gratularetur: eum honorificentissime acceptum non sine aliqua tamen offensionis significatione dimisit, quod P. Aloisium nuper a parente Parmæ & Placentiæ ducem creatum occulte res nouas in Italia moliri, atque adeo coniurationi Fliscanæ caussam dedisse diceret. inde tertijs castris CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII Norimbergam contendit, captiuis, quorum ſummam apud ciueis gratiam eſſe ſciret, ne quid turbarum ſuboriretur, vrbem ingredi prohibitis, ſed extra diligenter ab Hiſpanis cuſtoditis. ibi Hamburgenſes, quorum ciuitas in æſtuario maris ad Albim in faucibus Cimbricæ Cherſoneſi ſita eſt, cum captis ducibus & confecto bello Boëmico nulla amplius ſpes eſſet, per legatos ſe a fœdere diſceſſuros promittunt, & depenſis in ſumptus belli C̄ millibus aureorum Cæſari reconciliantur. quod eo gratius illi accidit, quia horum exemplo Lubecenſeis, quorum ciuitas in aduerſo litore ad oceanum in faucibus item Cherſoneſi poſita eſt, ac reliquas Saxoniæ vrbes ad officium redituras ſperaret. nec ſpe ſua omnino falſus eſt. nam mox cum VII Eid. V̄til. Auguſtam veniſſet, Lubecenſes ac Brunſuicenſes legatos miſerunt, & excuſata ſuperiorum temporum condicione, ac perſolutis C̄C̄ millibus aureorum a Cæſare in gratiam accipiuntur. nec multo poſt Philippus & Bernardus Pomeraniæ principes cum Cæſare tranſegerunt. miſerunt & Luneburgenſes ſuos legatos; ſed cum interpellati nimis ſuperbe, vti victori videbatur, reſpondiſſent, in gratiam accepti non ſunt. Cum Auguſtam ingrederetur Cæſar ex captiuis alterum ſecum introduxit, Heſſum Donauerdæ reliquit, vbi ab Hiſpanis, in quorum cuſtodia erat, ſiue quod ferocius ſe gereret, quam captiuum decebat, id enim illi aiebant, ſiue quod ſuperbæ genti victis

insultare solemne sit, omni contumeliarum genere habitus est. mox praesidiarij, quos Caesar ciuitati duce Georgio Schaumburgio imposuerat, persolutis stipendijs dimissi; Meleniani item, & Io. Nassouij milites, quod ijs confecto bello minime opus esse videretur; atque ex XL Germanorum vexillis, VIII solummodo retenta sunt. quod ad suam iniuriam pertinere Germani arbitrati sunt: nam in agris passim Hispanorum & Italorum copias cernere erat, quas Caesar per oppida distribuerat; ac Visseburgo quidem oppido Norgoiae IOCC Neapolitani equites hiemandi caussa impositi sunt. qui fuere immunes, vt Memingenses & Campodunenses, magna vi auri vexationem hanc redemerunt; illi XXX, hi XX CIↃ aureorum depensis. venerant & ex Belgico IↃ equites per pagos & ipsi distributi, cum autem Hispanorum XII signa aliquandiu Biberaci substitissent, inde ad Acronium lacum deducti sunt, ad Constantiensem expeditionem destinati. Hunc exitum eo anno bellum Germanicum habuit, omnium quae gesta sunt in ea gente & nostris & maiorum temporibus post Romani imperij dissolutionem maxime memorabile; cuius confecti qui gloriam virtuti & prudentiae Caesaris tribuunt, non hercle reprehenderim. nam in castris ad Ingolstadium summum heroicae fortitudinis & imperterriti animi specimen exhibuisse eum, ne hostes quidem negant, cum a foederatorum numerosis & adhuc recentibus CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ copijs vndique circumuentus ac pæne op-
XLVII preſſus non tantum nullam timoris ſignificationem daret, ſed muniendis caſtris intentus ſuos exemplo & generoſis hortatibus confirmaret, quantoque maius periculum imminebat, tanto alacriores ad extrema quæque ſe duce & teſte ſubeunda redderet. cum autem de diſſoluendo & in hiberna deducendo exercitu conſultaretur, magni animi fuit, quamuis aſpera admodum hieme ſub pellibus cum milite manere, vt ipſe militi militaris patientiæ exemplum eſſet. prudentiæ vero ſummæ fuit, tot annorum expeditionem ita ordinaſſe, vt ipſi, contra quos parabatur, longo tempore nihil de ea ſubueriti ſint: ac denique ſic animos Germanorum inter ſe commiſiſſe, alijs ſpe, alijs metu in ſuas partes pertractis, vt ſibi inuicem per mutuam lanienam exitio fuerint. his adde priuatas Alberti & Ioannis Brandeburgicorum contra Heſſum ſimultates, & Mauritij ambitionem atque adeo occulta in Io. Fridericum odia, quæ ille mira arte & calliditate in ſuam vtilitatem vertit, eoque illos furore cæcos adegit, vt relligionis, quam profitebantur, & libertatis Germanicæ ſpreto periculo, arma pro patria ſtringenda in ſeſe ipſi conuerterint, & extero militi ad illam inuadendam & ſubiugandam aditum patefecerint. nec in poſtrema prudentiæ parte numerari debet, quod recta de fœderatorum rebus æſtimatione facta Cæſar potius ſibi initio cunctandum, quam prœlio decertandum du-

xerit; quippe cum ex huiuſcemodi ſocie- CIↃ Ↄ
tatum ſeu fœderationum natura optime XLVII
conijceret, non diu conſenſionem inter tot ciuitates & principes ciuilis adminiſtrationis ratione diſſidenteis duraturam eſſe, nec æquato ducũ imperio & auctoritate ſalutaria conſilia capi, aut tegi, & cum opus eſſet executioni demandari poſſe proſpiceret. cumq. præcipuum fœderis robur in ciuitatibus conſiſteret, quarum pecunia militem ali & bellum duci oporteret, ſic iudicabat, ita plebis ingenium eſſe, vt omnis moræ impatiens, ſi diutius trahatur bellum, illico cunctationem, quæ plerunq. neceſſaria eſt, ambitioni aut præuaricationi ducum tribuat, & belli pertæſa tandem denegatis collationib. a ſocietate diſcedat. tantum virtute & prudentia ſua efficere potuit Cæſar. ſed & multa fortunæ debuit, morte abſumptis fere eodem tempore duob. potentiſſimis regibus, quibus nec facultas nec voluntas deerat, ſi diutius vixiſſent, illius victorias retardandi. certe Franciſcus Saxoni paullo ante mortem Ↄ aureorum millia, totidemq. Heſſo clam numerari iuſſerat. & iam ante per Petrum Strozzium Catharinæ nurûs cognatione proximum virum ſtrenuum & opulentum, quod pace cum Cæſare facta, ipſe non poſſet, ↃↃↃ aureorum millia fœderatis vt numerarentur, curauerat, perſoluta Strozzio magna pecuniæ ſumma, quam ei debebat. eamq. ob rem Argentinenſibus, Auguſtanis, & Vlmenſibus fidem interponentibus Strozzius in caſtra Donauerdam

CIↃ IↃ XLVII ad duces superiore anno cum Io. Sturmio venerat, & de pecunia dependenda fidem obstrinxerat. verum vbi tempus venit, nusquam in Gallijs comparuit. quod astu cardinalis Turnonij factum fœderati scripsere, viri præcipuæ tunc apud regem auctoritatis & infestissimi ipsorum ob religionem hostis, qui Strozzio difficultatibus propositis, & scrupulo de regis valetudine iniecto, non satis ei cautum esse persuaserat. nec dissimulari possunt maximi errores a fœderatis admissi; qui cum primi in armis essent, si statim Cæsarem totis viribus adorti fuissent, eum procul dubio imparatum, & adhuc inermem facile oppressissent. nec minus peccatum est ab ijsdem, cum Ratispona, quam facile capere poterant, & qua capta Cæsarem Danubij possessione omnino deijciebant; omissa, Rainum & alia non tanti momenti oppida occupauerunt. inter errores & illud numeratum a Cæsarianis, quod Neoburgum situ & pontis annonæque commoditate præcipuum oppidum, quo conseruato omnia intra Licum, qui Augustam Vindelicorum alluit, ad vsque Monacum obtinebant, adeo debili præsidio firmauerint, III tantum relictis in eo vexillis, vt recedente sociorum exercitu oppidani statim eiecto præsidio aduenienti Cæsari portas aperuerint. iam cum Cæsar de mutandis castris & hoste insequendo consilium cepit, si diuiso hostium exercitu, neque enim aliter fieri poterat, fœderati in equitatum fecissent impetum,

haut dubiam victoriam, vti Cæsariani fatentur, de hoste reportassent. post dissolutum autem exercitum maximus is Saxonis error fuit, quod capto Rocliciæ Alberto non recta in Mauritium duxerit, quem post tantam cladem aut facile debellatum iri, si restitisset, aut tota Misnia cessurum apparebat. quem errorem altero longe maiore cumulauit Saxo, cum Tumfernum in Boëmiam, Mansfeldium in inferiorem Saxoniam, attributa singulis exercitûs parte, misit; quo factum est, vt a Cæsare sine pugna Albim transmittente nullo negotio oppressus sit. sic enim & recenti adhuc fama Franciscum ad Ticinum diuiso exercitu, & parte Albaniæ duci Neapolim proficiscenti commissa, fusum & captum homines memminerant. huic victoriæ fortuna Cæsaris virtutem & prudentiam adiuuante partæ defuit animus, qui ea moderate & sapienter vti sciret: nam cum nec ea ineus Cæsaris esset, nec vires, vt tot vrbes, populos, principes, quos insolita felicitate in ordinem coegerat, vi & præsidijs tenere, & Germaniæ rempub. in regnum hereditarium transformare posset, reliquum erat, vt humanitate & clementia maiestatem & existimationem tueretur. verum cum super ea re variarent Castaldi & Albani sententiæ, Cæsar corrupto tot prosperis successibus iudicio, potius Albano, qui seueritate fructum victoriæ conseruari debere sentiebat, assensus est, traductisque per totam Germaniam & Belgium integro bien-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII nio iniurioſe captiuis, ſub Hiſpanorum, quod inuidiam augebat, cuſtodia, non triumphum ex victoria, ſed truculentiſſimum odium ex triumpho reportauit. his acceſſit & priuata Mauritij offenſio, qui quod ea, quæ a Cæſare ſperabat, nondum conſecutus fuerat, ſumma calliditate iniuriam diſſimulauit, tempus opportunum ſcilicet opperiens, quo voti compos ſe & ſocerum vlciſceretur, & inuidiam, quam de oppreſſa Germania apud omneis ordines ſuſtinebat, expulſo Cæſare & reſtituta patriæ libertate aliquando diluerat. ſane felicitatem eam diuturnam non fore viri rerum prudentes iam tunc ex eo coniecturam fecere, quod cum Cæſar triumphanti ſimilis Auguſtam ingreſſus, ſuborta ſubito Madrucianorum militum, quib. adeo fidebat, ob non ſoluta ſtipendia, ſeditione, Germaniæ totius victor in priuatam domum non ſine vitæ diſcrimine confugere ſit coactus. nam cum ad tumultum ciues repente arma ſumpſiſſent, vt prædam & rapinas a domibus ſuis prohiberent, Cæſar qui furorem militum metueret, & ciuium fidem ſuſpectam haberet, in magnis angustijs trium horarum ſpatio fuit: donec miſſis, qui inde ciuium duces continerent, inde milites ſtipendiorum promiſſione placarent, tandem ſeditio compoſita eſt. ibi mox Cæſar, vt a religione initium fieret, cardinali Auguſtano primarium templum reſtituit, ac quædam alia ſibi ſumit, quib. luſtratis & expiatis antiquum cultum inſtaurat. cetera omnia ſenatui & ciuibus

permisit. Michaël Sidonius Moguntini præsulis vicarius magni nominis concionator ei muneri præficitur: & quia magna in templis solitudo erat, oblata pecunia tenuiores, vt adesse vellent, sollicitatos quidam scripsere. comitijs interfuerunt VII viri omnes, ac noui illi inprimis Adolphus Colonienſis, & Mauritius. aderant & cardinalis Tridentinus, Henricus Brunſuicus, Cliuenſis, regina Maria, & Fr. Lotaringi vidua Chriſtierna. Kal. VII br. facto comitiorum initio Maximilianus Auſtrius nomine Cæſaris pauca præfatus eſt. multa deinde Cæſar ſcripto (legebat illud quidam a ſecretis eius, ſicut moris eſt) repetita ſuperiorum annorum memoria, atque inprimis conuentuum, quos Vormatiæ ante biennium indixiſſet, & mox Ratiſponam tranſtuliſſet, de egregia ſua erga patriam voluntate diſſeruit; inuitum ſe nimirum ad arma compulſum, quorum iuſtam cauſſam proſperos ſucceſſus habuiſſe eo impenſius lætetur, quod ijs effectum videat, vt componendorū motuum expeditior in poſterum ſevia aperiat; cumque vel experientia conſtet, relligionis diſſidium belli huius cauſſam extitiſſe, ob idque, ipſis principibus efflagitantibus Tridenti concilium, quod iam inchoatum ſit, cogendum curauerit, cupere eius rei primam eſſe deliberationem. deinde de camera imperiali conſtituenda agit, cuius curam ſibi permitti poſtulat, conſultum ſibi videri inquiens, vt numerus iudicum augeatur, propter litium frequentiam x̄

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII additis, qui ius æquabile inter partes dicant. postremo priuatas coitiones & deliberationes sibi non placere testatur, quod eæ ad inuidiam suam pertinerent, quasi libertate suffragiorum adempta. de Turcicis auxilijs dilata actio in aduentum Ferdinandi fratris. iam enim Gerardus Veluicius, quem a Pannoniæ rege Constantinopolim missum antea diximus, superiore mense redierat, pactus in quinquennium inducias. non eodem animorum sensu postulata Cæsaris ab omnibus accepta sunt, in eo præsertim, quod ad relligionem spectabat. nam inter VII viros ecclesiastici non alia ratione, quam per Tridentinum concilium, quod sine condicione vrgebant, relligionis dissidium componi posse existimabant. Palatinus vero & Mauritius ac Brandeburgici legati, non illud quidem repudiabant, sed vt liberum esset, neque Pontifex in eo præesset; quinimo episcopis, qui interessent, iusiurandum remitteret; suis doctorib. decidendi æque cum alijs facultas esset, atque vt decreta iam facta retractarentur, postulabant. ceteris placebat, vt synodus continuaretur, atque in ea Protestantes accepta a Cæsare & Pontifice fide audirentur, seq. decretis eius parituros vicissim fide data obstringerent. Cæsar vt sententiarum variationem omnino resecaret, XIII kal. IX-br. scripto respondet, & vt omnes concilio se summittant, petit; priuatimque cum Palatino nuper reconciliato ac tremente adhuc minis agit: Mauritium vero, qui so-

cerum liberatum vellet, spe iniecta eo compulit, vt vterque rem ipsius arbitrio permitterent, cum sibi prolixe de Cæsaris voluntate in relligionis caussa prius cautum esse dicerent. itaq. VII kal. IX br. postulatis Cæsaris se assentiri omnes profitentur. maius negotium fuit cum ciuitatibus, quæ & relligioni periculum imminere, si se Concilio subijcerent, iudicabant, & offensionem Cæsaris minas adhuc spirantis subuerebantur. tandem interpellatæ a Granuellano & Hasio, vt principũ responsa corrigerent, inuidiæ declinandæ caussa modeste respondent, scriptoque tradito condiciones, in quas consensuri essent, explicant. modestia pro assensione a Cæsare accipitur, & suppressa scripti mentione per Seldium respondet, sibi pergratum esse, quod ceterorum exemplo rem suæ fidei permisissent. verum postea edito in eam rem scripto, condiciones ab ijs sunt expositæ, quas in probando a se concilio desiderarent: omnesque palam moniti, quod Cæsaris postulatis consensissent, id eo factum esse, ne illustrissimorum principum sententias floccifeciſſe possent videri. Hæc exeunte mense VIII briacta, cum Ferdinandus victor ex Boemia ac Brandeburgicus VII vir Augustam primum venere, eodem statim tempore Cæsar cardinalem Tridentinum Romam mittit, qui de rebus omnibus Pontificem certiorem faceret, & de concilio Tridentum renocando vrgeret. iam enim mense April. ante Cæsaris cum Saxone congressum, Tri-

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII dentinorum patrum maior pars Bononiam se contulerat. caussa obtendebatur, quod aër minus illic esset salubris; quod Hier. Fracastorius asseuerabat, ex eoque grauissimum contagionis morbum sub autumni tempus imminere Patres monuerat. is summus iuxta philosophus & medicus ac rerum cælestium inprimis peritissimus facile rem ita habere plerisque persuaserat, ad id, vti creditur, a Pontifice inductus: cui cum male cum Cæsare ob quasdam occultas simultates conueniret, consultum visum erat, ex Germania synodum in pontificiæ ditionis ciuitatem aliquam in Italia transferre. quod Cæsar incepto adhuc bello neque dum confecto occupatus dissimulauerat: sed mox, vbi Augustam venit, auctor Principum senatui fuit, vt de reuocanda synodo Pontificem interpellarent. itaque episcopi Eid. VII br. datis ad eum litteris, quo in discrimine Germaniæ salus versetur, exponunt, orantque, vt quandoquidem totos XXVII annos ob relligionis caussam nouis subinde motibus & seditionibus Germania concussa fuerit, cui malo remedium sanctius aut aptius, quam legitimum concilium, inueniri non potuerit, velit illud translatione pæne dissolutum restituere: alioqui fore, vt ni æquissimis ipsorum postulatis annuat, aliæ rationes atque consilia negotij huius expediendi ineantur. Cum hæc quæ modo retulimus scripta sunt, nondum de morte P. Aloisij cognouerat Cæsar, quæ in IIII Eid.

VII br. incidit. eius cauſſas has fuiſſe acce- CIↃ IↃ
pimus. Paullus III, cui nihil ſuorum ca- XLVII
ritate proximius, triennio ante Parmam & Placentiam a Gallis olim conſeruatas, demum eccleſiæ ademptas, P. Aloiſio attribuerat, Camertium principatu & Népe dominio, quæ contracto cum Octauio nepote & Margarita Auſtria matrimonio auus ipſis liberiſque ipſorum conceſſerat, permutationis titulo in locum illarum ciuitatum viciſſim eccleſiæ attributis, cum penſione VIII CIↃ aureorum: id non ſine contentione in conſiſtorio actum, Io. Dominico Tranio cardinali magnæ auctoritatis viro reclamante, qui ſpecie libertatis fauore collegarum ſibi conciliato, ad ſummum ſacerdotium hac via graſſabatur: contra ſuadente Nic. Ardingello, qui paullo ante in cardinalium collegium allectus, ac tam recenti beneficio obnoxius Pontifici ac ſuorum libidini ancillabatur. rem grauiſſime tulit Cæſar, quippe qui has ciuitates ad Mediolanenſe imperium pertinere contenderet: eaque de cauſſa Ioan. Vega, qui ipſius nomine legatum apud Pontificem agebat, actioni non interfuit. Margarita ipſa, quæ Camertium & Nepe ditionem ſibi & marito ereptam dolebat, id non ſatis æquo animo tulit, quippe quæ de patris & ſoceri ſimultatibus, quorſum euaderent, anxia, ſiquidem permutatio valitura eſſet, in ſe, quam ſocerum, eas ciuitates transferri mallet. enim vero iam P. Aloiſij fides Cæſari ſuſpecta eſſe ceperat, quod Fliſcanæ

CIↃ IↃ coniurationis particeps fuiſſe crederetur,
XLVII atq. ipſius Pontificis, quem Senenſium imperio inhiare haut dubijs indicijs conſtabat. negotio confecto Pontifex Venetias, Florentiam, & poſtremo Mediolanum ad vaſtium mittit; cumque vrgeret, vt id ratum haberet Cæſar, ille primo excuſare & tergiuerſari, ad extremum dicere, ſuarum non eſſe partium, ſiquidem illæ ciuitates eccleſiaſticæ ditionis eſſent, de his ſtatuere; ſi vero ad Imperium pertinerent, non poſſe ſe in ditionis ac dignitatis imperialis præiudicium eas alienare. qua ex denegatione offenſio aucta animum Pontificis adeo exulcerauit, vt quamuis ad tempus iniuriam diſſimularet, ſummiſſis ad bellum Germanicum tam florentibus copijs, mox tamen reuocato nepote Octauio, omnia conſilia in id intenderit, vt Cæſaris potentiam, quantum poſſet, in Italia labefactaret. ſollicitatis inde Venetorum animis, & contracta cum Henrico nouo rege adfinitate, alieno ſe prorſus a Cæſare animo eſſe oſtendit. ſub id tempus Guidus Vbaldus Vrbini dux, mortua vxore Io. Mariæ Camertium vltimi ducis filia, Victoriam Farneſiam Pontificis neptim in matrimonium accepit. his adfinitatibus ſubnixo Pontifice apparebat Farneſios non diu quieturos, quin aut iniurias illatas vlciſcerentur, aut acceſſione aliqua res ſuas locupletarent. auxit ſuſpicionem, quod cum Cæſar omni ope contenderet, vt Senas, a quibus metuebat, præſidio teneret, id palam Pontifex, qui & ipſe

Senensium imperio imminebat, præoccupatis metu ciuium animis impediebat. itaque ab illis vix tandem postea impetratum est, vt Didacus Vrtadus Mendosa cum præsidio in ciuitatem reciperetur, vrgente eam rem maxime Cosmo Florentinorum duce, qui si Cæsarianum præsidium reciperetur, Senis se aliquando potiturum sperabat. hæ simultatum caussæ Cæsari cum Pontifice & P. Aloisio intercedebant, quibus accessere & priuatæ Ferdinandi Gonzagæ Insubrum proregis inimicitiæ, prioratu se Barulensi in regno Neapolitano a Pontifice spoliatum, & Soraniæ marchionatu in agro Parmensi, castelliſque aliquot a Gonzagæ domo pridem possessis vi depulsum a P. Aloisio querentis. his odiorum fomitibus ad incendium excitandum facem intulerunt ex nobilitate subdita præcipui, priuatis & ipsi iniurijs a nouo principe irritati; quem alioqui sua vitia summe inuisum reddebant, recenti adhuc Cosmi Gerij episcopi Fauentini memoria, quem primo frustra blandicijs tentatum, ad extremum specie colloquij in secretius cubiculum seuocatum, ope seruorum, quamlibet renitentem, per vim compresserat, vnde ille ex mærore animi paullo post decessit. id vero pergraue nobilitati accidit, quod homo contaminatissimus longe diuerso a vicarijs siue Mediolanensibus siue Pontificijs instituto, qui procerum beniuolentiam, vt plebem in officio continerent, humanitate & liberalitate deme- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII rebant, contra in eos, ſpecie æquitatis, quo plebis gratiam aucuparetur, vel ex leuiſſima cauſſa ſeuere animaduerteret; eo conſilio, ſicuti apparebat, vt ſummis capitibus, a quibus ſibi metuebat, decuſſis in reliquos poſtea pro arbitrio ſtatueret. iamque arces, quas ad firmandam potentiam Placentiæ exſtruebat, in eo erant, vt altera quidem vetus, in qua domicilium habebat, in dies milite & omni inſtrumento bellico muniretur: altera noua, quæ approperato opere ædificabatur, ad ſummum iam prope faſtigium eſſet perducta. princeps coniurationis fuit Ioannes Anguiſciolæ comes, qui mira animi prudentia & conſtantia difficultates omneis, quæ ſe in huiuſcemodi negotijs vulgo offerunt, vnus ſuperauit. is communicato cum Camillo Pallauicino Scipionis F. conſilio, cum virum recenti offenſione iritatum facile in ſententiam pertraxiſſet, de ceteris ducibus, qui in ſocietatem tanti facinoris citra periculum admitti poſſent, egit: propoſitique a Ioanne Auguſtinus Landus Complani comes, & Io. Aloiſius Confalonerius, quorum opera vteretur. cum Camillus conſilium de ſociorum delectu laudaret, ſi quidem illi conſenſiſſent, Ioannes eorum compellandorum negotium ſibi ſumit: & quia cum Lando non ita arcta amicitia coniunctus eſſet, æmulatione quadam, quæ interceſſerat, eam diuidente, vt primo congreſſu de re tanti momenti ſermones conferre poſſet, cum ſibi prius adfinitate deuincire ſtatuit.

itaque per Hieronymum Camilli fratrem adfinitate cum Lando contracta, Ioannes primum Hieronymo, quid sibi mentis in ea contrahenda fuisset, aperit: quod cum ille approbaret, vterque Lando post contractum matrimonium magis familiari effecto, rem detegunt, & iniuriarum, quas ille a nouo duce accepisset, reuocata memoria, virum generosum & sibi propter fortunæ & diuitiarum amplitudinem magis in dies a teterrimo tyranno metuentem ad vindictam sumendam facile accendunt: cumque is Confalonerij electionem mire adprobaret, & vt Alexander Camilli & Hieronymi frater, qui Augustæ Taurinorum exulabat, euocaretur, peteret, iam de conficiendi negotij ratione agi ceptum est. qua de re cum socijs sigillatim Ioannes contulit, ne si vniuersi sæpius conuenirent, ex crebris coitionib. aliqua suspicio suboriretur. tanta vero erat de Ioannis virtute inter socios opinio, vt nusquam communicatis inuicem consilijs omnes consentientibus animis ipsius fidem secuti sint. cum id Gonzaga per Ludouicum castri-Godofredi dominum patruelem suum & Anguisciolæ cognatione proximum resciuisset, occasionem auide arripit, & consociatis studijs, apud Cæsarem crebris accusationibus P. Aloisium, vt res nouas in Italia molientem, atque ad Galli partes inclinantem traducit. Cæsar cum primo hæreret, ad extremum crebris nuncijs de periculo, nisi præuerteret, admonitus, Gonzagæ

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII assensus est. scribunt tamen Cæsariani eum de cæde non consensisse; illa excepta, cetera comprobasse. sed peritis rerum æstimatoribus haut vero simile fit, coniuratos quidquam ausuros fuisse in eum, qui tam arcta adfinitate Cæsari coniunctus esset, nisi Cæsare ipso cædis conscientia obstricto, aut Cæsarem existimasse coniuratos ducem viuum capere contentos fore tantis opibus & fauore subnixum, quem scirent, simul atque Cæsari satisfeciſſet, neglecto sociorum periculo libertatem, & cum libertate pristinam dignitatem, ipsius Cæsaris beneficio recuperaturum. die condicta, interea & ostentis & nuncijs vndique certior fiebat P. Aloisius, consilia de sua pernicie agitari, atque imprimis a Paullo patre admonetur, vt a IIII Eid. VII br. sibi caueret; astra enim ei cladem insignem portendere. siquidem ille Pontifex astrologiæ diuinanti, quæ de singulorum fortunis iudicat, valde addictus erat, ob idque Lucam Gauricum Geophanensem, ætate sua magni nominis astrologum, semper dum vixit, familiariter habuit, priuato colloquio & mensa dignatus, ac tandem Ciuitatensi episcopatu donauit. verum ea monita cum hactenus contempsisset P. Aloisius, iam appetente die, ex agro Cremonensi amici quidam ad eum scribunt, periculum ipsi imminere a coniuratis, quorum nomina detecturi sint, si quem ex suis fidum ad se mittat. qui nuncius misero exitium attulit. nam cum tunc primum de re toties

nunciata & neglecta ſerio ſollicitus eſſe cepiſſet, continuo Bartolomæum Villa claræ comitem, cui plurimum tribuebat, quemque paullo ante ditionis ſuæ præfectum creauerat, ad amicos mittit, vt ab ijs de facto cognoſceret, iuſſo interim ad ſe venire ſtatim poſt prandium Alexandro Interamnate præcipuo militiæ ſuæ duce, vt de ea re ſermones conferret: quod & coniuratos ad maturandum incitauit, & cædis facilius patrandæ tanto defenſore abſente commoditatem dedit. ferunt, nec vanus rumor eſt, ducem iam de coniuratione certum, ceterum de perſonis ac loco ignarum, ad vetitas arteis, quas a patre, vt coniurati aiebant, edoctus familiariter colebat, poſtremo confugiſſe, & incantationibus euocatum dæmonem de coniuratorum nominibus interrogaſſe, illum vero nihil aliud, quam vt diligenter in ſuam monetam inſpiceret, reſpondiſſe; in ea quippe locum coniurationis & conſciorum nomina reperturum: id vero tunc minime intellectum pro deluſione habitum, quod facta cæde verum fuiſſe compertum eſt. nam cum in antica parte Farneſianorum numorum ſcriptum ſit, P. ALOIS. FARN. PARM. ET. PLAC. DVX, vocis, Placentiæ, vbi cædes facta eſt, prima quattuor elementa Pallauicinos, Landum, Anguiſciolam, & Confalonerium deſignaſſe. quod inter memorabilia magicæ deluſionis exempla merito recenſeri poteſt. conuenerat primum inter ſocios, vt mane ducem in arce ag- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII grederentur. nam extra, etsi res facilis factu esset, tamen verebantur, ne cæde patrata arx in Farnesianorum potestate remaneret; & ciuitas in libertatem, qui coniurationis finis erat, ope Cæsarianorum asseri non posset. mutata etiam hora, quod Anguisciola animaduertisset ducem mane consuesse ad nouam arcem itare, & lustrata ciuitate non ante horam prandij in veterem redire. id cum præcedenti Veneris die feciſſet dux, veritus Anguisciola ne postridie idem repeteret, quod accidit, horam prandij socijs condixit, eo ordine, vt Landus cum Camillo & Alexandro Pallauicinis fratribus arcis portam, Confalonerius cum suis interiorem aulam occupandam sumeret. ipse cum mane ducem lectica vectum officij causſa præcedens per vrbem comitatus esset, illo in arcem reuerso, cum duobus comitibus in procœtone substitit, quasi ad eum mox a prandio ingressurus. igitur dilapsis post prandium ministris signo a Lando scloppi disploſi sonitu, vti conuenerat, dato, pons pensilis ab ijs, qui cum Lando erant, reducitur, statione, quæ ad portam erat, ipsorummet militum hastilibus arreptis facile obtruncata. cum vero Germani stipatores, qui in aula positis armis aleæ intenti erant, itidem facile a Confalonerio & qui eum sequebantur oppressi essent, eodem tempore Anguisciola interius cubiculum irrumpit, miserumque hominem membris captum & inermem gladio transfigit, vix a Camillo

millo Foliano & Capellato, qui forte ade- CIↃ IↃ
rant & enſeis ſtrinxerant, temperata in- XLVII
iuria. cæde facta Hier. Pallauicinus claudus, qui cum delecta manu in ciuitate remanſerat, vt ſi quid noui ſuboriretur, præſto eſſet, ſtatim intra arcem a ſocijs accipitur. moxque foribus obſeratis tormenti maioris ter diſploſi ſonitu Cæſarianis, qui a Gonzaga Mediolano, Ticino, & Cremona miſſi haut longe aberant, ſignum datur. cum interim plebs initio fremeret, coniurati de feneſtra accurrentem multitudinem alloquuntur; & tyrannum ſe interfeciſſe ac patriam in libertatem aſſeruiſſe gloriantes, vt fidem facerent, cadauer catena ſuſpenſum e muro oſtentant, & ad ludibrium aliquandiu agitatum in foſſam præcipitant, addito elogio, quo nefandæ libidinis crimen mortuo exprobrabatur. quo viſo ingens animorum mutatio ſecuta eſt, plebe ſubito dilabente, & officinas, vt in pacata ciuitate, aperiente: Cæſarianis mox auxiliaribus, quorum Ruſcino dux, a coniuratis in arcem introductis, cum Farneſiani, qui ſuperabant, de Placentia actum eſſe cernerent, Alexander Interamnas copiarum præfectus relicta ſine præſidio arce noua, de Parmæ conſeruatione cogitare cepit; cumque ijs militibus, qui Placentiæ merebant, ſub veſperam diſcedit. eodem tempore Sfortia Fani Floræ comes, qui tum forte in finibus Parmenſibus erat, fruſtra a Gonzaga tentatus, vt Parmam, quæ ad Mediolanenſe imperium ſpectaret, Cæſari, in

CIↃ IↃ XLVII cuius clientela esset, traderet, in vrbem cum IIII CIↃ armatorum a ciuibus introducitur, quem mox Io. Angelus Medicinus legati Bononiensis vicarius conscriptis VI peditum signis secutus est. ita Parma Pontifici & Octauio nepoti, qui paullo post eo venit, ac deinde Pontificis nomine Camillus Vrsinus, conseruata est. Pontifex de morte filij nuncio Perusiæ accepto, etsi de illa ante se & cognouisse & monuisse testatus, tamen, vt par erat, in illa ætate immodicum dolorem sensit: continuoque ad tanti sceleris vindictam conuersus consilia cum rege per legatos communicat: sed cum ille rebus imparatis contra potentem hostem & tot successibus elatum, dolori quamlibet iusto Pontificis non indulgendum esse censeret, alienum id tempus ratus, nullis persuasionibus, nullaue magnarum rerum spe a Paullo impelli potuit, vt quamuis iam consilia de bello apud se agitaret, tunc arma contra Cæsarem sumeret. itaque Pontifex placandi Cæsaris, quod reliquum erat, consilium cepit; quod cum per nepotes commodius fieri posse duceret, mittitur Iulius Vrsinus, qui Margaritæ filiæ & nepotum nomine Cæsarem exoraret, vt Farnesios, quos in fidem accepisset, & adfinitate sibi iunxisset, tuendos susciperet, ac Placentiam ipsis per mortem patris detestanda fraude occisi ablatam restitui imperaret. benigne acceptum legatum Cæsar eximijs suæ beniuolentiæ promissis onerat; quod ad Placen-

tiæ negotium attinebat, ad Granuellanum remittit, qui longe alio vultu & oratione cum Iulio egit, obiectis P. Aloisij mortui criminibus & insigni perfidia, quod homo, quem Cæsar adfinitate sua dignatus esset, tanti beneficij immemor ad Galli partes transijsset: cuius perfidiæ conscium fuisse ipsum Pontificem aiebat: neque enim patris iniussu tantas res moliri ausurum filium, quas sine illius opibus exequi non potuisset. exprobratum & legato, quod cum Octauius superiori anno cum florentissimo exercitu ab auo ad Cæsarem missus ad visendum parentem in via deflexisset, P. Aloisius ei auctor fuerit, vt omissa Germanica expeditione contra Mediolanensem ditionem omni tunc fere præsidio destitutam arma verteret; fore enim, vt Cæsare longinquo & difficili bello implicato, & Gallis tam propinquam opem deferentibus nullo negotio res confici posset. quod cum Octauius facere recusasset, hoc anno paullo ante mortem eadem consilia cum Ioan. Bellaio cardinali, quem Romam proficiscentem honorificentissime acceperat, retractauerit. refricata & Genuensis coniurationis memoria, de qua tamen nunquam certo constitit, Apollonio intimo ducis scriba & omnium arcanorum & libidinum conscio, qui hero occiso captus & Mediolani diu in carcere asseruatus, postremo viuus in fouea defossus perijt, vt ipse Gauricus scripsit, tormentis sæpius subiecto, & herum suum aut auctorem Ianetini cædis, aut omnino

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

conſcium fuiſſe ſemper conſtantiſſime pernegante. cum contra Parmam Cæſar reddi poſtularet, & compenſationem amplam vltro offerret, ea non accepta Iulius cum Cæſaris litteris peramanter ſcriptis, re nihilominus infecta, ad Pontificem reuertitur. id initium fuit litteras inuicem dandi: quo officij genere vterque poſt P. Aloiſij necem abſtinuerat. rurſus ſemel atque iterum Iulius ad Cæſarem mittitur, qui de Placentiæ reſtitutione eum vrgeret; quam cum ad ditionem eccleſiaſticam pertinere pernegaret Cæſar, Iulius contra & Placentiam & Parmam, poſtquam oppigneratæ fuiſſent, ex nouo fœdere in Eccleſiæ Romanæ ditionem tranſlatas diceret, Cæſar fœderis tabulas exhiberi poſtulat, lætitiam animi præ ſe ferens, ſi ſibi ex fœdere facultas daretur, qua ſine inuidia rerum Imperij alienatarum Farneſijs, quos filiorum loco habeat, gratificari poſſet. ſed cum tabularum tantum exemplum exhiberetur deſcriptum ex codice in Hadriani mole adſeruato, in quem iura R.E. referri ſolent, & ſe eius minime memorem Cæſar diceret, quippe quod ſe iuuene cum Clemente VII tranſactum fuiſſet, res ad Didacum Vrtadum Mendozam reipub. Senenſium præſidem, remittitur. Iulius rem confectam exiſtimans Senis Mendozam adit, & cum eo Romam proficiſcitur. ibi cum archetypum Cæſaris manu ſubſcriptum non exhiberetur, Mendoza re cum iuris conſultis deliberata fidem nullam habendam tabulis reſpondet,

inscio Cæsare aut ipsius legato non adhibito descriptis. ita ludificatus Pontifex ad consilia cum Gallis omissa tandem redire compellitur. interea Gonzaga, qui ad Laudem Pompeij substiterat, Placentiam venit, & ciuibus in verba Cæsaris iurare iussis, post quatriduum exanime ducis corpus, quod ad omne iniuriæ & contumeliæ genus in vijs expositum horrifico spectaculo inimicorum ac plebis oculos huc vsq. pauerat, eius iussu terræ mandatur. capta mox a Gonzaga Sandoninium & Valliclarium antea Fliscanæ ditionis oppida in agro Parmensi. alia parte Hier. Pallauicinus Curia maiore occupata arcem oppugnabat. multa alia castella, vt in tali rerum perturbatione, a priuatis dominis sine belli denunciatione armis infesta. Rupes alba & Fontanella magni momenti castella a Gonzaga tentata, sed irrito conatu. munitum Sandoninium, & Guelfi castellum Parmæ proximum: iamque IIII CIↃ peditum & CCC equites in armis habebat Gonzaga, nec Octauius interim cessabat, cum inter eos pactæ induciæ, quod appetente hieme, & continuo atque insolito imbre pæne agris mersis, ad hæc intumescentibus passim fluuijs & extra ripas se diffundentibus, sub dio stare & castra metari non liceret. in Etruria præcipue ab illa inundatione damnum datum, ac Florentiæ maxime, vbi Luciæ Fanum ac pleræque domus Magnolorum podio subiectæ solo vi torrentium aquarum quassato euersæ sunt; cum eodem anno

CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

prid. Eid. VI til. in vicinis montibus exorto ſubito imbre tanta violentia per ſubiectam vallem aqua decurriſſet, vt dirutis fluuiorum aggeribus improuiſus per crucis portam irrumpens, & ſaxa atque auulſas arbores ſecum trahens, ciuitatem pæne totam ſubmerſiſſet, furiali vento tanta vi aquam rapiente, vt nulla ope humana reſiſti poſſet. vtrumque loco prodigij habitum, & decretæ publicæ ſupplicationes ad iram numinis auertendam. cum in eo eſſet Pontifex, qui ſe a Cæſare promiſſis ludificari, a Germanis odio haberi, ab alijs principibus propter decrepitam ætatem contemni cerneret, ſuorum fortunæ metuens, ſi incompoſitis rationibus decederet, de reſtituenda eccleſiæ Parma, & Camertium ditione Octauio nepoti cum C C C aureorum millibus, reſoluta permutatione, rurſus concedenda, quod minore cum inuidia fieri poſſe exiſtimabat, cogitare cepit; ſic enim fore iudicabat, vt eadem opera gratiam ab eccleſia Romana iniret, & ſuis munimentum quæreret. verum Octauius, qui ſperaret ſe aliquando cum Cæſare, quicum tanta neceſſitudine eſſet coniunctus, tranſacturum, nunquam adduci potuit, vt Parma excederet. interim, dum Cæſaris animus placaretur, ſe veluti in regis tutelam dedit, a quo & conchyliati torquis honore ornatus, & L haſtatorum equitum præfectura donatus eſt. ſub id tempus cardinalis Tridentinus IIII Eid. X br. Romam venit, & in frequentiſſimo cardinalium

Senatu coram Pontifice Cæſaris ſtudio & ingentibus pro eccleſiæ pace laboribus dilaudatis, quo ſe principes Germaniæ ſynodi Tridenti congregatæ decretis ſummitterẽt, rogat inprimis, vt Patres, qui Bononiam Cæſare inconſulto migrauerant, Tridentum reuerti iubeat; deinde legatos in Germaniam mittat, de quorum ſententia ad exitum vſque concilij formula & modus recte viuendi in eccleſia perſcribatur, & abuſus, qui in ordinem eccleſiaſticum irrepſerint, corrigantur: poſtremo, quod ad Pontificis offenſionem & contemptum iuſſus eſt addere, conſideret & ſtatuat, ſi concilij tempore contingat ipſum decedere, vtrum eligendi poteſtas ad Patres in ſynodo congregatos, an ad Cardinaleis, qui iſtic ſint, pertineat: iure enim pleroſque metuere, ne ſi res forte ad eum caſum deuenerint, ex illa occaſione nouis turbis anſa præbeatur. V poſt die, & XIX Kal. Ianuar. Mendoza Cæſaris legatus eadem eodem in loco repetit, & inſuper addit, ni Pontifex quamprimum ſatisfaciat, aut ſi res excuſatione vel dilatione proteletur, in mandatis ſe habere, vt coram ceterorum regum & principum oratoribus palam ſynodum vitij arguat, & vniuerſum aſtantium cœtum conteſtetur. eodem die in conſiſtorium introducitur Carolus Lotaringus cardinalis Guiſianus, qui longa & ornata oratione, laudato primum Franciſco nuper demortuo, Henrici noui regis egregium erga ſedem Roman. ſtudium & voluntatem ſupra modum ex- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

tulit, qui nihil antiquius habuerit, simul atque regnum iniuit, & parentis optimi manibus parentauit, quam vt suam erga summum Pontificem obseruantiam hoc solemni officio testaretur. dein repetita meritorum Franciæ regum memoria, qui primas in tuenda relligione & protegendo Pontifice partes semper tenuerint, eoque nomine merito primum locum inter reges Christianos obtineant, huc se missum dicit, vt potentissimi regis primogeniti ecclesiæ filij & gentis Christianæ antesignani nomine se & sua ecclesiæ more maiorum summittat, & opes ac facultates omneis pro illius ac Pontificis salute ac dignitate conseruanda polliceatur. sacris legibus esse cautum, vt statim ac summum hoc sacerdotium inierint Pontifices, amicitiæ firmandæ caussa legatos in Galliam mittant: Henricum viciſſim inito nuper magistratu eodem officij genere defungi voluisse, simulque monere, vt nascentibus factionibus, quæ magnas ex paruis initijs plerunque vireis acquirant, se opponat: neque enim latere Pontificem, in quas se olim nimia securitate Ioannes XIII, Gregorius VII, & Paschalis III calamitates induerint, ac postremo Alexander III, donec eorum successores ope Gallorum ereptam ab Imperatoribus auctoritatem recuperauerint. id a Guisiano additum, vt in Pontificis animo Cæsari infenso vulnus cæde P. Aloisij acceptum refricaret, & cum ob concilij translationem offensiones cottidie inter eos

creſcerent, vtriuſq. inimicitias ad vſum & compendium noſtrum conuerteret. cum inſtarent Tridentinus & Mendoza, vt Pontifex ad poſtulata reſponderet, ille per Bloſium ea eſſe huiuſcemodi dixit, de quibus fratrum cardinalium ſententias vellet exquirere. itaque re in quæſtionem propoſita, alij ſalua pontificiæ auctoritatis maieſtate Cæſari, quantum fieri poſſet, indulgendum eſſe exiſtimabant; alij quod non ſatis idonee a Cæſare & Ferdinando fratre Germanos concilij decretis parituros caueri dicerent, contrariam ſententiam tuebantur, neque concilium loco, hoc eſt, Bononia moueri debere cenſebant: alij denique ad Patres, qui Bononiæ eſſent, rem integram deferendam eſſe. hanc vt mediam opinionem Pontifex amplexus legatis reſpondet, velle ſe ad Patres, qui Bononiæ ſint, referre, & ad ceteros Chriſtiani orbis principes perſcribere. quod eo conſilio faciebat, vt cum plus de Placentiæ reſtitutione, quam concilij exitu angeretur, moram tantiſper concilio interponeret, quo vſque Cæſar Placentiam reſtituiſſet. itaque priuatim cum Tridentino agit, planeque ſe Cæſari de concilio transferendo minime ſatisfacturum declarat, niſi prius ſibi a Cæſare de Placentia fieret ſatis; quod vereretur, ne hoc impetrato Cæſar Germanorum beniuolentiam demereretur, & Germanicarum opum potens, ſe neglecto, cuius gratia amplius non egeret, promiſſa de Placentiæ reſtitutione ſiue compenſatione mini- CIↃ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVII

me præſtaret. igitur re infecta Tridentinus ad Cæſarem redit, relicto Romæ Mendoza, qui contra Pontificem Cæſaris nomine proteſtaretur. $\overline{xx}$ tamen dierum ſpatium Tridentinus in Pontificis gratiam ſibi dari poſtulauit, quo Cæſar de re tota certior factus, quid ſuæ voluntatis eſſet, denuo ad Mendozam perſcriberet. ne quid interea turbarum in regno Neapolitano exoriretur, Mendoza exules, qui Romæ erant, & a Farneſijs ſollicitabantur, monet, vt domum redeant: omnibus quippe, præter $\overline{xx}$ priore ſeditione, & $\overline{xv}$ altera exceptos, offenſionum præteritarum gratiam factam eſſe; & quod ad exceptos attinet, iuri ſiſtant ſe; treis enim iudices delectos P. Toletani proregis partibus haut quaquam obnoxios, qui de cauſſa illorum cognoſcant. ita pro tempore motibus Neapolitanis obuiam itum eſt. Pontifex biduo poſt Mendozam in Senatu auditum, ad Patres, qui Bononiæ erant, atque Io. Mariam Montanum legatum primarium litteras dat. ille, vt erat præceptum, conuocatis in conſilium Patribus ex eorum ſententia reſcribit: viſum ipſis, maxime pertinere ad ſynodi cõtemptum, quod cum legitime concilium Tridento Bononiam ſit tranſlatum, monitique ſint omnes peramanter eo die, quo decretum de tranſlatione factum eſt, vt ad iter ſe accingerent, aliqui tamen ſint, qui ibi pertinaciter remanſerint: igitur de reditu deliberari non poſſe, priuſquam ij, qui Tridenti ſint, Bononiam veniant, ac ſocijs ſeſe

coniungant, concilijq. poteſtatem agnoſ- CIↃ IↃ
cant: petere inſuper, vt ante caueatur, fo- XLVII
re, vt Germania ſe ſynodi decretis ſummittat, quæ vel iam facta ſint, vel deinceps fient, ita vt a nemine in dubium reuocari poſſint: caueatur item, non futurum populare concilium; vt tuto libereq. ibi poſſint commorari, & cum viſum fuerit, illinc diſcedere: liceat item Patribus, ſi ex iuſtis cauſſis maiori parti videbitur, alio concilium transferre: denique cum apparebit ijs cauſſis, ob quas conuenerint, ſatisfactum eſſe, liberum ſit Patribus concilio finem imponere. IIII. Kal. Ianuar. recitatæ, ſunt litteræ, præſente Mendoza, addita Pontificis oratione egregiam ſuam & ſanctæ ſedis voluntatem erga Cæſarem & Germanicum imperium teſtificante. cum Mendoza in eo eſſet, vt mox proteſtaretur, interceſſit cardinalium collegium, ab eoque impetrauit, vti proteſtatio differretur, quoad reſponſum hoc Cæſari renuntiatum eſſet. nec interea a cura rerum ciuilium quieſcebat Pontifex; cumq. Alexander Vitellius ab Octauio Parmæ gubernator inpoſitus, Cæſaris, in cuius ditione amplum patrimonium obtinebat, & Pontificis ac Farneſiorum, quibuſcum arctiſſima neceſſitudo ei intercedebat, offenſionem vereretur, ideoque in eo negotio ſe tepidiorem præberet, Pontifex Camillum Vrſinum magni nominis ducem in eius locum ſuffecit, Iuliumque Vrſinum cum copijs ad regni limitem miſit, quoniam inibi Aſcanium Columnam & Sul-

CIↃ IↃ XLVII monis principem in armis esse audiuerat. Perusiam etiam præsidio firmauit. cum Gallis lente agebatur, nam & illi ingenio aut ætati Pontificis parum fidebant: & Pontifex non magnum in eorum amicitia præsidium collocabat, quos difficili contra Anglos bello implicatos videret.

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER QVINTVS.

KALEND. Ian. anni ſequentis, qui fuit huius ſeculi XLVIII, Pontifex ad Germanorum epiſcoporum litteras Auguſta ante XVIII. Kalend. Octobr. datas reſpondet, laudataque ipſorum pietate, quæ ſua egregia fuerit in relligionis cauſſa voluntas & ſtudium, repetita ſuperiorum temporum memoria, exponit: in id a ſe nimirum indictum concilium, qui optimus & ſanctiſſimus diſſidiorum de relligione componendorum modus ſit, primum Mantuæ, dein Vicetiæ, ac poſtremo Tridenti; quod paucis ab hinc menſibus ſe inſcio ex Patrum decreto, penes quos id iuris eſſe non ambigatur, Bononiam non ita longe a Tridento tranſlatum ſit: nihil vero ſua referre, Tridenti an Bononiæ celebretur, neque recuſare, quin Tridentum rurſus reuocetur, modo aſſentiantur Patres, & ordine omnia atque ex eccleſiæ dignitate fiant. ideo ſe ad eos miſiſſe; quid Patribus viſum fuerit, re in deliberationem deducta, ex litterarum exemplo, quod nunc

CIↃ IↃ XLVIII. mittat, ipſos cognituros. eadem de re cardinalem Tridentinum & Mendozam Cæſaris nomine apud ſe egiſſe; cuius vtriuſque poſtulata cum ipſorum litteris congruerent, non prius ad ipſos ſcribere voluiſſe, quam Cæſari eadem opera reſponderet. igitur quid poſtulent Patres, antequam de transferendo rurſus concilio agatur, vt attente conſiderent, & ipſi ſuper ea re Bononiam conſultaturi veniant, aut legatos mittant, obnixe rogare. quod vero extremis ſuis litteris addant, niſi prius concilium Tridentum reuocetur, fore, vt alia conſilia rei expediendæ ineantur, id ſe minime reformidare, abunde ſibi conſcium nihil in ſe deſiderari poſſe; neque de Cæſare aut ipſis, quorum perſpecta ſit integritas & explorata conſtantia, quidquam ſiniſtri ſuſpicari poſſe: ſi qui tamen ſint, qui ſpreta Romanæ ſedis auctoritate id tentare audeant, eorum ſe vicem dolere potius, quam inaneis conatus metuere: itaque hortari, vt eccleſiæ paci conſulant, nec, remota ab eius dignitate conſilia in ſuis conuentibus agitari patiantur. cum in eadem ſententia & Pontifex & Bononiæ Patres perſiſterent, Mendoza Romæ petito Senatu coram Pontifice, adhibitis etiam exterorum principum oratoribus, atque eodem tempore, hoc eſt, XV Kal. Febr. Franc. Varga & Martinus Velaſcus Cæſaris legati Bononiam miſſi de ſynodi vitio ac defectu profeſſi ſunt; atque ibi quidem cum Varga Cæſareum diploma, quod non ad concilium, ſed ad con-

uentum Bononiensem dirigebatur, in CIↃ IↃ
consessu exhibuisset, Montanus concilij XLVIII
præses a Pontifice delectus, cum XL circiter tam episcopis quam eius ordinis proceribus Vargam interfatus, Cum hæc quæ affers mandata ad hanc sanctam synodum minime pertineant, si vos super ijs audiuerimus, vel quidquam ad ea responderimus, ea cautione accipi debere intelligimus, vt ea res in posterum fraudi ne sit nobis; liberumq. sit Patribus, qui huc conuenerint, concilium iam inchoatum persequi, & in contumaces atq. auctoritatem eius detractanteis pœnas sacris legib. definitas decernere. cum Varga in acta publica referri postulasset hoc ipsum, quod interpellatus esset, quo minus ipse prior verba faceret, fiduciariarum litterarum, quas Montanus vidisset, hanc summam esse ait, vt Patres, qui istic sint, Cæsaris nomine obtestentur, quo mutata sententia decretum de synodi translatione mutent, & Tridentum denuo se conferant. heic rursus interfante Montano, & omnia legitime a Patribus facta inclamante, quæ non nisi magna cum imminutione auctoritatis ecclesiæ in dubium vocari possint, ideoque vt liceret ipsis cum bona Cæsaris gratia in sententia perstare, legatos magna constantia obtestante, Varga mandati litteras recitat; Velascus vero protestationis formulam coram omnib. perlegit, qua exponebatur, quanta contentione Cæsar a Leone, Hadriano, Clemente concilij celebrationem efflagitasset; vt id postremo

CIↃ IↃ XLVIII a Paullo impetrauerit, quod Mantuæ primum, dein Vicetiæ, tandem Tridenti indictum sit, quo commodius Germani, quorum præcipue causſa agebatur, eo venire possent: vt omni studio interea cum Germaniæ principibus ac ciuitatibus egerit, vt concilio, quod ipsis postulantib. indicendum curauerat, se summitterent: quosdam tamen esse, qui se pro R. sedis legatis gerant, qui Pontifice inconsulto, vt ipsi aiunt, certe inscio Cæsare, temere & ob friuolas causſas Bononiam illud transtulerint, dum Cæsar interea bello Saxonico distineretur, quo feliciter confecto, cum consentientibus omnium votis res illius labore & industria eo adducta esset, vt ex œcumenicæ synodi sententia dissidijs de relligione finis imponeretur, Cæsarem multoties per litteras & internuncios cum Pontifice egisse, vt iuberet Patres Bononia Tridentum reuerti: alioqui verendum esse, ne principes ac ciuitates, a quibus vix tandem nuper in comitijs Augustanis extortum sit, vt sine vlla condicione concilij decretis se parituros esse promitterent, mutato conuentûs loco, vna & ipsi sententiam mutent. missum ea de causſa Romam Cardinalem Tridentinum, & Mendozæ negotium datum, vt Pontifici & cardinalium senatui ista explicaret, ac Cæsaris & totius Imperij nomine, vti concilium Tridenti continuaretur, oraret: Pontificem autem ad eos, qui Bononiæ sint, rem detulisse: a quibus ex compacto vti verisimile est, vario, subdolo, & captio-

CIↃ IↃ XLVIII

ſo reſponſo aecepto id actum ſit, vt ipſe parum apte & idonee legatis reſponderit, ſed tergiuerſando & procraſtinando ſatis oſtenderit, ſe parum de rep. Chriſtiana ſollicitum eſſe: nam quæ afferuntur tranſlationis cauſſæ, ſcilicet febriculæ cuiuſdam & aëris vitium, commenta eſſe medicorum pretio corruptorum: id videre omneis quorſum pertineat: nimirum, vt cum Bononiam in medio Italiæ poſitam & pontificiæ ditionis vrbem Patres migrauerint, ſine conſenſu Cæſaris, cui conciliorum vniuerſalium cura commiſſa eſt, aut concilium omnino diſſoluatur, nequaquam eo venientibus Germanis, aut ad Pontificis & illorum, de quibus Germani conqueruntur, arbitrium peragatur. rogare igitur vehementer Cæſarem, ne tot pro rep. exantlatos labores, tot magno ſuarum rerum ac valetudinis damno profectiones ſuſceptas, tot ſumptus in eam rem factos inutiliter perire ſinant, vt qui locus concilio deſtinatus ſit, ad eum redeatur: iam enim tuta & pacata eſſe omnia: ſi recuſent Patres, ſe Cæſaris nomine & iuſſu, ſynodi tranſlationem hanc friuolam & illegitimam, quæque in ea fient, nullius eſſe momenti profiteri: inſuper reſponſum illud Patrum ineptum eſſe, & figmentis plenum teſtificari: & quæ ex eo poſtea detrimenta reſp. ſit acceptura, non Cæſari, ſed ipſis tribuenda, quorum in poteſtate minime ſit, citra conſenſum Cæſaris concilium transferre: quia vero ab ijs ſalus publica negligatur, Cæſarem, vt ec-

CIↃ IↃ XLVIII

cleſiæ propugnatorem decet, quantum per iura & ſanctorum Patrum leges licet, & reip. Chriſtianæ expedit, eius curam ſuſcepturum. his recitatis, proteſtationis formulam exhibet Velaſcus, & vt in acta publica referatur, petit. tum Montanus de voluntate Patrum multa grauiter elocutus, iniuriam ſacro ſancto huic cœtui fieri queritur, Deumque teſtatur, ſe paratos extrema quæque ac mortem denique potius oppetere, quam adeo pernicioſo eccleſiæ exemplo pati, vt ciuilis magiſtratus pro arbitratu ſynodum cogat: Cæſarem quippe non dominumaut magiſtrum, ſed eccleſiæ filium eſſe: ſe vero & collegas, qui adſint, R. ſedis legatos eſſe, penes quos ordinandi & transferendi concilij ius ſit; neque tamen recuſare, quin Deo inprimis, dein & ſummo Pontifici ſuæ legationis rationem reddant; quod ad proteſtationem attinet, ei intra paucos dies reſponſum iri. Dum hæc Bononiæ aguntur, Mendoza Romæ facta conteſtatione, vti diximus, Senas, quibus præſes a Cæſare impoſitus fuerat, reuertitur, & Plombinum profectus, negotio de Plombino Appianis veris & antiquis dominis adimendo finem poſtremo impoſuit. Plombinum & in eius territorio Burianum, Scarlinum, & Suberetum præcipua caſtella, atque adeo Iluam inſulam in Tyrrheno mari ferri fodinis nobilem ad Cæſaream iuriſdictionem pertinere non ambigitur. ea in Appianorum familia iam ab illo tempore fuêre, quo Petrus, cui Gam-

ba curtæ nomen, poſt Ioannem Agnel- CIↃ IↃ
lum, res Piſanorum, in quorum ditione XLVIII
Plombinum erat, diſcordijs ciuilibus labe-
factatas in ſæuiſſimam ſeruitutem redegit.
huius temporibus circa annum CIↃ CCC
XC celebratur Iacobus Appianus ab Ap-
piano in ora Piſana pago cognomen-
tum adeptus, vir ingenio nobilis, qui
primum ſub Petro ſcribæ munus obijt. po-
ſtea ortæ inter eum & Petrum capitales
inimicitiæ, quarum exitus fuit, vt Petro
cum filijs a Iacobo occiſo, hinc diſtrahen-
te ciueis Florentinorum rep., inde Galea-
tio Vicecomite ac Senenſibus arcto fœde-
re cum eo coniunctis, opera Iacobi Piſæ
in Galeacij poteſtatem deuenirent; qui vt
Iacobo gratiam rependeret, Plombinum,
cum omni illo territorio ei emancipauit.
ab hac origine Appianorum gens fluxit,
qui fuêre, Iacobus ille, de quo locuti ſu-
mus, & Gerardus Iacobi F., cui ſucceſſit
Iacobus II, huic Emanuel, quẽ Iacobi III,
IIII, V, ordine ex eadẽ familia ſecuti ſunt.
hic poſtremus Ioannes Cardinalis Saluiati
ſororem in vxorem duxerat, & in reb. ſuis
ſororij conſilio præcipue vtebatur: quod
Coſmum Florentinorum ducem maxime
angebat, qui ſciret, Saluiatos, quamuis
arctiſſima neceſſitudine ſecum coniun-
ctos, præualente apud eos patriæ liber-
tatis amore, a rebus ſuis alieno prorſus
animo eſſe. itaque omni ſtudio enitebā-
tur, vt tanti momenti oppido & territorio
potiretur; iamque a Ferrando Appiano,
vt paulatim in Plombinenſi ditione pe-

CIↃ IↃ XLVIII

dem poneret, aluminis fodinas conduxerat: cottidieque Cæsarianos ministros sollicitabat, vt Senarum securitati prospicerent: Plombinum enim huiuscemodi esse, vt Etruriæ totius interfit, illud in Cæsaris potestate esse, aut eius, qui Cæsaris partium studiosus sit, propter prætensam littori vicino insulam Iluam̄, quam si quis in potestate habeat, is toti oræ maritimæ immineat: id ante quinquennium experientia fuisse cognitum, cum Hariadenus Ahenobarbus Massilia rediens huc classem subduxisset, & Gallis eo receptum tutissimum esse exemplo suo docuisset: eam igitur, & arcem Plombini sedulo muniendam atque præsidio firmandam. in eam rem C̄L aureorum millia numerari iusserat Cosmus: qua pecunia accepta Cæsar fidem interposuerat de ea reddenda, aut de Plombino eiusque territorio in Cosmi manus consignando, prius compensatione illius Iacobo tradita. sub id tempus cum is mortuus esset, relicto Iacobo V̄I puero in matris tutela, Cosmus rem confectu faciliorem ratus nouis suspicionibus Cæsarianorum animos exstimulat: Petrum Strozzium in Taurinis delectus habere, & Leonem fratrem Capuæ priorem Massiliam cum triremibus redijsse, quo Othobonus Fliscus nuper conuolauerit, vt cum classe propediem in Iluam descendant, & res nouas in Etruria moliantur: redijsse etiam nuper e Gallia Carolum Vrsinum Anguillariæ comitem multis honoribus cumulatum cum V̄I triremibus. itaque Mendoza

iussu Cæsaris cum vidua agit, & omnino insulam muniendam esse demonstrat: quod si non possit suis opibus, videri e re Etruriæ esse, vt iustam a Cæsare compensationem accipiat, & totius ditionis possessionem ei tradat. illa primo renuere, & misso Hieronymo mariti fratre summopere Cæsarem orare, vt antiqui patrimonij possessio filio conseruaretur: postremo vt Cæsari aliqua ex parte satisfaceret, Didacum Lunam cum Hispanorum præsidio in Plombini arcem recipit, a quo postmodo arce expulsa, & in vrbe habitare cum filio coacta est. interea Cosmus Cæsarianos vrgebat, vt aut pecunia exsoluta die dicta redderetur, aut promissa repræsentarentur. igitur re a Mendoza cum Gonzaga Ticini, quo ad eum venerat, communicata, Cosmo muniendi Portûs ferrati, sic vulgo præcipuam in insula vrbem vocant, facultas datur. Ilua a continentis promontorio (vbi hodie Plombinum, olim paullo supra ad occidentem Populonia erat, quæ nunc portus Baratus dicitur) $\overline{x}$ circiter milliarium spatio abest, interiacente Pandataria deserta fere & nullis operibus munita insula, Agrippinæ exilio solum nobilitata. in Ilua portus est nauium maxime capax, cui duo colles imminent, quos ex consilio Io. Baptist. Camerini muniendarum arcium peritissimi architecti, Cosmus erectis castellis firmauit; atque humiliori quidem, a propugnaculorum forma, quibus tanquam radijs vndique se porrigentibus cingitur,

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

Stellæ nomen; editiori, quod alteri tanquam prædæ accipiter incumbit, Falconis datum est. tertium propugnaculum in portûs faucibus ædificatum est quia linguæ specimen referat, Lingula appellatum. ea quod a se inuicem longius distarent, muro coniungere instituit, vt eo magis & portum & vrbem securam redderet, tecto milite, & inde tutius, cum opus esset, vltro citroque ad arces comeante. magna operum vi & insolita celeritate festinatæ munitiones, iampridem lecto milite & prouisis rebus omnibus ad eam rem necessarijs, quæ Populonia, Campilia, & Liburno, vbi Cosmus ipse substiterat, comportabantur, vt intra X̄V dierum spatium castella ad eam altitudinem perducta sint, vt portum ab incursionibus tutum præstare possent. id grauiter tulere Genuenses, parumque abfuit res a tumultu domestico, plebe proceres incusante, quod rem tanti momenti nimia securitate neglexissent; ignauiam etiam ipsis exprobrante, qui arcem in oculis suis vrbi veluti imponi paterentur. itaque multi censebant, non expectandum diutius, sed manu armata quamprimum in insulam, ad disturbandas operas & solo æquandas munitiones, inuadendum esse: sic enim fore, vt portus & insula, destructis propugnaculis in eorum potestate sit, qui maris potentes sint, liberaque Tyrrheni maris nauigatio omnium sit, quam nouus in Etruria exortus dominus sui iuris facere arcibus impositis con-

tendat. verum eorum impetum auctoritate sua repressit Andreas Auria, vir prudenti iuxta & miti ingenio, cum diceret, Cosmum minime insulam sibi vindicare, sed eam iussu Cæsaris muniendam suscepisse. missi tamen legati, qui ea de re apud Cæsarem expostularent, & $\overline{CCC}$ aureorum millibus oblatis insulam sibi dari peterent: interea cum Saluiata vidua egerunt, vt $\overline{CL}$ aureorum millibus acceptis, quæ muniendis Plombinensis ditionis arcibus impendi oportere Mendoza dictitabat, oppida, & filium eorum dominum, fidei suæ committeret. nec illa odio Cosmi abnuit: nam & filium Genuam amandauit, & apud Cæsarem se Genuensium fidem potius, quam Cosmi secuturam testata est. verum Cosmus, qui astu, & sparsa de Gallorum molitionibus fama, rem sibi feliciter succedere hactenus cerneret, ex occasione ceptum negotium ad exitum tandem perduxit. cum enim tum forte Leo Strozzius cum $\overline{XX}$ triremibus Massilia soluisset, accidit, vt eodem tempore Orbitelli, quod Cosam olim fuisse autumat Onufrius Panuinus, alij rectius meo iudicio Vetulonium, populus seditione orta ob militis Hispani proteruiam contra præsidiarios arma sumpserit. quod cum ex compacto factum Cæsarianis ministris persuasisset Cosmus, aucta de Gallorum consilijs suspicione, tantum apud eos potuit, fortasse etiam numerum spe corruptos, vt Plombinum & reliquas arces in eius manus consignandas Mendo- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII za ex Gonzagæ consilio decerneret, traditis etiam tesseris, quos Io. Luna penes se habebat. Lucas Antonius Cupanus Cosmi nomine arcium armis firmandarum curam suscepit, Mendoza & Didaco Luna, qui Plombini arcem præsidio tenebat, amplissimis præmijs, vt Hadrianius scribit, remuneratis. interea Iacobus Appianus a Genuensibus persuasus ad Cæsarem adit; quem Adamus Centurio præcipuæ inter ciueis suos auctoritatis aliquot diebus præcesserat; ij, iam inuidia ex multorum æmulatione Cosmum apud Cæsarem prægrauante, facile a Cæsare impetrant, vt rescissa Gonzagæ & Mendozæ cum Cosmo transactione Plombinensis status cum arcibus & munimentis rursus Mendozæ, vti prius, committeretur: neque enim æquum aut iustum esse, vt legitimus dominus nondum accepta compensatione bonis expelleretur, in eius commodum, qui alieni cupidus nihil iuris in his habeat. hæc Cæsari a Dominicano quodam, qui eum peccata secreto confitentem audiebat, sepius inculcata; quibus accessere Centurionis plena prudentiæ monita; si Cosmus in eorum bonorum possessione remaneret, Auriam, qui Cæsaris auctoritatem Genuæ tuebatur, magna apud suos inuidia laboraturum dictitantis; quæ eri posset, vt exules alienatis populi erga Auriam studijs multitudinem in suas parteis pertraherent, ex eoque rerum in ciuitate nouandarum occasionem caperent. ita Plombinum & Ilua Cæsarianis

reddita,

reddita, & triennio post rursus Cosmo tradita, quæ deinde anno huius seculi LVII per Philippum Hispaniarum regem a Cosmo certis condicionibus recepta, & Iacobo vero domino restituta sunt. iamque a contestatione per Mendozam in cardinalium Senatu facta mensis effluxerat, cum Pontifex Kal. Feb. accurato & artificioso scripto respondet, ex ea contestatione se initio magnopere commotum & incredibili dolore affectum fuisse: quippe cum res sit pessimi exempli, neque hactenus vsurpata, nisi ab ijs, qui ab Ecclesiæ obsequio atq. adeo religione ipsa defecerint; quod tantum abest, vt de Cæsare credere vel vllo modo suspicari velit, vt potius eum legitimam ecclesiæ potestatem detrectanteis ad officium reducturum, & in eos seueriſſime animaduersurum speret: quod cum bello nuper, in quo pontificijs præcipue copijs adiutus est, confecto ostenderit, mirari se eo magis Cæsarem pro tanto beneficio tam disparem gratiam rependere. verum se summo illo dolore postea leuatum, postquam mandati formula inspecta deprehensum est, Mendozæ minime datam facultatem, vt contra Pontificem & cardinalium Senatum protestaretur, sed legatis tantum Bononiam missis, vt coram Patribus, qui illic sunt, agerent, iniunctum fuisse: itaque mandati fineis egressum esse Mendozam, & modestissimo principi suo iniuriam fecisse, qui non aliter, quam contra translationis synodi auctores contestari suos intellexerit, to- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

tiusque negotij & controuersiæ, si qua sit, iudicium ad Pontificem pertinere existimauerit: qui si a Cæsare interpellatus recusasset, tunc protestationi contra ipsum merito locum futurum fuisse; id cum nusquam factum sit, iniquum esse, quod petat Mendoza, vt Pontifex præiudicio vsus decretum de consilij translatione factum rescindat; ita corruere omni ex parte Mendozæ actionis fundamentum, qui nec æquum petat, nec agendi facultatem habeat. quod ad criminationes attinet, quasi ipse negligenter in ecclesiæ caussa versetur, non se quidem inuidere Cæsari gloriam, quod egregiam operam in hoc negotio nauauerit: ceterum sibi suam eripi minime pati posse: si Cæsari constans desiderium fuit, vt perageretur concilium, eandem & sibi mentem fuisse, etiam antequam de eo Cæsar cogitaret, quippe cum illum ætate antecedat. id cum bellis Germanicis interturbatum sit, relinquere in medio disceptandum, vter in eo negotio ardentior fuerit, Cæsar ne, qui bellicis motibus synodi celebrationem impedierit, an ipse, qui nulli principi operam suam addixit, præterquam vni Cæsari, quem in eo bello, cuius successus ad tam optatum finem munire viam videbatur, opib. suis adjuuit, quique nullam non initit Christiani orbis pacificandi rationem, ex quo ad summum hoc sacerdotium vocatus est. nec Patrum migrationem adeo exaggerandam esse, cùm ea maioris siue sanioris partis decreto facta sit, &

in eorum potestate sit ex iustis & legitimis CIↃ IↃ
caussis concilium transferre. inpræsentia- XLVIII.
rum quidem, an legitime translatum sit,
nolle pronunciare : verum si in controuersiam veniat, eius rei sibi iudicium reseruare, atque interim cœtum illum, qui Bononiæ sit, concilium iure appellare. nunquam se prorsus recusasse, quin Tridentum redeatur, modo id legitime fiat, hoc est, citra ecclesiasticæ auctoritatis detrimentum, & sine aliarum nationum offensione. satis constare, quam de Germaniæ salute sollicitus fuerit, iam bis indicto Tridentum concilio : verum id frustra hactenus fuisse, discedentibus Cæsaris legatis, ac nullis fere episcopis Germanicis eo venientibus, quamuis ex Gallia, Hispania, & alijs remotiorib. prouincijs multi confluerent. lætari se quidem magnopere, temporum ac rerum statum in Germania mutatum esse, libenterque audire, successibus tam prosperis auctoritate & potentia auctum Cæsarem in se recipere, Germanos, si Tridentum redeatur, concilio subscripturos : ceterum mirari, qui fiat, vt si Germani tam bene affecta voluntate sint, adeo salutare remedium intra vnius ciuitatis mœnia concludant : etsi enim eorum præcipue gratia cogatur, cogitare tamen debere illos, cum eodem morbo teneantur hodie Dani, Gothi, ac Britanni, hoc exemplo necessitatem induci, vt in eorum finibus etiam synodus habeatur. contra vero multis testimonijs ostendi posse, extra prouincias, in quibus hæreses exortæ

CIↃ IↃ XLVIII

sint, sæpius celebrata fuisse concilia. vnde appareat, nihil illa tam acri & festinata denunciatione opus fuisse, & condiciones a Patribus propositas neque nouas esse neque iniquas; quippe solere ista non tantum Pontificum, sed & Cæsarum legibus hoc modo definiri. itaque non fuisse, cur Patrum responsum friuolum esse ac figmentis plenum dixerit Mendoza; nec vero Pontificem, quamuis negligentiæ vere accusari non possit, moleste ferre, si quando contingat eum officio deesse, eo diligentiam Cæsaris excitari, modo intra cancellos, qui illi circumdantur, consistat, & iuris formulam ac sanctorum Patrum leges Christianique orbis consensum in eo sequatur. quod si fiat, minime dubitare, quin vtriusque functio, licet diuersa & distincta, sit ecclesiæ futura salutaris. postremo quod migrationem Patrum illegitimam esse contendat Mendoza, quoniam in hoc controuersiæ cardo vertatur, eius rei cognitionem pro ea, quam in ecclesia obtinet, potestate sibi vindicare, eamque viris amplissimis collegis ac fratribus suis Parisio, Burgensi, Polo, & Crescentio demandare; & siquidem finito iudicio parebit, illegitime concilium Bononiam translatum fuisse, omni ratione curaturum, vt Tridentum reuocetur. interea dum illi cognoscent, petere, ne quid ab alterutra parte in contrarium fiat, sed quicquid hac de re velint in medium afferre, id vt intra proximum mensem faciant, edicere. ac ne Germaniæ deesse videatur, legatos eo

se missurum pollicetur, qui populorum illorum infirmitati, si Cæsari & ipsis non ingratum esse cognouerit, commoda ratione medeantur. hæc eo scripto continebantur, cuius auctorem fuisse Reginaldum Polum, vnum ex delegatis illis iudicibus præcipuæ & dignitatis & doctrinæ inter cardinaleis, scribit in eius vita Lud. Becatellus archiepiscopus Racusinus: deploranda saue tanti viri condicione, cui necesse fuerit, vt sectarij mali suspicionem, cuius falso insimulabatur, purgaret, Pontifici in ea caussa, in qua minime illum sincere versari sciret, industriam suam elocare. Cæsar, cardinali Tridentino iam Augustam reuerso, cum ex Mendozæ litteris, etiam antequam scriptum illud in eius manus venisset, exiguam spem esse de concilio instaurando cognouisset, rem ad Imperij ordines XIX Kal. Februar. detulerat, negotiumque Mendozæ dedisse dixerat, vt si Pontifex in sententia perseueraret, concilium vitij palam argueret. quod etsi non omnem de concilio spem præcideret, tamen quia longior mora interponeretur, existimare e re publica esse, vt interim via aliqua conciliationis ineatur; eius quidem rei sibi ab ipsis curam permissam esse; verum æquius videri, vt ex omni theologorum numero pauci deligantur viri pij, docti & concordiæ studiosi, qui negotium illud citra vllam asperitatem tractent. igitur deliguntur nonnulli; inter quos cum minime conueniret, rursus res tota Cæsaris arbitrio committitur. is ergo Iulio CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII Flugio episcopo Numburgico, & Mich. Sidonio, quorum supra mentionem fecimus, Ioanni item Islebio Agricolæ, qui ante $\overline{XX}$ annos pro Saxonica confessione cum Phil. Melanchthone & Io. Brentio steterat, negotium dat, vt doctrinæ, ceremoniarum, atque emendationis ecclesiasticæ formulam conscriberent. Brandeburgicus $\overline{VI}$Ivir, vt erat & rerum Cæsaris & pacis supra modum studiosus, cum serio rem agi crederet, communicato cum Iacobo Sturmio consilio ad Argentinenseis scribit, & vt Martinum Bucerum ad se mittant, orat; Cæsarem enim, postquam Pontificem concilium detrectare videat, aliam viam instituisse, ac demum aliquam spem emendationis in ecclesia bonis affulgere. cum Bucerus Augustam venisset, apud $\overline{VII}$virum diuertit, qui ab Islebio persuasus, librum de relligione ab delectis confectum ferri posse, quem moderatione summa scriptum esse dicebat; eum propterea Bucero euoluendum dat, vt ei subscriberet: ille, quod in eo Pontificiam doctrinam constitui diceret, probare se non posse respondit, & quantumuis grauiter ei succensente $\overline{VII}$viro, & vti subscriberet omni ope Granuellano contendente, a sententia dimoueri non potuit, magnoque vitæ discrimine per Virtembergicum agrum, qui tunc ab Hispanis passim infidebatur, sese Argentinam recepit. liber ille capita complectebatur receptæ hactenus relligioni prorsus consentientia, nisi quod sacerdotum coniugium non pe-

nitus damnabat, nec carnis & sanguinis CHRSTI sub vtraque specie communionem omnino reijciebat, sed vtrumque tolerandum esse proponebat, donec de tota re ex concilij sententia decerneretur. quo factum est, vt is liber, quamuis Cæsar grauissimis verbis id vetuisset, contrarijs editis scriptis ab vtraque parte impugnatus sit; inde quidem a Gaspare Aquila Salœdiensis ecclesiæ in Thuringia ministro, quod eum Islebius libro assentiri passim iactaret; inde a Roberto Cenali Abrincarum episcopo ob sacerdotum coniugium & cœnæ dominicæ sub pane & vino vsum, ac deinde Romæ a Romæo ordinis Dominicani, vti vocant, Generali: itaq. Pontifex id in ea formula dignum censura pronunciauit, & per Cardinalem Sfondratum respondit, inauditum esse, vt presbyter ordinatus vxorem ducere, & sacrum officium administrare possit: consuetudinem illam cœnæ dominicæ sub vtraque specie sumendæ iampridem in ecclesia abrogatam esse, & in his duobus indulgendi potestatem nulli competere, præterquam R. P. hac adhibita censura VIIviri præsules ad Cæsarem scribunt, & se eam formulam vt Ecclesiæ salutarem amplecti paratos ostendunt. & Colonienſis quidem, cum postea formulam per diœcesim publicaret, facto decreto matrimonia sacerdotum iam contracta rescidit, atque incesta pronunciauit, liberosque ex ijs susceptos spurios esse iussit. non eadem sententia erat Palatini & Mauritij VIIvirorum; ve- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

rum vterque siue metu, siue spe inductus vrgenti Cæsari non admodum reclamauit. itaque postquam formula Eid. Martijs in comitijs palam recitata fuit, cum Moguntinus non exquisitis ordinum sententijs publico nomine gratias egisset, gratiarum illam actionem pro assensu Cæsar accepit, nec vllam postea excusationem admisit, librumque typis Latino & vernaculo sermone euulgari iussit. nec multo post Mauritius Augusta discessit, reque Misenæ coram ditionis suæ hominibus proposita, cum illi Cæsaris & ipsius promissa reposcerent, & vt sibi in Augustana confessione persistere liceret, orarent, Begæ primum dein Cellæ, post denique Interbocis conuenitur. interfuit ipse Islebius a Brandeburgico VIIIviro missus. ibi ex Ph. Melanchthonis sententia, qui vt erat miti ingenio, pacificandæ ecclesiæ vnice studebat, de rebus medijs, & ijs quæ adiaphora vocantur, decretum fit; postremoque Lipsiæ a Vitembergensibus & Lipsiensibus theologis habita deliberatione relligionis formula perscribitur, quam omnes per Mauritij ditionem sequerentur. inde postea inter ipsos Augustanæ confessionis socios controuersiæ exortæ sunt, Lubecensis, Luneburgensis & Hamburgensis ecclesiarum ministris acriter Augustanum decretum oppugnantib. quibus mox se adiunxerunt Magdeburgici doctores Nic. Amstorfius, Matthias Flacius Albona Illyrici vrbe natus, quondam Melanchthonis auditor, & Nic. Gallus,

qui per res illas medias Pontificiæ relli- CIↃ IↃ
gioni viam aperiri contendebant : ritus XLVIII
enim ac ceremonias & res huiuſmodi deſinere eſſe adiaphora, cum ijs opinio cultûs ac neceſſitas Chriſtianæ libertati contraria accedit; ſic enim impietati tandem cauſſam dari. quib. vno verbo Melanchthon reſpondit, nimirum aliquam ſeruitutem ferendam eſſe, modo cum impietate coniuncta non ſit. ſed hæc anno ſequenti acciderunt. Ioannes Brandeburgicus Ioachimi VIIviri frater, cum inſtaret Cæſar, vt libro ſubſcriberet, coram Ferdinando ſe excuſauit, & de ſuis in ipſum meritis quædam modeſte præfatus, hac ſe fiducia vtriq. militaſſe dicit, quod de relligione ſibi cauiſſent. cum nihil impetrare poſſet Cæſar, veritus ne ille vel exemplo vel voce alios confirmaret, comitijs hominem abire iubet. Volfangus etiam Baioarus Bipontinus cum ab ea, quam hactenus profeſſus fuerat, relligione vllo modo diſcedere recuſaret, dimittitur; qui poſtea inſtante Cæſare ad eum reſcribit, ſe quidem in præſentiarum invulnerata conſcientia ipſi ſatisfacere non poſſe : ſed ſi miniſtros ſolum vertere iubeat, quanquam id admodum graue ſit & ſibi & ſuæ ditionis populo, illos tamen mandatis eius obtemperaturos. Ioachimus VIIIvir, qui ſemper hoc egerat, vt quieta conſilia ſequeretur, & Cæſari in omnibus morem gereret, & Palatinus non ita pridem Cæſari reconciliatus, cum ab illo ſibi adhuc metueret, ſubſcripſere. mox concionatores Lutherani paſſim exa-

CIↃ IↃ XLVIII

cti; Volfangus Muſculus Auguſta relicta Bernam Heluetiorum ſe contulit. Ioannes Brentius, qui ante biennium, cum Cæſar Halam, vbi iam XXVI annos docuerat, aduentaret, in magno fuerat diſcrimine, hoc tempore extremum vitæ periculum adijt: nam datum a Granuellano legatis Halenſibus negotium fuerat, ſi Cæſari gratificari vellent, curarent, vt Brentius vinctus Auguſtam adduceretur; quod cum ille reſciuiſſet, in agrum vicinum ſubito receſſit, atq. ibi per ſiluas latitans, diuque incertis errans ſedibus amiſſa interim vxore, tandem apud Vlricum Virtembergicum quantumuis ſibi ab Hiſpanis vndique circumfuſis metuentem perfugium inuenit. cumque reliquæ Sueuiæ vrbes imperata ſe facturas recepiſſent, Andreas Oſiander, qui Norimbergæ docebat, in Pruſſiam ad Albertum confugit. idem fecere, qui Spiræ & Vormatiæ erant. mox & Vilelmus Naſſouiæ comes Eraſmum Sarcerium, & Virtembergicus ipſe Erardum Sneſium dimittere coactus eſt. idem iuris Cæſari in Saxonem captiuum non fuit, qui a Granuellano & Atrebatenſi filio ſollicitatus, facta etiam libertatis ſpe, a ſententia dimoueri non potuit, cum diceret, inter condiciones anno ſuperiori a Cæſare præſcriptas hanc quidem fuiſſe, vt & ipſius, & Tridentinæ ſynodi decretis ſe ſubſcripturum reciperet; ſed poſtmodo remiſſam fuiſſe, poſtquam nullo terrore adduci potuiſſe eum intellexit Cæſar, vt in eam conſentiret; neque quicquam de rel_

ligione ſecum ab illo tempore actum eſſe. CIↃ IↃ
id vero ſe ſummi beneficij loco duxiſſe, XLVIII
eoque æquiori animo captiuitatem tuliſſe, quod interea ſuam in relligione libertatem ſeruare licuerit: in qua cum in dies aſſidua ſacrorum librorum lectione confirmatior euadat, nolle ſe committere, vt ſi contra quam fieri debere ſentiat, in relligionis negotio ſe gerat, & diuinam maieſtatem & Cæſarem ipſum ludificaſſe dicatur; qua re cum nihil flagitioſius fieri poſſe exiſtimet, (hoc enim illud eſſe peccatum contra Spiritum ſanctum, quod nullo vnquam tempore condonatur) maiorem in modum orare Cæſarem, per Dei miſericordiam, qua per Filij immolationem humano generi reconciliatus ſit, ne factum hoc ſuum implacate ferat: non gloriolam in eo affectare, ſed id vnum ſpectare, vt vero Dei cultu regni cæleſtis hereditatem conſequatur: hoc vt Cæſar certo credat ſibique perſuadeat, vehementer optare: ceteris in rebus omnibus promptiſſimam ſuam fuiſſe & fore perpetuo in illum voluntatem, quamque ei dederit fidem, eam, vt virum bonum & illuſtri loco natum deceat, inuiolatam ſeruaturum: itaque obſecrare, vt offenſionem omnem remittat, ſeq. tandem ab hac captiuitate liberet, ne primus omnium principum ſit, qui ſuam ætatem captiuus apud ipſum exegerit. cum hoc in propoſito conſtanter hæreret, durius & inclementius aliquanto cum eo agi cepit, adempto librorum ſacrorum vſu, & eo, quo hactenus

CIↃ IↃ XLVIII Cæsaris permissu vsus fuerat, doctore; qui cum præsens exitium imminere cerneret, veste mutata clanculum se periculo eripuit. cum deinde Saxonis filij interpellati formulam recipere nollent, eamque in concionib. oppugnari paterentur, Cæsar ea de re apud patrem conquestus est: a quo hoc responsum tulit, non posse se filijs auctorem esse, vt quod pacata conscientia facere nequeat, hoc illi faciant. non eadem Hessi constantia fuit, si veræ sunt litteræ, quas ille ad Cæsarem sub id tempus dedit, a Cæsarianis euulgatæ, quibus continebatur, mandasse ipsum vxori & consiliarijs, vt reliquas condiciones omneis implerent, & ijs qui propter anteactum bellum querimoniam instituissent, satisfacerent; de cetero librum de relligione sibi lectum esse, in quo licet quædam essent, quæ non satis intelligat, quæq. sacris litteris confirmari non posse existimet, tamẽ quod vetustate stent, & Patrum auctoritate nitantur, non se plus illis velle sapere. itaq. ratum habere scriptum illud, & curaturum, vt a suis obseruetur: interim fidem suam ei deferre, siue contra Turcam, siue contra Pontificem, vel quoscunque reges, atque ipsos Heluetios bellum gerat, siue per Germaniam ipsius opera vti velit; sed orare per Deum, & omneis diuos, vt deposita omni offensione se liberum dimittat; iam enim annum integrum detineri, & satis duras pœnas dedisse; maioris porro cautionis loco, si opus sit, daturum duos filios obsides, &

quæcunque ratio præſcribatur, ea ſe paratum cauere, donec ipſi plene ſatisfiat. CIↃ IↃ XLVIII
has litteras, de quarum veritate Sleidanus addubitat, captiuitatis tædium ab Heſſo extorſiſſe puto, cum is eſſet, qui proſpera ſuperbe, aduerſa impatienter ferret, longe diuerſo a Saxone ingenio, quem ſecundis reb. nunquam ſupra modum elatum, multominus aduerſis fractum hoſtes vnquam ſui videre. certe non magnam Heſſi propterea rationem habuiſſe Cæſarem conſtat, alio atque alio loco ſubinde a cuſtodibus Hiſpanis traducti, Donauerda primum Norlingam, & inde Alprunum, ac denique Halam in Sueuia. tunc & perſcripta emendationis eccleſiaſticæ formula & in comitijs recitata atque ab epiſcopis comprobata eſt, moxque iuſſu Cæſaris typis euulgata. petierant legati, vt ſibi tempus daretur, quo de decreto ſuis renuntiarent: interim cum omnibus fere ſingillatim actum eſt, & minæ additæ, iuſſis manere legatis, donec reſponſum a ſuis allatum eſſet. ſerius ab Argentinenſibus legati miſſi, quorum princeps Iac. Sturmius. cum ijs agit Granuellanus per Henricum Haſium, quo vtebatur interprete, de formula, cui omnes fere principes ac multæ ciuitates ſubſcripſerant, recipienda, & quæ ſit Senatûs voluntas, vt exponant, rogat. cum eadem, quæ reliqui, in medium afferrent, & in eam rem litteras a Senatu exhiberent, interfatur Granuellanus & decretum Auguſtanum vrget, cui illi parere neceſſe habeant. heic rurſus le-

CIↃ IↃ XLVIII gati replicant, quod fidei Cæsaris res permissa sit, id se ceteroſque legatos de ciuilibus tantum negotijs intellexisse, qui relligionis causſam ad concilium reiectam existimarent, in quo partibus auditis æquo vtrinque iure disceptaretur. cum rursus instaret Granuellanus, vt publico Imperij decreto parere, nec ne, paratus esset Senatus, claro & aperto responſo declararent; iam enim in Gallia passim iactari Argentinenſeis in decretum non consensuros; illi nihil se aliud in mandatis habere dixerunt, quam vt Senatum in reliquis rebus imperata facturum promitterent, in relligionis negotio vim deprecarentur: quid in Galliæ regis aula dicatur, ignorare se, nec valde de eo esse sollicitos, modo sibi suæ innocentiæ & obsequij ratio constet, cuius rationem, prout debeant, Cæsari semper reddere parati sint. ita illi non acceptis litteris dimissi. igitur Senatus mox alias ad Cæsarem dat Gallice scriptas, quoniam ea lingua magis capiebatur, & quandoquidem priores a Granuellano receptæ non sint, denuo apud ipsum supplicare se aiunt, ne vis afferatur in causſa, quæ legitime tractari non possit, nisi libertas in ea seruetur; petere igitur, vt theologis suis liceat ea, quæ proponuntur, antequam cogi possint, expendere. Grempius I. C. cum his litteris alijsque mandatis ad Cæsarem missus hoc responſum tulit, aliud decerni non posse, neque iam quæstionis tempus esse; fore enim propediem, vt in concilio, quantum satis est,

audiantur. hoc Argentinenſes perculſi reſponſo magnum Reip. Senatum cogunt, quod non niſi difficillimis temporibus fieri conſueuit. is CCC ciuibus conſtat, qui ex ſingulis tribubus deliguntur. cum plerique exquiſitis ſuffragijs primo decretum omnino repudiarent, aliquot diebus interiectis, tepidiores multi reperti ſunt, iam aduentantibus Cæſaris copijs. tandem rurſus ad Cæſarem VI Eid. VII br. ſcribunt, & quoniam ad concilium reijciantur in eo audiendi, ne interea contentioſi & peruicaces plus iuſto videantur, ſe minime recuſare dicunt, quo minus ciuitatis epiſcopus formulam perſcriptam in templis per ſui ordinis miniſtros inſtituat; fidemque dant, ſe cum eo de templis tranſacturos, & curaturos, ne pro concione vel alijs in locis quidquam dicatur vel fiat, quod offenſionis cauſſam præbere poſſit; dum liberum ſit, quam quis volet, vel quam rectam putabit, relligionem profiteri. has condiciones, Iac. Sturmio viro ſummæ eloquentiæ copioſe perorante, accipit Cæſar, & vt cum epiſcopo tranſigant, iubet, ea lege, vt ſi inter ipſos non conueniat, penes ſe cauſſæ ſit arbitrium. cum epiſcopo poſtea egerunt, (is erat Eraſmus ex Limpurgenſium regulorum familia) & cum initio duriorem ſe, vt quidem ipſis videbatur, præberet, tandem delecti vtrinque arbitri; ex quorum ſententia Senatus tria templa epiſcopo permittit, & eccleſiaſticos in ſuam fidem ac tutelam accipit, qui annuum certum ve-

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII ctigal ſenatui pendunt, & in reliquis immunitatem obtinent: epiſcopus viciſſim in vſum ſcholæ Thomenſe collegium, de quo magna controuerſia fuerat, efflagitantibus profeſſoribus ac ciuibus, ac reliqua templa Senatui concedit. pridie Kal. Vtileis huius anni comitia diſſoluuntur, poſtquam factum eſt decretum de Synodo Tridenti continuanda, & Cæſar curaturum ſe recepit, vt quamprimum ibi redintegretur. publicata & denuo relligionis formula, grauibus verbis edicitur, vt omnes ſine condicione pareant, ſicuti iam Eid. Maij præceptum fuerat. auctores libri magnis præmijs remunerati ſunt; Michael Sidonius epiſcopatu Merſeburgenſi in Saxonia donatur. vnde Proteſtantium dicterium locum habuit, ob id videlicet illos chriſmatis & ſacri olei vſum tueri, quod inde caput vnctius referrent. Ijs in comitijs præterea huius anni initio Pruſſiæ cauſſa acta eſt magna contentione inter Staniſlaum Laſcum a Sigiſmundo Poloniæ rege miſſum, & Volfangum Melchingum, quem Cæſar ante quadriennium in ordinis Teutonici magiſtrum Spiræ inauguraſſerat. petebat Polonus, vt proſcriptio contra Albertum decreta aboleretur, & Gedanum atque Eluinga, quæ Polonici iuris eſſent, non amplius ad Imperij comitia euocarentur. contra Pruſſiæ magiſter contendebat, Pruſſiam in Imperij clientela ſemper fuiſſe, iam ab eo tempore repetitis ordinis ſui initijs, quo Conradus Mazouiæ dux a Boruſſis,

qui hodie Prussi, tunc Christi hostibus, bello attritus ordinem hunc sibi coniunxit, & Culmensi agro concesso, totam Prussiam occupandam dedit: quod Fridericus II illis confirmauerit, annoque deinceps LIII ac salutis nostræ CIↃCC LXXVIIII debellata prouincia Christi nomen a Teutonicis equitibus in ea constitutum; deinde ab ijsdem acerrima bella contra Lithuanos & Tataros pro Polonis pugnata, arctissimamque tunc inter hunc ordinem & Poloniæ reges amicitiam coijsse, donec extincta vetere regum stirpe, & Christi nomine a Lithuanis susceptо, Iagello Lithuaniæ princeps a Polonis in regem acceptus est: eius progeniem, quæ inultas tot clades a Teutonico ordine illatas ad suum dedecus pertinere existimabat, nihil non ab eo tempore feciſſe, quo Teutonicos astu seu vi antiqua possessione depelleret, infelici quidem per initia successu; sed rebellantib. deinde Borussis, ac LXX circiter oppidis & arcibus vna die deficientibus, Cazimirum Sigismundi, qui nunc imperat, parentem occasionem arripuisse, ordinemque in eas angustias redegisse, vt Ludouicus Erlinsusius, cum de vniuersis fortunis periclitaretur, metu, qui in constantissimum cadere potest, adigente, nulla Cæsaris & Imperij interueniente auctoritate, in eas condiciones cum Polono transegerit, vt singuli deinceps ordinis magistri intra sextum ab inito magistratu mensem Poloniæ regem adire, & eum pro supremo domino per iusiurandum agno- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

scere tenerentur. ijs condicionibus postea stare noluisse Fridericum Saxonem, atque post eum Albertum Brandeburgicum primo; sed acceptis aliquot cladibus postremo in auunculi gratiam deterioribus longe condicionibus cum Polonis transegisse: vnde appareat, maximam huic ordini iniuriam ab Alberto, Polonorum ope, fieri, atque adeo Cæsari & Imperio, in quorum tutela iam ab initio continuata possessione equites Teutonici semper fuerint; petere igitur, vt rata Alberti proscriptio maneat, & auxilia aduersus eum ab Imperij ordinibus decernantur. hæc ille: constat equites illos, qui & Cruciferi & Mariani dicti sunt, assiduis in Lithuaniam & Samogitiam incursionibus assuetos, etiam post susceptum ab ijs populis Christi nomen, & coniunctam cum Polonia Lithuaniam, ab illis abstinere noluisse: indeque exorta inter eos & Polonos bella; ingentique tandem clade affectos equites prope Tannebergam anno CIↃ CCCC, X Eid. Vtil. sub Venceslao Iagellone, amissis L hominum millibus, vix tamen adductos, vt quiescerent, donec postremo a Cazimiro victi leges acceperunt. re cognita, exitus actionis illius fuit, vt sententiam contra Albertum pronunciatam, tuendam esse censerent; cetera, in quibus maior difficultas, ad Cæsarem reijcerent. sub id tempus Sigismundus octogenario maior fato concessit Kal. April. ipso Dominicæ resurrectionis die, cum regnasset annos XLII, mensis II, dies

VII, ſummæ moderationis princeps, vt qui Hungariæ regnum poſt mortem Ludouici Ladiſlai fratris F. ab ordinib. regni delatum accipere noluerit, reip. Chriſtianæ periculum potius, quam ſuum veritus: quippe qui ſciret Auſtriacos, ambitioſam gentem, nequaquam quieturos, & prouincijs illis bello domeſtico implicatis metueret, ne communi hoſti ad eas inuadendas porta aperiretur. Io. Alberto & Alexandro fratrib. ætate maiorib. cum ſine liberis deceſſiſſent, in regno ſucceſſit, regnique heredem Sigiſmundum Auguſtum F. reliquit, qui Eliſabetham Ferdinandi regis F. ante quinquennium vxorem duxerat. ijs etiam in comitijs Mauritius, quem iam in caſtris ante Vitembergam proſcripti Saxonis bonis a Cæſare donatũ diximus, ſolemni ceremonia in VIIIviri fidem acceptus eſt VI Kal. Mart. die natali Cæſaris, & eo ſine liberis maſculis decedente frater Auguſtus. id magna pompa actum, tabernaculo in foro erecto, in quo Cæſar per Moguntinum verba præeuntem coram ceteris Imperij proceribus ipſum iurijurando adegit, & fratri Auguſto, eandem dignitatem petente comite Mansfeldio Hoiero, poſt Mauritium adiudicauit. haut longe Saxonis hoſpitium aberat, ita vt is ex feneſtris rem commode ſpectare poſſet. cum ergo ad fremitum equorum magna turba Mauritium circunſtantium in forum deſpiceret, Ecce quam magna lætitia, inquit, Mauritiani exultant de dignitate, qua me præter ius & æquum ſpo- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

liarunt: faxit Deus tam ea pacate & feliciter in posterum vtantur fruantur, vt mei meorumque nunquam deinceps opera egeant. nec grauius ea re commotus ad familiarem librorum sacrorum lectionem se contulit. Sebastianus Vogelspergerus, quem superiore anno pro rege nostro in Saxonia delectus habuisse diximus, tunc dimissis copijs Visseburgum, vbi domicilium habebat, redierat. id cum grauissime tulisset Cæsar, Lazaro Schuēdio negotium dat, vt illum comprehensum Augustam perducat. familiaritas, quæ Schuendio cum illo intercedebat, eius capiendi commoditatem præbuit. res seuere & crudeliter tractata, & adhibitis tormentis reus de ijs, quos societatem nobiscum inijsse suspicio erat, interrogatur: cum nihil ab eo extorqueri potuisset, nihilominus a Biruiesca Hispano & Nic. Zinnero Germano castrensibus iudicibus ad mortem damnatur, quod Cæsaris edicta violasse, & insidiosa aduersus eum consilia agitasse diceretur. ad supplicium ductus cum in ligneum pegma ascendisset, cum alia de se multa honorifice, tum hoc inter cetera dixit: non aliam suæ necis caussam esse, quam quod regi Galliæ, cum inauguraretur, ante annum copias adduxisset. vir erat egregia admodum specie & firmo corporis & animi robore, qui cum nullam horroris significationem daret, spectantium oculos in se conuersos in admirationem primum, dein & commiserationem traxit. ibidem & securi percussi sunt Iac. Man-

tellus & Thomas Volfius centuriones, qui eio 10
ſub illo meruerant. huius facti, quod ad XLVIII
iniuriam noſtram pertinebat, inuidia laborauit Schuendius, quaſi parum ſincere in eo negotio, multorum iudicio, verſatus, qui egregium virum ſpecie amicitiæ circumueniſſet; quod delecti illi iudices edito libro excuſarunt, nihil Schuendium præter Cæſaris mandata egiſſe affirmantes. proſcripti & denuo Hubertus comes Bichlingus, & Sebaſtianus Schertelius ijſdem tabulis; dein & Ringrauius, Hedecus, Recrodus, & Riſebergus: litteriſque datis principes exteros orat Cæſar, ne proſcriptos in tutelam ſuam recipiant, ſed in eo ſibi gratificentur, & viciſſim idem a ſe, cum res ita ferret, expectent. propoſita religionis formula Cæſar, cum quanto ſuo labore & ſumptu pax in Germania conſtituta ſit, prolixa oratione commemoraſſet, perutile ſibi videri & neceſſarium dixerat, vt magna vis pecuniæ ab Imperij ordinib. conferretur, & in publico ærario aſſeruaretur, vt ſi quis repentinus motus intra vel extra Imperij fineis exoriretur, præſto eſſet ſubſidium. nec multo poſt Ferdinandus grauibus de cauſſis, quas omnes intelligant, nec explicare nunc attineat, cum Turca in quinquennium inducias pepigiſſe dicit, quarum ante annum factum ſit initium; petere igitur, vt quamuis ille præſidiarijs ſuis mandarit, ne quid ſecus faciant, nihilominus auxilia iam ante promiſſa ſumminiſtrent, vt ſi Turca forſan a pactis diſcedat, parata ſint omnia,

CIↃ IↃ XLVIII

quibus ei resisti facile possit: sibi nihil heic fuisse negligendum: & quoniam ille validis præsidijs limitem muniat, se quoque munitiones & præsidia in Pannonia passim instituisse, quibus construendis, & alendo militi, cum exhausto superiorum temporum bellis ærario par non sit, postulare, vt in hos vsus, dum induciæ durabunt, pecuniam annuam dependant; hoc enim ad communem Germaniæ salutem ac quietem pertinere. postulata Cæsaris ordines, etsi graue erat in futuros vsus pecuniam conferre, comprobant; & Ferdinando regi in singulos inducierum annos C̄ millia aureorum promittunt. permissum & Cæsari, vt Imperij cameram arbitratu suo constitueret, & iudices suppleret, sumptusque in eam rem ab ordinibus promissi. itaque kal. VIIĪ br. inchoatur, & aduocati tres, qui de Lutheri doctrina suspecti erant, ordine mouentur, ceteriſque inter alia præscribitur, vt maiorum religionem colant, aut se dignitate abdicaturos promittant. ibi renouatæ contra Smalcaldici fœderis socios lites, ab Henrico Brunsuico primum, licet cum carcere emitteretur, nihil se tentaturum promisisset; deinde eius exemplo a Moguntino, Prussiæ magistro, Nassouio, Solmensi, alijs: ictum & in comitijs fœdus, quo Cæsaris prouinciæ omnes, quas per Germaniam & Belgium obtinet, sint in tutela & patrocinio Imperij, & in vsus publicos contribuant, ita tamen, vt suis vtantur legibus & iurisdictione: Germania inuicem a Cæsaris prouin-

cijs eandem tutelam & auxilia expectet. CIↃ IↃ
Lis erat iam a multis annis inter Heſſiæ XLVIII
principes & Naſſouios de Cattorum ditione. Cæſar pro tribunali ex VIIviro-
rum ſententia ſecundum Vilelmum Naſ-
ſouium pronunciauit, eique Catzenel-
lebogenſem comitatum addixit cum ſupe-
riorum annorum fructuum reſtitutione,
qui ad duodecies centenamillia aureorum
& amplius æſtimati ſunt. ſed poſtea paci-
ficatione Paſſauienſi reſciſſum fuit iudi-
cium, & Heſſus in Cattorum poſſeſſio-
nem miſſus, ſaluo Naſſouijs ſuo iure. an-
tequam Auguſta diſcederet Cæſar, III
Non. VI til. conſules Senatum & e præci-
puis ciuibus nonnullos ad ſe vocat, clauſis
interea vrbis portis, & ſtationibus per pla-
teas diſpoſitis. ibi per Seldium multa de
ſua erga ipſos egregia voluntate præfatus,
iam multos annos turbulenter & ſeditioſe
ipſorum rempub. adminiſtratam dolere
præ ſe tulit, idque propterea fieri confir-
mat, quod viles perſonæ maximam par-
tem opifices ex infirma plebe in Senatum
allecti fuiſſent: cui malo vt medeatur, ip-
ſis dignitatem abrogare, non ignominiæ,
ſed publicæ vtilitatis cauſſa ſtatuiſſe: de
ſcripto deinde recitata nomina eorum,
quos in Senatorum album cooptari vellet:
in ijs erant Veiſeri, Redingeri, Burigar-
teneri, Fuggeri, Peutingeri; quos iureiu-
rando, vt tactum de religione decretum
ſeruent, obſtringit: tribus etiam abolet,
quod id cauſſam ſeditionibus præbere di-
ceret; & capite ſancit, ne qua ciuium de-

CIↃ IↃ XLVIII

inceps conuenticula ſocietateſve fiant, & litteras omneis, quibus tribuum iura atque priuilegia & immunitates continentur, nouo Senatui exhiberi, & hanc nouam reip. formam voce præconis publice pronunciari iubet. ita Auguſta proficiſcitur, relicto in ciuitate præſidio, ne mutata relligione in rep. noui motus exorirentur. cum reliquis copijs Vlmam venit, Senatuque antiquo abrogato nouum inſtituit, & eccleſiæ miniſtros, in queis erat Martinus Frechtius, quod relligionis decretum amplecti nollent, poſt grauem & acrem diſceptationem per apparitores catenis oneratos cuſtodiæ mandari iuſſit: XVII Kal. VII breis indē curribus impoſiti Circenam deducuntur, ac denique anno, qui hunc ſecutus eſt, pridie Non. Mart. poſtquam pro alimentis ſatisfeciſſent, ſine multa liberi dimiſſi ſunt. ſub exitum Auguſti Cæſar Spiram venit, vbi paullulum commoratus, Moguntiacum ſecundo flumine, abductis ſecum Saxone & Heſſo, quos diuerſis nauibus impoſuerat, Coloniam Agrippinæ acceſſit, ac poſtremo per Moſæ Traiectum in Belgium deſcendit, Saxonem penes ſe habens, & ablegato Aldenardam Flandriæ oppidum Heſſo, copiaſque, quas ſecum Auguſta adduxerat, ſimul ac Brabantiæ fineis attigit, ſolutis ſtipendijs dimiſit. Soli in Sueuia Conſtantienſes, quod Heluetijs vicini eſſent, ſicut in Saxonia Magdeburgici & Bremenſes, ſuperabāt nondum Cæſari reconciliati. ij cum tandem legatos accepta

fide

fide Auguſtam miſiſſent, & condiciones a Cæſare propoſitæ duriores viderentur, quamvt in eas conſentirent, ad Senatum referunt, qui IIII Eid. V til. datis ad Cæſarem litteris admodum demiſſe orant, ne vim conſcientiæ ſuæ afferre velit: de cetero ſe paratos imperata facere: nihil eſſe cauſſæ, cur durius, quam reliqui, tractentur, cum non grauius deliquerint: non eſſe obſcura vetera ſua erga domum Auſtriacam merita, cuius fidelis obſeruantia magno ipſis conſtiterit: obſecrare igitur clementiſſimum & æquiſſimum principem, vt priorum meritorum velit meminiſſe: pro multa VIII aureorum millia depenſuros, exhauſto ac pertenui alioqui ærario magnam ſummam; & IIII maiora tormenta tradituros; petere viciſſim, vt ſibi liceat, ad legitimam vſque concilii celebrationem, in ea, quam profiteantur, quamque ſalutarem exiſtiment, relligione viuere. per Atrebatenſem breuiter reſponſum; quoniam ſe paci minime ſtudere oſtendant, Cæſarem aliam rationem initurum. ita re infecta dimittuntur. Cæſari graue non fuiſſe, quod Conſtantienſes formulæ ſubſcribere noluiſſent, plerique exiſtimant, cum illi eſſet in animo, armis potius ſub ditionem Auſtriacam ciuitatem redigere, quam relligionem per fœdus in ea inſtituere. igitur hinc capta occaſione Alfonſo Viui Neapolitano, ſed Hiſpania oriundo militum ductori ſtrenuo committit, vt imparatos aſtu militari inuadat. ille Vberlinga profectus cum II CIↃ Hiſ- C:Ↄ IↃ XLVII

CIↃ IↃ XLVIII

panorum peditum & cc equitibus de nocte per siluam iter facit, vbi parte copiarum relicta cum mane illucescente propius accessisset, excubitores aliquot, qui ad strepitum explorandi causa exierant, capit, mortemque comminatus, si quod signum darent, in loco depresso prope lucum insidias locat: id clam custodibus, qui in suburbio trans Rhenum erant, fieri non potuit, a quibus per præfectum certior factus consul Senatum cogit, & ad arma conclamat: remissius initio res agebatur, quod hostes nondum apparerent; mox cum se proderent Hispani exiguo numero, cc ciues emittuntur: iamque Hispani murum ex materia constructum, qui fossam diuidebat, machinis euertebant, apertoque muro per fossam tunc prope siccam in excubitores inuadebant, cum succedentibus illis qui in silua remanserant, aduersa porta refringitur; heic fortiter ciuibus propugnantibus ipse Viues ictu scloppeti primo congressu transuerberatur, eiusque filius grauiter vulneratur: quod Cæsarianis perturbationem attulit; nam post acrem in ponte Rheni dimicationem, cum ciues se in vrbem recepissent, Hispanos portam quatienteis facile tormentorum disploſu repellunt, & multos ex illis interficiunt. itaque hi cum frustra se conari viderent, amissis ducibus fuga suburbium petunt, & pontem extremum incendunt, ne quam ciues in eos eruptionem facerent. ibi cum nullum libidinis & crudelitatis genus non exercuissent, crematis

suorum cadaueribus, ne de cæsorum numero constaret, discedunt. ID ex ijs desideratos, ex ciuibus C scribit Sleidanus: multo minorem numerum vtroque cæsorum edunt Cæsariani; puto, nè quia infeliciter ipsis pugnam illam cessisse constat, maius damnum ea strage accepisse crederentur. ad signum Constantiæ datum, vti fieri amat inter fœderatos, accurrentibus vndique Heluetijs, præfectus regionis, qui Lucernensis erat, odio relligionis eos maxima denunciata pœna reuocauit. cum astu non succesisset, alia via Cæsar Cõstantiensis aggreditur, euulgatisque litteris eos proscribit, quod sciret ciueis recenti illa clade perculsos in diuersa studia sciendi. cum igitur in discordibus animis parum virium esset, Senatus ad preces confugit, & datis litteris Heluetios ac nonnullos principes orat, vt apud Cæsarem intercedant. Heluetij statim agunt conuentus, & operam suam promittunt, ea lege, vti decretum nuper de relligione factum recipiant, & ecclesiasticos expulsos in vrbem admittant. id ad populum refertur, & suffragante maiore plebis parte decretum recipiendum esse pronuntiatur. eo facto plebiscito Senatus quid actum sit, Heluetijs renunciat, qui missa legatione, antequam intercederent, per præcipuos ministros Cæsaris animum periclitantur; cum grauate laturum intercessionem eum intellexissent, a negotio desistunt. illi ergo cum in extremis essent angustijs, nec aliud perfugium esset, deditionem faciunt. a qui- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

busdam ciuibus, qui rerum statum mutatum vellent, clam alijs milites Ferdinandi introductos esse scripsere Cæsariani. præfectus eo statim a rege missus, qui eos in tutelam suam reciperet. postea Eid. VIII-br. hæ dictæ leges. regem regisque liberos & heredes in posterum pro dominis agnoscant, nec ab eis vllo tempore deficiant, aut fœdus vllum ineant; decretis, quæ ipse eiusq. præfecti de relligione ceterisq. rebus facturi sint, omnino pareant; in bellis, alijsq. negotijs, sicut alij prouinciales, regi regisq. liberis & heredib. præsto sint, & imperata faciant. in has conditiones sacramẽto adacti ciues. biduo post aliæ leges proponuntur ad securitatem vrbis; ac postremo ecclesiæ ministris, vt intra diem octauum vrbe excedant, edicitur. Lindauienses, qui aduersam Acronij lacus partem tenent, cum prius viriliter se aduersus Cæsarem gessissent, Constantiensium vicinorum exemplo siue territi siue admoniti decreto & ipsi subscribunt. hoc mense Augustus Mauritij frater Annam Christiani III Daniæ regis F. in matrimonium duxit: pactis dotalibus conuentum, ne quid bonorum, quæ Io. Friderici fuissent, pro portione hereditaria acciperet, hac clausula Dano Mauritij factum vt iniquum improbante. dum adhuc Augustæ Cæsar esset, Maximilianus Ferdinandi F. inde digressus in Hispaniam contenderat, vt Mariam natu maiorem Cæsaris filiam & propiorem sobrinam suam in vxorem acciperet, ibique proregis ti-

tulo regna administraret. nam Cæsar Philippum filium tunc XXI annos natum ad se vocare statuerat, vt eum Germaniæ ordinibus ac Belgij populis ostenderet, eaque de caussa confecto bello Saxonico Albanum paullo ante in Hispaniam ad illum miserat. mens erat Cæsaris, retractata fratris in regem Romanorum facta Coloniæ inauguratione, filium per VII viros metu aut beneficijs obnoxios in imperio successorem designandum curare; eoque consilio Maximilianum arctiore sibi adfinitate iunxerat; & quauis alia condicione oblata cum fratre postea egit, vt assentiretur. rebus enim tam prospere succedentibus, iam non de Cæsarea dignitate fratri secundum Imperij leges relinquenda, sed filio iure hereditario attribuenda cogitare ceperat. verum neuter vlla ratione adduci potuit, vt assensum præberet. vbi Maximilianus in Hispaniam venit, peramanter a Philippo patruele accipitur, moxque magna pompa Pinciæ Carpetanorum nuptiæ celebrantur: quibus peractis Philippus, tradita sororio rerum administratione, cum Albano & cardinali Tridentino Barcinonem terrestri itinere profectus est, vbi eum Andreas Auria cum XL triremium classe, & illa prætoria inprimis, quam ipsius in Italiam transportandi gratia magno sumptu exædificauerat, quaque nuper Maximilianum aduexerat, ad oram maritimam cum Ioan. Andrea Ianetini filio opperiebatur. ibi veneranda canitie CIↃ IↃ XLVIII

CIↃIↃ XLVIII senex iuuenem in tot regnorum spem natum prærogatiua ætatis familiariter complectitur, fausta omnia filio, vt olim parenti precatus; idoneamque tempestatem nactus VII Kal. X br. cum tota familia Genuæ exponit, atque in suis ædibus extra vrbem magnifico omnium rerum apparatu excepit. dum Genuæ esset, de arce ciuitati imponenda cum Albano consilia agitata memorant Italici scriptores, & circunfertur hodie in Italia dialogus vernaculo sermone ea de re conscriptus. id quo facilius Auriæ persuaderent, sine cuius ope res confici non poterat, periculi sui eum admonebant, recenti adhuc Fliscanæ & Ciboæ coniurationis memoria. verum ille in constanti patriæ libertatis asserendæ proposito mansit, nec vlla ratione adduci potuit, vt licet periculum suum cum Cæsaris fortuna coniunctum esset, ei hac in parte gratificaretur; quamuis multi alioqui boni ciues sibi potius quam reip. metuentes consentirent, & in ijs Adamus Centurio, quem ad Cæsarem missum modo diximus. itaque alia via postea inita est, qua Cæsar Genuenseis in obsequio contineret, grandi scilicet ære alieno ab ijs contracto. accidit vero eo tempore, vt cum populus in eius rei suspicionem veniisset, ex leui occasione inter Hispanos & præsidiarios ingens tumultus excitaretur. nam eum ciues Philippi rogatu nefarios quosdam homines Hispania profugos, qui tum forte Genuæ erant, in prætorij carcerem conie-

cisſent, præfectus cuſtodum Philippi cum valida manu ad eos conſtringendos acceſſit: qui cum a cohorte prætoriana totius negotij ignara aditu prohiberetur, repulſæ impatiens vim parat, ſubitoque ad arma tota vrbe concurritur, vulgo hominibus Hiſpanos ad prætorium occupandum in armis veniſſe ferentibus. itaque vt in extremo vrbis periculo, clauſæ tabernæ: ſed mox Auriæ auctoritate ad tumultuanteis ſine armis egreſſi, ſeditio ſedata eſt, ſtatimque dilapſa turba & apertis tabernis priſtina vrbi forma facieſque reſtituitur. altero die x̄ bris magno paratu vrbem ingreditur; & ludis atque ſpectaculis extracto tempore, magnificis inſuper muneribus donatus, octauo poſt die diſcedit, & terreſtri itinere per Alexandriam Ticinum pergit; quo iam tormenta, quæ Io. Friderico adempta diximus, Cæſar pater transferri curauerat: quibus inſpectis & reliquis vrbis munitionibus Mediolanum xiiii Kal. Ianuar. venit. ibi omni publicæ lætitiæ genere excipitur, arcubus paſſim triumphalibus & ſtatuis poſitis, cum honorificis elogijs & inſcriptionibus; ac nuptijs Fabritij Columnæ Aſcanij F. qui Hippolytam Gonzagæ proregis filiam ducebat, interfuit. venere eo officij cauſſa Venetorum reip. Ferrariæ ducis, & Senenſium legati: præſto fuit & dux Sabaudiæ. Coſmus rebus Senenſium, quibus ſollicita cura cum Mendoza incumbebat, ordinandis impeditus, eo etiam Franciſcum natu maiorem filium

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ cum magno comitatu misit. Mediolano
ILVIII Mantuam, vbi ad eum salutandum ipse dux Ferrariæ Hercules amplo & supra modum splendido cultu venit, atq. inde Tridentum profectus est Philippus, vbi obuium habuit Mauritium, qui mox inde paruo comitatu per equos dispositos Mantuam & Venetias excucurrit, & honorificentissime ob recentem rerum gestarum famam a Senatu fuit habitus. Apud nos initio huius anni rex Franciscum Lotaringum Aumaliæ comitem, vt digniore titulo honestaret, ducem ac patricium creauit, iam tunc ea gente ad immodicos honores, per nouos titulos & multiplicatas dignitates viam adfectante. tunc & in Lutheranismi suspectos seuere animaduersum. ex eorum numero Ioannes Brugiera Aruernus, de quo Isoriæ de hæresi quæstio habita fuerat, Parisiensis Senatus decreto damnatus, & viuus crematus est v̄ Non. Mart. eo præterea S. C. edicitur, vt quoniam illo iudicio intellectum est, multos esse in Aruernis improbatæ relligionis sectatores, omnes ad ecclesiæ Christianorum parentis se vitam moresque cõponerent, neque quidquam, quo offendi piæ aures possent, contumelioſum in Deum & ecclesiam dicerent agerentve; neque a ritibus hactenus in ea receptis atque maiorum institutis vllo modo declinarent; vt Christianæ relligionis formula a Sorbonicis theologis conscripta, regiaque lege comprobata dominicis diebus in templis publice coram populo recitetur, neque quisquam

præter theologos de ijs publice aut priuatim alijsve ecclesiæ institutis ac ceremonijs disputare audeat. enimvero mire auctus erat numerus eorum, qui Lutheri doctrinam amplectebantur, non solum in Gallia, sed etiam in Italia. itaq. & eodem anno XIII kal. VI til. Senatus Venetus edictum renouauit iam ante anno huius seculi XXI factum, cum in agro Brixiano in homines de relligione suspectos, tanquam in veneficos & cum humani generis hoste commercium habenteis, seueræ quæstiones haberentur. eo cautum erat, vt qui libros improbatæ lectionis haberent, intra diem octauum ad homines delegatos perferrent; alioqui fore, vt anquiratur, & de noxijs pœnæ exigantur: delatoribus silentium & præmium promittebatur. flagitantibus legatis Pontificijs id a Rep. impetratum, sed ea cautione, vt episcopis & inquisitoribus minime permittatur iudicium, sed adhibeantur semper locorum præfecti & iurisconsulti, qui testimonia cognoscant, & videant, ne quid relligionis prætextu inique aut auare in suæ ditionis homines admittatur. quam eandem cautionem, etiam postquam altioribus radicibus Lutheri doctrina hæsit, quantumuis fremente Pontifice, vsque hodie seruant. tunc & Paullus Vergerius episcopus Iustinopolitanus, cuius sedula opera Clemens VII ac Paullus per Germaniam vsi fuerant, vir magnæ doctrinæ, & Ferdinando regi, cuius filiam ex sacro lauacro, cum in Pannonia esset, su- (IↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

sceperat, valde carus, ne Concilio interesset, aut Iustinopolim reuerteretur, a Pontifice prohibetur: vnde ille primum Venetias, dein Patauium se contulit: vbi Franciſci Spieræ nuper in ſumma deſperatione mortui exemplo territus, in agrum Bergomatem ſeceſſit, atque inde ad Rætos abijt, apud quos in Telina valle aliquanto tempore Lutheri doctrinam profeſſus, poſtremo a Chriſtophoro Virtembergico Tubingam euocatus fuit. Interea rex ex Annæ Momorantij conſilio, vt ſtatim in regni auſpicijs conceptam de ſe apud exteros populos ac præcipue in Italia, vbi tunc res calebant, opinionem augeret, Alpeis ſuperare conſtituit. antequam ad iter ſe accingeret, Gaſpari Colinio negotium dat, vt ad Turrim ordinis vulgo vocatam iuxta Bononiam propugnaculum erigeret, quod Anglis operas nequicquam interturbantibus & conſtructum & valido præſidio firmatum eſt, manentibus inducijs. profectionis initium fuit ab Auguſtobona Tricaſſium, quo rex magno comitatu cum omni familia Eid. Maij venit. inde per Lingones, Diuionem, Balnam, Axonam, & Burgum in Sebuſianis iter habuit; quibus omnibus locis publica lætitia exceptus eſt. mox per Allobroges in Subalpinam regionem deſcendens Auguſtam Taurinorum venit. huius profectionis, præter eas quas diximus, has etiam cauſſas aſſignant Italici ſcriptores: quod ardentibus Farneſiorum in Gonzagam odijs, ob re-

centem P. Aloisij cædem, Henricus, qui sciret quacunque via eos decreuisse de Gonzaga vltionem sumere, in eamque rem percussores subornatos, in Italiam venerit, quo si casus tulisset vt Gonzaga de medio tolleretur, præsto esset ad omneis motus, qui tanti ducis mortem videbantur consecuturi. quod & sex coniuratorum, qui propter suspicionem comprehensi sunt, confessione comprobant, ac Corsi cuiusdam inprimis, cui Cortinio nomen, testimonio, qui postquam longo tempore in Gonzagæ comitatu fuisset, patrandi facinoris commoditatem opperiens, tandem ex indicio Franciſci Vintæ, qui Cosmi negotia Mediolani procurabat, captus ac tormentis subiectus, ab Horatio Farnesio ad Gonzagæ perniciem summissum se, idque Henricum per Farnesios resciuisse confessus est: itaque Henricum Cortinio capto req. detecta solutius egisse, quasi ad lustrandam Subalpinam regionem tantum veniisset, & euocato Hercule Ferrariensi nuptiarum Fr. Lotaringi & Annæ Herculis F. gratia Italicam profectionem a se susceptam simulasse. Gonzaga igitur percussoribus deprehensis ac punitis iam de salute sua minus sollicitus, de Mediolani conseruatione, rege tam vicino, cogitare cepit: quod cum infirmis admodū mœnibus cinctum esset, nouam munitionem instituit, & eadem opera suburbia, quæ bonam vrbis partem hodie efficiunt, inclusit: quod opus illius consilio ceptum, postea magno vi

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

bis ornamento & præsidio omnino consummatum est. Dum inter ludos & spectacula in Taurinis tempus teritur, de tumultu Parisiensi, leuis quidem momenti, si ad personas spectes, si ad exemplum, non contemnendo affertur. vltra Sangermanum suburbium spacioſa planicies secundum flumen porrigitur, in qua sibi ius regum liberalitate esse dicebat schola Parisiensis, eumque locum propterea vulgo clericorum pratum appellari; quem cum contra Sangermani fratres sui cœnobij esse contenderent, domibus ædificandis, viridiarijs construendis, vijs dirigendis, & vrbis purgamentis exportandis cœnobitarum concessione maior pars illius a priuatis possessoribus occupabatur. itaque scholæ Parisiensis iuuentus manu armata sine vlla denunciatione in eum locum descendit, & dirutis ædificijs, cæsis arboribus, atque auulsis vitibus magnum tumultum excitauit; qui cum contraria vi citra periculum componi non posse videretur, Senatus Scholæ Parisiensi & Sangermanis diem dixit VI Eid. v̄ til. quo lis magna contentione acta, & inspectis vtriusque partis documentis ac possessione, duo ex Senatoribus delecti sunt, qui limitib. positis tam pernicioſi exempli controuersiam terminarunt. ita sedatus hic tumultus, qui multo grauioris per Aquitaniam propter salinarum vectigal exorti velut omen fuit. de quo vbi allatum est, ludis in tristitiam versis, statim rex Augusta Taurinorum discedit, & Annam Momorantium M. E.

cum Fr. Lotaringo, attributis ei CIↃ cataphractis equitibus & VIII CIↃ peditum, in quibus IIII Germanorum vexilla erant, eo quam primum ire iubet, vt rebellanteis comprimeret, & seuere in sonteis animaduerteret. seditionis hæc origo fuit. Aquitania cum ceterarum rerum abundans, tum salis optimi prouentu summe fecunda est, littoris & insularum eius littori prætensarum situ, soli natura, & sinuum commoditate tantam vbertatem prouinciæ conciliantibus. nam inde in Belgicam ac Celticam fere omnem per Ligeris, Sequanæ, ac Somonæ ostia aduersis fluminibus sal subuehitur, & in regia horrea certis locis disposita reconditur, pœna capitis in eos sancita, qui aliunde, quam ex illis horreis, emerint: ne vectigalibus scilicet, quæ grauissima sunt, fraus fiat. maior libertas in Aquitania erat, vnde ad vicinas prouincias, atq. adeo externas nationes sal comportabatur. sed peruincente publicanorum malitia & hominum huiusmodi, quorum ad perniciem publicam ingeniosa industria est, contracta illa libertate magnam ad vectigalia regia accessionem fieri prædicantium, Franciscus lege lata in ipsis salinis vectigal capi voluit, aucto supra modum pretio, in eamque rem, paullo antequam moreretur, plureis præfectos ac ministros instituit. vnde eius rei summa caritas in Aquitania, cuius antea propter abundantiam magna vilitas erat, frementibus passim prouincialibus, salis, quod in suo solo nasceretur, liberum commercium

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

sibi eripi: iamque superiore anno ad Consum oppidum in Santonib. multitudo furore concita, VIII ex præfectis occiderat: & Vesunæ Petrocoriorum ciues, eos, qui legi salariæ promulgandæ illuc venerant, contumelioſe habitos suis mœnibus ac finibus eiecerant: & vulgo in Aquitania publicis in horreis sabulum atque arenam sali admisceri ad excitandam inuidiam calumnioſe criminabantur. quibus accessit coactorum duritia atque acerbitas, quos exosi prouinciales multis in locis, licentia crescente, e regio horreo sal emere detractabant. Ionzaceni ac Barbesienses antesignani fuere, in quos cum præfecti regij animaduertere vellent, ita a plebe accepti sunt, vt ni Carolus Rupifulcaudius Barbesij regulus vim prohibuisset, multitudinis armatæ manus euasuri non fuerint: quæ cum iam ad IIII CIↃ hominum excreuisset, Castrum nouum in agro Engolismensi inuadit, & quosdam, quod legem violassent, inibi a præfectis in carcerem coniectos vinculis exemit, Texeroni summe inuiso coactori mortis terrore iniecto: cui malo vt obuiam iretur, Henricus Nauarræ rex atque prouinciæ totius præses, vt Barbesiensium audaciam comprimeret, eo centum cataphractos equites mittit, quorum pauci occisi, reliqui contra tantam multitudinem impares retro cesſere. Ambleuilla I equitum signifer vir illis regionibus potens, cum sui esse officij existimaret, rem pessimi exempli prohibere, militem cogit: sed repentino

multitudinis concursu oppressus regione excedere necesse habuit, Ambleuillæ castello, vbi habitabat, relicto, in quod, cum nihil amplius in ipsum posset, irata multitudo incendio sæuijt, ac ceteras eius arces & domos complanauit. & iam indicto palam salinatoribus bello armatorum greges vbiq. discursabant, cum regium rei salariæ per totam Aquitaniam procuratorem nomine Bochonem forte in Cognaciorum finib. nacti diu excruciatum interficiunt, & cadauer eius trabibus suffigunt, vt per Carantonum amnem ad oppidanos siue terrendos, siue in sceleris partem vocandos deueheretur. duces se ijs præbuere perditæ vitæ homines Bullo, Calafra, Cramalus, & Castro Rodulfius. Pimoreus etiam ex nobilitate dux cum XVI circiter millibus pridie Eid. vītil. Mediolanum Santonum irrumpit, ac propræfecti vrbis regijque cognitoris domos deprædatur, & carceribus effractis vinctos liberat, maiora vtique ausurus; sed astu confictis litteris territus, quibus magnum equitum numerum aduentare nunciabatur, illinc discedit; & Cognacio, vtcunque initio oppidani resisterent, capto, bona eorum diripit. mox & Rufeci sal conditum a multitudine diripitur. ad Amandium vero vicum XVII amplius hominum millia cum conueniissent, Seuerinus vir nobilis sparsa de auxiliariorum equitum aduentu fama territos parua admodum manu capit, ducesque comprehensos Enguliſmam ad Franciscum Rupebellacurium regionis le- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

gatum perducit. verum is concurrente ſtatim ad ciuitatis portas $\overline{xx}$ amplius armatorum millium globo, vt ciueis attonitos periculo eximeret, duces captos repoſcenti multitudini tradere coactus eſt. fruſtra edictis ac Senatus decretis contra eos certatum, fruſtra pœnæ propoſitæ, ab agris tandem in vrbes cepit gliſcere malum, ac Burdigalam ipſam prouinciæ caput inuaſit: vbi cum iam res ad ſeditionem ſpectare videretur, magiſtratus Triſtanum Moninium Henrici Nauarri legatum Lapurdenſi agro, cuius hodie Baiona caput eſt, euocant; qui poſtquam aduenit, in ædibus publicis, vbi legatos habitare conſuetudo eſt, Senatûs rogatu concilium publice cogit, conuocatis ex omnibus ordinibus, atq. etiam ex plebe, qui intereſſent, nequa conquerendi aut tumultuandi cauſſa præberetur. heic multitudine ſiue exemplo incitata, ſiue priuato ſenſu iritata, ad $\overline{iiii}$ circiter hominum millia in armis ædeis circumſiſtunt: cumque Moninius humaniter & demiſſe ad quietem & concordiam hortaretur, & de regis benignitate iuberet bene ſperare, temperatis verbis perſtricta ceterorum per Aquitaniam tumultuantium vecordia, quidam Guillotinus nomine homo turbido & inſolenti ingenio legatum interfatur, vicina oppida, quæ arma ceperint, bene & e re communi feciſſe dictitans: debere idem ciueis Burdigalæ facere, aliorumque præclaros ac laudabileis conatus non modo non damnandos, ſed omni ope adiuuandos,

vel mortis acerbissimæ periculo, quando- CIↃ IↃ
quidem de libertate a maioribus accepta XLVIII
nunc recuperanda agatur. his arroganter dictis quasi signo dato excitata plebs, iam non verba, sed vim miscet, legatum quasi extraneum execrata, & Fridericum Foxium Candalam Aquitaniæ regulum deposcens, non tam eius amore, quam alterius odio. itaque ex primariorum ciuium consilio Moninius in arcem, cui Buccinæ nomen, se recepit; quo ante, & in Farum castellum alteram vrbi impositam arcem comeatûs quantum per temporis angustias licuit comportari iusserat. plebs eo magis fremere ac tumultuari, & occupato publico ciuitatis armamentario, pro libidine arma expedire; tormenta etiam bellica arcibus expugnandis admouere, tintinabulorum addito classico, in repentinis rebus ad vulgus commouendum acerrimo telo. tum Senatus, qui videret Moninium sine milite esse, atque infirmiorem, quam vt vi contra maiorem vim tueri se posset, Georgio Cassaneo Curiæ præsidi viro graui, & qui gratia apud plebem plurimum valebat, tribus item delectis Senatoribus negotium dat, vt populum alloquantur, & spe regiæ benignitatis facta multitudinis commotæ animos mitigent, ac præsentis periculi admoneant; iam enim Blauiam, Burgum, & Liburnum vicina oppida in armis esse, adeoque verendum, ne seditiosi ac rerum nouarum cupidi bonorum ciuium coniunctionem dirimant, & totius Aquitaniæ sentina liberta-

CIↃ IↃ XLVIII

tis ſpecie ad Burdigalam diripiendam confluat; ſibi mature, dum eſt tempus, conſulerent, ne poſtmodum, cum voluerint, non ſit integrum. cum reſponſum eſſet, quieturum populum, ſi Moninius arce egrederetur: Caſſaneus magna egentium per ciuitatem diſcurrentium turba ſtipatus legatum adit, & quid illi pro tempore faciendum cenſeat, exponit. Moninius re deliberata hæc decurionibus renunciari iubet. ſi decuriones ac magiſtratus ſibi de ſalute caueant, vbi arce exceſſerit, & cum præſidio præfectum vrbis affuturum, neq. ab eius latere diſceſſurum appoſitis chirographis promittant, ſi delecti e plebe ad ipſius pedes prouoluti admiſſorum veniam pro cetera multitudine petant, ſe XV e præcipuis ciuium, qui ſibi videbuntur, in arcem acceptis, ea egreſſurum, & in publicas ædeis rediturum, ac populi poſtulata eo loci cogniturum. hæc omnia a Caſſaneo populo renunciata, præter id, quod de venia a plebe ſuppliciter petenda additum erat, quod a tempore illud alienum eſſe videretur. cum plebs moræ impatiens nihilominus inſtaret, poſtquam iurijurando a Cerio Senatore ac cognitore regio decurionibuſq., qui aderant, adacta eſt, non futurum fraudi legato, ſi arce egrederetur, Moninius omni aliunde ope deſtitutus a Caſſaneo & decurionibus in publicas ædeis deducitur, inclamato ſæpius per vias quaſi ab exultantibus & mox quieturis Franciæ nomine. verum vbi domum ventum eſt, turba ſummoueri nuſquam

potuit, sed contumelioſe vna irrumpens arce potiri omnino poſtulat. heic Moninius, qui occaſionem quæri cerneret, quib. poteſt lenibus verbis multitudinem demulcet, dum interim Caſſaneus ad præfectum vrbis adiret, & ſtipatores, vti receperat, ſui protegendi cauſſa adduceret. dum redit, confluente ex agro manu iritatiores ſeditioſi atque audaciores redditi legatum circumſtant, & dum torque aureo magni ponderis e collo detracto & in turbam proiecto inter luctanteis ac rixanteis elabi tentat, vnus e numero, qui motus eius omneis obſeruabat, eum in maxillam dextram ferro petit: alij mox ſe gladio diſtricto defendere conantem incumbentes humi ſternunt, ſtratumque innumeris vulneribus confodiunt, Montilocumque Moninij familiarem, qui cum eo venerat, vna trucidant: tum vtriuſque exanime corpus domo extractum & plagis miſere deformatum in viam proijciunt, vbi ad efferatæ plebis paſcendos oculos integrum biduum in cœno iacuit. Caſſaneus, qui fidei de vita & ſalute Moninij a plebe interpoſitæ ſponſor fuerat, vbi videt legato interfecto nullam plebis ad ſanitatem reducendæ ſpem eſſe, in proximum Dominicanorum cœnobium confugit; vnde per vim, cum aras teneret, a ſeditioſis abſtractus mortem & immania quæque minitantibus poſtremo vt vitæ conſuleret, ducem ſe illis etiam ſacramento adactus præbuit. ſub veſperam, vt ſcelus ſceleri adderent, eorum quos ex ſalinatorum CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ numero esse, aut rebus illorum fauere ar-
XLVIII bitrabantur, domos tumultuose inuadunt ac diripiunt: atque in ijs Pontacorum locupletum ciuium, Andronij vectigalium coactoris, Contij denique præsidis, & Boërij Senatoris ædeis. verum ij omnes præter Andronium se periculo subduxerunt: Andronius dum veste mutata fugam parat, comprehensus & exuta veste pedicis ferreis ingentis ponderis oneratus in profundam tætri carceris caueam præcipitatur, eoque lapsu grauiter saucius rursus educitur, ac pluribus ijsque exiguis plagis acceptis, vt diutius se mori sentiret, quattuor pæne horarum spatio excarnificatus tandem inter sæuientium manus efflauit animam. monacho etiam, qui iam moriturum de more peccata secreto confitentem audierat, quod is enunciare nollet, multa vulnera inflicta, ex quibus haut multo post obijt. ad $\overline{xx}$ præterea ex ijs, qui rem salinariam administrabant, capti & crudeliter occisi, eorumque cadauera sale conspersa per vias ad ludibrium exposita sunt. ad hos motus N. Arnoldus Sansimo Senator integris adhuc viribus cum familiam conuocasset, ad eam verba facturus, initio dicendi tanto pauore corripitur, vt statim exspirauerit. his patrandis exacta nox. illucescente die cum Cassaneum, quem sibi ducem per vim sumpserant, per vias aliquanto tempore traduxissent, ille arrepta sensim auctoritate, vt rapinas ac cædeis prohiberet, magistratus & sacerdotes ipsos vocari iubet, & cum multi-

tudine in armis vrbem circumire imperat, CIↃ IↃ
vt bonis scilicet ciuibus multitudini in- XLVIII
conditæ admistis perditorum hominum audacia refrenaretur. nec latuit illos Cassanei astus: sed in eos quamlibet frementeis iure imperatoris vsus, præcipuos ex seditiosis capta occasione quasi dicto minus audienteis per commilitones statim, confodi iubet. ita paullatim per quatriduum furore desæuiente portæ vrbis clausæ, quæ initio vndique accurrenti ex agro & vicinis oppidis multitudini patebant; dispositisque per vicos stationibus de communi omnium consensu Senatui ac reliquis magistratibus sua cuique auctoritas & procuratio restituitur. iamque Momorantius Tolosam cum copijs aduenerat, & edictum a rege propositum fuerat, quo quatriduum constituebatur, intra quod omnes ab armis discederent, spe facta, vt propediem de postulatis eorum cognosceretur. itaque Senatus iam recuperata auctoritate, vt regis animum leniret, & se culpa omni vacare illustri publicæ vindictæ exemplo ostenderet, in Fr. Verniam mercatorem, qui pulsandorum tintinabulorum auctor fuisse ferebatur, hoc supplicij genus decreuit, vt ab equis in contrarias partes actis membratim discerperetur: quod non nisi in grauissimis læsæ maiestatis criminibus apud nos vsurpari solet. iam Candala populo valde acceptus in vrbem venerat, & Deuesa cum præsidio in arcem Buccinam introducto omneis ordines, vt Momorantio venienti

CIↃ IↃ XLVIII obsequentes essent, hortatus fuerat. obuiam procedunt ciues, & imperata se facturos ostendunt: tantum orant, ne militem Germanum rapinis deditum in vrbem intromittat. eos vero vir imperiosus & asserendæ regiæ maiestatis summe studiosus, aspere increpuit: Germanos enim, vt & Gallos pariter sub rege stipendia facere, & fiduciæ ac temeritatis plenam petitionem videri: quippe minime illorum esse leges præscribere aut dicta interpretari, quib. parere sine condicione sit necessarium: se ergo pro arbitrio ac potestate, quam obtineat, quod æquum videbitur, facturum. habere siquidem penes se claueis (tormenta bellica hoc dicto innuebat) quibus, si vrbem patefacere recusent, eam reserare possit. nusquam maior post tantam animorum commotionem tranquillitas ac fere malacia, quantumuis præsenti castigationis metu: nusquam post immanem rebellionem maior ad obediendum omnium consensio: vt vel eo exemplo illud verissimum esse comprobatum sit, longas principibus manus esse, & potestatum seriem quasi catenis inuicem alia aliam connectentib. vniuersos occulto necessitatis vinculo constringere: quod Stephanus Boëtianus Sarlacensis, qui postea Burdigalensis Senatûs magnum ornamentum fuit, vix tunc XIX annos natus, sed iudicio supra ætatem excellens iuuenis sumpta hinc occasione elegantissime persecutus est in eo libello, qui Anthenotici titulo siue de spontanea seruitute inscribitur; quem

tamen in longe alienum ab auctoris mente vſum ac ſenſum ij detorſerunt, qui eum poſt Pariſienſem lanienam, quæ poſt annos XXIIII atq. adeo poſt ipſius Boëtiani mortem accidit, ad commouendos vulgi animos in lucem emiſerunt. igitur Momorantius deiecta murorum parte per ruinam cum exercitu XIII Kal. VIIbr. ingreditur, diſpoſitoq. vicatim milite tormenta bellica, quib. locis eſt viſum, collocat: dein arma ciuium & machinas omneis in arcem comportari iubet. ſic biduum conſumptum. tertio die a Steph. Nuellio libellorum ſupplicum magiſtro de ſeditione quæſtio habetur. is a Momorantio in eam rem cum alijs a rege delectis iudicibus adductus, alioqui magnæ auctoritatis vir, ſed vehemens & iracundus, vt qui in pacis ad Crepiacum factæ negotio, Dominicano monacho, cuius mutua opera & Cæſar & Franciſcus tunc vtebantur, arrogantius, vt quidem ipſi videbatur, loquenti iniurioſe manus intulerit; quo facto ampliſſima cancellarij dignitate, quæ vltro deferebatur, indignus habitus eſt, monente Turnonio nequaquam ſummo magiſtratui impotens & violentum ingenium conuenire. ſumma ſeueritate res acta, Guilielmo Blancho decurione & famoſo patrono ad ſingulas interrogationes in iure factas pro ciuitate ac decurionibus reſpondente. tandem Burdigalenſes ſeditionis, perfidiæ, ac læſæ maieſtatis damnantur: priuilegijſque omnib., decurionatu, concilij ac ſigilli iure, iuriſdictione, pecunia

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ communi, possessionibus publicis multan-
XLVIII tur, ædibus etiam publicis complanatis, & tintinabulis omnibus e templis in castella comportari iussis: ijs præterea castella communire, & triremeis duas, quæ contra ipsos præfectis regijs præsidio esse possint, armare suo sumptu iniunctum; insuper decretum, quo de nefanda Moninij cæde satisfieret, vt humum, qua tectus erat, nullo ferramento, sed vnguibus reuellerent, & erutum cadauer a decurionibus ac $\overline{CXX}$ ciuibus ardenteis tædas præferentibus lugubri vestitu efferretur. id magna pompa confectum, plus quinque millibus ex omni multitudine cum accensis cereis funus sequentibus. vbi ad Momorantij ædeis ventum est, sistitur funus, omnesque in genua prolapsi lamentabili voce, vti iussi erant, misericordiam implorant, ac suum ipsi delictum agnoscunt & execrantur, regique, quod non in eos grauius animaduerterit, gratias agunt; tum decuriones litteras omneis, quibus ciuitatis immunitates ac priuilegia continebantur, exhibent, quæ ibidem cremantur, ipsismet ignem succendentibus. præterea $\overline{CC}$ librarum millia Momorantiano exercitui dependi iussa. insecutis diebus in seditionis & factionis auctores anquisitum. plus $\overline{C}$ ad mortem, aut, quod morti proximum, ad triremeis damnati. in ijs Guillotinus viuus exuritur: Lestonachus ac Salictetes fratres, quorum alter vigilum, alter Fari castelli præfectus erat, securi percussi sunt. cuidam, qui territantem cam-

panæ

panæ ſonum excitauerat, laqueo ad crepitaculum gulam frangi iudices decreuere. quidam etiam Senatu moti, alijs e curia Pariſienſi in eorum locum ſuffectis; vixque poſt annum, vt in priſtinam dignitatem reſtituerentur, impetrauere. Caſſaneus ipſe mortis quidem periculo tunc eximitur, non moleſtiæ, qua diu poſtea in comitatu regio vexatus fuit, quod ſe ſeditioni, quamuis animo res pacificandi, infeliciter miſcuiſſet. tintinabula etiam omnia, quibus ſeditionis ſignum dabatur, in tota circum regione comminuta aut conflata, materiaque in arces & oppidorum caſtella cum ciuium armis inferri iuſſa. hæc ita a Momorantio & delectis illis iudicibus tunc grauiter decreta, non minus ſeuere executioni demandata ſunt. multa tamen pro clementia ſua rex poſtea mitigauit; multitudine reorum numero exempta, & priuilegijs ac bonis publicis, præter pauca, ciuitati reſtitutis. publicæ etiam ædes conſeruatæ. Momorantius relicto præſidio & Io. Dallonio Ludenſi v Eid. ix br. Burdigala diſcedit, pacata fere Aquitania. Pimoreus mox comprehenſus capite luit, Galafræ ac Talemagnæ præcipuis ruſticæ multitudinis ducibus brachia ac crura fracta ſunt, impoſitis rotæ corporibus. Interea rex de rebus Aquitaniæ compoſitis certior ad confluentem Rhodani & Araris xi Kal viii br. ſub veſperam deſcendit, vbi olim ara Lugdunenſis erecta fuit, nunc cœnobium Athenacenſe eſt, poſtridie vrbem magnifica pom- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

pa ingreſſurus, venere obuiam honorifico cultu Genuenſes, Lucenſes, Florentini, Mediolanenſes, ac poſtremo Germani: quorum omnium magnus in illa vrbe mercatura & negotiatorum concurſu totoorbe nobiliſſima numerus: tum magiſtratus ac decuriones ſubſecuti ſunt. erant paſſim diſpoſiti ad portam triumphalem, cui Petræ inciſæ arx imminet, per vias ac plateas ciuitatis, obeliſci, arcus, tropæa, columnæ, extemporanea ſtructura & inſcriptionibus ornata omnia. lautiſſimo dein epulo rex excipitur, & antiquorum more poſt conuiuium exhibita multa gladiatorum paria, ſed citra cædem & cruorem. acta & a Florentinis coram rege veteris ſcenæ imitatione fabula, adminiſtrante & procurante ſingula Albano Santandreano prouinciæ præſide peritiſſimo omnis luxûs & deliciarum huiuſmodi arbitro. vt rex terreſtri itinere, ita die ſequenti regina inſtructis ad id triremibus & artificioſis nauigijs per Ararim vrbem ingreſſa eſt: inibique naumachiæ, & euripi, atque iſtiuſmodi nauticæ pompæ & ſpectacula edita ſunt. Lugduni conſumptis aliquot diebus, atque habito equitum conchyliatorum concilio, quod diu ante intermiſſum fuerat, rex Kal. Octobr. illinc proficiſcitur, & Molinium in Boijs venit, Borboniorum olim familiæ præcipuum caſtellum, ſed poſt Caroli defectionem patrimonio regio adiudicatum. ibi XIII Kal. Ixbr. celebratæ nuptiæ Antonij Borbonij Vindocini, & Ioannæ Labretanæ Henri-

ci Nauarræ regis heredis, quæ ante VIII annos Vilelmo Cliuenſi ad Caſtrum Eraldi in Pictonib. deſponſata fuerat: ſed iponſo a pactis, vti diximus, diſcedente, & ducta Ferdinandi filia, liberum & ipſi fuit alij nubere. tunc & Franciſcus Lotaringus Aumaliæ dux Annam Herculis Ferrariæ ducis & Renatæ a Francia F. vxorem duxit, nuptiarumque ſolemnia magna pompa ad San Germanum celebrata ſunt. quod eo anno armis ſumptis in Gallia tumultuatum eſſet, VI Kal. Xbr. edicto renouantur pœnæ, quas Franciſcus ante triennium in eos ſanxerat, qui ſcloppetis; quorum geſtatio denuo interdicitur, aut huiuſmodi vetitis armis extra belli cauſſam vterentur. fuit & hic annus inſignis Gallica in Scotiam contra Anglos expeditione. ſoluta Brochteæ arcis obſidione Angli Hadinam, quam vulgo Edintonem vocant, ad Tinam amnem ſitam in Lothiana, quod inde longe fertiliſſimæ regioni immineret, ſumma diligentia muniendam ſuſcepeiunt; ac, ne obſidendi oppidi hoſtib. facultas eſſet, vicinum agrum incendijs & direptionibus vaſtarunt, ceprumq. ex alia parte ad Lauderam præſidium interea vrgebant. Henricus qui auxilia ſuperiore anno miſſa, Leone Strozzio duce, feliciter rem confeciſſe gauderet, ne gratiam ac fructum tanti ſucceſſus amitteret, audito Anglos magnas copias parare, dum maiores ſummitteret, lac. Carbonarium Capella Bironium virum ſtrenuum cum delecta nobilium iuuentu-

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII te præmittit; ne si quid vrgeret, penuria ducis, Scotis alioqui pugnaciſſimis, vti ſæpe vſu veniſſe compertum habebat, ſiniſtri quid accideret. datum negotium interea Caſtellio Armoricæ præfecturæ per Io. Broſſij ducis Stampenſis abſentiam legato, & Io. Moio Millaregio maris præfecti per Neuſtriam vicario, Carneoque Breſti præfecto, vti claſſem, qua exercitus in Scotiam quamprimum exportaretur, diligenter inſtruerent: miſſus & Antonius Noallius, qui regis nomine exercitûs luſtrationi intereſſet, & comeatûs curam gereret. ad Peregrini vicum infra Namneteis cum conueniſſent copiæ, dum recenſentur, coram Fr. Colinio Andeloto peditatûs Gallici præfecto, ſcloppetis, vt aſſolet, diſploſis Fr. Gufierius Boniuetus eques Hieroſolimitanus ingentis animi iuuenis forte interfectus eſt, magno Andeloti dolore, qui vix tandem cædis auctorem ex coniecturis conuictum laqueo ſuſpendi iuſſit. erat exercitus omnino VI millium hominum, ex quib. III Germanorum millia ducebat comes Ringrauius; II Gallorum millia ſub Andeloto erant, ac CIↃ diuerſi generis equites duce Franciſco Anglurio Etaugio. ijs omnib. Deſſius bello Landreciano & alijs poſtea expeditionib. magnam laudem adeptus, dux cum ſummo imperio præficitur. expeditionis comites fuere Petrus Strozzius, Oartiſius, H. Clutinius Oiſellus. Dunbarum appulſa claſſe XIIII Kal. Vtil. & expoſitis in terram militibus, vt ſe a nauſea recrearent,

ſuadente Hamiltonio prorege Hadinam exercitus ducitur. ibi ad cœnobium, quod vrbi proximum eſt, conuocato concilio de regina in Galliam tranſportanda & Delfino deſpondenda conſultatur, factionis Scoticæ principib. regina ablegata ab Anglis bellum perpetuum, a Gallis ſeruitutem Scotiæ imminere dictitantibus, propterea q. condiciones ab Anglis propoſitas tolerabileis videri, quippe qui pacem decennalem offerrent, nec vllo vinculo aut grauiorib. pactis Scotos illigarent: id quippe vnum hoc fœdere eſſe quæſitum, vt vel rege Anglorum vel regina Scotorum intra decennium e vita migrante, omnia vtrinque ſint integra; moram in huiuſmodi conſultationib. ſæpe ſalutarem fuiſſe, cum ex aduerſo præcipitem feſtinationem repens pœnitentia ſequi conſueuerit. alij, & in ijs eccleſiaſtici, quod ab Anglorum amicitia minus tuto relligioni conſultum exiſtimarent, etiam ij qui Gallorum beneficijs obſtricti erant, contra cenſebant, Anglorumq. amicitiæ noſtram præferendam eſſe diſputabant. atque horum vicit ſententia, prævalente vetere Scotorum & Anglorum odio ſiue æmulatione, & adſtipulante prorege, qui in ſpem magnorum emolumentorum erectus haut dubie Gallorum partibus fauebat. igitur claſſis, quæ ad eam deuehendam venerat, Letha, vbi ſtabat, ſimulato in Galliam diſceſſu duce Nic. Durando Villagagnono equite Hieroſolimitano, de quo deinceps plura dicenda erunt, totam retro

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

Scotiam præteruecta, contra omnium opinionem quod Hibernicum mare minime patiens triremium esse crederetur, Britannodunum appulit. ibi regina sexennis, consignante eam matre in manus Philippi Mallij Brezæi & comitantibus Iacobo fratre, Areskino, & Gulielmo Leuistonio conscendit, & diu aduersis tempestatibus colluctata, tandem in Armoricæ peninsulam exponitur; vnde mox ad aulam modicis itineribus fuit perducta: quod Anglorum insidias fefellit, qui cum Caletum Villagagnonum contendere persuasum haberent, diu frustra in illo freto tempus consumpserunt. iam Sommersetus & regni consiliarij, quod missas superiore anno litteras ante pugnam a prorege & ijs qui circa eum erant, suppressas fuisse scirent, Non: Febr. scriptum valde prolixum ediderant, quo eadem quæ prioribus litteris repetebant, & varijs rationibus ac inprimis per recentis cladis memoriam, qua quidem non adeo lætari se ac commiseratione affici testabantur, Scotos ad pacem & quietem ampla & honorifica omnia a rege suo polliciti hortabantur. verum nihil illis profectum est. itaque de Hadina obsidenda serio agi ceptum, quod eius potentes Angli inde vicinæ regioni ac præcipue Edimburgo, totius regni primariæ vrbi, magna damna cottidie inferrent. Hadina in magna & lata planitie sita est, ita vt a nullo colle despici possit: ampliſſima fossa & quattuor æque distantibus propugnaculis muro ex cespite

interiecto cingitur : post quem rursus al- CIↃ IↃ
tera fossa interiacet, rotundisque quattuor XLVIII
propugnaculis murus alter vrbem claudit spatioso pomerio firmatus : in illa fossa humilia porriguntur munimenta, quæ tormentis verberari non possunt. intra pomerium latissima planities, vt & in ea explicari & ordinari commode copiæ, &, si opus sit, fossa secundariâ duci, & rursus agger erigi possit. velitarijs aliquot certaminibus initio pugnatum, in ijsque Villanouanus peditum dux magnæ spei iuuenis desideratus est. tum arctius obsideri cepta vrbs, exiguo tamen profectû. admirationi tum fuerunt Orcadenses homines seminudi, quorum arma ensis & clypeus, quibusdam etiam lorica annulata, qui Gallorum æmulatione ad quæuis pericula se impauidos præbebant, nisi quod displosis tormentis humi procumbebant obturatis auribus, ne fragorem sentirent. nullo ordine aut arte, sed confusi ac solo impetu in hostem ruunt. ex ijs vnus cum Gallos fortissime pugnanteis conspicaretur, in confertum hostium globum incurrit, Anglumque manibus correptum, & in humeros magna vi sublatum, maiore pernicitate & robore in castra ad suos detulit, captiuo interim dentem rabidum ac pæne mortiferum in Scoti tergum distringente. ob egregium facinus a Dessio $\overline{xx}$ aureis & lorica annulata donatus, id summi & honorificentissimi præmij loco accepit. iamque Hadina tormentis quatiebatur; sed cum murus cespite &

CIↃ IↃ XLVIII argilla conſtructus exceptos ictus frangeret, paruaque aut nulla omnino ruina ſequeretur, a verberatione ceſſatum eſt. nec multo poſt C̄C̄ auxiliares a Sommerſeto, dum fraude exploratoris deluſus Deſſius alia via, quam qua veniebat hoſtem opperitur, in vrbem noctu introducti ſunt. tum Scoti, quod ſumptibus ſuis militarent, & obſidionem in longum extrahi dolerent, dilabi ſenſim cepere, vixque circa proregem & Gordonium comitem Huntilæum IↃC̄ remanſerunt. itaque Sommerſetus qui magnam ſolitudinem in hoſtium caſtris eſſe intelligeret, opportunum tempus noſtros inuadendi ratus, equitum quantum poteſt vndique ſumma celeritate cogit; ſed cum Deſſius celerius Sommerſeti opinione de hoſtium conſilio per exploratores cognouiſſet, confeſtim ad reginam viduam, quæ tunc Edimburgi erat, ſcribit; quæ conuocatam quantum per temporis anguſtias licuit nobilitatem, & omnem eam, quæ arma ferre poſſet, multitudinem virili oratione ad iter capeſſendum cohortatur. his ſuppetijs Deſſius confirmatus, Humium cum aliquot præmittit, qui de hoſtium aduentu cognoſceret: ipſe ſummo mane copias educit, ſuoſque hortatur, ne ab hoſtibus metuerent, qui totam noctem cum tenebris colluctati, inſidijs quam virtute meliores, lucem timerent. mox illuceſcente iam die Anglicus exercitus (is erat omnino V̄ millium equitum) a noſtris ad Hadinam conſpicitur: vbi dum

duces circa mœnia adequitantes oppida- CIↃIↃ
norum & obſeſſorum fortitudine & con- XLVIII
ſtantia collaudanda tempus terunt, Deſſius relangueſcente paullatim Anglorum ardore aciem inſtruit, & locatis in fronte Andeloto & Ringrauio, qui impetum hoſtium ſuſtinerent, cum ſuo equitatu in latus incurrens Anglos in fugam vertit, fugientibuſque inhærens CIↃ CIↃ ex ijs cepit, IↃ CCC occidit, nec amplius quam XV ex ſuis deſiderauit. hæc ita Ioannes Bellouadius, qui ei bello interfuit. at Bucananus CIↃ pedites & CCC equites Roberto Bouio & Thoma Palmerio ducibus Beruico miſſos ſcribit, qui omnes inſidijs excepti pæne ad vnum interierint. hoc ſucceſſu repreſſa Anglorum audacia & iniecto obſeſſis metu, cum Deſſio ſpes eſſet Hadinenſeis fame, ceterarumque rerum penuria, deditionem tandem facturos, caſtra longius, ſed commodiore loco ponuntur, diſpoſitis per aditus ſtationib., ne quid comeatûs in vrbem importari poſſet. Angli tamen minime clade illa infracti, dum vatum prædictionibus, vitio gentis, nimium creduli tempus veniſſe certo ſibi perſuadent, quo Scotiæ regno potirentur, de penetrando in interiora Scotiæ cum potenti exercitu conſilium ineunt: quod periculo ſuo compertum habere dicerent, Scotos in finium propugnatione inuictos, internis diſcordijs facile ſuperari: hæc agitanti Sommerſeto commodum accidit, quod Millaregius paullo ante bellicas naueis in Galliam abduxe-

CIↃ IↃ XLVIII rat, ſolaq. Scotica claſſis ſuperabat, multis partibus Anglica inferior. igitur Leuinius, qui Anglorum partes tunc ſequebatur, terreſtribus copijs præficitur: (ex XVIII millium peditum, VII CIↃ equitum erant:) Thomæ Semero Sommerſeti fratri maris præfecto nauticæ rei cura datur. quo comperto Deſſius, qui V tantum hominum millia in exercitu haberet, obſidionem ſoluit, atque VIII fere ab Hadina milliaribus Graio cum XXV circiter armatorum millibus tergis inhærente, ſine noxa ſe recepit. pulcerrimam tunc rei bene gerendæ occaſionem a Graio prætermiſſam memorant, qui aliquanto tempore noſtros inſecutus, nulla re geſta Hadinam redijt, militeque ac comeatu inuecto vrbem muniuit. cum ad Hadinam bellum ſubſtitiſſet, Angli quattuor nauibus onerarijs Scotorum incenſis in Merinam regionem minus frequentem cum claſſe deſcendunt, Montem roſarum oppidum ad mare, quod Io. Areskinus Dunenſis paullo ante caſtello exſtructo egregie firmauerat, noctu occupaturi: ſed dum ſenſim per tenebras allabuntur, ipſi imperitia ſua conſilij occulti rationem accenſis in ſingulis nauib: lucernis prodiderunt. igitur Dunenſis contractis, quæ potuit, vndiquaque nauigijs, & impoſito in nauigia ad excurſiones impediendas & oppidum firmandum, quantum ſatis viſum eſt, præſidio, ruſticam multitudinem ex vicinis pagis euocatam pone collem, qui oppido adiacet, collocat, & ad tormen-

ti iterum diſploſi ſonitum ſe hoſti oſten- CIↃ IↃ
dere iubet: ipſe cum iaculatoribus in por- XLVIII
tum exit, prolectoſque ad certamen Anglos cum leuibus prœlijs aliquandiu detinuiſſet, ad ſuos, vti conſtituerat, ſe recepit. illi cum ad aggeres vſque inſequerentur, ruſtici, ſicuti iuſſi erant, antequam omnino illuceſceret, ſigno dato ſe proferunt: quib. viſis Angli attoniti cõfuſa fuga ad naues confugiunt: qui remanſerant non expectatis ſocijs confeſtim ſoluunt tanta trepidatione, vt ex IↃ CCC, qui in terram deſcenderant, vix tertia pars incolumis Scotorum manus euaſerit. nec multo poſt Graius ipſe, conſtructo duobus a Dumbaro milliaribus caſtello, admodum incommodo loco propter aquæ penuriam, & quod a vicino colle in illud deſpectus eſſet, retro in Angliam abijt. eodem tempore cum ex Humio & Faſcaſtello Angli hoſtiliter in loca vicina excurrerent, Humius quoſdam e ſuis mittit, qui circum arcem ruſticorum habitu cum cibarijs oberrantes a præſidiarijs capti & introducti ſunt. cum de rebus Gallorum interrogati vero conſentanea reſpondiſſent, Angli fidos rati, ſæpius ad eos redire & ibi manere paſſi ſunt. igitur cum obſeruaſſent negligentius vigilias obiri, dicta die, cum propter violentum & continuum imbrem repente ortum, vt pernoctarent, a præſidiarijs inuitati eſſent, nocte ſopitis excubijs ea parte, qua didicerant fiducia loci minus diligentiæ adhiberi, milites ab Humio ſummiſſos excipiunt, qui

CIↃ IↃ XLVIII per rupem in ſummum aſcendunt & cæſis cuſtodib. arce potiuntur. mox & cum Faſcaſtelli præfectus agricolis vicinis imperaſſet, vt ad certam diem magnam comeatus vim conuecherent, illi occaſionem nacti frequentes cum oneribus adſunt, quæ cum e iumentis depoſita in humeros ſuſtuliſſent, per pontem, qui duas rupes committit, ingrediuntur, ſubitoque quod ferebant excuſſo cuſtodes ſigno dato confodiunt, & arcem in poteſtatem redigunt. nec melius maritimus Anglorum exercitus acceptus eſt; qui cum ad Fanum Miniani appuliſſet, vt inde in propinqua loca excurreret, Iac. Stuartus reginæ frater collecta tumultuaria multitudine tanto ardore incubuit, vt eos funderet ac fugaret. ex Anglis, dum ad naueis properant, depreſſa nauicula ſummerſis deſiderati circiter $\overline{\text{IↃ}}\,\overline{\text{C}}$, capti $\overline{\text{C}}$. interea Hadinenſes nouo præſidio confirmati cum Edimburgum vſque prædas agerent, Deſſius Etaugium cum $\overline{\text{X}}$ armatis præmittit, qui præſidiarios ad certamen eliceret; ipſe cum Capella Bironio, Rotuſaq. Germanorum duce ſubſequitur. Hadinenſes ardentius initio in Etaugium inuecti ſero errore animaduerſo ſe in fugam dant, amiſſis ex ſuis $\overline{\text{CC}}$, & captis fere intra oppidi portas $\overline{\text{C}}\,\overline{\text{X}}\,\overline{\text{X}}$. ſub id tempus P. Strozzius & Andelotus, quorum opera Henricus in bello Bononienſi vti volebat, cum Carolo Rupifulcaudio, Volurio Rufeco, Cruſſolio, Monpeſatio, Ioüſa, & Bordilloнio in Galliam renauigant. Capella Biro-

nius per Andeloti abſentiam peditatui præficitur. ſeditio tunc forte orta Edimburgi inter Gallos & Scotos alioqui toto eo bello maxime concordeis, ex leui cauſſa, vt Bellouadius ſcribit, milite Gallo nullius nominis & Scotis aliquot mutuis ſe conuicijs proſcindentibus. verum Bucànanus aliam cauſſam aſſignat, quod videlicet Galli in reditu ab Hadina præfectum Edimburgi ingredi eos vrbem cum omnibus copijs prohibentem, quia vereretur vt ſe a prædandi licentia continerent, vna cum filio & ciuibus aliquot interfeciſſent. vtcunque ſit, Deſſius, vt ſeditionis inuidiam aliquo facinore elueret, de Hadina quam vi non potuerat, aſtu intercipienda conſilium inijt. tota ea nocte cum delectis copijs profectus prima luce muro vrbis ſuccedit; & vigilibus occiſis ac munimento, quod ante portam erat, occupato, alij portam effringere conantur, alij horrea Anglorum proxima inuadunt: ad molientium fragorem & Gallorum alacritatem victoriam ingeminantium vix tandem excitatis Anglis, Gallus transfuga, veritus ne vrbe capta perfidiæ pœnas lueret, tormento maiori, quod in portam aduerſam ſtabat, ignem ſubiecit, cuius globus præfracta porta per denſos noſtrorum ordines tranſuolans tantam ſtragem dedit, vt primi in medios, medij in extremos, qui ſubitæ trepidationis, vt in tenebris, cauſſam ignorabant, reuoluti, omneis poſtremo in fugam verterint. ita cum damno repulſus Deſſius Lethæ munien-

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII dæ in Forthæ æſtuario animum intendit, quod ſitus arrideret, & Edimburgo ſecuritas per eam pararetur. eo poſtea multi commoditate loci allecti Sterlino, Fano Andreæ, Glaſcouia, Hadina primarijs vrbibus relictis migrauerunt; quo effectum eſt, vt tractu temporis Letha ex ignobili oppido nunc inter maximas totius regni vrbeis annumeretur. inde cum Angli Brauti Graium a Graio traditam arcem muniuiſſent, etiam Dondam præcipuum Anguſiæ oppidum occupauerunt. ſed ſuperuenientibus Ringrauio & Etaugioa Deſſio miſſis illi retro incenſa vrbe in arcem illinc milliario diſtantem ſe receperunt: nec multo poſt, cum Ringrauius in Galliam reuerſus eſſet, V̄ Germanorum vexillis in Scotia ſub Rotuſa duce relictis, Etaugius, qui Dondam præſidio tenebat, Brauti Graium ſolus accedit, vt locum ipſe oculis luſtraret; quem ipſius iniuſſu, ſed vt ſedulitatem oſtentaret, Bellooaſtrenſis cum XXV̄ cataphractis ſubſecutus eſt: ibi egredientibus promiſcue Italis, Anglis, & Hiſpanis qui in arce erant, poſt acrem dimicationem Etaugij equus in paludis voragine herbida hæſit; vnde cum nulla ope expedire ſe poſſet, equo relicto pedes, ſocijs fruſtra certantibus, a circumfuſa multitudine capitur. is caſus ſimili hoſtium clade mox penſatus eſt, capto Iacobo Wilfordio Hadinæ præfecto, qui ex nimio noſtrorum, qui Dumbari arcem duce Acautio tenebant, contemptu contracta temere fiducia, facta in Dumbarum

impressione in insidias incidit, & post suf- CIↃ IↃ
fossum a Vascone milite equum, postre- XLVIII
mo fide data ei se tradere coactus est. sub id tempus quattuor peditum signa Burdigala a Momorantio missa ducibus comite Vico & Furcouallio in Scotiam appulerunt; statimque de Etaugio capto Dessius certior Brauti Graium oppugnare statuit: verum a regina reuocatus in Teuiotiam, quam Angli crudeliter vastabant, exercitum ducit. eius aduentu statim hostes Iedburgo depulsi sunt, moxque Farnesum castellum a nostris primo impetu captum, præfecto arcis ob adulteria, stupra ac rapinas summe inuiso, a Scotis in conspectu Dessij quamlibet repugnantis, necato. cum annonæ penuria laboraret exercitus, Dessius vt tumultuanteis milites & ob necessitatem ad iniurias inferendas proniores contineret, in Nortumbriam Angliæ prouinciam vicinam prædatum mittit: in eaque Cornualliam, Tiffumque castella comeatûs & precioſæ supellectilis plena capit, & diripienda militi concedit. iamq. Angli, vt excursiones Gallorum prohiberent, in limite ad IↃ CCC equites conuenerant, cum Cobio Scotus iunior leuis armaturæ dux, noctu Iedburgo in hostem egreditur cum aliquot ex nobilitate Gallica, vixque V̄ milliaria progressus erat, cum se intra IↃ equites Anglos sero delapsum sensit; cumque receptus non esset, periculi magnitudinem audacia superauit, facta tanto impetu impressione vt Anglos, qui in tenebris nihil de Scotorum

CIↃ IↃ XLVIII

paucitate cognoſcere poterant, fuderit, multis cæſis & pluribus captis, ita vt captiuorum numerus victores longe vinceret. inde per Nortumbriam Nouum caſtrum vſque magna damna data ductore Capella Bironio; luſtratuſque a noſtris lacus Myrtous, ita eum vocat Bellouadius, cuius pars ſemper etiam per æſtatem concreta, pars ne hieme quidem congelatur. biduo poſt Deſſius Febrium caſtellum in hoſtico tormentis verberatum capit: magna hinc præda abducta, in cuius partem noſtri Scotos vocari minime paſſi ſunt. inter captiuos quidam ſacrificum ſe dictitans repertus eſt homo tanta væcordia, vt etiam contumelioſis verbis victoribus illuderet, Galloſque in Angliam veniſſe diceret, vt vice equorum aratro terram verterent, ſeruatis Anglorum in vſum belli equis cum queis propediem in Galliam eſſent deſcenſuri, vt eam ſub iugum mitterent: id enim indigenas vates ſuos prædixiſſe, quibus non minorem, quam Dei verbo fidem haberet. cum ergo is Gallos præter opinionem victores cerneret, tantum mærorem animo ex indignatione concepit, vt in terram proſtratus clauſis oculis nec cibum capere, nec cælum, quod victores Gallos videre tuliſſet, aſpicere ad mortem vſque voluerit. hoc ſuperbi & obſtinati animi exemplum a Bellouadio relatum, nos etiam non indignum exiſtimauimus, quod monumentis conſignaretur. interea maior in dies rei frumentariæ penuria no-

ſtros vrgebat, multique fame enecti, qui ſupereſſe potuerant, piſcatu vitam tolerabant: ac ferunt Germanos tanta auiditate & aſſiduitate in Gepto flumine piſcatos eſſe, vt ex illo piſcibus caruiſſe ab incolis credatur. cum interim Angli coactis maioribus copijs aduentare nunciarentur, quibus pares Galli eſſe non poſſent, in interiorem Scotiam Deſſius cum ſuis receſſit, minime inſequentibus eum Anglis, quod vererentur, ne re male cum Gallis geſta Sommerſetus vir imperioſus ſeuerius in eos animaduerteret. itaque cum claſſe inſulam in Forthæ æſtuario aggrediuntur, Magotiam vocant, ab auibus, quæ anſerum ferinorum ſpecie inibi nidulantur, tanto quidem numero, vt præſidiarij C, qui caſtellum Baſſum dictum tenent, non alio cibo, quam recenti piſce in horas ab his auibus delato, nec ligno aliunde petito, quam arborum fruſtis, quæ nidis illæ conſtruendis vere comportant, ad frigus pellendum vtantur. hæc a Bellouadio de Myrtoo lacu & illis auibus prodita, de quibus tamen Geor. Bucananus, & Guil. Cambdenus, qui diligentiſſime Britanniam deſcripſerunt, prorſus ſilent, in medium relinquo, vt fides penes auctorem ſit. tota illa inſula rupe vndique prærupta & inacceſſa conſtat, conſtructo in imo caſtello, quo niſi corbe per funem attracto aſcendi nullo modo poteſt; quod ab indigenis ſeruatur. eorum præfectus dedere ſe iuſſus, oblata ab Anglis grandi pecunia in ſingulos milites diſtribuenda, CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII facete reſpondit, non patere homini onuſto tanto auro in locum tam arduum, qui ſolis auibus peruius ſit, aditum: ceterum eam pecuniam maiori vſui Anglis futuram ad belli Gallici ſubſidia: ſibi abunde de comeatu proſpectum, quem neceſſario cibo cottidie aues paſcant. ita eluſi Angli cum potiundæ inſulæ ſpe excidiſſent, Ketham ſiue Equitiam inſulam, quæ poſtmodo recepta a regina Diuæ nomine dicta eſt, claſſem appellunt, præmiſſis qui Lethæ oppugnandæ ſpecie, interea noſtros leuibus prœlijs diſtinerent. eam, quod difficili acceſſu, ceteroqui rerum omnium commoditatibus abundans, in æſtuario item Forthæ poſita, magnum ad ducendum bellum Anglis adiumentum præbere videretur, arce ſumma celeritate conſtructa, & IↃ CCC militum præſidio & comeatu impoſito firmant, continuoque domum renauigant. dum Æmonæ ſuperiori anno captæ & munimentis firmatæ pars Anglicæ claſſis adhuc hæreret, conſilium de recuperanda inſula regina inſtante initur; miſſus Capella Bironius cum Villagagnoni trireme, qui vt appropinquauit, quod ſcopulis vndique emergentibus vlterius progredi non poſſet, ſcapham ſumit, & circundata inſula ac luſtrata ad ſuos redijt. poſtridie Deſſius conſcendit, regina ſpectante & ſingulos adhortante: littore vix tandem, graui inflicto Capellæ Bironio vulnere, & Deboria viro ſtrenuo a munitionis præfecto occiſo, potiuntur noſtri, moxque Anglos in

altissimum insulæ angulum compulsos ad deditionem occiso duce non sine sanguine coëgerunt, XVII, postea quam ab Anglis Ketha occupata fuerat, die. Angli circiter CCCC desiderati, magna insuper præda capta, quam militibus summa liberalitate distribuit Dessius: quo facto exercitum Paullo Thermo magni nominis duci nuper a rege in Scotiam misso tradit. Regem, vt id faceret, reginæ & proregis litteris sollicitatum scribit Bucananus, quod dicerent Dessium leuibus ac nullius momenti expeditionibus magnos sumptus facere, atque ex ijs gloriam potius affectare, quam regni tranquillitati prospicere: denique grauiorem amicis quam inimicis esse, præcipue post Edimburgi seditionem, per quam Gallorum aucta insolentia res non procul a pernicie exinteſtinis odijs abesset, quamuis eius auctores mox iussu Dessij capite luisse & abunde ciuibus satisfactum esse scribat Bellouadius. antequam aduentaret Thermus, Io. Monlucium Valentiæ episcopum iam Byzantina legatione feliciter administrata clarum rex ad reginam miserat, qui negotiorum regni procurationem susciperet, ac cancellarij munere fungeretur. quam tamen dignitatem siue Scotorum æmulatione, hanc gloriam in externum hominem nonnisi summo gentis suæ probro transferri existimantium, siue reginæ ipsius suspicatis feminæ inuidia, quæ sibi a viro turbulento & contentionis cupido, ita eum obtrectatores fingebant, metueret, obtinere non

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

potuit. cum per hos dies haut procul a Lethæ portu VI ingentis magnitudinis ceti, quos alij thynnos, alij pelamidas esse falso existimabant, recedente mari in littore destituti essent, idque Scoti superstitione prisca decepti pro siniſtro augurio ducerent, vanum eorum metum ridens Monlucius fortunam Anglorum hac imagine repræsentari dixit, qui quidem nauibus in Scotiam veniſſent, sed instar belluarum æstu resorbente in sicco relictarum, amissa classe ad internecionem breui perituri essent. quod & euentu mox cõprobatum est, VI Anglorum signis in Equitia insula relictis. fuere & alia alibi tunc prodigia. nam in Carinthia non longe a Clagenfurto & Villaco oppidis X kal. April. horarum duarum spatio per duo amplius milliaria annonam pluit, ex qua regionis incolæ optimum panem confecerunt, qui ad Cæsarem cum granis siligineis cælo delapsis perlatus, & summa admiratione conspectus est. quanquam Conradus Lycosthenes id biennio post accidisse scribat. iam olim Probi imperatoris temporibus in eadem Germania geminum huic prodigium contigisse narrat Zosimus libro primo. in Misnia etiam XVIII kal. Maij infans in lucem editur diuisa fronte & cranio, sine labijs, sine aure dextra, sine manibus denique & pedibus, tantum oris loco exiguum foramen habens, qui integrum diem vix fuit superstes. Lutetiæ vero Parisiorum in San Mederici vico pullus gallinaceus cum quattuor alis ac toti-

dem pedibus, duobus item in vno corpore vropygijs natus, biduum integrum vixit, qui modo ante, modo pone ad dextram ac ſiniſtram contrarijs veſtigijs ſumma cum deformitate gradiebatur. in Anglia hoc anno ſolemne ſacrum publico decreto prorſus aboletur: quod cum Steph. Gardinerus Vintonij epiſcopus minime probaret, domi ſe continere & publico iubetur abſtinere: cum vero ſententiam mutaſſe crederetur, poſtea dimiſſus eſt; ſed mox concione coram rege & proceribus palam habita cum priorem ſententiam conſtanter tueretur, & decreta, quæ a tutoribus in ea regis adoleſcentuli ætate fierent, nullius eſſe momenti contenderet, in carcerem conijcitur, ac biennio poſt epiſcopali dignitate exuitur. exeunte Decembri Maximilianus Egmondanus Buræ comes, vir pace & bello magnus, ac propter magnificentiam & fidem Cæſari admodum carus, recenti adhuc auxilij tam opportuno tempore ad bellum Germanicum adducti memoria, Bruxellis ex angina mortuus eſt, cum paullo ante ex Anglia redijſſet, quo eum Cæſar ardente tunc in Aquitania ſeditione miſerat, vt cum Sommerſeto ac reliquis regni tutoribus ageret, vt tam pulcram occaſionem arriperent, & fine pactis nobiſcum inducijs impoſito, coniunctis copijs bellum Galliæ inferretur. verum compoſitis repente præter illorum ſpem domeſticis motibus, Cæſar poſtea id apud Henricum excuſauit, & alia ob negotia eo Bura- CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII num profectum multis & officiosis verbis conatus est ostendere. ferunt Buranum, iam deplorata salute, cum ei Andreas Vesalius rarae doctrinae ac iudicij medicus mortis horam ac paene momentum praedixisset, magno apparatu conuiuium instrui iussisse, & omni gaza ac supellectile argentea exposita amicos vocasse, quibuscum mensae assidens dona liberalitate summa distribuerit, atque extremum vale nihil commoto animo dixerit, inde lecto impositum hora & momento a Vesalio praedictis exspirasse. hoc anno debitum naturae persoluit Gregorius Cortesius a Paullo III in collegium cardinalium cooptatus, olim in S. Benedicti Cassinensi coenobio professus, & postea ipsius coenobij praesul; qua ex eadem officina eodem tempore prodierunt Isidorus Clarius, & Io. Baptista Folengius: is antiqua & nobili familia Mutinae natus, sed moribus ac erudito ingenio longe nobilior fuit, cuius tamen paucula ad nos monumenta peruenerunt, ab Hersilia Cortesia fratris F. diu postea publicata. obijt Romae XI kal. VIIIbr. in basilica XII Apostol. perhonorifice sepultus. ex eadem vrbe Mutina natus Marius Molza eodem anno in viuis esse desijt, versibus latina & vernacula lingua scriptis apud suos cum primis clarus. Hoc etiam anno bellum contra Persas a Solimano susceptum est: de quo pauca admodum habeo, quae scribam, nisi quae in Annalibus Turcicis leguntur. ij ergo memorant, Scacho Tec-

masi Persarum regi, qui Thamus Sophus alijs dicitur, fratrem Ercasem Imirsem cognomento fuisse, qui Mediæ summo cum imperio a rege præfectus sit; eum certas ob causas a fratris amicitia discessisse, & ad Solimanum transfugisse, ac se fidei eius permisisse; iter autem per Circassorum fines longis ambagibus, quod viæ a regijs emissarijs vndique obsiderentur, secundum Caspij maris littus Theodosiam versus, quæ hodie Casa est, habuisse, atque inde Constantinopolim petijsse; vbi cum magno honore exceptus amplissimisque præterea muneribus a Solimano donatus, postremo ei auctor fuerit, vt in Parthiam cum exercitu descenderet. Solimanum ergo ab Ercase persuasum cum numerosis copijs in Asiam transmisisse, IX die mensis Sepheris, anno Muhamedicæ Hegiræ IↃ CCCCLV, quod mensi Iun. ineunti anni CIↃ IↃ LVIII putatur respondere: cum recta in Parthiam duxisset; mox in hosticum ingressum Vani ciuitatem in Armeniæ maioris finibus nullo negotio cepisse; in arcis vero obsidione diutius hæsisse: qua tandem potitum, ad faciendas prædas, vt hostem ad prælium eliceret, militem late vastatum emisisse: cum nusquam interea Tecmases compareret, nusquam conspiceretur, nusquam se Turcis populabundis opponeret: & interim Ercases nihil omitteret, vt suam fidem ac diligentiam Solimano approbaret, hinc inde cum suis excurrendo & thesauris, quoscunque nanciscì posset, ad Turcos

CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ XLVIII

delatis, tandem purpuratos & ceteros belli duces ac consiliarios tam diuturni & infructuosi belli pertæsos rationem excogitasse, qua Ercasem apud Solimanum calumnijs traducerent, & de eo, vt belli tam damnosi auctore, vindictam sumerent: eum itaque cum falsis perfidiæ criminibus oneratum Solimano suspectum reddidissent, ipsi consilium dedisse, vt lepore omisso canem, ita Ercasem innuebant, caperet: Ercasem vero, cum procerum coniurationem præsensisset, & vitæ suæ insidias tendi animaduerteret, grauiter, vt par erat, animo perturbatum, postremo, vt saluti consuleret, in arcem cuiusdam Chaldæorum reguli, de quo optime, vt sibi videbatur, meritus erat, præ formidine confugisse. sed illum benefactorum immemorem, mutata Ercasis fortuna pariter mutasse, & Tecmasi supplicem hospitem prodidisse, quem rex custodiæ mancipatum in carcere asseruari iusserit. Solimanum vero nulla alia re gesta, & insumpto in ea expeditione anno ac nouem mensibus, non sine grauí rerum suarum iactura Constantinopolim sub anni sequentis exitum redijsse. absentia autem Solimani factum est, vt interea in Pannonia Ferdinandus, quod id sibi manentibus inducijs licere existimabat, post Petri Perennij Pannoniæ reguli obitum Agriam celebre municipium sui iuris fecerit: nec multo post Zabragium, Leuam, Zythnam, & Muranum Nicolai Salmensium comitis, strenui ducis &

cis & bellis Pannonicis magnum nomen adepti, opera expugnauerit. quod magnarum calamitatum in Pannonia principium fuit, ruptis inducijs, vt deinceps annis sequentibus videbimus. CIↃ IↃ XLVIII

CIↃ IↃ
XLIX

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER SEXTVS.

IAM tempus appetebat, quo Cæsar Philippum filium Bruxellis expectabat. verum ille serius ac diu post venit. per Oenipontem, Monacum Vindelicorum, Vlmam, Hedelbergam, Spiram Nemetum cum iter habuisset, quibus omnibus locis a Ferdinando patruo, Alberto Baioaro, Palatino, & ciuitatibus magnifice exceptus est, demum per Lotaringiam, Lucemburgum, tandem Bruxellas Kal. April. comitatu magno peruenit. parens ei insignem equitatum in Germaniam vsque obuiam miserat, ductore Philippo Croio Araschoti duce. igitur Philippus a patre peramanter atque indulgenter acceptus, cum apud eum pro Hesso Mauritij generi rogatu intercessisset, ambiguo ac fraudulento responso, fraudis ipse, vt creditur, patri particeps Mauritium elusit; nimirum sibi liberaliter promisisse patrem, ideo bene sperare in posterum iubere, modo monenti credat, & rem dissimulet, neque vllam offensionis significationem ob di-

lationem nimiam ostendat. Interea Pontifex, cui propior suorum quam reip. cura, iam non solum de recuperanda Placentia sollicitus, sed de Bononia & Perusia conseruanda anxius, diuersas in cogitationes animo rapiebatur. nam inde Bentiuolij, Herculis Ferrariensis opibus subnixi, Bononiæ, ab eius possessione non ita pridem a Iulio II deiecti; inde Rodulphus Baleonus Perusiæ, vnde maiores suos a Leone X nuper expulsos meminerat, totis animis & viribus imminebant: & hic quidem in Perusinum agrum proculdubio impetum feciſſet, nisi a Cosmo Florentinorum duce, cuius auxilia reis copias ante biennium in Germaniam ad Cæsarem duxerat, dissuadente, & tutiora in posterum pollicente reuocatus fuisset. cum vero Senarum ditionem Parmæ ac Placentiæ loco a Cæsare compensatione accepturum se hactenus speraſſet Pontifex, nam de eo negotio, rebus adhuc Hispanorum dubijs, iam iam morituro seni a Cæsarianis ministris spes iniecta fuerat, tandem delusum se sero animaduertit. tunc enim res Hispanorum ea in vrbe confirmatæ sunt, & ad maiorem securitatem mutata reip. forma a Didaco Hurtado Mendoza, qui vltra præsidium antea introductum, CCCC Hispanos ex Insubribus euocatos, quasi Neapolim ituros, in Camolliano suburbio subsistere iusserat, ijsque in Dominicanorum fano, quod in tumulo positum vrbi imminet, eiectis fratribus, diuersorium attribue- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

rat, aperta ab ea parte, qua Florentiam itur, vrbe, vt introire & exire cum vellet, tuto ſuis liceret: Remp. vero ita ordinauerat, vt ex XL ciuibus, penes quos ſumma rerum erat, qui a quatuor montibus deligebantur, ipſe Cæſaris nomine XX arbitrio ſuo imponeret: vltra hos in ſingulos annos VIII ex præcipuis ciuibus ſumerentur, qui de rebus ad ciuitatis ſtatum pertinentib. ad conſilium XL virorum referrent: cumque res eiuſmodi incidiſſet, quæ aut ſecretum aut maiorem diligentiam requireret, V ex ijs de ea ſtatuere poſſent: eos autem deligendi Cæſari, aut ei, qui Cæſaris in rep. partes fungeretur, intra proximum triennium ius eſſet. ſic vrbi impoſita veluti arce, & ſumma rerum auctoritate ad ſe contracta, apparebat Cæſarem omnino in animo habere Senas retinere. itaque Pontifex, qui verba ſibi a Cæſare dari videret, & a Gallo, qui cum Taurini eſſet, nuper ad eum Claudium Albaſpineum ab epiſtulis Romam legauerat, res in longum extrahi doleret, vt non tam Cæſaris voluntati, quam ſuæ exiſtimationi in relligionis negotio ſatisfaceret, Veronenſem, Fanenſem & Ferentinum epiſcopos, quos prid. Kalend. VII br. anno ſuperiore ad Cæſarem deſtinauerat, hoc demum anno legatos miſit. ij ſerius profecti VIII Kal. Iunias tantum in Belgium cum his fere mandatis peruenerunt, Pontificem partim ſua ſponte & pro paſtoralis muneris neceſſitate, partim Cæſaris rogatu ex collegarum con-

sensu legatos in Germaniam misisse, qui ad ecclesiæ gremium redeuntes recipiant, & ipsis omnia læta de eius benignitate polliceantur, modo leges accipiant; non autem præscribant: hoc vero beneficium omnibus in vniuersum impertiri, nullo prauæ opinionis crimine excepto, quamuis in eo per multos annos perseueraverint; ea lege, vt qui ea peste infecti fuerint, suum errorem apud sacerdotem orthodoxum profiteantur iuxta præscriptam pœnitentiæ formulam; publicam proinde confessionem, abiurationem, & satisfactionem iure præfinitam ipsis omnino remittere; potestatem insuper facere legatis, vt eos, qui pacto, aut iureiurando, aut quouis alio modo Lutheranis obstricti sint, ijs vinculis soluant; monachos in hæresim lapsos & extra cœnobia sua vagantes in ecclesiam admittant, ijsque resumpto pristino suo amictu in suum munus, vt ante, ecclesia fungi concedant; esu lactis, casei, butiri, ouorum & carnium habita locorum & hominum ratione permisso; Cœnæ dominicæ integræ vsum ijs permittant, qui ceteris abiuratis erroribus concilij Constantiensis decreto subscripserint, atque sub altera specie tantum, quantum sub vtraque, sumi, quique ecclesiam ob factum de vna specie decretum non errasse palam declarauerint. quod tamen ad tempus concessum intelligatur, & ita, vt illi ipsi, qui ita sument, seorsim ab alijs, neque tunc, cum alijs sub vna specie tantum ministratur, sumant, ad- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX ditum, vt cum ſacrorum bonorum vſurpatoribus & poſſeſſoribus de fructibus perceptis atque conſumptis tranſigere poſſint, modo in poſterum eccleſiaſticis poſſeſſionem vacuam relinquant, ad idque contumaces cenſuris cogant, implorato etiam ciuilis magiſtratûs auxilio; & vt res commodius ac celerius executioni demandetur, per Germaniam alios epiſcopos delegent ac ſubſtituant. ex eorum numero Argentinenſis fuit, cui ſacerdotes, qui defecerint, in gratiam recipiendi datur poteſtas, modo vxores a ſe remoueant & omnino expellant. huius rei publicum diploma cum Cæſar ad Germaniæ epiſcopos miſiſſet, & vt placide ac ſine vi, precibuſque & adhortationibus potius, quam execrationibus ac minis experirentur, ſeparatim omneis commonuiſſet, Moguntinus, qui vt Colonienſis ac Treuirenſis, prouincialem ſynodum nuper habuerat, ad Heſſi præfectos ac conſiliarios ſcribit, & de ſollicitudine paſtorali ſua, ac Cæſaris egregia voluntate multa præfatus, petit, vt concionatoribus ſuis formulam a Pontifice præſcriptam exhibeant, eique omnes parere iubeant: quod illi facere recuſarunt: ſuam quippe doctrinam cum prophetarum & apoſtolorum teſtimonijs conſpirare, & quamuis vita a profeſſione diſcrepet, quod ingenue agnoſcant, & infirmitati ſuæ condonari petant, nullum tamen errorem in doctrina, quam profiteantur, agnoſcere: nihil igitur opus

esse gratia ac largitate Pontificis R. neque vero se vxores ac liberos deserere posse, quos diligendos & cura ac beneuolentia complectendos didicerint, auctore Christo, qui coniugium amplissimo elogio cohonestauerit, & illud impuro cœlibatui prætulerit, cum melius esse nubere quam vri per Paullum præcipit: frustra etiam improbari, quod in ecclesijs suis integræ Cœnæ vsus omnibus permittitur: id enim iuxta Christi mandatum & veteris ecclesiæ morem fieri, nec esse, quod in eo mutationem vllam recipiant. parum profectum ijs aut seris aut minus idoneis remedijs. interea Cæsar filium per Flandriam, Hannoniam, Atrebates circumducit, in eiusque fidem populos iureiurando adigit. tandem vterque Antuerpiam Eid. VII br. venit: vbi magnifico supra fidem apparatu non a ciuibus tantum, sed etiam ab externis mercatoribus Hispanis, Italis, Germanis, Anglis exceptus est: quæ omnia singulari libro Córn. Scribonius Grapheus diligenter persecutus est, vt pauca de ijs dicere infra rei dignitatem sit: magna quoque pecunia præstationis gratuitæ nomine exacta. inde Philippus a Maria Hungariæ & Helionora Franciæ reginis viduis amitis per reliquas Belgij vrbeis deductus, atque inprimis Balnei, vulgo Bincij, a Maria honorificentissime acceptus est, vbi illa palatium regali sumptu & magnificentia antiquis operibus vndique conquisitis exstrui curauerat. flo-

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX rentibus vtriuſque rebus, patris inquam & filij, qui de ſua fortuna mirificam in illa iam ætate ſpem apud omneis excitarat, Magdeburgici & Bremenſes in Germania ſuperabant, qui ſeu conſtantia ſua, ſeu pertinacia efficiebant, ne plenam de domitis illis prouincijs victoriam reportaſſe Cæſar diceretur. ac Magdeburgici quidem antea proſcripti crebris etiam tunc edictis vrgebantur, ſollicitatis de auxilijs contra ipſos Saxoniæ ordinibus : nec abnuebant plerique, ſed vt reliqui imperij ordines idem facerent, poſtulabant. itaque licet nondum palam oppugnarentur, in magnis tamen anguſtijs verſabantur : quippe cum in eos tanquam proſcriptos quiſque fortunam impune experiretur. cum igitur antea Senatus de vi & iniuria conqueſtus eſſet, poſtremo ad omneis in vniuerſum ac præcipue ad finitimos edito ſcripto iactatas criminationes diluunt, &, Immerito accuſamur, inquiunt, quod pacem repudiemus & totius Germaniæ quietem contumacia noſtra turbemus. magna illa crimina, & quorum pœnis, ſiquidem vera ſint, ſuſtinendis pares eſſe non poſſimus. nam quid mali ciuile bellum ſecum trahat & omnes ſciunt, & nos iam noſtro periculo nimis experti ſumus. in ambitioſos & perditæ vitæ homines, quibus omnes in perturbatione publica ſpes ac fortunæ ſitæ ſunt, ſuſpicio cadere poſſit. de nobis quorum opes pace & ſub legibus creuerunt, nihil tale probabili vlla ratio-

ne cogitari potest aut debet. pacem & fœdera cum vicinis vrbibus ac populis colere nobis æquum & honestum, vtrisque vero summe vtile ac necessarium est. nec vero simile fit, nos cum illis, quorum amicitia non solum vtilis, sed etiam necessaria nobis est, cupere vltro bellum gerere. nec ignoramus nostrarum non esse virium tam potenti principi resistere, qui tot adoreis mactus victoriam & omneis imperij opes secum trahat: non ea cæcitas, non væcordia est, vt sponte in apertum exitium prudentes videntesque præcipiteis nos demus, vitæ, dignitatis, ac denique fortunarum aleam subituri. nos vero omnem viam rei amice transigendæ hactenus iniuimus, neque quidquam prætermissum est, quod ad placandum nobis Cæsarem pertinere existimaremus, aut quod ipsum causſæ nostræ reddere æquiorem posset. nam & eum semper pro summo magistratu coluimus, & ne quid in ipsum aut ceteros imperij ordines verbo aut facto peccaretur, quo offendi possent, grauissimis pœnis propositis, quantum in nobis fuit, prohibuimus. cur ergo armis petimur? cur tanquam rebelles ac perduelles edictis proscribimur? cur omnibus omnium iniurijs expositi etiam amicis ad prædam proponimur? nam quæ obijciuntur hostiliter facta, ea defensionis ergo, & vt vim illatam contraria vi propulsaremus, & imminenti periculo præuerteremus, a nobis facta sunt. ædificia quædam vicina diruimus, haut diffitemur; castella etiam ali- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

quot ,,oppidula ac vicos armis occupauimus. an crimini verti debet, quod ad iniuriam repellendam actum est? crudelia illa & iniqua quæ prima specie videntur, necessariæ defensionis excusatione abunde se apud æquos iudices tuentur. quid si, ne in exteras manus deuenirent, ea occupauimus, accusari propterea an potius laudari meruimus? atqui potius ab illis ipsis quorum ea sunt gratiæ agi debuerunt, quibus res salua est, & quibus non recusamus omnia restituere, modo pacem colant, neque in nos quidquam in posterum moueant. quid est ergo quod tam infestis animis nos prosequuntur? nam absurdum est atque adeo iniurioſum, de iniurijs eorum queri, qui præter ius omni iniuriarum genere obruuntur. nimirum religio petitur. hoc est cur rebelles, cur perduelles vocamur, imperij edictis proscribimur, ad perniciem & internecionem destinamur: quo magis miramur illos, qui nobiscum idem in religione sentiunt fœdere & antiqua necessitudine coniuncti, nos in manifesto ac communi discrimine non solum deserere, sed etiam bello persequi, neque videre arma in nos sumpta in ipsos tandem recasura esse; atque a nobis fieri initium, vt qui vniuersi vinci simul non poterant, singuli ac separatim facile superentur. non enim iam latere possunt astus inimicorum, qui datis ad Heluetios ad Protestanteis ad Boëmos superioribus annis atq. alios litteris, religionis causſam non agi, sed in perduelleis susceptum bellum iactabant.

nam contrarium non ſolum exitus poſtea docuit, ſed dum Cæſar adhuc in ea diſſimulatione eſſet, & plerique partim ſimplicitate decepti, partim ſponte ambigerent, R. Pontifex euulgato iam ante fœdere nullum dubitationi locum reliquerat. itaque & Io. Brandeburgicus & Bipontinus princeps opinione & ſpe ſua falſi Cæſarem de fide data interpellarunt, & ſero errore animaduerſo domum indignabundi abierunt: quippe cum nullum alium huius belli & victoriæ fructum viderent, quam vt libertate Germanica oppreſſa etiam animis ac conſcientijs compedes inijcerentur. ac de bonis quidem & fortunis quamuis certamen iuſtum eſſet aut ſaltem excuſabile, ſi priuilegia atque immunitates, quas ab Othone glorioſiſſimo principe accepimus, quaſque condicionibus propoſitis eripere nobis Cæſarem in animo habere cernimus, armis tueri ac conſeruare vellemus, tamen vt tranquillitatis publicæ nos potius habere rationem, quam ad priuatum commodum ſpectare omnibus appareat, vltro ac libenter de iure noſtro remiſiſſemus, modo id ſalua conſcientia licuiſſet. nunc bello abſumptis ac direptis facultatibus, etiam vis animis & mentibus infertur. quid enim formula illa Auguſtana aliud agitur, quam vt pontificiæ auctoritatis iugum, quod adeo generoſe excuſſimus, rurſus ceruicibus noſtris imponatur? vt errores nuper detecti & certis ſcripturæ teſtimonijs reuicti iterum in domum Dei inuehantur? vt

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX tot annorum contentionibus ac laboribus parta libertas turpi obſequio ac morigeratione, quæ non ſolum ad noſtrum dedecus, ſed ad Dei ignominiam & offenſionem pertinet, corrumpatur & penitus amittatur? atenim aliorum exemplo cedere tempori, & tranquillitati publicæ conſulere nos decuit. id enim maxime omnium vrgent aduerſarij, in eoque criminationum ſuarum veluti arcem conſtituunt. verum id in ceteris, quæ ad fluxæ huius vitæ commoda pertinent, locum habere poſſit: ad ea vero, quæ Dei gloriam ſpectant, minime porrigi debere non ambigitur. hoc enim nos magna illa veteris eccleſiæ lumina Ioannes Chryſoſtomus, Auguſtinus, Ambroſius docuerunt, teſtimonioq. B. Petri, cuius ille, qui nos per Cæſarem oppugnat, ſe immerito ſucceſſorem iactat, confirmarunt, Deo, non hominibus, in ijs quæ Dei ſunt, parere homines debere admonentis. iraque & in veteris eccleſiæ annalibus legimus Gordium Cæſarienſem, qui ſub Licinio Imp. ordines duxit & poſtremo veræ gloriæ corona inſignitus eſt, cum ad ſupplicium raperetur, rogatum ab amicis vt periculi euitandi gratia ſententiam retractaret, reſpondiſſe, non oportere linguam in contumeliam eius, qui eam creaſſet, quidquam pronuntiare. & Baſilius magnus hanc etiam ciui ſuo laudem tribuit, quod cum moneretur, vt de Deo, quod vellet, ſentiret, ceterum in ſinu tegeret, ne-

que motum animi palam euulgaret, monitorem aſpernatus ſit, veritatem non ſolum ab ijs prodi dictitans qui eam deſerunt, ſed etiam ab illis qui eam agnitam non audent publice profiteri. id enim exemplo Danielis confirmari, qui contra Darij regis edictum magno & conſtanti animo apertis feneſtris verum Deum adorauerit, cum id priuatim & clanculum facere poſſet: verum quod ea res ad diuini nominis gloriam pertineret, nullam inſtantis periculi rationem habuerit, quod ei ab inuidis & æmulis conflatum, poſtea Deo ita volente in ipſorum caput recidit. valeant ergo, qui nos facto Chriſtū agnoſcere, verbo autem reijcere ſuadent. quid enim magis pudendum, quam nomen eius erubeſcere, qui mundum condidit, qui nos ad imaginem ſui creauit, tot beneficijs licet indignos cumulauit: per quem viuimus, ſpiramus, cuius denique nos hereditas ſumus? hæc ſumma eſt accuſationis. videte nunc, ô qui non omnino iniqui eſtis, quam immerito apud vos traducamur, quam iniuſte nos armis perſequantur, qui tranquillitatis publicæ ſpecioſum nomen obtendunt. quapropter oramus omneis & obnixe admodum obteſtamur, tam qui nobiſcum idem in relligione ſentiunt, quam ad quos iuſtiſſimæ huius querellæ vox perueniet, vt vota, ſuffragia, lacrimas conſocient, quibus iram victoris flectere, & hactenus infeſtas nobis ipſius aureis in poſterum benigniores reddere poſſimus. id & humanæ conditionis vinculum, & CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ communis patriæ calamitas exigit, quæ
XLIX vtraque magnam cum relligione & pietate communionem habent. quod si impulsu eius qui has turbas ciet, qui tanquam rugiens leo ouilia circuit, qui ex publica rerum perturbatione commodum captat; Cæsar, cuius secundum Deum omnia nostra sunt, inexorabilis esse pergat, arma, vim, iniuriam abstinete. nihil enim legitimi magistratûs auctoritas vos permouere debet, vbi manifesta Dei offensio cernitur. Mauritij inprimis & Thebeæ legionis exemplum in memoriam reuocate: ij enim quam virtute bellica tam pietate inclyti milites, cum contra imperij hosteis semper fortiter ac gnauiter se gessissent, ad omnia ducum dicto audientes; in quibus Dei gloria vertebatur, Deo quam hominibus obedire maluerunt, & vt hanc inconcussam animi constantiam retinerent, nulla supplicia horruerunt. quod superest, nobiscum, si non arma aduersus implacatos hosteis, at preces apud Deum coniungite, vt is pro sua ineffabili clementia & misericordia ad res nostras respiciat, regum ac magistratuum, quorum mentes, consilia, affectiones in ipsius potestate sunt, moderetur, flectat, molliat; corda nostra ad veram pœnitentiam inclinet; calamitosos & bonis spoliatos atque ob purioris doctrinæ professionem huc illuc cum vxoribus, liberis atque omni familia exulanteis consoletur, & mutuis caritatis ac pietatis officijs subleuet, atque vt in eo laudabili proposito ad extremum vsque

ſpiritum perſeueremus, efficiat, noſq. omneis aduerſus externos generis humani hoſtis impetus & aſtus interno ſpiritus ſui robore & prudentia muniat. hac oratione, quæ ſtatim euulgata ad omneis Imperij ordines miſſa eſt, factum, vt mitigatis pro tempore animis, a vi aperta eo anno temperatum ſit, Cæſare abſente & langueſcentibus vicinorum odijs; donec anno ſequenti redintegratis conſilijs & renouatis factionibus in eos publice bellum decretum eſt; cuius exitus is fuit, vt quod de conſiliis olim contra Danielem initis prædixerant, arma contra ipſos ſumpta tandem in Cæſaris caput verterint. In Gallia interea, vt in Belgio, annus a publicæ lætitiæ feſtiuitatibus ac ludicris inchoatus quædam etiam ſeria & triſtia admiſta habuit. iam ante menſe ix̄bri rex edicto ſanxerat, ne cui liceret extra ſuburbia ædificare, ne magnitudine iam ſua laborans Lutetia in immenſum excreſceret. legi cauſſam dedit, quod ex pagis & oppidis vicinis illuc propter loci commoditatem & immunitates confluente populo, agri vicini & oppida deſerebantur, & ij qui domi remanebant, tributis ac vectigalibus exſoluendis impares vltra modum onerabantur: accedebat ad hoc, quod qui alicui arti ſub opificibus operam dabant, antequam periculo artis facto adprobati fuiſſent, dominis relictis in ſuburbia ſecedebant, vbi nullo artis periculo facto tabernas aperire, & merceis extrudere illis ius erat. præterea maleficorum, ganeo- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX num, & otioſorum huiuſcemodi hominum colluuies iſtic per luſtra & popinas tanta multitudine nidulabatur, vt non ſolum priuatus quiſque ſiue ab exemplo, ſiue a maleficio, ſed etiam ciuitas ipſa ſibi iure metueret. ea lex in Senatu XVI Kal. Febr. recitata eſt. demum III Non. Febr. ad Sangermanum regi filius naſcitur, cui nomen ac titulus Ludouico Aurelianenſium duci fuit attributus, ac XIIII Kal. Iunias ſacro lauacro ibidem abluitur. fideiuſſere Conſtantinus Bracantiæ ducis frater Ioannis Luſitanorum regis nomine, & Aumalius pro Hercule Ferrarienſium duce, Anna item Ateſtina Aumalij vxor pro Maria Scotorum regina. is vix trimus poſtea deceſſit. iam ante rex vrbem in armis ingredi decreuerat, & haſtiludium magno paratu celebrare, cui poſtremo diem dixit IX Kal. V̄ til. a reginæ coronatione initium pomparum factum, cui IIII Eid. Iunias diadema more ſolemni Sandionyſij impoſitum eſt, præeuntib. Lud. Borbonio, Carolo Vindocino, Philippo Bononienſi, Odeto Caſtellionæo & Carolo Guiſiano cardinalibus: nam ceteri, Romæ commorari iuſſi fuerant. ſexto poſt die regia ac militari magnificentia rex magno primariæ nobilitatis numero circumfuſus Lutetiam intrat: ac biduo poſt regina in lectica item vrbem ingreſſa eſt, eo magnificentiore apparatu, quod muliebres pompas maior luxus comitari ſolet. haſtilúdio deinde die condicta factum initium, propugnantibus Aumalio, Rob.

Marciano Sedanensi, & Santandreano E. tribunis, Cl. Gusierio Boësio Franciæ hipparcho, Gaspare Saulio Tauanio, & Philiberto Marsilio Sipetra L equitum ductoribus. primus rex ipse eos oppugnauit pedes & eques, magno vtrobique virtutis & tractandorum armorum peritiæ de se specimine dato: dein Antonius Borbonius Vindocinus, ac reliqui post eum principes & proceres secundum leges hastiludij præscriptas ac publicatas. id frequenti theatro celebratum XV dierum spatio, spectante regina & fœderatorum principum legatis. VI Non. Vtil. rex agnatis principib., cancellario ac libellorum supplicum magistris comitantibus, in palatium, vbi Senatus habetur, venit, & in aurea camera iustitiæ lectisternium, quod vocant, celebrauit. dies sequens naumachiam exhibuit, concurrentibus XXXII triremibus ad id instructis inter Luparinam, in qua castellum exstructum erat, & Vaccinam insulas: post longum certamen spectantibus rege ac regina ex nauigio ad ripam, quæ Cælestinorum cœnobium spectat, ad id destinato, displosis magno strepitu vtrinq. tormentis, castelloque expugnato multa iam nocte discedit. postridie supplicationes publice habitæ, pro regis ac regni incolumitate, pro Francisci parentis ac maiorum suorum manibus; item vt ecclesiæ concordia sarciretur, & a prauis erroribus, a quib. rex se abhorrere edicto professus est, prorsus repurgaretur. a Paulli fano, quod proxime a Turricularum pala- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

tio vbi tunc aula diuerſabatur, aberat, ad Mariæ ædem ſacerdotali pompa itum eſt. ibi celebrato ſacrificio cum in epiſcopi ædibus rex publice epulatus eſſet, poſt prandium dum Turriculas redit, aliquot ob Lutheri doctrinam ad ignem damnatorum ſupplicium ſpectauit, quorumdam qui in eius comitatu erant inſtigatu, cum alioqui mitiſſimus regis animus ab omni crudelitate penitus abhorreret; cuius violenta regni initia cum ſuperiore anno reſediſſe quodammodo viderentur, hoc anno veluti recruduerunt. nam Odoardus Biezius E.T., qui quod oræ maritimæ a Franciſco præfectus male rem adminiſtraſſe diceretur, accuſatus, iam a multo tempore carcere attinebatur, cum cauſſam iudicibus non probaret, tunc damnatur, & ei conchyliati ordinis inſigni adempto honos abrogatur, perpetuoq. carceri mancipatur. poſtea regis clementia ſolutus cuſtodia in ædibus ſuis, in San victoriano ſuburbio, ex mœrore animi deceſſit, vir ſtrenuus ac pugnax, ſed qui prudentia ac conſilio minus valeret, & cui generi culpa potius, quam ſua nocuit. is fuit Iacobus a Codiciaco Veruinius, qui menſe Iunio ob Bononiam Anglis præter ducum ſententiam & oppidanis reclamantibus deditam damnatus capite luit: quod ipſe confeſſione ſua ignauiæ, quam proditioni, cuius inſimulabatur, tribui maluit. verum poſtea Iacobus eius filius illuſtris adeo familiæ, ac tot meritorum erga Galliæ reges contemplatione ab Henrico III

impetrauit, vt Biezij & patris restituta memoria, sententia contra eos non a Senatu, sed a delegatis iudicibus lata aboleretur, eiusque rei diploma in Senatu recitatum est Kal. VIIIbrib. anno huius seculi LXXV, & magna pompa vtriusq. funus celebratum, cui regis iussu fecialis Valesius, quod non nisi in illustrium virorum exequijs fieri solet, interfuit. inde rex in Bononiensem agrum ex ea occasione copias duxit, quod Anglia domesticis dissensionibus vexata feliciorem successum speraret. Sommersetus prorex Thomam fratrem maris præfectum, qui Catharinam Parram Henrici regis nuper mortui viduam in vxorem duxerat, orta ex æmulatione muliebri inter eos inuidia quasi de adfectato regno suspectum in carcerem trudi iusserat, & vt in rebus, quæ ad remp. spectant, ea gens præceps ac præpostere seuera est, tormentis subiectum ac tandem Hugone Latimero suggerente capitis damnatum XIII Kal. April. securi percusserat. tunc etiam Thomas Crammerus Cantuariensis præsul atque Angliæ primas, cum videret viros doctos in Germania periclitari, crebris litteris impetrauit, vt Martinus Bucerus, & Paullus Fagius, de quib. supra locuti sumus, in Angliam venirent. illi de Senatus Argentinensis voluntate Kal. April. se dant in viam, & in Anglia a rege puero & proceribus summa beniuolentia accepti, cum apud Cantuariensem aliquanto tempore substitissent, Cantabrigiam ambo docendi caussa mit- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX tuntur. verum hic paullo poſt ex febre quartana prid. Eid. Ixbreis annum agens vitæ XLV, vix ſalutata academia, deceſſit. iam diffundente ſe eorum doctrina P. Martyr Vermilius, quem ante in Angliam veniſſe diximus itidem a Crammero euocatum, diſputationem de cœna Dominica publice Oxoniæ habuit, Ricardo Coxo præſide, & præter Lutheri explicationem Zuinglij & Caluini ſententiam aſſeruit, Treſhamo & Chedſeo eam oppugnantibus editoque libro copioſe poſtea confirmauit. nec multo poſt ingens per Angliam orta ſeditio eſt a popularibus partim ob rem agrariam, (querebantur enim agros publicos, qui antea promiſcuæ multitudinis fuiſſent, a nobilitate ad venationes & vſus priuatos claudi, eorumque vſum ſibi violenter eripi) partim ob mutatam relligionem. nam Henrici regis decreta, quæ prorex abolenda curauerat, reſtitui ſumma contentione depoſcebant. igitur tutores ac regni conſiliarij, cum res in eo eſſent vt nulla ratione & admonitionibus componi poſſe viderentur, poſtremo copias in tumultuantes quamuis inuiti emittunt, & varijs aliquot prœlijs maiore parte per Deuoniam profligata ſeditioni finem impoſuere. hac occaſione arrepta rex cum bello Anglos domi implicatos videret, & in Scotia res proſpere cedere intelligeret, expeditionem, quam dixi, ſuſcepit, præmiſſo Leone Strozzio cum XII triremium omni re inſtructiſſimarum claſſe, qui cum V Eid. Vtil. Franciſcopoli ſoluiſſet, ob-

uiam Anglorum classi factus, prœlio commisso Kalend. VIIil. multas ex ijs naueis depressit; ceteras in Greneſiam insulam, quæ ab Anglis tenebatur, fuga dilapsas compulit. crebra circa Bononiam castella extruxerant Angli, vt nostros populationibus atq. incursionibus prohiberent, videlicet ad Lamberti montem, Sellaquam, Ambletellium, turrem Ordinis, atque Blanconetium. Rex vicissim, ne comeatu intercluderetur, haud procul a Lamberti monte, cui proximus erat Surrenius saltus, & ipse castellum erexerat, validoque præsidio firmauerat. primus impetus in Sellaquensem munitionem a nostris factus, quæ a duobus signis defendebatur. ea tormentis acriter quassata, & dum hostis parum caute cum Momorantio colloqueretur, vi capta est, VIII Kal. VIIbr. Anglique omnes capti præter eos qui se in arcem recepere, qui & ipsi casu perturbati clam noctu profugere, & arce relicta Ambletellium se contulerunt. in eo VI peditum vexilla erant, qui cum segnauiter oppugnantibus nostris per aliquot dies defendissent, ad extremum incolumitatem pacti castellum regi dedidere-runt. in oppido erat Mirandulanus spurius, qui cum Italis aliquot ad Anglos transfugerat: huic, quamuis pactione excluſus esset, veniam rex dedit, de ceteris Italis, qui cum eo erant, sumpto supplicio. magna comeatus, magna tormentorum omnis generis ibi reperta copia, quod hæc veluti statio esset capiendis ijs omni-

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XCIX

bus quæ ex Anglia in Galliam apportabantur. territi eo ſucceſſu Blanconetiani legatos e ſuo numero mittunt, & vita ac re ſaluis abire permittuntur. XXV machinas æneas ac puluerem tormentarium ſatis multum abeuntes reliquere. nec terror heic ſtetit; nam præſidiarij, qui in Lamberti monte erant, Blanconetio capto, incenſis tabernaculis & comeatu corrupto retro Guinam petierunt. qui caſtellum ad turrem Ordinis tenebant, loco admodum munito irritos diu noſtrorum impetus ſuſtinuere. tandem cum nec caſtellum illud facile expugnari, minus vero vrbs Bononia, arte & ſitu munitiſſima, niſi longa obſidione capi poſſe a peritis rei bellicæ iudicaretur, iam appetente hieme ſatiſque magno operæ pretio facto, exercitus dimittitur, caſtellis, quæ capta fuerant valido præſidio firmatis, vt noſtri oppidanos vexare & comeatu intercludere poſſent. diuerſa parte in Scotia Thermus accepto a Deſſio exercitu copias in VII trionaleis regiones præmittit, eaſq. mox ſubſecutus Broctheam arcem & vicinum caſtellum de Anglis cepit, vtrobiq. fere deleto omni præſidio. cum in Lothianam redijſſet, ne comeatus Hadinam ſubueheretur, impediturus, pæne ex improuiſo Anglorum ac Germanorum copias inſtructas ad prœlium obuias habuit. ipſe ſuos magno gradu, donec ad tutiorem locum perueniret, retroduxit. inde Scotorum equitatus Germanorum incuſtodita impedimenta conſpicatus, ad ea diripien-

da ſolutis ordinib. procurrit, interimq. comeatus nullo prohibente ab Anglis Hadinam infertur. ſed neq. id obſtare potuit, quo minus Hadina, quantumuis a forti milite teneretur, vaſtatis circum agris & difficili adeo comeatûs e longinquo ſubuectione, dum Angli domeſtica diſſenſione laborarent, tandem Thermo dederetur. id actum Kal. VIIIbr., cum paullo ante ad Coldingamiam Iulianus Romerus, dum incautius, vti rebus pacatis euagatur, oppreſſus ac captus fuiſſet, tota pæne Hiſpanorum cohorte ad internecionem cæſa. has ob cladeis, quæ alia ſuper aliam nunciabantur, cum maximam inuidiam Somerſetus prorex ſuſtineret, recenti adhuc fraternæ mortis odio, a Io. Dudleo Waruicenſi comite, vti creditur, criminatione conflata, quod negligentia ſua ac præpoſtera ſeueritate rempub. perditum iret, nec opportuna loca rebus neceſſarijs in tempore muniuiſſet, mox eodem menſe de communi procerum conſilio Vindeſoræ, vbi Eduardus diuerſabatur, capitur, & Londinum in carcerem abducitur; vnde anno ſequenti liberatus, & contracta cum Waruicenſi adfinitate in priſtinam dignitatem reſtitutus eſt, infelici tamen poſtmodum exitu, vti ſuo loco dicemus. CIↃ IↃ XLIX

Dum hæc in Anglia & Scotia aguntur, rex Heluetios de fœdere renouando ſollicitabat: quod cum patri vtile fuiſſe, tum vero ſibi ad grauiſſima bella ſe comparanti ſumme neceſſarium fore iudicabat. itaque per Nic. Gagneum libellorum ſup-

CIↃ IↃ XLIX plicum magiſtrum, Guil. Pleſſium regij palatij diſpenſatorem, & Iac. Oeconomum I. C. a rege delegatos, & Ix pagos, Valeſios item, Lepontios, ac III Rætorum pagos tandem in has condiciones conuentum eſt: fœdus cum Franciſco initum, quandiu Henricus viueret, & in quinquennium poſt eius mortem, cum Henrici heredib. ſeruaretur, mutua auxilia vtrinque præſtarentur: regi quidem ab Heluetijs omnium ſuorum dominiorum tam vltra quam citra Alpeis conſeruandorum cauſſa, ſeu quoquomodo pro ijs bellum geratur, tam quæ modo obtinet, quam quæ olim a patre poſſeſſa in Italia poſtea armis recuperaturus ſit, non minus VI CIↃ equitum, neque, plus XVI CIↃ peditum, niſi de ipſorum conſenſu; quibus in ſingulos menſeis ſtipendia, vti conuenit, perſoluantur: inſuper XXV CIↃ aureorum ſingulis anni quadrantib. Lugduni dependantur, & vltra CIↃ argenti libras in ſingulos menſeis a Franciſco ſolui conſuetas II CIↃ librarum ſingulis item menſibus numerentur. rex viciſſim CC cataphractos equites & XII machinas bellicas, ſi Heluetij bello petantur, aut ſuorum dominiorum ratione bellum geſturi ſint, cum omni apparatu neceſſario ſubminiſtret. fœderis legibus excipiuntur a rege Pontifex, ac Sedes R., ſanctum Imperium Luſitanorum, Scotorum, Daniæ, Poloniæ, ac Sueciæ reges: Senatus Venetus, Lotaringiæ ac Ferrariæ duces, contra quos auxilia mittere non teneatur. ab Heluetijs item

item Pontifex, R. ſedes, purpuratorum collegium, ſanctum Imperium, domus Auſtriaca & Burgundica iuxta antiquam cum ijs contractam fœderationem, Florentinorum etiam reſp. & Medicea domus. promiſſa & contra Anglum auxilia pro Bononiæ & agri vicini recuperatione. hæc Soloturnij vtrinque acta VII Eid. Iunij, rex poſtea rata habuit prid. Nonas VIIIbr. eo fœdere minime comprehendi voluerunt Tigurini & Bernates, monitorum Huldrici Zuinglij ſcilicet memores, turpem hanc atque impiam militiam eſſe inclamantis. quid enim fœdius & magis inuiſum Deo, quam ſanguinem ſuum mercede principib. externis addicere? is ergo ab eo fœdere, quod cum Franciſco ante XXVIII annos ictum eſt, Heluetios habitis concionib. vehementi oratione dehortatus erat, peruiceratq. ne ceteris illud approbantib. pagis, Tigurini ſui ſubſcriberent. Baſileenſes & Schafuſiani ægre pertracti ſunt, vt aſſentirentur, quod in eos, qui eandem ſecum doctrinam amplectebantur, in Gallia grauiſſimis ſupplicijs vindicaretur. Eodem tempore Pictones, Ruppellani, & Alnetenſis regio, Engulifmenſes, Lemouices, Petrocorij ac Santones miſſis e ſuo numero delegatis, a rege, qui tunc in Ambianis erat, impetrauerunt, vt quæ a Franciſco parente de inferendo in horrea publica ſale conſtituta fuerant, quod ſeditionibus in illis regionib. exortis cauſſam dediſſent, abrogarentur, & recepto more ſalis venialis ve- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

ctigal triente ac beſſe definiretur. numerata ab ijs in ſumptus bellicos & vectigaleis quoſdam agros, qui a regib. alienati fuerant, redimendos Cc aureorum millia. renouatæ & ſumptuariæ leges ſuperiorib. annis promulgatæ, & ad tollendas difficultates, quæ luxu creſcente cottidie exoriebantur, ampliori interpretatione declaratæ, atque in Senatu XIX Kal. VIIbr. approbatæ ſunt. cum vero prauo more inualuiſſet, vt milites, ſiue ad exercitum proficiſcerentur, ſiue domum e caſtris redirent, vel ſicubi hiberna aut ſtatiua haberent, eorum, apud quos diuerſabantur, vel quorum domos manſionarij metatores annotaſſent, ſumptibus alerentur, indeque magna damna paſſim per agros & in oppidis darentur, & quaſi in hoſtico verſarentur, nullum non vexationis, iniuriæ, ac libidinis genus erga populareis exercerent: huic malo vt obuiam iretur, duplicata fere ſunt cataphractis, ferentarijs, ac leuis armaturæ equitibus ſtipendia, pœna capitis propoſita in eos, qui quid ab aliquo ſine pretio ſumpſiſſent. in delectibus habendis & proſpectum, vt a popularium vexatione abſtineretur. ea lex publice Lutetiæ pronuntiata XII Kal. Xbr. lex itidem de coërcitione in hæreſim lapſorum lata, qua magiſtratibus regijs de crimine quærere & reos legibus interrogare mandatur: tum iudicij faciendi cauſſa reos ad epiſcopos cum quæſtionis inſtrumentis remitti. antea huiuſmodi iudicia a regijs magiſtratibus exercebantur: ſed cum epi-

scopi suam sibi iurisdictionem in eo ademptam quererentur, eamque ob caussam minus diligenter de his criminibus quæstiones haberi dicerent, Franciscus ante decennium iurisdictionem suam episcopis restituerat: verum quia lex in Senatu recitata non fuerat, denuo ab Henrico filio idem sancitur. quanquam iudicia tunc maxime seuere in hæreticæ prauitatis suspectos exercerentur, & querellis ipsorum episcoporum hoc condonatum fuisset, vt de his criminibus in posterum cognoscerent, tamen non defuêre, qui arte regij consistorij procerum id factum calumniarentur, vt cum Pontificis & episcoporum hac lege auctoritas extolli, & amplificari in speciem videretur, re ipsa peruersæ doctrinæ rei atrocissimis pœnis, quibus in eos a regijs iudicibus animaduertebatur, in posterum eximerentur: quippe cum grauiorem carcere perpetuo pœnam episcopi non irrogent, adempto ipsis iure gladij. sub anni exitum XII Kal. Ianuar. Odosij Bigerronum decessit Margarita Francisci soror, Henrici Labretani Nauarræ regis coniux, femina omnib. ingenij & animi dotib. exculta: quæ tamen apud ecclesiasticos male audiebat, quod fratris in Lutheranos male animati iras pro viribus temperaret, & apud ipsam tutus esset illis receptus. certe Girardum Rufum, qui Cleriacense opimum admodum in Aginnatibus cœnobium a Francisco in eius gratiam obtinuerat, sæpius apud fratrem, quod Lutheri doctrinæ sectator esset, accusa- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

tum, frementè licet Sorbonicorum collegio, constanter tutata est, & post omnia Oleronensi episcopatu in Benearnensi prouincia donauit. eius nomine & fabellarum volumen imitatione Io. Bocatij editum circumfertur, si tempora & iuuenilem ætatem, in qua scriptum est, respicias, non prorsus damnandum, certe grauitate tantæ heroinæ, & extrema vita minus dignum. decima Musa, & quarta Charis a studiosis omnibus, aut vna IX Musarum, & trium Charitum instar appellari meruit: versibusq. passim editis, & numis percussis, his elogijs ornata est: præcipue vero a III sororibus Anglis, Anna, Margarita, & Iana Semerijs, non minus ob splendorem generis, quam ingenij elegantiam & eximiam eruditionem cum rara morum probitate coniunctam æterna commendatione dignis celebrata est, edito hecatondisticho, quod Io. Auratus, Io. Antonius Baifius, Nic. Denisotus, præclara Galliæ nostræ ingenia, vario carminum genere postea expresserunt. eodem anno & Christina Hessi vxor mærore ac curis confecta, cum contra fidem datam virum carcere detineri cerneret, & nouis cottidie ludificationibus a Cæsare & Mauritio genero deludi ægre ferret, fato concessit, mense VI tili. Et hæc in Germania & Gallia eo anno acta sunt. In Italia Pontifex cum videret nihil vllis hactenus officijs, aut illa triumepiscoporum legatione profectum, neque Cæsarem adduci posse, vt Placentiam Octauio genero restituere

vellet, quin potius vrgere, missō nuper in eam rem Alfonso Delrio, vt Parmam in manus suas traderet, & compensationis loco amplum patrimonium cum honorifico titulo in regno Neapolitano acciperet, ad antiquam de Parma ecclesiæ restituenda cogitationem reuoluitur, & Camertium principatum Octauio cum CCC aureorum millibus, Horatio Castri dominium destinat: quod metueret, ne si ante rescissam illam cum ecclesia factam permutationem decederet, iam amissa Placentia, & Parma periclitante, omnibus bonis & honoribus spoliati nepotes sui remanerent. verum cum id Octauio nullis rationibus persuadere posset, qui ex libero principe priuati patrimonij dominus effici nollet, magna in anxietate versabatur. vt tempus ducerent Cæsariani, de Senarum imperio spem Pontifici fecerant: & quoniam negotium illud magnas & longas difficultates in se haberet, sic iudicabant, cum breui moriturum esse Pontificem appareret, impune Cæsari fore, si de ea re fidem interponeret. nec latuit astus versutum senem, qui eodem tempore ab Hippolyto Atestino cardinali Ferrariensi nuper e Gallia reuerso de Parma tradenda Horatio alteri ex nepotibus, qui Romæ tunc temporis morabatur, regis nomine sollicitabatur. quod eo fieri a rege existimabatur, non solum quod Horatium destinatum sibi generum præ Octauio fratre diligeret, sed quod vbi primum bello Scotico & Anglicano,

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX de quibus cottidie læti afferebantur nuncij, foret liberatus, arma in Italiam vertere cogitaret. eam enim mentem ipsius esse vel ex fœdere nuper cum Heluetijs inito coniectabatur; nec Anglicanum bellum breui compositum iri dubitabatur: quippe regni tutores Gulielmum Pagetum a secretis præcipuæ auctoritatis virum ad Cæsarem nuper miserant, vt de auxilijs cum vrgeret; bello enim hinc a Gallis, inde a Scotis foris premi, & domesticis intus seditionibus exagitari; ni suppetiæ ferantur, necessitatem imponi, vt vel iniquis condicionibus cum Gallo paciscantur, quod maioris damni vitandi causa proculdubio facturi sint: nec aliud ille responsum a Cæsare tulit, quam fœdere se obligatum ad tuendam Britanniæ eam partem, quæ ad Anglos pertineret; si in Gallia vel Scotia res geratur, de auxilijs non teneri. hæc cum Pontificem animi dubium hinc tenerent, inde Octauium occulta inuidia exstimularent, Cosmus qui ea omnia ad bellum Italicum spectare prospiceret, & pacem principatui nouo confirmando magis idoneam iudicaret, id vnum satagebat, vt Pontificis animum natura sua lenem proposito publicæ calamitatis metu ad Cæsaris partes pertraheret, & Octauij consilia cum auo conciliaret. sed auersus a Cæsare Paulli animus, cum ob contumelioſas ludificationes, tum ob indignam filij necem, quæ Ferdinandi Gonzagæ suggestu, Cæsaris iussu patrata credebatur, denuo Patres, qui Tridenti re-

manserant, Romam grauib. verbis reuocat, CIↃ IↃ
specie, vt emendationi ecclesiasticæ a se XLIX
promissæ initium faceret: re vera, vt Cæsaris res in Germania conturbaret. his accessit, quod Dragute pirata mare inferum cum expeditissimis nauigijs infestante, cui apud nos tutus receptus erat, Liguria, Etruria, & vtraquẽ, quæ vulgo vocatur, Sicilia magnas calamitates perpeterentur; quod Gallorum odiosa simul & suspecta consilia Cæsarianis reddebat. ac sub id tempus Genuæ occultus quidam motus retectus fuit, capto monacho quodam Franciscano, qui illuc Massilia cottidie cum litteris comeabat. is cum seuere torqueretur, Io. Bapt. Furnarium nominauerat, cuius opera Galli in sollicitandis ad iugum Cæsaris excutiendum ciuibus vtebantur, promissis e propinquo, Massilia videlicet & Subalpina regione, auxilijs. sed cum Furnarius id admodum leuiter excussasset, a non prorsus iniquis iudicib. miti exilij pœna multatus est. itaq. ab Hispanis ex eo de arce Genuæ imponenda rursus consilia inita sunt. tunc & Didacus Hurtadus Mendoza, qui summum Senis nomine Cæsaris imperium gerebat, auctor fuit vrbis Senatoribus vt legatos ad Cæsarem mitterent. ij fuêre ex IX virorum ordine Lælius Peccius, & ex plebeio numero Alexander Gulielmius homo Lælio longe astutior, & qui Mendozæ ad omnia morem gerebat. mandatorum hæc summa erat: vt de recta Mendozæ administratione & æquabili reip. sub eo ordinatione

CIↃ IↃ XLIX

Cæsari gratias agerent: ceterum Hispanorum præsidium, quod admodum Senensibus graue esset, vt amoueretur, enixis precibus contenderent, & aliunde vrbis securitati prospiceretur. quod eo pertinebat, vt summa imperij Mendozæ a Cæsare committeretur, eique arcis construendæ negotium daretur, delineatione munitionis ex peritorum sententia factæ & Gonzagæ antea communicatæ ad eum missa. muniendorum item Hispano præsidio aliorum oppidorum in ora maritima, videlicet portûs Herculis & Orbitelli, Mendoza per Gulielmum Cæsari consilium dederat. id cum intellexisset Octauius, seque de Senarum imperij Placentiæ ac Parmæ loco ipsi attribuendi spe ludificatum certo cerneret, neque propterea de restituenda ecclesiæ Parma Pontifici assentiri vellet, desperatis vtrinque rebus, de astu seu vi inuadenda Parma, præter aui voluntatem ac cardinale fratre insscio, consilium cepit; eaque mente cum aliquot e suis Parmam improuisus aduolat, vbi ei Sfortia Sanflorianus, vti creditur, rei conscius ac fortasse auctor præsto fuit. Camillus Vrsinus vrbi a Pontifice impositus, cum diplomate nuper misso, nemini vel etiam ex nepotibus vrbem aut arcem tradere, sed vt sedis Romanæ nomine eas teneret, iuberetur, ita præsidiarios per vrbem disponit, vt nihil Octauius in ea mouere posset. ad conuiuium vocatus, vbi eum aut retinere aut etiam occidere Octauius destinauerat, ire recusauit: cum ve-

ro Octauius ab arcis præfecto peteret, vt in eam introduceretur, respondit, citra Pontificis & Camilli, cui suberat, voluntatem id sibi non licere. ita spe sua falsus Octauius indignanti animo quasi Parmensibus & Camillo bellum illaturus discessit. quod postquam auus resciuit, & grauiter, vt par erat, nepoti succensuit, & vt quamprimum Romam ad se veniret, imperauit. cum ille abnueret, Montano concilij præsidi, qui Bononiæ erat, mandat, vt imperium detrectantem præsens ad officium reduceret, & bene de se in posterum sperare iuberet. Montanus ad Octauium adit, & apud Torciaram Pallauicinorum castellum, vbi Octauius diuerterat, officio defungitur; atque inde Parmam profectus Pontificis nomine vrbis Senatoribus denunciat, vt Camilli dicto obedientes sint: Camillo autem & arcis præfecto, vt nisi ipsis de Pontificis voluntate certo constaret, Octauium minime in vrbem ac multo minus in arcem admitterent. itaque Octauius Parma & omni alia spe exclusus, tandem ad condiciones ipsi a Ioanne Luna post amissam mox Placentiam propositas animum addidit, quas cum tunc repudiasset, recenti adhuc parentis cæde, & flagrante iustæ vltionis desiderio, nunc auerso a se auo in memoriam reuocauit, satiusque duxit, omissa in præsens paternæ cædis vltione, Cæsaris soceri & eius ministrorum fidem ac fortunam sequi, quam intempestiua constantia, aui iam deliri, vt ipsi videbatur, ac breui morituri volun- CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX tati acquieſcere. igitur Hippolytum Pallauicinum Mantuam, quo Gonzaga ad nuptias Franciſci Friderici fratris F. & Catharinæ Ferdinandi Romanorum regis F. celebrandas cum cardinali Tridentino venerat, mittit, vt cum eo ageret, & Gonzaga quidem operam ſuam & ſinceram amicitiam Octauio pollicetur, modo res Cæſaris commodo cedat. ille intellecto reſponſo, nec acceptata, aut repudiata pro tempore condicione, continuo ad cardinalem fratrem litteras dat, quibus eum rogabat, vt Pontificem de rerum ſuarum ſtatu certiorem faceret, & ab eo impetraret, vt ſibi Parma reſtitueretur, alioqui fore, vt cum Gonzaga tranſigeret, & iniuſte ſibi ablata Cæſaris ope & armis perſequeretur. Cardinalis, qui non tam de fratris fide dubitaret, quam id eo pertinere arbitraretur, vt Pontifex ad reſtituendam Octauio Parmam cogeretur, acceptas litteras ad Pontificem defert: is tunc forte oblectandi animi gratia in Quirinaleis hortos ſeceſſerat, qui vbi litteras perlegit, longe alio ſenſu, quam rebatur cardinalis nepos, affectus eſt: nam dolore atque ira ſimul & indignatione ſubito oppreſſus in deliquium incidit, ac parum abfuit, quin pronus in terram caderet: ſed a circumſtantibus miniſtris ſurrectus lecto imponitur, vbi vocis vſu amiſſo quartuor horarum ſpatio pro mortuo eſt habitus: demum collectis ſpiritibus expergefactus febre violenta corripitur, ex qua intra triduum deceſſit, IIII Eid. IX breis, cum an-

num LXXXII ageret, & iam XV annos, dies XIX sedem tenuisset. moriens suorum ingratitudinem sæpius incusauit, se felicem dictitans, si numquam genuisset, ac subinde illud ex Psalmo XVIII, *quod in* III° *nocturno decantari solet*, ingeminans; *Si mei non fuissent dominati, tunc immaculatus essem, & emundarer a delicto maximo*; vir prudentiæ summæ ac moderationis, adhæc raræ, vt erant illa tempora, in quæ iuuentus illius incidit, eruditionis, sed qui plus iusto priuatis caritatibus indulgens, existimationis suæ ac reip. Christianæ periculum parui fecerit, dum suorum ambitioni ac libidini satisfaceret. pridie, quam obijt, vectigalia, quæ salinis & alijs rebus non sine populi gemitu imposuerat, aboleuit, tardiore beneficio, quam vt ex eo gratiam sperare potuerit. mortuo plurima etiam editis libris & per Italiam sparsis vitio criminose data; inter alia quod bona pauperum dilapidasset; in nepotes & sororum filios omnem ecclesiæ substantiam absumpsisset; Mutinam & Regium Lepidi, quæ ad imperium pertinent, Ferrariensium duci vendidisset, Parmam & Placentiam, quas ecclesiæ minime quæsisset, alienasset; Ascanium Columnam & Baleonos iniuste profligasset; calumnioſe Cæsarem & Galliæ regem incusasset, quod hic cum Protestantibus, ille cum Anglo amicitiam coluisset, cum ipse cum Turco Alexandri VI exemplo occultum commercium habuisset: quod denique in consilijs capiendis ac ceteris rebus suis semper astrologos atque

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

adeo Lucam Gauricum, quem & menſæ adhibebat, conſuluiſſet. exprobrata & patri filij flagitia & obſcenitates, quas viuus diſſimulauerat, & de quibus cum nonnunquam audiret, hoc ſolum conſueſſet dicere, filium non commonſtrante parente hæc didiciſſe. quæ ſiue vera, ſiue prepter odium a pleriſque credita magnum mortuo ac familiæ dedecus in Italia, longe vero maximum ſedi R. apud Germanos & Anglos ad offenſionem proniores infamiam peperere. poſt nouendialeis preces, quæ nono poſt mortem die ceptæ ſunt, itur in conclaue ad eligendum nouum pro more Pontificem. iam Tridenti qui erant, Io. Saluiatus, Hercules Gonzaga Mantuanus, Innocentius Cibo, Io. Maria Montanus, Otho Truchesius Auguſtanus, Hier. Auria, Iulius Roboreus Vrbinas aduolauerant, & ante illos Chriſtoph. Madrutius Tridentinus Mantua venerat, qui omnes funeri interfuere. ſexto poſt die P. Pacecus Tridento, ac prid. Eid. Xbr. Bellaius, Vindocinus, Caſtellioneus, Guiſianus; ac ſub exitum menſis, Bononienſis, Amboſius, Lotaringus, ac poſtremo Lud. Borbonius iam ætate grauis, Galli omnes, præter eos, quos ante biennium rex eo miſerat. tres omnino erant cardinalium factiones, Cæſariana, Gallica, & Farneſiana; quæ media vtri parti acceſſiſſet, in ſuffragijs ferendis vincebat. eius princeps Alexander cardinalis a collegis, qui ipſius opera egere ſe quiſque ſentiebant, facile impetrauerat, litteras Se-

natûs nomine ad Camillum ſcriptas, quib. Parmam tradere Octauio iubebatur; eoque ante etiam Paulli mortem Antonium Delium Polæ epiſcopum cum diplomate quaſi a moriente ſcripto miſerat. verum Camillus nec Pontificis litteris (nam contrarium mandatum habere ſe dicebat, ipſius Montani cardinalis voce confirmatum nec collegij permoueri potuit, vt a priore ſententia diſcederet; ſedis R. nomine ciuitatem ſe tenere dictitans, quam non niſi eius, qui creatus foret, Pontificis iuſſu traderet; quibuſdam in eo gratum animum deſiderantibus, ſed pluribus fidem & conſtantiam laudantibus, qui iuris & tranquillitatis publicæ potius, quam amicorum rationem habuerit. nam & interea a Gonzaga ſollicitabatur, $\overline{\text{XXX}}$ $\overline{\text{CIↃ}}$ aureorum oblatis, ſi Parmam Cæſari tradere vellet. Romæ vero maioris motûs metus erat, Palliano ſtatim poſt Paulli obitum & alijs Columniæ familiæ caſtellis in Latio a Camillo Columna receptis; quod tamen ille non rerum nouandarum, ſed iuris ſui conſeruandi cauſſa a ſe factum excuſabat, ne ſcilicet Sulmonenſis, qui in ijs ſibi ius arrogabat, prior illa occuparet. itaque Horatio Farneſio cum $\overline{\text{IIII}}$ $\overline{\text{CIↃ}}$ armatorum vrbis cuſtodia committitur. foris vero ad portas Palatij in Vaticano excubabant ⅠↃ Itali ductore Nic. Vrſino Petiliano, & ſatellites Heluetij cum ſcui armatura. cum vero moris eſſet, vt poſt diem $\bar{\text{X}}$ a morte Pontificis cardinales conclaue ingrederentur, dilata resſuit in $\overline{\text{XXIX}}$ men-

CIↃ ⅠↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX

sis diem, quod nondum omnes conuenissent; instantibus etiam Gallis, qui aderant, vt in aduentum eorum, qui e Gallia expectabantur, res differretur, & nisi fieret, regem ei, qui creandus esset, obedientiam non præstiturum interminantibus. ante tamen, quam reliqui aduenissent, de Reginaldo Polo agi ceptum, in quo nobilitas gentis, nam proxima cognatione Angliæ regem contingebat, & morum grauitas iuxta & probitas cum doctrina eximia coniuncta erat. concurrentib. ergo Cæsarianorum & Farnesij in eum votis, accedente etiam Guisiano Gallicæ partis principe, qui cum rem confectam crederet, gratiam illius demereri satagebat, Polus admonebat eos, qui cum animi beniuoli significatione ad ipsum adibant, viderent, ne quam animi perturbationem in consilium adhiberent, aut aliquid amicitiæ & gratiæ darent, sed omneis suas cogitationes ad Dei honorem & ecclesiæ vtilitatem referrent. itaque cum quodam die cardinalium suffragia more solito per scrutinium recenserentur, & duo tantum ad summum sacerdotium adipiscendum suffragia deessent, obseruatum est a circumstantibus ea re Polum nihil mutatum fuisse, sed eundem vultum, quem solebat, retinuisse. cum vero a Ludouico Priulo Patritio Veneto familiari suo & ob morum similitudinem percaro e somno excitatus & admonitus esset, adesse cardinaleis ipsum proculdubio adoraturos, amice eum increpuit, & iam ad se accedenteis hac vo-

ce repulit, Nolle ſe nimirum tantam rem, quam pertimeſcendam potius quam appetendam cenſebat, tumultuoſe & temere, ſed recte atq. ordine agi: alienum eſſe noctis tempus; Deum lucis non tenebrarum eſſe: rem igitur in lucem proximam differri debere; tum enim, ſi Deo ita placeret, melius confici poſſe. hoc raræ modeſtiæ exemplum cum inuidi & æmuli metuerent, ne tandem in eius creationem vnanimiter omnes aſſenſum præberent, cum aliud non poſſent, ad calumnias & obtrectationes conuerſi ſunt: male eum de relligione ſentire, & in legatione Viterbienſi, non ea qua par erat, ſeueritate in ſuſpectos de hæreſi animaduertiſſe. id a Io. Petro Carafa docto & pio ſed moroſo ſene iactatum, aliorum ſuggeſtu, tam præclaram de optimo Pontifice eligendo conſenſionem perturbauit. erat in Senatu & Io. Aluarus Toletanus Petri proregis Neapolitani frater, grauitate & morum probitate conſpicuus, qui ſummo Cæſaris & Coſmi fauore, quippe cum Helionoræ eius vxoris patruus eſſet, ad hunc ſummum gradum prouehebatur. Farneſius priuata affectione vrgebat, vt Marcelli Ceruini familiaris ſui ratio haberetur; ſed recuſabat Cæſar. Saluiatus & Rodolfus Florentini vterque a noſtris proponebantur; ſed mutuo concurſu alter alterum remorabantur. Rodolfus enim fauore reginæ & Strozziorum opibus nitebatur. at Saluiatus auctoritate & rerum agendarum peritia potior erat, quippe

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ XLIX qui maxima quæque negotia ſub Leone X & Clemente VII ſumma cum laude geſſiſſet; nec aberat Galli fauor, ſed diſtractis ſtudijs inualidior. accedebat ad hoc, quod quamuis noſtrarum partium eſſe crederetur, tamen ita Ferdinandum Gonzagam & Herculem cardinalem eius fratrem, atque ipſum denique Mendozam, qui Cæſaris nomine negotium illud procurabat, ſibi deuinxerat, vt illi omni ope niterẽtur, vt Cæſariani in eum conſentirent; ſpe, vt multi exiſtimant, F. Gonzagæ facta ampliſſimarum in Gallia Ciſalpina poſſeſſionum, & Mendozæ de attribuendo ipſi Senarum imperio, quod iam alieno nomine obtinebat. verum obſtabat Coſmus vtrique ob animoſas in ipſius principatûs initio contentiones infeſtus. nec adduci poterat Alex. Farneſius, vt eum adprobaret, quem iniuriæ a Paullo acceptæ memorem futurum metuebat: quamuis eo nomine & a ſuis & ab Hercule Ferraſienſi de Parmæ reſtitutione, etiam ingenti pecuniæ ſumma depoſita, abunde caueretur. cum nihil ab Alexandro impetrare poſſet, Ranutium eius fratrem per Sfortiam Sanſiorianum, qui Saluiati fratris F. vxorem duxerat, periclitari cepit: nec abnuebat ille a cognato perſuaſus, magnamque ſecum Farneſianorum partem attracturus videbatur. ſed negotio in longum contentionibus extracto, Alexander ſatis temporis habuit, vt de re tota ad Cæſarem perſcriberet, miſſo ad eum Hippolyto Pallauicino, qui tam ſuo, quam Octauij fratris no-

mine demonſtraret, quam Gonzaga & Mendoza, qui Saluiato fauebant, in eo negotio allucinarentur. igitur Cæſar ſtatim ad vtrumque dat litteras, & vt de Saluiato cogitationem omnino deponerent, imperat. Iam annus exiuerat, & nouus inſtabat, qui Iubilæus dicitur, a Bonifacio VIII primum inſtitutus Secularis inſtar, centeſimo quoque anno celebrandus: quamuis annus Iudæorum ſabbaticus, cuius imitatione iſte renouatus eſt, ſeptiesſeptem hebdomadis abſolueretur, vt habetur in Leuiticos. poſtea cum longius tempus illud videretur, ad L a Clemente VI, & tandem a Sixto IV ad XXV contractum eſt. eo anno, qui beatorum Petri & Pauli limina acceſſerint, ijs plena omnium peccatorum expiatio confertur. id Paulus ad omneis populos dimiſſis diplomatis inſinuauerat, & ne tam præclaram conſcientias exonerandi occaſionem prætermitterent, hortatus fuerat: ipſe vero magna ſe lætitia affici teſtabatur, maximaſque Deo gratias habere, quod ſenectutem ſuam in eum vſque annum reſeruaſſet, quo de genere humano tam bene mereri poſſet: ſed quo minus ſolido gaudio frueretur, morte diem illum aliquot hebdomadis anteuertente impeditus eſt. multi eo peregre ex omnibus orbis partibus confluxerant, expectantes ſcilicet, dum aurea, quæ dicitur, porta a nouo Pontifice aperiretur, quibus diuturnior mora videbatur. tandem cum inter partes hactenus non conueniſſet, in-

CIↃ IↃ XLIX

CIↃ IↃ L

tereaque duo ex collegio Ennius Philonardus Baucus XIIII Kal. Ianuar. & Nic. Rodulfus, de quo diximus, Kal. Febr. anni sequentis decessissent, in Ioannem Mariam Montanum Arretinum Farnesianæ factionis, humili loco ortum, sed qui Antonium Montanum cardinalem & episcopum Portuensem patruum habuerat, omnes consensere: & Galli quidem, quod eum Cæsari semper aduersatum esse, & præcipue in concilio Tridentum reuocando legatis ipsius generose restitisse cernerent: nec dum animo iniuriam excedisse crederent, quam in episcopatûs Papiensis repulsa tulerat. verum is per Cosmum apud Cæsarianos egerat, vt de se optimam opinionem conciperent, & eorum omnium, quæ Tridenti & Bononiæ præter Cæsaris voluntatem acciderant, culpa in Marcellum Ceruinum reijceretur. igitur VI Eid. Febr. III vacantis sedis mense iam pæne transacto, præter omnium expectationem Pontifex renunciatur, & VIII Kal. Mart. ab Innocentio Cibo susceptis insignibus inauguratur. is soluti ad omnem licentiam animi homo statim adepta dignitate, qualis esset, omnibus manifestum fecit. nam cum antiquæ consuetudinis sit, vt nouus Pontifex galerum, cui velit, suum largiatur; eum iuueni cuidam, cui Innocentio nomen, quique, quod in familia simiæ curam gereret, Simiæ etiam post adeptam dignitatem nomen retinuit, cognomine etiam suo atque insignibus attributis, donauit.

querentibus vero cardinalibus, quod indignum hominem ad tantum fastigium euexisset, non inurbane respondit, Et vos, quid tandem in me meritorum cõperistis, quem Christianæ reip. principem constitueretis? Iulius III ergo, nam sic nominari voluit, statim pontificatûs initio, vt se gratum erga Farnesios ostenderet, Parmam, vti receperat, Octauio restituit, & summam ecclesiæ præfecturam, quam sub Paullo auo tenebat, eidem attribuit; tum Ascanium Columnam a Paullo profligatum, qui tunc Venetijs degebat, Romam reuocauit, & bonis ac dignitati pristinæ restituit. Apud nos prid. kal. Febr. in Senatu recitata sunt regis ac Pontificis diplomata, nam in ijs rebus auctoritatem R. Pontifices sibi arrogant, quibus ius Academiæ Durocortoro Remorum attribuitur, & omnium artium ac disciplinarum in ea vrbe schola cõstituitur. id ambitiose a Carolo Lotaringo Remorum præsule adfectatum, qui sciret & maximi momenti eam rem ad famam existimationemque futuram, & si tempus aliquando incideret, ad res nouas moliendas ac commouendos plebis animos potentissimum telum subministraturam. intercessit initio Senatus: post iussionem, tandem diploma regium, quo Pontificium confirmabatur, audito cognitore regio promulgatum est, his additis & in acta publica relatis, condicionibus: vt quoniam diplomate pontificio rex a censuris absoluebatur, propterea rex non intelligatur potuisse aut pos- CIↃ IↃ

CIↃ IↃ I se nunc aut in posterum vllo modo ex quacunque causſa censuris apostolicis subijci, aut ea re regis regniq. iuribus, libertatibus ac prærogatiuis derogari aut præiudicium vllum fieri: vt de causſis, de quibus ad iudicem secularem itur, præfectus Veromanduorum cognoscat, & in actis publici scoseruatoris regiorum scholæ Remensis priuilegiorum titulum sibi sumat: archiepiscopus autem conseruatorem priuilegiorum apostolicorum, non officialem ordinarium, ne hæc munia confundantur, sed alium dicat, ita vt in causſis criminalibus sacræ personæ coram archiepiscopi officiali aut eius vicario comparere teneantur: solutæ, coram præfecto Veromanduorum aut eius legato; modo de crimine speciali & notionis regiæ non agatur, quo casu, etiam sacris addicti iurisdictioni regiæ subiacebunt, & præfectus Veromanduorum tanquam iudex regius, non tanquam scholæ priuilegiorum conseruator, de causſis eorum cognoscet. quod ad appellationes a conseruatoris apostolici sententijs interiectas, forma a Mathurinorum & S. Genouefæ conseruatoribus in schola Parisiensi vsurpari solita diligenter obseruetur. numerus tabellariorum ad duo tantum restringatur, qui ipsi per se non per alios, ne iura regia defraudentur, officio defungentur. in rectore constituendo hæc forma seruetur; tres a doctoribus ac præceptoribus electi proponantur, ex quibus quem velit, archiepiscopus deligat, iuxta præ-

scriptam in statutis, quæ deinceps confi- CIↃ IↃ I
cientur, formulam. litteræ de gradu adepto aut tempore curriculi studiorum fidem facientes iuxta pacta inter P. regemque inita ac constitutiones regias, eoque, quo in Academia Parisiensi sit, modo concedantur. statuta iam facta, & quæ deinceps ad disciplinam in Remensi schola constituendam ab archiepiscopo fient, in curiam afferantur, vt postquam ea visa, & si res exigat, correcta, emendata, ac in meliorem formam redacta fuerint, sicuti correcta & emendata erunt, a Senatu promulgatione publica approbentur. promotiones vllæ ab archiepiscopo non fiant, nisi candidatis prius a doctoribus & professionum præpositis diligenter examinatis, & fide de idonea eorum doctrina ab ipsis doctoribus interposita, quo facto candidati ab archiepiscopo aut eius vicario in promotionis signum benedictionem accipiant, eadem prorsus, qua in schola Parisiensi a cancellario Academiæ, in Aurelianensi a Scholastico fit, ratione. actum id in Senatu IIII Kal. Febr. eodem mense & Senatus Burdigalensis antiquæ dignitati & honoribus a rege restitutus est. lata & lex Non. Ianuar. qua pretio constituto reb. quæ venatu quæruntur, luxui obuiam itum est, & agrestes ac ceteri opifices a furtiuis aucupijs ac venationibus reuocati. cum vero vsque adeo grassata esset adulteratorum monetæ licentia, vt vix vllus numus iusto pondere reperiretur, lata lex plebiscitio & priuatis qui-

CIↃ IↃ L busque grauis, sed qua publicæ regni vtilitati optime consultum est, vt si quid in numis iusto ponderi deesset, pro adulterinis reputarentur. iam cardinales Galli Romia redierant, cum paullo ante Philippus Camerarius Bononiensis dictus, vir grauis & litteratus, ac proxima cognatione Katharinæ reginæ coniunctus Romæ obiisset IX Kal. Martias, & mox in itinere VI Eid. Maias Ioannes Lotaringus Nouiani ad Ligerim vico, cum cenaret, apoplexia correptus, solo voluptatum ministerio & stolida liberalitate Francisco carus, quibus iustam regis indignationem erga Claudium fratrem conceptam olim mitigauerat. paullo ante Claudius ipse XIIII kal. Maij decesserat, bello dux suo tempore magnus, & pace grauis, magnaque pompa funeratus est etiam edito pompæ funebris libro, vt in regum exequijs fieri solet, ne quid familiæ iam tunc ad summa quæque adspiranti deesset, quod illi ornamentum & dignitatem conciliare posset. Ioannis cardinalis morte Robertus Lenuncurius Mediomatricum episcopus creatus est, qui magnum ad eam ciuitatem postea occupandam momentum regi attulisse creditur. at Carolus Guisianus, qui demum Lotaringus dici cepit, cum patruo mortuo opulentissimorum sacerdotiorum possessionem adeptus esset, nequaquam grande æs alienum exoluit, sicuti receperat, quo ille mersus plerosque creditores secum vna mersit. mox in arctiorem Pictauiensis fa-

miliaritatem, quæ totum regis animum occupauerat, turpibus obsequijs cum se insinuauisset, auctor illi fuit, quo regni negotiorum administrationem penes se haberet, vt potestatem, quam ipsa ob sexum non poterat, per homines medios vsurparet. quod consilium ambitiosa æque atque auara femina auide arripuit; neque vero sibi expectandum duxit, dum illis mortuis, qui præcipuas dignitates obtinebant, alij in eorum locum sufficiendi essent, verum ijs vi aut astu summotis, nouos etiam superstitibus illis substituit. principium a Petro Lizeto Aruerno factum, iuris veteris & nostri, vti tempora ferebant, peritissimo, qui primarij præsidis locum in Senatu Parisiensi diu magna cum laude tenuerat. huic crimini datum, quod in principis consistorium vocatus, cum a cardinali Lotaringo tunc præside sententiam stans rogaretur, arrogantius respondisse videretur, cum diceret, neminem videre se, cuius præsentiæ respectu stans ac nudo capite sententiam dicere deberet. nondum enim prauus mos inualuerat, vt promiscue omnes, sicut hodie fit, in sanctiore illo concilio sederent; quo fiebat, vt is quantumuis primariæ auctoritatis vir indignius, quam par fuit, a Lotaringo haberetur. hæc occasio quæsita, vt ei dignitas adimeretur, vtque Io. Bertrandius homo gratiosus & nulla alia re quam proiecta comitate & adfectata magnificentia commendabilis, qui nuper Tolosa euocatus, & CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L Momorantij commendatione præſes in Pariſienſi curia conſtitutus fuerat, in electi locum ſufficeretur. Lizetus, qui ſe initio virum præbuerat, in conſtantia minime perſeuerauit, verum ſe ad Lotaringi pedes humiliter abiecit, & ignauo metu perculſus turpiter magiſtratu ceſſit, tantum paupertatem deprecatus innocentiæ ſuæ teſtem; ſubinde ingeminans, non alia ſe latifundia in illo decrepito ſenio poſſidere, quam quæ pedum veſtigijs incedendo occuparet, cumque tot annos Lutetiæ cum ſummo magiſtratu præfuiſſet, in alienis adhuc & conductis ædibus habitare. miſeris his precibus emeritus ſenex impetrauit a miti principe, vt Sanuictoriano cœnobio in vrbis ſuburbio donaretur, in quo reliquum ætatis exegit, extrema clauſula minime priori vitæ & famæ reſpondente, dum litterarum ſacrarum homo rudis, theologicis libris in illo otio ſcriptis ſe deridendum propinat; quibus contrario ſcripto artificioſe ridiculo, ſub Benedicti Paſſauantij nomine a Theodoro Beza, vt creditur, reſponſum eſt. ita loco ſummotus eſt Lizetus ex Lotaringi conſilio, ſuggerente & inſtigante, vt iactabatur, Ægidio Magiſtro, qui tunc patronum regium in Senatu agebat, & promoto ad primariam Senatus dignitatem Bertrandio, ipſe ad præſidis dignitatem euehitur. nec contenta eo Pictauienſis, Franciſcum Oliuarium cancellarium virum ſummo loco digniſſimum ſed ipſi minus æquum, aula expulit quæſito colo-

to colore, quod crebris defluxionibus caligante visu in diplomatis regijs perlegendis cæcutiret. sed cum lege regni non nisi ad mortem damnatis, aut alioqui peractis & conuictis reis magistratus ille adimi possit, nullo metu vir integer & generosus adduci potuit vt loco cederet. itaque tantum sigilla adempta, & eorum procuratio eidem Bertrandio demandata, quem tanquam laruam & alienis neruis lignum mobile ducebat & circumagebat Magister, in alterius promoti locum semper succedens. verum heic rursus difficultas incidit, quod cum Bertrandius quantumuis stolidus, ab amicis monitus sigillorum procurationem tantum precariam dignitatem esse diceret, ad nimiam cancellarij potentiam deprimendam nuper inuentam, priorem magistratum relinquere detrectabat, qui Magistro destinabatur. sed & hic nodus Magistri industria solutus est, & lege in Senatu recitata sigillorum procuratio veri & legitimi magistratus titulo Bertrandio attribuitur. ita Bertrandius fortunæ ludibrio per omneis dignitatum gradus ad summum honoris fastigium impellente Magistro proximo semper herede perductus est. Oliuarius vero magno omnium bonorum mærore honorificentius aula pedem extulit, quam alter ingressus est. Magister denique Senatus princeps creatur Pictauiensis fauore, duobus illis primarijs viris expulsis, & nouis ad gratiam factis, suo nutu & arbitrio aulam & Senatum Pa-

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L

risienſem, vt ſibi videbatur, moderaturæ. inde de pace cum Anglo agi ceptum, quod regni tutores ob cladeis in Gallia & Scotia acceptas & exhauſtum ærarium res ſuſtinendo diutius bello impares cernerent: ad hæc nouis cottidie in regno exorientibus diſſidijs, aſtu & conſilio Waruicenſis comitis, qui vniuerſam regni adminiſtrationem his artibus ad ſe trahebat: & cum occulte de antiquo cultu reſtituendo ſe ſollicitum oſtenderet, multorum gratiam & fauorem ſibi conciliauerat. itaque cum Sommerſetum rei male geſtæ accuſaſſet, facile obtinuerat, vt in carcerem conijceretur. verum cum Waruicenſis fraus retecta eſſet, metuens homo callidus, ne priſtina gratia deſtitutus mox concideret, quod videret eos, qui antiquæ relligioni ſtudebant, a ſe deluſos, ad Sommerſetum, quem clementiori ingenio eſſe ſcirent, ſenſim tranſire, præuertendum periculo exiſtimauit, & contracta cum Sommerſeto affinitate ipſum carcere liberandum curauit, minime ſincera reconciliatione, vt exitu comprobatum eſt. his auctoribus Antonij Guidoti patritij Florentini, qui tunc temporis in Britannia degebat, vltro citroque ad nos negotiorum prætextu comeantis interuentu pax inter regem & Anglos facta. interfuerunt regis nomine F. Momorantius Rupipotius Picardiæ præſes, Gaſpar Collinius Caſtellionæus Gallici peditatûs præfectus, Andreas Gillarius Mortarius ſanctioris concilij Senator, & Gul. Bocetellus ab epiſto-

lis. pro Eduardo Ioannes Betefordienſis comes, Gul. Pagetus, & Gul. Petreus. in has conditiones conuentum eſt, vt Anglus Bononiam & arces omneis in agro Bononienſi extructas cum tormentis & omni apparatu bellico tradat; rex viciſſim in ſumptus belli, proque tormentis & inſtrumento illo bellico CCCC aureorum millia duabus penſionibus dependat: Laudera ac Duglaſſia in Scotia ab Anglis occupatæ reſtituantur: Æmoram item & Roſemburgum ab ipſis munita, ſi reginæ videbitur, demoliri teneantur. Carolus Cæſar eo fœdere ab vtraque parte comprehenſus eſt. obſides vtrinque dati, hinc quidem Ioannes Borbonius Angianus, Cl. Lotaringus Meduanæ marchio, Fr. Momorantius Annæ M. E. filius, Lud. Tremollius, Fr. Vindocinus Carnutum vicedominus, Claudius Annebaldus: inde Suffolciæ dux, Herfordiæ comes, Sommerſeti F. Eſtrangius, Fitſauarenus Batomenſis comitis F. Arundeliæ comes, & Talbotus Salopienſis comes. ad Laderam, cum res in eo eſſet, vt rerum omnium neceſſariarum inopia Angli oppidum dedere parati eſſent, ſubito affertur de pace inter Galllos & Anglos facta, quæ kal. April. fuit in Scotia promulgata, ac ſequenti Maio Paullus Thermus claſſe cum omni exercitu domum reuectus eſt. ea pax inter Anglos & Scotos circiter triennium durauit, ſed grauiſſimo bello nihilo fuit minus moleſta & periculoſa, prorege & Fani Andreæ archiepiſcopo proregis fra- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L tre libidine & auaritia impune per regnum grassantibus. nec multo post rebus domi vtcunque pacatis regina vidua in Galliam venit, vt patriam, filiam, ac propinquos viseret, Dieppamque mense VII bri appulit, a rege honorifice Rotomagi accepta; qua in ciuitate III kal. VIIIbr. qui dies B. Michaëli sacratus est, rex conchyliati ordinis anniuersarium solemne celebrauit, IIII equites creauit, & paucis post diebus mense insequenti ciuitatem armatus publica lætitia ingressus est, ac postridie regina vxor; Dieppamq. mox profectus, inde per reliquas prouinciæ ciuitates atque vrbeis publice ac magnifice exceptus est. quæ vero inter nostros & Angli ministros tunc acta sunt, postea vterque rex rata habuit, & arctioris amicitiæ iungendæ gratia vtrinque equestria insignia missa, ab Henrico quidem S. Michaëlis conchyliatus torquis, ab Eduardo periscelis magni pretij lapillis ornata. Santandreanus, qui torquem in Angliam pertulerat, cum rediret, in itinere periclitatus est, dispositis a Maria Pannoniæ regina insidijs, quo eum interciperet. quod vbi rex intellexit, quicquid Dieppæ nauium Belgicarum erat, quoad Santandreanus redijsset, retineri iussit. idem a regina in Belgio de nostris factum; eodemque tempore A. Croius Rutij comes Ioannem Tuttauillam Villabonium, quo minus Taruennam comeatum inferre posset, interturbauit: quod eo grauius regi accidit, quod paullo ante in Cæsaris gratiam, Lincantium Rognaci

viri fortissimi in Arduenna silua castellum funditus euerti curauerat, quod ex eo Cæsariani assiduis se excursionibus infestari quererentur. id adeo munitum erat, vt olim Cæsaris ac Francisci coniunctis viribus illud oppugnantium impetus per XV dies sustinere potuerit: eas munitiones Rognacus postea magna operum vi firmauerat. hæc prima initia bellorum, quæ sequenti anno inter Cæsarem & regem exarserunt. pacificatione cum Anglis facta, & Bononia tradita rex Eid. Maij vrbem ingreditur, & appenso ædi primariæ donario, voti ante biennium nuncupati religione se exsoluit. mense Iunio post edictum a rege promulgatur, & VIII kal. V til. in Senatu recitatur, quo superius de scribis pontificijs & eorum numero coërcendo ante quadriennium factum confirmatur, ac fraudibus cottidianis, quæ in adipiscendis sacerdotijs a plerisque patrabantur, vnde frequentes adeo per omnia Galliæ tribunalia magna nominis ecclesiastici infamia passim lites ferebantur, obuiam itum est. nam prauo vsu inualuerat, vt plures falsæ litteræ reperirentur, quibus eiurandorum sacerdotiorum gratia procuratores constituebantur, atque ab ijs, qui in rationes referunt, quæ cui a Pontifice beneficia concederentur, crebræ concessi sacerdotij testationes sumerentur; nec procuratoriæ litteræ ante promerentur, quam cum opportunum videretur mandatum sacerdotium profiteri, & ita ad duos vsque annos sæ- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L pius premerentur, nec ante eius mortem, qui sacerdotium eiurasset, exhiberentur. eadem serpente licentia fiebat, vt pleriq. sub condicione sacerdotijs cederent, vt ea certæ personæ Pontifex attribueret, ac nihilominus quoad superstites essent in abdicati sacerdotij possessione remanerent, quod eos, quibus Pontifex sacerdotium largitus fuerat, gratiam illius spreuisse prætexerent, cum tamen simulate possessionem adipiscerentur, idque pontificij scribæ in acta referrent. item, quod cum legibus Pontificijs irrita eiuratio habeatur, nisi intra trimestre euulgetur, plerique, qui procuratores abdicandi sacerdotij caussa constituerant, confestim mandatum reuocabant; quod innumeris fraudibus & calumnioſis in iure captionibus occasionem præbebat. itaque sancitum, vt trapezitæ, quorum curæ huiusmodi negotia committi solent, in actis diem perscribant, quo aditi, & quo procuratoriæ litteræ ipsis oblatæ, & per quos scribas confectæ sint, quique testes ijs subscripserint; quo item die ipsi, & qua de caussa pernices tabellarios Romam miserint, & quid responsi Roma acceperint. hoc vt necessarium sic salutare admodum remedium est adhibitum, & tanquam frenum grassanti falsariorum audaciæ impositum, quo numerosæ deinceps & inextricabiles lites per omneis regni curias explicarentur, & terminarentur. id initio Romæ male acceptum, quod regi minime liceret, de ijs, quæ ad iurisdictionem eccle-

siasticam spectent, cuius se Pontifex sum- CIↃ IↃ L
mum magistratum profitetur, leges ferre, & in eo Pontificiam auctoritatem minui passim iactarent. verum id iuris nostris regibus esse, & vsu receptum est, & argumentis atque exemplis docuit Carolus Molinæus I.C. tam eruditione ac iudicio, quam probitate conspicuus, qui commentarijs in illud edictum publicatis tantam inuidiam sustinuit, prævalente iam tum inter Gallos eorum, qui auctoritatem Pontificiam aduersus iura regni tuebantur, potentiâ, vt ob id calumnioſe accusatus solum vertere, & apud Sequanos & Germanos diuertere cogeretur; vbi vir de ingrata patriâ optime meritus, tutum & honorificum perfugium nactus est, donec bello inter regem & Iulium III exardescente ab exilio reuocatus est. Sub id tempus Carolus Cossæus Brissacus, vir militari scientia clarus, a rege in Subalpinam regionem cum summo imperio specie honoris ablegatur, vt inter aulicos rumor erat, ob insanum Pictauiensis amorem, in quo rex Brissacum, cui illa haut obscuris indicijs bene cupiebat, riualem ferre non poterat. cum vero iam in itinere esset, vt in Io. Caracioli Melphorum principis, qui summa cum laude ijs in locis instaurata militari disciplina & coërcita Gallorum temere rixantium petulantia præfuerat, e prouincia decedentis locum succederet, accidit, vt ille senio effetus Susæ quam Segusionem olim fuisse putant, moreretur: quo factum est, vt Brissacus tam nobilem

1010 prouinciam nactus, cui se parem rebus præclare in ea gestis præbuit, etiam Pictauiensis commendatione Caracioli loco tribunus equitum crearetur. Tunc & Merindoliani & Caprarienses Prouinciæ oppidani de Senatûs Aquensis crudelitate & iniquitate apud regem querimoniam instituerunt, & oratione ad commiserationem composita peruicere, vt ad Senatum Parisiensem referretur, & denuo de caussa cognosceretur, potestate facta in eos quærendi, quorum fraude vel culpa quidquam præter ius & æquum in eo negotio admissum esset. accusati fuerant, quod Valdensium damnatas olim de religione opiniones iam a multis annis fouerent, pessimoque exemplo magistratibus parendum non esse docerent. verum res hæc altiorem indaginem requirit. Petrus Valdus Iocuples ciuis Lugdunensis anno Christi circiter CIↃ CLXX Valdensibus nomen dedit. is, vt monumentis testatum reliquit Vidus Perpinianus præsul Lodeuensis, qui quæsitoris in Valdenseis munus exercuit, domo ac bonis relictis totum se euangelicæ professioni deuouerat, & prophetarum atque apostolorum scripta populari lingua vertenda curauerat, antiquorum etiam Patrum aliquot testimonijs adiunctis, quibus in animum defixis, ingenio suo & sensu fretus, prædicationis munus sibi sumpserat, perq. plateas ac vicos euangelium plebi interpretabatur. cum iam multos sectatores exiguo tempore circa se haberet, eos tan-

quam discipulos ad euangelium promul- CIↃ IↃ L
gandum in omneis parteis ablegat; qui quod plerumque litterarum ignari essent, facile in varios errores prolapsi a Lugdunensi archiepiscopo in ius vocantur, & quamuis, vt ait ille, conuicti, in sola pertinacia præsidium posuerunt, cum dicerent, in ijs, quæ relligionis sunt, Deo non hominibus obediendum esse; itaque ab ecclesia reiecti cum se coram Pontifice stitissent, proxima ante Lateranense concilium synodo omnino tanquam pertinaces & schismatici damnati sunt. vnde omnibus inuisi & execrabiles facti, passim exules sine lare per prouinciam Narbonensem, Galliam Cisalpinam, ac præcipue inter Alpeis effunduntur, vbi tutissimum perfugium nacti complureis annos latuerunt. eorum hæc dogmata ferebantur; ecclesiam R. quoniam veræ Christi fidei renunciauerit, Babylonicam meretricem esse, & arborem illam sterilem, quam ipse Christus diris deuouit, & reuellendam esse præcepit: proinde minime parendum Pontifici, & episcopis, qui eius errores fouent. monasticam vitam ecclesiæ sentinam ac Plutonium esse; vana illius vota, nec nisi fœdis puerorum amoribus seruientia; presbyterij ordines magnæ bestiæ, quæ in Apocalypsi commemoratur, notas esse; ignem purgatorium, solemne sacrum, templorum encænia, cultum Sanctorum, ac pro mortuis propitiatorium Satanæ commenta esse. his præcipuis ac certis eorum doctrinæ capiti-

CIↃ IↃ L bus alia afficta, de coniugio, resurrectione, animæ statu post mortem, & de cibis. igitur P. Valdus eorum antesignanus patria relicta in Belgium venit, atque in Picardia, quam hodie vocant, multos sectatores nactus, cum inde in Germaniam transijsset, per Vandalicas ciuitates diu diuersatus est, ac postremo in Boëmia consedit; vbi etiam hodie ij, qui eam doctrinam amplectuntur, Picardi ea de caussa appellantur. habuerat Valdus & socium Arnoldum, qui diuerso itinere in Septimaniam descendit, & Albæ Augustæ siue Heluiorum olim dictæ hæsit; vnde Albigei, qui Tolosates, Rutenos, Cadurcos, Aginnates breui tempore peruaserunt. post Arnoldum, Speronus, & Iosephus succesſere, atque ab ijs Arnoldistæ, Speronistæ, Iusepini, Gregorio $\overline{IX}$ dicuntur, atque alio nomine Gazati, quomodo hodie omnes hæretici per Germaniam & $\overline{VII}$-trionaleis regiones vocantur, a Leone $\overline{III}$ mp. , vti putant, Gazaro dicto, qui omnium maxime a Romanis Pontificib. sacrilegiorum & prauæ doctrinæ insimulatus est: quamquam alijs in libris Cathari dicuntur, quibus respondent, qui hodie in Anglia puriorem doctrinam præ se ferunt. ijdem Leonini rursus appellati sunt, ab illo Leone, qui nihilo minus iusti ac prudentis principis a Zonara ipso, qui eum hæreticæ prauitatis accusat, elogium meruit. is Theodoto monacho suadente simulacra & imagines omneis e templis sustulerat, tamquam impietatis pabulum

& iguaræ plebis decipulas, quæ ad Dei offensionem pertinerent, obidque Iconomachus vocatus est. ita ab auctoribus aut fautoribus illi cognominati; a loco vero pauperes Lugdunenses, Albigei, & diuersis regionibus ob diuersas causas Passageni, Patareni, Lollardi, Turelupini, ac denique Gynici dicti sunt. in eos omneis diuersas quidem facies, ceterum caudas ad inuicem colligatas habenteis, sicuti aiebat idem Gregorius IX, quod in opes, fastum, ac vitia Pontificum vehementius inueherentur, & populos sensim ab eorum obedientia alienarent, Innocentius III primum gladio dominico vsus est; missis ad Albigeos XII abbatibus ordinis Cistercienſis, post etiam Didaco Oxonienſi episcopo, qui Dominicum, a quo postea Dominicanorum ordo institutus est, secum duxerat. sed cum parum ea ratione proficere sibi videretur, dominico gladio posito ferreum strinxit, & Leopoldum VI Austriæ ducem per Germaniam, in Gallia Simonem Monfortium, quibus multi alij se adiunxerunt, sacro bello præfecit. Biterras primum exercitus ducitur: ibi promiscua cædes ciuium facta est, quantumuis nocentes atro carbone a legatis pontificijs notati essent. Carcassone vero occupata, incolæ cum solis vestibus abire permittuntur, reliquis bonis ad prædam relictis. in Mineruæ castro CL, quod errorem abiurare nollent, viui cremati sunt. hoc exemplo territi Albienses vim deprecantur; quo impe- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L trato deditionem faciunt: defectionis tamen auctores, cum pertinaciter sententiam tuerentur, capite luerunt. multa etiam Vauri crudeliter perpetrata, præfecto vrbis reste suspenso, & nobilibus cunctis securi percussis. nec mulieribus abstinuere pontificij legati; sed Girardam Vauri dominam in puteum præcipitatam saxis superiniectis obruerunt, quod eam ex fratre vel filio concepisse dicerent. mox & Cureum, Rapistagium, Galliacum, Fanum Marcelli, Fanum Antonij, Causacum, Moesacum vi expugnata, & magna strages ijs captis a victore edita. Pennensis arx in Aginnensi agro cum diu obsessa tandem victoris arbitrio se dedidisset, LXX milites qui in ea erant, in furcam acti, ceteri qui errorem tuebantur, ignibus exusti sunt. nec Lutetia Parisiorum ab hac contagione immunis fuit: nam XIIII, in quibus pleriq. sacerdotes, huius erroris conuicti & flammis pariter cremati sunt, in Anglia cum ijs mitius, si pœna vitæ amissione æstimatur, ceterum ignominiosius agebatur, ijs qui eius rei arguebantur, candenti ferro in humero aut etiam in fronte notatis. his actis aliquanto tempore furor armorum interquieuit; sed cum Pontifex intelligeret Raimundum Tolosatium comitem Albigeis fauere, rursus eo auctore armis resumptis, atque instigantibus Tolosæ, Agathæ, Lodeuæ, & Conuenarum episcopis, Simo contra Tolosatem exercitum duxit, eumque licet Petri Tarraconensium regis & Fuxensis ac Fani

Ægidij comitum, qui copias consociauerant, opib. ac viribus subnixum ad Mirellum supra Garumnam fudit, XVII hostium milib. cæsis, ex suis vix octo desideratis. qua clade affectus Raimundus supplex Pontifici fieri, & publice errorem eierare coactus est. nec multo post Ludouic. VIII Auenionenseis, quod Albigeis receptum darent, bello adoritur, & ijs victis mœnia vrbis solo æquauit, ampliusq. CCC ciuium domos euertit, in Albienseis ipsos perrecturus, nisi repentino morbo correptus mox decessisset. cum huc illuc ab eo tempore dispersi vbique exagitarentur, tamen extitere semper per interualla, qui eorum doctrinam intermortuam renouarent; Io. Viclevus in Anglia, in Boëmia Io. Hussus & Hier. Pragensis: nostra vero ætate, postquam Lutheri doctrina obuio tam multorum fauore accepta est, relliquiæ illorum vbiq. sparsæ colligi, & crescente Lutheri nomine vireis & auctoritatem sumere ceperunt, præcipue in regionibus Alpinis & prouincijs Alpibus vicinis. igitur cum Merindoliani & Caprarienses ad famam eorum, quæ in Germania gerebantur, animos sustulissent, iamq. conductis ex Germania doctoribus manifestius quam antea se proderent, a Senatu Aquensi, instante regio procuratore, in ius vocantur; cumque ab amicis admoniti, periculoque, quod ipsis haut dubie impendebat, si se iudicio stitissent, deterriti non comparerent, trinundino citati, vti fieri assueuit, tanquam contumaces, horrenda & CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L supra modum atroci sententia XIIII Kal. Xbr. ante decennium, damnati fuerant, præsidente tum senatui Bartholomæo Cassanæo magni nominis I.C. Senatusconsulti illius sententia in patres familias igne vindicatur; damnatorum bona, coniuges, liberique & cetera familia fisco addicuntur: & quia Merindolium hactenus hac peste infectorum spelunca ac receptaculum fuerit, edicitur, vt ædificia omnia a fundamentis euertantur; antra, cauernæ, ac fornices subterranei, quibus latitent, diruantur & obturentur, silua circum cædatur, & arbores etiam hortorum euellantur: possessiones vero eorum, qui Merindolij domicilium habuerint, eiusdem vel stirpis vel etiam nominis cum prioribus dominis nemini colendæ elocentur. tam duri decreti executio mandatur Aquensi, Tornesiensi, Fani Maximini, & Aptensi iudicibus ordinarijs; quam plerique suspendendam censebant, & expectandum, dum legibus & consuetudine regni tam seuera sententia in absentes & contumaces lata, temporis lapsu in rem iudicatam transiret: alij contra præcipitandam & odio criminis & ratione periculi, quod ab ea contagione certum erat, si mora interponeretur, executioni demandandam esse arbitrabantur. inprimis Aquensis & Arelatensis episcopi Cassanæum vrgebant, & vt manu armata in contumaces iretur, instabant, vltro in belli sumptus grandi pecunia tam suo quam reliquorum ecclesiasticorum nomine promissa. cum grauis

ab vtraque parte altercatio esset, ridicula, sed personæ accommodata ratione res dilata est. erat Aquis Sextijs Nicolaus Alenius ex Arelatensi nobilitate vir probus & litteris non mediocriter tinctus Cassanæo perfamiliaris, qui cum iudicij iniquitatem ægre ferret, & summopere differri illud cuperet, in colloquium priuatum admissus, tali mutantem præsidem oratione aggreditur. Qui de sententia nuper in Merindolianos lata sermones vbique iactentur, non ignoras, nec mei est animi aut officij de ijs pronunciare; quippe qui sciam quantum reip. bene constitutæ interfit, iudicijs auctoritatem suam constare, nec temere illa in dubium reuocari. sed perpensa rei grauitate, an executio differri, & mora interposita mitigari iudicij acerbitas debeat, id vero quæritur; in quo cum variæ eæque magni momenti rationes afferantur, pro familiaritate & arcta, qua coniuncti sumus, amicitia tecum quoq. familiariter & tuis argumentis agere constitui. memineris quid olim, cum adhuc in minoribus subsellijs Augustoduni in Heduis sederes, in causa murium senseris? id enim & libris editis consignasti, & te, qua animi modestia & candore es, libenter horum temporum memoriam recolere animaduerti. sic autem rem enarras. cum in Heduensi præfectura ingens murium multitudo corrosis passim segetibus magnum damnum daret, nullum præsentius remedium nouo malo populareis inuenisse, quam si episcopus eiusve vicarius mureis

diris deuoueret : igitur re cum epiſcopi vicario communicata, illum cenſuiſſe, ternis mureis præconijs forenſibus in ius vocandos; quo facto, tamen noluiſſe de conſilij ſententia iudicium fieri, niſi prius muribus patronus daretur, iſque pro abſentibus cauſſam diceret: quapropter te murium patrocinium ſuſcepiſſe, in eaq. cauſſa pro perſona, quam ſuſtinebas, multis rationibus perſuaſiſſe iudicibus, haut rite atque ordine in ius vocatos mureis, atque vt ijs de integro diem curiones in ſingulis paræcijs dicerent, impetraſſe, propterea quod eo iudicio omnium raurium ſalus ageretur; quo impetrato, rurſus in breuius tempus comperendinatum iudicium demonſtraſſe, quam vt mures adeſſe poſſent, quibus per omneis vicos inſidias a felibus ſtructas eſſe conſtaret: plurima deinde, quæ ad murium defenſionem pertinerent, e ſacris libris adduxiſſe, & vt diem latius iudices proferrent, tandem obtinuiſſe; eoq. facto magnam æquitatis & iuris peritiæ laudem te conſecutum. nunc ad tuum te librum, ad tua argumenta voco. quid enim magis auribus & animis hominum inauditum, quam vt qui in murium cauſſa ordinem iudiciorum ſeruandum duxeris, eum, cum de vita, ſalute, & fortunis hominum agitur, peruertendum exiſtimes? caue ergo, ne in ignauorum laniſtarum, aut gladiatorum culpam incurrere dicaris, qui cum rudib. batuunt, gladiatoriæ artis præcepta ſeruant & victores ſæpius euadunt, vbi ſtricto enſe

cum inimico res est, furore aut perturba- CIↃ IↃ L
tione incensi artis obliuiscitur, & se plerunque confodiendos præbent. quod in ludicro iudicio seruasti, cum adhuc iuuenis ac fere priuatus esses, id in re tam seria istuc ætatis & dignitatis, in qua tantam de te omnium opinionem concitasti, non seruabis? adeone viles tibi tot miserorum hominum animæ, vt duriorem sortem te nunc iudice, quam olim mures te patrono, experiantur? de eorum innocentia non loquor. sed scis ipse, quam multa illis calumnioſe affingantur, alioqui sedulis Dei cultoribus, & dominis sua iura principique & magistratibus tributum, & obedientiam præstare nusquam detrectantibus. quamobrem pro necessitudine, quæ inter nos est, iterum te etiam atque etiam rogo, vt has rationes mature perpendas, tibique persuadeas, nusquam de morte hominum salute & bonis cunctationem longam esse. hoc sermone Alenius apud Cassanæum peruicit, vt res differretur, copiæque, quæ iam magno numero conuenerant, dimitterentur, donec regis sententia exquiri posset; qui vbi de Senatusconsulto per Gul. Bellaium Langæum, qui Subalpinæ prouinciæ præerat, resciuit, eidem negotium dat, vt de caussa ipse cognosceret, & ea cognita ad se referret. ille ergo quæstione habita sic reperiebat, Valdenseis, qui dicuntur, homines esse, qui CCC circiter abhinc annis asperum & incultum solum vectigale a dominis acceperint, quod improbo labore & assiduo cultu fru-

CIↃ IↃ LXXXIII. gum ferax & aptum pecori reddiderint; patientiſſimos eos laboris & inediæ; a litibus abhorrentes, erga egenos muneis eſſe; tributa principi & ſua iura dominis ſedulo & ſumma fide pendere: Dei cultum aſſiduis precibus & morum innocentia præ ſe ferre; ceterum raro Diuorum templa adire, niſi ſi quando ad vicina ſuis finibus oppida mercandi aut negotiorum cauſſa diuertant: quo ſi quandoque pedem inferant, non Dei, Diuorumve ſtatuis aduolui: nec cereos eis aut donaria vlla ponere: non ſacerdotes ab eis rogari, vt pro ſe aut propinquorum manibus rem diuinam faciant: non cruce frontem inſignire, vti aliorum moris eſt: cum cælum intonat, non ſe luſtrali aqua aſpergere, ſed ſublatis in cœlum oculis Dei opem implorare; non relligionis ergo peregre proficiſci, non per vias ante crucium ſimulacra caput aperire: ſacra alio ritu & populari lingua celebrare: non denique Pontifici aut epiſcopis honorem deferre, ſed quoſdam e ſuo numero delectos pro antiſtitibus & doctoribus habere. hæc vbi ad Franciſcum relata VI Eid. Febr. anni ſequentis ad Senatum Aquenſem diploma mittit, quo criminib. condonatis trimeſtre ſpatium Valdenſibus præſtituit, intra quod ſententiam publice reuocare teneantur: vtque intelligatur, qui ſint ij, qui beneficio vti velint, poteſtatem per Senatum fieri decernit, vt delecti ex oppidis & vicis Aquas Sextias ceteræ multitudinis nomine veniant, & publice errorem eierent:

si in sententia perstent, de ijs more maiorum supplicium, implorata a Senatu, si opus sit, præfectorum militarium ope, sumatur. diplomate in Senatu recitato Merindolianæ plebis nomine Franciscus Caius & Gul. Armantius Aquas veniunt, supplicique libello porrecto a Senatu petunt, vt denuo de causa cognoscatur, & vocatis Theologis res in disputationem deducatur: iniquum quippe esse, vt antequam conuicti fuerint, se hæreticos fateantur, aut inauditi damnentur. Cassanæus, cui amici monita alte in pectus descenderant, seuocatos legatos, adhibitis etiam cognitorib. regijs, vicissim admonet, vt errorem agnoscant, nec iudicibus nimia sua contumacia necessitatem imponi patiantur, vt in eos acerbius, quam ipsi velint, decernant. cum nihilo minus, vt de erroribus suis cognosceretur, Cassanæum interpellarent, ille tandem a contumacibus impetrat, vt doctrinæ suæ capita Senatui, qui ea ad regem deferri curet, exhiberent. Caprarienses, qui in Venascinensi comitatu sunt, eodem tempore ab Auenionensib. bello petebantur: ij in communi periculo communem quoq. relligionis professionem conscribunt, cum Lutheri doctrina fere consentientem; & inde ad Franciscum, qui eam Castellano examinandam tradidit, inde ad Iacob. Sadoletum cardinalem Carpentoracti episcopum mittunt, qui, vt erat pio & miti ingenio, perbenigne supplices accipit, & quæ vltra ea capita libro comprehensa de ipsis CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L spargantur, ad inuidiam conficta & meras nugas esse ingenue declarat: id enim quæstionibus super ea re habitis sibi certo constare; ceterum oblato libello videri multa inesse, quæ partim integra sententia in melius mutari, partim acerbius in Pontificem & præsules dicta temperatiore stilo mitigari possint: se nihilo minus eis bene velle: minimeque ex animi sui sententia futurum, si cum his hostiliter ageretur: se quamprimum Caprariam ad ædeis suas venturum, ibique coram de re tota plenius cogniturum. ad hæc verba propensæ nec fictæ erga eos voluntatis significationem addidit, legato Auenionensium, qui cum manu armata aduentabat, represso, & vt retro cederet, admonito. exhibita Merindolianorum confessione Senatûs decreto Io. Durantius & Caualionensis episcopus, adiunctis quibusdam doctoribus, Merindolium proficiscuntur, qui miseros vicanos erroris coarguant, & errorem quidem eierantibus veniam & impunitatem impertiantur: si recusent, rem ad Senatum referant. quamuis illi contra animum obfirmarent, superstite tamen Cassanæo a vi & iniuria abstinetur, quod totius rei cognitionem rex ad se reuocauerat: verum eo subita morte absumpto cum Io. Minerius Oppedâ in ipsius locum successisset, homo vehemens & ob acceptas a Caprarienſibus, quibus vicina prædia habebat, iniurias infestissimus, renouatum contra Valdenseis odium. is enim cum summum sibi per Ludouici Æ-

marij comitis Griniani, qui ad Vormatiæ comitia a rege missus fuerat, absentiam, in Prouincia imperium arrogaret, Francisco per litteras certiorem facit, Valdenseis coactis circiter $\overline{XVI}$ hominum millib. Massiliæ occupandæ consilia capere, & res nouas in Prouincia moliri, misso etiam Philippo Curtinio curiæ apparitore, qui cognitoris regij nomine peteret, vt iudicium contra contumaces datum executioni demandaretur. rex hoc nuncio exasperatus, subdente odijs faces cardinali Turnonio, Griniani propinquo, & acerrimo huius generis hominum hoste, ad Senatum dat litteras mense Ianuario anno huius seculi $\overline{XLV}$, quib. vt in Merindolianos & reliquos Valdenseis legibus agatur, Senatui permittit: cumq. Imperij ordines datis Ratispona litteris, & Heluetiorum protestantium pagi instarent, vt non solum pœna, sed etiam condicio de errore agnoscendo remitteretur, quod ea gratia constantiæ & conscientiæ vim afferri dicerent, constanter pernegauit: & cum postea, vt in profugos misericordia vteretur, ab ipsis rogaretur: præfracte respondit, non debere eos, quid domi agat, aut quomodo in sonteis animaduertat, magis sollicitos esse, quam sit ipse de illorum negotijs. Minerius ergo acceptas litteras, aliquanto tempore premit, rei gerendæ occasionem opperiens. nam interea delectus Anglici belli nomine passim habebantur, nec secretum euulgari volebat, vt facilius imparatos opprimeret, cum omnia parata

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L essent,& Aquis,Arelate,Massiliæ ceterisq. frequentioribus locis militiam graui denunciata pœna ijs omnib. imperasset, qui arma ferre possent, iamque VI peditum signa,cum equitum ala, cui Polinius præerat, ex Subalpina regione atq. Auenione auxiliares copiæ conuenissent, hactenus suppressæ regis litteræ in Senatu recitantur:quib.lectis Patres prid.Eid.April.sententiam contra Merindolianos latam exequendam pronuntiant:resq. Fran. Fundanio præsidi, Honorato Tributio, & Bernardo Badetio Senatoribus committitur, adiuncto N.Guerino patrono regio præcipuo belli incentore.ipse Oppeda postridie, magna procerum caterua stipante, Cadenetum ad exercitum venit, CCCC secum fossoribus adductis.primus in agrum Pertusio oppido vicinum fit impetus. Pupis, Motha, & Martiniacum vici ad Druentiam capiuntur, diripiuntur, inflammantur. sequenti die Villa laurea, Lauromarinum, Gensonium, Trezeminæ, Rupes vici,vnde multitudo profugerat, crudeliter incenduntur, pecore omni abacto.mox de Merindolio oppugnando Oppeda consultat: sed cum vicani omnia circum ardere cernerent, vt periculo præuerterent, in siluas proximas confugiunt cum coniugibus & liberis,lamentabili admodum spectaculo,cum passimper auia senes cum pueris misti incedere,& mulieres in cunis,inter brachia, in sinu denique infantes eiulanteis gestare conspicerentur. ad Sanfalesium vicum primæ noctis hospi-

tium fuit; quo loco & incolæ iam fugam parabant, quod scirent a Caualionensi episcopo Pontificio legato suis imperatum esse vt ipsos trucidarent. postridie vlterius tuti siluarum opacitate progrediuntur, alioqui vndique sibi metuentes. Oppeda quippe Valdensibus aqua & igni interdixerat, & capite sanxerat, ne quis re vlla illos iuuaret, sed quocunque loco deprehensi, nullo sexûs aut ætatis discrimine habito, omnes occiderentur. iamque ad constitutum hospitium peruenerant difficili supra modum itinere, pondus ventris & liberorum onus mulieribus vix sufferentibus; & multi, qui sedibus relictis saluti fuga consuluerant, iam eodem quoque confluxerant; cum sub noctem nunciatur, Minerium cum omnibus copijs aduentare. tum vero, cum consilium ex tempore capere cogerentur, & relictis ibi coniugibus & cetera imbelli turba, cui parsurum hostem rebantur, iter arripere, gemitus audiri, lamentis & femineo vlulatu personare omnia, montibus & siluis repercussam vocem ingeminantibus, tumultu cuncta & perturbatione miscerí. cum totam noctem eundo consumpsissent, tandem superato Leberiæ monte ardentes passim vicos & prædia deserta conspicati Mussium oppidum petunt. heic Oppeda copias bipertito diuidit, & partem ad insequendos profugos mittit, nam per indices aufugisse resciuerat, partem Merindolium secum ducit: tum ex Oppedanis quidam commiseratione tactus

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L præcurrit, & e ſummo rupis culmine, qua Merindolianos conſediſſe coniectabat, duo ſaxa deijcit, & per interualla illis, vt ſe fuga periculo ſubducerent, miſerabili voce acclamat; continuoq. Muſſio egrediuntur, qui cuſtodes cum inermi turba relictos & paſtorem fugere iuberent, commonſtrato per vepreta auio itinere: nec multo poſt Oppedani adſunt, & rabiem ſpirantes ſtrictis gladijs omneis ad cædem depoſcunt, in feminas fœdius inuaſuri, quæ omnino ⅭⅠↃ erant, niſi a centurione, mortem, ni temperarent, interminante, prohibiti fuiſſent: ſpoliatis igitur ijs & pecore omni abacto diſcedunt. Oppeda Merindolium incolis vacuum ingreditur, & vnico inibi adoleſcente reperto, cui Mauritio Candido nomen erat, furorem, quem in vniuerſos non poterat, in eum effudit, ſtatimq. oleæ alligatum ſcloppetis crudeliter necari iuſſit. incenſo deinde & diruto vico recta Caprariam ducit. cum oppidani initio, qui vix ⅬX cum ⅩⅩⅩ circiter feminis remanſerant, portas venienti clauſiſſent, tormenta admouentur, ſed mox vitam pacti deditionem faciunt, Polinio fidem interponente & loci domino; verum intromiſſo præſidio omnes capti, etiam ij qui in caſtelli cauea latebant aut templi relligione ſe tutos credebant inde extracti, & in pratum ſubiectum deducti, nullo ætatis aut fidei datæ reſpectu, iugulantur. cæſos tam intra quam extra oppidum ⅭⅠↃ ⅭⅭⅭ numerum expleuiſſe memorant. feminæ iuſſu Oppedæ in horreum ſtraminis plenu m

plenum coniectæ, & subiecto igne, cum per feneſtram ſe ſaltu deijcere molirentur, contis & haſtis repulſæ fumoque ſuffocatæ ac flammis poſtremo omnes conſumptæ ſunt. Coſtam inde petunt; cuius dominus cum incolumitatem oppidanis pollicitus eſſet, modo arma in caſtellum comportarent, & muros quattuor locis demolirentur, creduli illi imperata faciunt, & nihilo minus aduentante Oppeda incenſis ſuburbijs & capto oppido, qui reliqui in eo reperti ſunt omnes ad vnum trucidantur. feminæ, quæ in hortum caſtello vicinum ſeceſſerant, vt primam militis rabiem euaderent, a furentibus violatæ & ſatiata libidine tam crudeliter habitæ, vt pleræque quæ vterum geſtabant, nec non etiam virgines ſiue ex animi mærore, ſiue fame, & cruciatibus perierint. qui Muſſij latebant, tandem detecti, eandem, quam ceteri, ſortem ſubierunt: reliqui huc illuc per ſiluas ac montium ſolitudines vagi miſere vitam tolerabant amiſſis coniugibus & liberis, ex ijſque quidam Geneuam, alij ad Heluetios ſe contulere. XXII omnino vici numerantur, de quibus ſummum ab Oppeda ſumptum ſupplicium eſt: quo auctore rurſus delecti ex iudicibus, qui de hæreticis quæſtionem haberent: ij partem relliquiarum ad triremeis damnant, partem grandi pecunia multant. quidam & abſoluti: in his Centalij clientes, qui errorem more ſolemni publice eierauere. his confectis Oppeda ac delecti iudices conſcientia attoniti cum merito ve-

CIↃ IↃ L rerentur, ne inde olim ipsis capitis periculum crearetur, Fundanium præsidem ad regem delegant, qui immaniter partim necatos partim vexatos attrocibus criminibus oneraret, & pro grauitate facti admodum leniter cum ijs actum doceret. is a rege diploma impetrat XV Kalend. VIIbr. Turnonio, vt creditur, suggerente, quo supplicium de nocentibus sumptum comprobare videbatur, cuius tamen eum postea pœnituit: plerique scripsere, inter nouissima mandata, quæ moriens Henrico filio dedit, hoc etiam addidisse, vt de iniurijs a Senatu Aquensi Prouincialibus in ea causa illatis quæri iuberet. ante vero quam moreretur, Ioannem Romanum monachum comprehendi iusserat, & Senatui Aquensi mandauerat, vt in eum animaduerteret. is si quidem cum de hæreticis quæstionem haberet, nouum tormenti genus repererat, ijs qui tormentis subijciebantur ocreas sebi bullientis plenas induere iussis, quos ridens coram contemplabatur, & admotis calcaribus, ecquid belle instructi essent, vt peregre proficiscerentur, rogabat. verum ille de Senatûs decreto certior factus Auenionem profugit; vbi ab hominibus, vt sibi videbatur, securus, diuinam vltionem non effugit, omni peculio, a domesticis spoliatus, & ad extremam inopiam redactus, cum scatente fœdis vlceribus corpore mortem sæpius optaret, quam non nisi sero, & post horrendos cruciatus, votis propitiam expertus est. mortuo ergo Francisco cum

Turnonius cardinalis & Grinianus, qui in gratia regis diuflorúerant, ijs, qui circa nouum regem erant, fúmme inuiſi eſſent, Merindoliani ac ceteri Valdenſes, qui ſcirent eos gratia excidiſſe, relliquijs ſuorum collectis, querimoniam de iniquitate ac crudelitate Senatûs Aquenſis inſtituunt, & odio illorum facile impetrant, vt denuo de cauſſa cognoſceretur, Guiſio præcipue auctore; ſic enim Aumalius, Claudio patre nuper mortuo, vocabatur, qui ab Ludouico Æmario Grinianum comitatum donationis ſeu venditionis titulo, vt ſe periculo eximeret, obtinuit. etſi enim omnia per eius abſentiam geſta erant, vti diximus, tamen quod ab Oppeda ipſius legato eiuſque iuſſu geſta dicerentur, in partem & ipſe periculi vocatus eſt. res primo in magno, quod vocant, Conſilio acta eſt, dein cum Oppeda, Fundanius, Tributius, Badetius, ac Guerinus ad cauſſam dicendam citati ſe rei iudicatæ exceptione aduerſus accuſatores tuerentur, cognitore regio nequicquam ab illorum iudiciorum executione appellante, tandem diplomate nouo XVI Kal. April. rex cauſſam ad ſe reuocat, & quoniam de Senatuſconſultorum ſupremæ Aquenſis curiæ vi & auctoritate agatur, tam rei ipſius, quam appellationum cognitionem magnæ Pariſienſis Senatûs claſſi attribuit; vbi cauſſa publice magna contentione & corona per L dies acta eſt, a Iacobo Auberio pro Merindolianis, Petro Roberto pro Senatu Aquenſi, & Dionyſio Riantio cognitoris regij

CIↃ IↃ L loco. ad tot immanium facinorum, quorum rei insimulabantur, mentionem, cum animi audientium in summam expectationem erecti essent, exitus iudicij spem omnium frustratus est, Guerino solo, quod aulicorum fauore destitueretur, pro reliquis capitis pœnam luente. Oppeda, qui cum Griniano Guisij itidem commendatione periculo exemptus fuerat, pristinæ dignitati cum collegis restituitur: sed paullo post sæuis intestinorum doloribus diu vexatus, crudelem animam inter crudelissimos cruciatus exhalauit, & meritam pœnam, quam iudices non exegerant, serius, sed eo grauiorem, Deo pependit. Diuersa parte in Belgio Cæsar statim atque de nouo Pontifice creato resciuit, litteras ad imperij ordines dat IIII Eid. Martias, quibus significabat sibi consilium fuisse superiore anno in Germaniam proficisci, sed maiore eius parte rebus Belgij ordinandis & filio accipiendo atque per vrbes deducendo insumpta, cum in eo esset, vt ad iter se accingeret, de Pontificis morte accepisse; itaque expectandum duxisse, dum nouus sufficeretur: tandem Iulium III creatum esse; qui cum de sua egregia in remp. Christianam voluntate liberaliter admodum & prolixe omnia polliceatur, eam rei bene gerendæ occasionem minime prætermittendam videri; sed in hoc laborandum, vt dissidiorum caussæ ac semina euellantur, pax & æquabile ius in ecclesia & ciuili administratione constituatur; ac rebelles coër-

ceantur: igitur decreuiſſe conuentus im- CIↃ IↃ L
perij habere Auguſtæ Vindelicorum ad VI Kal. Vtil. quibus vt omnes interſint & rogat & iubet, nec vlla re, quo minus ipſi veniant, impediri ſe patiantur, niſi aduerſa valetudine, cuius tamen fidem iureiurando facere teneantur: quod ſi citra fraudem contingat, ne qua mora deliberationis interponatur, legatos cum plenis mandatis de rebus omnibus, quæ ad remp. pertinebant, mittant. interea Magdeburgici crebris edictis proſcripti, cum procellam imminentem metuerent, rurſus VIII Kal. April. nouum ſcriptum edunt, quo ijſdem quas ſuperiore anno adduxerant, rationibus, neque diuino neque humano iure perduelleis ſe eſſe demonſtrant: quinimo eos, qui contrà ſe arma ſumant, Chriſto ipſi bellum inferre; poſtremo obiecta crimina & calumnias, quas Dei & libertatis Germanicæ hoſtium figmenta eſſe aiunt, multis verbis diluunt. cum vero Argentinæ ante aliquot menſeis epiſcopus in tribus illis templis, quæ Senatus ei per tranſactionem conceſſerat, veſpertinas preces & poſtridie ſolemne ſacrum celebraſſet, ad nouum ſpectaculum (iam enim totos XXI annos hæc intermiſſa fuerant) ex plebe quidam, dum concio haberetur, per laſciuiam excitato ſtrepitu illudentes tantum metum ſacerdotibus iniecerunt, vt ſibi, quo vitæ conſulerent, inde quamprimum fugiendum eſſe ducerent, nequicquam renitente magiſtratu, qui facti inuidiam ad vrbis dignitatem & tran-

CIↃ IↃ L quillitatem pertinere haut immerito arbitrabatur: nihilominus illi discedunt, & Tabernas ad episcopum se conferunt: sicque a diuino sacrificio per aliquot menseis cessatum fuit, donec Cæsar auditis partibus, episcopo, vt opus inchoatum instauret, & persequatur, mandat. itaque ad Pentecosten, qui dies erat IX a Kal. Iunij, rursus sacerdotes cum episcopo Argentinæ conueniunt: consulibus & senatoribus aliquot in diuersa primarij templi parte obseruantibus, ne quis motus excitaretur. sub exitum Maij Cæsar Bruxellis discedens cum Philippo filio Augustam ad conuentus peragendos proficiscitur, adducto secum Saxone, & relicto Mechliniæ Hesso, ne præsentia eius Mauritius & Brandeburgicus VIIIviri ad præstandam sponsionem vrgerentur, XIX Kal. Maij edictum grauissimum in Lutheranos ante profectionem promulgauerat Cæsar, quo prohibebatur, ne quis libros a M. Luthero, Io. Oecolampadio, H. Zuinglio, M. Bucero, Ioann. Caluino XXX abhinc annis editos emeret, diuenderet; aut quoquo modo siue istos haberet, siue alios eius generis quoscunq.; qui theologorum Louaniensium indice non contineantur: quem iccirco pro librariorum tabernis palam proponi iubet: conuentus item occultos celebrare, de sacra scriptura disputare, aut vero eam interpretari, imagines vllas ad B. Virginis contemptum aut Sanctorum ludibrium depictas habere eodem edicto interdicitur, pœna in viros capitis, in femi-

nas defossionis in terram, si ab errore re- CIↃ IↃ L
sipiscant, sin pertinaces fuerint, exustionis, atque vtroque casu publicationis bonorum proposita. in suspectos & multa ac grauia constituuntur, inquisitoribus & eorum iurisdictioni data summa potestate, vt non plebeios tantum, sed etiam magistratus ad se in ius vocare & interposito iureiurando cogere possint, vt ad interrogata respondeant, compertaque deferant: præmium etiam partis bonorum delatoribus propositum. ita calumnijs & vexationibus in omneis Belgij subditos, & eos simul qui magno numero negotiandi caussa illuc confluebant, fenestra aperta est; quo factum, vt Angli ante omneis inde demigrandum sibi esse existimarent. Antuerpiensis vero Senatus, cuius vrbs libertate & immunitatibus in suspiciendam illam supra omnia orbis Christiani emporia magnitudinem excreuerat, cum magno suo dispendio id futurum videret, inquisitionis ac decreti seueritatem deprecatus, apud Mariam reginam, quam Cæsar frater Belgio præfecerat, tandem peruicit, vt decretum licet Antuerpiæ præcipue caussa factum, donec de re tota ad Cæsarem referretur, interquiesceret. itaque Maria ipsa Augustam ea de caussa venit, & a fratre ægre tandem impetrauit, vt decretum mitigaretur, & mutatis ijs, quæ ad exteros negotiatores spectant, inquisitionis odiosum nomen prorsus aboleretur, manente quod ad cetera edicto. tunc etiam Matthias Flacius edito lingua Germanica

CIↃ IↃ L

scripto, quorsum pertinerent arma in Germania excitata ostendit, quibus tamen multi supina seu maligna ignorantia occæcati, relligionis caussam non agi impudenter hactenus, vt ipse aiebat, contenderent. initium comitiorum factum VII Kal. VItil. quæ & ipsa sicuti superiora, quamuis pacatiore tum statu, armata multitudine circumstrepebant. ibi de continuando concilio, de seruando Augustæ facto decreto, de perduellibus compescendis, de iurisdictione constituenda, ac bonorum sacrorum belli tempore vsurpatorum restitutione agitur. affuerunt Moguntinus & Treuirensis VIIviri, nam Colonienſis reb. domi componendis distinebatur: ex principib. Vilelmus Baioarus, & Henricus tandem Brunsuicus: item Prussiæ magister, & episcopi Herbipolensis, Augustanus, Tridentinus, Constantiensis, Eistetensis, Cameracensis, Mersburgensis. ceteri principes legatos miserunt. ac Mauritius quidem non aliter concilium sibi probari posse declarat, quam si res omnis ab initio retractetur, & Augustanæ confessionis theologi non solum audiantur, sed etiam iudices sedeant; Pontifex vero concilio se summittat, neq. præsidis locum obtineat; iusiurandum etiam episcopis remittatur, quo libere sententiam dicant. cum contestationem publice recitatam legatus in acta referri postularet; id ei a Moguntino, penes quem eius rei facultas est, denegatur. quod a Mauritio homine callido, & qui huc vsq. dissimulauerat, factum

pleriq. existimant, vt cum iam omnia, quæ a Cæsare sperauerat, consecutus esset, inuidiam, quam apud Protestanteis sustinebat, quasi Pontificijs faueret, amoliretur: quas suspiciones vt dilueret, iam anno superiore ad ditionis suæ præfectos acreis & offensionis plenas litteras Lipsia miserat. sub id tempus Nic. Perrenotus Granuellanus, cum Vesontione Sequanorum metropoli; quæ ipsi patria erat, nuper Augustam venisset, diem clausit extremum: vir magnæ prudentiæ, ob idque arcanorum fere omnium Cæsaris conscius, qui post Mercurium Herborium Gatinaram cardinalem, cuius adeo honorifica apud Fr. Gucciardinum mentio fit, summum dignitatis locum in aula Cæsaris iam totos xx annos tenuerat. in eius locum ac dignitatem Antonius filius Atrebatum præsul, quod raro accidit, successit, in illa ætate exactam rerum agendarum sollertiam sub parente adeptus, sed qui per obliqua consilia, dum nimis obsequiose principum suorum magnitudini studet, male apud suos audijt, & Belgis, ac postremo Neapolitanis inuisus maxima quæq. negotia sub Philippo in Hispania gessit. iam omnia in Saxonia armis strepebant. principium ab Henrico Brunsuico homine turbido & otij impatienti fuit, qui Brunsuicum, vrbem tota ea regione opulentissimam & ob relligionem atque alias offensiones Cæsari atque ipsi summopere inuisam, copijs vndecumque collectis eo tempore obsedit, & cum aliud non posset, incendijs CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L ac direptionibus vicinum agrum vastauit: quod non omnino præter Cæsaris voluntatem accidit, qui cum videret Brunsuicum, quod moliebatur, exequi non posse, vt honestius obsidio solueretur, ciuibus & Brunsuico ipsi mandat, vt positis armis coram se ad causam dicendam sistant. ita dimissæ vtrinque copiæ, quas omneis, sic enim conuenerat, Georgius dux Megalopolensis adolescens, qui Henrico Brunsuico militauerat, vt bellum in Magdeburgenseis transferretur, ad se traduxit, ab ecclesiasticis, vti fama erat, amplis præmijs ac pollicitationib. oneratus, qui se eo ductore de iniurijs a Senatu acceptis vindictam sumpturos sperauerant. namcum nuper Io. Albertus Brandeburgicus archiepiscopus decessisset, totius prouinciæ dominium ei fuisse pacti, si quidem illud occuparet, & treis præcipuas arces Vandelebium, Dreilebium, & Volmerstadium oppigneraſſe per litteras dicuntur. hanc autem condicionem conducto militi Georgius imposuit, vt ante XV diem, quisnam imperator summus esset, non resciret, ita proposita ad prædam opima regione: id enim pro vetere consuetudine ijs copijs licet, quæ duce carent. igitur ille per Helberstatensem agrum tendens in Magdeburgicum oppidum mox descendit, & omni militaris licentiæ genere grassatus, Vandelebium oppidum primo impetu capit, & direptum XV Kal. VIIIbr. incendit, frustra arce tentata; qua omissa nonnulisque ibi e suorum numero desideratis vlte-

rius progreſſus, quacunque iter habuit, cædibus, rapinis, incendijs paſſim ſæuijt. itaque promiſcua per agros & oppida multitudo cum conueniſſet, Senatûs Magdeburgici fidem atque opem implorans, ſumptum & operam pollicetur, modo ne periculum ſuum negligeretur. ijs, vt cum armis, equis, & curribus inſtructi præſto ſint, dies ad XI Kal. VIIIbr. a Senatu dicitur. eodem quo aduenere die Senatus III equitum turmas ac peditum aliquot cohortes, quæ tam agricolis quam ciuibus conſtabant, emittit: quæ ad Volmerſtadium II ab vrbe milliarib. vſque progreſſæ ibi pernoctauere. ante auroram promotis caſtris Magdeburgici hoſtibus, qui Hildereſbij ſubſtiterant, ſe oſtendunt, qui mox vico egreſſi effunduntur; vtrinque inſtituitur acies. Magdeburgici impedimentis omnibus intra vallum receptis, ciueis & optimos quoſque milites, in primis ordinibus, vbi plus periculi fore putabatur, agricolas vero & reliquam turbam aut inermem aut armorum ignaram in tergo collocant: quod vbi hoſtes animaduertere, ſtatim conuerſa acie frontem declinant & in latus incumbentes ſeminudam agreſtium multitudinem adoriuntur, priuſquam primi ordines ſe cum impedimentis obuertere, aut opem ferre poſſent. illi partim cæſi, partim in fugam verſi ſuos auxilio venienteis turbant, qui inde fugientium incurſu, inde hoſtilis equitatûs frontem & latera petentis impetu ſternuntur & trucidantur: maior pars capitur: multi

CIↃ IↃ L tranato fluuio elapſi. tormenta & currus in poteſtatem hoſtium venere. Megalopolenſis ſucceſſum vrgens, in confertos ruſticos cum equitatu inuectus, magnam ſtragem edidit, nemini, niſi qui ſe magno pretio redimere poſſet, parcens. ipſe arma cruore conſperſa, gladiumque ſanguine vndantem & dextram adhuc fumantem oſtentans iuueniliter inſoleſcebat, ſuaque virtute effectum dicebat, ne reliqui principes ſecum vireis coniungere ad Magdeburgicos oppugnandos amplius dubitarent. poſtridie Io. Georgius Mansfeldius in caſtra venit, copiaſque ſe adducturum pollicetur: nec multo poſt Mauritius & Ioachimus VIIviri, Albertus Ioachimi patruelis, marchio Coblacenſis, & Henricus Brunſuicus cum valido equitatu ad exercitum aduolarunt, a militibus mox imperatores ſalutati. Megalopolenſis M. E. creatur. tum nobilitas vndiq., vt equitatum adducat, edicto citatur. Mauritium & Ioachimum eo veniſſe a multis creditum fuit, vt Megalopolenſi imperium abrogaretur, & in eos, qui illo moderatius vti ſcirent, transferretur. Georgius a Sconbecia, vbi caſtra habebat, ad Fermeſlebium ad Albim procedit, eoque in loco vrbem verſus vallo ducto, caſtra quoque foſſa vndiq. circumdat. id conſpicati Magdeburgici, vnam atq. alteram cohortem emittunt, vt opera hoſtium turbent. acerrime vtrinque pugnatur, hinc pudore ciueis propter acceptam cladem incendente, inde alios recentis victoriæ alacritate

ſtimulante, qui tandem receptui cecinere. dein VI Eid. VIII br. ſublato ingenti clamore hoſtes vndique mœnia inuadunt faces portis admoturi, aut ſaltem obſeſſorum animos periclitaturi & munitiones exploraturi; ſed tormentis magna cum ſtrage ſuorum repulſi, multum de priſtina alacritate remiſerunt, & contra obſeſſis animos addiderunt. rurſus poſtera die fit eruptio, in qua multis e ſuis deſideratis Megalopolenſis poſt acrem dimicationem leproſorum valetudinarium contra militaris diſciplinæ leges incendit: miſeri tamen ægri flammas euaſere, & in vrbem a ciuibus accepti ſunt. ſequentibus diebus vtrinq. velitaribus pugnis certatum: cumque obſeſſi hortum montanum arduo loco ſitum occupaſſent, & aduerſus hoſtem magna ſe diu virtute defendiſſent, tandem impetu facto ſe effudere, & hoſtes in foſſam aduerſam præcipites egere. ibi quoque magna edita ſtrages. inducię deinde pactæ, & Volfangus Anhaltinus princeps in vrbem introducitur, vt de pace ageret, Mauritio moras quantum poterat nectente, vt interim in armis cum ſummo imperio eſſet, & occaſionem rei gerendæ opperiretur. durioribus propoſitis condicionibus nihil actum eſt; manentibus tamen inducijs B. Michaëlis ſuburbium per laſciuiam hoſtium ſubiecto igne conflagrauit. rurſus ad certamina reditum, & a Ioachimo VII viro, cum Volmereſtadium peteret, ſcloppetariorum ad vrbis præſidium Goſlaria venientium ma- CIↃ IↃ L

nipulus intercipitur & obtruncatur. postero die, cum obsessi in planiciem, quæ supra Bogoam est, se effudissent, hostem in fugam vertunt; sed quatriduo post longius prouecto equitatu & ipsi male a Cæsarianis accepti cum damno intra vrbem se recepere. Nonis deinde IXbr. iuxta Albim in agro Bugoensi hostes aggerem iaciunt, vallumque terra palisque constructum munire ceperunt: ibi haut procul a lacu Rosterdorfensi, cum præsidiarij vrbe exijssent, concursum est iniquiore obsessorum condicione, qui tamen integri in vrbem rediere. Interea in comitijs, postquam Cæsar grauem de Magdeburgicorum ac Bremensium præfracta & obstinata audacia querimoniam habuisset, principes, qui aderant, interceſſionem sibi dari postulant, & assentiente Cæsare litteras ad vtramq. ciuitatem X Kal. VIIIbr. dant, quibus ad IIII Non. IXbr. ipsis diem condicunt, quo Augustam fide publica legatos cum plenis mandatis mittant, & se coram Cæsare dicendæ causſæ sistant. cum vero principes & ordines a Cæsare quærerent, quibus condicionibus cum eis paciſci vellet, has ille quidem Bremensibus proponebat, vt ipsius potestati se summitterent, & supplices culpam deprecarentur; ab omni fœdere discederent, nullumque postea icerent, in quo non ipse & tota eius familia comprehendatur; ipsorum ditionis nemo contra se militet: cameræ imperiali se parituros recipiant, sumptusque in eam pro virili subministrent: cum archie-

piſcopo ſuo & eccleſiaſticis tranſigant; ſi non poſſint, delectorum arbitrio, quos ipſe daturus ſit, rem permittant: machinas bellicas Erico Brunſuico ereptas reſtituant, & de damno dato ſatisfaciant, Cl. aureorum millia dependant, XXIIII tormenta inſtructa tradant; ſuperiorum comitiorum decreto & ijs, quæ deinceps in comitijs decernentur, pareant. eædem Magdeburgicis leges propoſitæ, hoc inſuper addito, vt ſe iudicio omnibus ſiſtant, & ſententiæ pareant: a tempore factæ rebellionis nullam in quemquam actionem moueant: munitiones & propugnacula demoliantur; ſe ſuoſque legatos quocunque tempore cum quantiſuis copijs ſine vlla condicione in vrbem recipiant: Cc aureorum millia perſoluant, ratis manentibus bonorum publicationibus Cæſarea auctoritate factis, ne turbentur poſſeſſores. ad hæc Bremenſes reſcribunt, ſe pacis ſumme ſtudioſos ſemper fuiſſe, atque non ſolum per internuncios, ſed etiam per Daniæ regem & Vandalicas ciuitates egiſſe, vt Cæſarem placatum habere poſſent; in eadem voluntate perſeuerare, & quamuis duræ admodum dicantur leges, tamen vt oſtendant, quanti Cæſaris auctoritatem & amicitiam faciant, non recuſare mittere legatos, & ſi quidem religio ipſis integra & libertas maneat, nihil ſe non facturos, quo Cæſari omni ex parte ſatisfiat. Magdeburgicorum eodem die recitatur reſponſum, quod præter eaſdem excuſationes etiam grauem de iniurijs ſibi CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L factis & bello nuper ſine Cæſaris mandatu a Megalopolenſi ob id tantum, quod puriorem doctrinam colerent, illato querellam admiſtam habebat: petebant igitur, vt eorum ratio haberetur, & copiæ quæ nunc denuo ad vrbem hoſtiliter venerant, recederent; de cetero legatis ſuis idonee caueretur, vt cum Cæſaris poſtulata intellexerint, ad ſe referre liceat; quod ſi concedatur, non recuſare, quo minus ex ſuo numero legatos ad Cæſarem mittant. ad ea Cæſar, qui cum Bremenſibus mitius agendum duceret, quod nondum proſcripti eſſent, & æquiores ſe condicionibus oblatis præberent, eorum expectandos legatos pronuntiat. non eandem erga Magdeburgicos æquanimitatem exhibuit; quippe qui iam obſeſſi eſſent, & ſecus quam res haberet, alieniuſque iuſto & contemptim reſpondiſſe viderentur. itaque petit a principibus & Imperij ordinibus, vt quid in illos ſtatuendum ſit, nulla mora interiecta deliberare pergant; & quoniam eccleſiaſticus ordo de ſumptibus in illud bellum conferendis, & vt in eos tanquam perduelleis ſeueriſſime animaduerteretur, in comitijs nuper egerat, vt illorum poſtulata diligenter expendant, in eoque faciant, quod e re & dignitate imperij ſit, monet. tam duris condicionibus propoſitis cum bellum potius, quam rei pacificandæ rationem quæri appareret, pleriq. Cæſaris offenſionem veriti, quamuis ægre, aſſentiuntur & auxilia promittunt, inuicemque orant, vt Cæſar ipſe pro

virili conferat,& ſi bello præeſſe per valetudinem aut negotia non poſſit, aliquem ex imperij principibus præficiat, Mauritio ad id deſignato, pecuniaque in eam rem deſtinata, quæ iam ante in futuros reip. vſus collecta fuerat. Cæſar de Mauritio ſibi placere reſpondit, quo neminem eo tempore huic rei magis idoneum nouerit; de pecunia etiam aſſentitur, modo quicquid ex ærario publico ſumptum fuerit, intra certum tempus ſarciatur; neque enim ea fine id coactum fuiſſe. monet inſuper grauiſſimis verbis, vt ſedulam in ea expeditione nauent operam, quippe in qua & dignitas &tranquillitas imperij verſetur:quod ita commode confici poſſe demonſtrat, ſi caſtellis ad vrbem exſtructis continuetur obſidio: verum opus eſſe celeritate, propter anni tempus & breuem rei gerendæ occaſionem. ita Mauritius, qui ſe iam huic bello immiſcuerat, Cæſaris &ordinum decreto rerum ſummæ præfectus eſt. pro belli ſumptibus iam factis C̄ aureorum millia,& deinceps in ſingulos menſeis LX CIↃ decernuntur. cum Cæſar Auguſtanum decretum vrgeret, & cauſſas quæreret, cur emendationis formula ſuo iuſſu conſcripta minime obſeruaretur, ſic comperiebat: non tam breui tempore quod diu ante homines perſuaſum haberent, ex eorum animis reuelli poſſe; docendos enim eſſe & ſenſim aſſuefaciendos: nam ſine motu & ſeditione nihil violenter in eo negotio mutari poſſe: neque vero concionatores huc poſſe adigi, alioqui CIↃ IↃ L

fore in templis ſolitudinem. vix enim reperiri, qui propter cœlibatum & cœnæ dominicæ contractum vſum aſſentiri velint. hæ a Proteſtantibus, qui decreto ſubſcripſerunt, cauſſæ afferebantur. archiepiſcopi vero VIIIviri obeſſe quaſdam immunitates & priuilegia aiebant: reliqui id gymnaſijs & ſcholarum ludis, in quibus praue iuuentus inſtituatur, tribuebant: multi etiam in Auguſtanæ confeſſionis miniſtros culpam reijciebant, qui populum ab eo decreto, quaſi cum ſacris litteris pugnante, abſterreant: denique ſacerdotum pænuriam, magiſtratûs negligentiam, qui formulam contumelioſis concionibus & libellis impune proſcindi patiatur, vitam denique eccleſiaſtici ordinis cauſſabantur pleriſque locis impuram, quæ offenſionis cauſſam alienatis iam a ſe animis præberet. Cæſar ad ea concilij rurſus Tridenti continuandi ſpem facit, ad quod, vt legatos vniuerſi mittant, & eius decretis ſe parituros recipiant, poſtulat. nec multo poſt Iulius III Eid. IXbr. concilium ad Kal. Maias indicit, & vt omnes, qui iure, conſuetudine aut priuilegio intereſſe debeant, & quos Paullus III ante vocauerat, eo veniant, hortatur: nam eo die continuatam iri ſynodum, quo ſi per valetudinem aut reip. occupationes ipſe proficiſci non queat, legatos miſſurus ſit, qui eius nomine actioni præſint; ipſius enim eſſe concilia indicere, dirigere, & in ijs ſummam poteſtatem habere, qui Chriſti in terris ſit vicarius. poſtrema hæc cum

tanquam aſperiora, & quorum ratione vereretur Cæſar ne Germani aut denunciationem omnino reijcerent, aut moram negotio & impedimentum interponerent, cum Pontifice egit, vt mitigarentur. verum ille a ſententia demoueri non potuit, quod nihil contra ſuam & eccleſiæ dignitatem in cuiuſquam gratiam ſe facturum diceret. conſulto vero id eum feciſſe proteſtantes ſcripſere, vt vel Germanos, quo minus venirent, abſterreret; aut ſi venirent, præiudicijs illaqueatos teneret. interea continuata Magdeburgi obſidione præſidiarij equites ac pedites facto agmine Eid. ixbrib. erupere, & iuxta Braſſicanum hortum conflixerunt. cum longius progreſſi eſſent, hoſtes leuiore prœlio conſerto quoſdam e ſuis ad noſocomium vſque præmittunt, vt recipientibus ſe Magdeburgicis viam intercluderent. verum ipſi in inſidias vrbanorum, qui poſt noſocomij macerias latebant, præcipitauere, qui repente effuſi hoſtem circumueniunt & in fugam vertunt. quatriduo poſt motis caſtris extra vicum Harſdorfenſem aggeres & foſſas ducere aggrediuntur recta verſus mœnia proſpectanteis, quas cratibus & magno ahenorum tormentorum numero muniuere, duoque militum vexilla impoſuere, reliquo exercitu ad Deſſedorfium ſubſiſtente, biduo poſt acre prœlium conſeritur, in quo dux ipſe Megalopolenſis cum tota ala ſua ſummum periculum adijt, vexillo pæne amiſſo, nec ceſſante interea tormentorum ex vrbe diſ-

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L ploſorum procella. cum vero omiſſis his velitaribus prœlijs Mauritius propius copias admouiſſet, Teloneum, quod ab vrbe remotius eſſet, nec ſeruari poſſet, Senatus incendi iuſſit. at Mauritius ciuitatis eam partem, quæ noua dicitur, noctu ſummo ſilentio conſcenſis mœnibus ac refractis portis occupat, non prius ſigno dato, quam militem introduxiſſet. ciues cum heſterna compotatione languidi vix ſe lectis molirentur, maiorem partem trucidantur; reliqui capti aut ſpoliati ſunt. igitur Senatus, qui videret locum defendi non poſſe, vt hanc commoditatem hoſti eriperet, emiſſo milite incendi iuſſit. hoſtes iuxta pontem longum dictum iaciunt aggerem, ibique propugnaculum erigunt, atque vnius cohortis præſidio firmant. reliquæ copiæ in Cragoa conſederunt, quam vallo & foſſa circumdedere, cœmeterio machinis atque omnis generis telis munito. ita trinis caſtris, Bugodenſibus, Deſſedorfenſibus, & ijs quæ iuxta pontem communita ſunt, obſidebatur ciuitas. cum vero metus eſſet, ne hoſtis Sudeburgum occuparet, tandem & illud Senatus decreto incenſum eſt, conceſſo, inquilinis ſpatio, quo vaſa & ſarcinas colligere, ac ſe cum coniugib. & liberis in vrbem recipere poſſent. iamque magna multitudo ad XL CIↃ hominum vſq. mendicantium aut egentiū tam ex agro quam ſuburbijs in vrbem confluxerat. itaque Senatus, quo vrbis ſecuritati conſuleret, decreuit, vt qui ſe alere non poſſent, eijcerentur.

verum distributo ijs viatico & instructis CIↃ IↃ L
nauigijs, quibus per Albim deueherentur, cum abitionem pararent, tanta tempestas coorta est, vt in vrbe remanere coacti sint, cognitoque Senatûs consilio, ita stationes ab hoste per fluminis ripas dispositæ sunt, vt eandem vrbis exonerandæ occasionem postea obsessi nanciscinon potuerint. sub id tempus Lazarus Schuendius a Cæsare venit, inspector Mauritij consiliorum futurus; nam eius cunctatio, quod in longum obsidio extrahi videretur, Cæsarianis suspecta esse ceperat. cum aliquot dies velitarib. prœlijs consumpti essent, Mauritius, qui copias a ciuitatibus maritimis auxilio summissas duce Alberto Mansfeldio & Hedeco aduentare resciuerat, miro artificio eas intercepit ac dissipauit. nam cum aliquot ante diebus de redimendis captiuis, qui in hunc vsque diem a prœlio Hildersleben si apud hostem detenti fuerant, actum fuisset, deque pretio conuenisset, eo pernumerato, antequam liberarentur, hæc necessitas imposita est, vt sacramento se obligarent, obsessis non militaturos. id cum centurio nomine Vidomarus homo iam canus & rei bellicæ experientia clarus constanter recusasset, reliquisque ne assentirentur, auctor fuisset, captiui omnes Quedeburgum deducti & iureiurando adacti sunt, ne inde, nisi quatriduo elapso, discederent. interim Mauritius obuiam venientibus auxiliaribus progressus, quattuor ex illis signa clam promissis corrupta

CIↃ IↃ L

ad se pertrahit, auctisque inde suis copijs, & Mansfeldianis debilitatis reliquos facile profligat; nec multo post ipsum Hedecum licet a Cæsare proscriptum in suam familiam ascripsit, & Lipsiæ præfecit, auctorem & consiliarium illius belli, quod postea contra Cæsarem gessit. Mansfeldius in vrbem cum paucis e suis peruenit. is quamuis minime a Cæsare proscriptus, tamen bonis omnibus spoliatus fuerat, quod in Ioannis Frederici amicitia & fide constans remansisset. dum hæc ad Magdeburgum geruntur, Cæsar postridie Eid. X-br. in rebelleis grauibus verbis inuehitur, ac nequis obsessis opem ferat, edicit, & militibus ac ducibus qui in vrbe sint, mandat, vt intra XIIII diem post allatas literas vrbe excedant, eiusque rei fidem Mauritio faciant, aut per illius absentiam Lazaro Schuendio, impunitate parentibus, pœna atroci imperium detrectantibus proposita. pro Hesso Mauritius & Ioachimus VII viri apud Cæsarem instabant, vt sponsionis fide soluerentur, quib. cum responderetur, ita se gerere Hessi liberos & consiliarios, vt ipse liberari non possit, solemni addita interminatione nisi ab intercessione desistant, fore, vt Hessus in Hispaniam ablegetur, Hessus filios vrget, vt iuxta sponsionis formulam Mauritium & Brandeburgicum in ius vocent. morem gerunt filij, & acribus verbis, illos non semel monent citantque; verum illi modo coniunctim, modo pro se quisque separatim excusant, & dilationem petunt; neque

enim Heſſo fore conſultum, ſi vrgeantur, & viciſſim Cæſarem vrgeant, nouaſque ſubinde rationes adducunt, quibus eum confidunt propediem ſine periculo liberari poſſe. ad hæc Cæſar, qui antea per Liranum ſollicitauerat Heſſum, de reddendis cautionis litteris, cum denuo a ſponſorib. interpellaretur, Lazarum Schuendium mittit, qui cum Heſſi filio & conſiliarijs agat, vt non modo non citent Mauritium & Ioachimum, ſed omneis obligationis litteras ad ſe tranſmittant, & actioni renuncient: ni pareant, pœnam grauiſſimam interminatur. cum nihil obtineret, principes, quod vnum reſtabat, a fide data abſoluit, & obligationis nexu liberos pronunciat. Heſſus carceris impatiens, cum nullam amplius libertatis ſpem videret, profugere omnino, ſi poſſet, conſtituit; diſpoſitiſque equis omnia ad fugam neceſſaria comparauerat, adminiſtris Conrado Bredeſtenio & Io. Romelio, quos ex Cattis euocauerat. verum re detecta, & quibuſdam e domeſticis partim ſubito confoſſis, partim poſtea morte multatis, cum Cæſar ea de re apud principes per literas expoſtularet, illi vt Cæſari ſatisfacerent, ad Vilelmum Heſſi filium ſcribunt, & ſi quid deinceps eiuſmodi fiat, nullo ſe ipſis vinculo teneri denunciant. hæc ita palam agebantur. nam mox Mauritius ſecretiores litteras dat, quibus eum ſolabatur, & pro parentis libertate non ſolum fortunas, ſed vitam & ſanguinem, ſi opus ſit, ſe profundere paratum oſtendit: tantum CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L orat, vt actio tantisper in idoneum tempus differatur, quo minus metuendæ sint quorundam offensiones. quibus verbis, & irritatum sibi animum esse testabatur, & Hessi liberorum iniuriam tanquam suam se interpretari ostendebat. interea Magdeburgici XII kal. Ian. facinus audax & temeritatis plenum aggrediuntur. nam pedites & equites, qui ea nocte ab excubijs immunes erant, summo silentio secunda fere vigilia vrbe excedunt, magna fiducia freti, se equitatum hostilem, qui Osterlebij in statiuiserat, castris exuturos. intra bina castra Bagoënsia & Desdorfensia illis fere singularibus incedendum erat: verum soluto hoste, & a nimia compotatione profundius stertente, ad hoc neglectis stationibus & vigilijs, eodem pæne, quo ipsi paullo ante Neostatenseis ceperant, modo oppressi sunt. nam Magdeburgici vico potiti, quia nox admodum opaca esset, subito ignem quibusdam domibus subijciunt, vt se in conflictu ex lineis interulis, quas superinduerant, vt in huiusmodi furtis militaribus fieri amat, dignoscerent. cæsi multi, capti complures, ijque ex primaria nobilitate, qui omnes CCL numero cum equis vrbem tanquam in triumphum ducti sunt. captum etiam canonicorum, quos vocant vexillum. postridie hac victoria inflati rursus in campum apertum exeunt, hostem contumelijs & incursionibus lacessentes: quorum cum insolentiam Megalopolensis non sustineret, equestria præsidia Neostato

ſtato & Olfenſtatio ſenſim educit, & ipſe ad pugnam ſe comparat. verum ſuperueniente turma, quæ Oſterlebij rem pridie geſſerat, & præmiſſis ante captiuis longe poſt alias a tergo remanſerat, a fronte & a tergo præter ſpem petitus, cum diu magna virtute reſtitiſſet, tandem conciſo peditatu & dilabentibus equitibus vndique circumfuſus ac poſtremo captus eſt, ciuibus de acceptis cladib. ſibi abunde ſatisfactum exiſtimantib. quod qui belli initium fecerat, & eos adeo proterue oppugnauerat, in ſuas manus captiuus deueniſſet. gemino ſucceſſu confirmatis obſeſſorum animis, iam non res armis, ſed verbis agi cepit; ac ſacer ordo quidem ſcriptum euulgat, quo Senatum perduellionis in Imperium & erga ſe accuſat, & tanquam Othonis ī decretorum & priuilegiorum violatores, cuius ipſius oſſa nefanda impietate reuellerint, obiectis etiam ſæpius antea iactatis criminib. inſectatur ad quæ Senatus poſtea reſpondit, & violati Othonis, cuius memoriæ ipſi & tota Germania plurimum debeat, crimen diluit, & odio relligionis, quam profiteantur, hanc querimoniam inſtitui dicit; nullas enim ſe pacis condiciones hactenus repudiaſſe, modo puriorem relligionem & priſtinam libertatem retinere liceat. igitur a Mauritio & Ioachimo vīīviris rurſus hæ leges obſeſſis proponuntur, vt ſe dedant, & archiepiſcopo fidem præſtent, in vrbem præſidium recipiant, donec apud Cæſarem ipſi interceſſerint: viciſſim de relligione ipſi ca-

CIↃ IↃ L uent, & nisi Cæsar, quæ egerint, rata habeat, quamprimum educto præsidio Senatui vrbem saluam & qualem acceperint restituturos promittunt. verum cum præsidium in vrbem accipere recusarent ciues, nihil actum est. Hoc anno Britannia graui ac pestilenti morbo infestata est, qui temporibus Henrici VII olim in insula grassatus anno CIↃ CCCC LXXXVI, postea per alias orbis parteis recruduit, & Germaniam anno CIↃ IↃ XXIX inuasit, magna strage edita, quippe vt in re noua incognitis remedijs, & colloquio Marpurgi inter Vlricum Zuinglium & Martinum Lutherum alioſque præterea vtriusque partis doctores instituto ob insoliti mali vehementiam dissoluendo causſam præbuit. eo correpti homines intra XXIIII horas aut animam exhalabant, aut si virus exudassent, valetudinem paullatim recuperabant; vi mali tanta violentia ac celeritate serpente, vt in vna ciuitate Londinensi ad IↃ CCC intra VII dierum spatium absumptos constet. a loco huic sudori Anglico nomen inditum: sicuti elephantiasis Phœnicius apud Hippocratem in prorrheticis; lues venerea nostro tempore exorta & Neapoli Gallorum expeditionem secuta morbus Gallicus vocatus est; quanquam Indicus potius dici debuerit, quippe ab Hispanis inde illatus, vt ex ipsorum historijs constat. Sub exitum IX br. Vlricus Virtembergicus arthritide diu vexatus moritur. is belli in iuuentute appetentior cum suorum animos exasperaſſet, seditionem

immanem excitauit, quam dum vsitato inter suos ludo serpentem violentius reprimere conatur, a vicinorum principum & ciuitatum iniuria non temperauit, quo factum est, vt fœderis Sueuici socijs in se concitatis ditione sua omnino exutus sit, etiam sociorum vireis adiuuante Ferdinando, qui ius in ea sibi ab Austriaca domo arrogabat. sed in eius possessionem postmodo ab Hesso & Baioaris fratribus haut occulto Francisci fauore restitutus, tandem se Germanico bello implicuit, cuius exitus is fuit, vt grandi multa exoluta, & accepto in arces præcipuas Hispanorum præsidio in gratiam vtcunque a Cæsare acceptus sit, indecisa tamen Ferdinandi lite. ita varia fortuna vsus princeps, bis exutus bonis ac bis restitutus, admodum effeto corpore e vita demigrauit, Christophoro filio superstite, qui eandem quam pater, nobiscum amicitiam coluit. his ferme diebus Maximilianus Cæsaris gener ex Hispania Augustam venit, a patre Ferdinando euocatus, vt de successione Imperij in commune consulerent. nam Cæsar qui sciret ad res suas firmandas magnum momentum allaturam. Germaniæ coniunctionem, interuentu Mariæ reginæ, quam ex Belgio, quo proximo VIIbr. mense redierat, acciuit, cum fratre egerat, vt regno Romanorum Philippo F. cederet, amplissimis oblatis condicionibus. contra Ferdinandus, cui omnia bona, quæ in Germania erant, portionis hereditariæ loco obuenerant, cum idem spectaret, ne-

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER SEPTIMVS.

EX Hiſpania ſecum Maximilianus Buaçonem regis Feſſani agnatum adduxerat, qui a Scirifio multis iniurijs nuper affectus atque ad extremum ditione ſua pulſus in Hiſpaniam venerat, vt auxilia a Cæſareis legatis contra communem hoſtem impetraret. Heic ergo rem non ingratam legentibus me facturum exiſtimaui, ſi quæ ſuper Feſſæ & Marochi regibus ac Scirifiorum, qui nunc in Africa rerum potiuntur, origine, comperta habemus, quoniam de his a Paullo Iouio diligentiſſimo alioqui rerum externarum ſcriptore nihil in hiſtorijs, ac pauca admodum in elogijs tradita ſunt, ea paullo altius ducto initio explicentur. Africæ, quæ tertiam orbis veteribus cogniti partem efficit, eam ferme ſolum portionem, quæ citra æquinoctialem lineam ad nos pertinet, Cl. Ptolomæus cognitam habuit; vlteriorem Luſitanis debemus. de citeriore, ſic enim

eam nobis liceat appellare, huic tantum
sermo est. hæc duas primo Mauritanias,
Tingitanam, in qua Fessæ & Marochi re-
gna; & Cæsariensem, in qua Tremezenum
regnum, eiusque primaria vrbs Algeria,
olim Iulia Cæsarea, suo ambitu comple-
ctitur. inde ad orientem protenditur Afri-
ca veteribus proprie dicta, quæ hodie Bar-
baria quibusdam vocatur, alijs Barbariæ
pars est, in qua Tunetanum regnum. se-
quitur Cyrene, Marmarica, & quæ de ve-
tustissimo nomine Barcæa terra dicitur: ac
denique Ægyptus. quam plerique, saltem
eam regionem, quæ trans Nilum iacet,
Asiæ attribuerunt. hæ omnes prouinciæ,
quæ vel oceanum Atlanticum, vel mare
mediterraneum respiciunt, cetera Africa
magis cultæ sunt, magisque populosæ. ha-
rum a tergo mons Atlas porrigitur, qui
vsque a Marmarica CCC circiter ab Ale-
xandria Ægypti milliaribus, continuo fe-
re tractu ab ortu in occasum tendens iux-
ta Susi fauces Messam tergeminam vrbem
alluentis, in mare de suo nomine Atlanti-
cum dictum excurrit. vlteriora occupant
Numidæ, Gætuli, vbi minor hominum
frequentia; tum interior Africa & deserta
quicquid vacui intra æquinoctialem li-
neam, implent. quæ omnia Romanis olim
paruerunt: dein inclinante imperio, & Ala-
nis, Vandalis, ac Gepidis se in Gallias ac
Hispanias effundentibus, ab illis postre-
mo infesta sunt, donec ab Arabibus Ma-
humetanæ pestis sequacibus Vandali ex-
pulsi, totaque Africa exterminati sunt, no-

mine Christiano cum ijs prorsus his in locis abolito. sub Arabibus deinde varia regna exorta, quæ mutantibus principum, vt fit, familijs, pariter mutauere. quo factum est, vt propter tot migrationes nomina antiqua populorum, ciuitatum & oppidorum confusa ac fere obliterata sint, nouis subinde dominis noua imponentibus, & vetera antiquantibus. Tingitana, de qua heic agitur, ab occidente oceano, a VII trione mari Iberico & Sardoo terminatur; ab oriente Cæsariensem Mauritaniam contingit; Austrum versus ad Atlantem vsque protenditur. verum vt hodie res sunt, Marochense regnum, quod in Tingitana est, quasdam etiam regiones cōtinet, quæ aut in Atlante, aut etiam trans Atlantem versus Austrum porriguntur. in ea prouincia & Fessanum regnum iacet, quod dignitate olim posterius, nunc euersō aut desolato maiori ex parte Marochensi principem locum tenet. ab illo tamen ordiemur. huius caput Marochum, olim, vt multi credunt, Bochi regia, VII regiones sub se complectitur; & in ijs Susiam, quæ trans Atlantem iacet, & vsque ad Garguetzenum arcem porrigitur, Tedsio, Tagauosto, Tarudanto, Teiuto ac Messa denique oppidis frequentissimis nobilis; reliquæ prouinciæ non ita populosæ & abundantes, maiorem partem in montibus plerunque asperrimis & æterna niue horridis sitæ, si Marochensem agrum excipias, cuius in planicie XIIII passuum CIↃ ab Atlante, & VI a Tensisto flu- CIↃ IↃ L

mine Marochum, quod rursus alij Bocanum Himerum quondam dictum volunt, abest, iuxta Agmeti pylas, quibus ad solitudines a Lamptunnijs populis frequentatas itur. nobilissima illa totius Africæ vrbs plus ↄ domorum millia olim complexa XXIV portis intrabatur, templis, scholis, balneis, & diuersorijs publicis conspicua; turri insuper amphiteatri specie a Mansore rege structa, arce amplissima, & in ea augustissima æde & gymnasio temporibus illis celeberrimo. post Marochense regnum in Tingitana Fessanum numeratur, quod quamuis dignitate & fama posterius, tamen amplitudine opibus & potentia longe illud antecedit; ab occidente Ommirabiho fluuio, Ducala, & Tedela Marochensis regni prouincijs; ab oriente Meluia, a Tremezeno regno dirimitur; a septentrione Herculeum fretum; a meridie Atlantis radices habet; a quibus in Gætuliam vsque & Numidiam porrigitur. itidem in VII prouincias diuiditur. prima Temezena vocatur, siue hodie Sæuia, fertilis admodum & olim oppidis ac populis frequens; sed ab Almohadis & Merinensibus ob continua bella & suspectam prouincialium potentiam illis destructis, hodie populi in ea per mapalia & sub tentorijs habitant. superant etiam nunc Anasa, Mancora, Rabatum, Menzala, Nuchele, Adendum, Tegegiltis, Madarauanium, Dacia, Azarfa semidirutæ vrbes. olim plus quam XL vrbes populis & ædificijs frequentes in ea regione visebant-

tur. II Fessana dicitur, in qua Sala ad Salam cognominem fluuium, Mequines, fessa ipsa omnium hodie Africæ ciuitatum potentissima, & ideo a Saracenis Aula occidentalis & quasi Mahumetani imperij altera sedes dicta: ea triplex, & tribus vrbibus constat; quarum prima & antiquissima eodem loco sita, quo Bilibilis, cuius Ptolemæus meminit, Salam fluuium ad orientem habet: Beleida nunc dicitur IIII CIↃ domorum capax, ab Idri altero Africæ Calipha condita anno Christi IↃ CCIIC, quo tempore post mortem Aaronis Rasidij armis certatum est inter Mahumetem & Abdalam eius filios, & post grauia ac diuturna bella pace vtcumque inter fratres facta, imperij sedes a Mahumete Damasco translata est Baldacum vrbem prope antiquæ Babylonis ruinas ab se exstructam; Abdala vero sedem in Ægypto fixit: tuncque eorum exemplo in Hispania etiam constitutus vnus Calipha, pari cum Baldacensi & Ægyptio potestate, in Africa duo: quorum prior Caruani siue Curubi, vrbe ab Occuba Nafici F. ante CC annos in Cyrenaica condita, post vnam & alteram de Christianis reportatam ab Arabibus victoriam, id enim nomen sonat, sedem habuit: cumque vrbs confluentis ad habitandum multitudinis capax non esset, iuxta eam & altera ciuitas exstructa est, Raqueda dicta. hæc orientalis in Africa imperij sedes, vt occidentalis vetus Fessa ab Idri, quem diximus ex Halis familia & Fatima Ma-

CIↃ IↃ

CIↃ IↃ L humetis F. genus trahente condita : ſecunda vrbs Feſſa vetus dicta, ab occidente fluuio alluitur, in qua maius Carauini templum LXXX CIↃ domorum continet, fontibus & riuis paſſim ſcatens, diu poſt Haſcenis Idris N. mortem ex ea occaſione condita, quod diſſidentibus de imperio fratribus, vt ſeparatis ſedibus in pace regnarent, ex ijs vnus veterem Feſſam condidit, ſed tam vicinam, vt ſolius fluuij & anguſti callis ſpatium interſit : vnde cum crebræ contentiones orirentur, Ioſephus II Rex Almohadarum Abdaluci F. pacificandæ prouinciæ prætextu iam occupato Tremezeno regno potens eam fecit ſuam : ac poſtremo inter ipſos factus arbiter, vt diſſidijs finem imponeret, ambos de medio ſuſtulit ; ac ſolo æquatis muris, qui ciuitates diuidebant, pontibus iunctas vnam effecit ex duabus. tertia, quæ paullo remotior, VIII circiter focorum millia capit, a Iacobo ex Merinenſium regum familia ædificata ; regio palatio, templis, noſocomijs, balneis, ac diuerſorijs publicis magnifice ſtructis ornata ; muro item duplici ac crebris turribus munita. ſunt & aliæ in regione Feſſana vrbes & oppida, ac maior pars in montibus Atlanti vicinis, quique adeo Atlantis radices ſunt. aliæ item prouinciæ in eo regno. Aſgarena ſolo diues ab Arabibus hodie poſſeſſa, quorum Haloti & Malici Sophiani principes regi Feſſano tributarij : in ea Laracha, Alcazara, & Arzila contra oppoſitam Tingim, quam noſtri

habent, valido Maurorum præsidio te- CI CIↃ L
nentur: quanquam hæc vltima ad prouinciam Habatam, quæ quarta numero est, verius pertinet, in qua Ezagena, Beniteudia, Amergo, Tenzerrum, Aguila, Bezatum, Tetuana ciuitates ac pleraque oppida sita sunt, ac denique Tingis, quæ vniuersæ prouinciæ nomen dedit, & postea ab Arabibus altera Mecha dicta est, ab Alfonso v̄ Lusitanorum rege post Arzilam captam, quæ mox a Mauris recepta est, Christianorum imperio subdita. deinde sequitur Arzila, Casara zagira in Habatensi regione, & Septa, siue Ceuta nobilissima vrbs quondam, quamque scriptores Africani, quod a Romanis conditam credant, ciuitatem Romanorum vocatam dicunt, Exiliſſam alio nomine a Ptolomæo appellatam. ea ab Ioanne I Lusitanorum rege ante CLXXX annos in potestatem redacta est. post Habatam Errifana numeratur, montana fere tota, in qua Bedis, siue Vellezum Gomeranum recentibus bellis famosa vrbs, a Garzia Toletano XXX abhinc annis Hispanorum imperij facta. recensentur & in ea Hiellezium, Tagaza, Geba, Megima oppida. Garetia VI regio est, quæ Tremezeno regno coniungitur, in qua Melilla ciuitas, Russadirum Ptolomæo dicta, a Io. Gusmano Medinæ Sidoniæ duce, Ferdinando & Isabella regibus, capta, & postremo Hispaniæ regibus tradita; Cassaca item, Teznota, & Megenum. postrema & ampliſſima omnium regio est, sed vasta, Numidiæ vicina, quæ

CIↃ IↃ L Chauſa, vel Elcaon dicitur, Teureto, Dudubo, Tezara, Ainelginuno, Mehedia, Vmeginnabe & Garciliuo oppidis nobilis. rerum potiti ſunt in Tingitana poſt virus Mahumetanum diſſeminatum in eas regiones, ſparſi Arabes partim Calipharum duces, partim ipſi reges omnes externi. quibus de medio ſublatis, Abul Texifius Almohauidarum ſiue Lamptuniorum gentis princeps, exterorum imperium exoſus, circa annum Chriſti CIↃ LI adminiſtrationem rerum ſuſcepit, ſedemque imperij Agmeti fixit, & poſt eum Ioſephus F. qui XXXV annis regnauit, & vrbem a patre inchoatam condidit; Tremezenum inſuper regnum, & Feſſanum ac Tunetanum ſubegit, multas ciuitates in Hiſpania cepit, ac tota fere Bætica potitus eſt. huius filius Halis primarium templum exſtruxit: quod quamuis dirutum & poſtea inſtauratum, ſemper de nomine eius cognominatum eſt. is ab Alfonſo VII in Bætica victus & magna ſtrage accepta occiſus eſt, cum regnaſſet VII annos. poſt Halim Abrahamus F. Ioſephi N. in regno ſucceſſit, cuius triſtis exitus fuit, vili quodam homine exorto, natione Barbaro, qui Abdala antea vocabatur, ſed vnionis & concordiæ prætexto nomine ſe Elmuahedinum a ſuis appellari iuſſerat. is ex ludi magiſtro & concionatore tantam potentiam arripuerat, vt cum eo, tanquam fortunæ æmulo prælij aleam ſubire Abrahamus coactus ſit, anno CIↃ C XL, in quo victus & ingreſſu vrbis excluſus

Oranum confugit, cum alibi tuto consi- CIↃ IↃ L
stere non posset: ad quem persequendum ab Elmuahedino missus Abdul Mumen, cum Oranenses venienti portas aperuissent, & fugitiuus rex noctu elapsus desperatione se cum vxore præcipitasset, debellato hoste ad Elmuahedinum redit, quem ex morbo forte defunctum nactus, ipse ex Ali magistro a XL discipulis, & XVI scribis primus in Africa pontifex, & imperator ab exercitu salutatur. is cum Marochum diu obsedisset, tandem anno vertente cepit, & Isaacum Abrahami F. in ea repertum proprijs manibus iugulauit, extinctaque eius stirpe, rerum in Africa producto ad Tripolim vsque imperio, potitus est. huius filius Iosippus, & Iacobus Mansor N., cui ad fortunæ amplitudinem etiam scientiarum cognitio accessit, & sub quo maxime scholæ Marochi & alijs locis in Africa floruerunt, dein & Mansoris F. Mahemetes Enaser a suis Miramulinus appellatus, in Hispania & in Africa longe lateque iure successionis dominati sunt: hic vero ingenti prœlio ab Alphonso X Castellæ rege anno CIↃ CC victus LX bellatorum millibus amissis retro in Africam se contulit; nec multo post, Christianis successum vrgentibus, recuperata Valentia, Carthago, Corduba, Murcia, Hispalis XXX annorum spatio. sub id tempus Mahemetes decessit, relicta numerosa subole, quæ cum in bene concordibus familijs munimento esse soleat, Maurorum imperio & suæ genti exitio fuit. nam cum

CIↃ IↃ L eius liberi mutuis seſe cædibus confeciſſent, rebellantibus Feſſani, Tremezeni, & Tunetani regnorum præfectis, Gamarazanus a Tremezenſibus regibus originem ducens populos illos ad libertatem vocauit, & Ceieda Mahametis nepote occiſo atque Almohadis victis, ita Mumenis poſteri vocabantur, nouam dominationem inſtituit. parte alia Abdulacus ex Merinea familia aliquot regni Tremezeni vrbibus captis Feſſæ rerum potitus eſt. is Merinenſium regum conditor circa annum CIↃ CCX cum late imperium protuliſſet, & poſteri eius Feſſæ ſedem fixiſſent, Marochum paullatim deſeri & in vaſtitatem redigi cepit, Marocho aula principum Feſſam tranſlata, & vicarijs, qui illuc a Feſſanis regibus mittebantur, omni ſæuitiæ & auaritiæ genere graſſantibus. verum Abdulaco vltimo Merinæ gentis conditoris cognomine a Scirifio occiſo, Saidus ex Oatazenorum familia Arzilæ præfectus, regem ſcelerate occiſum vlturus, arma contra Scirifium ſumpſit, & eum anno CIↃ CCCCLXXXI prœlio profligatum longe Tunetem confugere coegit. a Saido qui Feſſæ regnauit, duxere genus Oatazeni reges, ſub quibus Africæ regna & ſingulæ regnorum prouinciæ atque vrbes a præfectis deficientibus occupatæ & miſere dilaceratæ ſunt: donec Scirifiorum gens Oatazenis depulſis rurſus ſparſas regnorum relliquias collegit, & noſtra memoria imperium nouum in Africa excitauit. eorum autem hæc origo fuit. Sciri-

CIↃ IↃ L

fius Haſcenes Tigumedeto Darenſis prouinciæ oppido in Numidia natus, homo vafer, & philoſophiæ ſtudijs, quæ inter eos tunc vigebant, ac præcipue magicis artibus inſtructus, vt gratiam ſibi apud populos & ex eo potentiam conciliaret, ad Scirifium illum, quem Abdalucum vltimum Merinenſium regem occidiſſe diximus, atq. adeo ad ipſum Mahumetem peſtiferæ ſectæ auctorem genus referebat, & affectata grauitate ac vitæ ſanctimonia ſimplicis plebis, cui relligionis prætextu facile illuditur, gratiam aucupabatur, Abdul Mumenis, de quo modo locuti ſumus, veſtigijs inſiſtens. huic erant tres nati digna patre ſuboles, Abdelquiuirus, Hametes, & Mahametes, quos vt gratioſiores vulgo redderet, Mecham ad viſendum Mahumetis ſepulcrum in Arabia deſerta peregre proficiſci iubet: ij, cum ex illa peregrinatione redijſſent, ſimulata relligione, ſeq. diuino ſpiritu afflari & ſurſum mente rapi fingentes, magnum retro hominum concurſum trahebant, qui ſe felices, contacta & deoſculata eorum ſumma veſte, exiſtimabant. ita ad patrem qui Tigumediti erat, adeunt, ex cuius conſilio Hametes & Mahametes ſtudijs magicis & ipſi eo doctore inſtructi, Feſſam veniunt, regnante tunc Mahamete Oatazeno circa annum huius ſeculi VIIvm, & propter doctrinæ opinionem Hametes cathedram in ſchola Modoracenſi meruit, Mahametes vero, vt regis filiorum præceptor eſſet, obtinuit. creſcente eorum fama & gratia Sci-

rifius parens ex occasione consilium cepit. Tingitana, euerso Merinensium imperio tunc a varijs dominis & populis possessa ac debilitata, Lusitanorum in dies per Africam gliscente potentia, crebris incursionibus vexabatur. itaque Scirifius, qui videret sectarios ægre ferre per regulorum suorum dissidia Christianorum opes augeri, consilium filijs dat, vt a rege tympanum & vexillum peterent; cum aliquot equitib., quibuscum populos illos circumire & officij sui in propugnanda Mahumetis lege admonere, atque ipsius auspicijs Christianorum conatibus opponere se valerent; id enim ad Scirifios pertinere, qui legis interpretes sint, & quorum maxime interest, cum a Mahumete genus ducant, vt Arabas pro relligione & libertate patriæ ad arma sumenda exhortentur; petere igitur, vt sibi Susiæ, Hæensis, Ducalæ, Marochensis ac Temecenæ prouinciarum præfectura demandetur, quam regis nomine gerant, & a Christianorum iniurijs vindicent. rem & si minime rex improbaret, tamen de ea cum Mule-Nacero fratre suo consultare voluit, qui cum rerum domesticarum scientia ac memoria polleret, maxime dehortatus est regem, ne Scirifiorum postulatis aureis præberet: id enim agi, vt relligionis colore velata ambitione, maiora in dies audeant, & qui iam magnam pietatis opinionem excitarint, & quasi principatum in relligione occupauerint, ea nunc quæ sunt magistratus, & ipsum denique successu tem-

poris regnum vſurpent. exempla harum rerum recentia eſſe; ſic Idris propaginem, ſic Magorauos ante IↃC annos, & Almohadas, quorum princeps Abul Texiſius, ſic denique Almohauidas Elmuahedino duce horum regnorum tyrannidem inuaſiſſe, quibus Merinenſes adeo de relligione & Africa bene meriti principes ſucceſſerint; quorum rurſus maiores noſtri vltores cum ſceptrum dijs dantibus acceperint, & quod alij per ſcelus, id illi pietate ſua & fide aſſecuti ſint, minime committendum eſſe, vt dum relligionis prætextu aciem ſuam præſtringi ſinunt, cæci in inſidias & ſe & regnum præcipitent: ſpecioſa & ſimplicia initio videri, quæ petantur, ceterum ſe animo prouidere, ſi Scirifijs concedatur, vt relligionis defenſorum titulum induant, eos vna & regia inſignia aliquando ſumpturos. verum rex nequaquam recte monenti fratri credidit, ſed ſiue falſa Scirifiorum relligione deceptus, ſiue quod parui illas prouincias faceret, a varijs regulis inſeſſas & cottidianis Chriſtianorum incurſionibus obnoxias, veritus etiam, ne ſi id tam vulgo gratioſis hominibus denegaret, commune omnium odium incurreret, & relligionis, quam iſti tuendam ſuſcepiſſent, contemptor aut etiam deſertor haberetur, tandem, quæ petebantur, tympanum ac vexillum conceſſit, additis etiam litteris, quibus Scirifios fratres regulis ac præfectis earum regionum commendabat. prima expeditio in Ducalam regni Marochenſis prouinciam CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L fuit, periclitandæ fortunæ & amicorum cauſſa ſuſcepta potius, quam quod inde aliquod operæ pretium ſperarent, tam modicis initio copijs & contra adeo valido Aſaphij, ad quod vſque excurrerant, præſidio. inde ad Agueri promontorium duxere, quod vt Aſaphium a Luſitanis tenebatur. iamque late Scirifiorum nomen percrebruerat, quibus cum deeſſet pecunia, qua militem alerent, a populis in tam piam cauſſam fructuum decimam partem impetrauerunt; atque in Darenſi quidem prouincia Quiteuenſes, Timeſguitatenſes, Tuizulini, Teuzetenſes, Tagamurdenſes, alij denique frequentium ciuitatum populi in id conſenſere: ac Tarudantini, qui directa vrbe iam liberi viuebant, Tedeſienſibus & vicinis populis auctores fuerunt, vt Scirifium patrem ducem deligerent, bellum aduerſus Chriſtianos, qui Aguerum tenebant, geſturum, ĪↃ equitibus illi attributis. igitur Mahametes ſenior Scirifius Tarudanti ſedem fixit, vbi quondam Merinenſes per initia principatus, imperij ſui ſedem habuerunt; & haut longe ab vrbe arcem exſtruxit, cui Faraiſſæ nomen impoſitum. ita & armorum ducatum & adminiſtrationis ciuilis principatum fauore Maurorum adeptus, hoc duce Chriſtianorum ſe iugo eximere feſtinantium, Suſiam verſus copias ducit, & bello Mezuaribus, qui Chriſtianis Aguerenſibus fauebant, illato, victis illis, Darenſi prouincia, in qua dominabantur, potitus eſt. dein, cum Mahame-

te Elca, (is erat Genuensis, qui fidem Christianam eierauerat, & Tignitum oppidum ad Atlantis rādices, qua in Susiam iter est, præsidio tenebat) pactus de transitu, in Susiam descendit, vt Hæensibus, Ducalensibus & Temecenis, qui a præsidiarijs Asaphianis & Arabibus montanis infestabantur, opem ferret, eoque obtentu illarum prouinciarum dominationem arriperet. iamque aucto cum ampliata potentia exercitu, tot locis decimam conferentibus Teduestum Hææ caput, quod non longe ab Asaphio & Azamore abest, vi capit, ibique palatium exstruit, quasi hanc sibi ad senectutis otium requiem pararet. cum huc vsque prospera fortuna vsus esset, Fiafa Tabuti F. Lusitanorum regis tributarius & summe Scirifijs infestus, crescenti inimicorum fortunæ iri obuiam omnium maxime interesse existimans, Nonio Ferdinando Ataidæ, qui Asaphium præsidio tenebat, consilium dedit, vt coniunctis viribus Scirifium Teduesti otiantem opprimerent. igitur coactis quanta celeritate fieri potuit CCCC equitibus Hispanis & III CIↃ Mauris, insuper IↃ CCC peditibus Arabibus, ex ijs qui in Ducala regione Abdam & Garbiam montes accolunt, magno silentio Teduestum cum exercitu iter arripiunt. sed neque id Scirifium latere potuit, qui gnarus res suas fama stare, vt conceptam existimationem tueretur, obuiam hostibus prodit cum IIII equitum milibus, neque plus quam quattuor a Teduesto mil- CIↃ IↃ I

CIↃ IↃ L liarijs, ac citius quam putarat, in hoſtem ſummo mane incidit. Fiaſa primam aciem ducebat, qui non expectato Nonij aduentu in Scirifium magno impetu fertur, & odio animos addente in fugam vertit, totoq. die cum Nonio, qui mox ſuperuenit, eum inſecutus, IↃ CCC ex Scirifianis occidit, C̄C cepit, magna præterea præda potitus. nemo ex veteranis Chriſtianis, ex Fiafanis Mauris C̄XII circiter deſiderati ſunt. Scirifius cum filijs fuga periculum euaſit, Teduesto relicto, quo poſt cladem acceptam includi minime tutum duxit. quod ſtatim victori dilapſis in proximos montes incolis patuit. inde Nonius cum Ioanne Meneſe Azamoris præfecto, qui IↃC equites & CIↃ pedites adduxerat, vicinas circum regiones partim deditione partim armis ſubiugauit. ſed mox in ſua reuerſis Luſitanis, Scirifij refecto exercitu, Teduestum tumultuantib. ciuibus receperunt: nec multo poſt Scirifius pater ex morbo deceſſit, tribus illis liberis ſuperſtitib., qui paternis artibus inſtructi & ingenio ſuo freti, ſibi minime defuere. igitur Alguelem oppidum, quod a Cidi Bugima Luſitani tributario tenebatur, vi capiunt, & impoſito præſidio firmant: tum Salſauiam caſtellum infra Marochum contra noſtrorum incurſiones muniunt, decima ab ijs locis in exercitûs cibaria erogata. varia deinde cum Luſitanis fortuna congreſſi, cum Lopezius Barriga, qui caſtrorum magiſtri officio fungebatur, Amegam oppidulum obſediſſet, illi auxilio improuiſi aduolarunt, com-

missoq. prœlio nostros vicerunt, ipso Barriga capto: sed damnum pensauit mors Abdelquiuiri ex Scirifijs fratrib. natu maximi, qui in pugna cecidit. Hametes & Mahametes victores abducto secum Barriga, Salsauiam redierunt, moxque de Marocho occupando consilium inierunt. id sub Merinensium imperio, vti diximus, pæne destructum tenebat tunc temporis Nacer Buxentufius ex Heutetensium regulorum familia haut valde potens; quippe infrequenti vrbe, & Arabibus, qui vicina omnia occupabant, eam cottidie infestantibus. in eius se amicitiam vafri homines parte spoliorum data insinuauerunt, spe etiam facta eius imperij producendi: ita in vrbem admissi, & vt homines religiosi honorifice habiti, hominem simplicem facile circumscripserunt: & cum venatum vna sæpius irent, venenum in placenta more gentis ex saccharo & triticea farina confecta præbuerunt; vnde mox ille vrbem reuersus decessit, incognita tamen tunc morbi caussa; eoque mortuo statim Hametes grandior natu ciuium fauore, quos donis & promissis deuinxerat, rex salutatur, reiectis Buxentufij liberis, quos nouus tyrannus, vt inuidiam amoliretur, longinquioribus possessionib. compensationis loco donauit. huius rei mox Fessanum regem per legatos certiorem facit, missis etiam muneribus fidem de tributo annuo præstando obstringit, & ad omnia paratum se pollicetur. sub id tempus ingens bellum inter Arabas Sarquien- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L

seis & Garbienseis in Ducala prouincia exortum est. Scirifij quib. solemne erat ex alienis damnis emolumentum capere, separatim se vtrisque præsto futuros recipiunt: hac spe delusi ambo populi ad Queferam septem a Marocho milliarib. occidentem versus castris positis considunt, Scirifijs cum exercitu ad spectaculum sedentibus; cumq. viderent Scirifij ancipiti diu pugna vtrinq. bellantium attritas vireis, vt de vtroq. facilis esset victoria, in vtrumq. iam certamine diuturno fractum, tanquam in hostem integras vireis vertunt, ijsque ita nullo negotio cæsis, onusti spolijs Marochum reuertuntur. per tot victorias equis, armis, militum numero, & omni bellico apparatu instructi, iam Fessæ regem contemnere, nec quintam, vt ante, manubiarum partem pendere, non tributum promissum soluere; sed missis strigosis aliquot equis in prœlio captis regem ludificare. quod vbi ille animaduertit, per legatum, qui Marochi negotia sua procurabat, Hametem de fide data interpellat, & nisi pactis stet, bellum denunciat. verum cum sub id rex senior decessisset, Hametes Oatazenus Mahametis F. qui Mahameti Scirifio suo olim præceptori operam dederat, patris iniuriam minime vlciscendam ratus, cum Hamete transegit, exiguo, sed honorifico in singulos annos pacto tributo. at Scirifij arridente fortuna audaciores redditi tum vicinorum regulorum montana habitantium amicitia confirmati, cum pactis stare nollent, vbi tributi pen-

dendi dies venit, regi renunciari iusserunt, CIↃ IↃ L
se ab omni tributo immuneis esse, quippe legitimos Mahometis heredes, quibus plus iuris in Africano imperio esset, quam regi ipsi; proinde si se amicis vti vellet, vltro beneuolentiam polliceri, sin aliquod impedimentum daret, quominus cum Christianis bellum gerere possent, Deum & Mahumetem violatæ relligionis vltores eum habiturum, neque sibi aut animos aut vireis defuturas ad improbos eius conatus sustinendos & coërcendos. interea Mahametes, Scirifius Susiæ prouinciæ præses infeliciter tentata Aguera Tarudantum redierat, quod ædificijs & propugnaculis festinato opere, quantum poterat, muniebat. Hametes vero frater regulorum amicorum ope omneis circumcirca regiones in potestatem redegerat, decima ad alendos exercitus vndique coacta. nam adhuc in ementita relligione perseuerabat, neque præter decimam aliud a dediris aut vi captis oppidanis exigere audebat. tandem sero errore cognito Hametes Fessæ rex cum Scirifiorum crescentem in dies potentiam merito suspectam haberet, bello illis indicto Marochum obsidet, sed irito conatu, introducto in vrbem a Mahamete auxilio, moxque eruptione facta regijs castris dirutis & magna cum strage milite repulso. accessit huc, quod eodem tempore rex certior factus est, Mule Mulcadinum germanum contra se arma sumpsisse, & Fessæ res nouas moliri. itaque rex continuo obsidionem

CIↃ IↃ L soluit, & recta Fessam tendit. interea Scirifij fratres tam pulcram occasionem minime prætermittendam rati, abeuntem regem insequuntur, & vltimos semper premendo in Hescuram prouinciam descendunt, magnisque illatis damnis, ex ea & Tedelensi regione decimam & tributum, quod Fessæ regi pendebatur, corradunt. iamq. se Hametes regem Marochi, Mahametes itidem minor frater Susiæ regem appellari patiebatur, simulationem & modestiam natura & fortuna superantibus. igitur Oatazenus eo sibi maturius enitendum duxit, vt tam formidando hoste protinus oppresso, nascentem in Africa pestem extingueret; pacatisque domi rebus rursus aduersus Scirifios expeditionem suscipit: qui non iam obsidioni sustinendæ, quod infirmioris est, sed prœlio conferendo pares se arbitrati, vltro obuiam cum exercitu hosti venienti prodeunt: & in Nigritarum fluuij ripa, ad vadum quod Buacuba dicitur, castra metantur. rex XVIII equitum millia in exercitu habebat, & in his CIↃ CIↃ siue scloppetarios siue balliſtarios cum XVII campestribus tormentis. Scirifiani cum VII equitum millibus & CC scloppetarijs in aduersa fluminis parte considunt; vbi postquam vterque exercitus triduum esset commoratus, cum Scirifiani hoc tantum agerent, vt Oatazenos transitu prohiberent, Fessanus, qui omnino transire flumen decreuerat, & cum hoste confligere, sic aciem ordinat, vt Mahameti filio & Abdalæ Zagoibio,

qui

qui nuper Hiſpania excedens auitum Gra- CIↃ IↃ L
natæ regnum Ferdinando & Iſabellæ tradiderat, primos ordines ducendos committeret : in ſecunda acie ſtabat Mule-Drius regi cognatione proximus, qui Aliſam eius ſororem in matrimonio habebat, & Latarius vicinæ oræ regulus : vltimum agmen rex ſibi ſumpſit, cum præcipuis regni præfectis ac regulis. Zogoibius primus flumen tranſmittit, & in vlteriore ripa conſiſtit, dum ceteræ equitum turmæ tranſirent. Scirifiani, qui in duas omnino acies exercitum partiti fuerant, quarum primam Suſiæ rex, poſteriorem Marochenſis ducebat, vt videre hoſteis vadum ingreſſos, antequam omnes tranſmiſiſſent, in Zogoibianos totas vires effundunt, quibus profligatis & in flumen reuolutis, ceteri qui in vado adhuc hærebant, dum fugientibus ſuccurrere parant, mutuo ſe occurſu permiſti implicant, & a Scirifianis ſcloppetarijs ac balliſtarijs ex aduerſa ripa infeſtati magnam cladem accepere, partim ictibus enecti, partim fluuio hauſti. periere in eo certamine Mahametes Feſſani filius, & Zogoibius Granatæ olim rex, magno ludentis in rebus humanis fortunæ exemplo : quæ illum proprij regni amiſſioni ſupereſſe voluit, vt vitam, quam in ſuo defendendo non profuderat, in alieni regni propugnatione amitteret. Feſſanus, qui nondum flumen ingreſſus fuerat, cum nullam ſpem videret, fuga ſibi conſuluit, amiſſis tormentis & tentorijs, quodque omnium moleſtiſ-

CIↃ IↃ L simum illi accidit, gynæceo, & recta Tedelam atque inde Fessam se contulit. Scirifij parta tanta victoria & præda successum vrgent, & superato Atlante Tafiletam præcipuam Numidiæ vrbem, quæ ab Acmare regulo tenebatur, tormentis in prœlio captis verberatam deditione capiunt, & abducto secum Acmare Marochum reuertuntur, multis in itinere oppidis & populis montanis partim ad victoris fortunam inclinantibus, partim vi subactis, ac vndique coactis ex illis regionib., quæ antea Fessæ regibus parebant, vectigalibus ac tributo. interea Fessanus vt existimationem regiam tueretur, neve pro deploratis res suas habere videretur, Latario & Mule Drio negotium dat, vt cum ijs, quas habebant, copijs Susiæ quantum possent, damni inferrent, & vectigalia colligerent: quos Mahametes Scirifius venienteis repulit, & firmata præsidijs regione retro Tarudantum regni sedem, quam diligenti studio muniebat, reuertit. inde terrore seu gratia pluribus Numidiæ & Libyæ sibi adiunctis ac conciliatis populis, cum Agueram suis rebus officere ægre ferret, omni consilio & ope enititur, vt oppido potiretur. Aguera in promontorio antiquis Visagro dicto sita est, ad radices Atlantis inter Messam & Teduestum versus occidentem, portu commodo & piscationib. nobili. ibi Didacus Lopezius Sequera, qui postea in Indiam orientalem profectionem suscepit, castellum ædificauerat, quod postea Emanuel Lusitano-

rum rex magno pretio a Sequera redemptum muro ampliauit,& præsidio ac machinis bellicis egregie muniuit,quod illud ad res in Africa gerendas magno sibi vsui fore existimaret. eo Mahametes anno huius seculi XXXVI, L CIↃ armatorum exercitum duxit, cui Mahametem Harranum filium præfecit.oppidum præsidio tenebat Guterius Monregius Lusitanus,qui contempto periculo Emanuelem initio tantum de munitionib. & comeatu sollicitabat. cum disploſis tormentis & impetu sæpius facto, defendentib.se gnauiter præsidiarijs, Scirifius conatus suos non succedere cerneret,consilium cepit de ædificanda in colle proximo,qui vrbi imminebat, turre, quo impositis in eam maiorib. aliquot sclopetis, præsidiarios, quo minus ad murorum defensionem tuto accedere possent, arceret:quod vt facilius exequi posset, inducias in duos menseis cum Monregio paciscitur,intra quas vtrinq. destructa reficere,& munitiones nouas instituere liceret. id quo pertineret, non primo intellexit Monregius,qui e re sua esse arbitrabatur tempus concedi,quo auxilio summisso iuuaretur, & ruinæ murorum sarcirentur. sero sensit, sed reb. non amplius integris. nam exeunte induciarum tempore constructa turre rursus oppidum vt antea machinis quati cepit,& magna murorum parte deiecta, cum defensores a turre nuper exstructa infestarentur, tamen VI amplius menseis magna virtute obsidionem sustinuerunt,summisso interea per mare auxi- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L lio, quod exitio obſeſſis potius, quam ſubſidio fuit. nam cum ad eam vrbis partem, quæ mare proſpectat, vnde minor ab hoſte metus, auxiliares ſtationem haberent, fugæ initium propter commodiorem exitum ab ijs factum eſt. accidit autem, vt acri impetu per ruinam ab hoſtibus facto, dolium puluere tormentario plenum forte ignem conciperet, & propugnaculum, ſub quo ſtabat, ſubuerteretur, amiſſis Ix amplius propugnatoribus. ita ruina maiore effecta & addita hoſti ferocia, dum noſtri interea a fragore & improuiſo caſu animos colligunt, redintegratur impetus, & auxiliaribus ad parata nauigia, quibus ex Hiſpania nuper tranſportati fuerant, confugientib., hoſtes quantumuis ſe gnauiter obſeſſis defendentibus vrbe potiuntur. magnam ſuorum cladem (nam amplius XVIII CIↃ hominum in ea obſidione Mahametem amiſiſſe conſtat) crudelitate penſauere victores, omnib. fere, qui in oppido reperti ſunt, occiſis, nullo ætatis aut ſexûs diſcrimine; qui ſe ad turreis receperunt cum Monregio capti, & Mumenis Belechi illius Genuenſis, de quo diximus, humanitate ſeruati ſunt. Menenia etiam Monregij filia capta eleganti admodum forma, cuius cum inſano amore Mahametes arderet, nec illa adduci poſſet, vt vel patris redimendi cauſſa furenti barbaro morem gereret, ille rabie efferatus recuſantem fœdiſſimæ mollium Nigritarum libidini exponi iubet; a qua iniuria vt ſe vindicaret, in eas condiciones cum Ma-

hamete conuenit, vt eam legitimæ vxoris loco haberet, neque vim conscientiæ afferret. ita pactæ inter eos nuptiæ, moxque ex Mahamete grauida scelere æmularum coniugum veneno vna cum partu extincta est: gratia tamen eius apud barbarum peruicit, vt etiam ea mortua Monregium patrem carcere liberaret, & honorifice cum muneribus in Lusitaniam remitteret. hoc successu firmata Scirifiorum potentia, & metu vicinis regulis, qui Lusitano parebant, iniecto, facile omnia in eorum potestatem deuenere; Lusitanis ipsis ad rei famam Asaphium, Azamorem, & Arzilæ atque Alcazeræ arces a se ante dirutas subito deserentibus, quod maiore suo damno, quam rei Christianæ emolumento & commodo eas seruari dicerent. Tantam nouorum dominorum felicitatem discordia, vt fit in pleniore rerum copia, inter fratres exorta turbauit. nam Mahametes etsi ætate minor, tamen virtute, comitate, & fide in speciem omnibus partibus maior, cum se initio pro præfecto Susiæ gessisset, iam regem agebat, & tributum fratri pensitare recusabat: cum Hametes detrectantem interpellaret, ille contra non solum id sibi iuris esse contendebat, sed etiam postulabat, vt communis thesaurus a patre post Fessani regis cladem Taxaroti depositus inter ipsos diuideretur, & Mahametes Harranus filius regni successor designaretur, quod ita a patre testamento ordinatum diceret, vt vtri primum filius nasceretur, is Vezirus esset, &

CIↃ IↃ L in imperio auito ſuccederet. cum in eo eſſent, vt ad arma venirent, Cidius Arrahal, ſapientum, quos ipſi Alfacos indigetant, vnus, prudentia & morum ſanctitate vir ſpectabilis medium ſe interpoſuit. deſtinato ad colloquium loco & modo, cum ad Huedum Iſſinum fluuium conueniſſent, inter amplexus Hametes fratrem in terram deijcere voluit; verum ille, vt erat expedito corpore, protinus in pedes erectus, perfidia tantum fratri exprobrata, nullaq. præterea, cum poſſet, iniuria facta, a colloquio re infecta diſceſſit. inde Hametes Zidanum maiorem natu filium & mox Caidium alterum filium contra Mumenem Belechum & Haſcenem Gelbium fratris duces miſit, quib. victis triumphantes illi Marochum ingreſſi ſunt, & patri ad maiora audenda animos fecerunt. Mahametes igitur conuocatis amicis, cum bellum illud ſe ſummopere deteſtari diceret, eiuſq. culpam in Hametem reijceret, a quo contra ius perfidioſe oppugnaretur, iuſtæ defenſioni opem petit, & conciliatis eorum animis, qui vera dicentem libenter audiebant, magna omnium conſenſione auxilium impetrat: impetrato, manu barbæ more gentis admota, fiduciæ plenus de belli euentu fidem ſuam apud illos obſtringit, certam victoriam pollicens: fore quinetiam prædicit, vt propediem eorum opera fratrem captiuum abducat. igitur contracto quam maximo potuit, exercitu ad Maſcarotani pylas, quæ in Atlante ſunt verſus meridiem Marocho Tarudantum

tendentibus, partem copiarum præmittit, CIↃ IↃ L
anguſtijſque illis inſeſſis, cum Hametes de fratris conſilio per exploratores cognouiſſet, ad læuam iter flectit, & diſtributo in quattuor parteis exercitu primam aciem Mule Nacero alteri filio cum IIII CIↃ equitum attribuit: ſecundam ipſe Hametes cum totidem equitibus & Buacone filio iuniore; tertiam Mule Zidanus natu grandior ex filijs cum IIII CIↃ item equitum ducebat: Mule Caidius vltimus filiorum poſtremam, in qua impedimenta erant, claudebat. neutri peditatus erat; ſed res tantum equitatu geſta. vt vidit Mahametes fratrem relicta regia via alio deflexiſſe, Mahameti Harrano filio negotium dat, vt cum III CIↃ equitum eum anteuertat, & cum primis quibuſque ordinibus, ſimul atque in planiciem deſcenderint, antequam ſocij ſuperueniant, confligat: id ſumma fide & diligentia ab Harrano factum, qui oppreſſis inter anguſtias hoſtibus, cum Nacero congreditur, & cum marte ancipiti per horæ ſpatium pugnatum eſſet, tandem ingruentibus ex vicino monte ſcloppetarijs, & ſuperueniente cum reliquo exercitu Mahamete patre, moxque occiſo Hamete Fereſij F. præcipuo Naceri duce, Marochenſes, magna accepta clade retro cedere coacti ſunt, amplius VIII CIↃ bellatorum in eo conflictu deſideratis; ipſe Hametes pater comitatus Buacone, filio cum vt Nacero opem ferret, ſe confuſis iam ordinib. miſcuiſſet, captus, & cum omnibus impedimentis Tarudan-

CIↃ IↃ L tum, ſicuti Mahametes frater præſagierat, deductus eſt. Mule Zidanus incolumis cum paucis Marochum reuertitur, patriæque & ſuam vicem dolens, alioqui non adeo nomini Chriſtiano infenſus, de amicitia cum Cæſare iungenda & imploranda eius ope conſilium iniuit, eaque de re cum Hiſpanis aliquot atque inprimis cum Ludouico Marmolio Hiſpalenſi prudenti iuxta ac diligenti harum rerum ſcriptore egit: ſed dehortante Ianio Marochi præfecto, quod, ſi cum Chriſtianis amicitiam iungeret, Maurorum animos atque adeo totam Africam in ſe concitatum iri diceret, propoſitum mutauit, & per Mariam vxorem Mahametis patrui filiam, tractari pacem placuit, quæ in has condiciones tandem inter eos facta eſt, vt bello ſubactæ regiones inter eos diuiderentur, & Mahameti Suſia ac regio omnis trans Atlantem ad meridiem, Numidia item & Libya cederet; Hameti ceteræ regiones, quæ vltrionem ſpectant, & Tafiletum attribueretur. theſaurus a patre Taxaroti relictus inter ipſos item æqualiter diuideretur, & ex aui voluntate Mahametes Harranus regnorum ſucceſſor, vt ante omneis natus, deſignaretur, ac poſt eum Mule Zidanus Hametis filius: captiui vtrinque ſine pretio liberarentur, atque ij, qui Tarudanti detinerentur, iureiurando fidem obſtringerent, nunquam ſe aduerſus Mahametem militaturos, aut huic pacificationi contra ituros. conuentum item, vt ad Hametem tanquam natu grandio-

rem quinta pars eorum omnium, quæ communibus copijs bello quærerentur, pertineret, & si simul ambo fratres in exercitu essent, supremum imperium penes Hametem esset, Mahametes Veziri ac secundæ a fratre dignitatis munere fungeretur. his Mariæ interuentu anno XLIII conuentis Hametes, simul ac libertati restitutus Marochum redijt, vt per vim extortis stare noluit, quod filio suo natu maiori illis graue præiudicium factum diceret, belloque fratri statim indicto, insequenti anno trans Atlantem VII a Marocho milliarib., ad diuersorium, quod Quehera dicitur, rursus cum fratre infeliciter conflixit XIIII Kal. VIIbr. vbi mirum illud & sinistri augurij accidit, quod sudo & sereno cælo, nullaque aura agitato aëre vexillum regium, cum exercitus incederet, ad spinam tot sinib. se implicuit, vt vix quarta horæ parte inde explicari potuerit, intereaque Mahametes tanto impetu in hosteis impressionem fecit, vt dum illi circa regem & vexillum hærent, fusi & in fugam versi sint: quos insecutus Mahametes vsque sub vesperam, dein & tota nocte iter prosequens summo mane ad Marochi portam substitit, missisque qui ciueis rei nuncio perterritos ad deditionem compellerent, Ianius non expectato dum admotis tormentis victoris iram experiretur, cum Hametem aut occisum aut captum crederet, a Mahamete gratiam inire voluit deditaque vrbe portas aperiri iussit; continuoque ipse Mahametes lætis omnium

CIↃ IↃ L acclamationibus rex ſalutatus magnum fidei & temperantiæ ſpecimen dedit. nam ſecretioris palatij potitus cum pretioſa quæque & fratri cariſſima, theſauros, & gynæceum in poteſtate haberet, ab ijs manus & oculos abſtinuit, & fratris coniuges ac filias conſolatus bono animo eſſe iuſſit. nec multo poſt cum armamentarium in poteſtatem redegiſſet, Hametes qui tota nocte deerrauerat, ad palatij poſticum paruo cõmitatu acceſſit, reſcitoque fratrem intro eſſe, tam triſti nuncio conſternatus ad diuerſorium Cidij Abdalæ Ben Ceſi ſolitariam vitam agentis, quales ſunt illis in locis plurimi, ſeceſſit, & inde Nacerum & Zidanum filios ad Oatazenum Feſſæ regem antea contemptui habitum ſupplices ablegat, qui expoſitis Mahametis iniurijs auxilium contra commynem hoſtem peterent. ille acceptarum iniuriarum immemor benigne acceptos cum in ſpem auxilij erexiſſet, Mahametes profundæ ſagacitatis vir, qui conciliatis ciuium & vicinorum regulorum ſtudijs, militi etiam perſolutis, quæ a fratre debebantur, ſtipendijs merito verebatur, ne coniunctio cum Feſſano inita vtriq; exitioſa eſſet, per interpretes de pace cum Hamete agere cepit. dies & locus Aprili menſe anni, qui prœlium illud ſecutus eſt, ad Luidam fluuium condicitur, duobus a Marocho milliaribus orientem verſus. ibi in tumulo tentorio erecto, loco ab inſidijs tuto, vt hinc inde a cuſtodibus diſpoſitis, anguſto calle ad ſolium, in

quo ſedebat victor, tantum eſſet aditus, primi introducti ſunt Hametis filij, quos patruus amice complexus eſt; poſtremo venienti Hameti aſſurrexit, & obuiam prodiens multis vtrinque lacrimis præ gaudio profuſis ad dexteram in ſolio iuxta ſe ſtatuit. heic cum alter in alterum intuens, dum prior loqueretur, diu moratus eſſet, tandem Mahametes ad fratrem conuerſus, De fortuna queri potes, frater, ego vero de te, qui fidem nuper Tarudanti datam tam parui feceris, vt me confeſtim libertati reſtitutus, quamuis ſanguine & recenti beneficio obſtrictus, bello petere æquum duxeris. fluxa fides, cum in omnibus, tum maxime in principibus reprehendi ſolet, quibuſcum legibus, queis ſoluti ſunt, agere non licet. itaque vſu cottidiano cernimus, Deum in periuros acerrimas vltiones exercere; quod tute tuo periculo ſatis didiciſti, tot exercitibus amiſſis, ac magno regno tam breui ſpatio ſpoliatus. id enim neque virtuti neque diligentiæ meæ tribuo; qui niſi præſenti numine tam potenteis exercitus tam paruis copijs fundere, tot ciuitates ac prouincias in poteſtatem redigere nunquam potuiſſem. ſed auerſus a te Deus has calamitates infligit, qui te inuiſum tuis, ac filijs etiam propter perfidiam minus amabilem reddit. frater es, agnoſco, & natu maior, cui me propterea obſequium & reuerentiam debere minime infitior; nec debitam denegaſſe hactenus conſcientia arguit, nec arguet, modo is ſis,

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L qui debes, & me viciſſim vt fratrem reda-
mes, & fraterna beneuolentia complecta-
ris; immo paterna; id enim tibi in me iuris
ætas tribuit. itaq. & te regis ac ſupremi do-
mini loco habere profiteor, & vt ab omni-
bus habearis omni ope enitar, tibiq. in Ve-
ziri munere omnem obedientiam me in
poſterum præſtiturum recipio. vnum eſt,
quod te rogo, quo fidem præſtem, & ciueis
metu, ne videlicet in illos crudelius vindi-
ces, liberem, vt Tafiletum cum familia ad
aliquod tempus ſecedas. nam ſi Deus votis
annuet, & concordib. animis & viribus, vti
ſpero, bellum prorelligione perſequemur,
quæ nunc tenemus, ad illa, quæ porro quæ-
ſituri ſumus, in appendicis tantum loco
cenſebuntur: nec prouinciæ & regna mul-
to ampliora deficient, quæ & ipſe poſſide-
re, & liberis relinquere poſſis. tu interea
quietam, tu ſecuram cum liberis & familia
vitam age. mei officij & pietatis erit, ſi opus
fuerit, filios tuos in partem laudis ac victo-
riæ, cum ſe occaſio dabit, vocare, hæc in
ſpeciem præclara, ſed a profunda diſſimu-
latione profecta, Hametes, pauca in ſui
excuſationem præfatus, in bonam partem
accipere teſtatus eſt, & cum ibi pernoctaſ-
ſet, poſtridie cum filijs Tafiletum ſe con-
tulit. Mahametes iam in certam maximæ
potentiæ ſpem erectus, cum videret Oata-
zenum conſilijs ſuis obeſſe, cuius non tam
vireis & potentiam, quam nomen & gene-
ris dignitatem reuerebatur, de eo euer-
tendo cogitare cepit, ac primum Abde-
lem Caderum alterum ex filijs miſit,

qui cum Mumene Belelcho coniunctis copijs Tedelam prouinciam, quod Marochenſis regni eſſet, repoſceret. cum recuſaret Oatazenus, ex ea occaſione inter eos bellum ortum eſt. Scirifiani igitur cum magna damna per eas regiones populationibus dediſſent, & tributum collegiſſent, poſtremo Fixetellam caſtellum, quod ab Onezaro præſidio tenebatur, in regionum finibus obſidendum aggrediuntur. quod cum infeliciter ceſſiſſet, vi repulſa & cuniculis apertis, interea ſupervenit rex Feſſæ cum exercitu, in quo $\overline{xxx}$ $\overline{cio}$ armatorum erant, ex præcipua Feſſani, Veleziani, & Dubudenſis agri nobilitate, quibus ſe addiderunt Haloti Arabum reguli, & Ben Melechus Sophianus cum $\overline{io}$ $\overline{ccc}$ Turcis, duce Martiano Perſa, qui haut multo ante Algeria ad eum venerat. præterea $\overline{cio}$ equites ſagittarij, cum $\overline{xxiv}$ machinis bellicis aderant. hoc vbi vidit Mahametes, collecto per Siſiam & Marochenſem agrum exercitum ſubito aduolat, & Tedelam ingreſſus cum $\overline{xviii}$ $\overline{cio}$ armatorum & $\overline{cio}$ $\overline{cc}$ ſagittarijs ac machinis bellicis ad Nigritarum flumen ſe cum Belelcho coniungit. inde modicis itineribus profectus, quod ſperaret Feſſanos familiæ viſendæ cupidos haut diu ſub ſignis fore, & Arabas, vt ſunt varia & mutabilia eorum ingenia, ſi cunctaretur, domum protinus remigraturos, quamuis ſummopere cuperet cum hoſte confligere, aliquanto tempore ſubſtitit. cum vero videret Feſſanum prope Fixetellam ad

$\overline{cio}$ $\overline{io}$ $\overline{l}$

CIↃ IↃ I Dernæ ripas orientem versus castra posuisse munito admodum loco, & dilabentibus cottidie Arabibus & Fessanis regis vireis sensim debilitari, demum se manus conserere velle ostendit, vt Oatazenum prolectaret, & tam munitis castris egressum in apertum campum eliceret. ille igitur, qui antequam dilaberentur omnino copiæ, congredi vellet, ad pugnam mox se comparat, in quinque acies diuiso exercitu, quarum primam Buaco ex Merinensium Oatazenorum familia Velezij regulus, Fessani legatus in dextro cornu, secundam Busquerius Fessani frater & Dubudensium regulus in sinistro cornu locati ducebant: aliæ duæ, quæ pone sequebantur, Mule Cazerio & Mule Checho attributæ erant. in medio rex cum Mule Bucero filio & præcipuo robore stabat, tormentis in tumulo ad montis radices dispositis, quorum custodiæ Martianum cum suis præfecerat. Mahametes pridie cum filios, præfectos atque amicos vehementi oratione ad prœlium capessendum confirmasset, spe certæ victoriæ facta, quæ ad Africæ imperium viam aperiebat, eos, qui pugnam detrectarent, cum bona sua gratia abire iusserat, & seductis præfectis magica se scientia compertum habere dixerat, non nisi vnum ex suis eo prœlio amissum iri, eumque Nigritam; Fessanum vero in suas manus venturum. ita animati milites summo mane ad pugnam se comparant, dispositoin arcum exercitu, qui omnino in septem agmina tributus

erat. ad dextram Belelchus ex aduerſo Dubudenſium reguli erat, in ſiniſtro cornu Mule Mucaldus Scirifij filius Buaconi oppoſitus. in medium Scirifius cum quinque equitum millibus receſſerat, vtrinque duobus agminibus cinctus; ante ſe inter duo cornua ſcloppetarios Turcos, cum aliquot campeſtribus tormentis, quæ minime ab hoſte terni poterant, ſtatuerat; reliquas machinas in iugovicino depoſuerat, vnde facile duci & circumagi foſſorum ope poſſent. neutri peditatus erat. Scirifius ſuis, ne excurrerent, donec ſignum daretur, graui denunciata pœna imperauerat; ita cum longo temporis ſpatio vtrinque acies conſtitiſſent, iam ſole poſt terga conuerſo & radios in Feſſanorum oculos dirigente Scirifius procedit: tum explicato vexillo, quod ſignum erat, & diſploſo tormento ſcloppetarij Turci ſe aperiunt, & diſploſis ſubito tormentis tumultu maiore quam periculo res geritur, Feſſanorum ordinibus necopina machinarum procella mox confuſis: & quamuis Buaco, qui ſolus pugnam eo die capeſſere auſus eſt, ſtrenue admodum cum ſuis ſe defenderet, impreſſionem faciente Scirifio, temporis momento fuſi hoſtes & in fugam verſi ſunt: $\overline{\text{XI}}$ ſolummodo ex ijs copijs, ex Scirifianis Nigrita vnus, vti prædictum fuerat, deſiderati. nuſquam tam pauco ſanguine tam magna victoria conſtitit. rex vt exercitûs adeo perturbati relliquias colligeret, in aduerſam fluuij ripam tranſmiſſurus in vado inter confra-

CIↃ IↃ I goſa ſaxa equo labente concidit, & multis in capite acceptis vulneribus vix tandem agnitus a Mule Mucaldo capitur, & vna Mule Bucerus filius, qui cum a patris latere nunquam diſceſſiſſet, ne in manifeſto quidem periculo eum deſerere voluit. rege capto Buaco poſtquam omnia ſtrenui ducis munia impleuiſſet, cum ijs, quos potuit, ſeruatis ordinibus ſe recepit, per interualla ſæpius frontem obuertens, ne a victore inſequenti grauius damnum acciperet. Martianus ſuos in tumulum itidem recipit, & diſpoſitis in fronte contra Scirifium tormentis ſe continebat, vt primam victoris rabiem & iram euitaret. miſſo igitur Mule Caidio filio Scirifius eos ſibi conciliat, & eadem ſtipendia, quæ ipſis a Feſſano ſoluebantur, pollicetur. multi ex Feſſanis, qui cum Martiano erant, & ad vxores & liberos redire in vrbem ſatagebant, relictis armis dimiſſi ſunt. captis & direptis hoſtium caſtris Scirifius adductum ad ſe Oatazenum coram præfectis & amicis tali oratione compellauit: Quod mihi nunc iuris in te fortuna, quod olim actæ me magiſtro tuæ pueritiæ memoria dat, id in liberum & ſalutarem tibi ſermonem ſine victi offenſione expromere liceat. iuſta in te ira numinis excanduit, vtque captiuus in meas manus incideres, effecit, ob multa & grauia, quæ inter populos tibia Deo commiſſos cottidie, te ad ea præpoſtera prudentia conniuente, patrantur; maxime vero Feſſæ, relligionis quondam noſtræ & bonarum artium ma-

trice atque alumna vrbe, vbi & diuinum cultum vigere, & bonos mores ac disciplinas florere oportuit. ceterum te minime perditum, sed monitum hac calamitate voluit Deus. neque enim in Christianorum manus incidisti, sed in eorum, qui & tecum idem in relligione sentiunt, & ex animo tibi bene volunt. noli enim putare me propter adiutum contra me fratrem, & filios eius a te tam humaniter acceptos, cum consilia aduersus me agitarent, tibi succensere; has siquidem iniurias, quarum apud alios acerrimus sensus esse solet, facile tibi pro mea natura & propenso in te animo condono, satisque habeo, si errorem agnoscas & de eo emendando cogites, alia viuendi in posterum inita ratione, qua nec in Deum ingratus, neque erga amicos iniurioſus esse pergas. itaque bono animo esto, & omni mærore depoſito quamprimum sanatis vulneribus te in regnum beneficio meo incolumem reuersurum spera. ad hæc Oatazenus; quantumuis ob æstum diei, sed multo magis ex vulneribus debilis, cum victoris impudentiam non ferret, tamen vt captiuus erecta paullum ceruice sic modeste respondit: Separata omnino ac longe diuersa sunt, o Mahametes, ea iura, quibus in me vteris; nam raro quisquam tam moderate victoria vsus est, vt intra innoxiæ libertatis cancellos erga victum se gesserit; at præceptoribus cum alumnis, sicuti parentibus erga filios, semper summa humanitas atque beneuolentia inter- CIↃ IↃ L

cedit. itaque cum tecum agendum ſit, non tanquam captiuus ad victorem iratum, verum vt alumnus ad beneuolum puritiæ meæ moderatorem verba faciam. fer in me eandem libertatem, fortaſſe etiam aliquando tibi ſalutarem, quam tibi in me ſumpſiſti. aliena peccata, quæ obijcis, corrigere, & populos licentiæ aſſuetos ad ſanitatem reuocare non ſemper in regum poteſtate ſitum eſt: & quamuis ijs Deum grauiter iritari non diffitear, tamen ea minime iuſta cauſſa fuit, vt me de te & fratre tuo ſemper optime meritum vltro armis oppugnares: neq. enim negare potes, a patre, dum viueret, meo rogatu, & poſtquam ad regnum acceſſi, a me, antequam vos fortuna ad hoc culmen euexiſſet, in te ac fratrem tuum omnia collata beneficia, quæ ab amico expectari poſſunt, quibus talem referri gratiam neque oportuit, neque vero ſperare potui. hæc ergo, quæ in tuam inuidiam magis, quam in meum crimen reciduut, miſſa facito, & illud potius cogita, Deum me in tuas manus dediſſe, vt te periclitaretur, an eodem animo, quo olim tenuem, ita nunc magnam fortunam ferre poſſis, & ego tot beneficiorum, quæ a parente meo & omni noſtra familia accepiſti, aliquem fructum ſentirem. nunc ergo tuum eſt, quemadmodum officij mei me admonuiſti, vt Deo idem a te repoſcenti ſatisfacias, & expectationi meæ & omnium bonorum reſpondeas, tibique ſic perſuadeas, ita res humanas eſſe, vt vices alternante fortuna,

omnes opera mutua & gratia egeamus; CIↃ IↃ L
nam quod humanitatem, qua erga fratrem tuum & eius filios nuper vſus ſum, dure adeo accepiſti, non ideo te id mihi par erat ſuccenſere, quin potius idem a me, ſi te fortuna eo adduxiſſet, officium expectare. deſinentem blando vultu excepit Mahametes, cõſolantis an illudendis animo, & ad curanda vulnera in tentorium iuxta ſe proximum dimiſit. eodemque die Onezarus cladis nuncio perterritus ad victorem venit, & Fixetellæ clauibus traditis, a Scirifio multum eius virtutem & conſtantiam laudante in fidem acceptus eſt. inde promota ad Feſſam caſtra, quod captiuus rex ſpem feciſſet, ſi Mahametes ad vrbem accederet, fore, vt ciues ſui redimendi cauſſa Mequinenſem agrum ei traderent. verum aliter accidit, Buacone cum Mule Bucero regis fratre, & Mule Cacerio filio, quem pater ex Cordubenſi femina Chriſtiana ſuſceperat, in vrbem a ciuibus cum reliquo exercitu acceptis: quibus tumultuantibus, quod ſine rege eſſent, cum inde frater, inde filius captiui ob oculos verſarentur, re in interiore conſiſtorio agitata, Buaco, reiecto fratre, in Mule-Cacerium filium conſenſit, ea condicione, vt quamprimum pater liberatus eſſet, ipſe regno cederet. igitur Buaco in terram prouolutus Mule Cacerij pedem more gentis deoſculatus eſt, moxque prodiens ille ab omnibus rex ſalutatur. is viciſſim Buaconem, vtpote ex Merinenſium Oazenorum familia ortum, Vezirum &

CIↃ IↃ L summum regni moderatorem constituit, monuitque, vt quando res sua ageretur, videret, ne quid detrimenti regnum a communi hoste acciperet. cum paternæ cladis causſas superstitioſi Mauri assignarent, quod rex captiuus a Christianis vinum Fessam comportari passus esset, & leones aleret; ille reip. emendationem præ se ferens, protinus quicquid erat vini in cellis per vrbem effundi, & leones sagittis configi iussit. interea Scirifius per Atlantis anguſtias, quæ Honegenses appellantur, XXIIII ab vrbe milliaribus exercitum traducit, & inde promotis ad Azagnenseis pylas V a Fessa milliaribus castris, captiui regis litteras ad matrem & Mule Cacerium filium, atque ad ipsum Buaconem scriptas perferri curat, quibus rogabat, vt si se saluum vellent Mequinensem agrum Mahameti traderent, sic enim fore, vt libertati & regno protinus restitueretur. ad hæc Buaco, cum blando vultu se omnia pro regis salute ac libertate facere paratum ostenderet, iecta mora, de Scirifij fraudulenti astu contraria fraude reuincendo consilium cepit, Mequinensibusque scripsit, vt anguſtias Honegenseis occuparent; ipse cum omnibus, quas habebat, copijs in Scirifiana castra noctu impetum facere decernit, ratus faucibus illis occupatis, hostem, cum receptum non haberet, facile oppressum iri: sed quamtumuis secretum Buaçonis consilium sagacem Scirifium latere non potuit, qui vindicta ardens, statim

ad vrbis portas vsque hostiliter excucur- CIↃ IↃ L
rit, & cc ex ciuibus qui soluti pone mœnia obambulabant, captos ante se iugulari iussit, moxque nocte insequenti ad angustias vsque Honegensis incolumis peruenit, ante quam Mequinenses eas, vt iussi erant, occupare potuissent; & inde regem ac regis filium iniurioſe compedibus oneratos secum Marochum abduxit. nec multo post, anno sequenti, qui fuit XLVIII, Mahametem Harranum & Abdel Caderum filios cum exercitu mittit, qui Ganemis Halotorum reguli gratia freti, impetrato transitu in Fessanum agrum ducerent. iam plerique vicinorum regulorum contra Mule Cacerium rebellauerant, in ijsque Mahametes Barrassius Sesuani dynasta consilia cum Hascene Tetuani præfecto coniunxerat; in quos cum noui regis iussu infelicem expeditionem Buaço suscepisset, & Caçara Quibiuiri, Laraches, & Essegenes dynastas frustra ad suas partes pertrahere tentasset, in vrbem reuersus, ibi rursus præfectos inter se dissidenteis & sibi aduersanteis offendit; vnde concepta indignatione arrepto confestim equo vrbe excessit, & Velezium se contulit. sed mox regis enixis precibus reuocatus, & denuo in summi moderatoris dignitatem restitutus, cum Scirifij, filijs, quos dixi, qui transitum per Caçaram Quibiuirum impetrauerant, cõuenit, Mequinensi agro tradito. antequam dimitteretur Oatazenus, Scirifius, qui fraudulenter de pacis a filijs factæ condicioni-

CIↃ IↃ L

bus nihil cognouiſſe fingebat, ab eo exegerat, vt de tradenda ſibi Feſſa, vbi primum fuiſſet rogatus, fidem ſuam obſtringeret. atque ille libertatis ſupra modum cupidus ſe vrbis ſemel potitum, ad primam interpellationem eius claueis ipſi miſſurum receperat. hanc iniquam pollicitationem homo vafer a miſero rege extorſerat, cauſſam nouo bello quærens, quod iam animo deſtinauerat, quodque aduerſus eum geſturus erat, ſimul atque Mequinenſem vrbem imperio ſuo ſubiecciſſet. ita Oatazenus libertati reſtitutus, ſtatim vbi Feſſam redijt, a Mule Caceriò ſponte regno cedente rex denuo ſalutatur: vixque ab eo duo menſes effluxerant, cum Scirifius iam Mequinenſis agri dominus effectus, cum potentia ſemper creſcente alieni cupiditate, iuxta Feſſam conſedit, & ad Oatazenum mittit, qui eum de pollicitatione nuper facta interpellaret. ille, Scirifij indignationem veritus, ſtatim mittit, qui ſe excuſarent, & vrbem non in ſua, ſed filij & ciuium poteſtate eſſe dicerent. quam excuſationem, quod præter ſpem accidiſſet, tam grauiter Scirifius tulit, vt animi impotens protinus legatum ſecuri percuſſerit, & hoſtiliter ad portas vſque vrbis excurrens, quoſcunque caperet, nulla gratiæ ſpe occideret. ibi aliquot e ſuis amiſſis, capta inde occaſione ingentem exercitum cogit, & Abdalam atque Abdarrahamanum iuniores filios Dara euocat, & introducto per Caçaram, vti prius, exercitu, per Haſgare-

nam prouinciam facto itinere ad Subum flumen iuxta vrbem castra metatur. Oatazeno aduersus patruum Zidanus auxilio venerat, Tafileto a patre Hamete missus, & in itinere in Subi transitu cum hoste conflixerat, dubio exitu, multis vtrinque occisis. sed cum ei postea cum Buaçone non conueniret, resque propter discordias aliter, quam sperauerat, cessuras auguraretur, retro se ad patrem Tafiletum recipit. iamque arctius Fessa obsideri ceperat, & ciues ipsi infelicis regis dominatum perosi, & Scirifij prosperitati occulta beneuolentia fauentes, tacitis votis eius fortunam adiuuabant; eoque extrema rerum omnium pænuria redacti erant, vt eum regem vellent, qui panem, quo se sustentarent, dare posset; ac plerique fame victi ex antiqua Fessa in Scirifij castra transierant. continuata item per biennium obsidione, cultus erga regem & reuerentia pristina tractu temporis in odium verterat. itaque occulto cum obsessis tractatu habito Scirifius propius vrbem tentorium figit, & noctu vectibus atque vncis parte muri diruta antiquam Fessam ingressus est, tanto ciuium fauore, vt citius vrbe potitus sit, quam rex, qui in Fessa noua sedem habebat, de eo quidquam resciret: qui subito experrectus cum accurrisset, & ciuium animos a se auersos videret, retro cessit, sicque Scirifius vrbis veteris potens imposito in ea Hamubendendo præfecto in castra reuersus est. regi, quid ageret, incerto Buaço consilium dederat,

CIↃ IↃ L vt secum ea nocte Velezium confugeret; ita fore, vt ibi metu soluti cum Christianis principibus amicitiam inirent, & ab ijs contra formidabilem etiam ipsis hostem auxilia impetrarent. sed cum ille non assentiretur, nec adduci posset, vt neglecta matris, coniugum, ac liberorum salute suæ consuleret, sed in animo haberet viam pacis cum Scirifio tentare, Buaço conscenso equo admodum pernici per posticum noctu egressus Velezium contendit. rex extemplo per Letam Mahabibam parentem ad Scirifium missam, cum multis lacrimis vitam & condicionem regiæ fortunæ conuenientem pactus se dedidit. Scirifius vrbem nouam intromissis custodibus regem Marochum, Nacerium & Cacerium filios seorsim a patre Tarudantum attributo illis viatico ablegauit, & ducta, contumelioſius ne an intemperantius incertum, regis filia, quod illi quotannis solemne erat, ad fratrem Hametum misit, qui eum Tafileto excedere, quod per filios cum Fessano consilia communicasset, & Tiguretum in Zaharensi prouincia migrare suo nomine iuberet. ille excusato apud fratrem facto, filios omneis ad eum, vt ipsi præsto essent, misit; ex quibus ille Nacerum & Zidanum natu grandiores, quod ab ijs sibi metueret, ad patrem remisit; Buaconem & Mansorem iuniores cum duabus filiabus suis matrimonio iunxit, affectata, etiam cum maxime falleret, pietatis & humanitatis opinione. mox per Abdarramum filium Tafileti possessionem

CIↃ IↃ L

seſſionem arripuit, & Amarem Dubudensium regulum, cum ipse venire iussus, vt obedientiam victori præstaret, excusatione hactenus imperium ludificasset, relictis laribus cum filio Melillam in Hispaniam confugere coëgit: dein Harranum, Abdel Caderum, & Abdalam filios Tremezenum mittit, qui ciuitatem, ne stricto quidem ense, dedente eam Mahumeto præfecto, occuparunt. inde Harranus relicto Tremezeni Abdala fratre tanquam Oranum obsessurus proficiscitur; sed in itinere morbo correptus, ac Fessam delatus, paullo post decessit. cum vero fama esset, Turcos recipiendi Tremezeni caussa cum magnis copijs aduentare, Scirifius Abdel Caderum cum IIIICIↃ equitum eo mittit, & Abdarramum, qui Tafileti erat, cum totidem equitibus eum subsequi iubet: sed nata inter æmulos fratres discordia, vtrique exitio fuit. nam Turcis ad manus venientibus, cum Abdarramus spectator cum suis sederet, Scirifiani victi, & Abdel Caderus in conflictu occisus, atque Abdala frater grauiter vulneratus est. huius facti dein pœnas luit Abdarramus Bahamio Abdel Caderi filio de fratricidio apud auum Mahametem expostulante, qui eum veneno, vti creditur, paullo post tollendum curauit. Scirifius hactenus felix, trium filiorum subita morte efferatus, cum Fessanum regem & eius filios rebellioni barbarorum, qui Derenderensem prouinciam tenent, caussam dedisse suspicaretur, in eum & innocentem

CIↃ IↃ L eius filiam non indagata veritate rabiem effudit, & per Marochi ac Tarudanti præfectos, eodem tempore ambos simul iugulari iussit. quo cognito Buaço statim ad Aluarum Bassanum mittit, qui & paratum se Cæsari tributum pendere, & Penonium munitissimum castellum ei traditurum promitteret, si se in regnum familiare restitueret. cum cunctaretur Bassanus, expedita duo nauigia Buaço instruit, & captiuis Christianis compedes solui iubet, vt cum ijs in Hispaniam traijceret; simulata interim Fessam profectione, quo a Scirifio, qui de fuga eius iam per emissarios cognouerat, negotiorum causa vocabatur. cum frustra Penonij præfectum tentasset relicto in foro equo, quem quasi Fessam cogitans insessurus erat, clam per mare conscensa piscatoria naue aufugit, & Melillam profectus cum Maximiliano egit, ijsdem propositis condicionibus de tradenda Penonij arce. igitur negotium datur Bernardino Mendozæ triremium præfecto, vt cum Buaçone illo proficisceretur. cumque Melilla VII kal. VIIbr. Mendoza soluisset, & frustra Soronij præfecti animum ampliſſimis oblatis condicionibus periclitatus esset, an Buaçoni Penonium tradere vellet, Malacam cum eodem Buaçone re infecta reuertitur: qui inde rursus Pinciam ad Maximilianum profectus, cum nihil impetrare posset, hoc, de quo loquimur, anno cum eo Augustam Vindelicorum ad Cæsarem venit. verum Cæsare negotiorum mole oppresso, & ob

id ad ſupplicis poſtulata minus ex eius ſententia reſpondente, tandem Buaço in Hiſpaniam cum Philippo Cæſaris F. reuerſus, &, omiſſis cum eo fruſtra initis conſilijs, noua cum Ioanne Lũſitanorum rege communicare cepit, quorum ſucceſſus initio felix, triſtem poſtmodo exitum habuit, vti deinceps videbimus. Hoc etiam anno bellum Aphrodiſienſe a Cæſarianis hanc ob cauſſam ſuſceptum & confectum eſt. poſt Horuccij & Hariadeni Mitylenæorum fratrum mortem, qui piraticis excurſionibus mare inferum totos XL annos infeſtarunt, & Algeriæ regnum diu tenuerunt (quæ omnia copioſe & diligenter a Paullo. Iouio XXXIV hiſtoriarum libro perſcripta ſunt) Dragutes humili vico Rhodi inſulæ natus, qui longo tempore ſub Hariadeno meruerat, magnam ſeu virtute, ſiue rei naualis & locorum peritia in eo mari famam conſecutus, infeſtam item negotiatoribus Italiæ & Africæ oram aduerſam reddebat. ante decennium Hariadeno Ahenobarbo ad Turcicæ claſſis præfecturam euecto, cum piratarum dux a Solimanno conſtitutus eſſet, crebriſque incurſionibus per Tyrrhenum & Siculum mare diſcurſaret, multis Chriſtianis in ſeruitutem abductis, Cæſar Andreæ Auſtiæ negotium dederat, vt collecta claſſe prædonem inſequeretur, & quoquo modo poſſet, aut tolleret aut in ſeruitutem redigeret. igitur Ianetinus Auria cum claſſe ad eum perſequendum a patruo miſſus tanta felicitate & diligentia vſus eſt, vt CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L cum ille ad Giralatam iuxta Cæſiæ littus in Corſica ſecurus ſtationem haberet, aduerſis ventis remigij vi ipſum oppreſſerit, & cum XIII triremibus captum in catenas coniecerit. tulit indigne veteranus prædo a tirone ſe circumuentum, aucta etiam indignatione ob aliquot contumelias a Ianetino, dum captiuus eſſet, acceptas: ſed quadriennio poſt, cum Ahenobarbus in Prouinciam veniſſet, & Tolonium cum Turcica claſſe appuliſſet, Auria patruus ab illo exoratus, vt furentem barbarum hac humanitate deliniret, accepto pretio Dragutem liberauit; qui ſeu pudore, ſiue recenti iniuriarum memoria inflammatus, eo capitaliora contra Chriſtianos odia & inimicitias poſtea exercuit: ac mortuo Hariadeno Meningenſium & Ruſpinenſium ope armatis XXIV biremibus Neapolim vſque excucurrit, direptis in ora Calabriæ vicis, capta etiam Rhodienſium equitum triremi, quæ nuper Guleta ad Lucrinum lacum appulerat. his iniurijs iritato Cæſare, Andreas eius iuſſu cum XLIII quadriremium claſſe totam Africæ oram anno ſuperiore peruagatus prædonem in fugam compulerat, & Siagulem, Monaſterium, Aphrodiſium, Ruſpinam, ac Clupeam, quæ contra Tunetanum regem rebellauerant, ad officium reuocauerat, Bucaroque regis filio ſubiecerat. antequam vlterius progrediar, de toto illo tractu & inſulis adiacentibus, ac regibus, qui ijs in locis rerum potiti ſunt, quædam dicenda occurrunt. in Africa,

poſt Tingitanam Mauritaniam, de qua CIↃ IↃ L
modo diximus, Cæſarienſis ad orientem ſequitur, quæ Ampſaga fluuio & Bugiæ regno terminatur; & in qua Cæſarea Iulia, quæ hodie Algeria eſt, Turcorum præcipuum in Africa emporium, atque adeo totum regnum Tremezinum ſitum eſt; deinde ſemper orientem verſus ad Cyrenaicam vſque porrigitur illa regio, quæ a veteribus proprie Africa dicebatur; in qua nunc eſt Tunetanum regnum, quod in quatuor prouincias tribuitur: in Conſtantinam, quæ Collobeſum, Ruſicadam, Tacacciam, Hipponem, cuius olim epiſcopus Aurelius Auguſtinus, Biſertam, Conſtantinam ipſam, a qua regioni nomen, Miliam, Tifeſam, Tebecam vrbeis continet; in Tunetanam, in qua Vtica illa nobilis morte & nomine Catonis iunioris, hodie Farinæ portus, Carthaginis rudera, Tunes ipſa, Cammartia, Martia, Abdirana, Nebelis, Hamametha, Clupea, Heraclia, Siagul, Monaſterium, Tobulba, Aphrodiſium, Ruſpina, Lorbuſia, Ainzamitha, Caſabatha, Curubis, quæ & Caruenna; in Tripolitanam, quæ Pentapolim ad orientem attingit & Circennam ac Meningem olim Lotophagitidem dictam inſulas, Zoroatam, Lepidem, Tripolim ipſam ciuitates ambitu ſuo complectitur. Zebenſis regio, quæ quartam regni Tunetani prouinciam facit, pars Numidiæ eſt, & ad interiorem Libyam pertinet. nulla prouincia migrationib. gentium & externo imperio maiorem mutationem paſſa eſt. itaq. Gothis

CIↃ IↃ L & Vandalis Romanos, atque illos viciſſim Arabibus exigentibus, captæ & dirutæ vrbes, aliæ ædificatæ, & propter aut linguarum diuerſitatem aut conditorum ambitionem mutatæ appellationes, vt antiqua nomina indagare difficile atque adeo ſuperuacaneum ſit. totus autem iſte tractus initio ſub Pœnis, dein ſub Romanis fuit; poſt Vandali, & ijs eiectis Mahumetani Arabes ſucceſſere: ac circiter anno Chriſti CIↃCCCLXX Abdalecitus pietatis & ſanctimoniæ ſpecie magnam inter Arabas auctoritatem adeptus ſub Caimo Adamo Calipha Caruennæ rebellauit, qui quamnis ab Arabibus Caimi auſpicijs ſubito oppreſſus & occiſus eſt, duos filios reliquit, quorum vnus Bugiæ, alter Tuneti regnauit, & vterq. quo ſe alienis opibus in regno tueri poſſent, Ioſepho Texifio, cuius ſupra mentionem fecimus, ac eius ſucceſſoribus Almoharauidis tributum exſoluerunt. deinde Almoharauidis ab Almoadis Africæ imperio deiectis Iacobus Almanſor Tunetanum regnum occupauit, ex eoque Abdeliciti heredes expulit. ſed poſtquam ingenti illa pugna ad Naueis Toloſanas, de qua nuper diximus, commiſſa, Almoadarum vires profligatæ ſunt, rurſus Arabes in Tunetanum regnum inuaſere, & eo præfectum, qui Marochenſis regis nomine vrbem tenebat, redegerunt, vt longe illi petito auxilio opus eſſet. eo miſſus Abdul Hedius Hiſpalenſis, qui Carthagine Conteſtanorum cum XX onerarijs nauibus ac numeroſo milite in

eas impoſito ſoluit, & Tunetem appul- CIↃ IↃ L
ſus prudentia & animi moderatione tantum effecit, vt pace ab Arabibus infeſtiſma gente modico tributo redempta, quod poſtea ſemper a Tunetanis regib. penſitatum eſt, labente Almoadarum imperio res ſuas in eo regno firmauerit. huius filius Zacharias bello feliciter contra Merinenſeis geſto omne robur contra Tripolitanos & Numidas vertit; ac fere ſemper victor magnas opes decedens Abu Ferezi filio reliquit: qui ex diſſenſionibus inter Feſſanos, Tremezenos, ac Marochenſeis reges ortis occaſionem captans, poſt deiectos Zeienenſeis, qui diu Tremezeno regno potiti fuerant, & pacem cum Feſſano factam, rex Africæ appellari meruit, relicto poſt mortem Humene, patris fortuna ac tantis opibus digno filio: quo mortuo rurſus Merinenſes Africæ imperium recuperarunt, porrectis ad Philænorum vſque aras finibus, Humenis nepotibus, qui ſe in vicinos montes ac deſerta receperant, interea occaſionem opperientibus, qua in auitum regnum reſtitui poſſent; inter quos Mule Bulabes cum magno prœlio ab Abu Henuno Feſſæ rege victus & captus eſſet, poſtea Abu Celeni, qui Abu-Henuno patri in regno ſucceſſerat, beneficio liberatus Tunetem recepit, & Tripolim ac reliquas regni Tunetani prouincias rurſus imperio adiecit. ab eo in eadem gente mutuis interdum, quod inter eos ſollemne eſt, cædibus interrupto ordine, per XXXV regum intra CCCCL anno-

CIↃ IↃ L rum ſpatium ſucceſſionem regnum ad Mahumetem Mule Aſſis patrem peruenit: qui Mule Aſſes cum nefario ſcelere ac tot fratrum nece cruentus in paternum ſolium inuaſiſſet, ab Hariadeno Ahenobarbo diuinæ, vt apparuit, vindictæ miniſtro regno ſpoliatus eſt: verum mox a Cæſare reſtitutus, ab Hamida filio, nondum vna regni ſpoliatione vindicato ſatis digne ſcelere, rurſus regno expulſus, poſtremo oculis orbatur. is eſt, qui ante triennium ad Cæſarem poſt partam de Ioanne Friderico Saxone victoriam Auguſtam Vindelicorum venit, paricidij vltorem quærens: verum Cæſar, qui non tam eius cauſſa in Africam traieciſſet, quam vt inde Hariadenum expelleret, & ædificata in faucibus Carthaginenſis portûs arce pacatum & tutum a piraticis deprædationibus mare Siculum redderet, poſtquam eius vicem dolere ſe oſtendit, quod alijs negotijs diſtineretur, eum, vt in Siciliam ſe conferret, hortatus eſt, honorifica in viaticum attributa penſione, donec rebus compoſitis iuſtæ de ingrati filij paricidio querimoniæ ſatisfaceret. Dragutes igitur qui domeſticas illas diſſenſiones ſuis conſilijs idoneas exiſtimaret, occaſionem nactus, Aphrodiſium commodum ſuis & ſibi neceſſarium oppidum occupare ſtatuit. id aſtu primo tentatum, cum non ſuccederet, mox vi aggreditur, ac poſtremo digna ſcelerato prædone perfidia conſummauit. nam dum in Meninge proxima hiemaret, intellecto Aphrodiſienſeis excuſſo Tu-

netani regis iugo rempublicam per ſe adminiſtrare, nec in Caruennæ reguli, id quauis arte & condicione ambientis clientelam ſe tradere voluiſſe, quinimo Haſcenem Meningenſem piratam, qui Solimani nomine venerat, quod exſtructo caſtello tyrannidem affectare videretur, ciuitate exegiſſe, menſe Februario huius anni Meninge ſoluit, & Siagulem, Monaſterium, Taphnen ſollicitatis ad ſeditionem ciuibus in fidem accipit, eiecto Bucaro Mule Aſſis iuniore filio, quem ſuperiore anno ab Andrea Auria reſtitutum diximus. quo facto iam vicinior Aphrodiſio per Abrahamum Embarcam ſummum amicum ſuum, & magnæ inter Aprodiſienſeis auctoritatis, ciuium animos periclitatur, an vellent eum in ciuitatem admittere, & claſſi ſuæ receptum dare; ſic enim fore dicebat, vt ciuitas ab incurſionibus ſecura, breui in opulentiſſimam euaderet. Abrahamus, vt Dragutes in publico conſilio audiretur, a ciuibus impetrauit. cum ergo in eam rem Dragutes orationem artificioſam habuiſſet, ciues Haſcenis recenti exemplo admoniti, gratias pro beneuolo eius in ipſos animo agunt, & tutam quidem claſſi ſtationem pollicentur, ceterum Turcos in ciuitatem admittere omnino recuſant. hac ſpe deluſus prædo vim furtiuam parat, & Ruſpina profectus, adiutore eodem Abrahamo, ad eam vrbis partem, quæ inter orientem & meridiem portum reſpicit, ſuos diſponit,

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L & appulsa extra vrbem classe, quod illi a ciuibus permissum erat, in terram IↃC Turcis expositis vrbem intrat, & occupatis vicinis turribus, ac personantibus repente lituis & tubis quasi certa iam victoria, tantum terrorem oppidanis iniecit, vt quamuis initio gnauiter se defendissent, multis vtrinque occisis, cum viderent hostem crescere, & Abrahamum pro Dragute stare, tandem positis armis deditionem faciunt, & quem modo tanquam ciuem admittere noluerant, sæuissimum tyrannum experti sunt, arce mox etiam dedita. cum Dragutes omnia pro tempore ordinasset, relicto in vrbe Hessaraisio propinquo suo cum CCCC Turcis, vt Abrahami perfidiam erga patriam insigniore perfidia penſaret, negotium dat, vt eum de medio tolleret, quod iure metuere se diceret, ne qua nuper in patriam, cui plurimum debebat, vsus fuerat, perfidia, eadem erga se, cui minus debebat, vteretur. ita Dragutes soluit, abductis secum obsidum loco præcipuis ciuibus. fama rei sparsa, continuo Auria, qui minime ignoraret, quantum momentum illius oppidi adeo muniti commoditas ad res Dragutis in Africa firmandas afferret, cum ante experientia satis didicisset, quantum ob liberum tantum in Meningem & vicina loca munita receptum Christiana res detrimenti antehac accepisset, quamprimum obuiam iri debere prædonis tam formidandi conatibus censuit, & summissis a Gonzaga CIↃ Hispanis

quibus præerat Ferd. Lupus Luſitanus, ijſque in naueis impoſitis, Genua ſoluens Neapolim verſus nauigauit; atq. in itinere Liburni $\overline{III}$ triremeis a Coſmo Florentinorum duce Iordani Vrſini ductu, totidem a Pontifice Centumcellis Carolo Sfortia duce accepit. Neapoli vero $\overline{IↃCCC}$ Hiſpanis ſibi adiunctis duce Garſia Toletano Petri F. Panhormum appulit; vbi Io. Vega Siciliæ prorex adhuc quo res pertineret ignarus, alios $\overline{IↃ}$ Hiſpanos, qui Cephaledi & Thermis Himerenſibus per præſidia diſpoſiti erant, $\overline{V}$ triremibus impoſitos duce Aluaro Vega filio Auriæ attribuit. vnaque cum ipſo Bucarum Tunetani regis filium, & $\overline{IIII}$ Hieroſolimitanorum equitum duce Cl. Sangleo naueis longas optime inſtructas proficiſci iubet. Auria nondum conſtituto quid ſibi agendum eſſet, donec in rem præſentem veniſſet, & cum Lud. Pereſio Varga Guletæ præfecto conſilia communicaſſet, Drepanum, & Drepano Æguſam cum tota claſſe peruenit. ibi vocatis ducibus, cum conſultaretur, Aphrodiſiumne quamprimum tentandum, an Dragutes bello perſequendus videretur, Sangleus $\overline{XV}$ triremeis, quibus Bernardinus Mendoza præfectus a piratarum excurſionibus oram Hiſpaniæ tutabatur, accerſendas cenſuit, quarum pars citeriori Hiſpaniæ defendendæ, pars Sardiniæ inſeruiret, tertia ad Africæ oram excubaret; ſic enim fieri poſſe, vt Dragutes interciperetur, aut ſi elaberetur, tum de Aphrodiſio obſidendo

CIↃ IↃ L

ſtatueretur. Cicada ante omnia Aphrodiſium obſidendum exiſtimabat : nam euenire poſſe, vt quemadmodum Dragutes nuper vrbem ſubito occupaſſet, ſic nondum illius firmata ibi potentia , ad claſſis conſpectum rebellantibus ciuibus rurſus facile capi poſſet. Marcus autem Centurio Auriæ legatus nihil decernendum eſſe, donec re cum Varga communicata de Dragute & Aphrodiſij ſtatu certius cognouiſſent. honoris potius cauſſa tunc duces belli conuocati fuerant, quam quod Auria inpræſentiarum de ſumma quidquam decernere ſtatuiſſet. claſſis tempeſtate iactata Mercurij promontorium appulit. Rubricato fluuio, qui alijs Ardalio, hodie Ladogus paullum inuerſo nomine vocatur, ad Hipponem continuo tractu orientem verſus ora porrigitur : inde paullum intra recedens ad Hipponitidem paludem & Thiniſſam olim dictam ſinuatur , atque in mare excurrens Apollinis promontorium efficit : in cuius dextro latere Vtica ſiue Farinæ portus; in iteriore ſinu trans Corneliana caſtra Bagrada in mare exoneratur ; inter quem rurſus & Catadam fluuium ruinæ Carthaginis viſuntur , Romæ olim ad perniciem ſuam æmulæ : tum recedente ſemper orientem verſus terra Carthaginenſium olim qui fuit portus aperitur , qui $\overline{xx}$ milliaria ambitu ſuo complectitur , cum in longitudinem & latitudinem non plus $\overline{vii}$ pateat : in huius capite Tunes vrbs prouinciæ hodie caput ; tum coëun-

tibus vtrinque littoribus gulæ ſpecie in anguſtas fauces deſinit : in quibus ante $\overline{XV}$ annos arx a Cæſare ædificata fuerat, ob id Guleta dicta, quæ deinde a Turcis capta ac diruta eſt. ab altero littore in orientem tendentib. Mercurij promontorium prominet; in quo Clupea, & in imo ſinu Neapolis; tum Siagul, Aphrodiſium, Ruſpina, quæ Cunicularias inſulas reſpicit; ac tandem recedens, primum Cercinam & Cercinitidem, quæ ponte huic olim iungebatur; deinde in interiore ſinu Meningem, omneis inſulas, quæ in Syrte minore ſunt, obuias habet, ac poſtremo ab ea parte Tritone fluuio terminatur. cum ergo ad Hermeam claſſis appuliſſet, nec vti conſtitutum erat, Guletam reflante vento contendere potuiſſet, in terram egreſſi milites, vt aquam haurientibus præſto eſſent, Clupeam edito loco iuxta mare poſitam, in qua complures iuges putei, capiunt ac diripiunt: deinde in Larneſias inſulas delati, ibiq. propter aduerſam tempeſtatem biduum morati in Aphrodiſij conſpectum veniunt. duces vrbem propius contemplati, dein recedente claſſe, quod crebris ab vrbe diſploſis tormentis infeſtarentur, etiam vicinæ oræ ſitum eminus ſpeculati, bellone tentanda videretur, conſultant; ac plerique ſine mora rem aggrediendam cenſebant, idque expeditu facile exiſtimabant. nam etſi vrbs admodum munita eſſet, & foſſa ac muro valido firmata, tamen quod tantum $\overline{CC}$ Turcos præſidiarios haberet, ſpatioſis adeo mœ-

CIↃ IↃ L nibus defendendis nequaquam pares, nec bene concordarent inter se ciues, sic iudicabant, si antequam obsessi vireis ac spiritus collegissent, vrbs oppugnaretur, fore, vt sua vi haut satis potentes & alioqui ciuium animis diffidentes, eam protinus desererent, aut parua interiecta mora deditionem facerent. sed Berengarius Requesenes classis Siculæ præfectus, qui, si bellum terra gerendum esset, eius administrationem ad Vegam Siciliæ proregem pertinere sciebat, adductis in medium rei difficultatibus de ea cum Vega agendum, & maiores conquirendas copias esse sententia sua obtinuit. interea cum aqua egeret classis, Monasterium peti placuit, vbi & probatarum aquarum copia, & tutissimus portus, si oppidum expugnari posset, capiendæ classi esse ostendebatur. expositis igitur in terram militibus ad oppidum itur. primum agmen Aluarus Vega ducebat: Garsias Toletanus cum ijs, quos Neapoli aduexerat, subsequebatur. cum Auriæ iussu, qui in classe remanserat, aliquantulum substitissent, opperientes, an oppidani, sicuti significarant, dedere se vellent, conspecto illos per auersam portam aufugere, iam omnis moræ impatientes non exspectato signo & Auriæ iussu, ad oppidum confusis ordinibus subeunt, & hastis prælongis partim innixi, partim manibus ad proiecta applicatis, in murum euadunt, & oppidum expugnant ac diripiunt. CCC in eo ex incolis capti, reliqui in arcem confugiunt, quæ statim co-

rona ab Aluaro cincta, ac postridie tormentis tam ex classe quam alijs in terram expositis, & vehiculis, quorum in opere rustico vsus est, tumultuario comportatis verberata tandem impetu capitur, Antonij Auriæ, cuius signum ante reliqua in summo muro statutum fuerat, militibus magna virtute annitentibus. qui resistere ausi sunt, omnes interfecti; ĪŌC circiter capti. ex Christianis Fr. Mendoza Hierosolimitanus eques, Didacus Ruisius, Nauarretus, & Gerrus desiderati. acceptum & damnum in Sicula classe, tormentis vitiose conflatis, dum disploduntur, ruptis, & vna trireme saluo remigio & armamentis depressa, altera proræ parte diminuta, & carina perforata. nullum præsidium in oppido relinquendum esse censuit Auria, ciuibus magna ex parte cæsis & diruta arce: sed recto cursu Guletam ad Vargam contendit, quo cursum antea tenere non potuerat; a quo in sententia de Aphrodisio obsidendo confirmatus, Ferdinandum Vegam, qui cum ipso venerat, ad patrem remittit, vt quid belli ducibus visum esset, exponeret, & vt ille de numero militum & reb. in eam expeditionem necessarijs prouideret, & se quamprimum ad profectionem pararet, suo nomine hortaretur. missus & Neapolim Garsias, qui de terrestrium copiarum imperio spem conceperat. postquam Lilybæum ambo appulissent, ille Panhormum, hic Neapolim petijt. interim ex Bucari consilio Auria Siagulem mittit, qui oppidanos ad deditionem inuitarent;

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L Bucarum enim adeſſe Mule Aſſis filium, quem Cæſar ipſis præeſſe cuperet. illi protinus Bucarum accepere, eiecto Hali ſtrenuo milite, qui cum parua manu, quam ſecum habebat, Aphrodiſium ingreſſus ſuo ingenio & virtute diu obſidentium victoriam moratus eſt. Vega per Ferdinandum filium de Auriæ conſilio certior factus, quanquam Meningem inſulam prius petendam eſſe, in eam rem a Cæſare dux antea electus, & non niſi rebus abunde prouiſis in Africam traijciendum eſſe cenſeret, tamen quod ſententijs ducum in contrarium raperetur, & periculum eſſe cerneret, ſi longius Aphrodiſij muniendi ſpatium Draguti concederet, vt vrbs ſitu munita vix vlla vi poſtea expugnari poſſet, & ipſe aſſenſus eſt: ac prouiſis pro tempore, quæ ad obſidionem neceſſaria videbantur, impoſitis etiam in naueis IIII Hiſpanorum centurijs & Græcorum vna, eo proficiſci decreuit, quod huc vſque tamen diſſimulauerat. ea res Garſiam fefellit, qui comparatis rebus omnibus, quaſi expeditionis illius dux futurus, patrui Garſiæ ſibi cognominis, qui in bello contra Meningenſeis ante XXXIX annos Ferdinandi auſpicijs ſuſcepto perierat, maneis vltum ibat, adductis ſecum omnibus fere præſidiarijs, qui in regno Neapolitano erant. cumque recta in Africam omiſſa Sicilia nauigare vellet, quaſi antequam rei fama ad Vegam peruenisſet, bellum confici poſſet, Berengario & Fr. Chimerano, qui cum eo venerant, prius ad

Vegam eundum esse vrgentibus, consi- CIↃ IↃ L
lium mutauit, & quamuis ægre cum illis Drepanum contendit, quo iam ante triduum Auria, partim vt reb. ad obsidionem necessarijs triremeis instrueret, partim vt discessu suo Afros solutiores redderet, appulerat: quod prudenter factum, tamen ex euentu intempestiuum fuisse compertum est. nam interim tria nauigia comeatu & militibus onusta ex Ægypto venere, ita vt iam IↃC Turci in vrbe essent, qui coniectis in carcerem, qui suspecti erant, reliquam multitudinem ad vrbis defensionem bene concordem semper experti sunt. iamque omnia a Vega parata erant, qui veritus, ne quis se absente motus in Sicilia excitaretur, aut ne quod summo studio in hanc expeditionem a Garsia parabatur, si spe præfecturæ excideret, intermitteretur, siue, quod verius est, quia nondum consilia cum Auria contulisset, demum se in Africam, quod huc vsque celauerat, profecturum palam professus est, relictoque Ferdinando filio, penes quem per suam absentiam rerum summa esset, XI Kal. Vtileis prima vigilia, abducto secum Mule Asse, Panhormo soluit, ac secundo post die Drepanum ad Auriam venit, quo iam ante triduum Garsias Neapoli appulerat, qui dissimulato dolore, se Vegæ vt imperatori summo in illa expeditione semper morigerum præbuit. inde Æguſam, ac postridie Cosyram sub meridiem venêre, ac mox Aphrodisium. ibi cum Vega Auriam officiose conueniisset, &

CIↃ IↃ L initio modeſtiæ certamen inter ipſos de ſummo imperio fuiſſet, altero alteri illud deferente, Vega ſe facile vinci paſſus eſt, vt ſententias rogaret, & cum omnino obſideri vrbem placuiſſet, omneſque in id conſenſiſſent, Antonius Auria ad hæc addidit, ſibi videri, e re præſenti eſſe, vt locus prius in littore muniretur, quo comeatus & quidquid munitionum cauſſa conueherent tuto deponi poſſet, antequam propius vrbem caſtra admouerentur. ea vrbs in humili ac plano ſaxo fundata maiorem partem mari alluitur, eoque plerunque vadoſo, vt triremes ad eam commode accedere non poſſint, qua parte terram attingit, CCXXX tantum paſſuum ſpatio, valido muro crebris per interualla turribus & propugnaculis diſtincto. vallata vrbi collis imminet accliui a ſeptentrione deſcenſu, ſed a tergo vndique præruptus, qui a præſidiarijs Turcis tenebatur. eum continuo capiendum duces decreuere, quod eo occupato contra Afrorum incurſiones, & auxilia, ſi qua ſummitterentur, tutiores ſe exiſtimarent, & vrbs a re frumentaria ceteriſque neceſſitatibus atque omni denique ſubſidio intercluderetur. erecto igitur munimento illo, de quo diximus, a Io. Oſorio Quinonio collis inuaditur, & cedentibus præſidiarijs nullo negotio occupatur. commodum vero accidit, vt Numidæ quidam in caſtra ſcitatum venerint, an Tunetanus rex in triremibus eſſet; poteſtateque illis per Auriam & Vegam facta eum alloquendi, Mule Aſſes Auriæ re-

nunciauit, veniſſe illos, vt fidem ei ſuam CIↃ IↃ L
& operam offerrent; haut longe C equites abeſſe, qui eadem de cauſſa ipſum conuenire cupiant. inter eos primaria femina erat tanta prudentia & pudicitia, vt virtutis opinione conciliatis militum, qui marito militauerant, animis, etiam eo mortuo idem in eos imperium retinuerit. eorum Numidarum toto obſidionis tempore fidem conſtantem Cæſariani experti ſunt, comportato ab illis in caſtra copioſo comeatu. iamque admoueri cepere machinæ, quæ duobus locis, nouenæ ſingulis, diſpoſitæ ſunt ad collis nuper occupati radices, vbi caſtra erant, CCCL ab vrbe paſſibus, & alia parte, qua murus ad orientem mari proximus eſt, CCL, nec amplius, itidem ab eo paſſibus. eius rei cura Garſiæ commiſſa erat, qui ita ab inferiore loco in ſuperiorem reflexo aggerem duxerat, vt tuto comeandi vltro citroque ad vtrunq. militi facultas eſſet. poſt longam & nunquam intermiſſam verberationem cum parum profici Vega animaduerteret, quod interius pomerium terra ad ſummum eſſet oppletum, & firmiſſimo ſtructuræ genere muri ædificati, expectandum tantiſper cenſuit, dum nouis munitionibus & auxilijs firmatior redintegrata verberatione in vrbem impetum faceret; neq. enim verendum eſſe, adeo copioſo comeatu, vt miles deficeret, aut Numidæ Turcis infeſtiſſimi voluntatem mutarent; profligato Dragute, quem poſt captum Monaſterium a ſuis magna ex parte deſertum,

CIↃ IↃ L & nuper in Sardinia CCCC circiter amisisse constaret, cum tandem dies aggressionis venisset, Mamertinus puer quidam transfuga ad Vegam venit, & eum monuit, murum, qui foris ruinam minabatur, a parte vrbis adhuc integrum & altissimum esse, ac sub eo Turcos profundam latamq. fossam duxisse, in eaque asseres prælongos clauis adactis, & stipites præustos a summo peracutos destituisse, taleas insuper ferreis hamis confixas defodisse, vt qui forte in illam præcipitarent, se vallis acutissimis ac mucronibus ferreisque hamis induerent: atque vt facilius, irruenteis falleret, tabulis teretibus fossam constrauisse, cespitibus super iectis, vt nihil subesse doli intuentibus appareret: actos etiam sub terra cuniculos, & igneis artificiose præparatos, atq. ab vtroq. latere dispositа tormenta. vt qui insidias euasissent, flammis ambientibus correpti, aut a tormentis discerpti exanimarentur. ita omissum quasi Deo monitore oppugnationis consilium. sed cum ducibus videretur, turreis interim quasdam occupandas esse, atque eam inprimis, quæ occidentem spectabat, negotium quibusdam datum, vt noctu admotis scalis impetus in eam fieret: quod infeliciter cessit, LX circiter occisis, quorum capita illico Turci contis affixa pro mœnibus, vt ab omnib. conspici possent, tanquam tropæa statuere. communi itaq. ducum consensu decretum, vt in mœnium quassationem acrius incumberetur, ac cunei agerentur, machinæque atq. instru-

menta bellica reficerentur. missæ interim Guletam IIII triremes, II in Siciliam ad puluerem tormentarium & pilas conuehendas, milites item saucij Drepanum deportati. has subsecutæ sunt V triremes, quæ Neapolim petierunt, & inde CCC circiter milites in Africam reportarunt. nec multo post Marcus Centurio cum longis XVI nauibus in Siciliam nauigauit, sicubi Dragutem, quem inter Pachynum & Pelorum visum esse percrebuerat, intercipere posset. Sub id tempus Mule Asses siue ex mærore animi, siue belli diuturnioris incommodis in grauem morbum incidit, & vindictam adhuc spirans fato concessit anno ætatis LXVI; cuius corpus arca conditum Bucarus filius Caruennam deportari, & in maiorum monumentum inferri curauit. Caruennæ tunc rex erat Mahametes Botuibi F. Cidiarfei N., qui summo odio Turcas & Hamidam paricidam prosequebatur. huic cum Peresio Varga arctissima intercedebat amicitia: per Mahometem Beuceinum Scirifium cum eo agitur, vt vireis contra Turcam communem hostem iungeret, tandemque in eas condiciones conuentum est, vt aduersus Hamidam infestissimum ipsi hostem auxilia a nostris summitterentur, pignorisque loco Monasterium ac Siagulem a Bucaro derelicta oppida, quod ijs tuendis impar esset, Cæsaris beneficio retineret, quorum etiam si Bucarus in regnum restitueretur, dum vita frueretur, possessionem non amitteret. his ita transactis Caruen- CIↃ IↃ I

IↃ IↃ I næ rex, qui exitum belli opperiretur, haut magnopere condicionibus inſtitit, donec Dragutes, quem vndiq. copias, vt obſeſſis ſubſidium ferret, parare audiebat, a Cæſarianis fuſus ac fugatus eſt. is enim poſt Monaſterium & Siagulem amiſſa, & cladem in Sardinia acceptam, cum intelleXiſſet Aphrodiſium a noſtris arctius in dies obſideri, ex Meninge XIII Kal. VItil. cum VII biremibus & IIII celocibus ſoluerat, quib. CIↃ CC partim Turcos, partim Afros homines delectos vehebat, & cum antea Tacapæ, quæ vrbs ab Aphrodiſio CXXC paſſuum millibus abeſt, atque alijs locis finitimis ad CIↃ CIↃ Numidarum coegiſſet, Tafræ portum iuxta Tritonem fluuium tenuit; ibiq. expoſitis in terram militib. cum exploratores a Caruennæ rege miſſi iuxta Marnaben ipſum adijſſent, & de eius conſilio cognouiſſent, ad regem ſuum retulêre, qui ancipiti adhuc animo rei euentum expectans minime ad Cæſarianos ſcripſit: tamen ſe apud Dragutem contra communeis hoſteis opem implorantem excuſauit. conſilium prædonis erat, die Iacobi feſto, quo inaudiuerat Cæſarianos in vrbem impetum facturos, caſtra a tergo aggredi, & obſeſſos monuerat, vt eodem tempore eruptionem facerent, quo vndique circumuenti Cæſariani opprimerentur atque ad internecionem cæderentur, ſed cum prius cuniculos agi & pluteos altiores extrui placuiſſet, ad quod vallis ac viminibus & ſimili materia opus eſſet, eodem illo Iacobi die

qui erat VIII Kal. Vitileis, Vega lignandi CIↃ IↃ L
cauſſa proficiſci ſtatuit, & quamuis de Dragutis aduentu ignoraret, tamen quod a vagis quibuſdam & ad prædam errantibus paſſim Afris atque adeo ab Hamida parricida ſibi metueret, curatis corporibus paullo ante meridiem IↃ CC ex omni numero delectos educit, quos ſub tria ſigna ſic ordinat, vt in primo agmine duo vexilla ducibus Pereſio Varga & Ferd. Lupo, ex ſcloppetarijs fere conflata incederent; qui ligna cæſuri erant, & vimina ac virgarum faſceis in caſtra relaturi, cum lixis & calonibus in medio eſſent; ipſe cum tertio vexillo vltimum agmen clauderet. ſic inſtructa acie Vega oliuetum verſus tendit. cum in itinere admoneretur viſos hoſteis multo maiore quam ſui eſſent, numero, iter non intermiſit: verum vbi ad locum ventum eſt, & lignatores operi incumbere cepere, ſubito a læua ex edito colle magna Afrorum multitudo, quæ II CIↃ IↃ numerum excedere videbatur, a dextra CL equites cum non exigua peditum turba apparuere. heic Vega ſuos cohortatus, ſcloppetarios in prima fronte locat, qui magna virtute hoſteis repulere; nec ſegniorem operam, qui cum Pereſio in dextro cornu erant, nauabant: ſed numero victi paullum initio recedere coacti, demum ſuccedente Vega recreati, collectis animis & viribus prœlium redintegrant, & hoſteis iam de victoria quaſi certa triumphanteis reijciunt: in quos

CIↃ IↃ L renitente Vega Pereſius ardentius inuectus, vt Palumbari ſignifero periclitanti ſuccurreret, Meningenſibus, quos Dragutes in inſidijs collocauerat, repente irrumpentibus ictu ſcloppeti equo deturbatus interijt. quo animaduerſo Turci cum Vegam ipſum interemptum crederent, id ex habitu & armorum ſplendore coniectantes, animos reſumunt, ingentique circa corpus certamine vtrinque pugnatur. ſed virtute Franciſci Amatoris militum præfecti corpus ſeruatum, multiſque ex hoſtibus occiſis reliqui ſe in fugam dederunt. CLXXX ex Turcis deſiderati, CCC amplius vulnerati; ex Chriſtianis LXX circiter occiſi, LXXXII ſauciati ſunt. parta inſigni Dei beneficio ea victoria Vega Pereſij morte triſtis ad ſuos regreditur, & Garſiam in itinere, quem ſuis ſubſidio venire iuſſerat, iam re confecta obuium habuit, comperitque obſeſſos, vti moniti a Dragute fuerant, dum pugnaretur, eruptionem feciſſe, ſed fortiter a ſuis intra muros vrbis compulſos eſſe. hac vltima clade accepta Dragutes ſuis paſſim dilabentibus (nam ſocij iam cum eo coniunctionem diremerant) fugienti ſimilis continuo ad naueis ijſdem itineribus reuertitur; quibus conſcenſis Meningem repetijt, ibique cum XVI reliquis nauigijs ſubſiſtere conſtituit, dum de rebus noſtris certior, reſarcire damna poſſet, & rurſus ſe mari committeret. hæc poſtea ex transfugis & captiuis, qui effractis catenis ex Lotophagitide inſula

aufugerunt

aufugerunt, ab Auria & Vega cognita CIↃ IↃ L
sunt. interea Ant. Auria cum X triremib. instructis missus, vt Dragutem interciperet; sin minus, in Siciliam traijceret, & lustratis Syracusarum, Messanæ, Mylarum, & Panhormi arcibus, quicquid tormentarij pulueris ex ijs corradi posset, sumeret, & nouum etiam militem transportaret. missus & Marcus Centurio Genuam, qui terra Ferdinandum Gonzagam conueniret, & nouum militem poscceret. ij aliquanto post quæ iussi erant diligenter executi, reuersi sunt; hic quidem CIↃ L Hispanis cum munitionibus ac non exiguo comeatu intra mensis spatium adductis; ille CC circiter Hispanis, quos Io. Gusmanus ex præsidijs Vegæ mandatu conscripserat, ac centuria vna ex Italis, Græcis, & Hispanis vltro nomen militiæ dantibus composita. dum in eo essent, inter lignandum aliquot certamina commissa, & in ijs ex Cæsarianis Matthæus & Andreas Græci desiderati; etiam Ferramolius Bergomas machinator eximius, dum cuniculos ageret, contrario cuniculo ab hoste oppressus est, magno Vegæ dolore, qui summam in illius viri industria fiduciam collocauerat. in eius locum Andronicus Spinola successit. de cetero omnia ad victum necessaria abunde a Numidis suppeditabantur, maxime postquam Dragute profligato Mahometes Caruennæ rex Monasterium & Siagulem, vti conuenerat, accepit. iam quod ab ea parte, quæ terram respiciebat, parum continua tormentorum

CIↃ IↃ L quaſſatione proficeretur, decretum fuerat, vt ab aduerſo latere, quod mari alluitur, qua murus debilior, machinæ dirigerentur. ſed cum propter aquæ humilitatem & crebra vada propius triremes appellere non poſſent, rurſus ſe magna difficultas obſidentibus obijciebat; quæ tamen induſtria Garſiæ ſuperata eſt. is triremem voluptarij ſpectaculi gratia conſtructam propius vi remorum & operum admouit, adiunctis duobus vtrinque nauigijs, quæ catenis & tranſuerſis tabulis cum illa coniungebantur, ſubſtratis etiam dolijs vacuis, quibus efficiebatur, vt diſploſis maioribus tormentis triremis altius non mergeretur; tum ſupra plutei erecti in tantam altitudinem, vt ijs complures capi milites & tegi poſſent. inſtitutum etiam vt ab oriente, nam hactenus ab occidentali parte verberatio facta fuerat, tormenta diſponerentur, quod intellexerant duces murum eo loci admodum debilem eſſe, quo deiecto, quanquam aqua intercedebat, tamen quod humilis eſſet, miles ea parte commode ſubire & in murum tuto poſſet euadere. atque ab occidente quidem, quod murus omnino ſolidus eſſet, parum proficiebatur. ſed Vega a Mauro ex Bætica transfuga admonitus, ad locum cauum, in quo per cochleam in turrem proximam aſcendebatur, dirigi tormenta iubet: ita factum, vt magna ruina breui tempore ederetur, & aſcenſus in turrim Turcis impediretur. heic vero contentio in-

ter Auriam & Vegam incidit de summa potestate, quam cum Auriæ huc vsque detulisset, Vega demum imperiose arripuit. ex eo originem simultas habuit, quod Auria initio in terrestris præfecturæ petitione Garsiæ fauisse diceretur. vnde Vega toto obsidionis tempore adeo se alienato ab Auria animo ostenderat, vt in consilijs capiendis contrariam semper sententiam tueretur, & dum tuta magis quam audacia consilia se amplecti simulat, quo magis festinandum ille censeret, tanto hic magis cunctaretur & moras necteret. quo factum est, vt parum ad illam victoriam momenti Vega attulisse creditus sit. contentio tamen vtcunque Philippino Auria vltro citroque ad eos comeante pro tempore composita est, & magno impetu tribus locis, vt hostium vires diuellerentur, continuata verberatione aggressioni dies dicitur IIII Eid. VII breis. Garsias cum IↃ CCC & Franc. Amatore & Gaspare Guzmano partem occidentalem oppugnandam suscepit: alteram aciem in vrbem irrupturam, qua turris octanguli formam habentis pars decem continuis diebus quassata murique illi commissi corruerant, ducebat Ferdinandus Toletanus. hæc CIↃ L militibus constabat, quibus Ant. Moreus & Morerola duces attributi. Ferdinandus Lupus a maris parte vrbem aggressurus IↃ CCCCL præerat, quorum partem ipse, partem Hier. Manrices ducebat. ad tormentorum custodiam relicti Ferd. Silua, Petrus Acunea, & Rodericus

CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L

Paganus cum ſuis ordinib. poſt hos CCC circiter collocati erant, qui extra ordinem militabant, Siculi fere omnes, quorum dux Conſtantinus Sacanus a Iacobino Sacano Mamertino originem trahens, qui Rogerium comitem, Sergij IIII P. M. temporib. ante IↃ LXXX annos comitatus eſt in illa felici expeditione, quam contra Mauros ſuſcepit, profligatiſq. quinque illorum ducib. Siciliam eorum iugo liberauit. caſtrorum præſidio Io. Guſmanus ac Bernardus Solerius relicti, quib. præerat Aluarus Vegæ filius. aderant & Carolus Sfortia & Iordanus Vrſinus; Aſtor item Baleonus & Antimus Sabellus, qui Cæſaris nominis ſtudioſi ſe vltro ad id bellum contulerant; aderant & Hieroſolimitani ordinis milites, quorum dux Bernardus Chimeranus. cum vero viderent Turci a mari, quod minime rebantur, vrbem peti, ipſi ſubito tormenta ad illam partem diſponunt, & machinam aduerſam quatiunt, magnoq. detrimento impoſitos milites afficiunt: ſed diſploſis a noſtris viciſſim tormentis, & oppoſita murorum parte diruta reuictus hoſtium impetus. heic ſuos cohortatus Vega tubæ ſono ſignum dari iubet. nec ſegnius obſeſſi quiſq. pro parte ſua laborabant. diſpoſiti erant per muros præſidiarij; intus vero in foro vrbis equites ſe collegerant, vt ſuos fugientes ſuſtinerent, & ſi defenſores repelli contingeret, ipſi irrumpentes Cæſarianos obtererent, & recentes pugnam redintegrarent. Halis ante omnes ſtrenuus ductor ad pugnam forti-

ter capeſſendam ſuos incitabat, vrbem ſe viuo nunquam in hoſtium manus deuenturam audacter ſpondens. nec verbis fides defuit. nam in primis ordinibus pugnans occubuit. concurrentibus vndique ad ſignum militib., ex ijs qui ab orientali parte veniebant, quod e longinquo incedentes hoſtium telis expoſiti eſſent, CII deſiderati; plerique vulnerati, antequam ad manus venirent, atq. ipſe Ferd. Lupus inprimis militum tribunus. verum incitati per cadauera ſuorum & pectoribus ac plerumq. humeris tantum e fluctib. extantes in murum tandem euaſerunt, & quantumuis ſtrenuam operam nauantibus Turcis ſignum in muri pinna ſtatuunt. octangulari illa, quam diximus, turre diſturbata, Turci, vt ad coniunctum illi vtrinq. murum comeare liceret, tignum longiſſimum, ſed anguſtum deſtituerant, quo ipſi ad illius partis defenſionem tranſibant; atque id magno fune colligauerant, vt cum Cæſariani illac irrumperent, tignum ad ſe hoc adminiculo ſubducerent: quod illis perniciem attulit. nam impetu ingreſſi milites tanto pondere tignum grauauerunt, vt a Turcis ſubſtrahi non potuerit, ac Fr. Toletanus ante alios in vrbem illac ingreſſus diuiſis copijs ad forum vadit, vbi grauiter vulneratus paullo poſt obijt, cum eoque Melchior Smarraga fortiſſimus centurio interfectus fuit. mox Bartholomæus Pereſius Sumelſus P. Acuneæ ſignifer per ſcalam in murum, qui ad mare eſt, ſubijt, & ſignum ſtatuit; continuo- CIↃ IↃ L

CIↃ IↃ L que Andreas Auria admotis actuarijs nauibus & ſcaphis milites deſtinatos auxilio ſummiſit ; qui cum ad Mahametis ædem peruenissent, negotiumq. iam confectum existimarent , ecce obuij Turci, qui in foro ſtabant, & oppidani pro coniugibus, liberis & vita pugnantes certamen redintegrant : quo animaduerſo Vega iam omni externo metu vacuus , ad ea quæ intus agebantur, animum intendit, & Garſiam cum ijs, qui ſeruandis caſtris relicti fuerant, in vrbem remittit , qui occiſis aut captis, qui reſiſtebant , hoſtibus , tandem vrbe poritus eſt LXXIIII die poſtquam obſideri cepit. ominis fauſti loco acceptum , quod cerua , quam domi alebat Vega , quamuis ex ignauorum animalium genere maxime omnium natura ſua pauida, aggreſſionis die ſponte ac nemine impellente per rutinam inſilierit, nec militum clamore aut tormentorum fragore ſtrepituve vllo reuocari potuerit , quo minus in vrbem ante milites ingrederetur. periere ex Turcis & Afris IↃ CC ; ſub iugum miſſa X CIↃ hominum omnis generis & ſexûs. ex Chriſtianis CCCC in oppugnatione deſiderati ſunt , IↃ ſauciati. præter eos, quos diximus, Lupus Vlloa, & Monregius equites Hieroſolimitani in conflictu interempti ſunt; item Monterola, cuius etiam duo fratres alter alteri in ſtatuendo eodem ſigno inuicem ſuccedentes , eadem honeſtiſſima morte ceciderunt. ex Turcis CX^X, qui ſe capta vrbe in turreis receperant, dedere ſe paratos , modo de vita caueretur,

per Scirifium significarunt. missus continuo ad eos Bucarus, cui, quod Afer esset, fidem habere noluerunt. itaque mox Alfonsus Coua, qui in Peresij Vargæ locum præfectus Guletæ a Cæsare impositus fuerat, tessera Vegæ exhibita, eos in fidem accepit. captus Hesarraesius Draguti consanguinitate coniunctus, & Cicadæ in custodiam datus, vt cum eius filio, quem Dragutes captiuum tenebat, permutaretur. dein Garsias suorum corpora, ne barbari ea strage cognita intumescerent, terræ mandari curauit. templum primarium mox lustratum, & in Christianorum vsum consecratum est. quib. actis Vega rei gestæ nuncium per Io. Osorium Quinonium ad Cæsarem in Germaniam misit; cui Roma transituro litteras etiam ad Pontificem dedit, mox ampliore legatione eum dignatus, misso Horatio Nucula Interamnate huius belli scriptore non contemnendo, si in Vegæ laudibus nimius non esset; cui, nouo ostentationis genere, præter leones cicures & equos more gentis instratos, magnum carceris vectem ac claustrum ipsum, quo Christiani sæuissime constringebantur, Romam vsque perferendum commisit. iamq. de muniendavrbe agi ceptum, quæ cum amplior Vegæ videretur, quam vt ab exiguo militum numero custodiri posset, contrahi eam placuit, designataque munitionis figura & ad Cæsarem missa est. interim ruinæ instauratæ, & comeatu ac CIↃ IↃ veteranorum præsidio vrbe firmata, eiusque custodiæ præfecto

vocatum fuisse agnoscat, quæ vero nunc CIↃ IↃ LI
acta sint, non admittere se, nisi quantum iure liceat; ideoq. eius actionis documentum communicari non posse. interea in Gallia rex edictum promulgat, auctore aut certe consultore Io. Tilio curiæ Parisiensis protonotario, moris nostri & iuris Gallici homine peritissimo, quo, commemoratis regum Galliæ erga Pontifices R. meritis, & recenti Iulij III iniuria, qui ad hostium regni libidinem potestate sua abutatur, pœna capitis & publicationis bonorum constituta prohibetur, ne qua pecunia ob vllam caussam deinceps Romam aut alium quemuis in locum, vbi R.P. potestatem obtineat, deferatur; cum enim rerum omnium ac præcipue belli gerendi neruus in pecunia consistat, immanis futurum hoc dementiæ, si suis suorumq. opibus aduersarij vireis aleret, & iniustam potentiam confirmaret. fuit hoc edictum in Senatu Lutetiæ recitatum VII° Eid. VI. breis, ac deinde publice locis vrbis frequentioribus per præconem perlectum, cum paullo ante IIII Non. eiusdem mensis grauissimum ac seueriſſimum edictum, Castrobriandæum a loco in Armorica, in quo factum est, vulgo dictum, contra hæresim & de ea suspectos promulgatum fuisset, laudante & approbante Petro Seguerio, qui regium patronum agebat; & antea XIX Kal. Febr. lex regia de Matthæi Orrij prauitatis hæreticæ quæsitoris potestate ac munere in Senatu recitata. Bellozani legati, vt pat est, oratione, ac mox

edicto regio vltra modum offensi Patres, responsum in III Eid. VIIIbr. distulerunt, quo interea de re tota ad Pontificem perscriberent, & eius voluntatem exquirerent; qua die cum non compareret Bellozanus, Patres scriptum evulgant, quo indictum legitime concilium, & iustas eius indicendi causas esse demonstrant, neq. priuatæ quorumdam vtilitatis gratia factum, verum vt pullulantib. non solum per Germaniam, sed per omnem fere Europam prauis de relligione opinionib. tempestiuum afferretur remedium. petere igitura Christianiss. rege, vt suæ ditionis episcopis ac theologis per eum liceat Tridentum venire, vt communibus operis & coniunctis studijs tam sanctum opus, quod ad Dei gloriam pertineat, adiuuent, & promoueant: quod si per eum minime liceat, non iccirco minus constituram concilio suam dignitatem & auctoritatem. quod vero vsurum se remedijs significarit, quæ maiores sui in consimilibus caussis vsurpauerint, non existimare ipsos eo regem progressurum, vt quæ magno suo ac totius regni compendio & ornamento semel sublati & abrogata sint, tanto ecclesiæ detrimento ac dedecore velit reuocata. orare igitur, vt parentis Francisci vestigijs insistat, qui superiori synodo grauissimos viros tam episcopos & theologos, quam legatos suos interesse voluerit; & priuatas potius reipublicæ offensiones condonet, quam committat, vt dum priuatis affectib. indulgere æquum ducit, regni sui statum

& eccleſiæ tranquillitatem in periculum vocare videatur. iam antea Pontifex X kal. Iunij litteras peramanter ſcriptas ad Heluetios dederat, quibus reuocata Iulij II, qui eos ſūma caritate amplexus erat, cuiuſque nomen ipſe renouauerit, memoria, eodem ſe animo erga ipſos eſſe oſtendit, aſcito ex ipſorum numero ad ſui corporis cuſtodiam ſatellitio, & Bononiæ nuper ex ipſis impoſito præſidio: nunc hortari ipſos, quoniam ad concilij celebrationem coniunctio magni momenti futura ſit, vt eo legatos ad Kalend. VIIbr. mittant, cetera plenius intellecturi ex Hieronymo Francho legato ſuo, cuius fidem & diligentiam iam a multis annis exploratam habeant, & quem breui aliquis ex intimis ſuis epiſcopis ſubſecuturus ſit, qui de concilio cum ipſis agat prolixius. verum rex Morleo Muſæo ſuo apud Heluetios legato negotium dederat, vt quoquomodo poſſet, ne legati ab ijs Tridentum mitterentur, impediret. is quod rem difficultatibus implicatam cerneret, Paullum Vergerium epiſcopum olim Iuſtinopolitanum ex Rætis, quo, Patauio nuper ſe contulerat, accerſit, eiuſque opera vſus, & monitis inſtructus ad Badenſem conuentum proficiſcitur; vbi rationibus ſuis & argumentis perfecit, vt non ſolum ijs, qui a Pontifice defecerant, ſed etiam ceteris Heluetiorum pagis quod vellet perſuaderet; continuoque Ræti Thomam Platum Curienſem epiſcopum eo profectum reuocant, CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI quod a Vergerio admoniti intellexiſſent, id agere Pontificem, vt auctoritatem ſuam per illum apud ipſos recuperaret. In Germania ſegnius agebatur, confeſſionis Auguſtanæ ſocijs, quibus idonee a Cæſare cautum fuerat, ſiue quod de negotio deſperarent, ſiue quod Cæſaris offenſionem metuerent, & animi eorum in aditu periculi remolleſcerent, minime inter ſe conſilia communicantibus. Argentinenſes, quod viciniores eſſent, a longinquioribus ciuitatibus, quid facere decreuiſſent, per internuncios exquirunt. & Mauritius quidem per Philippum Melanchthonem, Virtembergicus vero per Ioan. Brentium doctrinæ capita conſcribi iuſſerant; confectique libelli prorſus inter ſe conſentientes, ſed ſeparatim, quod vereretur Mauritius, qui huc vſque in diſſimulatione perſeuerabat, ne ſi ſimul eandem omnes ſocij confeſſionem exhiberent, Cæſariani in ſuſpicionem factæ fœderationis adducerentur. Argentinenſes poſtea conſentaneum illis ſcriptum ediderunt. dein Mauritius VII kal. VItil. ad Cæſarem dat litteras, quibus fide ab ipſo data ſibi abunde cautum ſignificat; ſed quod plerique inaudiuerint, a Conſtantienſi concilio decretum eſſe, vt in hæreticos, qui ad concilium venerant, animaduerteretur, etiam ſi ipſis a Sigiſmundo Cæſare cautum eſſet, idque Io. Huſſi Boëmi periculo comprobatum fuiſſe, propterea petere, vt ijs, quos miſſurus ſit, etiam Patres caueant, ſicuti concilio Baſileenſi, quod

nuam Ixbri menſe redijt, re in proximum menſem Martium reiecta. intellecto poſtea Dragutem proxima hieme pactis cum Solimano Meningis inſulæ regulo inducijs, eo ſua omnia nauigia redegiſſe, triremium ſuarum ac Neapolitanarum aſſumpta parte in Africam ineunte Martio profectus eſt; ac forte accidit, vt eodem tempore Meningem appulerit, quo Dragutes inſtructa piratica claſſe prædatum iturus erat. ſed de Auriæ aduentu certior, cum euadendi facultatem non haberet, Cantara (ſic locus, vbi ſtationem habebat, appellabatur,) ſe continuit, quod eo propter canalis anguſtias & vadi breuitatem, qua Auriæ intrandum erat, triremeis inferri non poſſe ſciret. itaque nauigijs, quantum potuit, interius in ſiccum deductis aggerem moliri terra aduerſus Auriæ impetus cepit. cum ille nec mari nec terra vllum prædoni detrimentum inferre ſe poſſe cognoſceret, tam paruo pugnatorum ac triremium numero, niſi a Solimano, & inſulæ incolis adiuuaretur, ſubito ad eum miſit, qui quo Dragutes ingenio eſſet, qua fide Mauros Aphrodiſio eieciſſet, atque ad exitium obieciſſet, multis verbis exponeret; petijtque vt ſibi hominem Deo & mortalium generi inuiſum in manus traderet, eoque beneficio imminentem peſtem auerteret; & intermiſſi erga Cæſarem officij, non perſoluto integre tributo, gratiam reſarciret; ſic enim fore, vt Cæſar ei omnia remitteret, eaq. ipſum, perinde ac Tunetanum regem, in clien- CIↃ IↃ LI

IↃ IↃ LI lam reciperet. Solimanus ad hæc, omnia, quæ ab Auria proponerentur, veriſſima eſſe non infitiari, ſed quo minus in eo ipſi gratificari poſſet, fide Draguti data prohiberi: itaque ſi auxilium ſuum expeteret, incaſſum eum expectaturum; ſin ipſe per ſe rem gerere vellet, impedimento minime futurum. Auria ergo cum nihil in Solimano ſpei eſſe cerneret, ex Sicilia, Campania, Liguria partem triremium, cum magna militum manu atque omni oppugnationis inſtrumento accerſit. verum heic Dragutes minime ſibi defuit; cumque canalis exitum obſeruantibus Aurianis aperte elabi non poſſet, clam alia via ſe ſubduxit; & alueo noui canalis, qui inter inſulam & continentem relinquebatur, X dierum ſpatio effoſſo, nauigia ſua omnia oneribus per noctem electis diligenti ac fideli CIↃ CIↃ ſeruorum opera in diuerſam inſulæ partem occulte traduxit; neque id aut Auria proſpicere, aut ab incolis, quippe Draguti fauentibus, reſcire, nec ſi reſciuiſſet, omnino impedire poterat; cum ab eo loco, in quo erat, ad eum, per quem canali ducto Dragutes euaſit, I paſſuum millia intercederent: neq. vero tutum exiſtimabat, diducere aut partiri claſſem, ſingulis eius partib. vniuerſæ prædonis claſſi oppugnandæ minime ſufficientib. ita cum periculum effugiſſet Dragutes, Cercinam ſe recepit, & in itinere obuiam factam Siciliæ prætoriam, in qua Bucarus Mule Aſſis F. erat, intercepit, vnaq. captum Bucarum Conſtantinopolim ſecum abduxit,

vbi in turrem, quam vocant, nigram inclu- CIↃ IↃ LI
ſus miſerabili exitu diem ſummum clau-
ſit. eo curſum tenuit Dragutes, vt claſſem,
quæ ad vindicandam iniuriam Aphrodiſio
capto illatam inſtruebatur, præſentia ſua
ad accelerandam profectionem magis in-
citaret. huic præfectus Sinan purpuratus a
Solimano, qui cum nuper ex infeliciter ſu-
ſcepta in Parthiam expeditione redijſſet,
ob violatas a Ferdinando inducias in Pan-
nonia & a Cæſare in Africa, non amplius
expectandum duxit, dum illæ exirent, ſed
vim vi quamprimum repellere ac coërce-
re conſtituit. claſſis erat omnino CXII tri-
remium, II nauium onerariarum cum
myoparone, additis XXX biremib. atq. ali-
quot celocibus, quibus XII CIↃ pugna-
torum impoſita ſunt. Sinani præfecto at-
tributi Dragutes & Sala Raiſius. cum Si-
nan oram Italiæ legere inciperet, & pru-
dens quiſque merito metueret, ne in Me-
litam curſum dirigeret, Ioannes Omedes
Hieroſolimitani ordinis princeps nun-
quam adduci potuit, vt crederet, in alios
vſus tantam claſſem paratam eſſe, quam
vt in regis gratiam in Prouinciam deſcen-
deret, & rex tanto robore potens res no-
uas in Italia moliretur, bellumque Cæſa-
ri inferret. itaque, ſiue quod ita crederet,
ſiue quod omnium rerum inopia preſſus
aliud non poſſet, arces munire & comeatu
ac milite firmare prorſus neglexit: cum-
que in Siciliam claſſem tendere, iamque
Sinanem cum Vega per interpretem de
Aphrodiſio, Monaſterio, ac Siagule re-

cuperandis egisse intellexissent, id simulate præ se ferre Sinanem caussatus, in proposito pertinaciter hæsit: Vega autem Purpurato de violatis inducijs expostulanti, & de captorum oppidorum restitutione Solimano satisfieri flagitanti cum respondisset, Dragutem, non Cæsarem inducias violasse; cui manentibus inducijs liberum fuerit, prædonem, qui prior eum aggressus sit, bello persequi, & oppida capta recuperare, aut adempta ijs, qui in sua [illegible]tela erant, restituere; Sinan, qui belli occasionem quæreret, hoc responso commotior, protinus in Siciliam descendit, & cum se Messanæ ostendisset, ad Catanam deflectit, quasi eam oppugnaturus, & mox Augustam petit, quod est oppidum in peninsula supra Syracusas positum, anno CIↃ CCXXIX a Friderico II conditum, captaque prius arce illud capit, diripit, incendit. id actum XVI Kal. VItil. inde leui vento delata classe Melitam appulit, portumq. subit, alteri portui, qui arcem subluit, coniunctum, modico collis iugo interiecto, vbi hodie S. Anselmi castellum est. id eo maiorem terrorem incussit, quod præter Omedis sententiam accidisset, qui classem Turcicam Tolonij in Prouincia expectari pertinaci asseueratione confirmabat, sed breuioris itineris, compendio meridianum Siciliæ littus legisse. itaque passim trepidare omnes, & quo quisque poterat, cum rebus carissimis confugere. duo omnino oppida erant in insula, vnum sub radicib. arcis, quod quia collibus vn-

dique impendentibus cingebatur, defendi non posse apparebat; alterum VI ab eo milliaribus distans; quæ ambo cum tantæ multitudinis minime capacia essent, reliquum erat, vt in arcem, receptûs & maioris securitatis caussa, multi confugerent. rursus cum arx vix equites ac defensores caperet, eo fiebat, vt plerique ad vehementeis caniculæ æstus sub dio miserabiliter exponerentur, & superãte multitudine ac fœtore excrementorum obsessi multa incommoda acciperent. prædis abactis, & pecore vel capto vel suffosso, cum Turci aliquot e suis, qui longius euagati fuerant, inter angustos calleis, quos muris e viuo lapide sine luto sepire insulanis vsus est, intercepti fuissent, & arcis eam naturam esse perspicerent, vt facile tunc oppugnari non posset, VI CIↃ passuum progressi rursus militem effundunt, & ad vrbem mediterraneam inuadendam pergunt. ab ea parte, quæ orientem spectat, & a qua colubrinæ iactu suburbia absunt, primus fit impetus. commisso leui certamine, cum Sinan saxo impositam vrbem duabus partibus extare cerneret, tertia, quamuis aspera, decliui tamen iugo in vallem desinere, quæ colle arduo & vndique circumciso, qui vrbem fastigio exæquat, clauderetur; quod minus ab illa parte munita esset vrbs, vtpote nullis turribus ac propugnaculis in ea erectis, illac quassationem & aggressionem facere instituit. vrbi Georgius Adornius præerat, qui nullum strenui ducis officium prætermitte- CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃLI bat, sed municipe tantum milite fretus verebatur, vt si arctior obsidio esset, eam diutius sustinere posset. itaque petito ab Omede auxilio, Nic. Durandus Villagagnonus, qui nuper e Gallia venerat, & de Turcica classe aliter rem habere, quam sibi ab initio finxerat Omedes, persuadere ei non potuerat, cum VI tantum viris mittitur, inutili prorsus, si Turci in instituto perseueraſſent, subsidio. interea obsessi ea parte, quæ infirmior videbatur, murum diligenter muniunt, ducta fossa XVI pedes lata & X alta, & in exteriori labro exstructa maceria treis pedes solummodo alta, ne disploſis tormentis ruina maceriæ fossa compleretur: vtrinque ad extremum aggerem ex duobus tectis a summo ad medium dirutis & terra oppletis duo humilia propugnacula eriguntur, in quæ machinæ impositæ, quæ etiam diruta maceria hosteis in fossam irruenteis ab latere, sine vllo obsessorum incommodo, deturbarent. verum hosti ad subuehendas machinas instrumenta deerant, & longo tempore opus habebat, vt noua fabricarentur, ad hæc metuebat, ne interim longe relicta classe idoneo defensorum numero vacua, Cæsariana classis superueniret, & diuisis viribus, aut a coniunctis opprimeretur, aut amissis tormentis, quod æque incommodum ac turpe erat, fuga facienda esset. his difficultatibus aliquot dies conflictatus, post multas ac sæuas populationes reductis tormentis ad classem reuertitur, & Cosyram insulam, quæ IIII

a Melita ad latus occidentale milliaribus abeſt, defertur. de ea ante tractatum fuerat, defendi placeret, an deſeri: cumque pleriſque videretur, deſerendam eſſe, Omedes, qui Melitam minime peti exiſtimaret, defendi quidem debere, ſed non propterea externa auxilia eo vertenda cenſuit, quod arx edito loco ac fere vndique prærupto ſaxo ſita, a paucis, contra numeroſum hoſtem, aditu tam difficili facile defendi poſſet, eo ſe inſulanos recipere poſſe; quos patriæ ac ſuorum caritas ad defenſionem & extrema quæque ſubeunda incitaret, præterea in ducis Hiſpani, qui inſulæ præeſſet, virtute ſummam fiduciam ſe collocare; neque certo conſtare, eo claſſem Turcicam tendere, leuitatis autem ſummæ eſſe, atque etiam turpitudinis, ad leuem rumuſculum ita commoueri, vt inſulam magno municipum detrimento, nec minore totius ordinis dedecore putent deſerendam. itaque cum inſulani ſpe auxiliorum ſe deſtitutos cernerent, atque vxores ac filios & imbelleis ſenes ideo in tutum transferre ſtatuiſſent, duas nauiculas onuſtas Melitam traducunt. id vbi Omedi renunciatum eſt, protinus oneribus minime expoſitis eas reuehi iubet, vt propinquorum miſericordia alacriores ad inſulæ defenſionem redderentur. igitur eo delati Turci protinus caſtellum, quod mari vicinum eſſet, expoſitis $\overline{xx}$ tormentis tertia vigilia quatere incipiunt; ac licet continua verberatione murus labefactatus ruinam minaretur, ta-

men arx eo ſitu erat, licet, mœnibus nudata, vt vndique præcipiti ſaxo inacceſſa tam cito expugnari non poſſet. nihilominus Sinueſſanus præfectus, cui adeo Omedes fidebat, cum omni ſpe auxilij deſtitueretur animum deſpondẽs, quantumuis oppidanis, vt defenſionis curam ſuſciperet, neque ſe deſereret, eum animoſe hortantibus, tecto ſuccedit, omiſſa propugnationis cura. heic vir Anglus, cum conſternatos ſuorum animos inſolita virtute erexiſſet, hoſtes primo repulſi, ſed eo occiſo a pugnæ ſubſidio ad deditionis conſilium recurritur. condicio hæc erat, ſi incolumibus municipibus exire liceret, arcem tradituros. ſed cum Sinan poſt tormentis verberatum murum id peti inſolens eſſe diceret, & vt ſine condicione ſe dederent, haut incerta miſericordiæ ſpe, vrgeret, præfectus C̄C capita eximi petijt, quibus poſtremo ad X̄L redactis, fit deditio, & portæ obſtructæ aperiuntur. inter obſeſſos vir Siculus erat, qui cum ſeruitute mortem optabiliorem duceret, deſperatione adactus, crudeli admodum facinore ſe & ſuos periculo eripuit. is contracto apud inſulanos domicilio vxorem duxerat, ex qua duas filias ſuſtulerat, quas cum videret prope eſſe, vt in miſerabilem ſeruitutem abducerentur, gladio tranſadigit, matremque ad ſtrepitum accurrentem vna interficit: ipſe ne ſuorum morti diu ſupereſſet, neque tamen inultus caderet, balliſtam & ſcloppetum inſtruit, & reſeratis foribus, duos ex hoſtibus, qui ad prædam

festinabant, audacius prouectos missilibus petit, ac perimit; tum stricto gladio in medios ruens se confodiendum præbuit. VI CIↃ ac CCC capita sub iugum missa. castello capto & abducta præda incenso, atque insula exinanita, Sinan, vt fidem in speciem liberaret, imbelleis ac senes ex omni turba delegit, qui XL numerum explerent, in quibus cum non comprehendi præfectus quereretur, & fidem Sinanis imploraret, veste exutus remigio addicitur. eum tamen Omedes, vt facti inuidiam elueret, tormenti ictu sublatum sparserat, hoc addito, quandiu anima exsuperasset, arcem conseruatam fuisse, eo mortuo, municipibus territis statim deditam. his actis Sinan idoneam tempestatem nactus in Africam vela facit, & de Tripoli aggredienda consilium capit. ea quartæ ac postremæ regni Tunetani ad orientem prouinciæ caput est, nam a Tritone fluuio, Tacape est, atque inter Hipponæ & Lethæ promontoria Syrtis minor iacet, in qua Cercinna & Meninx insulæ. a Lethæ promontorio tractu continuo adveterem Tripolim itur, a Phœnicibus, vti vero simile fit, olim conditam, cognomine ei quæ in Syria est appellatione; in eam Cyniphus, si Ptolomæi tabulis fides, influit: verum illa ab Arabibus, Omare Calipha, qui secundus a Mahomete fuit, capta, & eiectis Gothis omnino diruta, aliam haut ita longe eiusdem nominis Afri condiderunt; de qua heic sermo est. hinc ad Philænorum vsque aras maior syrtis porrigitur. ab eo

CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI tempore Tripolis ſub Tunetanis regibus ſemper fuit, aut eorum præfectis aliquando, vt fit, rebellantibus; donec Petrus Nauarrus, qui poſtea ſigna noſtra ſecutus eſt, Bugia capta anno huius ſeculi X°, peſtilentia in vrbe graſſante, vt ſuorum ſaluti conſuleret, Didacum Valentinum Neapolim miſit cum duobus nauigijs, quibus IↃ CCC milites portabantur; ipſe cum exercitu, qui erat XV CIↃ hominum Coſyram venit, & ibi accepto a Valentino comeatu ac munitionibus in Africam tranſmittit, atque auctore Vionello Veneto, qui quod frequens Venetis cum Tripolitanis commercium intercedebat, ſitûs ac loci valde peritus erat, vrbem aggreditur, repulſiſque oppidanis ac milite in terrâm expoſito, eam tandem expugnat, occiſis VI CIↃ Maurorum & captis amplius XV CIↃ, in ijſque vrbis regulo cum coniugibus & liberis, qui in Siciliam ſub cuſtodia ablegatus eſt, ac poſtea Cæſaris beneficio libertati reſtitutus. capta vrbe ac magna ex parte deſtructa caſtellum vetus ſeruatum eſt, & aliud nouum iuxta portum inſtitutum, & vtrumque a Cæſare præſidio impoſito eo vſque cuſtoditum, donec Rhodo a Solimano ante XXVIII annos capta, & inde Hieroſolimitanis equitibus eiectis, Cæſar eis Melitam attribuit, & Tripolim, quæ ab ea haut amplius CCLV paſſuum millibus abeſt, vna tuendam commiſit. itaque de ea etiam munienda, antequam certum eſſet, quo Turcica claſſis tenderet, actum inter equites: cumque

Omedes minime nudandam equitibus in- CIↃ IↃ LI
ſulam eſſe contenderet, & ſubſidium ex montanis & agreſtibus Siculis collectum atque a Vega ſummiſſum ſufficere diceret, capta Coſyra, ſero tandem eum erroris & obſtinati animi pœnituit, Turcis eo appulſis, neque in Franciam, vti iactabat, contendentibus. exſcenſione ergo in terram facta Turci arcem, quæ orientem ſpectat, diſpoſitis XXXVI maioribus tormentis ſine intermiſſione verberant. huic præerat Gaſpar Valerius Allobrox vir rei militaris ſcientia ac virtute inter ſuos magni nominis, & cui Omedes ipſe, alioqui Gallico nomini iniquior, plurimum tribuebat: is prouiſis pro tempore, quæ potuit, murum ea parte terra oppletum ſubſtructionibus ita firmauerat, vt continua quaſſatione parum ab hoſtibus proficeretur: ſed transfugæ indicio emendatus error. is erat Caualionenſis ex comitatu Venaſcenſi pontificiæ ditionis, homo notæ perfidiæ, qui aſſidua cum Mauris conſuetudine a noſtra relligione deſciuerat. admonitus ab eo Sinan tormenta loco moueri imperat, & ad aliam partem, quæ cellæ promptuariæ ad præfecti vſus inſeruiebat, minus firmam, quod terra oppleta non eſſet, dirigi. ibi cum paruo temporis ſpatio magna ruina ederetur, Valerius, qui videret equites ſocios animo concidere, per Poëſium equitem Gallum magni animi virum, eos confirmat: ruinam enim eiuſmodi eſſe, vt commode ſarciri poſſit, & ſi animis nitantur, non defuturas vircis

1510 LI ad propulsandos Turcorum impetus; tantum audeant, & virtutis pristinæ memores se non deserant. Hispani contra vrgere, vt magnitudini periculi præuerteretur, idque non sine inuidia nostrorum; Gallorum enim & Hispanorum longe diuersam rationem esse; ab his enim continentia bella cum Turcis geri, quibus iccirco certa pernicies immineat, nisi in tempore sibi prospiciant; illis magnam cum iisdem Turcis coniunctionem esse, & adesse regias naueis hostilibus permistas, quæ ipsis, si quid sinistri accidat, perfugio futuræ sint: hac fiducia Poësium hanc animi præsentiam ostentare; breuem esse consultandi occasionem, qua prætermissa cedendum esse, & adempta omni auxilij militibus spe turpem deditionem subeundam. hæc ab Hispano centurione iactata cum Poësius impatienter ferret, consilio se surripuit, ac tacitus domum contulit. paullo ante e Gallia Gabriel Aramontius Melitam venerat cum Michaële Seureo & Cotignaco a rege Constantinopolim missus, vnde sub exitum superioris anni redierat. is cum ab Omede de iniuria in Melitensi clade & Cosyræ vastatione ab equitibus accepta cognouisset, egregiam regis voluntatem erga tam bene de republica Christiana meritum ordinem testatus, sibi admodum dolere dixit, quod non tempestiuius aduenisset, verum se graui morbo in itinere fuisse retardatum. heic interfatus Omedes, Satis tempestiue, inquit, siquidem per tuas occupationes licebit, vt

Tripolim versus iter flectas, & Sinanem ac Dragutem ab obsidione vrbis, interposita regis Christianissimi auctoritate, reuoces, aut quoquomodo gratia, qua apud eos plurimum vales, auertas: quod te per Christi viscera, per tibi merito carissimum regis potentissimi caput, qui nos summa beneuolentia, cuius nobis fiduciam fecisti, prosequitur, obsecro & obtestor, ne graue sit, moram aliquantulam profectioni tuæ interponere, qua glorioſissimo ac toti Christiano orbi maxime fructuoso beneficio nos obstrictos habeas, & depulso a nostris ceruicibus tam formidando hoste, regi tuo immortalem gloriam, tibi vero sempiternum ex rei bene gestæ conscientia gaudium parias. tam obnixe roganti, quamuis iter accelerare in animo haberet, non potuit non assentiri Aramontius, quod & sibi honorificum, & regis voluntati consentaneum id esse intelligeret. itaque accepta celoce Tripolim contendit, cum iam expositis in terram muralibus machinis, fossæ ductæ, & omnia ad obsidionem parata essent, Sinanis anhelantem semper ad maiora animum Aramontius, quantumuis precibus atque arte annixus, flectere nequaquam potuit, quod ille diceret, equites amissa Rhodo fidem Solimano obstrinxisse, nunquam se contra Turcos arma laturos: nihilo secius spreta iurisiurandi relligione Cæsari contra Solimanum bellum gerenti semper præsto fuisse; ac nuperrime in Aphrodisij oppugnatione magnum Draguti dam-

num attuliſſe; hanc iniuriam bello vlciſci Solimanum decreuiſſe, eamque ob rem hanc tantam claſſem inſtruxiſſe, vt eos omni Africa expellat; cuius mandatum ſibi minime liberum ſit vllis precibus aut vllius reſpectu negligere. cum nihil apud barbarum ſuas valuiſſe preces videret Aramontius, continuata nauigatione ſibi quamprimum Solimanum adeundum duxit, vt ab eo impetraret, quod legatus concedere recuſarat. verum id ei per Sinanem non licuit, qui Gallos rei euentum opperiri, & in ancoris ſpectatores ſedere voluit. cum igitur inter equites, defendenda an deſerenda vrbs eſſet, diſcreparent ſententiæ, quod Poëſius periculum eleuaret, Hiſpani in maius extollerent, deligitur Geuara Hiſpanus, cui propter ætatem & rei militaris peritiam milites multum tribuebant, qui ruinam inſpiceret, an commode ſarciri poſſet, & ad conſilium referret. cum opinione maius periculum eſſe renuntiaſſet Geuara, milites eo Valerium adigunt, vt e muro facta ſignificatione colloquium depoſceret. miſſi duo equites, & in his Geuara, qui, ſi incolumibus vrbe excedere liceret, & naues tranſportando militi concederentur, deditionem facturos ſe pollicerentur. has condiciones initio minime ſe reijcere finxit Sinan, modo de impenſis belli ſatisfieret. cum illi negarent, & ita dimiſſi eſſent, ex Dragutis conſilio reuocantur, ne videlicet omni ſpe miſericordiæ præciſa, ex deſperatione ad fortitudi-

nem recurrentes vltimam neceſſitatem experirentur. cum ergo Sinan ratam ſe deditionem habere prædicaret, & in Dragutis gratiam de repræſentandis in bellum factis ſumptibus condicionem remittere, idque ſacramento per Solimani caput concepto confirmaſſet, ex purpurati domeſticis vnus mittitur, ſpecie, vt Valerium euocaret, cum quo Sinan de nauibus pro capitum numero præparandis ageret; re vera, vt obſeſſorum vultus, & quid fiduciæ illis eſſet, diligenter obſeruaret. is ergo expoſitis, quæ a Sinane habebat, mandatis, vt Valerium, an egredi deberet hæſitantem magis falleret, ſe obſidis loco miſſum profitetur. ita Valerius diſcrimini ſe committit, & vt maiorem fiduciæ ſignificationem daret, quem obſidis loco retinere poterat, cum vno equite ſecum ducit. vbi purpurati tabernaculo appropinquauere, emiſſarius ille præcurrit, & eo metu omnia intus perturbata enuntiat, vt quas velit condiciones ab obſeſſis extorquere poſſit. Sinan, qui dolum ſucceſſiſſe gauderet, increpitum Valerium ac contumelioſe habitum, renouata de belli impenſis condicione, in vincula conijci iubet. id vbi per equitem, quem vna ſecum duxerat, intus renunciatum eſt, indignatione, iurgijs, ſed multo magis pauore miſceri omnia. tum purpuratus, qui arcem conſeruare in animo haberet, & omnem moram tollendam cenſeret, vt prius Valerium, ſic arcem & incluſos equites fraude in ſuam poteſtatem redigere aggreditur. Valerio vo- CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI cato omneis se condiciones remittere, & obsessis libertatem concedere confirmat; cumque postridie vrgeret Sinan, vt in condicionem de belli sumptibus consentiret, vim deprecatus Valerius capite se minutum dixit, ac proinde nullius momenti suam sententiam fore, quippe qui cum libertate præfecturam & imperium amisisset. hoc prudenti responso Valerius a Sinane iam deceptus effecit, ne ille se ministro amplius ad obsessos decipiendos vteretur. itaque eos per nuncium euocat, ipsisque nihil nocitum iri fidem obstringit, & rursus per Solimani caput deierat. maiore quam prius leuitate Sinanis periurijs habita fides ab obsessis, ob imminentis expugnationis metum: ac statim equites ceterique milites cum coniugibus & liberis conferti exeunt, qui ab obuijs Turcis turmatim ante portas dispositis euestigio omnes spoliantur, & ad naueis captiui abducuntur. Mauri, qui ad C̄C supererant ex ijs qui equitibus militauerant, mox interficiuntur. cum per fidem datam Valerius obtestaretur, responsum est, canibus fidem seruandam non esse, qui eam priores Rhodi Solimano datam fefellissent. tandem vix ab Aramontio impetratum, vt C̄C numero eximerentur, qui præcipue Galli fuere: Hispani equites asseruati & aliquot Galli adolescentuli, quos postremo Aramontius pretio exsoluto a Sinane obtinuit, vt catenis soluerentur. arce capta restabat turris illa in portu olim ab Hispanis ædificata, quæ a Gallo equite

non

non ita credulo cum $\overline{XXX}$ militibus tene- CIↃIↃLI
batur. is dum de condicionibus tractatur, extracto tempore conuulsatis rebus suis nauiculam conscendit, & recta ad Aramontium pergit. ita Turci arce & vrbe potiti sunt $\overline{XVII}$ kal. $\overline{VII}$br. $\overline{XLI}$, postquam a Petro Nauarro capta fuerat, anno, eaque in Dragutis manus Sangiacibegi titulo tradita in qua duas arces exstruxit, alteram ad turrem ab Hispanis quondam ædificatam, alteram paullo interius, vbi firmum Turcorum præsidium ab eo tempore habetur. magna lætitiæ demonstratione totis castris celebratus hic dies, Aramontio etiam ad conuiuium barbara magnificentia paratum, quod inuidiam nostris auxit, inuitato, & displosis passim tormentis; moxque sub vesperam accensis per triremeis & cunctas naueis lucernis continuata per noctem lætitia est; atque vt iucundo aliquo spectaculo oculos pascerent, Io. Cabassium bombardarium, quod ictu tormenti manum exercitûs scribæ abstulisset, in foro, vtroque pugno, auriculis ac naribus truncatum statuunt, tum viuum defodiunt vmbilico tenus, & sagittarum ictibus diu & crudeliter confixum ad extremum iugulant. Aramontius potestate a purpurato facta discedit, & Melitam reuertitur, abducto secum Valerio, qui statim custodiæ ab Omede traditur. inuidiam facti cum Hispani in Gallos reijcerent, Villagagnonus edito scripto eas diluit, & auaritia Omedis, qui amplissimas ordinis facultates

CIↃ IↃ LI fraudato ærario in familiareis vſus interuerterit, atque obſtinata peruicacia factum dicit, vt minime ſummiſſis, quæ opus erant, in tempore Tripolim ſubſidijs, Valerium & equites obſeſſos omni ſpe auxilij deſtitutos ad feſtinatam deditionem nec ſatis honeſtam aut tutam compulerit. qui ſincere magis de ea re exiſtimant, Omedis pertinaciam, Valerij credulitatem, centurionis illius Hiſpani, de quo diximus, nimiam formidinem, ac denique Caualionenſis transfugæ proditionem in cauſſa fuiſſe putant, cur rebus nondum in extremum diſcrimen adductis arx validiſſima in Turcarum manus tam facile deuenerit. nam Aramontium in ea cauſſa præuaricatum, & vt Omedes iactabat, Valerio deditionis auctorem fuiſſe, procul a veriſimili abeſt, cum eum conſtet a Momorantio E. M. penes quem tunc ſumma regni erat, ad Omedem priuati officij mandata habuiſſe, quibus quanta beneuolentia Hieroſolimitanum ordinem proſequeretur, & poſt Philippi Villerij Inſuladami cognatione ſibi coniuncti mortem, eius commoda præcipuo commendationis loco ſemper habuiſſet, abunde ſignificabat. & ſane Momorantium grauiter amiſſæ Tripolis caſum tuliſſe, ex eius litteris eo tempore ad Briſſacum Inſubrum præfectum, cum quo minime diſſimulabat, datis, quas penes me habeo, didicimus; quibus vrbem Chriſtianis ereptam, & latronum ſpeluncam effectam dolet, cum vero rex indigne ferret haut

occultis Cæsarianorum vocibus Gallo- CIↃ IↃ LI
rum nomen insidiosè proscindi, quasi eorum atque adeo Aramontij ipsius opera factum esset, vt Tripolis in Turcorum potestatem deuenisset, ad ordinis Hierosolimitani principem prid. Kalend. VIIIbr. dat litteras, easque Belloio nobili viro e domesticis perferendas committit, quibus de rumore sparso conquerebatur, & petebat, vt siquidem Aramontius, eorum, quæ contra eum diuulgabantur, reus esset, per ipsum tanquam melius ac certius de ea re instructum certior fieret, vt eum pro criminis magnitudine debita pœna afficeret; sin innocens esset, ex ipsius testimonio publice de veritate apud exteras nationes constaret. quibus ab ordinis Magistro rescriptum XV Kal. Xbr. in hæc verba; Ad ea quæ M. V. a nobis flagitat, quo eius desiderio & imperio, quantum in nobis est, satisfiat, respondemus, ac dicimus, kal. VItil. vltimis Aramontium huc appulisse cum II triremibus & minori trireme; qui postquam a nobis pro merito conuenienter exceptus, mandata sua exposuit, nimirum vt Constantinopolim proficiscens in itinere nos adiret, ac vestro nomine operam suam prolixe nobis deferret, a nobis rogatus est, vt Tripolim diuerteret, & operam daret, vt Turcos ab obsidione illa, si forte nondum cepta esset, auerteret; aut si iam arx obsessa esset, Turcis, vt ab obsidione discederent, omni ratione persuaderet. onus vero in se libenti animo suscepisse Aramontium, eo cum ce-

loce noſtra profectum; ſed cum nihil impetrare ab obſtinatis Turcis potuiſſet, re infecta ad nos redijſſe, ac publice in conſeſſu ordinis teſtatum eſſe, quanto cum ſuo dolore accidiſſet, vt Tripolis amiſſa eſſet, quo in negotio nullum officium prætermiſiſſet, vt ordini ea in re noſtro gratificaretur; hoc enim a V. M. enixe ac relligioſe ſibi iniunctum. præterea vt quorum culpa ea clades accepta eſſet, certo cunctis conſtaret, vndique probationes collegimus, & inquiſitione diligenti ſuper ea re habita, nihil comperimus, quo Aramontium cladi cauſſam dediſſe, aut deditionis auctorem fuiſſe credi debeat. quinimo ex equitibus captiuis, poſt quam ad nos ipſius triremibus vecti rediere, didicimus eum non ſolum omni culpa vacare, ſed multis benefactis totum ordinem ſibi deuinxiſſe, ac proinde non recte nec ſecundum rationem factum exiſtimamus, vt is rumor ſparſus ſit. eas litteras, quarum exemplum penes me eſt, poſtea rex per oratores ſuos paſſim publicari iuſſit; qua publicatione compreſſis Cæſarianorum querellis ac rumoribus, euulgata in Gallici nominis inuidiam fama pariter conquieuit.

IACOBI AVGVSTI THVANI HISTORIARVM LIBER OCTAVVS.

RERVM Africanarum longa nec satis vulgo nota narratione defuncti, tempus est vt in Europam redeamus. Cæsar cepta anno superiore comitia Eid. Febr. huius anni dimisit, edicto prius facto, quo, quandoquidem relligionis dissidium nullo alio remedio commodius, quam œcumenicæ synodi celebratione, componi posse in confesso sit, daturum se operam recipit, vt omnia quamprimum recte & ordine, semotis affectibus, iuxta sacram scripturam & SS. Patrum doctrinam in eo negotio peragantur; quod ad se, tanquam ecclesiæ patronum, & conciliorum defensorem, hos enim titulos eo scripto vsurpat, proprie pertineat; eo nomine se omnibus, qui ad concilium venturi sint, idonee cautum velle, siue relligionem mutent, siue in Augustana confessione perseuerent: quibus

CIↃ IↃ LI liberum sit, quandiu velint, Tridenti commorari, ibique omnia, quæ ad conscientiæ suæ tranquillitatem & instructionem facere existimabunt, in medium libere proponere: orare igitur tam ecclesiasticos, quam Augustanæ confessionis socios, ne pontificium diploma negligant, sed eo apprime instructi veniant, ne se deinceps aut nimia festinatione excluſos, aut ad iustam suæ causſæ explicationem non fuisse admissos iure conquerantur. actum & de formula Augustana, quam quo minus reciperent, cum variæ a multis afferrentur rationes, Cæsar ampliorem eius rei cognitionem sibi sumit. Vsu receptum est in republica Germaniæ, vt mole negotiorum ingruente, quæ in publicis imperij comitijs explicari non potuere, indictis a Cæsare & ordinibus imperij conuentibus rursus a delectis tractentur, qui pari cum comitijs potestate de rebus mandatis statuant; ita tamen, vt si quid grauius inciderit, quod Cæsaris auctoritatem & præsentiam desideret, ad eum referant. decretum ergo, vt ad Kalend. April. Norimbergæ conueniant VII virorum & VI reliquorum principum legati, qui deliberent, quemadmodum pecunia illa, quæ ex publico ærario in bellum Magdeburgicum prompta sit, suppleri debeat; & quoniam bellum illud ad reipublicæ salutem & exemplum pertineat, magistratui permittitur, vt suæ quisque ciuitati tributum hoc nomine imperet; Cæsar ipse collationem

pollicetur : & quia rumor sit, Albertum Mansfeldium & Hedecum superiori hieme constituisse Magdeburgicis opem ferre, edicitur, si postea contingat in aliqua Germaniæ parte milites confluere, vt statim vicini principes ac ciuitates coniunctis viribus illos opprimant, & rebellionum igneis, priusquam in incendium euadant, ope sua restinguant. ad iurisdictionem, & bona sacra superioribus bellis licentiose vsurpata & direpta quod attinet, curaturum se Cæsar recipit, vt appellatus ab ijs, qui iniuriam sibi factam queruntur, ipsis ius dicat, quo suum quisque recuperet, & spoliati in possessionem restituantur. Ferdinandus rex de Turcarum iniurijs antea ad ordines retulerat, eos videlicet in Pannonia per inducias in armis esse, arcem in suis finibus extruere, Zalnocumque suæ ditionis præcipuum propugnaculum conatos occupare ; iam in Daciam hostiliter ingressos nullam ob iustam caussam, quæ a culpa sua profecta sit, res nouas moliri. itaque ei quamuis grauate promissa superioribus comitijs auxilia decernuntur. nec multo post Cæsar de comitatu seu Diecica ditione in Hessum, tanquam contumacem, sententiam tulit : quantumuis ille se excusaret, & sibi non integrum esse diceret, respondere, adempto libero cum suis consiliarijs colloquio, adhibitis etiam qui obseruarent & auscultarent custodibus. siquidem post patefacta fugæ consilia tam arcte custodiebatur, vt nemini illum adi-

CIↃIↃL

1610 re, aut sermonem conferre semotis arbitris liceret. huc vsque inter Cæsarem & Ferdinandum de imperij successione actum fuerat, media Maria sorore Pannoniæ regina; cum nihil profectum fuisset, Maximilianus, cuius consilio & contemplatione effectum credebatur, ne Ferdinandus Cæsaris voluntati obtemperaret, soceri offensionem veritus, quamprimum in Hispaniam transmittere, & inde vxorem iam duorum liberorum matrem deducere constituit. itaque cum patre Augusta III Eid. Mart. discedit, & sub exitum Maij cum Philippo Cæsaris F. per Italiam in Hispaniam redit, in itinere Genuæ vsus hospitio iam sibi familiari Andreæ Auriæ. sub id tempus & Bremensium legati Augustam à Cæsare anno superiore euocati re infecta domum reuertuntur. dum adhuc Augustæ esset Cæsar, a Granuellano Atrebatensi, vti creditur, incitatus, concionatores seorsim per Hasium, Seldium, & Maluendam interrogatos acerbe reprehendit, quod stare per eos putaret, quo minus formula nuper perscripta ab omnib. reciperetur: cum igitur Argentinensis episcopus grauem de ea re paullo ante querimoniam habuisset, hac lege tandem vrbe summoti sunt, ne posthac intra imperij fineis, & quam late Cæsaris iurisdictio patet, concionem apud populum habeant, aut quemquam ex amicis vel propinquis conueniant, neque sui discessus caussam vlli aperiant, aut postquam excesserint, ad quemquam scribant,

aut quid cum ipsis actum sit, exponant. hæc metu adacti sublatis digitis more solemni pollicentur: dein Senatui mandatur, vt quibus in templis doctrina Lutherana docebatur, cessationem imperet, donec Cæsar decreuerit. ludi magistri quoque, qui ne Augustanum de relligione decretum seruaretur, vulgo auctores esse existimabantur, exacti. ad eundem modum actum & cum Memingensibus & alijs per Sueuiam ciuitatibus, quas iam in concordiam cum Saxonicis redijsse Cæsar per indicem cognouerat; missio postea eo Henrico Hasio, qui passim reipublicæ statum mutaret, nouis institutis Senatoribus, & concionatores, ac ludi magistros, nisi decreto parerent, abrogaret. ita concionatoribus ac ludi magistris, qui vocati Augustam venerant, docendi munere & ad suos reditu interdicitur; cumque ex ipsis vnus vxori tempus partûs instare causaretur, ac propterea maiorem in modum oraret, vt sibi ad eam inuisere liceret, Atrebatensis ad suos conuersus, Vxorem, inquit, vocat quæ scortum est. expeditissima ea visa Cæsarianis ministris ratio, qua & concilij actio redderetur facilior, & Patres expulsis ex ciuitatibus, quos illæ Tridentum mittere potuissent theologis, pauciores aduersarios habituri essent. pulsi ergo illi & electi; pars in Heluetios, alij alio confugerunt: abeunteis plerique ciues, & inprimis Ioannes Fridericus, quamuis captiuus, per ministros suos pecunia, viati-

1010 11 co, ac solatio perbenigne prosecutus est. tanta vero ex eo secuta in templis solitudo, vt occasionem haut occultis multorum querimonijs dederit, vim non bonis tantum & corporibus, sed etiam mentibus & conscientijs afferri quiritantium, donec a Senatu, qui eo nomine magnam inuidiam sustinebat, post longam ac diligentem perquisitionem, inuentus est ex Augustanæ confessionis ministris Gaspar Hubernius, qui publice recantata, quam hactenus sub Luthero professus fuerat, doctrina, formulam à Cæsare præscriptam multis obstupescentibus populo insinuaret. Interea res ad Magdeburgum agebatur, & continuabatur magis obsidio, quam oppugnabatur vrbs, Mauritio absente, qui in viam, vti superiore libro diximus, se dederat, quo summissos a Vandalicis ciuitatibus auxiliares vi astuve interciperet; ac Mansfeldius quidem, qui dissipato auxiliari exercitu in vrbem peruenerat, in Neostatum a Mauritianis occupatum impetu frustra facto non sine damno se receperat. reduce in castra Mauritio VII Kalend. Febr. leuibus aliquot prœlijs initio pugnatum est; sed quatriduo post tanta mole certatur, multis vtrinque desideratis, vt Mauritio ipso, qui intererat a Magdeburgicis agnito & circumuento, paullum abfuerit, quin captiuus in vrbem abduceretur. cum cottidie vtrinque acriter certaretur, VIII Eid. Febr. caduceator Cæsaris in vrbem mittitur: verum cum nullas litteras a Cæsare

ipſius manu ſubſcriptas haberet, & Sena- CIↃ IↃ L
tus huiuſmodi colloquia reijcienda cenſeret, nihil actum eſt. Cæſariani interim Neoſtati VII maiora tormenta inſtruunt, quibus in obſeſſos diſploſis, ac præcipue in B. Iacobi turrim, multum damni obſeſſis inferebant; inconcuſſa tamen turre, quamuis plus CIↃ IↃ CC bombardarum ictibus verberata. poſtea IIII Kal. Martias eruptione ab obſeſſis facta, acrius quam antea duobus locis dimicatur; plerique ex Cæſarianis deſiderati, ac tanto numero, vt plauſtris Neoſtatum ad ſepulturam deueherentur. dein intumeſcente ſolutis imbribus Albi, molatrinæ nauibus impoſitæ vi fluminis abreptæ ſunt; valla etiam diſiecta magno obſeſſorum incommodo ac detrimento: quæ damna vt ſarcirentur, Senatus binas naueis confici, & bellico inſtrumento inſtrui iuſſit, quarum in excurſionibus poſtea præcipuus vſus fuit, comportando item in vrbem comeatu, & hoſtium annona intercipienda. mox & kalendijs Martijs ſeditio inter præſidiarios ob non ſoluta ſtipendia atrox exorta eſt, quæ non niſi præſenti pecuniæ numeratione & Alberti Mansfeldij auctoritate componi potuit; nec multo poſt parelij variegato colore in aëre apparuere, & nocte inſequenti tres lunæ maiore horrore viſæ: vtrumque prodigioſum habitum, augentibus ſuperſtitionem vtriuſque partis contrarijs votis ac ſtudijs. tandem Cæſariani armato nauigio, & vallo ad Albis ripas ducto nauigationem Magde-

1511 burgicis intercluſere, fruſtra expectato a maritimis ciuitatibus auxilio, quod a Volrado & Ioanne Alberti FF. ſollicitabatur. cum interea ab obſeſſis continuæ eruptiones fierent, & inuicto animo obſidionis incommoda ac diuturnitatem ferrent, tandem III Non. Maij ſcriba vrbis, accepta cautione, inuitante eum Mauritio, in caſtra Cæſarianorum profectus mox cum diplomate Mauritij annulo obſignato ad ſuos reuertitur; ſtatimque Senatus III viros paci tractandæ deligit, Emdenum I. C. procuratorem, Iacobum Bericum conſulem, & Arnoldum Hoffenum vrbis ædilem, quibus ſcriba adiungitur. hinc factum cum Mauritio colloquij principium, Hedecio amanuenſi vltro citroque in vrbem comeante; ſed quia iniquiores conditiones videbantur, nihil tunc confici potuit. qui Norimbergæ conuenerant menſe Aprili in obſidionem vrbis conferendam pecuniam ſtatuerant; ſed quamuis id Cæſar vrgeret, lente id negotium agebatur, quod obſidio in longum extraheretur, & quem finem habitura eſſet, non appareret. itaque & in caſtris Cæſarianorum ob non ſoluta ſtipendia a milite tumultuatum eſt, qui per tabernacula ducum diſcurrens, ijs direptis caſtrenſem iudicem vna cum carnifice, ne vindex eſſet ſceleris, trucidauit. ſed mox compoſito motu ſeditionis auctores in furcam acti ſunt. ab eo tempore continuatis certaminibus, maiore ſemper oppugnantium iactura, cum de abigendis armen-

tis ab hoſte conſilium initum eſſet, XVII CIↃIↃLI Kalend. Vtil. acriter certatum eſt, ac cedentibus Cæſarianis Ioannis Golceri Lazari Scuendij primariorum ducum ſuperuentu prœlium reſtituitur, peiore ſemper illorum condicione, ex quibus I occiſi, XXXVII capti ſunt. Mauritius interea, qui Pirnam in Miſnia priuatorum negotiorum ſpecie ſeceſſerat, cum legatis vrbis ipſe colloqui cupere ſe per litteras ſignificauit: quod Senatui pergratum accidit: miſſi igitur ad Mauritium Legati, & ab Alberto Brandeburgico deducti. ibi eorum, quæ deinceps a Mauritio pro libertate Germaniæ geſta ſunt, communicata ſecreto cum legatis conſilia multi credunt, vt æquiores ſe pacis condicionibus præberent. antequam ij redirent, a certaminib. minime ceſſatum fuit, Henrico Brunſuico & Carolo F. ob veteres, ſed recenti caſu recrudeſcenteis inimicitias, odia acuentibus. igitur Non. Vtil. cum infeliciter conflixiſſent, CCC amplius ex ſuis amiſere, Brandeburgico induciarum fidem violatam fruſtra inclamante. iam redierant legati cum condicionib. a Mauritio propoſitis, quæ huiuſmodi erant: vt ſe nihil pacti de condicionibus dederent, ac Cæſarem ſupplices deprecarentur; fœdus nullum contra eum, Ferdinandum fratrem, Auſtriacam domum, aut Belgium facerent; imperij decreta ſeruarent, iuri ſe ſiſterent, eccleſiaſticis de damno dato ſatisfacerent, munitiones atque propugnacula demolirentur: præſidium CIↃ IↃ admit-

CIↃ IↃ LI terent: Cæsarem, fratrem eius, atq. vtriusque legatos, cum quantisuis copijs quocunque tempore reciperent: XII machinas instructas traderent: CC aureorum millia dependerent, hasque leges iureiurando firmarent. quæ etsi duriores viderentur, quam vt in eas Senatus consentire posset, sustinuit tamen iudicium, neque se statim eas repudiare declarauit. pugnatum interea, magnaque a Brandeburgico, qui per Mauritij absentiam exercitui præerat, accepta clades; qua iritatus VII Kalend. VI til. per caduceatorem reijcit ea, quæ Magdeburgici ad pacis conditiones Pirnæ a Mauritio propositas responderant: ita V tilis & VI tilis leuibus certaminibus & irritis conatibus exacti, subortis etiam inter ciueis ob suppositititias litteras & falsa proditionis crimina motib.: quib. factum est, vt milites concursu facto Henricum Alamannum Senatorem ad pœnam deposcerent; qui cum iniuriam sibi fieri diceret, neque recusare extrema quæque, si veris probationibus aut indicijs certis conuinceretur, fide a Senatu interposita, seditio sedata est, tandemque compertum, id ab hostibus confictum esse, vt quod palam & vi non possent, astu ac discordia inter obsessos excitata, exequerentur. itaque delecti e ciuium & militum numero, qui litteras, quæ vltro citroq. mitterentur, inspicerent, ne qua suspicionib., & calumnijs deinceps temere fides haberetur. tandem III Non. VIIbr. reuerso in vrbem Hedecio amanuensi pactæ induciæ, quib.

durantibus Senatus legatos Vitembergam ad comitia, quæ a Mauritio habebantur, vti conuenerat, mittit. dum in eo essent, CIↃ IↃ LI ciues Franciscanorum cœnobium demoliuntur, & ne spes eius instaurandi supereſſet, domicilia priuata in eius area ædificantur. legatis domum reuersis, & congressu extra vrbem iuxta lapicidinas habito cum Hedecio pax facta, & eius instrumenta vtrinque confecta sunt: conditiones Pirnæ a Mauritio propositæ aliquantum mitigatæ; & I CIↃ aureorum tantum multa irrogata: additum, vt vltimo decreto parerent, & Megalopolensem ac reliquos captiuos sine pretio dimitterent. mox præsidiarij numerato VIII mensium stipendio abire iubentur, qui a Megalopolensi iam libero statim conducti sunt. Mauritius cum omni exercitu vrbem ingreditur XVI Kalend. x̄breis, & in Cæsaris, Imperij, suamque fidem, quia dux belli fuisset, omneis adigit: tum in foro iuxta prætorium comitijs habitis perpetuum fœdus ictum, saluis vrbis immunitatibus ac relligione, quam ciues profitebantur; data etiam fide, non vrbem solum, sed etiam circumiacentem regionem ab omni iniuria tutam fore. hæc summo cum applausu acta, & Mauritius omnium ordinum lætitia Margrauius Magdeburgensis salutatur; statimque exercitus educitur, relictis tantum in vrbe, vti conuenerat, V vexillis. quo facto Mauritius per consiliarios Faccium, Carlebicium, Morisinum conuocatis concionatoribus, que-

10 10 11 rimoniam de editis contra se libellis & picturis instituit, quasi a relligione desciuerit, aut ciuitati ob constantem piæ doctrinæ professionem bellum intulerit: quæ licet merito vindicare in eos possit, tamen se libenter iniurias priuatas reip. condonare, & vicissim ab ijs petere, vt in posterum populos ad vitæ emendationem & magistratûs ac principum obseruantiam hortentur: curent igitur, preces publice pro Cæsaris salute, pro se ac ceteris magistratib. fieri; concilium iam Tridenti inchoatum esse, in quo piæ doctrinæ confessionem, tam suo quam aliorum principum & ordinum nomine sit exhibiturus; Deum orent, vt tam præclarum inceptum prosperet ac bene vertat, neque illud, sicut hactenus fecerint, conuicijs proscindant, & exagitent. ad hæc concionatores re prius deliberata respondent, non quidem euulgasse se picturas; non tamen eas adeo reprehensione dignas iudicare; neque enim negari posse, quin plerique per ipsius ditionis fineis triennio ab hinc a puriore relligione defecerint, & si quidem ad belli auctores respiciatur, quin opprimendæ relligionis causa vrbs obsessa sit, itidem dubitari non posse. quod ad se attinet, nihil in admonendo populo prætermissum, neque se in posterum prætermissuros; ceterum de concilio, quod Tridenti indictum sit, longe aliter sentire; illud enim se delendæ veritatis ergo coactum existimare; quippe in quo R. P. principem locum teneat, qui se pro Christi aduersa-

rio gerat; itaque non aliter orare Deum CIↃ IↃ LI
ſibi licere, quam vt tam perniciosos hoſtium veritatis conatus & conſilia reſcindat, frangat, diſſipet, a quibus nihil niſi malum & Dei gloriæ æque ac reip. aduerſum porro expectandum ſit. hoc liberius & audacius reſponſum, quam quod deditos deceret, prudentiores facile in ſuſpicionem adduxit, leges quidem in ſpeciem aliquantum ſeueras a Mauritio Magdeburgicis dictas, ceterum illis clam de religione & libertate ab eodem cautum eſſe, & maluiſſe Mauritium ſibi, quam Cæſari, per eas vrbem patêre. quod iam multis nec obſcuris indicijs, quantumuis diſſimulandi mirus artifex, manifeſtum fecerat. nam paullo ante Cattos Melibocos Heſſiæ populos, de quib. Philippo Lantgrauio cum Naſſouijs controuerſia erat a Cæſare Vilelmo Naſſouio ante triennium adiudicatos in fidem per iuſiurandum acceperat, conſentientibus Heſſi liberis, cauſſatus fœdus hereditarium, quod Heſſicæ familiæ cum Saxonica intercedit, vt ſi nulli mares extarent, altera alteri ſuccederet; quod quamuis ad contumeliam Cæſaris, qui ſententiam tulerat, omnium iudicio pertineret, tamen & a Cæſare diſſimulatum eſt, & Mauritius non propterea ſe minorem Cæſareæ dignitatis rationem habere in ceteris rebus deinceps præ ſe tulit. conſtat certe eum iam tum cum rege tacitam conuentionem feciſſe, interuentu Io. Fraxinei Lapurdenſium epiſcopi, viri diu in Germania verſati & linguæ periti, qui

CIↃ IↃ LI prætextualiorum negotiorum apud ipſum erat. cum illo Mauritius tam ſuo, quam Georgij Friderici pupilli, & Io. Alberti marchionum Brandeburgicorum, ac Vilelmi Heſſorum principis nomine tranſegerat in has condiciones, vt pro relligione, pro Germaniæ libertate, pro Heſſi iam integrum quinquennium contra fidem datam captiui liberatione ad bellum Cæſari inferendum conſilia ſocient, & ceteros imperij principes, ciuitates, & ordines, vt idem faciant, hortentur, pro hoſtibus, perduellibus, patriæ proditoribus eos habituri, & ferro ac igne perſecuturi, qui tam laudabileis conatus impedire, aut Cæſarem quoquo modo contra ipſos iuuare auſi fuerint; nullas inducias aut pacem cum Cæſare faciant, inſcio aut non conſentiente rege. rex viciſſim cum Cæſare aut eius heredib. & ſocijs nullum pacis fœdus aut inducias faciat, niſi vocatis & conſentientibus fœderatis, qui omnes vnius perſonæ vice eruint; vt nec alter ſine altero paciſci, aut ſibi priuatim conſulere, vllumve omnino fœdus facere poſſit, quo non ipſi tantum principes, ſed etiam ipſorum ſubditi & omnes penitus, qui ipſis militent, & porro militaturi ſunt, comprehendantur. donec bellum hoc ob tam iuſtam cauſſam ſuſceptum omnino confectum ſit, ipſi vireis, ſi opus ſit, cum rege coniungant; ac primum eos, ſeu vicinos, ſiue alios, a quib. plus periculi immineat, in poteſtatem redigant: dein recta contra ipſum Cæſarem, quocumque locorum ſit, ſiue in

Germania, siue in Belgio, vti regi visum fuerit, exercitum ducant. in primi trimestris stipendia rex CC XL CIↃ aureorum intra XXV Februarij proximi diem numerari curet: in singulos sequenteis menseis LX CIↃ dependat. fœderati VIII CIↃ equitum conscribant extra territorium suum, quo Cæsaris delectus impediant, & domi militem paratum habeant; ne sit eis opus, si impetus in ipsorum fineis fiat, ab exercitu discedere, & pugnandi occasionem, cum se offeret, diuisis copijs omittere. si Io. Fridericus liberive eius in fœdus cõsentiant. cauere Mauritio teneantur, qui omnem operam pro eorum parentis liberatione pollicebitur; si nolint, pro hostibus habeantur. Vilelmus, antequam in armis sit, atque adeo ipsius parens, fœderi cum Cæsare inito renuntiet, & Mauritius scripto Cæsari planum faciat, se ab eius amicitia & obsequio discedere. vt obuiam incommodis eatur, quæ diuisa in plureis potentia in exercitu regendo accidere solent, cuius rei exemplum recens extiterit in fœderatorum exercitu ante quinquennium ob eam caussam a Cæsare deleto & dissipato, summa potentia penes Mauritium sit, qui treis belli consiliarios, quos velit, sibi ex omnibus deligat. fœdera, tractatus, pactiones ex omnium consilio & sententia fiant; prædæ item & collationes inter omneis socios æqualiter diuidantur. sacramentum a milite omnibus belli ducibus præstetur. in omnibus deliberationibus Mauritius, tanquam primarius belli CIↃ IↃ I

1010 LI dux, duas, ceteri principes singulas quisque sententias obtineant: obsides vtrinq. dentur; a fœderatis quidem Christophorus siue Carolus Megalopolenses, & Ludouicus siue Philippus iuniores Hessiæ principes; a rege Io. Marcianus Iametij regulus, & Philippus Lenoncurius Nantolij comes. adiectum conuentionibus, videri e re omnium esse, vt rex quamprimum Cameracum, si possit, Diuodorum siue Metim, Tullum, & Virodunum Lotaringiæ ciuitates occupet, & præsidio firmatas vicarij imperij nomine in posterum teneat: item vt bellum in Belgio excitet, quo Cæsaris vireis pluribus locis oppugnati distrahat. postremo a fœderatis promissum, se deinceps pro tanto beneficio regem amici & parentis loco habituros, eique vicissim in conseruandis & recuperandis prouincijs sibi aut maioribus suis ereptis præsto futuros, & omni ope enixuros, vt ipse in Cæsarem eligatur, si velit; sin minus, vt is eligatur, qui ipsi videbitur, qui amicitiam cum eo colat, & pacta hæc seruaturum iureiurando promittat. hæc ita secreto inter Fraxineum & Mauritium acta VII Eid. VIIIbr. quæ rex postea XVII Kal. Febr. Campoburgi rata habuit, & præsente Alberto Brandeburgico iureiurando firmauit. Magdeburgo dedito, cum adhuc in ciuitate esset Mauritius, haut obscure significabat, se in animo habere, vel capitis periculo, socerum in libertatem asserere. ea de caussa legatos ad Cæsarem miserat, & Daniæ regem ac plerosq.

Germaniæ principes, vt interuenirent exorauerat. illi Cæsarem OEniponte nacti sunt, tridui itinere a Tridento distante, quo se Augusta initio IXbris contulerat, vt & concilij & belli Parmensis, de quo mox loquemur, iam cepti negotia tanto diligentius, quanto ipse abesset propius, administrarentur. ibi repetita a principio super Hessi captiuitate memoria, postquam legati, Mauritij & Ioachimi Brandeburgici nomine, multis rationibus demonstrarunt, quam nulla iusta de causa Hessus tam diu captiuus detineatur, eiusque rei culpam & inuidiam in Cæsaris ministros rejecerunt, quæ in Germaniæ principes, in se & suam existimationem recidat, orant obtestanturq. Cæsarem, vt sui rationem habeat, & in bonam partem accipiat, si quod hactenus precibus, internuntijs, ac litteris ipsi impetrare nequiuerunt, commendatione & gratia eorum principum, quorum adsint legati, consequi se posse sperauerint. continuo recitantur litteræ Ferdinandi regis, Alberti Baioariæ ducis, & Luneburgicorum fratrum pro Hesso scriptæ. mox & audiuntur Friderici VIIIviri Palatini, Volfangi Bipontini, Io. Brandeburgici, Henrici & Ioannis Megalopolensium ducum, Ernesti marchionis Badensis, & Christophori Virtembergici ducis oratores. ad eorum postulata Cæsar interiectis aliquot diebus respondet, rem magni momenti esse, & quæ matura deliberatione & Mauritij inprimis, qui propediem venturus sit, CIↃ IↃ LI

1010 11 præsentia indigeat, sine quo commode explicari non queat; itaque eo vsque velle differre: licere interim ipsis domum reuerti ad suos principes, eisque suo nomine renuntiare, ipsorum deprecationis se fore memorem, & facturum, vt intelligant ipsorum commendationem magnum pondus apud se habuisse. dum hæc Oeniponte fiunt, Vilelmus Hessi F. ad Mauritium venit, cumque ex eo, quid cum Cæsare actum erat, resciuisset, miseranda parentis, qui carceris tædio ac mærore animi contabescat, condicione deplorata, ei nulla se posse, si pius sit, ratione deesse demonstrat: petit igitur, vt intra certum ac breue tempus diserte & aperte respondeatur; quod ni fiat, non debere vel ipsum vel Brandeburgicum moleste ferre, si citentur, & iuri sistere se iubeantur. ad hæc Mauritius, cum Cæsarem colloquium suum expetere diceret, in eamque rem ad se scripsisse, eo se quamprimum proficiscí paratum ostendit, quamuis inuitus faciat, vt tam turbulento rerum statu finibus suis excedat: tamen tam vehementer ea causa affici, cuius inuidia apud omneis bonos iampridem laborare se maximo cum dolore sentiat, vt omni incommodo & periculo posthabito, eius rei præcipuam rationem habere decreuerit. heic Vilelmus cum de profectione sua amplius debere eum cogitare replicasset, an ei consultum sit, ille, qui quid agere apud se statuisset, etiam apud Vilelmum dissimulandum censeret, adhibitis quibusdam ex suis consi-

liarijs inſtituti ſui gnaris, in voluntate per- CIↃ IↃ LI
ſeuerare præ ſe tulit, cum re vera mox accepto Cæſaris reſponſo ad gerendum cum eo bellum ſe compararet, eiuſq. conficiendi tempus expectaret idoneum. itaque & copiæ omnes, tam quæ ad Magdeburgum, quam quæ pro ciuitate militauerant, per Turingiam & vicina loca hiemabant Mauritij iuſſu, multumque damni dabant, præcipue eccleſiaſticis, & in his Moguntino, in cuius fineis crebro excurrebant, adeo vt ille pertractis in ſuam ſententiam Colonienſi & Treuirenſi, quod periculum in ſe tandem recaſurum prouiderent, ſcriptis ea de re ad Cæſarem Tridento litteris, domum quamprimum reuerti ſtatuerent: verum prolixis Cæſaris litteris & enixis precibus reuocati propoſitum mutauere. ij mandatu Cæſaris Tridentum profecti fuerant, vt concilio intereſſent, quod ad Kal. Maias indictum, propter Parmenſe bellum, ſub id tempus exortum, in Kal. VIIbr. dilatum fuit. quo die cum Moguntinus & Treuirenſis, nec multo poſt Colonienſis veniſſent, magna omnium lætitia & gratulatione accepti ſunt, quod poſt legatos pontificios præcipuum dignitatis gradum obtinerent, ob idque magnam ſynodo auctoritatem conciliaturi crederentur. illi ergo, quod ibi diutius ſibi manendum exiſtimarent, paucis in vſus cottidianos equis ſeruatis, ac reliquis venditis, in longum tempus rei domeſticæ neceſſaria prouidêre. venêre eo etiam Argentinenſis, Viennenſis, Conſtantienſis, Cu-

CIↃ IↃ LI rienſis, Numburgicus, Germaniæ epiſcopi, ceteri occupationes aut ætatem valetudinemve cauſſati venia impetrata vicarios miſêre. Pontificis nomine præerat Marcellus cardinalis Creſcentius, cui adiuncti archiepiſcopus Sipontinus, & epiſcopus Veronenſis. a Cæſare legati miſſi, Franciſcus Toletanus, Hugo comes Monfortius, & Gulielmus Pictauius. Ferdinandi Pannoniæ regis loco & nonnulli aderant. Kal. VIIbr. more ſolemni peractis ſacris, Galliæ regis orator aduenit Iacobus Amiotus Bellozanus a cardinale Turnonio & Oderto Silua apud Venetos oratore regio miſſus cum litteris conuentui Tridentino inſcriptis, quibus Creſcentio redditis, & inſcriptione lecta cum diſceptaretur, cur conuentum potius, quam concilium dixiſſet, ideoque multi ac præcipue Hiſpani epiſcopi eas non eſſe recipiendas aut legendas contenderent, niſi mandatum habere ſe Bellozanus demonſtraret, ille litteris mandatum comprehendi reſpondit, continuoq. Creſcentius conſurgit, & in templi ſacrarium Patres ſeuocat: cum re diſputata inſcriptionem in bonam partem accipi poſſe diceret Creſcentius, ægre a collegis & circumſtantib. impetrauit, vt Bellozanus audiretur. lectis igitur priuatim litteris, quib. rex dolorem iuſtum teſtabatur, & iniuriam ſibi factam ſignificabat, ac fidem legato ſuo haberi petebat, rurſus conſedere Patres, & palam recitatis litteris reſpondent: quod concilium conuentus nomine deſignet rex, in bonam

bonam partem se accipere, neque enim de tanto rege, qui Christianissimi nomen inter principes obtineat, quidquam inclementius suspicari; ceterum si alia mens, alius eius sit animus, litteras illas Patres habere pro non scriptis. interea placuit legatum audiri. ille orationem habuit huiusmodi: Quibus de caussis Christianissimus rex me ad hunc conuentum legauerit, Patres, neminem vestrum ignorare arbitror, qui præsentem rerum statum summotis affectibus considerauerit, quid quadriennio abhinc in Italia agatur, in memoriam reuocauerit, & inde regis modestiam ac potentiam, inde aliorum audaciam, qui nihil non sibi licere putant, diligenter apud se perpenderit: neque vero æquiores caussæ suæ iudices ille velit, si libertas, quam Romana S. Gallorum pietati & virtuti debet, vobis eadem maneret. nunc cum externo dominatu oppressa Italia gemat, cum domina olim gentium Roma pristinam libertatem recenti seruitio mutauerit, cum summus Pontifex, qui se pro Christi vicario & communi omnium parente gerere, & sublatis dissidijs pacem in orbe Christiano constituere debuit, siue fraude circumuentus, siue spe ac pollicitationibus inescatus, aut, quod vero similius sit, vi metuque adactus, abiecta pastorali cura, & deposita arbitri persona ipse in parteis transierit, rex qui principem locum inter Christianos principes obtinet, sui officij ac dignitatis esse duxit, omni cura, industria, & ope eniti, vt ius cui-

CIↃIↃ LI

que ſuum ſeruetur, libertas illibata maneat, atque ante omnia eccleſiæ dignitas, cuius Galliæ reges ſe ſemper acerrimos propugnatores oſtenderint, a vi, ambitione, corruptionib. aſſeratur. non vos latet, Patres, quid iam totos quinque annos publicæ pacis hoſtes in Italia moliantur, ex quo nefaria fraude P. Aloiſio trucidato, Placentia præcipuo Galliæ togatæ oppido potiti ſunt, quod non contenti præter ius ac fas occupatum retinere; & ſiue Farneſijs, ſiue eccleſiæ R. ademptum præſidio munire, etiam Parmæ inhiare ceperunt; quam cum a Paullo III, qui eam eccleſiæ reddere in animo ſemper habuit, extorquere nulla vi, nulla arte hactenus potuerint, nunc demum aperto marte inuadere conántur. atqui rex, qui pacem cum parente factam ſibi relligioſe colendam ſtatueret, ea omnia, quamuis magno ſuarum in Italia rerum diſpendio, modeſte diſſimulauit, & quibus rationibus potuit inimicorum conatus retundere nulloque motu excitato irritos reddere ſatis habuit, donec Paullo extincto, & Iulio III in eius locum ſuffecto, ſpes tranquillioris rerum ſtatus affulgere viſa eſt. is enim ſtatim initio pontificatus, Parmam, quam Camillus Vrſinus huc vſque R. S. nomine tenuerat, Octauio reſtituit, & gubernatoris eccleſiæ titulo, nihil ſuperiorum temporum deminuta dignitate, ornauit, ſummum in eo gratitudinis & pacis ſtudium præ ſe ferens. ſed cum Parmam, vicino tam formidoloſo hoſte, non niſi præſi-

dio teneri posse censeret Iulius, in eam- CIↃ IↃ LI
que rem initio pecuniam libenter contu-
lisset, mox ex qua causa, incertum, sen-
tentiam mutauit, alienoque se prorsus ab
Octauio animo esse ostendit, collatione
in posterum negata, & communicatis cum
hoste consiliis. itaque Octauius, qui pa-
ternæ necis auctores sub soceri vmbra
triumphare, & a Pontifice, in cuius tutela
erat, se deseri videret, desperato soceri
fauore, in fraterna adfinitate perfugium
quærere coactus est. quod quamuis neces-
sitate potius, quam consilio fecisse eum
constet, tamen prudentis fuit, euersis reb.
ad nos confugere; quippe cum aui pru-
dentissimi senis monitis instructus sciret,
adflictis Pontificibus, & aduersa fortuna
iactatis principibus ab omni æuo semper
in Gallorum amicitia tutissimum & fidissi-
mum perfugium fuisse. nam hoc Gallo-
rum ingenijs insitum, vt miserorum cala-
mitatibus maxime omnium commoueantur, & adflictos contra potentiorum op-
pressionem tuendos suscipiant. nec alia
sane spe Octauius induci potuit, vt opem
Christianiss. regis imploraret, cum nulla
eius erga nos merita extarent, & ipse sem-
per in hostium castris fuisset; nec alio con-
silio rex Octauij precibus aureis benignas
præbuit, quam vt familiarem maioribus
suis beneficentiam in supplicem exerce-
ret, & Parmam, quam interregni tempore
R. S. ab hostium molitionibus & insidijs
tutam præstiterat, nunc ab iniusta eorum-
dem violentia defenderet, ac Farnesijs,

CIↃ IↃ LI qui eam recenti Pontificum beneficio obtinent, conseruaret. itaque priusquam res ad arma deueniret, per Paullum Thermum oratorem suum apud Pontificem egit, vt Farnesios, quos in clientelam susceperat, constanter tueretur, nec eos inimicorum insidijs & communis hostis iniuriæ expositos destitueret. cumque Pontifex gratiæ nuper factæ pœnitentia duci præ se ferret, & Parmam ecclesiæ restitui debere contenderet, rex quanquam iniquum atque adeo indignum existimaret semel factam gratiam reuocari, & merito in suspicionem adduceretur, non id agi, quod palam testaretur Pontifex, sed vt Parma Farnesijs erepta hostibus traderetur, tamen vt quam pacis studiosus esset, omnibus planum faceret, Octauium hortatus fuerat, vt concordiæ seruandæ caussa in Pontificis gratiam de iure suo aliquid remitteret, legatosq. ad Octauium missos, quid cum illo egissent, statim nulla mora interposita Iulio renuntiare iusserat. quibus officijs, & beneuoli animi significatione, tantum abest, vt Pontificis animus mitigari potuerit, vt contra præcipiti ira incensus extemplo bellum Octauio indixerit; nec eo contentus; etiam Mirandulam Picorum, qui in nostra tutela iam tot annos sunt, oppidum per Io. Bapt. Montanum fratris F. oppugnauerit, & in oppidanos, qui in ipsius manus inciderunt, omnia crudelitatis exempla, a quibus vel alieni a nostra relligione abhorreant, nullo sexûs respectu, exercuerit. quo

quid indignius persona quam sustinet, quid ab hoc tempore alienius, quid denique iniustius? nam quid absurdius, quæso, dici, vel excogitari potest, quam sacrorum principem omissa ouilis a Deo commissi cura, & pacis, quam præcipuo loco habere debuit, spretis condicionibus, ad belli consilia animum conuertere, dumque communis hostis terra marique orbem Christianum oppugnantis armis omnia circumsonant, inter Christianos, ne ad tuendos fineis coniunctis viribus accurrere queant, dissidia serere; dum prauis opinionib. religio conflictatur, verbi dominici gladio depositio, quo surgentia zizaniorum plantaria resecari oportuit, ferrum stringere, & S. S. beneficiarios indicta caussa, atque ipsum regem, cuius maioribus prisci æui Pontifices tantum detulerint, bello intempestiuo persequi? quid, quod ad regem allatum est, Iulium palam dicere, non sibi, non ecclesiæ opib. ad tuendam relligionem & in subleuandorum egenorum vsus comparatis parsurum, vt Octauium in ordinem cogat, & imperata facere adigat? an hæc verba eum decent, qui se agni pacifici vicarium in terris, qui se seruorum Dei seruum honorifico elogio profitetur? quid si Turci hæc intelligant; si, qui in Germania Protestãtes appellantur, audiant? immane quam vtrique, hi quidem ad relligionem labefactandam, illi vero ad vniuersos Christianos oppugnandos expeditam viam patefactam existimabunt. at non ea mens, non animus CIↃ IↃ LI

1511 Paulli III felicis memoriæ fuit, qui quantumuis priuatis caritatibus, vt hostes iactant, indulgeret, consilia pacis semper amplexus est, nec iam effeta ætate senex dubiam valetudinem mari committere dubitauit, quo duos potentissimos principes inter se conciliaret, eaque de caussa postea Lucam & Buxetum ad Cæsarem quamuis irrito successu venit. atenim religionis negotium interea non intermittitur. hoc est, Patres, quod præcipue regis Christianiss. animum vrit. hoc est, quod maxime ad suam & vniuersæ ecclesiæ iniuriam pertinere arbitratur, quod eo tempore concilium coëgerit Pontifex, quo coniunctis cum Cæsare copijs ipsum bello oppugnat; ne videlicet Gallicæ ecclesiæ præsules eo conuenire possint, quorum salutaribus sententijs ac consilijs tam in caput quam in membra diligentissime anquiratur, quæ corrupto vsu in ecclesiam irrepserunt, emendentur, & emendatis ijs, quæ in doctrina ac moribus corrupta sunt, publica ecclesiæ concordia sarciatur. hoc est, inquam, Patres, cuius caussa me rex ad vos misit, non vt de iniuria bello illato sibi facta conqueratur, non hoc per meæ condicionis hominem, non apud vos deceret; neq. enim ille aut potentiorem aut superiorem se agnoscit, cuius opem imploret, a quo ius petat: satis illi animi, satis virium & copiarum est, quibus non solum hostileis impetus propulsare, sed ipsi sibi ius dicere, & bello illato efficere possit, vt aggressores temeritatis & auda-

eiæ ſuæ pœniteat. verum ſacra profanis miſceri, ambitioni relligionem, inexplebili alieni inuadendi cupiditati pietatem, ius rapinis, fas violentiæ obtendi indignatur, & eo impudentiæ inimicos ſuos poſtremo deueniſſe, vt cum maxime fallunt, cum fucum hominibus faciunt, tunc doctrinæ & morum in eccleſia emendationem conſtituere videri velint. itaque rex Chriſtianiſs. & natu maximus eccleſiæ filius, his enim titulis a maioribus acceptis merito gloriatur, qui videat ſecum tam implacate & inique agi, cum diſſimulationi amplius locus eſſe non poſſit, me ſuo nomine coram vobis, ſicuti per ſuos legatos Romæ iam feciſſe ſcitis, denunciare iuſſit, ob excitatum tam iniquum tamque alieno tempore bellum non licere, nec integrum ſibi eſſe ditionis ſuæ epiſcopos Tridentum mittere, neque habere hunc confeſſum pro œcumenica & legitime congregata ſynodo, ſed magis, quod litterarum nuper traditarum inſcriptio doceat, pro conuentu quodam priuato, qui non relligionis ac reip. cauſſa, verum in ambitioſorum quorundam compendium ex his turbis captantium gratiam ſit conſtitutus; ac proinde illius decretis nec ſe, nec regni ſui ordines vllo pacto obligari; contra adhibiturum ea remedia, ſi opus fuerit, quibus maiores ſui in conſimili cauſſa vſi fuerint. non enim ignoratis, Patres, quid iuris Galliæ reges iam a primis temporibus, cum nobiliſſimum regnum fundatum eſt, quantumque in rebus ſacris

ɔ IO LI sibi iure suo sumpserint; quamque potestate illa sua non licenter ad relligionem euertendam abusi, verum ad tuendam eam & vindicandam a tyrannide libertatem Christianam hactenus pie semper sint vsi. nota sunt Clodouei & Childeberti temporibus habita concilia; nota sunt Caroli magni, cui & eius parenti magnitudinem suam R.P. debent, nota Ludouici pij de relligione decreta. cum vero temporis successu Pontifices potestate legitima abutentes auare in ecclesia grassarentur, Ludouicus IX, is qui ob pietatem & vitæ sanctimoniam eximiam inter Diuos referri meruit, generose restitit, & anno salutis CIↃCCLXVII legem tulit, quæ & hodie pragmaticæ nomine circumfertur, qua mos priscus in eligendis episcopis & ceteris præsulib. intermissus reuocatur, & vllum eo nomine P. R. tributum pendi prohibetur. sed rursus, peruincente eorum seu astu seu potentia, eadem, quæ prius, mala inualuerunt, quæ post modo Basileensis synodi decreto omnino sublata sunt, & annalia vectigalia ex beneficijs, quæ vocant, exigi vetita. quam synodum, quod Pontificum nimiam potentiam coërcere videretur, ab ipsis pro falsa habitam Carolus VII, postea in regni comitijs Augustoriti Pictonum confirmauit edicto, quod vulgo Pragmaticam sanctionē nuncupant. Eugenius quidem IIII, qui ad concilium Basileense sæpius a Patrib. vocatus eo venire detrectauerat, in sua caussa iudex irritum illud & vt schismaticum pronuntiauit; & Æneas

Siluius Picolomineus, qui præcipui ſcribæ CIↃ IↃ LI
munere in concilio Baſileenſi functus eſt, cum poſtea ſummus Pontifex creatus eſſet, ſumpto Pij II nomine, illud omnium maxime improbauit, miſſoque ad Ludouicum XI Caroli VII F. legato, quamuis primaria Pariſienſis curia & theologorum ſchola reclamaret & contra conteſtaretur, tandem impetrauit, vt ſanctio illa aboleretur, conſultore Ioanne Balua cardinali. verum huius facti vtrumque poſtea pœnituit; regem quidem, qui ea re magnum ſe in regno detrimentum accepiſſe ſenſit; cardinalem vero, ob moleſti carceris diuturnitatem, in quem propterea a ſagaciſſimo rege coniectus creditur. quas autem inimicitias eam ob rem cum Ludouico XII optimo principe Iulius II exercuerit, vos ſcitis, & vtinam non adeo recens eſſet memoria; nam nomen illud tunc Galliæ inuiſum, vereor ne nunc etiam fatale ſit. poſtea Leo X cum Franciſco tranſegit, & quamuis inſtrumenta ea de re confecta fuerint, ſanctio tamen illa adeo apud nos in omnibus regni curijs & theologorum noſtrorum collegijs relligioſe etiam hodie colitur, vt eam ſeruaturos ſe iureiurando interpoſito promittant. viderint ergo, qui paci eccleſiæ conſultum volunt & pro ſua prudentia Pontifex eiuſve melius conſulti ſucceſſores prouideant, vt occultam hanc & latentem ſciſſuram aliquando reſarciant. cum hæc vobis Chriſtianiſſ. rex per me dicit ac denunciat, hoc etiam dictum intelligit, ſe ſemper erga

proxime Constantiense secutum est, factum fuerit, quod aliter Boëmi eo venire detrectarent. qua de re cum Cæsar ad Patres per legatos retulisset, illi IIII Eid. VIIIbr. sumpta occasione ex disputatione de Eucharistiæ sub vtraque specie perceptione, quia de his quæstionibus Protestantes cupiant, antequam quidquam decernatur, audiri, & publica fide sibi caueri, in VI ante Kalend. Feb. diem earum definitionem reiecerunt, edita interea publicæ cautionis formula, negligenter & frigide, vti Protestantes aiebant, concepta, nullo adhibito signo vel testimonio publico, nec ea denique forma, qua Boëmis Basileensi concilio cautum fuerat, quaque suis caueri Mauritius postulauerat. siquidem in ea tantum appositum erat, licere omnibus in genere Germanis ad concilium accedere, deque rebus in eo tractandis in pleno conuentu vel cum delectis libere, quæ videbuntur, oratione vel scripto absque contentione & conuicijs proponere, conferre, agere, ac denique cum volent discedere & domum reuerti; hoc nomine synodum, quantum ad ipsam pertineat, publica fide cauere: licere denique vt pro admissis & admittendis delictis, etiam si grauissima sint & hæresim sapiant, pro suo arbitratu ipsi sibi iudices sumant, ad X deinde Kal. Xbr. Christophorus Strasius I. C. Ioachimi Brandeburgici VII viri legatus magna circumstantium Patrum voluptate auditus est, quod præclara omnia de egregia heri sui

in causſa relligionis voluntate prolixe commemoraret, & officium ſuum atque obſequium ſynodo, cuius ſe decretis ſummittebat, deferret. id tam prompto animo ab eo factum Proteſtantes ſcripſere, quod præterquam quod natura ſua ad concordiam ferebatur, in adeptione archiepiſcopatus Magdeburgenſis, qui mortuo Io. Alberto Friderico filio a collegio deferebatur, Pontificis gratia egeret, qui huc vſque in eo negotio tergiuerſatus fuerat, quod Ioachimus VII vir Saxonicæ confeſſionis ipſi ſuſpectus eſſet. interim Virtembergici legati Tridentum veniunt ſub exitum VIIIbr. Theodoricus Pleningerus & Io. Heclinus, quib. mandatum erat, vt confeſſionem ſcripto comprehenſam publice exhiberent, & venturos theologos dicerent, modo ipſis iuxta Baſileenſis concilij formulam idonee caueretur. cum Monfortium comitem Cæſaris legatum conueniſſent, & exhibito diplomate, quid in mandatis haberent; expoſuiſſent, ille ante omnia legatum Pontificium ipſis adeundum perſuadere conatur, verum ij veriti, ſi cum legato Pontificio rem communicaſſent, ne eo ipſo ius illi ac præcipuam cognoſcendi auctoritatem tribuere viderentur, magno fortaſſe cauſſæ ſuæ præiudicio ac diſpendio, ſuſtinuere iudicium, dum datis ad Virtembergicum litteris, quid fieri in eo vellet, ex ipſo intelligerent. paullo poſt X kal. Xbr. Io. Sleidanus Argentinenſium legatus, harum rerum diligens ſcriptor venit, vt cum Mauritianis ac Virtembergicis

communem cauſſam ageret. huic ciuitati adiunxerant ſe Eſelinga, Raueſpurgum, Rotelinga, Biberacum, Lindauia, & Sleidano, vt ſimul ſuo nomine ageret, poteſtatem fecerant. Norimbergici, ſicut nuper in bello Germanico, Cæſaris offenſionem veriti, medios ſe gerebant. eorum exemplo Francofurtenſes ſapientiores poſt periculum effecti, quamuis eandem quam alij doctrinam amplecterentur, nullos legatos eo miſerunt. Auguſtani nullos habebant, quos mitterent, expulſis iam ante, doctoribus. Vlmenſes vero iuxta præſcriptam a Cæſare formulam viuebant. interim a Virtembergico litteræ venerunt, ſed ſerius, quam vt ad VI kal. X breis, vti iubebantur, in conſeſſu publico confeſſio exhiberi poſſet. igitur legati cardinalem Tridentinum adeunt, quod Monfortius abeſſet, & pro communis patriæ caritate & amicitia, quæ ipſi cum principe ſuo intercedebat, vt publice audiantur, poſtulant. ille re cum legato Pontificio communicata, litteris etiam mandati, vt maiorem fidem faceret, exhibitis renuntiat, indignari ipſum, quod qui doctrinæ regulam & modum accipere humiliter, atque obtemperare deberent, ſcriptum vllum offerre, & maioribus ſe quaſi præſcribere quidquam auderent. ita legatos ad Franciſcum Toletanum remittit, a quo varijs ludificationibus extracto tempore, dum interea etiam Argentinenſes a Gul. Pictauio pari arte eluduntur, nihil eo anno ab ijs impetrari potuit. Pontifex ſub id tempus

CIↃ IↃ LI

1510 1511 XIII cardinaleis omneis Italos creat, tutum potentiæ ſuæ munimentum, quod a Germanis & Hiſpanis Epiſcopis ac Theologis ſibi metueret, ne cum de morum emendatione ageretur, auctoritati pontificiæ detrahi paterentur. Belli autem Parmenſis ſæpius antea a nobis commemorati, quod ſecum mox Subalpinum, ac Belgicum, & inſequenti anno Germanicum traxit, effecitque, vt occultæ inter æmulos principes iam a multo tempore ſimultates in apertas prorumperent inimicitias, hæc origo fuit. Poſt P. Aloiſij cædem cum Paulli III animus in diuerſas partes raperetur, & inde vindicta æſtuaret, hinc ſuorum ſaluti ac fortunis metueret, poſt longas & contumelioſas Cæſaris miniſtrorumque eius ludificationes poſtremo in cogitatione de Parma eccleſiæ reſtituenda & compenſatione accipienda acquieuerat, ideoque Parmæ præfectis mandauerat, ne Octauium in vrbem aut in arcem reciperent; quod prouideret fore, vt is iam Cæſari adfinitate coniunctus facile cum illo reconciliaretur, & tandem vti iam Placentina, ſic mox Parmenſi ditione ſpoliaretur. nam Ferdinandus Gonzaga, qui cædis auctor, ſaltem conſcius fuerat, cum Placentiam occupaſſet, eamque Cæſari retinendam eſſe omnino perſuaſiſſet, hoc etiam perſuaſerat, ſi Mediolanenſe imperium & res ſuas ſaluas in Italia vellet, Parmam Farneſijs quoquo modo eripi oportere, ſiue priuati periculi ratione commotus, ſiue quod iritatis & offenſis Farneſijs

Cæsarem minime fidere debere arbitrare- CIↃ IↃ L
tur. vtque Cæsaris animum per se ad ea consilia pronum magis incenderet, Pontificem cum Gallis moliri etiam alia, & de Parma Horatio alteri ex nepotibus iam adfinitate nobiscum iuncto tradenda cogitare per Granuellanum consilij de tollendo P. Aloisio participem, eidem persuaserat: qua fama sparsa id etiam adsequutus fuerat, vt non tantum Cæsarem restitantem incitaret, sed & Octauium ob eam suspicionem cum Horatio fratre committeret, sicque Pontificis consilia disturbaret atque irrita redderet. cumque sub id tempus Paullus decessisset, & nouus Pontifex Parmam Octauio restituisset, Gonzaga, qui hominis inimici adeo vicini potentiam suspectam haberet, eo diligentius apud Cæsarem agere, vt Italiæ securitati consuleret, Pontificem prensare, & Io. Baptistam Montanum Balduini fratris F. spe amplissimorum munerum implere: ad hæc diditis rumoribus nutantem Cæsaris animum impellere, & vi adacta ad bellum præcipitare. violenter admodum in Italia & Germania passim omnia a Cæsaris ministris agebantur. nam Gonzaga sub nomine Cæsaris capitaleis inimicitias palam cum Farnesijs exercebat, & ne cum eo reconciliari possent, impediebat: nec minus iniurioſe Didacus Hurtadus Mendoza cum Cosmo Florentinorum duce se gerebat, qui non contentus datam fidem de tradenda Plombinensi ditione minime præstare, eo amplius passim & palam

lo li iactabat, arcem Senis nuper a se ædificatam, non tam ciuium ceruicibus, quam toti Etruriæ impositam esse, vt Cosmum in officio contineret. in Germania vero post mortem Granuellani patris summa rerum ab vnius Atrebatensis eius filij arbitrio pendebat. is fraudis in detinendo Hesso artifex & auctor, ne quantumuis instantibus Mauritio & Brandeburgico vīī-viris & principibus ac totius Germaniæ ordinibus deprecantibus eum liberaret, ijsdem artibus effecerat, peruiceratque, vt Cæsar potentissimorum ac de se optime meritorum principum iustam in se offensionem concitare mallet, quam committere, vt consilij de retinendo Hesso pœnitere videretur: quod quam initio probrosum, tam postremo eius in Germania rebus exitiosum fuit. penes eos treis animus Cæsaris & consilia erant, mutuisque operis & officijs inter se colligati non sine manifesta multorum offensione rem publicam administrabant. Cosmus, qui rebus suis bella in Italia summe officere iudicaret, dissimulato dolore & iniuria medium se interponebat, & cum Farnesijs omnia amicitiæ officia exercebat; suamque operam enixe pollicebatur, ne desperatione adacti ad externa consilia reuoluerentur. itaque cum Pontifice sedulo agebat, ne Farnesios desereret, qui siue a Io. Baptist. persuasus, siue quod crederet Octauium in speciem consilia cum Gallis agitare, vt Cæsari suspicione ex eo iniecta, meliore condicione cum illo decideret, Cosmi mo-

nita negligebat, & Cæsarianorum consi- CIↃ IↃ Lx
lijs, spreta amicitia nostra, aureis præbebat. sub id tempus Diana regis F. iam diu ante contractis sponsalitijs Horatio Castrensium duci nupsit, missusque Flaminius Stabia, qui cum Octauio, & Alexandro ac Ranutio cardinalibus eius fratribus ageret, & ampliſſimas vtrique nomine regis condiciones offerret. interea Gonzaga, qui inopia comeatûs Parmam ad deditionem compellere apud se statuerat, vicina loca præsidijs impositis & festinato opere muniebat, & quominus ad victum necessaria in vrbem comportarentur, omnem trans Tarrum regionem infesto milite occupabat. parte alia Pontifex sumptûs pertæsus amplius pecuniam in Parmæ præsidium conferre recusabat. quibus difficultatibus cum conflictaretur Octauius, postremo Romam M. Antonium Venturium mittit, qui per Cosmi legatum ad Pontificem introductus, cum miserum Octauij rerum statum, quasque in anguſtias inimicorum calumnijs apud Cæsarem cottidie eum traducentium conjectus sit, coram multis verbis exposuisset, se eo missum ostendit, vt ad pedes ipsius prouolutus opem contra vim iniustam imploret, quando contra tam infestos hosteis suis se viribus & copijs tueri non possit, sed alienis opibus ac potentioris alicuius clientela egeat. cum ad hæc Pontifex respondisset, suas res non ferre, vt diutius subleuandæ supplicis fortunæ commodare posſit, ac licere per se, vt quod ipsi ex-

CIↃ IↃ LI pedire videatur, id faciat; hoc accepto reſponſo Octauius liberum ſibi exiſtimans cum bona Pontificis gratia in clientelam cuius velit principis fortunas ſuas committere, protinus cum rege paciſcitur in has condiciones : primo vt CIↃ IↃ pedites, quorum Paullus Vitellius præfectus eſſet, CC leuis armaturæ equites præſidio vrbis aleret, VIII CIↃ aureorum penſionis loco quotannis penderet; damna, quæ Alexander & Ranutius cardin. huius fœderis cauſſa in bonis ſuis acciperent, alijs in regno attributis poſſeſſionibus ac penſionibus ſarciret; deinde vt neque rex cum Cæſare conuenire, niſi Octauius comprehenderetur, neque Octauius Cæſari reconciliari, niſi de regis conſenſu poſſet. poſtremo addita ſolemnis clauſula, vt nullum Pontifice Sedive R. præiudicium hoc fœdere ab vtraque parte factum intelligatur. hæc ita inter eos ſecreto Amboſiæ in Turonibus per Carolum cardinalem Lotaringum & Franciſcum Guiſium fratres, Annam Momorantium M. E. & Santandreanum regis procuratores, & Horatium Octauij fratris nomine acta V Kal. Iunij. huius fœderis quamuis ſecreti obſcura primum fama cum ad Pontificis aureis peruenisſet, ille ab Alexandro cardinale quærebat, ecquid Octauio fratri cum rege conueniſſet : cumque Alexander reſponderet, ea de re quidem inter partes actum eſſe, ſed an adhuc confectum omnino negotium ſit, neſcire, Petrum Camoianum ad Octauium, & eodem tem-

pore epiſcopum Fanenſem ad Cæſarem mitti placuit. Camoiano datum negotium erat, ſi res adhuc integræ eſſent, ab Octauio impetraret, vt fidem ſcripto obſtringeret, cum rege ſe non tranſacturum, donec Pontifex a Cæſare reſponſum accepiſſet. ea ſpe Fanenſis cum componendæ rei rationem initurus ad Cæſarem adijſſet, Cæſar per Atrebatenſem, qui cuperet ex hac occaſione bellum naſci, quo alienato a regis partibus Pontificis, animo Octauius Parma ſpoliaretur, & Gonzagæ ac Mendozæ deſiderio ſatisfieret, ampla & magnifica omnia pollicetur, & ſi bellum Pontifex, quod iure poſſet, aduerſus Octauium ſuſciperet, copias a regno Neapolitano & Inſubribus optime inſtructas offert. ſerius Fanenſis in aula Cæſaris aliquanto tempore retentus ad Pontificem redijt, iam Camoiano, qui Parmam miſſus fuerat, reuerſo, qui ab Octauio reſponſum retulerat, ſibi non integrum eſſe, Pontificis voluntati ſatisfacere; iam enim cum rege tranſegiſſe; quod vt in bonam partem accipiat, rogare: nihil enim contra eum ſediſve R. auctoritatem actum eſſe; quippe cum id ſibi cum bona eius gratia & venia licuiſſe exiſtimauerit. quo reſponſo cum exaſperatum Pontificis animum & longe aliter affectum, quam cum ad Cæſarem profectus fuerat, offendiſſet Fanenſis, & prolixe omnia Cæſaris nomine promitteret, Gonzaga & Mendoza vltro etiam, vt iuſſi erant, maiora vero omnia fingentibus, accedente ad hæc

CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI Ioan. Baptiſt. Montano belli impulſore præcipuo, Pontifex ilicet ad belli conſilia animum intendit, continuoque Hier. Dandinum Fori Cornelij epiſcopum familiarem ſuum ad Cæſarem mittit, qui de belli gerendi ratione cum eo ageret, & de auxilijs promiſſis certiorem fidem exigeret. Cæſar, qui ſuorum potius libidini indulgens, quam quod in rem ſuam eſſe iudicaret, in bellum adeo intempeſtiuum conſenſerat, vbi videt Pontificem toto animo per ſe in id ferri, facti pœnitentia duci cepit; quia tamen datam fidem honeſte retractare non poterat, ſibi videri ait æquius, vt Pontifex prior Octauio tanquam perduelli bellum indiceret; tum ſe vt ſedis R. defenſorem de auxilijs appellaret, de quib. ſummittendis, ac præterea de Parma, ſi quo caſu in ſuas manus veniret, finito bello Pontifici reſtituenda, priuato ſcripto fidem obligat: quod eo faciebat, ne pacis, quam ſe colere adhuc dicebat rex, ipſe violator extitiſſe videretur, & omnem de Parma retinenda ſuſpicionem amoueret. itaque Pontifex, impellente inſuper Io. Baptiſta, ſibi abunde cautum ratus legatum ſuum eundem Io. Baptiſtam conſtituit & Bononiam mittit, attributa peditatûs cura Alexandro Vitellio; ac Vincentio Nobili ſororis F. negotium dat, vt in Piceno $\overline{cc}$ leuis armaturæ equites conſcriberet, eique equitatûs Pontificij præfecturam attribuit. quod vbi rex intellexit, protinus e Gallia Horatium generum cum P. Strozzio mittit, cum mandatis, vt Mirandulæ,

randulæ, quam Galeoto Pico nuper defuncto Ludouicus eius F. sub Gallorum tutela tenebat, copias cogerent, quod inde, vt pote e propinquo, immitti auxilia, & comeatus commodissime Parmam importari posset. Ferd. Gonzagæ, cui eius rei cura præcipua & Io. Iacobo Medicino Meleniani marchioni a Cæsare mandata fuerat, auide in negotium incumbit, deductisque ex Insubribus & Subalpina regione Hispanorum præsidijs, Placentiam aduolat, & vrbe ac Sandonini pago nouis militibus firmato, omnia circa Parmam infesta reddebat. ita impellentibus hinc III illis viris Cæsarem, hinc Io. Baptista Pontificem patruum, in speciem contra Farnesios bellum susceptum est, re vera inter duos potentissimos principes ceptum, quod magno deinceps Christiani orbis detrimento vsque ad Henrici II excessum continuatum est. nec causæ aliæ vtrinque deerant, quibus alter in alterum culpam reijciebat. nam Cæsariani vltro nos Octauij tutelam suscepisse criminabantur, non tam supplicis defendendi, quam belli in Italia atque adeo inter Christianos excitandi causa; ob idipsum sollicitasse Imperij ordines & principes, vt a Cæsare deficerent; neque in concilium, quod ipsorum rogatu Cæsar ad sarciendam ecclesiæ concordiam coëgisset, consentirent, missis legatis, qui contestarentur, & illud pro irrito Gallos habituros denuntiarent. addebant & nuper Brissacum, vt belli occasionem quæreret, in Subalpi-

CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI na regione cœnobium, quod Bargæ pagi a Cæsarianis custoditi ditionis est, occupasse, & festinato opere nunc munire; & quod nos summa inuidia onerabat, nuper etiam cum Turco in Christiani nominis perniciem fœdus iciſſe. sed nostri antiquiores & iustiores multo causſas adducebant; Cæsarem videlicet, cum Aquitania seditionibus arderet, misso Burano cum Anglis egisse, vt Burdigalensium tumultuantium tutelam susciperent, & ius, quod in Aquitania armis amiserant, iure recuperarent: pace ante biennium cum Anglis facta Santandreano e Britannia redeunti insidias tetendisse, & quasdam e nostris naueis per Belgas intercepisse: Heluetios, quo minus cum rege fœdus renouarent, sollicitasse: Sebastianum Vogelspergum, quod regi militasset, prius tormentis cruciatum Augustæ in Imperij comitijs non sine regis ignominia securi percussisse; cum de interceptis in Belgio quorundam negotiatorum nauibus apud Mariam Pannoniæ reginam querimonia institueretur, legatum eo regis nomine missum iure gentium violato, in carcerem coniectum, & peruerso ordine bona nostrorum Antuerpiæ fisco adiudicata esse; postremo Cæsarem Carolo Marillaco Venetorum episcopo apud ipsum oratori iniurioſe interminatum, fore, si res ad arma deuenirent, vt regem ad minimi ex suis condicionem redigeret. antequam tamen extrema tentarentur, Alexander cardinalis a Pontifice ad Octauium fratrem mit-

titur, qui eum, vt fœderi cum Gallis inito renunciaret, hortaretur, & Parma ecclesiæ restituta Camertium ditionem compensationis loco cum honorifica pensione acciperet. is quod inuitus faceret, vt Romæ inter infestos homines versaretur, libenter paruit; non tam quod rebus non amplius integris, quidquam se ab Octauio impetraturum speraret, quam vt honestam discessionis caussam haberet. erat illi animus in Galliam proficisci, & Auenionem, cuius legationem obtinebat, secedere; sed ne videretur omnino ad Gallorum parteis transijsse, ex Cosmi consilio, quem in itinere Florentiæ conuenit, postquam apud Octauium nihil Pontificis minas & Cosmi ac sua monita valere intellexit, ad Vrbini ducem, qui Victoriam sororem in matrimonio habebat, diuertit, comitibus Bacio Caualcantio & Hieronymo Pisano Florentinis, quorum præcipue consilio vtebatur: missus & Ioan. Angelus Medicinus cardinalis Meleniani frater, & mox cum Ranutio Octauij fratre Sfortia Sanflorianus cardinalis, qui Regij Lepidi, quo Hercules Ferrariensium dux cum Octauio & Dandino venerat, collocuti sunt: cum Octauius paratum se æquis condicionibus transigere diceret, & Ascanius Cornæus a Pontifice ad regem missus eadem ab eo reportaret, neque propterea quidquam subinde nascentibus difficultatibus efficeretur, Cæsariani & Pontificij ita interpretabantur omnia, quasi id ageretur, vt dum per colloquiâ ab armis cessatio fit,

1511 tempore extracto messis colligendæ spatium obsessis concederetur. itaque de messe, antequam matureſceret, corrumpenda consilium a Gonzaga initum exequi placuit. Interea cardinalis Turnonius, qui regis negotia in Italia procurabat, & Paullus Thermus orator regius, cum nihil a Pontifice impetrare potuissent, Roma discedunt, & itineribus diuersis ille Venetias, hic Mirandulam, vbi copiæ regiæ conueniebant, proficiscitur. medium se eo in bello gerebat Cosmus, qui quamuis a Cæsarianis indignum in modum habitus, pacis consilia, ceu nouo principatui firmando necessaria, & Cæsarem colebat, nihilo tamen minus rebus nostris fauere creditus ob iniurias a Mendoza acceptas, ex eoque præcipue, quod Horatium & Aurelium Fulgosium, qui vt citius in Galliam Cisalpinam peruenirent, conscensis Sfortiæ Sanfloriani triremibus Massilia soluerant, & cum tempestate iactati cursum non tenuissent, in Etruriam naufragi dissecti fuerant, a Bartholomæo Poggio captos, quamuis Pontificis hosteis, cum triremibus, armis, & omni suorum supellectile libertati restitui, & honorifice Castellum nouum vsque in Carsinianam vallem deduci incolumeis curauerat. ea humanitate mutatam Cosmi voluntatem & ad amicitiam nostram inclinare eum plerisque persuasum fuit; gratiæque ipsi a rege reginaque eo nomine habitæ. Gonzaga igitur, qui videret Cæsarem iam consilij pœnitere, &

Pontificem per cardinaleis intermedios, ac Cosmum inprimis, concordiæ viam tentare, atque interea messis pæne maturæ tempus instare, præuertendum duxit, & bello illato loca comeatui intercipiendo & messi corrumpendæ idonea occupare. primus impetus in Brixellum factus, castellum Regiensis atque adeo Ferrariensis ditionis, quod inter Casalium maius, & agrum Mantuanum, vnde copiosus comeatus Parmam importabatur, iacebat: id kal. Maij ab Aluaro Luna Cremonensis arcis præfecto noctu cum ID C profecto interceptum est, oppidanis se defendere non ausis: cum de eo quereretur Ferrariensis, Gonzaga Regiensem seditionem ad Imperium pertinere respondebat; ideoque teneri præsidium Cæsareum accipere. iamque omnia in armis erant, & Ioannes Baptista VCID peditum, maiorem partem ex Etruscæ militiæ flore conscripserat; ad CC leuis armaturæ equites, quibus Vincentius Nobilis præerat, alij C se adiunxerant duce Troilo comite Rossio. cum ijs copijs Io. Baptista Bononia profectus fuerat, vt se, transmisso Anitia, cum Gonzaga coniungeret, qui iam Placentiam venerat cum Meleniano Cæsarei exercitus legato, eoque tormenta, falces, marras, & cetera ad corrumpendam messem necessaria instrumenta comportari iusserat. in exercitu erant X Hispanorum vexilla, ac totidem Italorum, quos Gonzaga, quasi de Brissaco securus, ex Insubribus alieno maxime tempore deduxerat, & CCC leuis ar- CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃLI maturæ equites cum III cataphractorum alis optime inſtructis. in itinere Nocetum in agro Parmenſi, quod ab Octauio tenebatur, eius qui præerat, ignauia, cuius poſtmodo pœnas luit, Gonzagæ deditur. hoc facto de pace tractatus hactenus a Ferrarienſi, cui ob viciniam bellum illud maxime detrimentoſum erat, & a Sanfloriano cardinali habiti turbantur. iam P. Strozzius cum Corn. Bentiuolio alia via per Heluetios & Rætos Mirandulam peruenerat; atque inde Aurelius Fulgoſius Piſaurum ad Vrbini ducem Octauij ſororium miſſus, vt CIↃ CIↃ peditum in Vmbria conſcriberet, in itinere a Rauennæ legato captus, & poſtea e Cæſaris Raſponij, cui in cuſtodiam datus fuerat, manibus elapſus copias adduxerat. quæ cum per agrum Bononienſem licentioſe ſe effunderent, Pontifex, qui Bononiæ metuebat, Camillum Vrſinum vrbi impoſuerat, ſed cum minore præſidio, quam quo noſtrorum populationes impedire poſſet. dum in eo eſſent exercitus fœderati, vt coniungerentur, Octauius III vexilla in vrbe conſcribit, ducibus Taliaferreæ, Baiardæ, & Cariſſimæ præcipuarum populi familiarum principibus, qui Mirandulam ad Strozzium proficiſcerentur, honeſto prætextu, vt quos ſuſpectos haberet, vrbe emitteret. illi cum Pontificio veniente exercitu, & Sabelli, qui nunc Secchia dicitur, oram legente, in Io. Baptiſtam, qui primam aciem ducebat, incidiſſent, acriter vtrinque pugnatur, peiore tamen vrbanorum condi-

cione, desiderato Baiardo, & Mercurio Taliaferreo grauiter vulnerato, & equitibus fere omnibus captis. nec incruenta Pontificijs victoria fuit, Orlando Pistoriensi strenuo milite occiso, & principe Macedoniæ sauciato, atque ab ipso Ioan. Baptista sarissæ vulnere in femore accepto. captiui mox dimittuntur, ea spe, vt periculi memores, cui ab Octauio expositi fuerant, tumultum in ciuitate excitarent. sed externi militis prævalente in ea robore, & nuper introducto Fr. Claromontio cum Gallico peditatu, ciuiumq. debilitata potentia, ea spes Pontificijs frustra fuit. non inanis fuerat Octauij suspicio: nam mox detectum fuit, Michaëlem Taliaferreum & Io. Galeotum Sanuitalem ex comitum Salæ familia cum hostib. egisse, & portam vrbis ipsis prodituros promisisse, cuius rei conuicti capite luerunt. coniunctis exercitibus ad pontem Anitiæ impositum, & Io. Angelo Medicino cardinali a Pontifice in castra veniente cum diplomate, quo Pontifex Gonzagæ summum imperium in ea expeditione attribuebat, vexillo etiam ecclesiæ de more ei consignato, placuit Colornium adoriri, quod ab Americo Antenoreo Octauij nomine tenebatur, Ioan. Francisco Sanseuerino illius loci domino, quod Octauio suspectus esset, Parmæ sub custodia retento missus eo Aluarus Sandeus castrorum præfectus cum Hispano milite, qui aqua ex fossa oppidi deriuata & aggere ducto, muro successit; moxque cum cum delecto equitatu secutus Gonza-

1521 ga, relicto in castris Meleniano, qui fossorum opera circumiacentis regionis messem vastaret, ex Sandonino castello XIIII tormenta secum ducit, & frustra iusso Antenoreo deditionem facere, continuato impetu pulsatis muris & magna ruina deiectis, cum defensores non amplius tuto possent consistere, & ex CCC præsidiarijs solummodo CXXX supereſſent, fit deditio; ac milites quidem iussi se in arcem recipere, in quos ius esset Gonzagæ pro arbitrio statuere, oppidanis vita & re saluis. accepti intro Hispani contra fidem datam oppidum diripiunt, multosque ex ciuibus capiunt; milites sine multa dimittuntur. Antenoreus, quod valde locuples existimaretur, seuere a Gonzaga habitus, nec nisi XII CIↃ aureorum pretio exsoluto liberatus est. cladem in Colornij amissione acceptam, altera non minoris momenti haut multo post cumulauit. nam dum Colornium oppugnatur, cum Gonzagæ & Gaiacij comitis alæ equitum prope Fontanellam in insidijs laterent, emissi aliquot scloppetarij Fano Secundi, qui præsidiarios ad pugnam prolectarent. Hadrianus Baleonus & Iulius Asculanus, qui pridie illuc ab Octauio Parma missi fuerant, ad strepitum egressi dum recedenteis scloppetarios ardentius insequerentur, in insidias præcipitant, & amissis aliquot e suis capiuntur. sed geminatam iacturam Strozzius inuicti animi dux mira ac sollerti diligentia sarciuit, qui ex equitatu & peditatu omni delectu facto, statim Concordiam

Picorum oppidum aduolat, nullaque mora interiecta peditibus pari celeritate cum equitatu incedentib. in Regienſem agrum deſcendit, & XL CIↃ paſſuum emenſus, Parmam improuiſus ingreditur; turbatoſque Parmenſeis aliquantum aduentu ſuo confirmauit; Octauium inprimis, qui quod præter opinionem hæc ſibi accidiſſent, peiora in poſterum metuebat. hoc facto, quod ſpem omnem fidemque ſuperarer, ſummam laudem adeptus eſt Strozzius. ſiquidem Gonzaga, cum de conſilio eius cognouiſſet, ad Anitiæ pontem Melenianum præmiſerat, qui noſtros tranſitu intercluderet; ſed tanta diligentia vſus eſt Strozzius, vt licet numeroſas copias ſemper ordinate incedenteis ſecum traheret, tamen hoſtem adeo vicinum anteuerterit, & paucis ex ſiti & fame ſeminecibus relictis, incolumeis ſuos Parmam introduxerit. Melenianum hominem moribus vafrum, ſiue quod Farneſijs proximitate ſibi coniunctis faueret, ſiue quo bellum more ſuo duceret, moram nimiam interpoſuiſſe ſuſpicio fuit; quod vt a Gonzaga poſtea iactatum, ita tunc prudenter diſſimulatum, ne cardinalem Medicinum Melenia-ni fratrem, qui Pontificis nomine ad exercitum venerat, offenderet. nec vero ægre admodum ferebat Gonzaga Strozzium cum omnibus ſuis Parmam ingreſſum eſſe; ſic enim fore ſperabat, vt tanto citius ciuitas, cuius iam annona in arcto eſſet, comeatu exhauriretur. dum hoſtes ad Colornium eſſent, noſtri, qui Mirandulæ com-

nerant, capta occasione in Bononiensem
1511 agrum excurrunt per Io. Baptistæ absentiam, & crebris populationibus vicina loca infestant; eoque maioris motus metu Pontificem adigunt, vt Cosmi Florentinorum ducis opem imploraret, qui subito Othonem Montacutum cum CIↃ peditibus suo sumptu Bononiam misit, eiusque aduentu effecit, vt a populationibus ac direptionibus aliquanto tempore cessaretur, frustra a nostris tentato Crepacordio, & Ioannis atque Agathæ Fanis; vnde magnis prædis abactis ad Antonij Fanum, quod CIↃ CIↃ passuum a Mirandula abest, locum a se fossa munitum recesserunt. inde cum crebris cottidie excursionibus in Bononiense territorium effunderentur, Pontifex postremo, qui popularium querellas amplius ferre non posset, Io. Baptistam & Alexandrum Vitellium reuocat, ijque mox separatis viribus relicto Cæsariano exercitu per Regiensem agrum in Bononiensem descendunt, multum renitente Gonzaga; qui rem publicam prodi, & summum præiudicium Pontificis rebus fieri frustra inclamabat. interea Melenianus Montechium & Castrum nouum in Regiensi agro Cæsaris nomine occupat & præsidio firmat. Pontifex vero, qui recenti periculo edoctus idem a Castro & alijs Farnesiorum oppidis Romæ vicinis metueret, Horatium Romam ad caussam dicendam citat, colore quæsito, quod coniunctis cum rege consilijs in Bononiensem agrum populabundus excurris-

ſet : citatur & Alexander cardinalis, qui CIↃ IↃ L
Vrbinum ſeceſſerat, & Ranutius, cui Viterbij legatio adempta, & Rodolfo Pio Carpenſi attributa eſt. miſſi continuo cuſtodiæ corporis deſtinati equites cum aliquo militum Senis a Mendoza ſummiſſorum numero, duce Rodolfo Baleono, qui caſtella & oppida Farneſiorum in Latio Pontificis nomine occuparet. nec magni negotij res fuit, vltro Farneſiorum fratrum matre loca tradente, fide de ijs reſtituendis confecto bello a Pontifice accepta. ita vicinis vrbi oppidis in poteſtatem redactis iam ſecurior, & acceptis a Mendoza C aureorum milibus ad bellum paratior Pontifex de Mirandula oppugnanda ſerio cogitare cepit, captis prius noſtrorum ad Fanum Antonij caſtris, virtute præcipue Petri Paulli Toſingi, qui cum ſuis, quantumuis diuturna dimicatione fatigatis, primus in aggerem inſiluit, reſque eo audentius a Camillo Vrſino tentata, quod caſtra noſtra præſidio nudata Strozzio diſcendente intellexerat. captis caſtris cum noſtri propius oppidum acceſſiſſent, ruſticorum manus noctu ad foſſam vſq. progreditur, vt annonam inferret, quo animaduerſo Vitellius cum ſuis in eos inuectus, quantumuis reniteutib. noſtris, igne iniecto annonam conſumpſit; nec multo poſt Hiſpani molatrinas Pado impoſitas iuxta Turricellam incenderunt, cum pridie inibi multos ex ſuis amiſiſſent. addidit & animos hoſtibus ad maiora audenda, quod dum Franciſcus Colinius Andelotus nu-

per a rege missus & Philibertus Marsilius Sipetra, qui mox post fœdus ictum cum Octauio Parmam venerat, cum Paullo Vitellio vrbe egressi in Soragniam descendissent, magnisque inde prædis abactis reuerterentur, in itinere a Gaiacio comite & Francisco Bimontio Hispano duce insidijs excepti, & post acre certamen capti sunt, Placentiamque deducti, postea in Mediolanensi arce diu asseruati fuerunt. eo in certamine Clucara eques Epirota diu cum Ioan. Baptista luctatus, vix tandem se periculo eripuit, & Parmam incolumis peruenit. ita retuso vtrinque nostrorum impetu, qui incommode admodum sub muris atque adeo sub dio extra vrbem diuersabantur, Paullo Thermo & Ludouico Pico Galeoti F. vrbem cum ID C peditibus & CL equitibus præsidio tenentibus, Gonzaga de ea arctius obsidenda consilium inijt, quod speraret fore, vt Pontifex eo magis cum rege cõmitteretur, & ipsius viribus in illa obsidione occupatis, penes se vnum belli Parmensis summa esset. verum cum omnia confuse & tumultuarie agerentur in hostium castris, nostri resumptis viribus cottidie excurrebant, & nouis subinde damnis hosteis afficiebant. nam Camillus Castellionæus cum XX cataphractis Romam ad Pontificem missus, vt eum de suarum rerum statu certiorem faceret, a nostris capitur; cum vero hostes iam propius tormenta ad Mirandulam admoturi essent, Horatius & Thermus egressi, vt hostileis co-

natus interturbarent, pugnandi deside- 1545
rio vltra cæduam siluam, quæ in propinquo erat, ardentius prouecti in insidias præcipitant. periculum tantum iuxta præceps & audax consilium superauit: nam per medios hosteis nostrorum virture fit via, qui relicta a tergo Mirandula, quo regressuros eos lateus hostis expectabat, Parmam contendunt, sicque Io. Baptistæ Montani insidias fefellerunt. capti a nostris Tienæ & Collalti comites, & Taleanus. nec multo post haut longe ab vrbe Alfonsum Vlloam cum Hispanorum equitum turma consediſſe ab exploratoribus renuntiatur. eo cum Horatius cum delectis equitibus proficiſci statuiſſet, statim clauduntur portæ, ne profectio interea enuntiaretur, huicque Iuo Alegrius, Dampetra, Vidus Bentiuolius, & Bartholomæus Montanus se socios adiungunt, qui hosteis nec opinato aggressi partem cædunt, reliquos in fugam vertunt. dum res ad Mirandulam geritur, Thermus comperto aliquot equitum Cæsarianorum alas in exercitu Pontificio esse, litteras ad Gonzagam dat, quibus, cum regis animum semper beniuolum hactenus Cæsar expertus sit, audire se ægre testatur, Cæsaris copias hostibus militare, & vt animum super ea re suum aperiat, rogat. ad hæc Gonzaga respondet, nihil agere Cæsarem, quod non ipsi saluo fœdere, quod cum rege icerit, liceat; eo enim Pontificem comprehendi, quem vt & Sedem R. ab iniuria tueri teneatur; non mirari ergo

IↃ IↃ LI eum debere, si dum Pontificem Cæsar tuetur, Gallos, quæ Pontificiæ ditionis sunt, inuadenteis aggrediatur; neq. vero ignorare se, Mirandulam Sedis R. beneficiariam vrbem esse, in quam nullum ius regi sit, nisi quod armis & vi vsurpet; vltimo enim fœdere, cui ipse cum Granuellano interfuerit, cum de ea a legato regio mentio esset iniecta, vtque eo comprehenderetur, vrgeret, Cæsarianos semper recusasse; itaq. tandem conueniisse, vt eius mentio prorsus omitteretur, saluo iure, quod Cæsari, regi ac Pontifici in ea esset. hic locus postulat, vt de Picorum gente, quæ nunc Mirandula & Concordia potitur, & eius rebus, quantum ad rem facit, breuiter citra vanitatem & odium aliquid ediſſeram. omissis igitur fabulosis initijs, quæ genti huic ab ijs affinguntur, qui eius originem ad Constantium Constantini magni F. referunt, constat Picos primarios Mutinæ ciueis in ea ciuitate multis egregie factis ab anno Christi CIↃ CX floruisse, ac demum C circiter annis postea Franciscum Picum a Ludouico IIII Cæsare vicarium imperij in ea constitutum; sed mox Passarinum Bonacolsium inter Mutinenseis ciueis allectum, cum a Pico sibi timeret, eo de medio sublato, & Prendiparte ac Tomassino ipsius F. F. occisis, Mirandulam, quæ illis perfugium fuerat, solo æquari iussisse, anno Christi CIↃ CCCXXXI. Bonacolsio deinde a Gonzagis, qui tunc Mantua potiebantur, in ordinem redacto, rursus Mirandula instaurari, & Picorum

gentis reliquiæ colligi cepere. ex Franciſ- CIↃ IↃ LI
co Nicolaus ſuperabat, qui Curiæ Quadragenariæ municipum fauore adiutus, rurſus Mirandulam Gonzagarum beneficio recepit. Nicolao Prendipartes, & Prendiparti Paullus ſucceſſit. huius filius Franciſcus Ioannem & Franciſcum ſibi cognominem ſuſtulit, qui Concordiæ comites a Friderico III creati ſunt. Franciſco Ioannes Franciſcus, & huic Nicolaus, & Nicolao rurſus Ioannes, ac Ioanni Ioannes Franciſcus ſucceſſit, is, qui arcem a nullo antea ſeptam maxima impenſa ſua cingendam curauit, anno Chriſti CIↃ CCCCLX, & moriens Galeotum, Antonium Mariam, & Ioann. filios reliquit, Ioannem, inquam, illum, qui ob admirabilem linguarum ac ſcientiarum omnium accuratiſſimam ſcientiam, cum rara morum probitate & ſumma pietate coniunctam, iam in iuuenili ætate ſæculi ſui Phœnix appellari meruit. huius tam excellens & omni litterarum genere ornata pietas certe merebat, vt gens Pica exemplo domeſtico admonita pietatem inter ſuos religioſius coleret. ſed cum Galeotus Ioannem Franciſcum, Ludouicum, & Fridericum reliquiſſet, Ludouicus natu minor iure gentium violato in Ioan. Franciſcum inſurgens ope Herculis I Ferrarienſium ducis fratrem Mirandula eiecit. is Franciſcam Io. Iacobi Triuultij notham F. in vxorem duxerat, ex qua Galeotum ſuſtulit. Ludouico mortuo Ioannes Franciſcus & ipſe in litteris ac philoſophiæ

1510 LI theologiæque ſtudijs patrui æmulatione verſatiſſimus, a Iulio II in auitam poſſeſſionem reſtituitur, ex qua rurſus poſt Rauennatem pugnam a Ludouico XII deiectus, poſtremo a Matthæo Lango cardinali Gurgenſi Maximiliani I legato reſtitutus, Mirandulam vſque ad annum huius ſeculi XXXIII tenuit; quo Galeothus Ludouici F. noctu oppidum cum XL armatis ingreſſus, patruum ſumma pietate virum ante Chriſti in cruce pendentis imaginem ſuppliciter proſtratum & Dei opem implorantem immani parricidio obtruncauit, vnaque Albertum filium, Ioanna Carrafa Alberti vxore cum Paullo filio in carcerem coniecta, & Carlota Vrſina Ioannis Thomæ alterius ex filijs itidem vxore. ita per ſummum ſcelus Mirandula potitus, cum ſibi merito a patruelibus timeret, ante triennium Mirandulam in Henrici manus tradiderat, accepta in Gallia ex regio patrimonio compenſatione. cum Crepiaco tractatu ac poſtea initio regni Henrici de ea inter Cæſarianos ac regios ageretur, poſtquam conuenire non potuit, placuit, vt illius mentio induceretur: quo reſpexit Gonzagæ reſponſum, quod ad Thermi litteras dedit. verum a noſtris contra iactabatur; Nicææ cum de ea Galeotus & Io. Thomas Io. Franciſci F. contenderent ante XV annos, de vtriuſq. conſenſu Paullum III fidei Franciſci regis ad litis vſque finem oppidum commiſiſſe: commiſſum Gallos ab eo tempore ſemper protexiſſe. dum in eo

essent, a Ferrariensi de pacis condicionibus actum est, quem belli ob viciniam tædebat, & cardinalis Farnesius, qui Vrbino Florentiam Pontificis iussu migrauerat, omnem operam dabat, vt res componerentur, sed irrito successu. interea Gonzaga, cum aliud non posset, contra castella & oppida montibus Parmæ vicinis imposita viribus conuersis ducit, & Calistranum deditione recipit, mox & arcem. dein & Tizanum, quod ita vndique cinctum putabatur, vt præsidiarijs non pateret exitus: cum deficiente comeatu amplius defendi non posset, deseritur, Marcone Castellano, qui eo nuper Fontanella venerat, in media luce cum CCC militibus inde clam hostibus per auiam & confragosam vallem magna cum sua laude elapso. nec multo post Torciaram & Felinum Sanfloriani comitis castella in fidem accipit Gonzaga ex domini consensu, quæ nihilo minus ab Hispano milite crudeliter & auare habita, ac si hostilem aggressionem passa essent. attrito in obsidione peditatu Gonzaga II vexilla, quæ Clerij reliquerat, ex Subalpina regione euocata Montechio imposuerat: sed cum ij quamuis a loci præfecto sæpius moniti, extra vrbem, quo liberius excurrerent, stationem haberent, hoc comperto Strozzius dux impiger agmen citatum rapit, & lineis interulis superindutis de nocte per porticus incenteis & ad prædam quam ad pugnandum paratiores opprimit. itaq. subsidio a Cæsare summissa Germanorum CIↃ IↃ LI

IↃIↃLI IIII CIↃ duce Seisneco regulo, quæ stipendij defectu, quamuis diu ante conscripta, nondum in castra venerant. parte alia rex misso Genuam Ludouico Alamannio cum repub. egerat, vt in eorum oppidis ac portib. securus suis receptus esset, & illac auxilia Parmam deducenda tuto transire possent. dissidente ob factiones rep. in spem rei obtinendæ rex venerat; sed præualente Cæsarianorum potentia, atq. Auriæ inprimis auctoritate, nihil impetrari potuit. Turnonius cardinalis a Venetorum repub., quorum veluti in sinum ab aula remotus confugerat, Heluetijs nuper a rege conscriptis transitum per Brixianum agrum impetrauerat, comeatu tamen denegato, quod vix suæ ditionis populis illius anni frugeis suffecturas dicerent. huc vsq. pro Parmæ defensione bellum gestum inter regem & Pontificem; deinceps inter ipsum Cæsarem & regem exarsit. principium a Paulinio in mari Oceano factum, interceptis Belgarum negotiatorum nauib., & magna ac locuplete præda facta. cum vero Andreas Auria iam transportatis in Hispaniam Philippo & Maximiliano, in eo esset, vt rursus, ad reportandum cum vxore & familia in Italiam Maximilianum in Hispaniam nauigaret, ob idque in dies Barcinone cum classe expectaretur, Leo Strozzius classis Gallicæ præfectus cum XXVII triremib. & II biremib. ad aduersam Circelli promontorij, in quo Andreas confederat, partem dorso montis tectus latenter irrepsit, eo consilio, vt Cæsa-

rianam classem interciperet; quod vbi An- CIↃ IↃ LI
dreas per exploratores cognouit, præfectos triremium aduocat, & quæ de nostrorum consilijs & apparatu explorata habeat, exponit, hortaturq., vt virtutis pristinæ memores fidelem operam Cæsari nauarent; inde post horam diei XXII incitato remigio aduersus ventum & nostram classem ita cursum instituit, vt se sensim in altum educeret, quo vel ad iter faciendum, vel ad pugnam conserendam expeditior esset. sed vento crebrescente & imminente nocte Villam francam deflexit. cum videret Strozzius conatum contra Auriam non successisse, consilium mutat, & loco deuectus, primum dolonibus expansis litus legere cepit, dein cursum Hispaniam versus intendit, Auriam se esse, qui cum classe ad Maximilianum transportandum veniisset, simulans; eaque simulatione tantum effecit, vt triremem vnam recens instructam, quæ eius salutandi gratia obuiam Barcinone missa fuerat, ceperit, continuoque promota classe & displosis tormentis, tantum terrorem effuso circa portum ad spectaculum populo iniecit, vt si statim militem in terram exposuisset, vrbem proculdubio occupare potuerit. verum hoc facinore contentus, captis præterea VII mercatorum onerarijs & minoribus aliquot nauibus, Massiliam multa præda onustus retro se contulit. tanti successus lætitiam tristitia insperata mox cumulauit, de Francisci Momorantij Annæ M. E. filij & Villarij comitis aduentu fama sparsa.

nam Leo Strozzius, qui sciret se ac fratrem summe inuisos esse Annæ M. E. & Claudio Sabaudo Tendæ comiti eius sororio Prouinciæ præfecto, eoque consilio illos missos, vt ipsum nulla meritorum habita ratione, omni imperio & dignitate ignominiose exuerent, vir generosus, vt iniuriæ præuerteret, conscensa triremi illa, quam nuper Barcinone ceperat, & altera, quæ ipsius fratris erat, vi remigij superata catena, quæ portum claudit, in altum vela dedit, & recta Melitam cursum tenuit. profectionem accelerauit suspicio de summissis in suam perniciem sicarijs, ob quam Ioan. Baptistam Corsum familiarem suum paullo ante captum tormentis subiecerat, & suspicioni consentaneam confessionem ipsius manu scriptam extorserat. ne tamen videretur omnino sine comeatu regem deseruisse, epistulam in hæc verba scriptam abiens reliquit & cum prætorio vexillo studiose complicato ad ipsum perferendam curauit. Quam honoris ac gloriæ cupidus in tuam familiam adscribi volui, Christianiss. princeps, tam de salute & dignitate mea anxius ex ea profugi; quippe cum viderem, non aliam fidelis operæ & tot exantlatorum laborum mercedem propositam esse, quam aut turpem missionem, id enim inimici homines apud te calumnijs peruicerant; aut indignam necem; quod ex coniuratorum confessionibus constat. ignoscas igitur pro ingenita clementia, si non petita venia e regno tuo discessi; non enim per inuidos

& maleuolos aliter licuit, qui aut depre- CIↃ IↃ LI
cantem iniurioſe repuliſſent, aut cunctantem perfidioſe oppreſſiſſent. ſed quamuis inopinata profectio mea tibi iuſtam fortaſſe indignationem mouerit, non deſpero tamen, ſi perpenderis, quam diuerſa aduentus & abitus noſtri condicio fuerit, quin cauſſa mea, ſi non gratiæ, ſaltem commiſerationi apud te locum inueniat. nam diues veni, inops diſcedo; quod ſine inuidia & exprobratione dictum intelligo. vt ergo laborem & induſtriam meam, quam hactenus ſedula & ſumma fide tibi nauaui, boni conſulas, humiliter, quantum poſſum, rogo; abunde autem erit, ſi, quamuis te mei nunc tædeat, præteritorum non pigebit; nam in poſterum quin abſentia noſtra, ex aliorum, qui me tibi inuiſum reddiderunt, comparatione fiat, vt mei deſiderio tangaris, minime dubito. Leonis diſceſſu mutata claſſis præfectura & adminiſtratione, Auria ſatis temporis habuit, vt conſcripto nouo milite, & ſummiſſis a Coſmo IIII triremib. probe inſtructis ſine vllo noſtrorum impedimento in Hiſpaniam tranſmitteret, Albano duce ſecum deuecto, vbi propter aduerſam tempeſtatem aliquandiu commoratus, tandem Maximilianum & vxorem cum omni familia incolumeis Genuam aduexit. ita geminato itu & reditu ex Italia in Hiſpaniam eo anno occupata claſſe factum eſt, vt Auria Melitæ & Tripolitanæ arci ſuppetias ferre minime potuerit, multumque damni ex ea occaſione a Turcica

CIↃ IↃ LI classe in mari Thyrreno acceptum sit. dum hæc mari gerüntur, Brissacus in Subalpina regione, paratis, quæ necessaria erant, inopinato bellum mouet. Clarascum P. Ossunius cum Cipio & Centalij regulo occupandum susceperat, III ei a Brissaco Gallorum vexillis attributis. scalis admotis impetus a nostris animose factus, a præsidiarijs generose repellitur, desiderato Charrij fratre, qui de scala deturbatus & occisus est. felicior Ioann. Grongnetij Vassæi conatus fuit, qui ad Damiani fanum capiendum destinatus sub auroram vno ab oppido milliari cõsedit; cumq. moris esset, vt summo mane oppidani ad opus rusticum emitterentur, tum custodiæ per muros disponerentur, commodum accidit, vt egressis oppidanis, statim nostri in fossam exscensione facta muro succederent, & scalas admouerent, antequam stationarij accessissent. ita capta vrbe, arx nullo comeatu firmata, ab hoste mox deditur. maius in Clerio occupando negotium fuit, quod eadem nocte tentari placuerat, duxque expeditionis ipse Brissacus esse voluit. primo decretum inter belli consiliarios, vt ea parte, qua Agnatia Clerium itur, vitiferos colleis versus scalæ admouerentur: sed Blasio Monlucio iam tum magnæ auctoritatis duce Brissacum admonente, vt quando ipse negotio interesse statuerat, primis commissæ prouinciæ initijs existimationi consuleret, & ita rem aggrederetur, vt si astu non succederet, vi oppido potiretur. post acrem dispu-

tationem, multis, si longior mora interponeretur, consilium euulgatum iri dictitantibus, tandem machinas Augusta Taurinorum aduehi placuit, Monlucioque & Calliaco mandatur, vt rem summa diligentia ac silentio procurarent; eodemque tempore, quo Brissacus cum Boniueto & Francisco Bernardino aduenit, ipse cum Antonio Dallio Piquinio ac tormentis oppido succedere. nec frustra fuit Monlucij consilium; nam fossa profundiore & muro altiore, quam vt miles scalis in summum eniti posset, ad violentam oppugnationem Brissacus vireis vertit, diuersaque parte, ad portam, quæ vulgo crocea indigetatur, directis machinis, ac breui tempore magna ruina edita, cum præsidiarij Itali, qui ad ID erant, & L equites, quos Gonzaga nuper ad bellum Parmense abductis Hispanis imposuerat, recenti Hispanorum odio oppidanos a defensione alieno prorsus animo esse cernerent, Georgius Lamponianus Mediolanensis, qui summo cum imperio præerat, deditionem facit; traditaque arce, summo mane complicatis signis absque tympanorum pulsu incolumes omnes Astam deducuntur. oppidanis a Brissaco parcitum, hoc humanitatis exemplo vicinorum animos ad consilia secum coniungenda inuitante. his intellectis Gonzaga cum IIII CID peditum Italorum, CID CID Germanorum, & CCC equitibus Astam continuo aduolat. rex vicissim in Subalpinam regionem VI vexilla ex veteranis cohortibus CIↃ IↃ LI

duce Inardo misit: mox & eo Claudius Lotaringus Aumalius equitatûs præfectus venit: nec multo post Ioannes Borbonius Angianus, & Lud. Borbonius Condæus fratres, Iacobus Sabaudus Nemorosij dux, Franciscus Momorantius Annæ M. E. filius, Helionorus Cabotius Carnij comes, & Franciscus Rupifulcaudius cum delecta nobilitate eodem profecti; quibus vt hospitium laxius pateret, Brissacus III militum signa Clerio deduxerat, ibi de Lentio castello ad radices Alpium, vnde qui Susa Augustam Taurinorum tenderent, multum cottidie accipiebant incommodi, capiendo actum est. eo Brissacus cum omni exercitu proficiscitur, tormentorum deducendorum cura Monlucio attributa, qui Clerio, vbi ex ruina muri luxata coxa hactenus decubuerat, Moncalerium deductus, ad exercitum nuper a Brissaco euocatus fuerat. is ergo cum Calliaco ac Vsignis Lentium postridie sub vesperam venit, cum Brissacus eodem die ante meridiem venisset. arx Lentij, (nam oppidum admodum debili muro cinctum mox venientibus nostris patuit,) qua oppidum spectat, in plano sita, sed duobus propugnaculis egregie firmata, vt ea parte a repentina oppugnatione nihil metui debuerit; de cetero vndique locis præruptis inaccessa, ideoque arte minus munita. postquam Brissacus locum lustrauit, summa difficultate in altum ardua admodum & longa CCC amplius passuum ascensione enixus, desperata re, de reducendo exercitu

citu in consilio egerat. verum Monlucius vixdum a coxæ luxatione bene firmus, a Piquinio, Toccapedio & Roboreo Vinusio persuasus locum adit, & mulo impositus cum inter enitendum animaduertisset, per interualla aliquid plani subesse, in quo tormenta subuecta deponi, & fossores interquiescere possent, donec ad summum perueniretur continuo ad Brissacum redit, & vbi de deliberatione intellexit, ipsum rogat, vt paullisper sententiam sustineat, expositisque, quæ obseruauerat, assentientibus Borbonijs, Nemorosio, Momorantio, ac reliquis belli consiliarijs peruicit, vt tormentorum in altum subuehendorum sibi negotium committeretur. tum quo alacritas militum magis excitaretur, Borbonij ipsi, Nemorosius, ac Momorantius cum suis operi manus admouent, ac XX, nec amplius, horarum spatio effectum est, vt ope fabrorum complanatis itineribus tormenta in summum deducta, moxque verberatio subsecuta sit; quæ tantum terrorem obsessis incussit, quia præter opinionem accidisset, vt statim deditionem fecerint. aberat tunc Gonzaga, Maximiliano Boëmiæ rege vxore ac liberis Mediolani excipiendis ac per Italiam in Germaniam deducendis cum Fabritio Columna genero occupatus; qui quod omnia non solum belli, sed etiam ciuilia munia atque inprimis rei pecuniariæ per se & ministros homines rapacissimos administraret, semper confusis rebus in summa omnium inopia versabatur, eo- CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI

que fiebat, vt soluta disciplina & grassante ob non numerata stipendia militum licentia, non popularium solum in Mediolanensi imperio, sed etiam vicinorum principum, atque inprimis Sabaudiæ ducis frequenteis de se querimonias commoueret: dum interea ingenioſis iuxta ac sollertib. sed plerunq. perplexis consilijs Cæsaris animum impleret, de quorum felici successu spem certam apud Cæsarem excitatam, ob rei numariæ penuriam, contrarius fere semper exitus frustrabatur. eius tamen iussu VI Italorum vexilla duce Cæsare Magio auxilio missa; quem postmodo Franciscus Atestinus, qui per Gonzagæ absentiam summæ rerum præerat, cum VI Hispanorum signis, ac III Germanorum subsecutus est: mox & Aluarus Sandæus cum totidem Germanorum & Hispanorum signis missus, qui vt auxiliaribus præsto esset, vicina Lentio loca insederat: sed hæc serius, iam facta deditione. huius rei cum incusaretur loci dominus præsidio a duce Sabaudiæ præpositus, culpam in militem reijciebat, ob non soluta stipendia tumultuantem, nec dicto ducis audientem: idq. prodidit Iulianus Gosselinus, qui Gonzagæ vitam ex eius commentarijs descripsit: sed præter eam causam etiam contra omnium opinionem subuecta & admota repente ad partem minus firmam tormenta maximum momentum attulisse vero simile fit. haut multo post Ludouicus Biragus & Franc. Bernardinus Pontium, Castelletellum, & Valper-

gum, loca Eporediæ vicina, quæ in Pœninarum Alpium radicibus sita sunt, iussu Brissaci occupant, & Martini Fanum festinatis operibus munire aggrediuntur. id a Parmensi obsidione, quamuis ægre, Gonzagam domum reuocauerat: qui quod belli Parmensis auctor & suasor Cæsari fuisset, & ipse illud vltro Pontificis nomine gereret, amissis in Subalpina regione ijs oppidis & Castellis, dubio adhuc de suscepta expeditione euentu, multorum se reprehensionib. obiectum sentiebat, ambitionem, & peruicacem priuatæ simultatis vltionem, ac deniq. rapacem auaritiam in eo accusantium. interea Atestinus ex Magij consilio, cui plurimum tribuebat, Villadium castellum versus in agro Monferratensi cum Magij & Sandei Hispanorum copijs ducit. saxo illud vndique prærupto insidet. loci situ conspecto cum Atestinum consilij pœniteret, accedente ad hæc cæli pluuiosa tempestate & corruptis luto itineribus, ita vt miles neq. salubriter neque commode in obsidione diu remanere posset; ne tamen abscederetur, peruicit Magij auctoritas, qui obstinata virtute cum Antonio Pola Triuisano muro successit, & locum cauum sub mœnibus, in quo tecti milites quiescere possent, occupauit. quo animaduerso tantus terror obsessis iniectus est, vt Io. Antonius Nouellus, qui arci regis nomine præerat, sine mora deditionem fecerit. eodem tempore Salugia, quam Lud. Biragus nuper transmisso Duria captam summa celeritate

CIↃ IↃ LI

CIↃ IↃ LI muniebat, ſuperueniente Magio, qui Creſcentio & Liburno copias duce Nicolao Secco accerſiuerat, non admotis tormentis recepta eſt, & iuſſu Gonzagæ arx ſolo æquata. Cluſium etiam mox a Cæſarianis in fidem accipitur, dum hæc in Subalpina regione geruntur, Gonzaga, qui metueret, ne Galli auxiliareis copias Parmam mitterent, aditus omni arte ſibi obſeruandos duxit. duæ omnino viæ erant, quibus Gallis eo ire licebat; altera Dertonam verſus, per viam Æmiliam; ſed de ea, quod impeditior eſſet, & crebris vndique Cæſarianorum præſidijs obſideretur, minus ſollicitus erat; altera per Ticinenſem vallem trans Padum, in qua peditatûs equitatu non niſi iniquum certamen eſſe poterat, multo illi ſuſpectior fuit: itaque Vercellas inter & Caſſium, VI Germanorum, XII Hiſpanorum, & IIII Italorum vexilla, omnem denique equitatum collocat, & Caſſium iuxta Padum ponte ſternit: Ticini vero vada præſidio munita, & a Bufalora Vigeuanum verſus, Papiam vſque, arboribus cæſis ac tranſuerſis trabib. viæ impeditæ; Abduæ item vada ſtationibus firmata paratis vbique nauigijs, quibus, ſi noſtri forte elaberentur, eos Cæſariani facile conſequi poſſent; Ioanni Lunæ Mediolanenſis arcis præfecto Ticinenſium vadorum, Ludouico Viſtarino Abduenſium ſeruandorum cura commiſſa. pridem Gonzagæ conſilium fuerat, meſſe corrupta Gallos Subalpina regione ſummouere, quibus non niſi e longinquo ad

victum neceſſaria peterentur; cumq. con- CIↃ IↃ LI
ſilium initio Cæſari arriſiſſet, poſtea mutauit; quod grauiter admodum Gonzagæ accidit, qui omni pecunia deſtitutus, qua alere militem, & rebus proſpicere poſſet, creſcente in dies Gallorum potentia, & longiorem ſpe moram trahente Parmenſi obſidione, mire afflictabatur. Cæſar, vt feſſis ſuis diuturna oppugnatione ſubueniret, nouas copias ſummiſerat, & e Germania omnia fere Hiſpanorum præſidia euocauerat, ac præcipue ex agro Virtembergico, duræ ſeruitutis, quam populares quinquennium iam integrum pertulerant, iugo exempto; tantum Aſpergum arcem Germanorum præſidio ſibi ſeruauit. nouis viribus ſubnixus Melenianus cum Parmam arctius cingere ſtatuiſſet, ad Carthuſianum cœnobium, quod ab vrbe circiter milliari abeſt, caſtra transfert, in eoque muniendo $\overline{xx}$ dies conſumpti, dum interea diſploſis continua verberatione ab vrbe maioribus machinis infeſtaretur, & Strozzius Parma egreſſus Brixellum, Montecium, Fontanellam, ceteraque agri Parmenſis caſtella, quæ commodum viſum eſt, muniret & præſidio firmaret. inde in Placentinum agrum excurrens magnas prædas egit; Ragazolaque egreſſis præſidiarijs, vt ſuis ac municipum fortunis vitæque conſulerent, partem cædit, reliquos Parmam captiuos ſecum abducit, ac poſtremo cum bellum iam confectum exiſtimaret, in Galliam ad regem pergit, grande laborum & operæ bene nauatæ

pretium laturus, collapſiſque fratris rebus opem aliquam præſentia ſua præbiturus. diſceſſu Strozzij vireis reſumpſiſſe hoſtes viſi, vaſtato circum agro, & arctius obſeſſos premere in dies magis ac magis annonæ penuria laboranteis. itaque Horatius copias vrbe educit, & quo abundantius comeatus comportari poſſet, caſtella ad Apennium ſita expugnare ſtatuit. Torciaræ oppido, quod X ab vrbe milliaribus abeſt, Macedoniæ princeps cum præſidio præerat. eo, quod excubias negligentius agi intellexiſſet, Horatius XVI Kal. Xbreis, de ſecunda vigilia ducit, & paullo ante auroram murum ſubit. ſcalis admotis, ſtrepitu & fragore annitentium militum ægre oppidani excitantur; ipſe Macedo lecto proſiliens cum Antinoo Anconitano & Fabritio Ferrario militum præfectis, vt negligentiæ culpam præſentia animi ſarciret, ſeminudus arma rapit, & ad murum accurrit, nullumque cohortando milites & exemplo ſuo ad fortiter reſiſtendum ſtrenui ducis officium intermittit. ſed poſtquam Horatium, Nicolaum Vrſinum Petilianum, Lucam Antonium Interamnatem, Fabium Romanum, Andream Magium, ac Bentiuolium iam intra mœnia eſſe animaduertit, damno accepto ſupereſſe non ſuſtinens, in medios hoſteis irruit, ictuque ſcloppeti confoſſus cadit. mortuo duce exanimati oppidani muro abſcedunt, continuoque ingreſſi noſtri, multitudine cæſa, oppidum diripiunt; ac ne illud rurſus a Cæſarianis

occuparetur, cuneis actis subruuntur mu- CIↃ IↃ LI
ri. Macedonis corpus Parmam Horatij iussu asportatur, eique regio ac magnifico paratu funus struitur. eius hoc genti & virtuti ab hoste datum. iamq. se latius obsessorum vires effundebant, & comeatu a circumpositis locis largius iuuabantur, munito Gardasone castello & alijs vicinis municipijs; ex hostico etiam annona clam inferebatur; cuius rei insimulatus Alexander Pallauicinus Sandonini præfectus, vnus ex P. Aloisij interfectoribus, Cæsaris iussu capite luit, quantumuis consentiente atque adeo auctore Gonzaga factum excusaret. Pace in Italia turbata, etiam in Belgio & vicino Lotaringiæ limite bellum inter Cæsarem & regem exarsit. huic præpositus Franciscus Cliuius Niuernensium dux Campaniæ præses, qui VII alas equitum a Momorantio M. E. eo missas per prouinciam distribuit. nec multo post VIII vexilla veteranorum militum subsecuta sunt, in præsidijs item collocata, vt ad omneis casus præsto essent. iam enim P. Ernestus Mansfeldius Luceburgensis ditionis præfectus in limitem cum copijs descenderat, vt imparatum Niuernium, si posset, opprimeret. cum ad Populosam quercum esset, id vico nomen, qui Musonio XV circiter milliaribus abest, affertur de Belgis ad Cornetimontem in Arduenna silua a Luzarca Castellioneæ alæ legato cæsis. ex ijs CXX interfecti, XL capti, CC in fugam versi. cum id animos nostris feciſſet, Niuernius Iuo-

dium vsque progressus, postquam hostem scloppetarijs emissis lacessitum ad certamen prolectari non posse animaduertit, Musonium reuertitur, abductoque secum Carolo Tiercellino Rupimanio loci præfecto Duncherium venit, ac postridie Mezeriam. ab eo milliario nec amplius abest Lumium castellum Mosæ impositum, quod a Cæsarianis tenebatur, Aspramontani comitis defectione. certamine inter nostros & præsidiarios ibi facto, Aspramontanus ipse grauiter in humero vulneratur, vnde paullo post decessit. his actis, quod iam hiems appeteret, Niuernius Catalaunum reuertitur, relicto Imberto Platerio Bordillonio prouinciæ legato, qui rem bellicam per eius absentiam administraret. is cum alis equitum Ph. Lenoncuriani Nantolij comitis & Rupimanij in siluam Arduennam profectus Huberti Fanum ab hostibus munitum deiecit. cum Mezeriam reuertisset, N. Gurdius cohortis veteranæ dux impiger rusticis ac vicanis, ex quibus plerunque hostium copiæ constabant, cædendis & in fugam vertendis assuetus, contracta ex eo fiducia & hostium contemtu, Maubertifonte, id castello ad Mosam, quod a nostris tenebatur, nomen, cum suis egreditur, & in hostium insidias præcipitans, cum nullum humanitati apud immaneis homines locum speraret, frustra exspectatis subsidiarijs, qui a Mezeria summittebantur, forti & inuicto animo pugnans multis acceptis vulneribus & XXV ex præ-

eipuis ſuorum deſideratis occiſus eſt. iam CIↃ IↃ LI
in itinere erat Bordillonius, eiuſque aduentu territi hoſtes in vicinam ſiluam confugerant, excitatis aliquot in ea munimentis; ſed cum rei indignitate permotus non expectato peditatu, quem ſubſequi iuſſerat, vltro in dumeta ingreſſus eſſet, multis ſuorum amiſſis equis, nullo præterea operæpretio facto inde diſceſſit, relato Gurdij cadauere, cui honorifice Mezeriæ a noſtris virtutis ergo parentatum fuit. id actum XVI Kal. Ianuar. crebræ dein a noſtris in Lumij caſtri præſidiarios excurſiones factæ, Villa franco veteranæ cohortis duce, qui aſtu militari, obuij ad ſtationum conſpectum laruis obiectis armatorum hominum ſpecie, diuerſa parte in arcis curtem impetum fecit, magnaque præda abacta, ſine præſidiariorum ſenſu, ad ſuos regreſſus eſt. eodem tempore Santamandius, generis nobilitate & ardore iuuenili, quam prudentia, melior, dum delectum regis nomine in limite haberet, ab hoſtibus interceptus & cæſus eſt. nec multo poſt noſtri Aſpramontium debile admodum caſtellum, cuius poſſeſſio Aſpramontani comitis morte ad Niuernium donationis titulo deuenerat, capiunt, & incenſa curte, Gozæ quoque cœnobium vicinum incendio vaſtant, & inde Albentonum verſus retro abiere, vbi Io. Stuartus Albinius cum ala equitum, & Landus veteranæ cohortis dux in præſidio erant. in Belgij quoque limite Antonius Borbonius Vindocinus prouinciæ illius

CIↃ IↃ LI præſes bellum gerebat. ij ſecum Angianum & Condæum fratres nuper ex Italia reuerſos habebat, & CCCC cataphractos equites, peditum ad X CIↃ, cum quibus Flandriam & Hannonios ingreſſus multa damna vtriſque intulit, etiam Rigiaco Atrebatum, niſi occulta ipſius conſilia fuiſſent detecta, pæne intercepto. inter hæc Pontifex cum belli pertæſus ad pacem inclinaret, duos e collegio cardinalium legatos in conſiſtorio decernit, Pium Carpenſem ad Cæſarem, Hier. Verallum in Galliam, qui regem ad Fontembellaqueum conuenit Eid. Xbreis; & paullo poſt Lutetiæ ſolemni pompa de more ab omnibus ordinibus regis iuſſu excipitur. eius mandatis in Senatum cum diplomate regio allatis, ac deliberatione habita promulgatis, eædem condiciones appoſitæ ſunt, quæ olim Amboſij, Gufierij, Pratenſis, Farneſij, Sadoleti, & Sangeorgij cardinalium conſimilib. mandatis, additumq. inſuper, ne legatus per alios vicarios, ſed tantum per ſe munus ſuum in Gallia exerceat; dignitates maiores poſt pontificaleis in eccleſijs cathedralibus, atque etiam in collegialibus, in quibus formula capitis, *Quia propter*, ſeruatur, in quenquam ne conferat: nec canonicos, nè de collegiorum quidem conſenſu, ſpe in futurum gratiæ obtinendæ, creet: nihilq; faciat, quod ſanctis decretis, pactis, iuribus, priuilegijs ac prærogatiuis regis, immunitatibus & libertatib. eccleſiæ Gallicanæ, & publicarum regni ſcholarum; edictis, conſtitu-

tionibus regijs, & Senatusconsultis, ac CIↃ IↃ LI
nominatim edictis, quæ *paruas datas*, quas vocant, & notarios ecclesiasticos spectant, aut deroget, præiudicet, easque conditiones impleturum se scida manu propria subscripta & in Curiæ acta referenda, regi cauere teneatur. id actum in Senatu exeunte anno XVII Kal. Ianu. antequam Gallia egrediamur, domestica quædam commemoranda superant. Prid. Eid. VIIbr. Catharina regina regi puerum enixa est, qui tertio post mense Nonis Xbribus sacro lauacro est ablutus: fideiusserunt pro eo Eduardus Angliæ rex per Thomam Semerum Anglicæ classis præfectum, & Vindocinus: eiq. Eduardi Alexandri nomen inditum, sed postea mutauit, & Henricus dictus regnum fratri succedens obtinuit. eodem anno Annas Momorantius M. E. a rege eius amantissimo impetrauit, vt Momorantij castelli, a quo illi primariæ in Gallia genti cognomen est, dux ac patritius regni crearetur, æmulatione Lotaringorum, multis iam tum pernicioso exemplo ambitiosos titulos affectantibus. mense dein Martio lex de præsidiali iurisdictione in Senatu Parisiensi & alijs regni curijs recitata est, & frementib. Patribus promulgata. ea in omnibus Galliæ præfecturis consiliarij certo numero ad minimum septem, ijsq. cum præfectis & eorum legatis summum iudicium de ijs omnib. ciuilibus litibus tribuitur, quæ non amplius CCL libris Francicis æstimatæ sunt; aut si res soli sit, cuius fructus annuus denas li-

1191 bras non superet. id cardinali Lotaringo instigante factũ, qui constituta Durocortorĩ Remorum regia iurisdictione, quæ tota ante penes archiepiscopos erat, propriæ successorumque auctoritati parum consuluit. pecuniæ inde conflatæ inuidiam publica vtilitas, quæ sufflamminatis excurrentium liticularum ambagibus ex ea ad omneis redijt, successu temporis aliquantum mitigauit: quamuis, aucto iudicum per præfecturas numero, postea experientia compertum est, virus illud, quod ea lege sisti obtendebatur, semper latius serpsisse, & sensim regnum omne, non sine summa nominis Gallici infamia, peste sua infeciisse. aucta tunc & Parisiensis, quæ de vectigalibus regijs ius dicit Curia, & in duas classeis distributa, venalium magistratuum iam tunc grassante malo. paullo post lata lex, vt in ciuitatibus & oppidis fossa & muro vallatis nulli Curiones admitterentur, qui non doctrinæ periculum in Academijs celebribus feciissent, & aliquem honoris gradum & ordinem adepti essent; qui contra huius legis præscriptum ab episcopis aut ipso Pontifice creati essent, tanquam vitio creati remouerentur. postea VIII Eid. Iunij, cum rex Andegaui esset, ad eum perlatum est, prauo more inualuisse, vt in contractibus rerum pretia aureis æstimarentur, sicque aurum omne ex Gallia occultis externorum negotiatorum artibus sensim exportaretur. itaque decretum, vt pretia in posterum non nisi libris Francicis æstimarentur. id

pro tempore ſumme vtile, poſtea mutauit; CIↃIↃ LI
aurei & argentei numi, cuius pondus ac quantitas ſpectari debet, valore per librarum, quæ arbitrariæ ſunt, multiplicationem in immenſum pretium excreſcente, vti deinceps videbimus. mox & apud Nameteis ſancitum eſt prid. Eid. vtileis, petito a Græcis & Romanis, quod etiam nunc durat, exemplo, vt lanij vbique in Gallia carnes exagio vendere, pretio a magiſtratibus in libras ſingulas conſtituto, teneantur. verum ei legi, cum parum ſubleuare populum videretur, tacito diſſenſu mox abrogatum eſt, neceſſitate remota; etſi pleriſque locis etiam hodie ad pondus carnes vendendi ſeruata conſuetudine. nec prætereundum videtur, quod tunc magna animorum contentione in aula principis agitatum, tandem prævalente malo more contra ius & honeſtatem publicam obtinuit. Toloſæ ante triennium VI Kalend. Ix. breis S. C. factum fuerat, quo impudicitia ſacerdotum grauibus admodum & ignominioſis pœnis coercebatur, regijs magiſtratibus poteſtate facta in eos animaduertendi, quod iudices eccleſiaſtici conniuere, & huiuſmodi criminum caſtigationem negligere dicerentur. rem ordo ſacer grauiſſime tulit, querimoniaque ab epiſcopo Montalbanenſi de S. C. ad regem, qui tum Amboſiæ erat, delata tandem peruicit, vt ſanctioris conſilij decreto illud reuocaretur, & tanquam contra ſancta decreta & eccleſiaſtica priuilegia factum induceretur, negotiumque datum P.

IↃ IↃ LI Altoclaro libellorum ſupplicum magiſtro, qui pudendo alio cognomine indigetabatur, vt decretum regium executioni mandaret, & iniurias a ſacerdotibus acceptas publice ſarciret. id actum IIII kal. Maias hoc anno. neque hoc contenti eccleſiaſtici virulentum librum edunt, quo Senatûs Toloſani auctoritatem contumelioſis dicterijs perſtringebant; cui contrario ſcripto Io. Maſencalus Curiæ princeps, antiquæ grauitatis & probitatis vir pro S. C. defenſione reſpondit; quo aculeatæ atque adeo acerbe in mores & libidines ſacerdotum inuehitur; eoque nomine a theologis Pariſienſib. liber publica cenſura anno ſequenti damnatus eſt; nec dubium eſt famæ diſcrimen ipſum quoque aditurum, niſi eum amplitudo ſua, & integritatis opinio a calumniæ morſibus vindicaſſet. cum vero magnis & longinquis bellis ſumptus vltra modum creſcerent, extremo hoc anno ad Fontembellaqueum de principum aliorumque procerum ſententia decretum eſt, vt e patrimonio regio agri vſque ad vicies centies CIↃ Francicarum librarum annui reditûs fiduciaria venditione alienarentur. eodemque tempore Septimani fundorum patronalium & nobilium, quæ ab ignobilibus poſſidentur, poſſeſſionum item ſacerdotalium cauſſa regi c̄ numûm Francicorum millia pependerunt; cuius rei ratione ſingulis XL annis ab omnibus regni prouincijs ingenteis ſummas principibus noſtris exigere ius eſt. & hactenus de rebus domeſticis noſtris di-

ctum sit. Maria Scotiæ regina, quæ iam annum in Gallia commorata erat, postquam res, vt sibi videbatur, ex animi sententia ordinauit, in Scotiam reuersa est. eo venerat partim, vt filiam, patriam, & propinquos viseret, partim vt de rationibus, quibus proregem a publica rerum administratione summouere posset, cum rege conferret. per fratres ab ipso facile impetrauit, vt primores, qui eam prosecuti fuerant, varijs honoribus præmijsque ordine & loco remuneraret, & proregis inprimis propinquos ac familiareis, interquè alios Robertum Carnagium & Dauidem Panitarium Rossensem episcopum, quos magnis promissis oneratos rex in Scotiam remittit, qui proregi suo nomine significarent, rem sibi gratissimam facturum eum, si magistratus quod superesset breue tempus, reginæ viduæ cederet. ita regina Gallia soluit, & accepto secum legato Henrico Clutinio Oisello sibi pergrato & alioqui acris ingenij homine, terrestri itinere per Angliam reuertitur. cum annum proregem conuentus iuridicos agentem secuta esset, per propinquos eum sollicitare cepit, vt se imperio abdicaret: id quo facilius ei persuaderet, de rationibus reddendis metum iniecerat, quas non posse diu differri regina iam adulta videret: nam magnam pecuniæ vim & multum opulentæ supellectilis Iacobus v moriens reliquerat, quas ille res inter suos profuderat. is igitur quo securitatem suam & suorum redimeret, in has condiciones. CIↃ IↃ LI

cum regina vidua conuenit, vt quæcunque e proximi regis bonis vsurpauerat, ea a Gallis ipsi condonatum iri caueret, ac immunem a rationibus tutelæ reddendis præstaret, accepto tantum ab ipso iureiurando, se quæ adhuc comparerent redditurum. vicissim Castri Eraldi in Pictonibus ducis titulo donatus est, cum pensione XII CIↃ librarum. adiectum, vt si regina sine liberis decederet, ipse proximus hæres ei decerneretur. hæc postea in Gallia per reginam & curatores eius confirmata. ij erant Henricus rex, & Franciscus Lotaringus ac Carolus cardinalis fratres, quos regina ex sententia matris ad id creauerat. sed nihilominus prorex ad solitam inconstantiam reuolutus, appetente finiendi imperij tempore, cum cogitaret, quam periculosum esset, e summo magistratu, in quo plerosque offendisset, ad vitam priuatam recidere, in qua iniurijs multorum & iustæ fortasse vindictæ expositus esset, moras nectere, & contra palam obniti, causas etiam addere, quod regina nondum XII annum expleuisset. itaque regina vidua Sterlinum secessit, relicto prorege in summa solitudine, alienatæ a se omnium voluntatis manifesto indicio: quod eum postremo adegit, vt vltro conditiones acciperet. In Anglia vero longe periculosissimi motus eodem tempore excitati sunt. nam Ioan. Dudleius, qui primo Warwici comes, dein Northumbriæ dux creatus est, homo ambitioso & sagaci ingenio, cum Sommersetum regni prote-

ctorem abiecti ſpiritus virum, cuius patientia hactenus abuſus fuerat, rei male geſtæ accuſaſſet, & in carcerem conijci curaſſet, demum cum ipſo reconciliatus, ei auctor fuit, vt fratrem virum ſtrenuum & ſibi formidabilem ſecuri percuteret, quo facto, iam voti compos & ſumma potentia ad ſe contracta, cum aliud non ſupereſſet, quam vt Sõmerſetum ipſum de medio tolleret, præ ſe hominis contemptum ferens, eo illum adegit, vt quo auctoritatem ſuam vindicaret, de Dudleio occidendo conſilium iniret. igitur ad eius domum ſpecie illum viſendi accedit, occulta lorica tectus, & alios ſecum armatos trahens, quos in proximo cubiculo reliquerat: ſed cum ad Dudleium nudum & lecto decumbentem ſumma beniuolentiæ ſignificatione introductus fuiſſet, vir initi ingenio pœnitentia ductus, quod deſtinauerat, exequi noluit, atque inde re infecta diſceſſit. re poſtea detecta ſuis ipſum prodentibus accuſatus, quantumuis inuito rege, cuius pueritia ſub eo adoleuerat, ad mortem damnatur, quod in legem nuper latam peccaſſet, qua conſtitutum erat, vt ſi quis aliquem ex regio Senatu occidendi conſilium cepiſſe deprehenderetur, quamuis rem non perfeciſſet, capite lueret. itaque anni ſequentis initio Londini magno fortunæ ludibrio ſecuri percuſſus eſt. cum eo morte affectus Rodulfus Vainus, cuius conſilio vſus Sommerſetus illicitos cœtus habuiſſe, & contra Northumbrium & alios conſpiraſſe dicebatur. cum Vainus ad ſup-

plicium duceretur, Northumbrio denunciasse fertur, fore, vt sanguis suus ei, quandiu viueret, pro ceruicali futurus esset. Sommersetum mortem plerisque vltra modum doluisse constat, nec defuere, qui strophiola ipsius cruore tincta secum domum auferrent; & inter eos matrona magni animi reperta est, quæ altero post anno, cum Northumbrius a Maria captus per vrbem traduceretur, sudarium Sommersetum sanguine fœdatum occurrenti in platea ob oculos ingerens, Eu, inquit, sanguinem optimi viri ac regis optimi auunculi, qui nefaria tua proditione effusus nunc vindictam de te exposcit. Sommersetum regis auunculo sublato Dudleius, penes quem iam rerum summa erat, ad maiora animum intendit, eoque postremo dementiæ deuenit, vt etiam de regno inuadendo cogitaret, quod maximorum in eo regno motuum caussam præbuit. eodem anno Martinus Bucerus Selestadij in Alsatia natus, quem relicta Argentina in Angliam transmisisse diximus, Cantabrigiæ diem suum obijt pridie Kalend. Mart. cum LXI ætatis annum ageret, multorum carminibus epitaphijs celebratus, ac præcipue duorum Suffolciorum fratrum, quorum mater semper ægrotanti assedit, & omnia humanitatis officia præstitit. paullo antequam moreretur, cum Germaniæ statum deploraret, vereri se sæpius dixit, vt in tanto multorum ardore Deum cognoscendi & ecclesiæ instaurandæ, deficiente disciplina, qua improbi castigarentur &

ordo in ministerio seruaretur, laudabiles CIↃ IↃ LI
eorum conatus diu aut feliciter procederent. itaque optare vnice se, vt quæ ad Eduardum regem de ecclesiæ disciplina constituenda scripto comprehendisset, per Angliæ regnum locum haberent & religiose obseruarentur. funus eius magna frequentia celebratum, plus II CIↃ hominum illud deducentibus, & corpus in maiore vrbis templo conditum est. hic etiam annus vltimus fuit Andreæ Alciato Mediolanensi, qui primus purioris litteraturæ & antiquitatis cognitionem ad iuris scientiam attulit, in Gallia diu Auarici Biturigum Cuborum, & postea Auenione publice professus, vbi nostris hominibus postea ad eandem scientiam illustrandam exemplo suo viam præiuit inclinata iam ætate in Italiam relicta Gallia se contulit, & Bononiæ primum, dein magnis stipendijs ab Hercule II euocatus Ferrariæ docuit; tandemque multis editis scriptis emeritus senex Ticini, vbi & ius profitebatur, cum annos LVIII, M. VIII, dies IIII, sic enim ex eius genitura ab Hier. Cardano conscripta patet, sub principium anni prid. Eid. Ian. placide in Deo obdormiuit, ad B. Epiphanij sepultus. eo iunior M. Antonius Flaminius Foro Cornelij nobili Galliæ togatæ oppido sub id decessit, qui ad poëtices, in qua inter Italos excelluit, & philosophiæ studia etiam pietatem non vulgarem adiunxit, in Alexandri Farnesij cardinalis eximij literatorum fautoris familia diu versatus, eiusdemque liberalitate

IↃ IↃ LI subleuatus; artam & cum Reginaldo Polo amicitiam coluit, ab eoque monitus diuinam Dauidicorum psalmorum maiestatem primus inter suos cum aliqua laude latinis versibus expressit, & Fr. Spinulam suo exemplo ad eandem poëticæ laudem inuitauit, maiora vtique præstiturus, nisi infirmitas stomachi & alia valetudinis incommoda studiosis familiaria retardassent, ac postremo non ita ætate prouectum eripuissent. Eo tempore inter eos, qui emendationi ecclesiæ serio incumbi consultum ducebant, de ijs quæ ad fidem & opera spectant, de gratia & libero arbitrio, de electione, vocatione, glorificatione in occulto controuertebatur, ac plerique aliter, quam vulgo doceretur, de ijs sentientes se auctoritate B. Augustini tuebantur, in eamque rem opuscula ex eius operibus collecta Augustinus Fregosus Sosteneus Venetijs anno CIↃ IↃ XLV excudi curauerat, additis notis ac scholijs: cui sententiæ accedebat Flaminius, cum in ceteris fidei capitibus doctrinæ per Germaniam tunc disseminatæ minime adstipularetur; nam & luculentum ipsius extat inter vulgareis clarorum virorum epistolas de sacrosancto Eucharistiæ mysterio ex ecclesiæ sensu scriptis mandatum testimonium. itaque cum alij quibuscum relligionis caussa amicitiam coluerat, atque in primis Galeacius Caracciolus Vici marchio patriam reliquissent, ipse in Italia mansit; neque tamen occultam censuram effugit, eius nomine passim in epistolis, quæ post-

ea publicatæ sunt, propterea expuncto. sub id & anno climacterico suo Veronæ illustri præclarorum ingeniorum alumnæ in patria obijt Ioannes Baptista Montanus Medicus præstantissimus, cuius scripta magno in pretio habentur, partim ab auctore, dum viueret, publicata, partim a grato discipulo Ioanne Cratone, qui medicinam felicissime sub III Impp. fecit, post eius mortem edita. paullo post Ioachimus Vadianus mortalitatem exuit, Fano Galli apud Heluetios natus, mathematicis artibus ac geographiæ præcipue, quam scriptis illustrauit, cognitione clarus, tum & ad extremum etiam theologus non exigui inter suos nominis, & propter prudentiam cum summa integritate coniunctam ex vmbra & puluere litterario in lucem ciuilem euocatus, delato à ciuibus summo patriæ suæ magistratu, in cuius administratione non solum conceptam de se spem æquauit, sed etiam longe superauit; vt eius exemplo confirmari possit, philosophis & litteratis hominibus reip. administrationem minime interdicendam esse.

CIↃ IↃ LI

616350
53

INDEX.

A

Aron Rasidius, 561
Abbatis villa op. 249
Abda mons, 571
Abdala Aaronis Rasidij F. 561
Abdala Scirifius, 598, 601
Abdala Zagoibius, 576, 577
Abdalecitus, 606
Abdarramus Scirifius, 598, 600, 601
Abdel Caderus Mahametis Scirifij F. 588, 597, 601
Abdelquiuirus Scirifij F. 567, 573
Abdirana op. 605
Abdua fl. 724
Abduense prœlium, 7, 8
Abdulacus, 566
Abdul Hedius Hispalensis, 606
Abdul Mumen, 565, 567
Abrahamus Embarca, 609, 610
Abrahamus Halis F. 564, 565
Abu Celenus rex Fessæ, 607
Abu Ferezes zachariæ F. 607
Abu Henunus Fessæ rex, 607
Abul Texifius, 564, 569
Abuzacum op. 139
Acautius. 446

Achæorum concilium, 105
Acies conferta, porrecta, 307
Acmares regulus, 578
Acramontanorum factio, 7
Adami insula, 251
Adamus Centurio, 201, 384, 414.
Adamus Trottus, 184
Adendum op. 560
Adolfus Coloniensis VII *vir*, 349
Adolfus Holsatus, 61
Adolfus Schavenburgus, 278
Adornij, 195
Ægidij Fani comes, 516, 517.
Ægidius Magister, 504, 505
Æguſa op. 611, 617
Ægyptus, 558
Æmilia via, 724
Æmona insula, 262, 450, 507
Aëtius, 16
Africa, 557, 558, 605. *illius imperium*, 566, 607. *rex*, 607.
Agathæ Fanum, 706
Aginnates, 514
Agmeti pylæ, 560
Agmetum op. 564
Agnes Philippi Hessi F. 176
Agria municipium, 456
Aguara op. 575, 578, 579, 580
Agueri promontorium, 570
Aguila op. 563
Anielginunum op. 564
Aiuzam.tha op. 605
Alabardery milites, 295
Aladulp. 30
Alani, 11, 558

Alba vr. 78
Alba Augusta, 514
Albanus, 166, 167, 173, 175, 185, 186, 188, 190, 271, 286, 287, 294, 298, 302, 308, 310, 328, 329, 331, 347, 413, 717
Albentonum, 729
Albertus Baioarus, 453. 669.
Albertus Brandeburgicus, 72, 73, 123, 124, 151, 160, 173, 274, 279 280, 281, 286, 317, 347, 402, 540, 608, 661
Albertus Brunsuicus Philippi F. 166
Albertus Fridericus Brandeburgicus, 688
Albertus Mansfeldius, 65, 141, 290, 318, 321, 334, 549, 655, 658, 659
Albertus Moguntinus VII *vir,* 66
Albertus Picus, 712
Albertus Saxo, 176
Albertus Volfangi F. 141
Albienses, 515, 516, 517
Albigei, 514, 515
Albinium, 4
Albis fl. 290, 291, 297, 298, 299, 659
Albonus Santandreanus, 434
Alcairum vrb. 30
Alcazara op. 562, 581
Aldana, 293, 298
Aldeburgum op. 279
Aldeburgum op. 182, 290
Aldemburgum op. 290, 294
Aldenarda op. 408
Alexander Farnesius card 111, 149, 174 197, 240 492 496, 493, 494 498 499, 707, 713, 739 *creatur Pontifex,* 42
Alex. Gulielmius, 487
Alex. Interamnas, 359, 361

Alexander Medices nothus, 41, 80
Alex. Pallauicinus, 357, 360, 717
Alexander VI *Pontif.* 2, 21
Alexander Vitellius, 148, 163, 167, 371, 696, 706, 707.
Alexandria Ægypti, 558
Alexius Laſcaris, 149
Alfaci, 582
Alfonſus Albuquercius, 89
Alfonſus Arragoniorum conditor, 9
Alfonſus Ateſtinus Ferrariæ dux, 82, 83, 162, 166, 172
Alfonſus frater nothus ducis Ferrarienſis, 149
Alfonſus Coua, 631
Alfonſus X *Caſtellæ rex*, 565
Alfonſus V *Luſitanorum rex*, 563. VII, 564
Alfonſus Viues, 149, 151, 311, 409, 410
Alfonſus Vlloa, 709
Algeria op. 558, 605. *eius regnum*, 603. *ad Algeriam clades Chriſt.* 77
Alguelis op. 572
Aliprandus Madrutius, 121, 157, 163, 173, 284
Aliſa Oatazeni ſoror, 577
Allobroges p. 99
Almohadæ 560, 566, 569, 606
Almoharauidæ, 606
Almohauidæ, 564, 569
Alnetenſis regio, 481
Alnetum arx, 244
Aloiſia Sabauda. 33
Aloiſius Grittus, 75
Alpes Pœninæ, 723
Alprunum op. 190, 191
Alſatia ſuperior & inferior, 104

P. Altoclarus, 733,734
Altorfium op. 182,290,291, 292
Altorfij vallis, 292
P. Aluares Capralis, 86
Aluarus Baſſanus, 602
Aluàrus Luna, 701
Aluarus Sandæus, 149,284,703,722
Aluarus Vega, 611, 614, 628, 632. *vide Vega*
Amandius vicus, 423
Amares regulus, 601
Ambleuilla ſignifer, 422,423
Ambleuillæ caſtellum, 423
Amboſia in Turonibus, 694
Amboſius card. 492
S. Ambroſius, 468
Amega op. 572. *pugna*, 573
Amergo op. 563
America, 12, 13
Americus Antenoreus, 703,704
Americus Veſpucius, 12,13
Amphictyonum inſtitutio, 105
Ampſaga fl. 605
Anabaptiſtæ, 67
Anaſa op. 560
Andelotus, 436,441,444
Andreæ fanum, 446
Andreas Alciatus, 739
Andreana arx diruta, 258
Andreas Auria, 40,79,195, *& ſeqq.* 208,210, *& ſeqq.* 221,383,413,414,603,604,609, 610, *& ſeqq.* 617.618,630,633, 634, 714, 717 *eius cum Vega contentio*, 632
Andreas Foroliuienſis, 166
Andreas Gillarius Mortarius, 245,506

Andreas Græcus, 625
Andreas Grittus Sen. 35
Andreas Magius, 726
Andreas Osiander, 394
Andreas Vesalius, 454
Andronicus Spinola, 625
Andronicus vectigalium coactor, 428
Anitia fl. 701, *pons*, 705
Anghianus, 96
Angli cuiusdam obstinatus animus, 448
Angli mercatores, 535
Angli fusi, 254, 441, 443, 444, 447, 448, *in Scotiam inuadunt*, 203, 258. *Scotos superant*, 259, 261, *Bononiam capiunt*, 90, 91. *scriptum edunt*, 438, *in Merinam descendunt*, 442. *facile credunt vatum prædictionibus*, 441, *ab Ecclesia deficiunt*, 453. *inter eos & Gallos pax*, 191, 192, 245
Anglia a Normanis occupata, 17. *a Pontifice Rom. deficit*, 52, 56, 57, *mutat statum religionis*, 225, 263, 264, *Valdensis recipit*, 516. *peste vexatur* 554. *seditione*, 476
Anglica lingua, 98. *classis fusa*, 477
Anglicanum bellum, 485, 486
Anglicus Sudor, 554
Anguisciolæ comes, 356, 357, 360
Anguisiæ comes, 253, 263
Anhaltinus princeps, 104, 180
Anna Atestina Herculis Ferrariæ ducis F. 435 472
Anna Bolena, 55, *& seqq.*
Anna Britanna Gall. regina, 23
Anna Christiani III regis Daniæ F. 412
Anna Ferdinandi vxor, 275
Anna Ferdinandi F. 138

Anna Semeria, 484
Annas Momorantius E. M. 46, 47, 48, 49, 236, 418 694, 716, 731. *vide Momorantius*
Annebaldus maris præf. 192, 193
Annona e cælo delapſa, 452
Annus Iubilæus, 497
S. Anſelmi caſt. 636
Anſaldus Iuſtinianus, 208
Anſualdus Sueuus, 284
Anteferri clauſula in diplom. Legubrum, 243
Anthenotici liber, 430
Antinous Anconitanus, 726
Antimus Sabellus, 628
Antonij Fanum, 516, 706, 707
Antonius Auria 615, 618, 625
Antonius Caluus, 208
Ant. Dallius Piquinius, 719, 721
Ant. Delius, 493
Ant. Fuggerus, 275
M. Ant. Flaminius, 739. 740
Ant. Granuellanus Atrebatum ep. 222, 537
Ant. Guidotus patricius Florentinus, 506
Antonius Laus, 41, 44, 46, 47
Antonius Maria Picus, 711
Ant. Moreus, 627
Ant. Noallius, 436
Ant. Perrenotus Atrebatum ep. 277
Ant. Pola Triuiſanus, 723
Antonius Pratenſis Fran. Cancellarius, 26
Antonius Riconus, 50
Ant. Sanguinius Medonius card. 235
P. Antonius Sanſeuerinus Biſſinianus, 220
P. Antonius Saponus, 216
Ant. Toletanus, 292
M. Ant. Venturius, 693

Antuerpia, 463
Antuerpienſis Senatus, 535
Aphrodiſienſe bellum, 603
Aphrodiſium op. 604, 605, 608, *& ſeqq.* 613. 618. *& ſeqq.* 630, 635
Apollinis promontorium, 612
Apollonius P. Aloiſij Farneſij ſcriba, 363. 364
Apoſtolici Scribæ, 238
Appianorum familia, 378, 379
Aptenſis iudex, 518
Aquarum inundationes, 239, 365, 366
Aquæ mortuæ, 48
Aquæ ſextiæ, 37, 522, 523
Aquenſis ep. 518
Aquenſis iudex ordinarius, 518
Aquenſis Senatus, 512, 517, 518, 531
Aquila viſa in Cæſaris exercitu, 304
in Aquitania tumultus, 420, 421
Ara Lugdunenſis, 433
Arabes Mahumetis ſectatores, 558, 559, 564. 573, 574, 606
Arabes Sarquienſes & Garbienſes, 573, 574
Aramontius, 648, 649, 651, 652
Araris fl. 433
Arauſionenſis princeps, 40, 41
Arcibaldus Duglaſſius Anguſiæ comes, 253. 254, 261
Ardalio fl. 612
Ardea op. 245, 250
Arduenna ſilua, 727
Arelatenſe regnum, 99
Arelatenſis ep. 518
Areſkinus, 438

Argentanum Tocense castrum, 92
Argentina, 66. *in ea tumultus*, 533,534
Argentinensis ep. 462,534,656,671
Argentinenses, 123,277,345,399,400,686, 688,689, *eorum magnus Senatus*, 399,400
Arnoldista, 514
Arnoldus Hoffenus, 660
Arnoldus Valdi socius, 514
Aruerni pop. 16
Arundelia comes, 507
Arzila op. 562,565,581
Arturus Henrici VII *regis Ang. F.* 52,53
Asanes Hariadeni F. 269
Asaphium op. 570,571,580
Ascanius Columna, 85,371,491,499
Ascanius Cornæus, 699
Ascanius Sfortia card. 7
Asgarena regio, 562
Aspergum arx, 271,272,725
Aspramontanus comes, 728
Aspramontium cast. 729
Assyria, 77
Asta op. 719
Astor Baleonus, 628
Atabalipa, 87
Atestinorum familia, 82
Athenacense cœnobium, 433
Atlas mons, 558, 560, 578. *eius angustiæ*, 596
Atrebatensis ep. 327,328,329,331,409
Attilas, 16
Atuatici p. 98
Auenio op. 699
Auenionenses, 517,523
Auersa dedita, 40

Aues quædam ferinorum anserum specie, 449
Augusta op. 66, 383, 335, 342, 348, 349, 636.
mutatur senatus & abolentur tribus, 407, 408
Augusta Taurinorum, 418, 719
Augusta Vindelicorum, 346, 602
Augustani, 275, 345, 689
Augustana confessionis ministri, 392, 656, 657, 658
Augustanum decretum, 392, 397, 467, 545, 654, 657
Augustanus card. vide Otho Truchesius.
Augustanus ep. 536
Augustobona Tricassium, 418
Augustodunum in Heduis op. 519
Augustinus Fregosus Sosteneus, 740
Augustinus Landus Complani comes, 356, 359, 360
Augustinus Lomellinus, 208
Augustinus Triuultius cardinalis. 199
S. Augustinus, 468, 605
Augustus Saxo Mauritij frater, 176, 284, 403, 412
Aula occidentalis, 561
Aumalius, 94, 231, 234, 236, 250, 251, 416, 435, 472, 531, 720, 721. *vide Lotaring.*
Aurea porta, 497
Aurei in pretijs rerum, 732, 733
Aurelianus dux, 51
Aurelius Fulgosius, 700, 702
Auriaca familia, 195
Auria card. 208
inter Auriam & Vegam contentio, 626, 627
Austria, 104.
Auxium op. 250

Axona op. 418
Azaquenſes pylæ, 596
Azamoris op. 571.581
Azarfa op. 560

B

Babenbergenſis ep. 102
Bacius Canalcantius, 699
Badenis inſtituta diſputatio, 70
Badetius, 531.532
Baticaregio, 564
Bahamius Abdel Caderi F. 601
Baiarda familia, 702
Baiardus, 703
Baioaria, 104
Baioari, pop. 15
Baioari fratres, 555
Baiona, op. 424
Baldacum op. 561
Balduinus Bononienſ. 18
Balduinus Montenſis, 18.19
Baleonus, 162.172
Balneum op. 463
Baltaſar Gutlingus, 125. 126
Bamberga op. 341
Bambergenſes, 287
Bap. Iuſtinianus, 205
Barbæ manum admouere, 582
Barbanſonus, 161. 173
Barbaria, 558
Barbeſienſes, 422
Barcæa terra, 558
Bargæ cœnobium occupatum, 698
Barrum op. 193

Bartholomæus Casa, 87
Barth. Cassanæus, I.C. 518
Bartholomæus Dalmata, 304
Bartholomæus Humbruccius, 172
Bartholomæus Montanus, 709
Bartholomæus Peresius Samelsus, 629
Bartholomæus Poggius, 700
Bartholomæus Villa clara comes, 359
Barulensis prioratus, 355
Basileenses, 481
Basilius magnus, 468
Bassum cast. 449
Batauorum insula, 98
Baua, 205
Beatus Renanus Selestadiensis, 266
Bedis op. 563
Beleida op. 561
Belgæ ad Corneti montem casi, 727
Belgium, 24, 104, 514, 535. *Belgicum bellum*, 690, 727.
Belgradum op. 73, 76
Bellaius card. 492
Bellocastrensis, 446
Belloius, 651
Bellomontanorum factio, 7
Bellouadius, 448, 449, 451.
Bellum Cæsaris & Gallorum 46. 51, 59 *Brunsuicense*, 113, *Germanicum*, 113, & seqq. 121, 343, *Boëmicum*, 335, *Persicum*, 454. *Magdeburgicum*, 471, *Anglicanum*, 485, 486, *Sacrum*, 515; *Scirifiorum contra regem Fessæ*, 589, *Aphrodisiense*, 603, *Parmense*, 669. 690, 697, 698, *Belgicum*, 727
Belna op. 193, 418
Ben Melechus Sophianus, 589

Benedictus Centurio, 210
Benedictus Gentilis, 210
Benedicti Passauantij scriptum 504
Beneficia, 241
Beneficia conferendi regi Gallorum ius concessum, 26
Beniteudia op. 563
Bentiuolij, 459
Bentiuolius, 726
Berengarius Requesenes, 614,616
Bergomum, 8
Bernardinus Mendoza, 602,611
Bernardinus Ochinus Senensis, 264
Bernardus Badensis marchio, 312
Bernardus Badetius, 526
Bernardus Chimeranus, 628
Bernardus Pomeraniæ princeps, 342
Bernardus Solerius, 628
Bernates hær. 71,481
Bertauum op. direptum, 271
Bertrandus Guesquinas, 19
Betencurius, 12
Bezatum op. 563
Biberacum op. 343, 689
Bibliotheca Franciscī regis Gall. 228
Bibratij, 272
Biclingus Ringrauij comes, 141,305,311,321
Biesus E.T. 236, 237
Bigerronum præsul, 54
Bilibilis op. 561
Bincium op. 463
Bipontinus, 467
Biruiesca Hisp. 404
Biserta op. 605
Biterræ op. 515

Blanca Borbonij ducis filia, 19
Blanconetium, 477, 478
Blaſcus Nouius, 87
Blaſius Manlucius, 718, 719, 720, 721
Blauia op. 425
Blondus Rupicarianus, 234
Bloſius, 369
Bocanum Himerum, 560
Bocho rei ſalariæ regius procurator, 423
Bochus, 559
Boëmi p. 98. 181, 182, 284 285, 336, 337, *auxiliares Cæſarem deſerunt,* 274
Boëmia, 514
Boëmiæ rex, 101, 102, *regnum,* 282
Boëmicum bellum, 335
Boëmundus Apuliæ dux, 19
Boërius ſenator, 428
Boëtianus Sarlacenſis, 430
Boſinga op. 186
Bogoa, 542
Bonifacius VIII P. 497
Boniuetus, 719
Bononia, 8, 52, 90, 91, 249, 250, 459, 477, 507, 509, 702. *de agri Bononienſis finibus contentio,* 246, 247
Bononienſis card. 492
de Borboniæ domus hereditate controuerſia, 35, 36
Ioannes I *dux Borbonius,* 35
Carolus Borbonius, 35, 36, 37, 39, 83
Gilbertus Borbonius Monpenſerius, 35
Lud. Borbonius Monpenſerius, 35
Petrus Borbonius, 35
Margarita Borbonia, 35
Suſanna Borbonia, 35

Franciſcus Borbonius ſani Paulli comes, 40, 41
Antonius Borbonius Vindocinus, 51.434.473, 729.731
Franc. Borbonius Angianus, 192 193
Carolus Borbonius Santonum ep. 248
Io. Borbonius Angianus, 234.507.720.721, 730
Lud. Borbonius card. 235.472.492
Lud. Borbonius Condæus, 720.721 730. *Vide Condæus.*
Bordillonius, 444
Boruſſip. 98.400
Boruſſia, 72
Boſnenſes, 98
Boterius, 92
Bragada, fl. 612
Brandeburgicus marchio, 10. 104
Brandeburgicus VIIIvir, 283.287.316 322, 324. *& ſeqq.* 329. *& ſeqq.* 351.390.662
Braſilia, 86
Branti Grauium arx, 446.447
Brema op. 277.320.321
Bremenſes, 180.464.542. *& ſeqq.* 656.657
Brennus, 15
Brenta fl. 170.171
Brenus mons, 139
Briſſacus, 95.511.512.697.701.718, 720.723.438
Britannodunum, 438
Brixia, 8
Brixianus ager, 714
Brixellum caſt. 701.725
Brochtea arx, 262.263.435.478
Brunſuica urbs, 537

Brunſuicenſes, 180,342
Brunſuicus dux, 104
Buaço Velezij regulus, 557,590,591,592,595, & ſeqq.600,602,603.
Buaço Scirifius Hametis F. 583,600
Buacuba, 576
Bucananus, 441,445,449,451
Bucarus regis Tunetani F. 604,609, 611,615,616,621,631,634
Buccina arx, 425,429
Bucerus, 115,265,390,475,476,738
Buda capta, 73,74
Bufalora op. 724
Burgenſis card. 388
Bugiæ regnum, 605,606
Bugima, 572
Bulgari p. 98
Bulla aurea, 100,102
Bullo, 423
Buranus, 160,161,165,166,187,188 190,191,453,454
Burdigalæ tumultus, 424
Burdigalenſes condemnati, 431,432
Burdigalenſis Senatus antiquæ dignitati reſtitutus, 501
Burgum in Seguſianis, 193,418,425
Burgundia, 32.*Superior* 104
Burgundicæ domus inſignia, 302
Burianum caſt. 378
Burigarteneri, 407
Buſquerius Feſſani regis frater, 590

C

Cabilo op. 193
Caçara Quibiuiri, 597
Cadenetum op. 526

Cadurci, 514
Casa op. 455
Q. Capio, 10
Cæsar, 36, 41, 42, *& seqq.* 49, 59, 60, 77, 78, 87, 95, 96, 108, 117, 122, 123, 131, 132, 138, 143, *& seqq.* 152, 154, 155, *& seqq.* 161. *& seqq.* 165, 166, 167, 171, *& seqq.* 177, 182, 183, 186, *& seqq.* 210, 214, 222, *& seqq.* 270, *& seqq.* 277, 283, 284, 286, 288, *& seqq.* 294, 295, 301, 302, 304 310, 311, 314, *& seqq.* 321, 322, 326, 328, 330, 333, *& seqq.* 337, 341, *& seqq.* 347, *& seqq.* 353, 357, 358, 384, 389, 392, 399, 404, 407 408, 410, 411, 413, 453, 458, 463, 484, 486, 496, 497, 507, 532, 534, 538, 542, 544, 550, 551, 555, 602, 603, 608, 653, 669, 695, 696, 698, 700, 725
Cæsaris diplom a de Concilio Tridentino, 374, 375, *eius exercitus*, 151, 173, *& seqq.* 306, *in eo signa visa*, 304, *seditio*, 322, 323, 660, *Cæsaris litera ad Pontif.* 364, *vide litteræ. eius oratio coram Pontifice* 45, *ad milites*, 307, *ad ordines imperij.* 405, *vide oratio eius prouinciæ in Germaniam* 405, *ei bellum denunciatum*, 146, 147, *inter eum & Franciscum* I *inducia* X *annorum*, 48, *pax* 52, 90. *inter eum & Pontificem fœdus*, 130
Cæsar Fulgosius, 50, 198
Cæsar Magius Neapolitanus, 47, 149, 150, 161, 163, 722, 723
Cæsar Mormilius, 218, 219, 223
Cæsar Rasponius, 702
Cæsariana classis, 715
Cæsurea Iulia 605
Cæsariensis Mauritania, 558, 559, 605

Cæsia Littus, 604
Caieta capta, 4
Caidius Scirisius Hametis F. 582
Caimus Adamus Calipha Caruennæ 606
Calafra, 423
Calbe op. 299
Calcaneus, 206, 207
Caliphæ instituti, 561
Calistranum cast. 210, 713
Calliacus, 719, 720
Caluimontium op. 193
Calulinus, 476
Camera imperialis, 317, 325, 406
Cameracense fœdus 7. *Cam. schola* 227, *Episcopus* 536
Cameracum op. 668
Cameralis iudex, 105
Camertium ditio, 85. 353, 366, 485, 699
Camillus Castellionæus, 708
Camillus Columna, 493
Camillus Folianus, 361
Camillus Pallauicinus Scipionis F. 356, 360
Camil. Vrsinus, 362, 371, 488, 493, 702, 707
Cammartia op. 605
Camollianum suburbium, 459
Campilia op. 382
ad Campo burgum arx, 228, 229, 668
Campodunenses, 272, 243
Campodunum, 66
Campso Sultanus, 30, 89
Cancellario an possit adimi dignitas, 505
Candala, 429
Canistatum op. 271
Canonicorum vexillum, 552
Cantabri, 11
Cantabrigia op. 475, 476

Cantara, 633
Cantilia arx, 247
Capella Bironius, 444.445.448.450,
Capellatus, 361
Capraria, 528
Caprarienſes 512.517.518.523
Capreolium, 226
Carada fl. 612
Carantonus amnis, 423
Carauini templum maius, 562
Carcaſſo op. 515
Cardinalium factiones tres, 492
Carſiniana vallis, 700
Carimunus cliuus, 204
ad Carinianum pugna, 52
Carinthia, 452
Cariſſima familia, 702
Carlebicius, 663
Carneus, 436
Carni, 66
Carnes exagio venditæ, 733
Carporum op. 83, 84.
Carlota Vrſina, 712
Carolina conſtitutio, 107
Carolus Franciſci I F. 231
Carolus Gelriæ dux, 59
Carolus rex Gall fundator imperij R. in occidente, 16
Carolus Prouinciæ comes, 17
Carolus Alenconius, 54.
Carolus Aurelianenſis dux moritur, 95
Carolus Auſtriacus, 24.31.32. *rex Romanorum ibidem dictus Carolus V* 107.36, *Pontificis nomen abolet in Hiſpaniam* 39, *vide Cæſar*

Carolus Auſtrius Philippi F. 13
Carolus Brunſuicus, 661
Carolus Burgundus, 51
Carolus Canutus, 61
Carolus Coſſæus Briſſacus, 95, 511, 512. *vide* Briſſacus.
Carolus Egmondanus Geldriæ dux, 32
Carolus Humerius Contæus, 244
Carolus Lanoius, 37, 39
Carolus Lotaringus, 247
Carolus Lotaringus Remorum arch. 231, 499 *dictus card. Guiſianus*, 472 *card. Lotaringus*, 502, 503, *vide Guiſius & Lotaringus.*
Carolus Magnus, 99
Carolus Marillacus Venetorum ep. 698
Carolus Megalopolenſis, 668
Carolus Molinæus I.C. 511
Carolus VIII *rex Gall.* 1, 2, 51
Carolus IIII, *Imp.* 100
Carolus V *rex Gall.* 19
Carolus Rupifulcaudius Barbeſius, 40, 422 444
Carolus Saradinus, 337
Carolus Sfortia, 611, 628
Carolus Tiercelinus Rupimanius, 728
Carolus Toringus comes, 311
Carolus Tudes rex Gall. 16
Carolus Victor Brunſuicus, 317, 327, 328
Carolus Vindocinus card. 472
Carolus Vrſinus Anguillariæ comes, 380
Carthago Conteſtanorum, 565, 606
Carthaginis Rudera, 605, 612
Carthuſianum cœnobium Parm. 725
Caruenna op. 605, 621
Caruennæ rex, 621, 622

Caſabatha op. 703
Caſara zagira op. 563
Caſella arx, 325
Caſimirus rex Pol. 72
Caſſaca op. 563
Caſſanæus præſes, 523,524
Caſſium op. 724
Caſtaldus, 150,163,173,347
Caſtelaltus, 174
Caſtellanus, 523
Caſtellum, 722,723
Caſtellioneum caſt. 250
Caſtellionæus card. 492
Caſtellius, 436
Caſtri Eraldi dux, 736
Caſtrobriandæum edictum, 683
Caſtro nouum, 268
Caſtro Rodulfus, 423
Caſtrum nouum op. 422,706
Caſtrum op. 706
Catana, 636
Cataneorum pons, 206
Cathari hæretici, 514
Catharina Anglorum regina ,50,53,56
Catharina Clementis VII neptis, 42
Catharina Ferd. Cæſaris F. 50,53,490
Catharina Caroli VII Gall. regis F. 18
Catharina Henrici Aureliani ducis vxor, 30, 31
Catharina Medicea regina Gall. 230,252,731
Catharina Parra, 475
Cato iunior, 605
Catti pop. 190,407,665
Catzenellebogenſis comitatus, 407
Cauallionenſis ep. 524,527

Cauallionenſis transfuga, 643,650
Cauſacum op. 516
de Cauſis caput, 243
Cazimirus rex Poloniæ, 401
Ceieda Mahametis N. 566
Celſus Martinengus, 264
Centalij clientes, 529
Centalij regulus, 718
Centumcellæ op. 611
Cephaledum, 611
Cercinitis inſ. 613
Cercinna inſ. 613,632,634,641
Cerius ſenator, 426
Cerua ante milites Aphrodiſium ingreſſa, 630
Ceruiſiæ vectigal, 340
Ceti ſex in littore deſtituti, 452
Ceuta op. 563
Chauſa regio, 564
Charis quarta, 484
Charitini pop. 190
Chedſeus, 476
Chemnitium op. 279, 281
Childericus rex Gall. 16
Chriſtiana Daniæ regis filia, 43
Chriſtiani victi 573. eorum claſſis, 611, &ſeqq.
Chriſtianus III rex Daniæ, 64
Chriſtiernæ regis Daniæ F. 64
Chriſtierna Guiſij vidua, 193,349
Chriſtiernus II rex Daniæ, 60,61, 62,63,64
Chriſtina Heſſ. vxor, 333,484
Chriſtophorus Carlebicius, 117,327
Chriſtopherus Columbus, 12
Chriſt. Ebl.bus 324
Chriſt. Hennebergius, 141
Chriſt. Lechtemberga Lantgrauius, 274,280

317
Christop. Madrutius Card. 122,492.
vide card. Trident.
Christ. Megalopolensis, 668
Christ. Oldenburgius, 141,162
Christ. Pallauicinus, 208
Christ. Stimbergius, 141
Christ. Strasius I.C. 687
Christ. Virtembergicus, 418.669
Christophorus Virtembergici F. 272
Christ. Vrispergerus, 320, 321
Cibous card. 212
Cicada, 612,631
Cidius Abdala Ben Cesi, 586
Cidius Arrahal, 582
Cidis Bugima, 572
Cipius, 718
Circassi, 455
Cimbrica Chersonesus, 60
Circellum prom. 714
Circena inf 187,271,272,408.605
Cistercienſis ordo, 515
Ciuitates foederatæ, 351
Ciuitates liberæ, 103
Clagenfurtum op, 452
Clarascum op. 718
Classis Cæsariana, Gallica, 715
Claudia Lud. II F. 24
Claudius Albaspineus, 460
Cl. Amebaldus, 50 92. & seqq. 230,231,236
Claudius Giurus card. 235
Claudius Guserius Boesius, 251.473
Claudius Lotaringus 10. cardinalis frater, 507
Claudius Lotaringus Meduanæ marchio, 502
Cl. Ptolemæus, 557
Cl. Sabaudus Tendæ comes, 716

Claudius Sangleus, 611
Clemens VI *P.* 497
Clemens VII *Pont.* 37, 38, 39, 41, 42, 55, 69, 195
Cleriacenſe cœnobium, 483
Clericorum pratum, 420
Clerium op. 713, 718
Cliuiæ Dux, 104, 178, 316, 349
Clodoueus rex Gall. 16
Clucara eques Epirota, 708
Clupea op. 604, 605, 613
Cluſium, 724
Cobio Scotus, 447
Coblacenſis marchio, 540
De Cœna Dominica diſputatio, 476
Cognacium op. 423
Coiſium op. 193
Coldingamia, 479
Collalti comes, 709
Collegia ſacra, 241
Collobeſum op. 605
Colonia Agrippinæ, 278, 408
Colonienſis arch. VII *vir*, 101, 110, 116, 117 120, 462, 536, 671. *proſcriptus*, 278
Colornium op. 703, 704, 705,
Columna, 145, 150, 152, 163, 164, 279
Columnij, 39
Comitia Vormatiæ & Ratiſponæ habita, 108, 109, 112, 113, 121. *Auguſtæ*. 349. *Auguſtæ Vindelicorum*, 41, 536, *vide Conuentus.*
Compendium op. 193, 248, 249, 251
Concilium inchoatum an poſſit alio transferri, 387, 388
Concilium indictum, 22, 70
Concilium Lateranenſe, 23, *Lugdunenſe* II, 101

101, Basileense, Constantiense, 686,687
Concilium Tridentinum, 70,111,112,118 121, 664,671,672,684,350, 351, 369, & seqq. 374,386,387,400,546
Concordia op. 704, 705,710
Concordiæ comites, 711
Confalonerius, 356,359,360
Conradus Bredestenius, 551
Conradus Decelburgus, 277
Conradus Lycosthenes, 452
Conradus Mazouiæ dux, 400
Conradus Pheningus, 321
Consaluus Pizarrus, 87,88,221,222
Consilia communia Germanorū, 103,104,105
Consilium magnum, 531
Consilium vrbis Neapolitanæ, 216
Constantia, 66
Constantina op. 605. ad eam pugna, 410
Constantienses, 408, 409,410, 411,412
Constantiensis ep. 671
Constantina regio, 605
Constantinopolis, 19
Constantinus Bracantiæ ducis frater, 472
Constantinus Sacanus, 628
Consum op.. 422
Contius præses, 428
Conuentus Vormatiæ, 108, 109, Pragæ, 289, Vlmæ, 326. Augustæ Vindel. 533. vide Comitia
Copiæ in Germania sine duce, 538
Corbeia op. 250
Corduba op. 565
Corneliana castra, 612
Corn. Bentiuolius, 702
Cornelius Fliscus, 206,212

Cornelius Scepperus, 64
P. Cornelius Scipio, 10
Corn. Scribonius Grapheus, 463
Cornuallia caſt. 447
Cornēti mons, 193.727
Corone or. 77
Cortinius Corſus, 419
Coſa op. 383
Coſmus Clauſſa, 231
Coſmus Florentinorum dux, 81. 82. 149. 355. 379. & *ſeqq.* 415. 459. 486. 496. 611. 692. 699. 700. 706
Coſmus Gerius Fauentinus ep. 355
Coſmus Medices, 211
Coſmus Mediceus, 80. 81
Coſta op. 529
Coſyra inſ. 617. 638
Cotygnacus, 644
Cragoa, 548
Cramulus, 423
Crepacordium op. 706
Creſcentium op. 724
Creſcentius card. 388
Crimitum op. 293. 294
A. Croius Rutij comes, 508
Cruciferi equites, 402
Crudelitas, 62. 63
Cruſſolius, 444
Culmenſis ager, 401
Cunicularia inſula, 613
Cunradus Criſterius, 157. 158
Cureum op. 516
Curia Pariſienſis vectigal. 732
Curia Quadragenaria. 711
Curienſis ep. 671. 672

de Curionib. lex lata, 732
Curtonius, 93
Curubis op. 561,605
Cuſco Ingarum, 87
Cutracum op. 307
Cuttemberga op. 299
Cyniphus fl. 641
Cyrenaica, 561,605
Cyrene, 558

D

Dacia, 560, 655
Dalimenes, 77
Dalmata p. 98
Damaſcus op. 561
Damiani fanum, 718
Dampetra, 226,709
Dania, 60
Dania rex, 104, 181,318 326
Danorum ius in regno Suecia, 61
Daniel Schemecloſus, 166
Dauid Betonius card. Santandreanus, 244, 252,253,256,257
Dauid Hamiltonius Praſtonianus, 255
Dauid Panitarius Roſſenſis ep. 735
Dauidici Pſalmi verſib. latinis expreſſi, 740
Dara op. 598
Darenſis regio, 567,570
Darmeſtatum op. 190
Deboria, 450
Decurionum collegium, 239
Delfinus, 47,51,192
Derenderenſis regio, 601
Derna fl. 590

Dertona op. 724
Desiderij mons, 251
Desiderius Erasmus, 227
Dessedorsium op. 547
Dessius, 436, 439, & seqq. 447, & seqq.
Deuesa, 429
Deura op. 250
Deus qua a mala voluntate proficiscuntur, ad suam gloriam sepe vertit, 21
Dieta, 105
Diana Henrici II. filia, 693
Diana Pictauiensis, 233, & seqq. 502, 503
Diecica ditio, 655
Diepta op. 508
Didacus Hurtadus Mendoza, 355, 364, 459, 487, 691, 531. vide Mendoza
Didacus Lopezius Seguera, 578
Didacus Luna, 381, 384
Didacus Oxoniensis ep. 515
Didacus Ruisius, 615
Didacus Valentinus, 642
Dignitates plures possidentes coguntur vnam tantum retinere, &c. 236
Dilinga op. 140, 168, 169
Dingelspulum op. 187
Dionysius Riantius, 531
Diuio op. 193, 418
Diuodurum op. 668
Dobrilugum collegium, 182
Dominicani Senis electi, 459
Dominicus Dominicanorum fundator, 515
Dominicus Auria, 210
Dominicus Tarracinus, 216, 219
Donauerda op. 140, 160, 164, 167, 168, 345, 446

Donda op. 446
Dorlanum op. 250
Dorothea regis Daniæ F. 64, 73
Dragutes piratæ, 487, 603, 604, 608, & seqq. 622, 624, 633, 634, 635, 649
Dreilebium arx, 538
Drepanum op. 611, 617, 632
Dresdæ op. 176, 178, 276, 287, 291, 311
Druentia, 526
Drumlauria arx, 263
Dubera fl. 187
Ducala regio, 560, 568, 569, 571
Dudubum op. 564
Duglassia arx, 507
Dumbarum cast. 436, 446, 447
Dumfresium op. 263
Duncherium 728
Duria fl. 723
Durocortorum Remorum, 732. institutæ ac-demiæ, 499

E

Ebba promont. 258
Eberardus Billicus, 115
Eblebus, 324, 331
Eburones p. 98
Eccius, 70
Ecclesiasticæ emendationis formula, 397
Ecclesiasticorum bonorum dimidia pars Cæsari concessa in Hispania, 130
Edictum de scloppetis, 435, nequis lutetiæ extra suburbia ædificet, 471, de sacerdotijs obtinendis, 509, 510, in hæreticos, 534, de Concilio Trid. 653. de pecunia non exportanda,

&c. 683, Caſtrobriandæum, 683, de moneta, 732, 733, de lamijs, 733
Edimburgum op. 438. ſeditio exorta, 445, 451
Edinto op. 435
Edmondus Plantageneta, 17
Eduardus Alexander Henrici II F. 731
Eduardus Henrici VIII F. rex Angliæ, 57, 224, 225, 507, 508, 731
Eduardus Herefordenſis dux Sommerſetenſis, 225
Eduardus Meneſes, 89
Eduardus Plantageneta V, 18
Eduardus Semerus Soumerſetenſis, 91
Egra fl. 165, 288, 299. oppidum, 288, 291,
Eiſtetenſis ep. 536
Elcaon regio, 564
Electio eccleſiaſtica in Gallia ſublata, 26
Electores Imp. 102
Elephantiaſis, 554
Eliſabetha Ferdinandi regis Boëmiæ F. 403
Eliſabetha Henrici II F. 252
Eliſabetha Heſſi ſoror, 279, 280
Eliſabetha regina Anglorum, 18, 57, 225
Eliſabetha Plantageneta, 18
Elmuhadinus, 564, 565, 569
Eluinga, 400
Emanuel Benauida, 14
Emanuel Luſitaniæ rex, 13, 578, 579
Emanuel Philibertus Caroli Sabaudi F. 149
Emdemus I. C. 660
Emdenſes, 180
Enguliſmenſes, 481
Ennius Philonardus Bancus card. 498
Epiſcoporum eſt iudicare hæreticos, 483

ab Equis in contrarias partes membratim discerpi, 429
Equites conchyliati, 508. *illorum concilium*, 434
Equites Hierosolimitani, 628 648
Equites Rhodienses, 604
Equites Teutonici, 72
Equitum magister, 48
Equitia inf. 450
Erardus Schenius, 394
Erasmus Limpurgensis ep. Argent. 399
Erasmus Sarcerius 394
Ercases Imirses, 455.456
Ereberga arx, 139. 174 276,335
Ericus Brunsuicus, 68.149.277.320.321.327. 543
Ericus Trollus, 61
Ernestus Brunsuicus, 113. 141. 166. 309.311. 313.317
Ernestus Luneburgicus, 65.279
Ernestus Mansfeldius, 281
P. Ernestus Mansfeldius, 727
Ernestus marchio Badensis, 669
Ernestus Philippi Brunsuici F. 156
Ernestus Saxo VII *vir*, 176
Esca fl. 259
Eselinga op. 273,689
Estera fl. 300
Essegenes dynasta, 597
Estensium familia, 82
Estrangius, 507
de Eucharistia disputatio, 687
Euriacum, 307
Eustochius Bononiens. 18
Eustochius Sebelebus, 329

Etaugius, 444,446
Etrisana regio, 563
Etruria, 487
Exiliſſa op. 563
Ezagena op. 563

F

Fabellarum liber editus, 484
Faber, 70
Fabius Arcella, 220
Fabius Romanus, 726
Fabritius Columna Aſcanij F. 415,721
Fabritius Ferrarius, 726
Faccius, 663
Facultates, 240,241,730
Falco caſtellum, 382
Fanenſis ep. 460,695
Fanum Secundi, 704
Faraiſſa arx, 570
Farina portus, 605, 612
Farneſij, 418,691,692
Farneſius card. 490. *vide Alex. Farneſ. card.*
Farneſium caſt. 447
Farum caſt. 425
Faſciolana porta, 207
Faſcaſtellum arx, 262,443,444
Fatima Mahumetis F. 561,562
Febris Sanualeriana, 233
Febrium caſt. 448
Fecialis Valeſius, 475
Felinum caſt. 713
Ferd. Aluarus Toletanus Albæ dux, 147,149. *vide Albanus*
Ferdinandus Arragonius, 28,51

Ferd. Auali Piscariæ marchio, 150
Ferdinandus Cæsaris frater, 66, 74, 75, 106, 181, 274. *& seqq.* 282. *rex Romanorum,* 41, 555, 635, 669 *rex Boëmiæ,* 284, 288, 287. 288, 289, 295, 298, 303, 317, 319, 335, 341 351, 405, 406, 456, 458. *eius literæ ad Pragenses, ad ordines Boemiæ,* 336
Ferdinandus Ferdinandi regis Boemiæ F. 282, 303, 340
Ferdinandus Consaluus Cordubensis, 24
Ferd. Cortesius, 86, 269
Ferdinandus dux Calabriæ, 3
Ferdinandus Ferd. nothi nepos, 1, 2
Ferdinandus Gonzaga, 41, 46, 355, 357, 365, 210, *& seqq.* 418, 419, 496, 497, 625, 690, 691, 693, 697
Ferdinandus rex Hispan. 2, 3, 4, *& seqq. rex Catholicus dictus,* 215
Ferd. Lupus Lusitanus, 611, 623, 627, 629
Ferdinandus Lusitaniæ rex, 577
Ferd. Magellanus Lusitanus, 86
Ferd. Pannoniæ rex, 672
Ferd. Sanseuerinus Salerni regulus, 213, 219
Ferd. Silua, 627
Ferd. Toletanus, 627
Ferd. Vega, 615, 617. *vide Vega*
Ferentinus ep. 460
Fermeslebium ad Albim, 540
Ferramolius Bergomas, 625
Ferrandus Appianus, 379
Ferrariæ dux, 415, 416
Fessa op. 561, 578, 595, 598, 599, *vetus,* 561, 562, 599
Fessana regio, 561
Fessani victi, 591

Feſſanum bellum, 589
Feſſæ regnum, 557, & ſeq. 560, 564, 566
Feſſanus rex, 607, eius exercitus, 589, 590
Feſulanum monaſterium, 264
Fiaſa Tabuti, F. 571, 572
Fieſſa op. 139
Figueroas, 222
Firmum monaſterium, 95
Fitſauarenus Batomenſis comitis F. 507
Fixetella caſt. 589, 595
Flaminius Stabia, 593
Fliſcana coniuratio, 194, & ſeq.
Fliſcanæ ædes 204, euerſæ, 211
Florentia 41, 80, 365, 366,
Florentini, 434, illorum dux, 41
Fœderatæ ciuitates, 351
Fœderati, 138, & ſeqq. 164, 171, 172, 174, 183, 185, 186, 322, 665, & ſeqq. auxilia petunt, 133, bellum denunciant Cæſari 146, 147, eorum exercitus, 141, 142, 155, 556, 185. errores, 154, 159, 160, 346, ſcriptum contra ſummum Pontif. 181, ijs multa imperata 334
fœderationis popularis natura, 175
fœdus inter Leonem X & Franciſcum I, 26, inter Gallos & Heluetios, 29, 480, de Gallis Italia expellendis 33, Madritianum, 39, inter Pontif. regem Gall & Senatum Venetum, 39, inter Pontificem & Cæſarem; item Cæſarem & regem Gall. 41, Smalcaldicum, 66, Sueuicum, 68, contra Saxonem & Heſſum, 124, inter Pontificem & Cæſarem 130. inter Saxonem & Boëmos, 282, 289, de pro-

uincijs Cæſaris in Germania, 406, *cum Magdeburgicis*, 663. *inter Heſſicam & Saxonicam, domum* 665, *inter Henricum* II *& Germaniæ principes*, 665, 666, *inter eum & Octauium Farneſium* 694

Folembræum prætorium 193
Fons Aragi, 37
Fons bellaquenſis, 252
Fontanella caſt. 365, 704, 713, 725
Fontarabia, 37
Forzenum op. 271
Foſſa Mariana, 48
Foſſanum captum, 46
Franciſca Brezea Dianæ F. 236, 237
Franciſca Io. Iac. Triuultij F. 711
Franciſcanorum cœnobium Magdeburgi demolitum, 663
Franciſcanus quidam Genuæ captus, 487
Franciſcus Alindida 89
Fr. Amator, 624, 627
Fr. Anglurius Etaugius, 436
Fr. Ateſtinus Padulæ marchio, 150, 163, 170, 722, 723
Fr. Bernardus, 719, 722
Fr. Bernardus, orator Venetus, 192
Fr. Bimontius Hiſp. 708
Fr. Borbonius Angianus 52, *vide* Borbon.
Fr. Brianus, 55
Fr. Briandus, 245
Fr. Caius, 523
Fr. Caruaialis, 88
Fr. Caſtelaltus, 140
Fr. Chimeramus, 616
Fr. Claromontius, 703

Fr. Cluuius Niuernenſium dux, 727
Fr. Colinius Andelotus, 436. 707, vide Andel.
Fr. Comes Landrianus, 287
Franciſcus Coſmi Flor. ducis F. 415
Franc. Delfinus, 46, 53
Fr. Delfinus Henrici II F. 252
Fr. Doarda, 149
Franc. Fridericus Gonzaga, 490
Fr. Fundanius præſes, 526, 530
Fr. Grimaldus, 210
F. Guſierius Boniuetus, 436
Fr. Guicciardinus 23, 537
Fr. Landrianus 150
Fr. Lanouius, 307
F. Lotaringus Aumaliæ comes, 231. vide Aumal. & Lotaring. & Guiſ.
Fr. Luneburgicus, 65, 141
Fr. Lupus Gamma, 269
Franciſcus Mariæ Vrbini dux, 29, 85
Fr. Mendoza eques Hieroſ. 615
Fr. Momorantius Rupipotius, 247. vide Mom.
Fr. Oliuarius cancell. 95, 237, 504, 505
Fr. Petrarca, 100
Fr. Picus, 710. Franciſcus eius F. 711
Fr. Picus Pauli F. 711
Fr. Pizarrus 87
Fr. Trex Gall. 24, 25, 36, 26, 31, 37, 39, 41, 44, 45, 47, 59, 92, 93, 108, 192, 193, 225, & ſeqq. 345, 347, 525, 529, 530, eius bibliotheca 228, inter eum & Cæſarem inducia, 48, 49, pax inter eum & regem Angl. 191 192.
Franciſcus eius F. 231
Fr. Roannus Gienſis, 245
Fr. Rupebellacurius, 423

Fr. *Rupifulcaudius*, 720
Franc. Saluciarum princeps, 46
Franc. Sfortia, 34.37,43,44
Fr. *Spiera*, 418
Fr. *Spinula*, 740
Fr. *Toletanus*, 629,672,689
Fr. *Varga*, 374,375
Fr. *Vatablus*, 265
Fr. *Vernia*, 429
Fr. *Vindocinus Carnutum vicedominus*, 507
Fr. *Vinta* 419
Fr. *Viuonus Caſtaneus*, 251,252
Fr. *Ximenius* 13
Francofurtenſes, 689
Francofurtum ad Mœnum, 187,190, 191, 332
Franco Gallorum regnum, 16
Franconia, 104
Friberga op. 279.281,288,291
Friſtena op. 170
Fridericus dux Auſtriæ, 312
Fridericus Brandeburgicus VII *viri* F. 320
Fridericus rex Daniæ, 63,64
Fridericus Foxius Candala, 425
Fridericus Furſtembergius 109,115, 149
Fridericus I *Mantuæ dux*, 84
Fridericus Monaſterij ep. 279
Fridericus rex Neapol. 3
Fridericus VII *vir Palatinus*, 669
Fridericus Picus, 711
Fridericus Rifebergus, 113,162
Fridericus Sabellus, 149
Fridericus Saxo, 68,402
Fridericus II *Saxo* VII *vir Placidus dictus*, 176
Fridericus III *Saxo* VII *vir*, 65, 176

Frid. Tomombegius, 156
Frisia Orientalis, 104
Fuggeri, 407
Fuldensis præsul, 187
Fundanius, 531,532
Fundi patronales, 734
Furcouallius, 447
Fuxensis comes, 516,517

G

Gabriel Aramontius, 644, 645,646
Gætulia, 560
Gætuli, 558
Gaiacius comes, 704,708
Galafra, 433
Galatæ pop. 15
Galeacius Caracciolus Vici marchio 740
Galeacius Vicecomes, 29, 379
Galeotus Picus 697,711,712
Galli profligati, 40. *Italia excluſi*, 41. *Anglos fundunt*, 441
Gallorum imperium, 14. *eorum reges primi in Eccleſia*, 368, *eorum exercitus*, 447,449, *inter Gallos & Anglos pax*, 245,506,507, *inter eos & Scotos ſeditio*, 445, *inter eos & Heluetios fœdus*, 480
Gallia a Francis occupata, 16
Gallia Ciſalpina, 513
Galliarum regi patrimonij alienandi poteſtas facta, 734, *eius ius in rebus Eccleſiaſticis*, 511
Gallica expeditio in Scotiam, 435, *& ſeqq.* 476
Gallica claſſis, 436, 715
Gallicus morbus, 554
Gallo Græci pop. 15,16
Gallus gallinaceus cum quatuor alis & quatuor pedibus, &c. 452,453

Gamarazanus, 566
Gandenſes, 48,49
Ganemes Hallotorum regulus, 597
Garbias mons, 571
Garbienſes, 574
Garcilinum op. 564
Gardaſo caſt. 727
Garetia regio 563
Garguetzenum arx 559
Garſias Toletanus, 563, 611, 614, 615, 616, 617, 624, 626, 627, 631
Garumna fl. 517
Gaſpar Aquila, 391
Gaſpar Coliuius Caſtellionæus, 249, 418, 506. vide Colin.
Gaſpar Flugius 283, 292, 335, 341
Gaſpar Guſmnus, 627
Gaſpar Hubernius, 658
Gaſpar Saulius Tauanius, 473
Gaſpar Valerius, 643, 646, 648
Gaſto Foxius, 8
Gaufridus Plantageneta Andium comes, 17
Gazari hæretici, 514
Gazelles victus, 76
Geba op. 563
Gedanum op. 104, 400
Geenga op. 170, 171
Gemunda dedita, 187
Genſorum op. 526
Genua, 39, 194, 195. de arce Genuæ imponenda dialogus 414
Genuæ tumultus 414, 415, 487
Genuenſes, 79, 382, 434
Genuenſis coniuratio 194, & ſeqq.
Georgius Adornius, 637

Georgius Amboxius card. 235
Georgius Armeniacus card. 235
Georgius Brandeburgicus, 65
Georgius Brunſuicus 149
Georgius Caſſaneus præſes, 425, 426, 427, 433
Georgius Cornelius Sen. 35
Georgius Fabritius, 310
Georgius Fridericus Brandeburgicus. 666
Georgius Gordonius Huntilaus, 261
Georgius Lamponianus Mediolanenſis, 719
Georgius Leſtius, 155
Georgius Malspurgus, 164, 165
Georgius dux Megalopolenſis, 149, 538, & ſeqq.
Georgius Recrodus, 139, vide Recrodus
Georgius Regensburgius, 121, 283
Georgius Saxo, 66, 176
Georgius Schaumburgius 121, 283, 343
Georgius Seldius, 328
Georgius Silua Vaurenſis epiſc. 49
Georgius Sophocardius conc. 254, 255, 256
Georgius Spachius, 293
Georgius Virtembergicus 334
Georg. Virtembergicus Vlrici frater, 141, 272
Gepidi, 558
Geptus fl. 449
Gerardus Appianus, 379
Gerardus Veltuicus, 115, 350
Germa Foxia 5
Germani fanum, 226
Germani, 15, 434, 449, illorum imperium, 99 reſpublica, 103, & ſeqq. ingruente mole negotiorum, & c. 654
Germania, 97, & ſeqq. eius circuli X 103, 104, principes fœdus ineunt, 665, & ſeqq. via ex Italia, 139, legatos mittit Pontifex in

Germaniam, 460, & *seqq.*
Germanicum bellum, 113, 114, & *seqq.* 343, 690
Gerrus, 615
Geuara Hispanus, 646
Gezenauicum op, 322
Gilbertus Baiardus, 231
Giralata, *op.* 604
Girarda Vauri domina, 516
Girardus Rufus, 483
Glancha op. 294
Glascouia op. 446
Glencarnius, 263
Gomesius Suarezius, *Figueroa*, 208
Gonzaga, 381, 490, 493, 695, 700, 701, 703, 706, 708, & *seqq.* 713, 719, 721, 723. *vide* *Ferdin. Gonzaga*
Gonzaga, 710, 711
Gordonius comes Huntilaus, 440. *vide* *Georgius Gordonius & Huntilaus*
Gordius Cæsariensis, 468
Goslaria, 541
Goslarienses, 180
Gotha arx, 182, 281, 290, 312, 317, 320
Gothi, 11, 12, 605
Gothoberga, *op.* 292
Gotifridus Bononiensis 18
Gotingenses, 180
Goza cœnobium, 729
Grains Anglus, 259, 442, 443
Granata regnum, 577
Granuellanus, 117, 132, 277, 351, 363, 397. 691
Granuellanus Atrebatensis ep. 656, 692
Gratianus Norogna, 89

Granecolinum, 286
Gregorius Corteſius, 454
Gregorius V Saxo 99
Gregorius IX P. 514.515
Gregorius X P. 101
Grempius I.C. 398
Greneſia inſ. 477
Grinianus comes, 525.531
Groppium caſtellum, 186
Guabachum op. 286
Guaudeſtinium caſt. 296
Guelfi caſtellum, 365
Guerinus, 531 532
F.*Guiciardinus* 42. *vide Franc. Guiccia d.*
Guido Rangonius, 40.41
Guidonis Rupes, 192
Guidus Vbaldus Vrbini princeps, 85,354
Guillotinus, 424.432
Guina, 92.478
Guiſa dedita, 47
Guiſiani, 230
Guiſianus card. 492.494
Guiſius, 531
Guleta arx, 604.613,615
Gul. Armantius, 523
Gul. Bellaius 45,46,198,234.235, 521
Gul. Blancus, 431
Gul. Bocetellus, 506,507
Gulielmus Budæus, 227
Gul. Cambdenus; 449
Gul. Furſtembergius 141,153
Gul. Leuiſtonius, 438
Gulielmus nothus Normaniæ dux, 17
Gul. Pagetus, 486,507
Gul. Petreus, 507

Gul. Pictauius, 672,689
Gul. Pleſſius, 480
Gul. Rufus, 17
Gul. Verdenſis, 332
Gundelfinga op. 170
Gunſpergum op. 125
Gunterodus cancellarius, 328
Guſtauus rex Suecia, 63
Guterius Monregius Luſitanus, 579,580,581
Guteriſius Varga, 86,87
Gynici, 515

H

Habata regio, 563
Hadina op. 435,437. *& ſeq.* 442, 444, 445,478,479. *ad eam pugna*, 441
Hadrianus, 384
Hadriani moles, 364
Hadrianus Baleonus, 704
Hadrianus Batauus card. 34
Hadrianus Imp. 11
Hæenſis regio, 568,571
Hæretici, 416,417, *in eos lex lata*, 482, *vt ad concilium tuti eant, cautum*, 686, 687. *eorum libri prohibiti*, 534
Hala op. 188, 290,322,336
Halenſes, 317
Halberſtatenſes, 317
Halberſtatenſis epiſcopatus, 276
Halis Ioſephi F. 564
Halis miles, 661
Halis ordinum ductor, 628,629
Haloti Arabum reguli, 562, 589
Hamametha op. 605

Hamburgenſes, 180,277,342,392
Hamburgum op. 342
Hametes Fereſij F. 583
Hametes Oatazenus rex Feſſæ, 574, & ſeqq. 589, *captus*, 592, *occiſus*, 6 2, *eius reſponſum ad Scirifium*, 593 *litera*, 596
Hametes Scirifius, 5 3,575,581, & ſeqq 583, 584,586, 587, 599, 600. *Hametes eius filius*, 567,
Hamida Mule Aſſis F. 608,621
Hamilton ius Scotiæ prorex, 437,735
Hamubendendus præf. 599
Hanobrij, 180
Hardelotum op. 249
Hariadenus Abenobarbus, 267, 268, 269, 380 6 3, 604, 608
Hariadenus Mitylenæus, 603
Harſdorfenſis vicus, 547
Haſcenes Gelbius, 582
Haſcenes Idris nepos, 562
Haſcenes Meningenſis pirata, 6 9
Haſcenes Tetuani præf. 597
Haſgarena regio, 598,599
Haſius, 326,351,656
Haſtiludium, 472
Hauelberga, op. 299
Hauelus fl. 299
Hebraimus purp. 77
Hector Beneuenutius, 163
Hector Fliſcus, 208
Hedecius, 660, 662, 663
Hedecus, 140,141,321,334,405, 549, 550, 655
Hedelberga op. 450
Hedinum, op. 47, 250

Hedui pop. 16
Heidenemum, 186
Helberſtatenſis ager, 538
Heldrunum op. 290
Helias Iudæus, 116
Helionora Cæſaris ſoror, 36.239
Helionora Franciæ regina, 463
Helionora Toletana, 82
Helionorus Cabotius Carnij comes, 72 ,721
Heluetij, 23.71.72.98.685.*proſligati,*25.34, *ſacro lauacro ſuſcipiunt filiam Henrici* II, 252, *illorum pagi,* 480, 525. *fœdus cum Gallis,* 29, 480
Henricus Alamannus, 662
*Henricus Brunſuicus,*6 ,66.69.113,119.317, 326,& *ſeqq.*349.406. 536. 537.540.661
Henricus Clutinus Oiſellus, 436.735
Henricus Haſius, 397.657
Henricus Labretanus Nauarræ rex, 32, 422
Henricus Luneburgicus, 68
Henricus Megalopolenſis, 669
Henricus Meneſes, 89
Henricus Naſſauuius, 47
Henricus I *rex Angl.* 17
Henricus II *rex Gall.*230,231,234,236,240, 248,354,366,368, 418,419, 433, & *ſeqq.* 453,473,474, 479, 480, 508. 736, *Lutetiam ingreditur,*472, *cum Octauio Farneſio paciſcitur,*694. *eius votum,*250, *induciæ cum Anglis,*252, *ei naſciturpuer,* 731
Henricus V *rex Angl.* 18
Henricus VII *rex Angl.* 18.52
Henricus VIII *rex Anglorum,*6,18,53,& *ſeqq.* 57.58.224
Henricus Saxo, 176

Henricus Scaumbergius, 141, 156
Henricus Teuderus, 18
Heraclia op. 605
Herbipolensis ep. 536
Hercules Ferrariæ dux, 149, 416, 419, 459, 472 699, 701, 702, 713
Hercules I Ferrariæ dux, 711
Hercules II Ferrariæ dux, 739
Hercules Gonzaga Mantuanus car. 492, 496
Herculeum fretum, 560
Herculis portus op. 488
Herfordiæ comes, 507
Hermannus Coloniensis Archiepiscopus, 60, 67, 278
Hermea, 613
Hersilia Cortesia, 454
Hestiæa regio, 576
Hesarræsius 631
Hessaraisius, 610
Hessiæ principum & Nassouiorum controuersia, 407
Hessiæ & Saxonicæ domus fœdus, 665
Philippus Hessus, 113, 114, 133, 138, 140, 142, 152, 154, 157, *& seqq.* 162, 164, 165, 167, 171, 179, 183 323, *& seqq.* 342 343, 345, 396 397, 408, 458, 534, 55 551, 555, 655, 692. *proscriptus*, 143, 144. *copias partitur cum Saxone*, 187
Hibernicum mare, 438
Hiellezium op. 563
Hier. Appianus, 381
Hier. Auria card. 492
Hier. Capiferreus car. 240
Hier. Cardanus, 739
Hier. Dandinus Fori Cornelij ep. 696, 699

Hier. Faletius, 310
Hieronymus Fliſcus, 208, 209, 210, 211
Hier. Fonſeca, 220
Hier. Fracaſtorius, 352
Hieronymus Franchus, 142, 685
Hieronymus Laſcus, 75
Hier. Manrices, 627
Hieronymus Moronus, 38
Hier. Pallauicinus, 361, 357, 365
Hieron. Piſanus, 149, 699
Hieronymus Pragenſis, 135, 517
Hier. Quirinus Iſmerij F. 267
Hier. Verallus card. 630
Hier. Zanchius Bergomas, 264
Hieroſolimitani equites, 648
Hildereslebenſe prælium, 549
Hilderesbium op. 539
Hildeſemij, 180
Hildeſemienſis ep. 68, 328
Himerenſes Therma, 611
Hippo op. 605, 612
Hippolyta Gonzagæ filia, 415
Hippolytus Ateſtinus card. 250, 485
Hippolytus Pallauicinus, 490, 496
Hippolytus Portius comes Vicentinus, 310
Hipponæ prom. 641
Hipponitis palus, 612
Hiſpalis op. 565
Hiſpania ad fidem conuerſa, 11
Hiſpani, 88, male habiti a fœderatis, 174. eorum potentia, 20, 21, tumultus, 150, 151, in Germanos odium, 322, 323
Hiſpanici imperij initia, 9, & ſeqq.
Holſatia, 104
Honegenſes, 596

Honoratus Tributius, 526
Horatius Brancadorius Firmanus, 152
Horatius Farneſius, 419,485,493,691, 692, 694,696,697,707,708,706,726
Horatius Fulgoſius, 700
Horatius Nucula Interamnas, 631
Horuccius Mitylenæus, 603
Huberti fanum, 728
Hubertus Biclingus, 139,162,405
Huedus Iſſinus fl. 582
Hugo Cardona, 4
Hugo comes Monfortius, 672
Hugo comes Pariſienſis, 18
Hugo Moncata Siciliæ prorex, 29,40
Hudricus Zuinglius 481
Hulinus mons, 246,250
Humenes Abu Ferezis F. 607
Humium arx, 262,443
Humius, 440, 443
Hungari p. 73,74
Hunni pop. 16
Huntilæus comes, 440, vide Georg. Gordon. & Gordon.
Huſſari equites, 181, 295, 296, 304,305,310

I

Iacobinus Sacanus Mamertinus, 628
Iacobus Albonius Santandreanus, 91, 231
Iacobus Almanſor, 606
Iac. Amiotus Bellozanus, 672, 673
Iacobus Annebaldus card. 235
Iacobus Appianus, 379,VI,380,384
Iacobi Appiani V vidua, 380,381, 383
Iacob. Arzius, 149
Iacobus Auberius, 531

Iacobus Belnenſis Samblanceus, 33
Iac.Bericus 660
Iac.Carbonarius Capella Bironius 435
Iac.Cholinus, 228
Iac. Codiciacus Veruinius, 90,91,474,475
Iac. Duglaſſius, 263
Iac.Gallus, 267
Iac.Hachius, 155
Iac.Halibrutonius, 263
Iac.Hamiltonius Scotiæ prorex, 253
Iac.Heburnus Botueliæ comes, 255
Iac.Lupus Seguera, 89
Iac. Manſor, 565
Iac. Mantellus, 404,405
Iacobus ex Mermenſium regum familia, 562
Iac.Mogomerius Lorgianus, 59
Iac.Oeconomus, I.C. 480
Iacobus V rex Scotorum, 58,252
Iac.Sab audus Nemoroſij dux, 720,721
Iac. Sadoletus Carpentoracti epiſc. 240,266, 267,523,524
Iac.Stuartus reginæ Scot.frater, 438,444
Iac. Sturmius, 277,390,397,399
Iac. Tuſanus Remus, 266
Iac. Wilfordius, 446
Iagello Lithuaniæ princeps, 401
Iamboa Hiſp. 261
Iana Labretana, 60
Iana Semera, 57,484
Ianizeri Turc. 77
Ianetinus Auria, 196,207,603,604
Ianius Marochi præf. 584,585
Iconomachus, 515
Idris Calipha, 561,569
Iëdburgum op. 447

Ignis an agat in omnes partes corporis humani, 71
Ignobiles qua bona non possunt in Gallia possidere, 235
ad Ildebergum pugna, 254
Ilua insula, 378,380,381,385
Imagines templis ablata, 514
Imbertus Platerius Bordillonius, 728,729
Immanuel Tremellius Ferrariensis 264
Imperator, 102, *a principibus Germanis electus a Pontifice inauguratur,* 99,100, *illius electores;* 101
Imperialis Auria Zagonis ep. 197
Imperialis camera, 317,325,406
Imperia nascuntur, crescunt, &c. 20
Imperium ad Germanos translatum, 99
Imperij partes, 102, 103, *conuentus,* 108, 109 533, *ordines,* 525
Inardus, 720
India Occidentalis, 86,87,88, *Orientalis* 89
Indibilis rex Hisp. 10
Indultum Senatoribus Parisiensibns concessum, 242
Infans deformis, 452
Ingolstadium, 152
Innocentius Cibous card. 492, 498
Innocentius dictus Simia card. 498
Innocentius III I P. 515
Innocentius VI P. 100
Inquisitio, 214,215, *& seqq.*
Inquisitores 535
Ioachimi vallis, 291
Ioachimus Brandeburgicus, VII*vir*, 67, 142, 275,393,540,541,550,553,669,687,688
Ioachimus Vadianus, 741

Ioanna Caraſa, 712
Ioanna Labretana Henrici regis Nauarræ heres, 252,434,435
Io. Acoſta, 88
Io. Albertus marchio Brandeburgicus, 538, 666, *Ioannes eius filius*, 660
Io. Albertus ep. Halberſtatenſis, 276
Io. Aloiſius Conſalonerius 356,359,360
Io. Aluarus Toletanus card. 495
Io. Andreas Auria Ianetini F. 221,413
Io. Angelus Medicinus card. 362, 699, 703, 705
Io. Ant. Baiſius, 484
Io. Ant. Nouuellus, 723
Io. Appianus Agnellus, 379
Io. Areſkinus Dunenſis 442
Io. Auratus, 484
Io. Bapt. Borgeſius, 157
Io. Baptiſta Camerinus, 381
Io. Bapt. Caſtaldus, 150, *vide Caſtald.*
Io. Bapt. Caſtrouilla, 306
Io. Bapt. Corſus, 715
Io. Baptiſta Folengius, 454
Io. Bapt. Francus Verrina, 199,200,201,209
Io. Bapt, Furnarius 487
Io. Baptiſta Montanus. 691,692,696,701, & ſeqq. 706,708,709,741,
Io. Baptiſt. Palmerius, 79
Io. Baptiſta Sabellus, 148,162,169
Io. Bellaius car. 235,363
Io. Bellouadius, 441,445
Io. Bertrandius, 503, 504, 505
Io. Betefordienſis comes, 507
Io. Brandeburgicus, 123, 124, 160, 166, 303, 326, 393, 467, 669

Io. Brentius, 390,394,686
Io. Broſſius, 436
Io. Brugiera Aruernus, 416
Io. Cabaſſius, 649
Io. Caraciolus Melfitanus E. T. 96,236, 237, 511
Io. Caſtrenſis, 89
Io. Cnoxius, 257,258
Io. Cocburnus 255
S. Io. Chryſoſtomus, 468
Io. Crato, 741
Io. Dallonius Ludenſis, 433
Io. rex Danorum, 61
Io. Diazius, 119,135
Io. Dominicus Tranius card. 353
Io. Dudleius Waruicius comes, 192,479,736, 737
Io. Durantius, 524
Io. Emericus Cibacus, 74
Io. Erneſtus Saxonis frater, 141
Io. Eſtreus, 247
Io. Franciſcus Caraciolus, 218,223
Io. Franciſcus Picus, 711
Io. Franc. Sanſeuerinus, 703
Io. Fraxineus Lapurdenſium ep. 665, 668
Io. Fridericus Saxo VII vir, 65,176,184, 297, 311,312, 608, Io. Fridericus eius F. 141
Io. Galeotus Sanuitalis, 703
Io. Geluſius Heſſus, 332
Io. Georgius Brandeburgic. VII viri F. 287,295
Io. Georgius Mansfeldius, 340
Io. Georgius Palæologus, 84
Io. Giuara, 150,329,330
Io. Golcerus, 661
Io. Groquetius Vaſſæus, 718

Io. Gropperus, 279
Io. Guſmanus Medina Sidonia, dux, 563, 625. 628
Io. Hamiltonius arch. Santandreanus, 260
Io. Harderus, 125
Io. Heclinus, 688
Io. Hedecus, 125, 334
Io. Henricus Brunſuicus, 123, 124
Io. Huſſus, 119, 135, 517, 686
Io. Iacob. Medicinus Meleniani marchio, 121, 697, *vide Melenian.*
Io. Iac. Triuultius, 711
Io. Iſlebius Agricola, 390, 392
Io. Labretanus rex Nauarræ, 6, 7
Io. Lotaringus card. 48, 502. *vide Lotharing.*
Io. Lud. Fliſcus ſubmerſus, 207, *eius coniuratio,* 194, *& ſeqq. corpus in mare proiectum* 211
Io. Lugdunenſis rex Anabaptiſtarum, 67
Io. Luna 384, 489, 724
Io. Luſitanorum rex, 472, 563, 603
Io. Mansfeldius Alberti F. 141
Io. Marcianus Iametijregulus, 668
Io. Maria Montanus card. 370, 492, *creatus Pontifex,* 498
Io. Maria Paduanus, 149
Io. Maria Vrbini princeps, 85
Io. Maſencallius præſes, 734
Io. Matthæus Gibertus, 38
Io. Megalopolenſis, 669
Io. Mendoza, 232, 277
Io. Meneſes, 572
Io. Mercerus Vticenſis, 265
Ioannes Minerius Oppeda, 524, 525, *& ſeqq.*
Io. Moius Millaregius, 436

Ioannes Monlucius Valentinus epiſc. 108, 452, 452
Io. Moruillerius, 245
Io. Naſſouius Vilelmi comitis F. 283, 343
Io. Nizetius 163
Io. Oecolampadius, 70
Io. Olmucenſis ep. 289
Io. Omedes eques Hieroſol. 635, 638, 641, 643
Io. Oſorius Guinonius, 618, 631
Io. Patecus card. Compoſtellanus, 215
Io. Petrus Caraſa Sabinorum ep. 267, 495
Io. Pictauienſis Sanualerius, 233
Io. Picus, 711
Io. Ponicauius, 156, 306
Io. Pontius Legionenſis, 86
Io. Rithius, 155
Io. Romanus monachus, 530
Io. Romelius, 551
Io. Salignacus Petrocorius, 265
Io. Saluiatus card. 492
Io. Saxo VII *vir*, 65, 176, *vide Io. Frid. Saxo, & Saxo*
Io. Schonerus Caroloſtadienſis, 266
Io. Segerius, 309
Io. Segernus, 155
Io. Sleidanus, 159, 170, 177, 185, 248, 303, 397, 411, 688
Io. Stuartus Albinius 254, 729
Io. Sturmius, 346
Io. Sueſſanus, 217, 223
Io. Thierius, 231
Io. Thomas Picus, 712
Io. Tilius, 683,
Io. Tuttauilla Villabonius, 508
Io. Valdeſius Hiſpanus, 264

Io. Valla quæſtor, 234
Io. Vega Siciliæ prorex, 353, 611, *vide Vega*
Io. Venator card. 235
Io. Vicleſus, 517
Io. Vilelmus Brandeburgicus, 287,288
Io. Vilelmus Saxo, 179, 181
Io. Viniramus. 255
Io. Zapolia Daciæ princeps, 74
Ioannis Fanum, 706
Iocantus Corſus, 203
Iodocus Græningus, 277
Iodocus Roſebergus, 125
Ionuilla, 193
Ionzaceni, 422
Iordanus Vrſinus, 611, 628
Ioſephus II *rex Almohadarum,* 562
Ioſephus Texiſius, 606, *Ioſephus eius filius* 564
Ioſephus Valdenſis, 514
Ioſippus Iſaaci F. 565
Ioüſa, 444
Iſaacus Abrahami F. 565
Iſabella Caſtellæ regina, 5, 19, 20
Iſabella Luſitaniæ regina, 577
Iſenacum op. 182
Iſenenſes, 272
Iſidorus Clarius, 454
Islebius, 392
Iſtri p. 98
Itali male habiti a fœderatis, 174
Iubilæus annus, 497
Iudæorum annus ſabbaticus, 497
Iulia Cæſarea op. 558, 605
Iuliaci dux, 104
Iulianus Goſſelinus, 722

Iulianus Leonis X frater, 25,26,29
Iulius Aſculanus, 704
Iulius Cæſar, 15
Iulij Ciboi coniuratio, 211,& ſeqq.
Iulius Flugius Numbergenſis epiſc. 320, 389, 390
Iulius Romerus, 479,492
Iulius II Pontif. 7,8,22, 53,82
Iulius III P. 499,532, 546,611,683, 685, 693,696,730
Iulius Vrſinus 149,362,163,371
Iuo Algerius, 709
Iuodium op. 727,728
Iurantes, 237
Iuſepini, 514
Iuſtitia Lectiſternium, 473
Iuſtus Ionas Nortuſa, 120,121

K

Ketha inſula, 262,450

Ladogus fl. 612
Lalius Peccius, 487
Latmericia op. 282,288,299,336
Lambertus mons, 250,477
Lamptunnij pop. 560,564
Lancilotus Carleus Regienſis ep. 245
Lancinus Peruſinus, 158
Landrecium obſeſſum, 51
Landus Complani comes, 356, 39. 360, 729
Lanoius, 37,39,153,173

Lanzuthum op. 145
Lapurdenſis ager, 424
Laracha op. 562
Laraches Dynaſta, 597
Larneſia inſula, 613
Latarius regulus 577. 578
Landera, 262. 435. 507
Laurentius Campegius card. 55
Laurentius Leonis X nepos, 25. 30. 33
Laurentius Mediceus, 80
Laurentius Puccius ard. 27
Lauromaninum v. 526
Lautrecus Mediolani prorex. 33. 40
Lazarus Schuendius, 320. 404. 405. 549. & ſeqq. 661
Leberia mons, 527
Legatorum a latere in Gallia facultates, 240. 241. & ſeqq. 730
Leidſneſcium op. 290
Leiſnicum op. 296
Lemouices, 481
Lentium caſt. & op. 720. 721.
Leo X Pontifex, 23. 34. 65. 82. 227. 267
Leo Strozzius, 244. 248. 252. 258. 476. 380. 383. 435. 714. & ſeqq.
Leo III imperator 514. 515
Leonini hæretici, 514
Leo, 596
Leopoldus VI dux Auſtriæ 515
Lepis op. 605
Lepontij, 480
Leſtonacus, 432
Leta Mahabiba, 600
Letha op. 437. 445 446

Lethæ promont. 641
Leua op. 456
Leuci p. 99
Leuinius, 442
Lex contra iurantes, &c. 237. *de Senatorum numero* 238, *de hæreticis, de ſtipendijs militum,* 482, *de venatione, de moneta,* 501, 502. *de iuriſdictione præſidiali,* 731. *de Curionibus,* 732, *de pretijs rerum libris Francicis æſtimandis,* 732, 733. *leges ſumptuariæ,* 482
Liber de emendatione relligionis in comitijs Cæſaris editus, 390, *& ſeqq. liber de ſeruitute ſpontanea,* 430. *contra Toloſanum Senatum,* 734. *libri non debent venum exponi ſine ſchola Sorbonica cenſura,* 239. *libri improbata lectionis,* 417
Libra Francica in rerum æſtimatione, 732
Liburnum op. 382, 425, 611, 724
Libya interior, 605
Licinius Imp. 468
Licus fl. 167, 346
Liena fl. 250
Ligeris fl. 421
Ligniacum in Ambaris, 193
Liguria, 487
Lilybæum op. 615
Limoroſium, 226
Lincantium caſt. 508, 509
Linda fl. 586
Lindauia, 66, 689
Lindauienſes, 273, 412
Lingones, 418

Lingulna caſt. 382
Lippenſis comes, 277
Lipſia, 274,275,276,314
Liranius, 326,333
Lithuani Chriſtiani, 401
Litteræ reſtitutæ in Gallia, 227
Litteræ Argentinenſis Senatus, 398. *Baioari,* 147. *Boëmorum,* 285, 289, 390. *Brandeburgici* VIIviri, 283, 324. *Bremenſium,* 543. *Cæſaris,* 270, 284, 288, 326, 364, 405, 497, 532, 671. *Conſtantienſium,* 409, 411. *Ferdinandi regis Boëmiæ,* 283, 285, 289, 336, 337. *Feſſani regis captiui,* 596. *fœderatorum proteſtantium,* 130, 131, 133, 147, 180, 181, 685. *Franciſci* I *regis Gall.* 525, 526. *Heluetiorum,* 143, 525. *Henrici* II, 651, 672. *Heſſi,* 179, 396. *Leonis Strozzij,* 716. *Magdeburgicorum,* 543. *Octauij Farneſij,* 490. *ordinum Imperij & Heluetiorum,* 525. *Omedis equitis,* 651. *Palatini,* 132. *Paulli* III *Pontificis,* 370, 371, 373. *Pontificis,* 131, 143. *Principum Imperij,* 542. *Principum Germaniæ,* 669. *Proteſtantium,* 137. *Saxonis,* 273, 276. *Senatus Romani,* 493. *Sibyllæ uxoris Saxonis,* 289. *Virtembergic.,* 26
Lizetus, 504
Liuianus captus, 7
Liuonia, 98
Lochana ſilua, 304
Loiſa fl. 139
Lollardi, 515
Lopez[illegible] Barriga, 572, 573
Lorbuſia op. 605
Lotaringia, 99, 104

Lotaringi fratres 233
Carolus Lotaringus Remorum archiep. card. 248, *& seqq.* 732, 736, *vide Carolus Lotaring. Franciſcus Lotaringus Guiſius,* 694, 736. *Io. Lotaringus card.* 235, 492
Lothiana regio, 435
Lotophagitis inſ. 605
Louanienſium Theologorum index, 534
Louinga op. 169,170
Lubeca op. 342
Lubecenſes, 63,64,317,342,392
Lucas Antonius Cupanus, 384
Lucas Ant. Imteramnas, 726
P. Lucas Fliſcus, 198
Lucas Gauricus Geophanenſis, 358,492
Lucemburgenſis ditio, 51,99
Lucenſes, 434
Lucrinus lacus, 604
Ludouicus Æmarius Griniani comes, 524, 525,714
Lud. Alamannius, 714
Lud. Aurelianenſium dux naſcitur, 472
Ludouicus Auila, 280,306,331,332
Lud. Armeniacus dux Nemorenſis. 4
Ludouicus Baioarus, 66
Lud. Becatellus arch. Racuſinus, 389
Lud. Biragus, 722,723
Lud. Brezæus, 234
Lud. Caſtri Godofredi Dominus, 357
Lud. Chiſſadius, 156
Lud. XII *rex Gall.* 2,5,7, *& seqq.* 9,21,22,23, 712
Lud. Erlinſuſius, 401
Lud. Heſſus iunior, 668

Ludouicus rex Hungaria, 73
Lud. Marmolius Hiſpalenſis, 584
Lud. VIII *rex Gall.* 517
Lud. Oetingenſis, 141, 164, 334, 335
Lud. Palatinus VII *vir,* 67
Lud. Pereſius Varga, 611, *vide Varga*
Lud. Picus Mirandulanus, 697, 708, 711
Lud. Priulus Venetus Patricius, 494
Ludouicus IIII *Impe.* 312, 710
Lud. III *Andegauenſis,* 9
Lud. Tremollius, 9, 507
Lud. Sfortia, 2, 7
Lud. Viſtarinus, 724
Ludouicus XI *rex Gall.* 32
Lugdunenſes pauperes, 515
Lugdunenſis ara, 433
Ludunum op. 433, 434
Lumium caſt. 728
Luna tres viſa, 659
Luneburgenſes, 342, 392
Luneburgici fratres, 180, 669
Luneburgicus dux, 104
Luparina inſ. 473
Lupus Sampaſius, 89
Lupus Suares, 89
Lupus Vlloa eques Hieroſol. 630
Lupus in Caſaris exercitu viſus, 304
Luſatia, 104
Luſitani , 581 , *illorum imperium in oriente,* 89
Lutetia Pariſiorum, 516, *nequis extra ſuburbia ædificaret , lege cautum,* 471
Lutherani concionatores exacti, 393, 394, 656, 657
Lutheraniſmi ſectatores multati, 416

Eutherus, 28, 30, 65, 106, 120, 176, 517, 554
Luzarca legatus, 727

M

Macedoniæ princeps, 723, 726
Madaranium op. 560
Madritianum fœdus, 39
Madritianorum militum seditio, 348
Magdalena Franc. I F. 58
Magdalena Turria Bononiensis, 30
Magdeburgici, 180, 317, 392, 464, 533, 538, & *seqq.* 552, 662, 663, *illorum bellum*, 654, 655
Magdeburgicus archiepiscopatus, 102, 104, 276
Magdeburgicorum concionatorum ad Mauritium responsum, 664, 665
Magdeburgum op. 322, 658, & *seqq.* 662, 668
Magellanicum fretum, 86
Magica delusionis exemplum, 359
Magorani, 569
Magotia inf. 449
Mahametes Aaronis Rasidij F. 561
Mahametes Barrassius, 597
Mahametes Beucerinus Scirifius, 621
Mahametes Botuibi F. 621
Mahametes Elca, 570, 571
Mahametes Enaser, 565
Mahametes Harranus, 579, 581, 583, 584, 597, 601,
Mahametes Oatazenus, 567, 576, 577,
Mahametes Scirifius, 573, 575, 579, & *seqq.*

vsque ad 601. *Mahametes eius filius*, 567, 570,
Mahometes Caruennæ rex, 625
Mahumetani Arabes, 606
Mahumetes Mule Assis pater, 608
Mahumetis sepulcrum, 567
Mahumetus præf. 601
Malaca op. 89,602
Malaspina marchio, 153
Malici, 562
Petrus Maluenda, 115,656
Mamertinus transfuga, 620
Mancora op. 560
Manehildis fanum, 193
Mansfeldius Hoierus, 403
Mansfeldius comes, 317, 320, & *seqq.* 347. 550
Mansfredus Centurio, 209
Manſor rex Marochi, 560
Manſor Scirifius, 600
Mantua op. 416. *Mantuæ dux*, 8
Mantuanus ager, 701
Marcelli Fanum, 516
Marcellus Ceruinus, 495,498
Marcellus card. Crescentius, 672
Marchæsianæ ædes, 231,232
Marco Castellanus, 713
Marcomanni p. 98
Marcus Centurio, 221,612,621,625
Mare Ibericum & Sardoum, 559
Mare mediterraneum, 558
Mareſcallorum ſuccincti, 237
Margarita Austria, 353
Margarita Cæsaris F naturalis 80,82
Margarita Duglassia Iacobi V Scotorum regis

ſoror, 253
Marguarita Franciſci I regis Gall. ſoror, 54. 483, 484, *liber eius nomine editus*, 484
Margarita Magni Megalopolenſis F. 176
Margarita Methenenſis, 230
Margarita Plantageneta, 18
Margarita Sabaudiæ ducis vxor, 252
Margarita Semeria, 484
Margranius Magdeburgenſis, 663
Maria Cæſaris F. natu maior, 412
Maria Claudij Lotaringi Guiſij F. 58
Maria Ferdinandi F. 138
Maria Henrici VIII. regis Angl. F. 53, 57, 229
Maria Hungariæ regina, 349, 463, 535, 555
Maria Iacobi V Scot. regis F. 58, 245, 437, 438, 472
Maria Pannoniæ regina, 508, 656
Maria Mule zidani vxor, 584
Maria Saluiata, 81
Maria Scotiæ regina vidua, 735, 736
Mariani equites, 402
Marius Molza, 454
Marilianus, 208
Marmarica, 558
Marnabe op. 622
Marochenſis regio, 568. *Marochenſes victi*, 583
Marochum op. 559, 560, 565, 566, 573, 575
Marochi regnum, 557, 558, 559
Marochi rex, 576, 607
Martia, op. 605

Martianus Persa, 589.595
Martiniacum vicus, 526
Martini fanum, 723
Martinus Bellaius Langaus, 226, 234, 235
Martinus Bucerus. vide Bucerus
Martinus Frechtius, 408
Martinus Rossemius, 60
Martinus Velascus, 374.375.378
Marsacus, 93
Marxamum op. 163
Mascarotani pyla, 582. *pugna*, 583
Massilia obsessa, 37
Mathildis Henrici I regis Angl. filia, 17
Matthaus Gracus, 625
Matthaus Longemantellus, 125
Matthaus Langus card. Gurgensis, 712
Matthaus Orrius, 683
Matthaus Stuartus Leuinia comes, 59, 253, 263
Matthias Flacius, 392.535
Mauritania duplex, 558.605
Maurorum superstitio de vino & leonibus, 596
Mauberti fons cast. 193.728
Mauri fanum, 252
Mauritius Brunsuicus, 113
Mauritius Candidus, 528
Mauritius Eistetensis ep. 115.140
Mauritius Saxo, 117.142.175, & seqq. 183. 187. 188, 274, & seqq. 279. 281, 284. 287, 288, 298, 311, & seqq. 316. & seqq. 320, 322, 324, & seqq. 329, & seqq. 333.347, 348.416.458.536.537.540. 545.548, & seqq. 553, 658, 660, & seqq.

686, VII vir, 349, 350, 351, 392, 403. eius exercitus, 182
Maximilianus Auſtrius, 349, 656, 714, 717
Maximilianus rex Boëmiæ 160, 721
Maximilianus Cæſaris frater, 295, 557, 602
Maximilianus Cæſaris gener, 555, 556
Maximilianus Ecmondanus Buranus, 35, 122, 332, 453
Maximilianus Ferdinandi filius, 149, 303, 328, 412, 413,
Maximilianus Imp. 8, 31
Maximilianus Sfortia, 9, 25
Maximini Fani iudex, 518
Mecha op. 567
Mecha altera, 563
Mechlinia op. 534
Mendici, 237, 238
Mediolanenſes, 434
Mediolanum, 9, 25, 34, 37, 90, 415, 419
Mediolanum Santonum, 423
Mediomatrices p. 99
Megalopolenſis dux, 104, 547, 552, 553, 663
Megata fl. 258
Megenum op. 563
Megima op. 563
Mehedia op. 564
Melchior Smarraga, 629
Melenianus marchio, 121, 161, 163, 274, 284, 286, 337, 343, 701, 704, & ſeqq.
Meletius, 4
Melilla op. 563, 601
Melita inſ. 636, & ſeqq. 640, 642, arx,

717
Melin hum op. 299
Melnia fl. 560
Meminga, 66
Memingenſes, 272, 273, 343, 657
Menapij p. 98
Mendoza, 367, 369, 370, 371, 374, 380, 381, 383, 384, 496, 497, 695, 707. *vide Didacus Hurtadus Mendoza*
Menemia Monregij F. 580
Meningenſes, 604, 624.
Meninx inſula, 605, 608, 613, 616, 624, 641
Menzala op. 560
Mequinenſis ager, 595, 596, 597
Mequines op. 561
Merburgenſis ep. 536
Mercurij promontorum 612, 613
Mercurius Herborius Gatinara card. 537
Mercurius Gatinara, 39
Mercurius Taliaferreus, 703
Merinia regio, 442
Merinenſes, 560, 566, 569, 570, 607. *illorum imperium,* 568
Merindolium, 518
Merindoliani, 512, 517, 518, 522, 523, 526, 528 531, 532,
Meſopotamia, 77
Meſſa op. 558, 559, 578
Meſſana arx, 625, 636
Metellus. 11
Methone vr. 77
Metis op. 668
Mexicana vr. 86
Mezuares pop. 570

Mezeria, 193, 728
Michaël Antonius Saluciarum princeps, 40
Michaël Seureus, 644
Michaël Sidonius, 390, 400
Michaël Taliaferrus, 703
S. Michaelis pons Lutetiæ corruit, 239, 240
B. Michaelis ſuburbium Magdeburgi conflagrauit, 541
S. Michaelis torquis conchyliatus, 508
Milia op. 605
Millaregius, 441
Milites in Germania ſine duce, 538
Militum ſtipendia duplicata, 482
Minauius comes, 335
Minda op. 277
Mindenſes, 180
Minervæ caſtrum, 515
Miniani fanum, 444
Mirabellus Mediolanenſis, 43
Miramulinus, 565
Mirandula op. 696, 697, 702, 706, 707, 710 & ſeqq.
Mirandulanus ſpurius, 477
Mirellum ſupra Garumnam, 517
Miſena op. 291, 298
Miſnenſis ep. 102
Miſnia, 104, 452
Mitylenæi fratres, 603
Modoracenſis ſchola, 567
Mœnus fl. 288
Moeſacum op. 516
Moguntiacum op. 190, 408
Moguntinus ep. 101, 116, 117, 121, 406, 671.
VII vir, 187, 462, 536
Mohamum op. 163

Molatrina Pado impoſita incenſa, 707
Molinium in Boijs, 434
Momorantium caſt. 731
Momorantius E. M. 231, 234, 250, 251, 429, *& ſeqq.* 433, 447, 477, 504, 650
Fr. Momorantius Annæ E. M. Filius, 507, 715, 720, 721
Fr. Momorantius Rupipotius, 506
Monachus a plebe Burdigalenſi occiſus, 428
Monacum op. 162, 458
Monaſterium op. 67, 604, 605, 609, 614, 615, 621, 625, 635,
Moncalerium, 720
Moneta P. Aloiſij Farneſij, 359
de Moneta ponderanda lex, 501, 502
Monfortius comes, 688
Mongomerius comes, 254
Moninius. vide Triſt. Moni.
Monpeſatius, 444
Monregius eques Hieroſ. 630
Monrerola, 630
Mons Pelicardi op. 68
Mons roſarum op. 442
Monſtra, 452
Monſtrolium op. 47, 91, 249
Montalbanenſis ep. 733
Montanus Concilij Trid. præſes, 375, 377, 378, 489
Monlecium caſt. 706, 713, 725
Montilocus, 427
Montinium op. 193
Montorij arx, 210, 211
Moraui p. 98
Morbacum op. 273
Morerola, 627

Morisinus, 663
Morleus Musæus, 685
Mosa Traiectum, 408
Motha vicus, 526
Mozum op. 208
Mulberga op. 298,299,300,310,312,314. *pugna*, 312
Mulda fl. 280
Mule asses, 77, 2[illegible], 608, 617, & *seqq.* 621
Mule Bulabes, 607
Mule Buceris Oateazenus, 590,592,595
Mule Caidius Scirisius Hametis F. 583,592
Mule Cazerius, 590, 595, 597, 598, 600
Mule Checus, 590
Mule Drius, 577, 578
Mule Mulcadinus, 575
Mule Mucaldus Scirisius, 591, 592
Mule Nacerus Hametis Scirisij F. 568, 583, 586, 587, 600
Mule Zidanus Scirisius Hametis F. 583, 584, 586, 587, 599, 600
Multauia fl. 299
Mumen Belelchus, 580,582, 589
Muranum op. 456
Murcia op. 565
Murnerus, 70
Murium multitudo in Heduensi prafectura, 519
Musa decima, 484
Musonium, 193, 727, 728
Mussium op. 527,529
Mutina vr. 82, 491
Mutinenses, 710
Mylarum arx, 625
Myrtous lacus, 448, 449

N

Naba fl. 288
Nacer Buxentuſius, 573
Namurcenſis ditio, 99
Narbonenſis prouincia, 513
Naſſouius, 406
Natalis Cremenſis, 163,164
Nauarra regnum occupatum, 7
Nauarretus, 615
ad Naueis Toloſanas pugna, 606
Naueſtatum op. 286
Nauius, 117,131,132,273,277
Naumachia exhibita, 473
Nauplia vr. 77
Neapolis, 40, 611, 613, 615
Neapolitana ſeditio, 194, 213, *& ſeqq.* 219, 220, 370
Neapolitana ſocietas, 217, 218, 220
de Neapolitano regno occupando fœdus, 2, 3, 26
Neapolitanum conſilium, 216, *& ſeqq.*
Nebelis op. 605
Nemetes, op. 98
Nemetum op. 458
Neoburgum op. 160, 162, 163, 283, 346
Neoſtatum op. 190, 658, 659
Nepe ditio, 353
Nicæa op. 712
Nicolaus Alenius, 519
Nicolaus Amſtorfius, 320, 392
Nic. Ardingellus card. 353
N. Arnoldus Sanſimo ſenator, 428
Nic. Bernardus, 309
Nic. Buſſus Longouallus, 231, 232

Nicolaus Ciſnerus, 101,102
Nicolaus Conritius, 114
Nic. Deniſotus, 484
Nic. Durandus Villagagnonus, 437,638
Nic. Foderatus eques, 199
Nic. Francus, 210
Nic. Gagneus. 479,480
Nic. Gallus. 392,393
Nic. Guerinus, 526
Nic. Gurdius, 728
Nic. Madruccius, 284,319
Nic. Minquitius, 285
Nic. Pelleueus, 232
Nic. Perrenotus Granuellanus, 537
Nicolaus Picus, 711
Nic. Plombinus, 149
Nic. Rodulfus card. 498
Nic. Salmenſium comes, 456
Nic. Schombergius, 38
Nic. Seccus, 724
Nic. Vrſinus Petilianus, 149,493,726
Nic. Zinnerus Germ. 404
Nigrita pop. 580,581
Nigritarum fluuius, 589. *pugna ad eum commiſſa*, 577
Nithus fl. 263
Niueruius dux, 727,728
Nocetum caſt. 702
Nominatio regia, 242
Nonius Cugna, 89
Nonius Ferdinandus Ataida, 571, 572
Noricum, 104
Norimberga 66, 284, 286, 287, 342, 689
Norimbergici, 689
Norlinga op. 164,186,187,284,286,333

Normanus

Normanus Loſius, 254. 256. 257
Nortumbria regio, 447
Nortumbrius dux, 736. 737. 738
ad Nouariam pugna, 9
Nouendiales preces, 492
Nouum caſtrum, 448
Nuchelẽ op. 560
Nuenarius comes, 278
Numantia, 10. 11
Numburgicus ep. 328. 672
Numburgum, 290
Numidæ, 558. 607. 618. 619
Numidia, 560. 605

O

Oartiſius, 436
Oatazeni reges, 566
Oatazenus rex Feſſæ, 597. 598. 599. 600
Occuba Naſici F. 561
Oceanus Atlanticus, 558
Ocrea Saxonis, 247
Ocreæ ſcbi bullientis plenæ, 530
Octangularis turris, 627. 629
Octauianus Fulgoſius, 24. 194
Octauius Farneſius Camertium dux, 82. 148. 149. 154. 155. 165. 167. 353. 362. 365. 366. 485. 489. 499. 690. *& ſeqq.* 699. 705. *eius fœdus cum Henrico II*, 694
Octobonus Fliſcus, 206. 207. 209. 212. 380
Odardus Bieſius, 90. 91. 92. 474
Odetus Caſtellionæus card. 235. 472
Odetus Silua, 672
Oenipons op. 139. 458. 669

Oenus fl. 139
Oetinga op. 190.286
Oldenburgius comes, 160
Oleronenſis epiſcopatus, 484
Olſinitium op. 290.291.292
Oliuarius Mallardus, 51
Omares Calipha, 641
Omedes eques Hieroſol. 649
Ommirabilius fl. 560
Onezarus, 589. 595
Onufrius Panuinus, 101. 383.
Oppeda, 524. & ſeqq. 531. 532.
Oranum op. 13. 565. 601
Oratio Cæſaris coram Pontifice, 45, Gutlingi ad milites, 126, Heſſi ad duces exercitus fœderatorum, 142, Palatini VIIviri ad Cæſarem, cum reſponſo, 188, 189, Verrina ad Fliſcum, 200. Ferdinandi ad Boëmos, 282, Cæſaris ad milites, 307, Saxonis ad milites, 308, 309, ad Cæſarem, 311, Pragenſium ad Ferainandum, 337, Paulli III P. 371, Cæſaris ad imperij ordines, 405, 406, Mahametis Scirifij ad fratrem, 587, ad Feſſanum regem, 592. Oataxeni ad Scirifium, 593. Iac. Amioti ad Patres Concilij Trid. 673
Orbitellum op. 383. 488
Orcadenſes, 439
Ordinum comitia apud Germanos, 105
Orlandus Piſtorienſis, 703
Oſnaburgum op. 277
P. Oſſunius, 718
Otho Henricus Bauarus, 163
Otho Montacutus, 706
Otho I Imp. 99

Otho III Imp. 99
Otho Truchesius card. 109.149.187.326.335. 348.492
Othomanus Caesus, 632
OWenus Plantageneta, 18

P

Pachynum, 621
Padus fl. 724
Palatinatus Rheni, 104
Palatinus comes, 101
Palatinus Rheni, VII vir. 101.110.116.118.131. 132.188.189.350.391.393.458
Pallianum cast. 493
Palumbares signifer, 624
Pandataria insula, 381
Panhormum op. 611.615. illius arx, 625
Pannonia, 73. & seqq. 655
Pannonij, 182
Papia op. 724
Papiensis episcopatus, 498
Parelij visi, 659
Parisiense S.C. in Lutheranos, 416
Parisiensis Academia priuilegiorum conseruatores, 500
Parisiensis curia senatorib. concessum indultum, 242
Parisiensis Curia vectigalium aucta, 732
Parisiensis Senatus magna classis, 531
Parisiensis tumultus, 420
Parisius card. 388
Parma, 353, 354. 361. 362. 364. 366. 485. 488.489.491.493.499.690.693.705
Parmense bellum, 669.690.697. 698.714

Parmenſis obſidio, 723,725
Partanum op. 139
Parthicum Crematum, 193
Parua data, 731
Paſſageni, 515
Paſſarinus Bonacolſius, 710
Paſſauienſis pacificatio, 407
Patareni, 515
Patrimonium regium alienatum, 734
Paulli-fanum, 47,473
Paullus Fagius, 116,475,476
Paullus Iouius, 557,603
Paullus Laſcius Veronenſis, 264
Paullus Panſa, 205
Paulinius, 714
Paullus Picus, 711,712
Paullus III *Pont.* 48, 353, *& ſeqq.* 358, 362, 366,385,459, *& ſeqq.* 484, *& ſeqq.* 490, *& ſeqq.* 497,690, *eius litera*, 370,371, 373
Paullus Thermus, 451,478,479, 507, 700, 708,709
Paullus Vergerius Iuſtinopolitanus ep. 417, 418,686
Paullus Verrerius, 155
Paullus Vitellius, 149,163, 694, 708
Pax inter Cæſarem & Franciſcum I, 52, *inter Gallos, Hiſpanos, Cæſarem, Gallos & Venetos*, 29, *inter Heluetios*, 72, *Crepiaci facta*, 90, *inter Gallos & Anglos*, 191,192, 506, 507, *inter Scirifios fratres*, 584, *cum Magdeburgicis*, 661, *& ſeqq.*
Pedem deoſculari, 595
Pelorum, 621
Pennenſis arx, 516
Penonium caſt. 602

Pentapolis inf. 605
PERDAM BABYLONIS NOMEN, 22
Peregrini vicus, 436
Pereſius Varga, 621, 623, 624, *vide Varga*
Perfidia, 62
Periſcelis inſignia equeſtria, 508
Perona tentata, 47
Pertuſium op. 526
Peruſia op. 372, 459
Peruuia, 86, 87
Peſtis maxima Zuiccauiæ, 295, *in Anglia & Germania,* 554
Petilianus, 167
Petra inciſa arx, 434
Petrocorij, 481
Petrofeltum op. 322
Petrus Acunea, 627
Petrus Aloiſius Farneſius Placentinorum & Parmenſium dux, 197, 203, 210, 341, 352, 353, 355, 357, & *ſeqq* 360, 365, 690
Petrus Aluares Toletanus, 213, 214
Petrus Arragonius, 9
Petrus Baccius, 304
Petrus Bembus Venetus, 266, 267
Petrus Buſlerus, 116
Petrus Cameianus, 694, 695
Petrus Caſtellæ rex, 19
Petrus Caſtellanus, 228, 231, 232
Petrus Durera, 212
Petrus Gamba curta, 378, 379
Petrus Gaſca, 87
Petrus Lizetus præſes, 503, 504
Petrus Martyr Vermilius, 263, 264, 476,
Petrus Nauarra, 13, 40
Petrus Nauarrus, 642

P. Pacecus card. 492
Petrus Paullus Tosingus, 707
Petrus Perennius, 456
Petrus Robertus, 531
Petrus Seguerius, 683
P. Strozzius, 93, 345, 346, 380, 436, 444, 696, 702, 704, 705, 713, 725, 726
Petrus Tarraconensium rex, 516
Petrus Toletanus, 153 306
Petrus Valdus, 512, & seqq.
Peutingeri, 407
Philanorum ara, 607, 641
Philibertus Emanuel dux Sabaudia, 252, 303, 328
Philibertus Marsilius Sipetra, 473, 708
Philippinus Auria, 40, 627
Philippus Austrius Maximiliani Imp. F. 4, 5, 6, 13
Philippus Bononiensis card. 235, 472
Philippus Brunsuicus, 141, 149, 327, 328
Philippus Burgundus, 51
Philippus Cæsaris F. 14, 413, & seqq. 458, 463, 534, 603, 656, 714
Philip. Camerarius Bononiensis card. 502
Philippus Corsus, 90
Phil. Croius Araschoti dux, 458
Phil. Curtinius, 525
Philippus Eberstenius, 320
Philip. Hessia princeps, 65, 113, 114, 116, & seqq.
Philip. Hessus iunior, 668
Philippus Lalanius, 278
Philip. Lanoius Sulmonis princeps, 149, 166
Philippus Lantgrauius, 665
Phil. Lenoncurius Nantolij comes, 668, 728
Philippus Mællius Brezaus, 244, 438

Phil. Melanchthon, 390,392,393,686
Philippus Palatinus, 75
Philippus Pomeraniæ princeps, 65,342
Philippus Sebastianorũ comes, dux Sabaudiæ, 35
Phil. Villerius Insuladamus, 650
Phœnices p. 641
Picardi in Bohemia, 66,514
Picardia, 514
Pictones, 481
Picorum gens, 710
Pimoreus, 423 433
Pinarolum obsessum, 47
Pincia Carpetanorum, 413,602
Pinifer mons, 288
Pipinus rex Gall. 16
Pirna op. 661
Pirrobonus, 93
Pisa op. 379
Pisagrius, 314
Pius Carpensis card. 730
Pizagrius, 322
Placentia, 353,354.362. 363, 365. 459. 491. 697. *coniuratio*, 361
Placentina ditio, 690
Placidus Sangrius, 219,222, 223
Plantagenetarum familia, 17.18
Plassemburgum cast. 286
Plaunum op. 292
Pleumosij, 98
Plombinensis ditio, 691
Plombinum, 378.379. 380, 383, 384, *Appiano restitutum*, 385. *arx vidua erepta*, 381
Pœni, 606
Poësius eques, 643,646

P. Pacecus card. 492
Petrus Paullus Toſingus, 707
Petrus Perennius, 456
Petrus Robertus, 531
Petrus Seguerius, 683
P. Strozzius, 93, 345, 346, 380, 436, 444, 696, 702, 704, 705, 713, 725, 726
Petrus Tarraconenſium rex, 516
Petrus Toletanus, 153 306
Petrus Valdus, 512, & ſeqq.
Peutingeri, 407
Philanorum ara, 607, 641
Philibertus Emanuel dux Sabaudia, 252, 303, 328
Philibertus Marſilius Sipetra, 473, 708
Philippinus Auria, 40, 627
Philippus Auſtrius Maximiliani Imp. F. 4, 5, 6, 13
Philippus Bononienſis card. 235, 472
Philippus Brunſuicus, 141, 149, 327, 328
Philippus Burgundus, 51
Philippus Caſaris F. 14, 413, & ſeqq. 458, 463, 534, 603, 656, 714
Philip. Camerarius Bononienſis card. 502
Philippus Corſus, 90
Phil. Croius Araſchoti dux, 458
Phil. Curtinius, 525
Philippus Eberſtenius, 320
Philip. Heſſia princeps, 65, 113, 114, 116, & ſeqq.
Philip. Heſſus iunior, 668
Philippus Lalanius, 278
Philip. Lanoius Sulmonis princeps, 149, 166
Philippus Lantgrauius, 665
Phil. Lenoncurius Nantoliſ comes, 668, 728
Philippus Mallius Brezæus, 244, 438

Phil. Melanchthon, 390,392,393,686
Philippus Palatinus, 75
Philippus Pomeraniæ princeps, 65,342
Philippus Sebusianorũ comes, dux Sabaudiæ, 35
Phil. Villerius Insuladamus, 650
Phœnices p.. 641
Picardi in Bohemia, 66,514
Picardia, 514
Pictones, 481
Picorum gens, 710
Pimoreus, 423 433
Pinarolum obsessum, 47
Pincia Carpetanorum, 413,602
Piniser mons, 288
Pipinus rex Gall. 16
Pirna op. 661
Pirrobonus, 93
Pisa op. 379
Pisagrius, 314
Pius Carpensis card. 730
Pizagrius, 322
Placentia, 353,354 362, 363, 365, 459, 491, 697. *coniuratio*, 361
Placentina ditio, 690
Placidus Sangrius, 219,222, 223
Plantagenetarum familia, 17,18
Plassemburgum cast. 286
Plaunum op. 292
Pleumosij, 98
Plombinensis ditio, 691
Plombinum, 378 379. 380, 383, 384, *Appiano restitutum*, 385. *arx vidua erepta*, 381
Pœni, 606
Poesius eques, 643,646

Polinius, 92,93,245,526,528
Polus card. 388
Pomerania dux, 104,180
Cn. Pompeius, 11
Pompelo vr. 36
Pontaci 428
Pontes Danubio ad Ingolstadium impositi, 153
Pontifex nouus, 498. *Pontificis nomen abolitum in Hispania*, 395. *eius fœdus cum Cæsare*, 130, *exercitus contra Germanos*, 148, *simultates cum Andrea Auria*, 197., *ius in Academijs*, 499
Pontium, 722,723
Popularis fœderationis natura, 175
Populonia op. 381,382
Populosa Quercus, 727
Porta aurea, 497
Portheſmuthia op. 93
Portum op. 91,92
Portus Baratus, 381
Portus ferratus, 381
Poteſtatum ſeries cătenis vincta, 430
Prædia nobilia ab ignobilibus poſſeſſa, 734
de Præſidiali iuriſdictione lex, 731
Prætoriani Turci, 77
Praga op. 299. *conuentus*, 289
Pragenſes, 274,282,283, *profligati*, 337, *illorum oratio ad Ferd.* 337. *ijs leges dictæ*, 340, 341
Pragenſis curia vectigalia, 341
Pragmatica ſanctio, 680
Preces nouendiales, 492
Prendipartes Picus, 710,711
Priecia op. 284.
Principibus longa manus, 430

Priuilegiorum in Academijs conſeruatores, 500
Prodigia viſa, 452
Profeſſores regij inſtituti Lutetiæ, 227
Proſper Columna captus 2, 36
Proteſtantes, 108, 113, 114. *eorum nomen*, 65, *ſcriptum*, 136, 137, *conuentus*, 115, 116, *dicterium*, 400 *vide Fœderati*
Prouincia a Cæſare tentata, 46
Pruſſi, 401
Pruſſia, 72
Pruſſiæ cauſſa, 400
Pruſſiæ magiſter, 317, 326, 328, 406, 536
Publicani, 421
Puerorum ſeditio Neapoli, 219
Pugna Tarrenſis, 2. *Abduenſis*, 7, 8, *Rauennenſis*, 8, *ad Nouariam*, 9 *ad Ticinum*, 37, *ad Carinianum*, 52. *Toccaienſis*, 74, *ad Altorfium & Zuiccauiam*, 182, *ad Ildebergum*, 254, *ad Mulbergam*, 312, *ad Viſurgim*, 327, *ad Ticinum*, 347, *ad Tannebergam*, 402, *ad Conſtantiam*, 410, *ad Hadinam*, 441, *ad Mirellum*, 517, *ad Teduestum, & Amegam*, 572, 573, *ad Gueferam* 574, *ad Nigritarum fluuium*, 577, 578, *ad Maſcarotani pylas*, 583, *ad Queberam*, 585, *ad Naueis Toloſanas*, 606, *ad Magdeburgum*, 658, 659
Pupis vicus, 526
Puteanius, 167
Pylum vr. 77
Pyrrhus Columna, 145, 150, 152, 163, 164, 279

Q

Quadi p. 98

Quedeburgum, 549
Quefera op. 574
Quehera, 585
Quia propter cap. 730
Quinquepagici, 71
Quirinales horti, 490
Quitenenſes 570

R

Rabatum op. 560
Rati 685, eorum pagi, 480
Ragazola op. 725
Raimondus Cardona, 8
Raimondus Toloſatium comes, 516,517
Rainum op. 167,346
Rambulietum caſt. 227
Ranutius Farneſius card. 693,694,699,707
Raphaël Saccus I.C. 199,209
Rapiſtagium op. 116
Raqueda op. 561
Ratiſpona op. 145,346
Ratiſponenſia comitia habita, 112,113, 115,121
Ratiſponenſis ep. 102
Rauennenſe prœlium, 8,712
Raueſpurgij, 272
Raueſpurgum op. 689
Recrodus, 141, 153, 156,172,187,280,311, 318,405
Rectoris Academiæ Remenſis electio, 500
Redingeri, 407
Regienſis ditio, 701,706
Regij profeſſores Lutetiæ inſtituti, 227
Regium Lepidi op. 82,83,491,699
Reginaldus Polus card. 388, 389, 494,495,

740, vide Polus,
Regula, de verisimili notitia & publicandis resignationibus, 243
Relligio mutata in Anglia, 225. 263. 265. restituta Augustæ, 348. 349. illius forma, 400
Remensis Academia 499. 500 501
Remen. archiepiscopus, 500
Renardus Solmensis 149
Rheni Palatinatus 104. vide Palatinus.
Rentius Cerus, 40
Rex Catholicus, 31
Ribera op. 83
Ricardus Coxus, 476
Ricardus Plantageneta Gloceſtriæ dux, 18
Ricardus Treuirensis arch. 67
Riembanum op. 292
Rifebergus 160, 164, 405
Rigensis Archiepiſopus, 98. 102
Rigiacum Atrebatum, 730
Ringrauius 321, 405, 436, 441, 446
Ritbergi arx, 277
Robertus Bouius, 441
Robertus Carnagius, 735
Robertus Cenalis Abrincorum ep. 391
Robertus Flandriæ comes, 18
Robertus Lenuncurianus card. 235 502
Robertus Marcianus Sedanius E. T. 236. 237, 473
Robertus Maxuallius, 258
Robertus Normaniæ dux, 19
Robertus Stephanus, 232
Roboreorum gens, 84
Roboreus Vinusius, 721
Rocandulfus, 75
Roclicia op. 279, 280, 290, 296

Rhodanus fl. 99,433
Rodericus Mendoza, 210
Rodericus Paganus, 627,628
Rhodienſes equites, 604
Rodolfus Baleonus, 149,159,707
Rodolfus card. 495,496
Rodolfus Habſpurgenſis comes, 101
Rodolfus Pius Carpenſis, 707
Rodolfus Vainus, 737,738
Rhodus inſula, 76,77,642
Rogerius comes, 628
Rognacus, 508,509
Roma, 493, *capta,* 39,55
Romaus Dominicani ordinis, 391
Romanæ eccleſiæ iura in Hadriani molem referri ſolita, 364
Romani 606. *eorum ciuitas dicta Septa,* 563
Romorantinum caſtrum, 92
Roſæ rubræ & albæ factiones, 17,18
Rosburgum, 262
Roſemburgum op. 507
Roſſemij epiſc. 244
Roſterdorfenſis lacus, 542
Roteburgum op. 113,187
Rotelinga op. 66,689
Rotuſa, 444
Rubricatus fl. 612
Rufecum op. 423
Rupellani 481. *eorum ſeditio* 51
Rupertus Imp. 312
Rupes vic. 526
Rupes alba caſt. 365
Rupiſortium, 226
Ruſtino, 361
Ruſtinonenſis comitatus, 51

Ruſicada op. 605
Ruſpina op. 604,605.613
Ruſpinenſes, 604
Raſſadirum op. 563
Ruſticorum tumultus in Germ. 67
Ruteni, 514

S

Sabaudi p. 99
Sabaudia, 114, *illius dux,* 415
Sabellus, 155.702
Saccus, 199.209
Sacerdotales poſſeſſiones, 734
Sacerdotes Argentina fugiunt, 533
Sacerdotum coniugium 391, *impudicitia,* 733
Sacerdotiorum vnio, 241. *de ſacerdotijs edictum,* 509,510
Sacrificium Miſſæ in Anglia aboletur, 453
Sauia regio, 560
Saidus, 566
Sala fl. 288, 299,561
Sala Raiſius, 635
Salerni regulus, 213,219,222
Salfeldia op. 290
Salictetes fratres, 432
Salinariæ rei adminiſtratores male habiti, 428
Saluarum vectigal in Aquitania, 420,421
Salis vectigal, 421,481, 482,491
Salſauia caſt. 572
Salsburgenſis ar. 102
Salugia arx, 723,724
Saluiata vidua Appiani, 380,381,383

Saluiati, 379
Saluiatus card. 495
Samarobriga Ambianorum, 249
Sandæus, 274
Sandonini pagus, 697
Sandoninum cast. 365 704
Sanfalesium vic. 526,527
Sanflorianus card. 702
Sangeorgius Pontificis legatus, 248
Sangermanum, 193
Sangiacibegus, 649
Sangrius, 222,223
Sanstephanus mons, 250
Santamandius, 729
Santandreanus E.T. 233,236,473,508 694, 698
Santones, 481
Sanualeriana febris, 233
Saona op. 195
Saraceni Hispaniam occupant, 12
Sarmatia Europea, 98
Sarquienses, 573,574
Saumerium op. 250
Saxo, 133, 140,154,164, 165,171 183, 273, 276 279,285 290,291,294, 297, 299, 30 ,303, *& seqq.* 312, *& seq.* 322, 342, 345,394 395, 397 4 3,408 534, 657, 667, *proscriptus*, 143, 144, *copias partitur cum Hesso*,187, *captus*, 247, 310, *ad morem damnatus*, 315, *eius iudicium de Cæsaris exercitu*, 157, *eius exercitus*, 280, 281, 290, 291, 304, *oratio ad milites*, 308,309, *ad Cæsarem*, 311, *bona publicata*, 317, *errores*, 347, *ei bellum denunciatum*,181

Saxones p. 98
Saxonia ſuperior, 104. *inferior*, 104. 291
Saxonia dux, 101
Saxonica & Heſſica domus fœdus, 665
Saxonici profligati, 296. 297. 310
Sachus Tecmaſes, rex Perſarum, 454. 455. 456
Scarlinum caſt. 378.
Schafuſiani, 481
Scambergius comes, 167. 168
Scheneberga op. 182. 290. 293
Schermeſſerus pagus, 299
Schertelius 117, 125. 126. 131. 139, *& ſeqq.* 154. 169. 170. 185. 276. 335. 475
Schuuinitum op. 300. 303
P. Scipio Africanus, 10. 11
Scipio Borgogninus, 207
Scipio Ianuarius, 163
Scirifij fratres, 567, *& ſeqq.* 574. *& ſeqq. regem Feſſæ fugant*, 577. *eorum origo*, 566. 567. *diſcordia*, 581. *& ſeqq. pax* 584. *bellum*, 585
Scirifius pater, 557. 566. 631. *profligatus*, 572
Scirifius Haſcenes, 566. 567, *& ſeqq.*
Sclabi p. 99
Scloppetorum uſus vetitus, 435
Sconbecia, 540.
Scorendorfium 187. 271. 272
Scoti 436. 440. 441, *profligati*, 58, 259. 260. *Anglos vincunt*, 254, *de illorum iniurijs queſti Angli*, 245. 246. *regina in Galliam appellit*, 508. *inter eos & Gallos ſeditio*, 445
Scotia factionibus diſtracta, 252. 253. *a prorege turbata* 507. 508, *eam invadunt Angli*, 263
Scotica lingua 98. *Scotica claſſis*, 442
Striba Apoſtolici, 238

Scriptum contra Hessum, responsum 332. *Pauli* III *de contestatione Cæsaris* 385, *Anglorum* 438, *Magdeburgicorum* 464. 533, *Benedicti Passauantii*, 564, *Mat. Flacij*, 535. 536, *in senatum Magdeburgicum responsum*, 553, *Villagagnoni*, 649, *Patrum Concilij Trid.* 684, *sociorum Augustana confessionis*, 686, *contra senatum Tolosanum, responsum*. 734

Scrutinium in suffragijs recensendis, 494
Sebastianus Bessererus, 125
Sebastianus Heseſtenius ep. Mogunt. 117
Sebastianus Lercarius, 209
Sebastianus Schertellius. vide Schertel.
Sebastianus Vintemullus, 181
Sebastianus Vogelsbergus, 248, 404, 698
Sebusiani p. 99
Secchia, 702
Sedanum, 193
Segusio op. 511
Seisnecus regulus, 714
Seldius 351, 407, 656
Selimus Tur. 30
Sellaqua, 477
Sena op. 378, *Senarum ditio*, 459, 460
Senatores, 238
in Senatu Parisiensi qui sedere soliti, 503
Senenses, 79. 354. 355. 487. *eorum legati*, 415. *respublica*, 460
Senoballa op. 290
Septa op. 13. 563
Septem viri Imp. 101
Septimani, 734
Sequana fl. 421
Sequani pop. 16, 99, 104

Q Sertorius, 11
Seuerinus, 423
Seureum op. 193
Sfondratus card. 341,391
Sfortia Fani Florę comes 361
Sfortia Pallauicinus, 149
Sfortia Sanflorianus, 488, 496,699
Siagul.op.63 & ſeqq.609,615,616, 621,635.
Sibylla Saxonis uxor, 182, 289,319
Sicambri,p. 98
Sicarij, 237
Sicilia, 487
Siciliæ reges, 17
Siciliæ prætoria nauis 634
Siculæ claſſis, 615
Siculi cuiuſdam audax facinus, 640
Sigillorum procuratio in Gallia, 505
Sigiſmundus Lodronius, 286
Sigiſmundus I rex Poloniæ 73,400,402.403
Sigiſmundus Auguſtus Sigiſmundi.F. 403
Signa viſa in Cæſaris exercitu, 304
Sileſij p. 98
Simo Monfortius, 515,516
Sinan purpuratus, 635,636,& ſeqq. 640, 641,647,648
Sinueſſanus præfectus, 640
Sipontinus archiep. 672
Sixtus IV. P. 497
Smalcaldici vide fœderati.
Smalcaldicum bellum 69
Smalcaldicum fœdus, 66,317,325,406
Smolenchum op. 73
Solimanus Selimi F.30,73,75,76,454,& ſeqq.
Solimanus Meningis inſulæ regulus,633,634
Solmenſis comes, 317,406

Soloturnij fœdus ictum, 481
Soluaum, 258
Sommerſetus, 438 440 441, 449 475 479, 506 736, & ſeqq. eius filius, 507
Somona fl. 421
Sonthamius Vicus, 170
Sophus Iſmaël. 30
Soraguia, 708
Sorania marchionatus, 355
Sorbonici doctores, 232, 233, 484
Sorores tres Angla, 484
Sparenſis 36
Speroniſta, 514
Speronus, 514
Spira op. 458, 458
Spirenſis camera, 104, 105, 108
Spurij, 241
Stanislaus Laſcus, 400
Stapla op. 249
Stella caſtellum, 382
Steno, 61
Steno Stura rex Suecia, 61, 62, 63
Stephanus Bloeſenſis, 17, 19
Stephanus Gardinerus, 55, 453
Stephanus Nuellius, 431
Sterlinum op. 446
Stipendia militum duplicata, 482
Stirij, 66
Stocolmia, 62
Stolbergius comes, 279
Storembergus comes, 335
Strigonia vr. 78
Stucardia op. 271
Suanto, 61
Subalpinum bellum, 690

Suberetum caſt. 378
Sublauio op. 139
Subum fl. 599
Sudeburgm, 548
Sudor Anglicus, 554
Suecia regnum, 61
Sueui, 11
Sueuia, 104
Sueuicum fœdus, 68
Suffolcia dux, 507
Suffolcij fratres, 738
Suffragia per Scrutinium, 494
Sulmonenſis, 172, 296, 302, 306, 371, 372, 493
Sumptuaria leges, 237, 482
Superbia exemplum, 448
Supplicationes publica decretæ, 366, 473
Sureia comes, 92, 225
Surrenius ſaltus, 437
Suſa op. 511
Suſia, 559, 568, 570, 571
Suſia rex, 576
Suſus fl. 558
Syracuſarum arx, 625
Syrtis maior, minor, 641

T

Taberna, 43, 44
Taberna op. 534
Tacaccia op. 605
Tacupa op. 622, 641
Tafra portus, 622, 632
Tafileta op. 578, 584, 588, 600, 601
Taganburdenſes, 570
Taganoſtum op. 559

Tagaza op. 563
Talbotus Salopiensis comes, 507
Taleanus captus, 709
Talemagnas, 433
Taliaferrea familia, 702
Tancredus Normanus, 17
ad Tannebergam pugna, 402
Taphue op. 609
Tarrensis pugna, 2
Tarudantini, 570
Tarudantum op. 559. 570. 575. 578. 600
Taruenna op. 250
Tauriſium, 30. 77
Tebeca op. 605
Tectoſages pop. 15
Tedela regio, 560. 589. *op.* 578. *Tedelenſis regio,* 576
Tedeſienſes, 570
Tedſium op. 559
Teduestum op. 571. 572. 578. *ibi pugna,* 572
Tegegiltis op. 560
Teiutum op. 559
Telina vallis, 418
Teloneum Magd. Senatus, 548
Temecena regio, 568. 571
Tenſiſtus fl. 559
Tenxerrum op. 563
Teramna, 47
Terra ignea, 86
Texera coactor, 422
Texara op. 564
Texnota op. 563
Tetuana op. 563
Teuiotia regio, 447
Teuretum op. 564

Teutonici equites, 72,401,402
Tentonici ordinis magiſter, 173
Teuzetenſes. 570
Thamus Sophus, 455
Thebæa legio, 470
Themiſtitana vr. 86
Theodoricus Mandereſchitus, 278
Theodoricus Marcellus, 153,156
Theodoricus Peſirdius, 156
Theodoricus Pleningerus, 688
Theodoricus Taubinius 141
Theodorus Trimitius, 195
Theodoſia op. 455
Theodoſius Imp. 11
Theodotus monachus, 514
Thermæ Himerenſes, 611
Theſſius, 93
Thoimiſſa palus, 612
Thomas Anellus, 218
Thomas Aſſaretus Verzes, 207
Thomas Auria, 196
Thomas Coccapanus, 163, 164
Thomas Crammerus, 56, 225,264,475
Thomas HoWardus Norfolcius, 56, 91,225
Thomas Lageuiuolus Epirota 166
Thomas Morus 56
Thomas Moncerus concion. 67
Thomas Palmerius, 441
Thomas Platus Curienſis ep. 685
Thomas Semerus, 442
Thomas Semerus Sommerſeti frater, 475,731
Thomas Volſius, 405
Thomas Wolſæus, 53,54,56
Thomenſe collegium, 400
Thuringi po. 286

Thynnus, 452
Ticinenſis Vallis, 724
Ticinum op. 415. *pugna.* 37. 347
Tiena comes, 709
Tifeſa op. 605
Tiffum caſt. 447
Tignitum op. 571
Tigumedetum op. 567
Tiguretum op. 600
Tigurini, 481. *ab ab eccleſia deſiuunt*, 70, *victi*, 71
Tigurum op. 264
Tilo Drotus, 310
Timeſquitatenſes, 570
Tina fl. 435
Tingis op. 562, 563
Tingitana Mauritania, 558, 559, 568, 605
Tintinnabula in Aquitania communia, 433
Tirolenſis ditio. 104
Tizanum caſt. 713
Tobulba op. 605
Toccaienſis pugna, 74
Toccapedius, 721
Toletanus, 213, 214, *& ſeqq.* 217
Toliſtabogi, pop. 15
Tolonium op. 604
Tolоſanum S.C. de Sacerdotũ impudicitia, 733
ad Toloſanas Naueis pugna, 666
Toloſates, 514
Tomaſſinus Picus, 710
Tomumbeius, 30
Torciara op. 489, 713, 726
Torga op. 290, 302, 312
Torneſienſis iudex, 518
Torquis conchyliatus, 508

Traianus Imp. 11
Transſiluani p. 98
Tremezena regio, 560
Trezemina v. 526
Tremezenum op. 601
Tremezenum regnum, 558. 560. 562. 564. 605
Tremezenus rex, 607
Treshminus, 476
Treuiri p. 98
Treuirenſis arch. VII *vir.* 101. 116. 121. 462. 536 671
Triboci p. 98
Tribus abolentur Auguſtæ, 407. 408
Tributius, 531. 532
Tridentinus card. 129. 130. 335. 349. 351. 366. 369. 370 389. 490
Tridentinus ep. 536
Tridentum op. 416
Tripolis op 565. 605. 607. 641. 642. *& ſeqq.* 645. *& ſeqq.*
Tripolitana regio, 605. *arx,* 717
Tripolitani, 607
Triſtanus Moninius, 93. 424. 425. *& ſeqq. eius corpus terræ mandatum,* 432
Trito fl. 613. 622. 641
Trocmi pop. 15
Troilus comes Roſſius, 701
Tuela arx, 271
Tuizulini, 570
Tullum op. 668
Tumſernius, 318. 321. 347
Tumultus Pariſienſis, 420. *in Aquitania,* 420. 421. *Burdigalæ,* 424. *Argentinæ,* 533. 534. *Magdeburgi,* 659. 662. *in caſtris Cæſaris,* 660

Tunes op. 605,607, 612, 613
Tunetana expeditio, 43,77,610,& *seqq.*
Tunetana regio, 605
Tunetanum regnum, 268,558,564,605,606, 607
Tungri p. 98
Turci victi, 77,624, *Scirisianos fundunt,* 601. *illorum imperium,* 76, *astus ipsis perniciosus,* 629, *iuramentum,* 647, 648, *classis,* 635, 717, 718
Turelupini, 515
Turnonius card. 92, 231, 236, 346, 525, 530, 531, 672, 700, 714
Turricella, 707
Turricularum palatium, 473, 474
Turris nigra, 635
Turris octangularis, 627,629
Turris Ordinis. 92, 418, 477

V

Vacca Castrensis, 87
Vaccina ins. 473
Valdecius comes, 104
Valdemburgum op. 296
Valdenses, 512, 513, & *seqq.* 515, & *seqq.* 521, & *seqq.* 531
Valentia op. 565
Valesiani p. 99
Valesij. 480
Valesius fecialis, 475
Valliclarum op. 365
Vallis marchio, 269
Valperum, 722, 723
Valterus Scotus, 254

Valtiramum

Valtiranum caſt. 210
Vandali, 11,558, 606
Vandalicæ ciuitates, 514
Vandelebium arx & opp. 518
Vangiones p. 98
Vanum op. 455
Varga, 615
Waruicenſis comes, 506
Vaſcus Gama, 13,89
Vaſtius marchio, 40,46,47,50,213
Vaurum op. 516
Vberlinga op. 409
Vbij pap. 98
Vectis inſula, 93
Vedinga direpta, 271
Vega Siciliæ prorex, 616, *& ſeqq.* 623, 625, 628, 631, 635, 636, *cum Auria contendit,* 626, 627, 631
Veldidena op. 139
Velius, 44 45
Vellezium Gomeranum. 563
Velſeri, 407
Venceſlaus Iagello, 402
Vedinga op. 161, 164
Venenum a Mauris quomodo præbeatur, 573
Venerea lues, 554
Venetiæ, 416
Veneti pop 14 15 29 41, 78, 79 *profligati,* 7, 8. *fœdus ineunt contra Gallos,* 34, 35. *eorum legati,* 415, *Senatus* 50, *edictum in hæreticos,* 417
Veragri p. 99
Vercellæ op. 724
Verda op. 292
Verniza fl. 164

Verona Venetis reddita, 29
Verrina, 199,200,201,209,210
Veruinius, 90,91
Verzes, 207, 208
Veſontio op. 537
Veſtphalia, 104,278,279
in Veſtitu luxus coërcitus, 337
Veſuna op. 422
Veſuntinus arch. 104
Vezirus, 581,585, 595
Viberi p. 99
Vici XXII *ſummo ſupplicio multati ab Oppeda,* 529
Victor H. Brunſuici F. 114
Victoria Columna Piſcarij marchionis vxor, 264
Victoria Farneſia, 354,699
Vicus comes, 447
Vidomarus centurio, 549
Vidus Bentiuolius, 150, 709
Vidus Cabotius Iarnacius, 251
Vidus Perpinianus Lodeuenſis præſul, 512
Vienna Auſtriacæ, 66. obſeſſa, 41,75
Viennenſis ep. 671
Vigenanum op. 724
Vilelmus Baioarus, 66,138,145,146,189,190, 536
Vilelmus Brunſuicus, 66
Vilelmus Cliuenſium princeps, 59, 60, 138, 289 435
Vilelmus Heſſi F. 551,666,667, 670
Vilelmus Masbachus, 118
Vilelmus Naſſouiæ comes, 394,407,665
Vilelmus Schattus, 141
Vilelmus Tumſernius, 155,290,292

Vilelmus Warhamus, 56
Vilipetenus vicus, 139
Villacum op. 452
Villadum cast. 723
Villa franca ad Mosam, 193, 715
Villa francus, 729
Villagagnonus, 649
Villa laurea v. 526
Villanouanus 439
Villarius comes, 715
Villeria arx, 248
Vincentius Calcaneus, 199
Vincentius Nobilis, 696, 701
Vincentius Vaccarius, 209
Vindocinus card. 492
Vinsemium, 66
Vintemulus, 283
Vinum, 596
Vionellus Venetus, 642
Viriatus Lusitanus, 10
Virodunum op. 668
Virtembergensis principatus, 104
Virtembergicus, 185, 270, *& seqq.* 686, 688
Virtembergicus ager, 725
Visagrum prom. 578
Vissebergum op. 343, 404
Vissemburgum op. 187
Visurgis. 321, 327
Vitellius, 155, 157
Vitemberga op. 182, 298, 302, 303, 312, 314, 315, 317, 319
Viterbiensis legatio, 495
Vitriacum Francicum ad Matronam, 193
Vlricus Crasterius, 115
Vluia, 66, 167, 168, 283, 326, 335, 458

Vlinenſes, 188, 190, 273, 345, 689. *illorum*
Senatus mutatus, 408
Vlricus Virtembergicus, 65, 68, 119, 125, 270, *& ſeqq.* 335, 394, 554, 555
Vlricus Viglius Zuichemus I. C. 278
Vlricus Zuinglius, 70, 554
Vmeginnabis op. 564
Voëtlandia, 182
Volfangus Anhaltinus, 65, 141, 541
Volfangus Baioarus Bipontinus, 393, 669
Volfangus Capito, 116
Volfangus Eiſelingenſis, 156, 306
Volfangus Mechingus eq. Tent. mag. 160
Volfangus Melchingus, 400
Volfangus Muſculus, 394
Volfangus Palatinus, 326
Volfius Aſſeſtenus eques, 131
Volfius Craſſus, 305
Volfius Theodoricus Fretenſis, 281
Volmerſtadium arx, 538
Volradus Mansfeldius Alberti F. 141, 79, 660
Volurius Rufecus, 444
Vormatiæ conuentus, 108, 109
Vrbini dux, 699
Vrisbergerus, 277
Vticæ op. 605, 612

Z

Zabragium op. 456
Zacharias Abdul Hedij F. 607
Zagoibius, 576, 577
Zalnocum, 655

Zebenſis regio, 605,606
Zedena regis Boëmiæ F. 176
Zegenhemum arx, 325
Zeienenſes, 607
Zidanus Scirifius Hametis F. 582
Zittardum op. 306
Zonaras, 514
Zoroata op. 605
Zuiglina op. 182, 279, 295, 296, 314
Zuinglius, 70, 71, 476, 481
Zythna op. 456

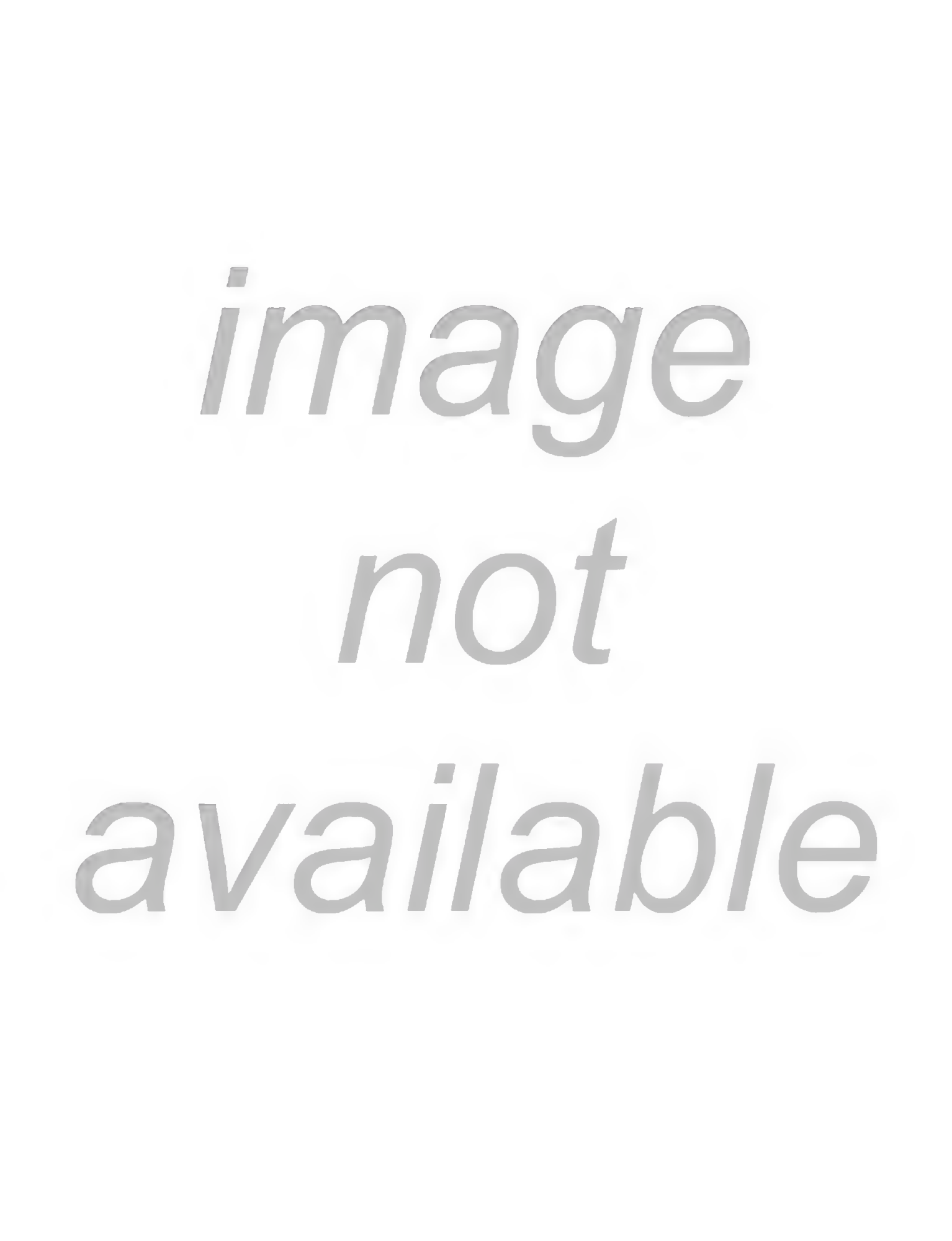
image
not
available